

ISSN 0182-500X



გეოგრაფია



2

1988



გნათოპი

1976 წლის
20 იანვარი

ქველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წილიანი 64-ე

№ 2

თბილისი, 1988 წ.

საქართველოს საბოთა მხარეების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

პროზა, პოეზია

ობია იოსელიანი — შავი და ცისფერი მდინარე, რომანი, წიგნი IV, ვფრქველა	3
თაღო ბაქიშვილი — ლექსები	61
გუგუშვილი — ლექსები	65
ჯემალ კარახაძე — ივანიშვილის სინაული	69
მთარ ბინუარაძე — ლექსები	107
გუგუშვილი — ლექსები	110

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

გუგუშვილი — მხარის ანატი და კეთილშობილი სილუბტი	112
თაღო ბინუარაძე — „ნაბჭარის ხე“ — რომანი	127
მთარ კრიტიკისტიკა — ანატი მთარა	142

მეხნიარება

მთარ ბინუარაძე — ანატი საბითონათვის	153
ნ. ხაზარაძე, თ. ცაგარაძე — ხეთარ-კარათული მითოლოგიური პარალელები	169

წიგნების მიმოხილვა

ამოლონ ცანაძე — „განგებამ გამოაინა დიდი ესე მუშაი“	175
--	-----



მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაველი

სარედაქციო კოლეგია:

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. აბაშვილი, მ. ბარბაქაძე, ალ. გომიზაშვილი, ბ. დონაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლასური, მ. მუხამბე, ე. მალაქაძე, მ. მრავალშვილი, ბ. ნატროშვილი, რ. პატარია, ჯ. ჩაკვიანი, ნ. წულუკიანი, თ. შიშკაძე, ბ. ხარაძე (პ/მგ. მდივანი), რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

შავი და ცისფერი მდინარე

რომანი

წიგნი IV

თავი მეორე

|

მატარებლის გაჩერებისთანავე ვაგონის კარები ყურთამდე მოაღეს და უცებ შევარდნილმა ძაღლების გნისამა, ცივმა, ნოტიო ჰაერმა და სინათლემ ტყვეებს, აქამდე რომ უჰაერობასობნულე ხუთავდათ, თავბრუ დაახვია, დააბრმავა.

შელონიდან კეტებით ჩამორეკილებს შიმშილით, წყურვილით თუ ათასნაირი სენით დახოცილები მხარზე გაუდვეს და წინ გაირეკეს. დატილიანებული, ძონძებში გახვეული მყრალი მიცვალებულები — თავიანთი მკვდრები თვითონ უნდა ეტირათ და კრემატორიუმებამდე მიეთრიათ.

ბანაკი რკინიგზის სადგურთან ახლოს გაემართათ და ასეთი საჭიროებისათვის, წინდახედულად, ჩიხში საგანგებო ლიანდაგიც შეეყვანათ.

— ბაქურ, ვაი, დაგენაცვლე, მაგ ცხედარს შენ რავე დაგანებებ, ბანაკის კარებში რომ „შაინძელი“ დამხვდება, ხელცარიელს თვალებში რომ ჩამხე-

დოს და ჩემი ვინაობა იკითხოს, რა პასუხი მივცე?

— ღმერთმა ხელი მოგიმართოს... — გადაულოცა ისაკას მიცვალებულის ფეხები, ისედაც ჩიტის წონას, თავში ჩაბლაუჭებულ ორ ტყვესთან ერთად რომ მიაბორძიკებდა.

ტყუილად აწყდებოდნენ ჯაჭვებს ნაგაზები და ამაოდ პოტნიდნენ მიწას. დამხვდურთ ზედმეტი თადარიგიანობა გამოეჩინათ. ამ უცხო ქვეყანაში ათას კილომეტრზე ნათრევი და ნაკვეში ტუსალები უმწყემსურიც რომ გაეშვათ, სად გაქცეულიყვნენ და კარზე რომელ დეიდაშვილ-მამიდაშვილს მისდგომოდნენ.

ერთმანეთს ჩაბლაუჭებული მკვდრები და ცოცხლები კი არ მიდიოდნენ — კოლონას მიჰქონდა და ამ მობოგინე ერთ დიდ სულთმობრძავ სხეულს ბადრაგები ისე ურბენდნენ, როგორც წუმპის მყრალ ტბორს, რომ დაგუბების საშუალება არ მიეცათ.

უთუოდ იმისთანა ორგანიზებული ბანაკიდან გადმოგზავნეს, იქაურ გაწუ-



რულსა და გაფილტრულს აქ თვალდა-
ხუჭული ენდობოდნენ. ჭიშკარი მაშინ-
ვე მოაღეს, ისაკას თვალში ჩასახედად
და მისი ვინაობის დასადგენად არავის
მოუცლია. ტყუილად შერჩა ცხედრის
ორვეა, მის ზურგზე დაბეჭდილ ნო-
მერს დასჯერდნენ.

მკვდრებს რომ უჭირისუფლეს, ცო-
ცხლებისთვის მოიკალეს და ვეებერ-
თელა ოთხკუთხა მოედანზე — აქლ-
პლაცზე თავი მოუყარეს. ბლოკფიუ-
რერებმა გერმანული მუყაითობითა და
ხელკეტებით ამოდნა მასა ოთხკუთხე-
დებდა დაანაწევრეს.

— პორიადკა, შვან, პორიადკა! —
ავად ქაქანებდნენ, რომ ჭოგი კვადრა-
ტებად დაყოფასა და შემჭიდროებას
ჩქარა მორჩენოდა. დათვლადანგარი-
შება იყო საჭირო, სიების დაზუსტება:
ვინ საიქოს იყო და ვინ სააქაოს, ან
რაიმე სასწაულოთ გზაში ზომ არავინ
გაქრა.

რაპორტფიურერი ბლოკების წინ
ისე დააბიჯებდა, ერთხელ რაა, ტყვეე-
ბისკენ არ მოუხედავს. თითქოს ყრუ
კედლის მიღმა დასეირნობსო და თუ
შაინც მისი ხედვის არეალში რომელი-
მე ბლოკფიურერს დალანდავდა, თავ-
მოუბრუნებლად დაუტატანებდა:

— შნელლ, შნელლ!.. — რაღაცა თა-
ვისაზე ფიქრობდა აზრგაუწყებელივ
და ამ „შნელლ, შნელლ“-ითაც, თით-
ქოს, თავის თავს აქებებდა.

დაბალი ჩინის ესესელები ყველა-
ფერს გულმოდგინედ აწესრიგებდნენ:
ითვლიდნენ ნომრებს, ინშნავდნენ, თუ
ტყვეს რაიმე ზედმეტსა და საექვოს
შენიშნავდნენ — ჩხრეკდნენ, რომ ამ,
სათის მექანიზმივით აწყობილ სიკვ-
დილის ბანაკში ახალ მსხვერპლს ისე-
თი არაფერი შემოეტანა, რომელიც
სიცოცხლეს გაახსენებდა, უკან მიახე-
დებდა ან დღევანდელზე დააფიქრებ-
და.

— ბაკურ, რა უნდა ამ შობელძალს!
— დაეცხლა ისაკა შამელაშვილს,
როცა ბლოკფიურერი მწკრივს ჩამოპ-
ყვა და ტყვეებს ჭიბეები გადმოაბრუ-
ნებინა, ანვისაც გაქექილი ნაჩანთარი

და ჩერების ნაგლეჯები ჰქონდა, მიწა-
ზე დააფერთხინა.

— რა უნდა... თუ ხმამაღლა ჩანდა
არა გაქვს, ნუ გეშინია...

— ვაი, სარა! ხანჯლის წერა გენახოს
მაგიც და შენი ისაკაც... — მიაკრულა
დახატრულმა ესესელსაც და დედა-
მისსაც. — ბაკურ, დაგენაცვლე, ლურ-
სმნის დანა მაქვს, კბილებში რომ კონ-
დახი ჩამარტყევს და მომერყვა, მოსაკ-
ბეჩი რომ რაიმე ვიშოვო, ამით ვსაშვე-
ლობ...

— კრემატორიუმში არ შეგყვეს!..
როცა ჩვენ ფერფლს ყანაში მოაბნე-
ვენ, თანგაინი ლურსმანი ვინმეს რომ
შეესოს და სისხლი მოეწამლოს, ამაზე
თუ გიფიქრია?

— ვაი, მაგათი სისხლი დალია შაე-
მა ძალღმა!

— შავი ძალღი სოფელში ჩვენ
გყავს — ბახულა.

— ვაი, დაგენაცვლე! ახლა შენ ესო-
ში გვქნა და... მე რომ არ მცნობს, თუ
მებდღენას, არ გაუწყრე, აცალე ისი-
ამოვნოს და მასიამოვნოს...

შარფიურერი დაბალი ბიჭი იყო,
ბაკურს წარბებამდე ძლივს სწვდებო-
და. კრინტს არ სძრავდა. ხელკეტაც
ილღიაში ჰქონდა ამოჩრდილი. ტყვეებს
გულზე ხელს აბჯენდა იმის კვალობა-
ზე, უკან რამდენზე უნდა დაეხიათ. ბა-
კურის ჩანთიდან წიგნი რომ გადმოგა-
რდა, მაშინ გაეხსნა მაგრად მოკუმული
პირი და გაკვირვებულმა იკითხა:

— დერ ბუბ?

— ია, ბუბ... — დაეთანხმა ბაკური.

— დოიჩენ ბუბ?!

— იავოლ, დოიჩენ-რუსიშ...

— შოონ, შოონ! — მოუწონა ტყვეს
წინდახედულობა — შოონლიტერა-
ტურა?! — გერმანულ-რუსული ლექსი-
კონის გარდა მხატვრულ ლიტერატუ-
რას კითხულობო? დაინტერესდა.

— ნაინ, აინ ბუბ. — მხრები აიჩეჩა
ტყვემ: ამ ერთი წიგნის მეტი არაფერი
გამაჩნია, რა ლიტერატურა უნდა ვი-
კითხოო!

— ჭოომ! — თავი დააქნია და უკან
დაიხია.



— რა უნდა, ბიჭო, ამ არდასაცლელს, არაფერ უბედურებას გადაგიდოს! — ავეწესდა ისაკა.

— ქომ შნელ! — გაუმეორა და როცა ბაყურმა ნაბიჯი წინ წადგა, ბლოკფიურერი მათვენ დაძრულ რაპორტფიურერს დაელოდა, მოახლოებულს გამოევიძო და მოახსენა: ამით შორის ტყვეა, გერმანული იცის, მამასახლისად ხომ არ ამეყვანაო? — ყური არავის უთხოვებია, ისე გაცდა და თითქოს ცვლავ თავის თავს შეუძახა:

— შნელ, შნელ!

ბლოკფიურერი მობრუნდა და თავი დააქნია, უფროსი მონახაო.

ბაყურის მადლობამ და უარმა ერთბაშად გააოცა, თუმცა არაფერი შეიმჩნია. აქ გრძნობების გამჟღავნება და ემოციების აყოლა არ არსებობდა, ორი უკიდურესი სამყარო იდგა პირისპირ — დამსჯელი და დასჯილი, მკვლეელი და განწირული. ამით თუ ჰკითხე, იქნებ არც კრემატორიუმი მოინდომონ, დღედაღამე ჩაუშქრალად რომ გიზგიზებს და აჭაურობას მზიანშიც კუპრის ქულად ახურავს.

ისაკამ, როცა მის მწკრივს ჩამოჰყვინენ, ლურსმნის დანა ბაყურს შეაჩეჩა.

— რა კითხა, ბაყურის ჰირიმე, ამ ძალმა იმ მამაძალს?

— ბლოკის მამასახლისად მამწესებს.

— ვაიმე, მაგენი ჩვენთვის სასიკეთოს არაფერს გამოიმეტებენ! სარა! მაგ ქონიან მუცელში ჩემს ჩასახვას — უხსენებელი ჩავესახა!

ყველაფერმა, თითქოს, მშვიდობიანად ჩაიარა და პატიმრები ბადრაგებს გადააბარეს. ქიშკარში ლაგერფიურერი გამოჩნდა. რაპორტფიურერმა მხოლოდ ახლა ცქვიტა ყურები, გეზი იცვალა, გაეშურა და პატაკი ჩააბარა.

— ბაყურ, შენ მოგეცა ჩემი ცოდვა, რამდენი „ფიურერი“ ჰყავთ ამ უჯილაგობს! — შეიცხადა ისაკამ სიხარულით, რომ მისი ვინაობისა „ფიურერებს“, ამკვარდაც, არაფერი გაუტიათ.

ტყვეები ტყვე დალაქებს გადააპარსენეს, ძონძები აბანოსთან დააყრე-

ვინეს და დედიშობილა კარგად ხანს კარგებთან აძიგძიგეს. თუმცა, ქიშკარისათ და ის ჩერები ფარავდათ, ერთმანეთზე თვალი ჰქონიათ შეჩვეული. ახლა, ძვლებზე გადაკრული გამჟვანარი ტყავის ამარა რომ დარჩნენ, ამობურცული ნეკნების ქვეშ ჰიპო ხერხემალზე მიკვროდათ და ლაჭებში ბურთი გაუძვრებოდათ. უკანალი თუ ასე მიმხმარი ჰქონდათ, გასავათებულები რომ დაცვიფდებოდნენ, ჯდომას რითი ახერხებდნენ — თვითონაც ვერაფერი გაეგნათ.

აბანოში შერეკილები აქოუბულ როფებში ჩაყენებულ სადენინფექციო ტუტეში აყურყუმალეს. წყლის გადავლებისთანავე თავლაში — ოცი კაცი რომ დაეტეოდა — ასამდე გაძვალტყავებული შეყარეს და ერთმანეთზე მიჭუჭკულ სამსაწოლიან ნარებზე ბინა მიუჩინეს.

II

ახალ ბანაკში ტყვეები, ძონძებისაგან რომ განძარცვეს, ზოლებიან სამოსელში ერთმანეთს ისე ტყუპისცალებივით დახამგვანეს, უკვე ნომრებიც აღარაფერს შველოდათ. გვერდში ვინ გიწვა, თუ ხმას არ გაიღებდა, ვერ გამოარჩევდი. საუბედუროდ, ბევრი ხმასაც არ იღებდა, რა ჰქონდათ სათქმელი და სალაპარაკო. თქმას მიზეზი სჭირდებოდა, ძალა და ენერჯია. რაკი სორო მიიჩნიეს და ძვლები ნარებზე დაჰყარეს, სალაყბოდ და წყლის სანაყავად თავს ვინ გაიმეტებდა, ღონე უნდა მოეკრიბათ, როცა დაასაქმებდნენ თუ ახალი წამებისთვის უხმობდნენ, თავი გამოეჩინათ.

ბაყურ ამადლობელს რომ ეგონა, ზამთარში გაყინულ მიწას წერაჭვიც აღარ მიეკარება, რაღას გვათხრევინებენ, მუხლამდე თოვლში მინდვრად რა უნდა გვაკეთებინონო, აჭაურობა ასე გულუბრყვილოდ მოწყობილი არ აღმოჩნდა. — „კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდაო“, მალლიდან თურმე უკეთესად ჩანს და

ასეთ ამინდშიც ბევრი „საზრუნავი“ ჰქონიათ, რაკი ბანაყის ტერიტორია ტყვეთა ხის ქოშებით იყო აჩირხალე-ბული. დილაუთენია ბლოკები ჩვეუ-ლებრივი რიგითა და წესით ნაწილდებოდა და იგზავნებოდა ისეთივე გულისყურით, როგორც ეს დაზამთრებამდე — დარში და აედარში ხდებოდა. ეტყობოდა ყველაფერი გაეთვალისწინებიათ და დიდთოვლობისას შესაფერისი მინდვრები და ნაყანევი გამოყუთ (გაზაფხულ-ზაფხულ-შემოდგომაზე, ალბათ, სხვა დანიშნულებისთვის იყენებდნენ).

მიაყენებდნენ დაწყობილ რაზმებს თავთავიანთ ფართობებს და იცემოდა ბრძანება:

— დაყვინთეთ!

ჩვეულებრივ, გულუბრყვილო ადამიანს ჰგონია, რომ დაყვინთოს, წყალია საჭირო. ზღვა და მდინარე თუ არა — ტბა, გუბურა ან წუშვე მინც. წინ კი გაყინული მიწაა და ზედ ნახევარი მეტრი თოვლი დევს, მაგრამ აქ არაფერ ხუმრობს. უნდა გადახტე, დაიყურე უმალო და, რაც შეიძლება ღრმად, შორს უნდა „გაცურო“. თუ ითაღლითებ, ისიმულანტებ, „ფსკერამდე“ არ დახვალ და სირაქლემასავით მარტო თავს ჩამალავ, ის გელის, რაც იმ სულელ ფრინველს ემართება, როცა მონადირეები მოსდევენ. ზურგი, წელი, ან უკანალი გიჩანს? აი, იქ მოგხვდება. ამისთვის დათარევენ თადარიგაინი ბადრაგები ჯოხს, კეტს, რეზინის მილს და სხვა რამ მარჯვე და მოხერხებულ „ინსტრუმენტს“. უფრო ზერელე და უგულისყურონი თოფისავე კონდახს იყენებენ, რაც უყარათობაზე და იარაღის უბატოცემულობაზე მეტყველებს. თუმცა, თავიანთ საქმეს ნაკლები გულმოდგინებით არ აკეთებენ.

— დაყვინთეთ! — გაისმის შეუვალი განკარგულება და ამდენი ზეზეურად ჩამომხმარი, სიცივისაგან გახევებული, აკანკალებული და აძიგძიგებული „ცოცხლებდა“. ხელებს წინ იწვდიან, შეხტებიან და გადაეშვებიან ფუმფულა, თეთრ „ტბორში“. იწყება „ფსკერზე“

ხოხვა და ამ ქათქათა საბნის კვეყდან ამოიბურცება მტკაველსა და მტკაველსა და ანდაგვიით ზოლები. მტკაველსა და მტკაველსა და ასახიჩრებს ამ, დაუწერელი ქალღღვივით გადაშლილ ველს, თუ ვინმე დაუდევრობით ან ორგულობით ზევით „ამოტივტივდება“ და ამ თავისი ქუჭყიანი, ჰრელი ძონებებით წმინდა სითეთრეს შერყვის. ამისთვის რომ მოხვდეს კიდეც, გასაკვირი არაა.

ისაკამ ძალიან გამოიჩინა თავი. გადახტომისთანავე ორივე ხელს წინ ატყუებდა წყალქვეშა ნავის ცხვირით და რიონში თეთრი ხიდიდან გადამხტარივით, „მორევს“ ისე ღრმად და შორს მიარღვევდა, ბადრაგები ალტაცეში მოჰყავდა. არც ჰებას იშურებდნენ, რაკი ბანაყის შესასვლელში გარკვევით ეწერა: „ყველას თავის წილ“.

— გუტ შოონ, შოონ!

ისაკა იმას ეღიროსა, „შრომა“ დაუფასდა და იმის ბიჭი იყო ვინმეს ვალში დარჩენოდა? საზრიანობა-გამოგონებაში პატრონსაც კი გადააჭარბა და არხებზე გადებული, გაყინული ბოგირების ქვეშაც ყვინთვით გადიოდა. ხილქვეშ ერთხანს კი შეუყოვნებოდა, მაგრამ მეორე მხარეზე რომ გაუტევედა და განარავდა, ზედამხედველებს კი არა, ტყვეებსაც აოცებდა. ასეთ დროს, რა თქმა უნდა, შავ სათვალეს იხსნიდა, მაგრამ სახეზე შელესილ თოვლს არასოდეს იცილებდა. თმის ღერებიდან ფეხსაცმლის ჰეინტებამდე გაბუმბლული ისევ შვაეში და მიწაში ჩასაძრომს ეძებდა.

— ეს ბოგირებში ძრომა რაღას და იმატო?! — ბაყურმა რომ ჰკითხა, ისაკამ მასაც ურჩია:

— ვაიმე, დაგენაცვლე, შენც ქენი, რა ჯობია! ხილქვეშ სულს ხომ მოითქვამ და, თუ გამოძრომას დააგვიანებ, წელში ვერაინ დაგკრავს! ცოდვა მაშინ ვიყავი, დაზამთრებამდე, სამართებელივით პირბასრ ღორღზე რომ გვახოხებდნენ.

გაზაფხულის პირზე, ჭერ კიდეე გაყინულ მიწაზე რომ ორმოების თხრა



დაიწყეს, ეს ნამდვილ ბედნიერებას უდრდა. ორმოს თბრი, ბარავ, თოხნი, რგავ, აშენებ... — კაცი ხარ. როგორადაც არ უნდა გიჭირდეს, როგორმე გაუძლებ, რაკი ადამიანურ შრომას ეწევი. ღორღზე კი არ დახოხავ ქვეწარმავალივით და თოვლში კი არ „ყვინთავ“ და „ცურავ“.

ადამიანი ბუნებით გლეხია, მუშა თუ ინტელიგენტი — ყველა მიწის შვილია, მიწასთან ჭიდლი — არსებობის ნიშანია. და ამდენად, ამ სულთმობრძავ მკვდრებში, შორეულ წინაპართა საქმემ სიცოცხლის ნაპერწკალიც კი დააბრუნა. სხვებისთვის ტოლი არც ისაკას დაუგდია. დაიკაიწა ძვალზე კან-შემპყნარი მკლავები, დაადგა ორმოს და პირჩლუნგი ბარი ურტყა და ურტყა. გულგაყინული მიწა ვითომ არაფერს ანებებდა, მაგრამ შამელაშვილის მუყაითობამ და თავგანწირვამ თავისი ქნა. ორმო ორმოა, ვერც სიგანეს დააყლებ, ვერც სიმაღლეს. ამან ისაკას ფანტაზიას ფრთები დააკვეცა, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ იყო უბედურება. ცოდვა მაშინ დატრიალდა და ნამდვილად შეიშალა, როცა მთელი დღის ფრჩხილითა და კბილით ნათხარ-ამოკაწრული ორმო საღამოს პირწმინდად შეავსებინეს. მის გამოშრალ ძვლებიდან ამდენი ოფლი ადინეს და, ადამიანს ღორისთვის რომ არ უქნია, თავისი ნათხარ-ნაჩუჩქნი ხელკეტებით მოასწორებინეს.

— სარა! ვაიმე, მმარბავენი დანიელა, ცოცხლად მმარბავენ... — გოდებდა ტანჯული, თუ თვალს წუთით წადებდა. დღამდე ვერც თვითონ დადო თავი და ბაკურსაც თეთრად გაათენებინა. ხერხემალგადატეხილი ძაღლივით ყუფდა და წკაქწკაქებდა.

იღამესვე შეიცვალა ისაკა, ჩაიკეტა, ბოლმად იქცა და გამოლენჩდა. ისიც კი გადაწყვიტა, „აპელპლაცზე“, ამოკითხვის დროს, გავალ და ვიყვირებ, რომ ებრაელი ვარ და ბარემ ერთხელ და სამუდამოდ ჩემს გათახსირებას ბოლო მოეღოსო. ბაკურმა დაუშალა: არ გაინტერესებს კიდევ რა იქნება, სადამდე

მიდის ადამიანის მოსიერი უკლება და რა სასწაულებს ახდენს? *КОНУСУЛИ* — ვაიმე, ბაკურ, *შეშეგნევიმიქნე* „გენიოსი“ სჭირდებათ, ჩემი მოკლე ჰკუა ამდენს სად გაწვდება! — კი არ ლაპარაკობდა, კვნესოდა, ხახხავებდა, ყუფდა.

— როცა თავი გაანძრიე, შენი „აღმომჩენით“ ესენიც კი გააკვირვე. ნუ იჩქარებ, იქნებ შენი დროც დადგეს...

— ვაიმე, სარა! გათავდა ჩემი დრო და წუთისოფელი... — აღრავითარი რჩევა და შეგონება ისაკამ ყურად არ იღო. „აპელპლაცზე“, ბაკურის ხათრით, თავი არ გაუცია, მაგრამ მეორე დღეს ორმო არ მოთხარა. არაფერმა მუქარამ და გვემამ არ გაჭრა. საღამომდე გვერდები ისე ჩაუმტვრიეს, ტყვეებს რომ ბანაკამდე არ მიეთრიათ, იქვე, მინდორში დახვრეტდნენ. სიის ამოკითხვისას მის მაგივრად ბაკურმა უბასუხა და იღამესვე, ნეკნებჩამტვრეული, ლაზარეთში გადაიყვანეს.

მეორე საღამოს ბაკურს ვილაც ფრანგმა პატომარმა მოაკითხა. ჯერ გერმანულის რა მცოდნე იყო და, ახლა, ფრანგულისა რა გაეგო.

— ლაზარეთის სანიტარი ვარო. — მგონი ამას „უმტკიცებდა“ და ისაკამ წერილი გამომატანაო. ნამლევა ხეშეში ჭალადიც ხელში ეჭირა.

„ბაკურ, დაგენაცვლე, გადააბრუნე ეს წერილი და მეორე გვერდზე იმ შენი თარჯიშანი გერმანელის გვარი, სახელი და მისამართი დამიწერე, რომ მიყვებოდო, „ფილოსოფოსიო“...

— გერპარდტ მაიერი?! — წამოცდა ბაკურს და ფრანგს შეაჩერდა.

ფრანგმა მხრები აიწურა და აწრიალდა: დროზე ქენი, აქ, თქვენს ბარაკში რომ ნაცისტებმა მომისწრონ, ჩემს ცოდვაში ფეხს რატომ იღვამო.

— მე ვერ ვნახავ? — რატომღაც ქართულად ჰკითხა. ვითომ, რაკი ფრანგი ხარ, რუსული და გერმანული არ იცი, „გაუგებარი, ბარემ, ჩემი მშობლიური იყოს, იქნებ სიტყვას მეტი დამაჯერებლობა მიეცე და მიგახვედრო რა მინდაო. მაგრამ სანიტარმა თავი გა-

დაქნია და ქალაღდზე ანიშნა — ჩქარა უნდა წავიდეთ.

ბაკურმა მაიერის მისამართი, რა თქმა უნდა, იცოდა. იმოდენა ქვეყანაში ერთი „მოკეთე“ ჰყავდა და ვისში უნდა არეოდა, ან ვისი დაემახსოვრებინა, რომ დავეიწყა. ქართულად დაუწერა და ფრანგს შეეხვეწა:

— მე, მე — იხ. იქ, ლაზარეთში, ჰოსპიტალ, შენთან — დუ, დუ... შემიძლია მოვიდე? და ამის დამწერი ვნახო?

— ია, ია! — დაეთანხმა ფრანგი. — კარანტინ... ია, ია!

— აჰა, ჯერ კარანტინშია?

— ია, კარანტინ... — ქალაღდი ქუდში ჩაიდო, ხელი აწია და ოდნავ დაუქნია — „მუსიე“!

— მუსიე, მუსიე!.. — დაემშვიდობა ბაკური. ეს ერთი სიტყვა ხომ ვიცოდი და რატომ მაშინვე ამით არ მივმართე, კაცმა ამდენი ვააკეთა, ამ ბარაკების ჯოჯოხეთში მეძებო.

ვის რად უნდოდა გერპარდტ მაიერის მისამართი? თუ ისაკასთვის იმ კაცის თაობაზე უთქვამს, იმიტომ, რომ ბანაყის არაადამიანურმა რეჟიმმა რომ გერმანელები კაციკამიებად აქცია, მთელ ქვეყანას არ უნდა დაბრალებსო. ამით, ვითომ, შეგობარსაც იმედს უჩენდა და თავის თავსაც... მაგრამ რა იმედზე შეიძლება ოღონდ ლაპარაკი ან რა აზრი ჰქონდა — საღლაკ იქნებოდა ადამიანი და მოაზროვნე თუ არა, როცა ეს ჯოჯოხეთის მანქანა ყველას და ყველაფერს ერთმანეთს ამგვანებს და ერთნაირად ასწორებს მიწასთან. პირიქით, იქნებ ასეთ დროს ჯალათად დაბადებული სკობს: გვემს, აწამებს თუ ხოცავს, ბარემ მოწოდებით აკეთოს, რომ თვითონაც სინდისის ქენჯნამ არ ტანჯოს — ქვეყანას ერთი უბედურით ნაკლები მაინც ეყოლება.

ისაკას იქაურობისა არაფერი სჯეროდა. მისი ეროვნება ამ ქვეყანაში ყველას შიშის ზარს სცემდა, და ეგონა, მაშინვე ყველა მზად იყო იქვე მოესპო. ამიტომ იყო, ალბათ, ბაკური რომ უჩიჩინებდა: — შე უბედურო, ბანა-

ყების მეტი არაფერი გინდავს, მე ამით შორისაც შემხვედრია ვინაღაცა, საერთო რომ მომეყცა. იმისთახებინთვის ქრისტიანი, ებრაელი და მაჰმადიანი ერთია, იგი შენზეც ისევე იზრუნებდა, როგორც ჩემზე. კიდევ მეტს გეტყვი, თავისიანებისგან არ გამოგარჩევს.

— ვაიმე, ბაკურ, ძალიდან ნუ გამომარჩევს და ჩემს ბედს ძალი არ დაჰყვებს!.. ყველა ერთნაირად რამ გააცოფა, აზრიანი არავინა ჰყავთ, რაღაცა რომ ჰკითხოვნი!

— თუ გერმანელს მოაზროვნე არ ჰყოლია, მაშინ ჰყუა აღარავის მოეკითხება! — უხსნიდა, არიგებდა ბაკური, მაგრამ „ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირვებსო“, ქუთაისის ფართლელის ფარდულის დახლიდარი ბიჭი გერმანულ ხელოვნებასა და ფილოსოფიას რა თავში იხლიდა, როცა საკუთარი თვლით ხედავდა, მის რჯულს გონიერიც და რეგვენიც მუსრს ავლებდა.

იქნებ ბაკურმა ისაკას გულისთვის იმაზე მეტი თქვა, ვინემ გერპარდტ მაიერმა მართლა გაუკეთა, მაგრამ, როცა გინდა სასოწარკვეთილი ამ ქვეყნისკენ მოახედო, თუ რაიმე წამალი გეგულეება, შეიძლება იმაზე დიდი დოზითაც მისცე, ვინემ საჭიროა და, ისიც შეიძლება, რითაც მის ხსნას აპირებ, იმიოთვე დალუპო.

III

ვაგონის დერეფნის კედლებზე მისრესილი ხნიერი, ნაავადმყოფარი და ხეიბარი ტყვეები ვაგონის საფერფლეებს ხელისგულზე იპირქვავებდნენ და პაპიროსის ჩასრესილ ნაშფავებს ტამბურში ინაწილებდნენ. თამბაქოს ნარჩენებს იქვე, გაზეთის ნაგლეჯში ახვევდნენ, ეწეოდნენ და ნაფაზის ფილტვებიდან გამოშვება ენაშობოდათ.

მატარებელმა თითქოს სვლას უკლო, რომ კუბიდან ფელდფებელმა გამოყო ნამძინარევი, გაბურქმული თავი და ცხვირზე აფარებულ ქალაღდებში ბაკურის ნომერთან ერთად გვარის ამო-



კობეაც სცადა, მაგრამ დერეფნის უღიმამო სინათლეზე ვერაფერს ვახდა.

— გაეშადა, ღორო, პატარა სადგურია... შენთვის არავის ცალია... თუმცა რატომ... ვილაც მაიერს მოუცლია... როგორ აირია ყველაფერი... რატომ შენც იქ არა, სადაც სხვა?... —

— არ ვიცი, ბატონო ფელდფებელო.

— აბა, ვინ იცის, ღორო!

— ვინც იცის... მე კი არა, თქვენც... — „თვალი არ მიგიწვდებო“ უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ამდენი გერმანულის ცოდნა მეტისმეტი იყო და ვაგონის ჰერს უიმედოდ შეაჩერდა.

— რაო, იქ... მალა... კომუნისტი ვინმე გეგულებო?

ტყვემ მხრები აიწურა. გერმანულად ვერც იმის თქმას შეძლებდა: კეთილისმსურველი არავინ, მაგრამ ვინც სადაც მგზავნის და ახალ სეირს მომზადებს, მასეთი ვინმე კიო.

— ყეყეჩი... თუმცა, რა შენი საქმეა. ვინმე უნდა დაგხვდეს და ვინც იქნება, კისერმოლრეცილო, ეს დაიტოვოს... ამას კი ხელი მოაწეროს და ამომაწოდე!

— დიახ, ბატონო...

— აქ ჩავდივართ? — დაინტერესდა დერეფნის კედელს აწებებული, გამსლელი კოჭლი ტყვე.

— სხვა ჯერ არა, ღორებო, მანდ დაეტეით!

პატარა, ბნელი სადგურის ბაქანი ცარიელი ჩანდა. დამხედური, ალბათ, ის ქურქში გახვეული არსება უნდა ყოფილიყო, რომელიც ზუსტად იმ ვაგონის კიბესთან იდგა, საიდანაც ბაკური ბეტონის ქვაფენილზე ჩაფხობილდა.

— მაიერ! — გადმოსძახა ტამბურიდან ფელდფებელმა.

— მაიერ, მაიერ! — გაეპასუხა ქვევიდან დამხედური ხლიჩინა, დაბოხებული ქალის ხმით და ბაქანზე წაბორძიკებულ ბაკურს მხარში წაეტანა, ფეხზე მარჯვედ დააყენა.

— ხელი მოაწერეთ, მაიერ, ხელი, ხელი! — ფელდფებელმა ზევიდან ფარანი ჩამოანათა და სანამ ბაკურის მი-

წოდებულ ქალადებზე დაძმულებდა, დამხედურს სახეში დატრუნუნდა.

— ეშმაკმა დალაგებდა მისი მჭრელი თმები თბილ ბეწვის ქულში შუბლთან ცერით შეიტენა. გაჯავრდა: — თუ თვალეები დამთხარეთ, რა უნდა მოვაწერო!

ფელდფებელს, ისედაც ძილ-მღვიძარეს, ქალის ფართოყვრილობებიანმა, დაჭორფლილმა სახემ და კროლა თვალეების შუა ჩაგოზილმა ცხვირმა ყოველგვარი ინტერესი გაუქრო და ჩაიღრინა:

— მოაწერე, მოაწერე! — და მერე ცალყბად დაუმატა, — კაცი გაწყდა?!

— ვინაა ეს რეკვენი,... რომ გაწყდა, არაფერი გაუგია? — და ქალადი თავს ზევით უკმეხად ორი თითით ააწოდა.

მატარებელი დაძრული არ იყო. „სტუმარს“ ისევ მხარში დაავლო ხელი, ქვაფენილიდან გადაიყვანა, სადგურის გვერდზე, მთვარის მერთალი შუქით ძლივს განათებულ სილიან წყალ-ტალახში წააჩიჭიქა ფელდფებელზე დაბოღმილმა:

— ვინაა ეს დამთხვეული, სალახანა!.. (ბაკურმა „დამთხვეული“ და „სალახანა“ გერმანულად ვერ გაიგო, მაგრამ გუმანით იგრძნო, რაღაც ამდაგვარს რომ გულისხმობდა) კაცი რომ არ გაეწყვიტათ, ეს სიკვდილის მოციქული ვის რაში სჭირდებოდა...

ტოტებდაღვერილი ნაძვის ძირში ორთვალა იდგა, რომელსაც დასაკეცი სახურავი ჰქონდა გადმონურული. ქალმა ტყვე ზედ საფეხურთან მიაყენა:

— ახვალ და მე უნდა აგსვია!

ბაკურმა მხრები აიჩინა.

— გამიჩინა საქმე... სულელი მამაჩემი!..

— ფროილიან გრეტა?! — მისდა უნებურად, უფრო ამ ახალი „სანახაობით“ გაოცებულს წამოსცდა, ვინემ რაიმეს თქმას ან გაცნობას აპირებდა.

— გრეტა, გრეტა!.. თქვენს ხელში გაწამებული და ჯვარცმული... ბაკურს ეგონა, ან მე ვერ გავიგე, ან

თვითონ შეეშალაო, რაკი ორივე ხელა-
გდა, ვინ ვის ხელში იყო.

— აღო, აღო! — შეუძახა და სანამ
ბაკური საფეხურს იმოვიდა და ზედ
აყოღვილდებოდა, გრეტამ იღლებში
ხელები ამოსდო და ორთვალას მონჯლ-
რეულ სავარძელში ისე აღმოჩნდა, მა-
შინვე ირწმუნა: ასე გაძვალტყავებუ-
ლის კი არა, ამ ფროილიანს ომამდეც
არ გაუჭირდებოდა ჩემი ხელში აყვა-
ნაო.

ქალმა ნაძვის ძირზე გამობმული აღ-
ვირი ახსნა, გრძელი ღვედები ცხენს
ზურგზე შეაყარა და იქითა მხრიდან,
თითქოს მთლად უსაფეხუროდ ამოხ-
ტა. ისედაც ძვალმსხვილმა, ქურქში გა-
ხვეულმა ქალმა ორკაციანი სავარძელი
თვითონ დაიჭირა და კოფოზე ჩაიკდე-
ბული მათრახი თასმით ხელზე ჩამოი-
ცვა.

— ნუ, ნუ! — შეუღრინა და ნაძვის
ტოტებში თავგაყოფილ ცხენს უკან
დაახვეინა, აღვირით ცალ მხარეზე მი-
ხედა და ძალუმაღ გადაუჭირა, აკოჭ-
ლებული ბრგე პირუტყვი ადგილიდან
მოწყურტა. ნოტიო, ცივ-ბურუსიანმა
ქარმა მოუბერა და ბაკურს დაშაშრული
სახე აუწვია.

გრეტამ საზურგის იქიდან ცალი ხე-
ლით ტყაუტყვი გადმოათრია, გაშლილ
მუხლებზე გადაიღო და ნაწილი აძიგ-
ძიგებულ თანამგზავს ფეხებზე წააფა-
რა. მერე ჯიბიდან მუქით ქაღალდში
შეხვეული რალაც ამოგლიჯა და ხელე-
ბში მიაჩეჩა.

— მაშაჩემმა გამოგიგზავნა, ქამე...
იქნებ სახლამდე მაინც სული არ გაა-
ცხო!

ბუტერბროდი იყო — პურისა და
მსუბუქი ღორის შაშხის ნაჭერი.

ცხენი ძლავუნით გარბოდა და კოჭ-
ლობისა თანდათან აღარაფერი ეტყო-
ბოდა. გზას გზა აღარ ეთქმოდა, რაკი
რეზინის ბორბლებსაც კი ბრიგინი გა-
უდიოდა და რესორები ძარას უხეშად
ანჯღრევდა. შიშხათი ქარი თანდათან
ძვლებში ატანდა.

ქალმა მუხლებში თავისი ქურქის კა-

ლოები ჩაიტენა და ტყაუტყვი ქვევით
დაუშვა.

— ჰა, კარგად წაიჭმე, ჩემო...
სამხრეთი ხომ არ გგონია...

ბაკურმა ხელი ტყაუტყვის ქვეშ შეაძ-
ვრინა, რომ თავისკენ მოეწია, კოჭებსა
და წვივებს არ დაეძებდა, მუხლებს
ზევით მაინც არ გათოშლიყო. ამ
დროს ბორბალი ზედიზედ ორმოებში
ჩაეხეთქა და ორთვალა გადაიფერდა.
ტყვე ქალს მიასკდა და იდაყვით მის
მენჯს დაეყრდნო.

— მწე! ვერ არ გამიცენია და ხე-
ლის ფათური კი დამიწყო... ვითომ
სული არ უდგას და ეს რომ გაძლება,
რას იზამს!

ბაკურს თავი როგორ ემართლებინა,
როცა ორივემ იცოდა, ქურქში გახვე-
ული ქალის მენჯისთვის მკლავით „ფა-
თური“ გულშიც არ გაუვლია, მაგრამ
ამის თქმა ისევე არ შეიძლებოდა, რო-
გორც იმის მტკიცება, რომ ახლა ლა-
მეა.

— როგორ გააფუტა და გააოხრა ომ-
მა აღამანი! — გულისტკივილით „გა-
ამართლა“ ქალების მოყვარული სტუ-
მარი თუ ცილისწამებისტვის მოიბო-
დიშა, უდანაშაულო ცხენს გადაუჭირა.
— და ჩვენ, ქალებმა, ისე დაეკარგეთ
თავმოყვარეობა, ხელს რომ წაგვავლე-
ბენ, სახეში კი არ ვთბლიშავთ... მაშა-
ჩემისა და შენი „ფილოსოფია“ კი არა,
ომი ესაა! დამახინჯდით და დაგვამახინ-
ჯეთ... დაკარგეთ რაინდული, ამაღლე-
ბული... დამდაბლდით და დაგვამდაბ-
ლეთ... შენ რა, მართლა გესმის გერმა-
ნული თუ მე ტყუილად ვუბელობ?

ახლა დაშენჯება არაფრით არ იქნე-
ბოდა. ბაკურს ასეთი კეთილგანწყობი-
ლება ხელოდან არ უნდა გაეშვა, მაგ-
რამ ამ ჭანღონით საესე ქალს რომ
ისევე „ხელისფათური“ მოეთხოვა და
რაიმე მოესურვებინა, ცალი მკლავის
მოხვევითაც სულს წიწილივით ამოხ-
დიდა. არადა, კარგი სათავლესიერო კი
იქნებოდა, ბაბალასავით რომ გაიწყლი-
ტებოდა ამ გახვითქინებული ფროი-
ლიანის ხელში.

— შენ რა, იმ საკონცენტრაციო ბა-



ნაკში ენაც ამოგაჭრეს? — კიდეც რის ამოჭრას გულისხმობდა, ვინ იცის, მაგრამ ამის ცოდნას, რა თქმა უნდა, არცოდნა ბევრად სჯობდა.

— მე ისე კარგად ვერ ვლაპარაკობ.

— აბა, იმ ჩერჩეტმა მამაჩემმა!

— მესმის რას მეუბნებით, მესმის...

მაგრამ მამათქვენმა რუსული კარგად იცის.

— ეჰ, რაღა იცის... — უმცრად გული ჩაწყდა. ასეთი მგრძობიარობა და სენტიმენტალობა, თითქოს, ისევე მოულოდნელი იყო, როგორც ბაქურისთვის „ხელისფათურის“ დაბრალება.

— კარგად იყო!..

— მერე ხომ ფრონტზე უკრეს თავი და ფეხი დაკარგა... თითქმის ხელიც...

— ფეხიც და ხელიც!..

— პო. ორი თითი შერჩა და ამ ზამთარში მკლავიც მოიტეხა, ყავარჯნებზე დგომაც აღარ შეუძლია.

— ხელი მოურჩება.

— დრო უნდა...

რაღაცა თანაგრძობა უნდა გამოეთქვა, მაგრამ სიტყვები ხომ უნდოდა. ამასობაში ორმოციდან მოკირწყლულ გზიდანაც მოულოდნელად გადაუხვიეს. ბაქური თანამგზავრს ზედისზედ მიაწყდა და რომ ეგონა, ახლა ჩახუტებას დასაბრალებლს, გრეტას ამჯერად აინუნში არ ჩაუგდია.

— კარგი კაცია გერპარდტ მიერი...

— ვითომ, ვწუხვარ და მებრალებაო, თუ რაღაც ამგვარის თქმა მოინდომა, რომ კეთილგანწყობილება არ გაეფუჭებინა, თორემ ომში ფეხისა და თითების დაკარგვა ვილას უკვირდა, ან ამისთვის რა სამშობლო უნდა ეთქვა.

— კარგი კაცი იცით თქვენ?! — ცხენი წყალ-ტალახიან გზაზე ნაბიჯზე გადავიდა და აღარც პატრონს მოუნდომებია მისი გამათრახება.

— ჩვენ?! — ესლა ჰკითხა, ვითომ მე რომელი „არამცოდნე“ და „მცოდნე“ მნახო.

— თქვენ, თქვენ, ჯარისკაცებმა. აიღებთ ხელში თოფს და ისვრით. არც კარგი იცით და არც ცუდი, არც ქალი და არც ბავშვი!..

— ქალი კი, მაგრამ...

— „კი, მაგრამ“, პისტოლეტით მოიყვანთ ტყეში და ახლთ ნაშენს!.. — გრეტა ისევე აღშფოთდა და ბაქური დაიზაფრა, ღმერთი არ გაუწურეს, შური ჩემზე არ იძიოსო და მამამისისადმი გულისხმიერება მოიშველია.

— მამათქვენმა ქალიც იცის, კაციც, ავიცა და კარგიც... — ნოო! — აღვირს დაქაჩა და ცხენმა სვლას უკლო. — ხილია გაოხრებული... ნოო, შე უბედურო, ნოო!..

„პირუტყვზეც გული შესტკივა, ეტყობა, ისე გაბოროტებული არაა, არ დამინდოს. თითქოს საჭმეც იცის... მშვენივრად მართავს... თუ, მე რომ ცხენისა არაფერი გამეგება...“

— თქვენ სამედიცინო დაამთავრეთ?.. თუ ექიმიც ასეთი კარგი ხართ, როგორც მეურნე, დაუჯერებელია. — ვითომ, რაღაც უპბილო ქათინაური მოინდომა.

— არა, არა და არა! გამომრიცხეს, როგორც არაკეთილსაიმედო და „გერმანელ ქალთა კავშირიდანაც“ გამომაძევეს... რომ დამემთავრებინა, აქ, შენს გვერდით დამსვამდნენ?!. სადაც მამაჩემის ხელ-ფეხი დარჩა, იქ ვეგდებოდი... მიმიფურთხებია თქვენი ომისთვის, თქვენ რად გინდათ მედიცინა და გადარჩენა... მედიცინა ადამიანებისთვისაა და არა მხეცებისთვის. მკვლეელი უნდა განკურნო, რომ კიდეც მოკლას?!. მკურნალი ავადმყოფისთვისაა... ერთმანეთს ტყვიას უშენთ და მერე წამლობთ? არც ერთს არ გჭირდებათ თქვენ ექიმი... „გერმანელ ქალიშვილთა კავშირშიც“ ასე ვთქვი: იქნებ ქალებმა მაინც ამოვიღოთ ხმა-მეთქი და ისევე ჩვენი კავშირის წევრებმა დამასმინეს: სამშობლოს, ფიურერისა და იმპერიის ლალატი და ძირის გამოთხრა დასაბრალეს... მე ექიმი ვარ, ჩემი მოვალეობა სიცოცხლის გადარჩენაა და არა კაცისკვლა-მეთქი. თურმე, სამშობლოსა და ფიურერის ერთგულება ყოფილა ადამიანების ზოცვა და არა ადამიანის სიყვარული... მიმიფურთხებია მაგისტანა

სამშობლოსათვის, ფიურერისა და იმპერიისათვის...

— ამისათვის, ფროილიან, ხომ შეიძლება ისევ გისაყვედურონ?

— რა უნდა მიქნან, საპატიმროებში და ბანაკებში ადგილი აღარა აქვთ. აგერ, ტყვეების დახოცვისა და დაწვას რომ ვერ აღდიან, გაპარტახებულ, დანგრეულ მეურნეობებში გვიგზავნიან, რომ შიმშილით სული არ გაგვეძვრეს... შენ გგონია ჩვენზე ან თქვენზე ზრუნავენ ან გულჩვილი გახდნენ? მართლა ქვეყანას, სამშობლოს რა ეშველება, თორემ, მაგათ რაც დაემართებათ... ნოო! — ცხენი შეაჩერა და ორთვალიდან ხელის ერთი დაკვრით გადაბტა, ხელნის და ცალულის გასაჭერი თასმა ისე მაგრად გამოკრა, ორთვალი ზედიზედ შეატოკა. ისევ მაღლა ამოხტა და სანამ დაქდებოდა, მათრახი მანამდე უშხვილდა. — ვითომ, ჩემი არაფრის მაქნისი დაია მომეხმარა, რომ არ დამიჭირეს. ნეტავ ვინ ნახა მისი გაყვებულნი...

— თქვენი დაია სწავლობს?

— სულელი, ვითომ სწავლობს და ისევ იმედი აქვს, რომ გავიმარჯვებთ.

— თქვენ არა?

— ღმერთმა დამიფაროს, თორემ ომებს ბოლო არ მოელება. გერმანიაში კაცი კი არა, ქალიც გადაშენდება...

IV

გერპარდტ მაიერი შავად შეღებილ კედლის ღუმელს ღია კართან უქდა. ხამგადარულ სავარძელს ლაკი ატკეჩია, რომელსაც, ერთ დროს, უსათუოდ ხვევრდის საპირე ამშვენებდა. ცალ მუხლზე საქსოვი დახლი თუ ჯემპარი ედო და ცალფეხას, არტაშანიში ხელგაკრულს, რაკი წამოდგომა არ შეეძლო, კალთიდან არც საქსოვი მოუცილებია.

ფრანუ მაიერი მრგვალ, ღინღლით გატენილ პუფზე დაკუნცებულიყო. გრძელი, თალხი კაბიდან ხმელი მუხლები ამოეჩარა და ზედ გადაცმულ შალის ძაფის შულოს შორგვად ახვევდა.

ფანჯრები, რალა თქმა უნდა, როგორც მთელ გერმანიაში, დაგულოდ დაეგმანათ. უმსხუნველეს მოსულს თუ მოეჩვენებოდა ოთახი განათებული, თორემ ელექტროენერგია სამყოფი არ უნდა ყოფილიყო, რაკი გერპარდტს ფეხიანი ლამპა ღუმელის გვერდით, კედელზე მიემავრებია, რომ ხელსაქმე უკეთესად დაენახა.

შალითაგადაკრულ დივანზე მოხუცი თვლემდა, წვერი ბრტყლადწათლილ სოლს უგავდა, მოოქროვილი პენსნე გულზე ეკიდა. გრეტასა და ბაკურის შესვლა არ გაუგია თუ მისთვის „ფიზიკური გაგება“ არ არსებობდა, თვლები არ გაუხელია. ისე ღრმა მოხუცი არ ჩანდა, სიბერით დაყრუებულყო და დაბრმავებულყო. არც ფრანუ მაიერს შეუებერტყავს ყური, ძაფის გორგალს გულისყურით ახვევდა და ჩაცვინილი ლოყებიდან წინ წამოჩრილი ნიკაპის ქვეშ მჭლე ღაბაბი უთრთოდა.

გერპარდტ მაიერს, ღუმელის ღია კარიდან ნაკვევრცხლის ათინათით თუ სიხარულით, ცისფერი თვალები აუღვარდა და „სტუმრის“ შესახველად სალი მარცხენა ხელი აღმართა.

— აი, როგორ ყველაფერი იწინასწარმეტყველე, ჩემო... — სახელი და გვარი ვეღარ თქვა. თავის სახლში ბაკურის ასე, ყოვლად დაუჯერებელ ხიზნობას იმდენად შეუძლებლად თვლიდა, საამისოდ ენა აღარ მოუბრუნდა.

ბაკურმა მაღლა აღმართულ მკლავში ორივე ხელი წაავლო და, კისერმოღრეცილი, თავის კანტურს მოკვეჭა. ფრანუ მაიერსაც თავი დაუქრა, რომელსაც პასუხად, მორგვიანი ხელები მუხლებზე, გადაჭიმულ შულოზე დაუცვივდა და გულგრილად მიაშტერდა. ისღა თუ უკვირდა, ზოლებიანი ტანსაცმელი და ხის ქოშები რატომ არ აცვიოა. ბაკურის დათხვრილი ბათინკები, მუხლზე გაკერილი გალიფე და ისაკას მიერ თეთრი ძაფით დაღამბული მახარა უფრო საყურადღებოდ მიაჩნდა, ვინემ ასე ჩამომხმარი „სტუმრის“ მკედრის ღიმილი. თვითონაც კათანდარამ, ალბათ, საკონცენტრაციო ბანაკი-



დან მოვლენილის გაძვალტყავება შეუძლებლად არ მიიჩნია.

— ამა, შე არამზადა ჭარისკაცო, შენი „ფილოსოფოსი“ მტერ-მოყვარე! — გრეტა ქურქს იხდიდა და წარდგინება დაუგვიანდა.

— გრეტა, ანნა?.. — იკითხა დედამ და მორგვის გადახვევა განაგრძო, თითქოს, რა პასუხსაც მიიღებდა, სულ ერთი იყო.

— გავაცილე, რა თქმა უნდა, ამა, თქვენს „განათლებულ“ ქალიშვილს ღამით სადგურზე ჭარისკაცების საჯიჯგნად ხომ არ დაეტოვებდი.

— შვილო, ხომ იცი, მატარებლები... და ყველაფერი არეულ-ღარეულია, აღარც წესია და აღარც გრაფიკი. — გერპარდტმა, ალბათ, უფრო „სტუმრისთვის“ ახსნა საერთო ვითარება. ქალიშვილმა კი ეს უმისოდაც იცოდა და გაანჩხლდა:

— ეს ჩემთვის აირია, თორემ „მშვენიერი არსებისათვის“ ყველაფერი ისეა, როგორც იყო!.. ნერვები ამიშალა, კარგადაც წავუთაქე. ძირს უნდა გადაამგდო... გავაცილე და მერე ამ შენს „ფილოსოფოსს“ ველოდე და ვატარე ახუტებული! — „სტუმარს“ სკამი გადმოუდგა, ზედ დასვა და მამას თვალეში ჩააჩერდა. — ახლა ეს შენი „მეგობარი“ ცხენის გამოსახსნელად და თავლაში დასაბმელად მომეხმარება? — ჩააკითხა ბრანზიანი ჭიბრით და დაუმატა. — თუ, დილაზე ველარ გააღწევს და ჩემი დასამარხავი გახდება? — გატრიალდა და დაბალყელიანი, მამაკაცის ჩექმებით იჭაურობა კინალამ ყაზარმად აქცია. კარი გამოგლიჯა და დაიტატანა: — ვინძლო, ლაპარაკით ერთმანეთს სული არ ამოჰხადოთ!

— „წინასწარმეტყველმა“ უკეთესად იცის რა ელოდება... — გერპარდტმა, გრეტა რომ გაიგულა, მხნეობა დაიბრუნა და ბაკურს ხელით ანიშნა მიახლოებოდა. — მაგრამ, რაც გვირს, ამაზე უარესი... აჰ, ჰერ ბაკურ, იქნება?

— მაგრამ, სხვანიარად რომ არ შეიძლება?.. — ბაკურმა რუსულად უპა-

სუხა, თითქოს ერთ დროს დაწყებულ საუბარს აგრძელებდნენ.

— უარესი უარესი... — უარესი თუ „უკეთესი“... გაგრძელება, განვითარება...

— თუმცა ჰო, აი, მე, რაც მაშინ მჭირდა, დღეს სანატრელი მაქვს. — რუსულადვე უპასუხა, რაკი გაახსენდა, რომ შეეძლოთ ისე ესაუბრაოთ, სხვებისვის გაუგებარი ყოფილიყო. ალბათ, გრეტას გულისხმობდა, თორემ ფრაუ მაიერი მშობლიურ ენაზეც არაფრის მომსმენი და, მით უმეტეს, არაფრის გამგები ჩანდა. ის ძაფის გორგალი მთელ გერმანულ ფილოსოფიას ერჩია...

დღევანზე მთელმარე მოხუცი უცხო ენაზე ნათქამმა უფრო „დააინტერესა“, დაღლილი ხელით სათვალე ცხვირზე წამოიკცა, მინებს ზევით გადმოიხედა და ესლა იკითხა:

— მოხდა სასწაული?.. ყველაფერი რიგზეა?..

— ყველაფერი, ბიძია პაულ, ყველაფერი... — კმაყოფილი მასპინძელი თავს აკანტურებდა და თვალეში ნაკვერცხლების ათინათი ისევ უბრწყინავდა.

— მაღლობა ღმერთს... — ჩაიბუტბუტა მოხუცმა და სათვალე ისევ გულზე დაეკიდა.

ღმერთის გაგონებაზე ფრაუ მაიერი ჩიფჩიფით ლოცვას მოჰყვა. ისე, რომ ძაფის ამოხვევა არ შეუწყვეტია.

— ფრაუ ლიზა... — მიუბრუნდა ცოლს გერპარდტი, მაგრამ მაშინვე თავი სინანულით გაიქნია, ბაკურს აუხსნა: — სანამ არ ამოახვევს, არაფერს დამიჯერებს. ეს კარგა ხანია ასე სჭირს. ბალტიის ზღვის საპორტო ქალაქში უშვილძირო ბიძა ჰყავდა; მე რომ იქ, „თქვენთან“ ვიყავი, ინგლისელებმა დაბომბეს, მეგვიდრეობაც დაკარგა, ბიძაც და ჰეჟაუც... როგორ იტყვი, კიდე უარესი ელოდება?

ბაკურმა მხრები აიჩნია, „ისე, სანატრესო არ იქნებაო“, ველარ თქვა და ვითომ იმედი მისცა:

— ვინც ყველაფერი დაკარგა... — ჩვენ ხომ ვიცით... და, მგონი,

ალარც ალარაფერი გვიყვარს. — შეახსენა მაიერმა.

— დიახ, მაგრამ... თუ ჰკუა...

— დაკარგა, დაკარგა!.. — გაათამამა მასპინძელმა; ამით, თითქოს, თავსაც კი იმშვიდებდა, რომ მის ოჯახს სხვა უბედურება აღარ უნდა სწვეოდა.

— ჩვენც რომ ასე დაგვემართოდა...

— დიახ, ჩვენც რომ შევშლილიყავით, ახლა, ალბათ, დიდი ნუგეში იქნებოდა...

— ახლაც და ყოველთვის... მაშინ რაიმეს ჩვენც დავიჭერებდით და რაიმეს რწმენა ჩვენც გვექნებოდა.

გრეტამ კარები შემოგლიჯა.

— ...ცეცხლა, ცეცხლი! — ხმამაღლა ჩაილაპარაკა მაიერმა გერმანულად, თითქოს მანამდეც გრეტაზე საუბრობდნენ.

ერთადერთი, გააკეხული ქალიშვილის ბელებს შეჩერებულ ხეობარ მამას ესლა რჩებოდა — შვილისთვის გუნდრუკი ეკმია, რომ ისედაც დაქცეული ოჯახი თავზე არ დაშობოდა. ამჯერად ბაკურიც გრეტას ტყვე იყო და ხარკი მასაც უნდა გაეღო, მაგრამ ისეთი რა მოესაზრებინა და გერმანულად როგორ ეთქვა, რომ არც ჰქვიანი მამის წინაშე ყოფილიყო უხერხული და არც ქალიშვილისთვის საჩოთირო. გუგუტას თარგზე მოჭრილი ბაკურისათვის იდეალი-ქალი ყოველად საპირისპირო საწყაროს გულისხმობდა და, ამდენად, გრეტა ამაზრუნეიც კი ჩანდა. საქაპანო ცხენივით ძლიერი, უხეში და მათრახივით მკაცრი — მტკიცეული. ალბათ, ასევე შიშველენებიანი და დღევანდელიობასავით ტლანჭი და ურჯუკი, თუმცა თამარივით ცხოვრების მკოდნე, მაგრამ ხმალივით შემართული, უბედურის განკითხვა შეეძლო და არა შებრალებდა.

— არამზადებო, არაფერს ჩაბეთქავთ? — იკითხა მაინც ქალის ხმით, როცა ჩექმები კართან გაიძრო და აივანში გაყარა. ჭუსლჩათელილ, მამისეულ ქლანებში ღონიერი, ფართე ტერფები რომ ვერ შეატიო, კედელს სათი-

თოდ, დაბეგვილი ჰქვინათ შიარტყა და მოიზგო.

— ყველაფერს, ჩემს მშენებელს, ლაფერს, ჩემო სულის ჩამდგმელო... — რალაც ქათინაური ბაკურსაც უნდოდა დაემატებინა, მაგრამ წელან რომ ენა არ მოუბრუნდა, შვილის მაჭებარ მამას სიტყვა ვერც ახლა დააწია, ამან მაიერიც შებოჭა.

— ღმერთს, თითქოს, მთლიანად მაინც არ გაუმეტებინართ... — ესლა მოახერხა „სტუმარმა“ ისე, რომ არც ტყუილი ეთქვა და არც წყალწაღებულ მასპინძლისთვის წაერთმია ხავსზე ჩაჭიდების უფლება.

— ბედნიერი ვარ, რომ ქალიშვილების მამა ვარ...

— ჰო, ჩვენთან ამბობენ, ზოგი ჭირი მარგებელიაო.

— კარგად უთქვამთ. ხალხი ყველგან ხალხია... მადლობელი ვარ ღმერთის!.. — წამოიძახა გერპარდტმა, როცა გრეტამ, მართლაც წარმოუდგენლად ჩქარა, სამზარეულოდან ხუთი ფინჯანი ცხელი ყავა ერთად შემოიტანა. ასე უცებ, მოდულეებული რომ დაეხვედრებოდა, სხვა დასხმასა და გამოტანას ვერ მოასწრებდა.

ღმერთის ხსენებაზე ფრაუ ლიზა ისევ ლოცვას მოჰყვა; მაგრამ პერ პაული ყავის სუნმა ერთბაშად გამოათხიზლა და სათვალეს ზემოდან მაკჭერალი, სარქენად წამოსული ბებერი ვაცივით, პირდაპირ მაგიდისაკენ წაბაკუნდა.

ბაკურს ალარაფერი უნდოდა, ყველაფერი ნატერაზე მეტი იყო და შეეშინდა: ვაითუ, ამათი მასპინძლობა რომ მართლა შევიშნო, ხვალ თავი ისევ საკონცენტრაციო ბანაკში ამომავიფინონო! უარესის უარესი მაშინ უნდა გენახა. აგერ, სახლში, თბილ ღუმელთან, ადამიანებთან... და დაბრუნდე იქ, სადაც ყველა გზა კრემატორიუმისაკენ მიდის. სასწაული მოხდა, მაგრამ შეიძლება სასწაულმოქმედს გულბელდაკრეფილი მიენდო — ახლა ცხელი ყავა დალიო?

— მე ხომ გეახელით... — იუარა ბაკურმა, როცა ცალყავარჩინან გერ-



პარდტს მეორე მხარში შეუღლა და სუფრამდე მოაცილა.

— ყავა როდის მკახელი, რეგვენო ჯარისკაცო! გზაში ყავას ვინ მოგამაყვებდა...

„ბუტერბროდი რომ მომცა, ამით არ იციან. მამამისს, კიდეც კარგო, მადლობა არ ვუთხარი“.

— ღვინო ჩვენში — გერმანიაში — სამხრეთში მოდის. — კი არ მოიბოდიშა, იქაური მდგომარეობა ახსენა გერპარდტმა.

— ღვინო!.. — აღმოხდა პაულს და ბრტყელი სოლივით წვერი წინ წამოისროლა. — როგორ ტკაცუნებს სხეულში და მზის სხივებს აფრქვევს! სულ იქ მინდოდა მეცხოვრა, სადაც ღვინოს იწვევენ და კენკვსბერგში კი დავბერდრი. კანტის „ბარალია“ ყელაფერი, სულიერად ის მათობბდა, მაგრამ ახლა ღვინო უფრო მჭირდება. ღვინო ახალგაზრდობაა. ქალივით ცხელი და კოცონივით მტუხნეარე.

— ჩერჩეტო, ქალების მეტი რაა, შენ კაცი თქვი, თორემ... — თითქოს, რაღაც სათნოდ გაუჩავარდა მოხუცს გრეტა, რაც ერთსა და იმავე დროს მისგან შეუძლებელიც კი ჩანდა, მაგრამ ეს მკვრივი ცოშივით მოხედილი გოგო როგორღაც ახერხებდა.

— მაგრამ ღვინო?.. ჩემო ფარშავანგო, ჩემო იადონო?.. — ცმუკავდა მოხუცი.

— ჯანდაბას თქვენი თავი, არამზადებო!.. — მაგიდას ხელი ისე დაჰკრა, ყავის ფინჯნები შეხტა, მაგრამ არც ერთი არ წაქცეულა. ჯღანები კართან წაჰყარა, კვლავ ჩექმები მოირგო და კიბეზე ისე დაეშვა, სახლს ზრიალი აუტეხა.

— ყველაფერი იქნება... — გაიხარა გერპარდტმა და ბაქუსს კიდეც უფრო აცისფერებული თვალი ჩაუტკრა.

პაული ხელებს მსუნჯავი მზაკვარივით ასავსაევებდა და ისევ საბუხკაოდ შუბლ-მოღერილო, სათვალის ზემოთ „სტუმარს“ მოსჩერებოდა. მხოლოდ ახლავა მოინდომა მისი ხილვა, ვინც ეს „ბედნიერება“ აღირსა და ახალგაზრ-

დობა „დაუბრუნა“.

„ნუთუ მართლა ჩემთვის უნდა ღვინო?!" — შეკრთა მკვრივი.

ფრთხ ღვინო თავისი ფინჯანი წაიღო, გერპარდტის სავარძელი მიიჩოჩა, ზედ დაიდგა და ძვლები პუფზე დაჰყარა.

V

ნაშუალამევს უკვე სხვენის ოთახში იწვა. ნაკში, ნასვამი (ორი თლაშო წითელი ღვინო ეყო), დაბანილი, გერპარდტის ნაქონი, მაგრამ სუფთა საცვლებით შემოსილი. იქაურობა ქვევიდან ამომავალი ცხელი ღუმელის მსხვილი მილით კარგად იყო გამთბარი და ბაკერი — ღვინოსა და საბანში შეფუთვნილი. რა თქმა უნდა, ამის დაჭერება იმდენად შეიძლებოდა, რამდენადაც ცხვირპირიდან ძმრად და სისხლად უნდა წასდენოდა, მაგრამ ეს ერთი ღამე თუნდაც დილადაც რომ გაგრძელებულიყო, რამედ ღირდა.

ტყვეებსა და მონებს, ალბათ, მხოლოდ იმიტომ კი არ ამომიშლებდნენ და სტანჯავდნენ, რომ დამპყრობლებს სარჩო ყოველთვის უჭირდათ, ტუსალებს ხომ საქმისთვის იყენებდნენ და შავი პურის ნატეხი თითქოს ამიტომაც არ უნდა დანანებოდათ. ყოველი ლტოლვის საფასური ხომ ათჯერ და ასჯერ გაზრდიდა მათ შრომისუნარიანობას?

დამპყრობელი რომ სულელი იყოს და თავისი საქმე კარგად არ იცოდეს, ვერც ქვეყნების დარბევასა და დამონებას შესძლებდა. მან უკეთ იცის, რას აკეთებს და კაპიკის გამო მანეთს არ დაჰკარგავს. მით უმეტეს, ორმოს თუ გაათხრევიანებს — ნერგს დარგავს; ქვას და აგურს თუ გადააზიდვიანებს — ააშენებს; თუ დააბარევიანებს — დათესავს; მაგრამ, ეტყობა, დატყვევება და დამპყრობება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ძლეულის საბოლოოდ, სულიერად და თრგუნვას და დამპყრობლის ნებისად მართვას. მისი მორჩილება თვალთმაქცურია და, ამდენად, მასზე ბატონობაც მოჩვენებითი.

სულით უნდა დაიმონო და მერე ტყვეს მწყემსგავც არ უნდა, შენს ხელშია, ვერსად წავა. ეს კი თოფითა და ზარბაზნით არ ზერხდება. არც როზგითა და მათრახით. რამდენად გაუჭირვებ, იმდენად აიბხედრებ. სულის მოკვლა თითქმის შეუძლებელია, მაგრამ შეუძლებელი უნდა შეძლო და სულიერად გატეხო თუ გამოაშრო, გამოფიტო... სული უნდა ამოართვა, შინაგანად დაცალო და იმდენად ვააპირუტყვო, ჯაჭვი რომ ახსნა და გაუშვა, პატრონი არ გაახსენდეს და თავისი სახლი არ მოიძიოს. მწყემსგავც არ უნდა დასჭირდეს, მკლე ღორივით სამშობლოდ ის უნდა ექცეს, სადაც სალაფავს კი არა, ნებეს იშოვის.

ესაა, ალბათ, სრულფასოვანი დამონების, დაკაბალების რთული მეცნიერება და ბაკურსა და ისაკასავით ხეპრე მონებისათვის გაუგებარი. მტერმა ხე რომ თავის ეზოში დაგარგვევისოს და ამით ბედნიერებას გწიოს, ეს სანატრელ-საოცნებოდ უნდა გაგობადოს.

ტყვეები ბანაკებიდან ფაბრიკა-ქარხნებში და მამულებში სამუშაოდ თავიდან კი არ მიჰყავთ. ჯერ მათი „დამუშავება“ საჭირო და ვინც ამ საკონცენტრაციო „დამუშავებას“ არ ექვემდებარება ან ჭან-ლონე არ შესწევს, თანდათან იფილტრებიან, და ჩაუქრობლად ლულუნებს კრემატორიუმები. ეს თვეობით და წლობით გრძელდება, სანამ „მასალა“ ცხვრის ტყავივით მოქნილი და „ნაზი“ არ გახდება, სანამ, რა კალაპოტზეც არ გადააკვამ, იმის საპირედ არ იქცევა. ამის შემდეგ იგზავნიებიან მალაროებში და სწორედ იმ მადანს იღებენ, ადნობენ და იმ იარაღს ჰედავენ, რომელიც მათ წინააღმდეგ იყო და არის მიმართული. სანამ სული, გონი და აზრი გააჩნიათ, ამას არ ჩაიდენენ და, ეს სული და გონი რომ წაგერთმია, ამას სჭირდებოდა დრო, ისეთნაირი შიმშილობის და წყურვილის გამოგონება, ისეთი უძილობის, გვემისა და წამების მოფიქრება, რომ ხორცი შემოაცალოს და ძვლიდან და ტყავიდან ტვინის უჭრედებში შეიღწიოს,

დაავქეთოს, დააქცოს, დააქვინოს... როგორც თვითონაა, ტანბლინითა და უკის ტოლად გადაუტყვიოს. აზროვნება იმდენად გამოწვავლოს — ინსტინქტების ამარაღა დარჩეს.

ამის შემდეგ ხდება სასწაული! კაცი როცა თავისუფალია და ადამიანი ჰქვია, თუ დაფიქრდება, ცხოვრება მაშინაც არააობაა და ყოფა ყურგახვერტილ გროშად არა ღირს. იმის შემდეგ, როცა აზრს აცლიან, ტვინს უხმობენ და სულს ხდიან, იწყება ინსტინქტების გაცხოველება (რომელსაც მანამდე ჰქვია თრგუნაედა) და, რამდენად გაჭირვებული და გატანჯულია, იმდენადაა ჩაფრენილი სიციცხლეს. ლაფში ამოსვრალი შავი პურის ლექმისათვის სულს, რომ ჰქონდეს, არც დაფიქრდება, ისე მოგცემს.

ბაკურს ეს აღარ აყვირებდა, როგორც ამ „ვეოლუციის“ მკოდნესა და თავის ტყავზე და თავზე გადამტანს. მას, რომლის სულშიც გუგუტა ჩასახლდა და თამარისთვის სამოწყალოდაც ვერაფერი გაიმეტა, საკონცენტრაციო ბანაკის შემდეგ, ალბათ, ვრეტასთან წოლაც აღარ გაუჭირდებოდა. ამ ქალის მხრებზე იდგა ოჯახი: დედა, მამა, და, ბიძა, მტერი და მოყვარე. ტყვეც დააპურა, დაბანა, ჩააცვა, დააწვინა და დაათბუნა. საკაპანო ცხენივით ეწევა უღელს: იწევს ქერს, შერას, სარჩოს, და ჰკაცივით რომ დაგრილება მოინდომოს, თუ ამის ძალა შეგწევს, შენს თანხმობას არ დაუცდის. მით უმეტეს, თუ ყანას დაგახენეინებს, ხეს დაგარგვეკინებს ან კალოს გაგალეწინებს — ერთ დროს ეს ხომ შენი სურვილიც იყო — და თუ იმას გაზიარა, რაც გეწადა, შენც უნდა ეცადო — ისიც საწადელს სწიო.

შენ უკვე აღარც ღალატი შეგიძლია და აღარც ერთგულება. წავიდა ის დრო, ბანაკმა დაიტოვა, ვინც გიყვარდა ან გაძულდა. სიყვარულს, მტრობას, ერთგულებას უნარი, ძალა, ენერგია სჭირდება; ჰქვია, აზრი და გრძნობების ქონა. შენ უკვე ყოველწვე ამისაგან თავისუფალი ხარ და ვერც კი გაგიხსენე-



ბია, ამათი მქონებელი თვითონ იყავი თუ ვილაკის მონაყოლი ან წაყიბული გახსოვს. სხვისი გრძნობები და განცდები სხვისია და შენს ახლანდელ, მხოლოდ ცხოველურ ვნებებს სხვისი ზნეობით ვერ შებოჭავ. ახლა ისლა იცი, რომ გაძლომამდე გშია და ისე ხარ დაშინებული, დაპურებულსაც გშია. თუ ხელკეტებით არ გირტყამენ, ბედნიერი ხარ და ყოველნაირად ცდილობ ისეთი ნაბიჯი არ გადადგა, ეს ბედნიერება დაკარგო. ენა ისე არ მოატრიალო — ამოგჭრან. ცხელ ლოგინში, გახარზალებულს ქალს კი არა, ჯოჯოხეთის მამხალას დანებდები, ოღონდ თოვლში არ ჩაგაყვინთვიონ და ხილქვეშ ყინულზე ზოხვით ჰაერი არ იპარო, რაკი თოვლქვეშ ეს არ ხერხდება.

კრემატორიუმები, რაც ტყვეს სჭირს, იმაზე უარესი არაა. არაა, მაგრამ იმ მტუქსიტოლა გამომხმარი ჰკუთით იმას მაინც, რაც გჭირს, ეს გირჩევენია. ამას კი არ ასაბუთებ ან სჯი და ამიტომ კი არ მიდიხარ ამ დასკვნამდე. არა, ამის უნარი დაკარგული გაქვს და როგორც დანაგაყრილი ღორი გარბის თავის საშველად, ვითომ დღეს თუ გადაჩჩა, ხვალ ყელს არ გამოჭრიან, ან ოდესმე სხვანაირი დასასრული ელოდება — შენც ისევე ცდილობ დღეს გადაჩჩე, დღეს, დღეს, დღეს... ვითომ ხვალ არ ჩაძლდები და ხვალ დღევანდელზე უკეთესი დღე გათენდება.

„ღმერთსა შევედრებ, ნუთუ კვლად ამხნას სოფლისა შრომისა, ცაცხლსა, წყალსა და მიწასა, ჰაერთა თანა შრომისა...“

VI

ბაკურისთვის, ალბათ, უარესის უარესიც ეს იყო და „მოსეირისთვისაც“ სათვალსეირო. იგი მტრის პურს ჰკამდა და ისევ ფროილიან გრეტას ხელებს იყო შეჩერებული. ქერის ყავას სვამდა, ალუბლის ნაყენს წრუპავდა და ნეყნებზე ხელებს ისვამდა, ხორცი რომ ებმე-

ბოდა, გამჭკნარი ბარძაყები ეცხვებოდა: რბილ სკამზე იჯდა, მიმხვრეულხელი ალარ უწყლულდებოდა. მისი მთელი საროდის დადგებოდა დრო, ამ პატრიკის საფასური გადაეხადა...

— აჰა, ეშმაკმა დალაზგროს, აიღებთ სიკვდილის იარაღს და ისვრით! — დანახაოდა თავზე გრეტა, როცა კისერგაღრეცილი ტყვე თავლაში თივას მიანიჭიჭებდა თუ ბოსლიდან ნაკელს მოათრევდა. კეტს, ლატანს, ფიცარს ხელს წამოავლებდა, თოფივით მოიმარჯვებდა, ბაკურს მიუღერებდა, ათუხთუხებოდა:

— ტრახ-ტახ-ტა-ტა!.. ვის ესვრით? თქვე უბედურო მონებო და საზარბაზნე ღორებო. ისევ თქვენისთანა ცხოველებს. მერე ზიხართ შენ და მამაჩემი და ფილოსოფოსობთ?.. უკვე დაგავრწყდათ, რომ კაცი გერქვათ? მამაკაცი! თქვენ, ჩვენი — ქალების ნახევარი ხართ და მეტი არაფერი.

— რა თქმა უნდა, ფროილიან გრეტა. — ტყვე ცხელი სალაფავით გრძელ გეჯას ავსებს. ღორები ესევიან და თქველუფენ. ბაკური თავზე ადგას. — დაგვავრწყდა, ფროილიან, ყველაფერი დაგვავრწყდა. — საწინააღმდეგო ახ სხვანაირი აზრი ალარ არსებობს, ყველაფერი მართალია, რასაც ეს ქალი ამბობს.

— რა მიწებსა და მამულებს ეძებთ, ღორი ღორს რაიმეს წაგლეჯს?! — და მართლაც, იქვე, ფეხებთან სარჩოს დახარბებული პირუტყვები დრუნჩითა და ეშვით ცდილობენ ერთმანეთს. პირიდან ლუკმა გამოგლიჯონ. არადა, აქ საკმეული ყველას სამყოფადაა.. საკლავი უნდა გასუქდეს და მის დამწვევასა და დამქლევებას პატრონი არ აპირებს.

— მართლაც, სულ ეს ყოფილა ცხოვრების ფილოსოფია. ჩვენ კიდევ სადღაც... — ბაკურმა აყემატებულ, მთქორავ ცას ახედა, — ღრუბლებში დავეძებდით.

— მე ეს სამედიცინო ინსტიტუტში ვისწავლე, როცა სხვადასხვა ეროვნების „ტიპთა“ ჩონჩხები შემოგვჩინდა და გვიხსნიდნენ, როგორ განსხვავდნენ...

საქმის წესი
განსხვავდნენ
სან, სან, რესპუბლიკა
გალიონთა

ბოდა მაღალი რასა დაბალისაგან. ამ დროს მე ყველას ვგავდი, გარდა ჩემი მაღალი რასისა.

— ვინ იყო ეს, თქვენი რასის თეორია რომ შექმნა, მერე თვითონვე აღარ მოერგო თავისივე მოგონილ სიგრძესიგანეს და თავი მოიკლა?..

— მაგისტანები ცოტა გყავს, გგონია? მაგრამ ფიურერმა — რალაუ-რალაუ ფილოსოფიებით რომ ვინიღბო, ყველა ღორი მაინც ვერ გაიგებსო და პირდაპირ, ურცხვად თქვა: გერმანელი ყველაზე უკეთესია და ამიტომ მსოფლიო ბატონობაც თქვენ გეკუთვნითო! რატომ? იქნება თქვენში იციან ამის პასუხი?

— მე ამაზე, ჯერ კიდევ, უკრაინაში ვეკითხებოდი მამათქვენს!

— მამაჩემი რას გეტყუდა... აგერ, სალაფავს მისეულ ღორებს ჰკითხე, ეგენი გეტყვიან... დაჰკარი მაგ ტახს! ხომ ხედავ, ნეზეს ახლოს არ უშვებს. თვალს ვერ მოაშორებ, ასე იციან!

— ასსა, ღორო, იქით! — ბაკურმა ჭატოთი ნიჩემოსვრილ კერატს წიხლი ამოჰკრა.

— ნეზე კიდევ იმ ბურჯავს არ აყარებს, შველი კია მაგ უბედურის... ასე ვართ, ახლა, მე და მამაჩემი. ვითომ ვაძლევ ლუქმას, მაგრამ არ იქნება, რომ დინგი არ ამოვკრა, ორივე კიდევ ბიძას ვაყვედრით... ესენი ყველაფერი იცის ფიურერმა. გამორეკა ეს პირუტყვები და ჰქვეყნებს მიუსია: აქ ერთმანეთი არ დაჰამონ და მეც ზედ არ მიმავოლონო. მიდით, გამოფაშვეთ (გრეტამ „წელების გამოყრა“ ახსენა) ერთმეორე და მათი მამულები — სალაფავი თქვენი იყოსო... ესენიც... — ტახს, ბაკურის ცემამ რომ ვერაფერი შეასმინა, თვითონ გრეტამ იმისთანა უთავაზა, უკანა ფეხებზე ჩაეკა. — ესენიც „რწმენით“ და „სამშობლოს სიყვარულით“ წამოვიდნენ. თქვენც, თქვენს სალაფავს ვის დაანებებდით, პირიქით, ალბათ, თვალი სხვისაზე გიჭირავთ, როგორც ამ ნეზეს სკირს, ტახი ამ ოხერს გობს არ აყარებს და ის კიდევ, იმ ბურჯავს აგდებს... ეყოფა,

ეყოფა ამ გაუმადლარს, ესენი მშობრივ დარჩებიან! — გეყავს მიგანათლებული ფერდში ისევე წიხლი ჩაეხლა. — თქვენს მუდგნული ტახი გვერდზე დადგა და იქიდან, წვრილი თვალებით, პატრონს ჩაუსაფრდა: იქნებ ყურადღება მოუღუნდეს და სალაფავს მივეპაროო, როცა ნეზე გობს დაეპატრონა, მის უკანა ფეხებში დინგი შეჰყო და ვენებიანდ ახროტინდა.

— ფროილან, თქვენ უფრო კარგად ახსენით, ვინემ, ეს სამი წელიწადია, თვითონ ომმა და ამოდენა „განათლებულმა“ საზოგადოებამ გამაგებინა.

— მე რა გაგაგებინე, აგერ „ამხსენელიც“ და „ფილოსოფოსიც“... — ნეზესა და ბურჯავს შორის ხელახლა შემომძვრალ კერატს წინიდან მოუარა, ფეხსაცმლის ქვინტი ცხვირში ამოჰკრა. — მე თვითონ არ მიმიშვეს „სალაფავთან“,... როცა ჩვენი „გერმანულ ქალთა კავშირის“ გოგოები ესესელებზე გაანაწილეს, ამოწყვეტილი გერმანია რომ ისევე მოამრავლონ... სანამ ფრონტებზე დაიხოცებინ, მანამ ნეზეები დაამაკონო... მე არც მაგისტრის გამოვლექი. ასეთი მაღალი რასის სანაშენოდ დამიწუნეს. თქვენ გგონიათ, მართო არაგერმანელს ეხება რასისტული კანონი?.. ჩვენთან „რასიტანდარტულ“ გერმანელებს კოდავენ.

— როგორ?! მამათქვენმა...

— მამა ამის თაობაზე არ გეტყუდა. იგი უბედურია, რაკი სინდისი ხელფეხთან ერთად ვერ დაკარგა... ასაჭურისებენ... ხეიბრებსა და შეშლილებს ხოცავენ, ჩემისთანა ულამაზოებს კი სანაშენოდ კერატებთან არ უშვებენ... ჩვენც ასე ვიქცევით: ტახი ხომ აგერ გყავს. მაგრამ თუ ჩვენმა მეზობელმა უკეთესი ჯიში მოიყვანა, მთელ ორსამ კლომეტრზე მივდებით, ფულს ვუხდით და ვამაკებინებთ. იმ ნეზეს კი, რომელიც სქელ ჭონს არ იღებს და ათზე ნაკლებ გოჭს დაყრის, სახორცედ ვასუქებთ... ჩემი დაია უკვე სრულწლოვანია და მალე გაანაწილებენ... სამ-ოთხ-ხუთ „ნეზეს“ ვერ წვდება ერთი ორფეხა „კერატი“, მაგრამ დაღლი-



ლი, სამშობლოს ერთგული „ტახი“, ჩვენ ოჯახს ერთ წელიწადში გოჭს მანც მოუტელენს, რომელიც მე უნდა გავუსუქო „სამშობლოს“, რომლის შვილად არ ვარგვივარ, მაგრამ „ჭერჭერობით“ საჭაპანე, ბერქუ ქაკად ვკირდები, მადლობა ღმერთს, ქალი ვარ, თორემ ახლა საფორნე ცხენივით დაკოდლი იქნებოდი... აი ჩვენი მედიცინა და პიპოკატეს ფიცო... ჩერჩეტი მამაჩემი კი, უხელფებო, „რანდის“ ორდენით რომ ჩამოიტანეს, გაუკვირდა: ინსტიტუტს და განათლებას ხელი რატომ ჰკაროი! რა უნდა ელაპარაკო ამისთანა განათლებულ არაშინადს...

— მამათქვენი ამ მიზნით არ იტყოდა... — ბაკური თითქოს ასე, ზერულედ თქმას არ აპირებდა, მაგრამ გერპარდტის დასაცავი მტკიცება და „ფილოსოფოსობა“ გერმანულად არ შეეძლო.

— რა მიზნით?! — გრეტამ ხელები განიერ თქმებზე შემოიწყო. — რა მიზანი და აზრი აქვს ლაპარაკს, თუ ძირს არ დაიხედავ... — და ღორების შარდითა და ნეხვით აჩირხალბულ წუწუწებს ჩაჩერდა. — აი, რას დაამსგავსეთ ევროპა... და მარტო ევროპა? აფრიკა და აზია არა? — ლაფში ჩაჭიხნილ ცარიელ, გრძელ გეჯას დაწვდა და მისი ჯან-ღონის პატრონსაც კი ამოგლეჯა გაუჭირდა, სანამ ბაკური მეორე მხარეზე არ ეცა და ორივემ ტლაპოდან ამოათრიეს. — ახლაც იკრინებიან საღამოობას მამაჩემისთანა დახეიბებულ-დასაჭურისებული მეზობელ-მეგობრები და ისევ დაღუპული გერმანიისა და მსოფლიოს ბედზე მსჯელობენ... იმდენად არაფრის მაქნისია მაგათი ჭკუის ჭყლეტა, გესტაპოც კი ყურს იყრუებს — მეტი რაღა უნდა უქნან, რაც არ ღირთ, და ვისთვის რა საშიშია მაგათი „გერმანია“. ეს ორი მტკაველი მწირი მიწა რომ არ ჰქონდეთ, შიმშილით სულს გასცებდნენ... ვითომ ტყვეების შრომასაც არ იყენებენ... „მორალური“ ხალხია!.. მამაჩემმა კი შენ მოგწერია, როგორც „მეგო-

ბარი“, რაკი თვითონვე მოწერე და შენი სურვილიც იყო.

— მე მოვწერე?! — ბაკურის გეგმაცებისაგან წამოსცდა, თორემ გერპარდტის „მაღალი მორალის“ უარყოფას სულ არ აპირებდა.

— საკონცენტრაციო ბანაკიდან ხომ წერილი მიიღო.

— ჰო, რა თქმა უნდა... მაგრამ სულ არ მეგონა თუ თქვენამდე მოაღწევდა. ვიფიქრე, მამაშენმა დაპირებისამებრ მომბებნა. ასე შევთანხმდით ჩვენ უკრაინაში.

გეჯა ფლიგელში შეათრიეს და გრეტამ რეზინის მილით წყალი მიუშვა.

ბაკურს ელდისაგან პირიც კი ამოუხმა და წყლის ჭავსს ჰეშვი შეუშვირა.

— ღორი, არ დალიო! — გაუწყრა გრეტა. — ქვეყანა ეს? ჩვენებური წყალიც არ დაიღევა. წამოდი, ყავას ჩაგაცეცხლებ!..

ახლა თითქოს ყველაფერი ნათელი იყო. აბა ისაკა შამელაშვილს გერპარდტ მაიერის მისამართი რაში უნდა ენდომებოდა. ამის თქმა უნდოდა, ჩატეხილი ნეკნით ფილტვჩახეული, სიცხით გათანგული რომ ბოდავდა: „დაგენაცვლე, მგონი შენ ქე გაგიჩინე პატრონი და თუ გადაარჩი, სარას და დანიელას ეს კრემატორიუმი მაინც მოასწავლე, თქვენი ცოდვისშეილი ისაკას საფლავი ესაათქო“.

სულთმობრძავის გვერდით მგმინავი გერმანელი პატიმარი კი ლულულდებდა რაღაცას, მაგრამ ბაკურს იჭაური გერმანული კი არა, შობობლიურიც არაფერი ეყურებოდა და ფრანგი სანიტარიც კარს მიშტკრებოდა: აქ ზედამხედველმა არ მოგისწროს, თავი ხელახლა საერთო ბარაკში არ მიყრანო.

„ისაკა! ერთადერთი კაცი გყავდი იქ, ვისაც ქართულად ელაპარაკებოდი, ვისთვისაც სული უნდა ჩაგებარებინა და როგორ გამოიმეტე და შემელიე. ამდენ ნაწამებსა და ნაგვემს რამ შეგარჩინა ამოდენა კაცთმოყვარეობა და სულგრძელობა...“

— დამტოვეთ, ფროილან, ცოტა ხანი ამ ფლიგელში, თუ შეიძლება? —

შეხვეწა გრეტას, როცა გარეცხილი გეჯა ააყუდა და წინ გამოუძღვა.

— აქ მე საქმეს მოვრჩი! შენ რას აკეთებ?

— არაფერს, თუ შეიძლება ვიტყვებ.

— სადაც აქამდე ეგდე, ტირილის ნებასაც არ გაძლევენ?! — უკან არ მოუხედავს, ისე ჩაილაპარაკა.

— ტირილის ნებას? ალბათ ჩემად შეიძლებოდა, მაგრამ მე არ ვტიროდი. დამტოვეთ ცოტა ხანს...

— ჯანდაბას შენი თავი, ამ „ფილოსოფოსებისას“ ვერაფერს გაიგებ...

„ახსნ მოვყარე მოვყრისათვის
თავი ქარსა არ დამრიდალ“...

VII

შაბათ საღამოს მართლა მოიყარეს თავი „მეზობელ-მეგობრებმა“. ორი „ძალიან ჰუმანისტი“, გერპარდტ მიიერი და ბიძია — პაულ მიიერი, ადგილზე იყვნენ. უთუოდ მასპინძლის უმწეობა იყო მიზეზი, რომ გრეტას ქოთქოთისა და დამადლებული ფინჯანი ყავის მიუხედავად მაინც აქ „ერჩიათ“.

გადამდგარ პოლკოვნიკს, რომელსაც თვალი მესამე რაიხისთვის შეეწირა, მთელი ნახევარი თავიც და ყურიც ისე დასწვოდა და დაბრუკვოდა, დავსებულ თვალთან ერთად გადაყვლეფლი გოგრააც შავი ატლასის ქსოვილით ჰქონდა ახვეული. სრულ ჭედს იმ დასახიჩრებული თავის მხარეზე იქცევდა და უფრო ბალ-მასკარადის დარდიმანდს ჰგავდა, ვინემ გერმანიისა და ფიურერის ნაერთგულევს. უფრო ჩინით მიმართავდნენ, ვინემ გვართა და სახელით. როგორც მოსალოდნელი იყო, თავდაპირველი ერთგულება, შემართება და რიბი აღარ ახლდა, მისი თავგანწირვაც და დასახიჩრებაც ახლა უფრო სინანულს იწვევდა, ვინემ სიამაყესა და ქედმაღლობას.

ყოფილ სატანკო ნაწილის უფროსს, ჭოკივით მაღალ ობერლეიტენანტს, ორივე ფეხი მოყინული ჰქონდა. მარჯ-

ვენა, გაყრალებულ ჩექმას რომ მხოლოდ ჰეინტი ჰქონდა ახვეული, მარცხენა — შუაზე შემწვარი მთელი ნახევარი ტერფი აკლდა. დასახიჩრებულ ტერფებს ერთობ უმძიმდა ამ, თითქმის კაც-ნახევარის ტარება, მაგრამ მისი მშფოთვარე ხასიათის პატრონს ჯდომა უფრო უჭირდა, ვინემ ფეხებს — მისი ზიდვა.

ყოფილ სამხედრო მღვდელს და ახლანდელ მათი ეკლესიის „მამას“ მარცხენა ხელზე ოთხი თითი აკლდა, მაგრამ ცერსა და ხელისგულს ისე მარჯვედ ხმარობდა, საღ მარჯვენას არაფრით ჩამოუყარდებოდა. უთუოდ ქალები მომეტებულად უნდა ჰყვარებოდა, გრეტას გამოჩენაზეც კი უსბივო თვალეში ნაპერწყლებს ჩაინთებდა. მაინც ნატიფი გემოვნების კაცი ჩანდა, რაკი სინამდვილე ნაპერწყლებზე მაშინვე წყალს უსხამდა.

ფრაუ ლიზას დისშვილი, შტაბსპაუპტმანი, სტალინგრადთან ცალი ყურით მთლიანად დაყრუებულყო, ჩვეულებრივი მუსიკის გაგონება არც მეორეთი შეეძლო, მაგრამ მოსაუბრეს თვალეში ისე მიგებებული „უსმენდა“, ნათქვამი ძნელად გამოეპარებოდა. იმ ტონიან ბოძს, რომელიც მის ბლინდაქს დასცემოდა, ეტყობოდა თავშიც ძველწია და გაუგებარზე და გაუცნობირებელზე ცახცახი იტანდა, თუმცა იქ ამას ყურადღებას არავინ აქცევდა და მალე, თვალზე კურცხალმომდგარი თვითონვე მშვიდდებოდა. ისევე ჯამუშვიით უსაფრდებოდა მოსაუბრეს, რომ გაგებულიდან გაგებულს შორის „გამოტოვებული“ როგორმე აღედგინა, როგორმე მთლიანი „თავისი“ აზრი ჰქონოდა.

ნაჯარისკაცული კურტი, თავის დროზე, კავკასიის მწვერვალებისათვის აღპინისტად გაუწვრთნათ. თურმე, შავდლიანს, სიმაღლის შიში დედის უბიდან ჰქონია თანდაყოლილი და ამის გამხელა ვერ გაებდა თუ მაღალი რასის შვილს არავინ დაუჭერებდა, მწვერვალების მისადგომებთან, თოფის გავარდნამდე კლდიდან ჩამოვარდნილი-



ყო. წვივის ძვალი და მუხლის კვირის-ტავი ისე დაეფშენა, მისი გამრთლება უსახსროდ ძლივს მოებერებინათ და ახლა უკვირისტავო, გაშეშებულ ფეხს ომბობივით დაათრევდა. ამ „სიკეთესთან“ ერთად რევმატიზმებიც დართოვდა და ყოველი დაჯდომა-ადგომა იმდენად ძვირად უჯდებოდა, წინ წამოკეცილი კბილებს ახრჭიალებდა და ისედაც მოკლტუჩას, წითელი ღრძილები უჩანდა — გეგონებოდა ტალახში დაფლული ზარბაზნის ცხენივით, საცაა, სასოწარკვეთილი დაიჭიხინებსო. ქალზე ისიც გულწაფყვები უნდა ყოფილიყო, რაჟი გრეტას ოთახში შემოგრილება ყურებს ულავივით დააკევეტინებდა, მაგრამ დიასახლისის ქაქანი და ქოთქოთი აფრთხოვდა, როგორც ყოველგვარი „სიმაღლის“ შიში და ასეთ ბრგე არსებებს საბოლოოდ თვალს მაინც ვერ უსწორებდა.

— ახლა ჩვენი თათბირი სრულდასოვანია. — დააქნია თავი შტაბსაუპტკმანმა, როცა მასპინძელმა ტყვე „სათათბიროს“ წარუდგინა, მუხლზე დაკერებულ რუსულ გალიფეში და მაიერის ძველ მუნდირში გამოწყობილი.

— აბა, რას ჰგავდა ჩვენი აქამდელი საქციელი? „მსოფლიოს“ ბედს ცალმხროვად ისე ვწყვეტდით, რომ მოწინააღმდეგის აზრი არ ვიცოდით... — გაუღიმა თავისი „აღმოჩენით“ კმაყოფილ მასპინძელს: ვითომ, თქვენზე მეტად ხეიბარს ტყვის შრომის გამოყენების უფლება მქონდა, მაგრამ საქმე არც ასეა, ჩემი „კუმანიზმისათვის“ არ მიღალატია, ხომ ხედავთ, იგი სრულუფლებიანი ხმის უფლებით მოვიწვიეო.

ცალთვალა პოლკოვნიკი მაინც ამბობდა, როცა „მოწინააღმდეგეს“ მხერა ქვევიდან ამოაყოლა, მაგრამ გერმანულმა მუნდირმა სანახევროდ მაინც დაამოშონა და რალაც, „აბა, ჰე“-სავით წამოიძახა: ვნახოთ, დაღუპულ ქვეყანას ახლა თუ მაინც ეშველებათ.

— რატომ, რუსები უკვე ამტკიცებენ, რომ ჰკუა მოეკითხებათ! — ხმა მალლა, გამოკვეთილად აღიარა ტანკისტმა. თავის რკინის ურჩხულში იყო

მიჩვეული ასეთ როხროხს თუ მტრებით როყიო ბრძანდებოდა.

— როდის აქეთ? შენსაწინააღმდეგეთაგზე დაგამტვრიეს და იქიდან გამომდგრაღმა კაობში ჩაყვინთე? სანამ შიგ არ ჩაყვინეს, თავი არ წამოგაწვივინეს... ღმერთი სამართლიანია!.. — ალაღაღდა ხუცესი.

ღმერთის ხსენებაზე ბაკურმა თვალით ფრატ ღიზა მოძებნა, მაგრამ არც ის და არც მისი „პუფი“ იქ აღარ ჩანდა.

— ღმერთი კი... მაგრამ ფიურერმა ხომ ყველა ჩვენი ცოდვები იკისრა. — ცინიკურად ჩაიკინება სცადა აღპონისტხეობარმა და ცხენივით ზეიხინი კი გამოუვიდა.

— იმას თავისი ცოდვებიც ეყოფა... — უთითებო ხელი აღმართა მღვდელმა, ვითომ მარტო ესეც საკმარისია, მეტი რომ არაფერი დაეშავებინაო.

— კი, შენ ყოველთვის ამბობდი... — უფრო, ალბათ, ბაკურის გასაგონად თქვა მაიერმა. — მაგ თითების წაწყვეტამ გიშველა, შენც საკონცენტრაციო გამოსასწორებელ ბანაკში რომ თავი არ გაკრეს.

— მე ვერაფერი „გამასწორებს“. — არ გატყდა ღვთის მსახური. — აი, თუ არ არის ღმერთი და რა შეიძლება მოგვივლინოს... — და ბაკურს ორივე ხელი მიაშვირა, — არც ახლა დაიჭერებთ?

— მამაო, მე კავკასიონის მწვერვალებზე კი არა, ყოველ შემადლებზე რომ შევდგებოდი, ღმერთს ვხედავდი. — თავი იმართლა ნალპინისტარმა.

— სიმაღლიდან ხედავდი, მაგრამ ძირს რომ ჩამოხვიდოდი, გავწყვდებოდა. — არ დაინდო ღვთის მგობელი ზეციერის ერთგულმა მამამ.

— ჩვენში კი პირიქითაა, კაცი ცხენზე რომ შეჭდება, ღმერთი მაშინ დაეიწყებოდა. — ბაკურს მასპინძლის საპატრუცემლოდ მაინც უნდა ეთქვა რალაც და ასეთი მარჯვე შემთხვევა ხელიდან არ გაუშვა, თან არც მშველი დაიწვებოდა და არც შამფური.

— აი! — ნიშნისგებით წამოენთო

ლეთის მსახური. — მართალი ესაა, ცხენზე შეჯექით და ღმერთი დაგაფრუცდათ.

— მაგათ სულ არ სწამთ, არც ამხედრებულთ და არც ქვეითთ. — იწყინა პოლკოვნიკმა. — თავიანთი ეკლესიები, თვითონვე, უჩვენოდ დაანგრეს.

— ურწმუნო სჯობს ჩვენნიარ მორწმუნეთ... გწამდეს და აგრესიას, ადამიანთა მასობრივი განადგურების გეგმებს მხარს უჭერდე და მონაწილეობდე?!

— თქვენი, კათოლიკური ეკლესიის გაზეთი ასე წერდა.

— ოჰამდე?

— ოჰამდეც და ომის დროსაც.

— „მადლობა ღმერთს, ხალხთა შორის მშვიდობის შენარჩუნებისათვის“...

— მაგრამ, მამაო, იქვე არ ეწერა: „ახალ ხელისუფლებას პატივისცემით და მორჩილებით უნდა მოეკიდოთო?“

— ეს წმიდა მოციქულს პავლეს სიტყვებია: „ყოველი ხელმწიფებასა მას უმთავრესისა დაემორჩილონ“.

წმიდა პავლეს ხსენებაზე პაულ მაიერმა სათვალე ცხვირზე აიტანა და მაგდას კვლავ საბუნკაოდ მადამლილ ბებერი თხასავით გადმოხედა.

— ა, ბატონებო, ავერ თეოლოგიის დოქტორი! — წარმოადგინა ბიძა მასპინძელმა, ალბათ, ბაკურს რომ უკეთ გაეცნო, რაკი უფროსი მაიერის მეცნიერული ხარისხი ოქახში აქამდე არ გახსენებიათ. ეს თეოლოგიის დოქტორმა გამომწვევად ჩათვალა და „სტუმრის“ გაოცება მოინდომა, სათვალე ცხვირიდან ისევ ჩამოუვარდა და თვალდახუჭულმა. უშეცდომოდ და სულმოუთქმელად ჩაიკიანა საეკლესიო გაზეთის მოწოდება:

— „თუ არა ომის დროს, როდისღა უნდა ატაროს ხალხმა მხრებით უდიდესი ტვირთი, თუ ომის დროს არა, როდისღა შეიტანოს თავისი წვლილი? ამიტომაც სავალდებულოა არა როგორც გერმანელებმა, არამედ ვითარც ქრისტიანებმა რწმუნის თანახმად ხალხის სამსახურში ჩავაყენოთ ჩვენი ფიზიკური და სულიერი ენერჯია, ვალდებული

ვართ გავილოთ ყოველნაირი მსხვერპლი, რასაც კი მოითხოვს ენერჯიული მოთმინებით ვატაროთ ჩვენი სარწმუნოებო ჩვენთვის არს განკუთვნილი!...“ — სხაპასხუბით კი ჩაათავა, მაგრამ ბაკურმა ვერაფერი გაიგო, დოქტორი ემბრობოდა ამ დებულებას თუ პირიქით, დასცინოდა. განხეთქილების ვაშლივით კი გადმოაგდო და ისევ თვალდახუჭული გაიღურსა.

— აჰა! სიტყვასიტყვით. — ნიშნისგებით აღიმართა ცალთვალა-ცალყურა პოლკოვნიკი.

— ეროვნული თვალსაზრისით და არა ქვეყნის დაქცევისა და ქლეტისთვის. ყველა ეროვნებისა და ქვეყნის შვილს აქვთ თავისი მძიმე ჯვარი სატარებლად...

— მოთმინებითა შენითა, მამაო, მოთმინებითა!... — ისევ იქვეა ტანკისტმა.

— პატერ, ეს მას შემდეგ ავიკვიცი ამნაირად, როცა მგლად მისეულები რუსებმა საზღვრებიდან უკვე ცხვრებით გამოგვრეკეს?..

— ეგ არაფერი, ავერ, აქაც მოგვადგენენ... — და ზუცესმა ხელები ისევ ბაკურს მოაშვირა. — მაგრამ მე ახლა რომ დამეწყო „კვიკვი“, ორი წლის წინ ჩემს თითებს ბეტონსახელი მანქანის კბილები არ წამაწყვეტდა. — გაეცებლდა ლეთისმსახური და „მოთმინებითა შენითას“ ლაღადისი ვეღარ გაიზიარა.

— ვგონებ, აქ პირადული არაფერი შუაშა. პირადული და კერძო ქვეყნისათვის არ განზოგადდება.

— ეკლესია, ბატონებო, ეკლესია!... — ქუხდა ტანკისტი. — რას წერდა, დოქტორ პაულ, ფიურერზე თავდასხმის შემდეგ?

უფროს მაიერს არც სათვალე გახსენებია და არც თვალის გახელა, ისე ჩააბულბულა:

— მიუხეხენის, კათოლიკური გაზეთი: „...მადლიერებით აღვსილმა თემის მრევლმა ერთსულოვნად შეასრულა მადლიერებისა და ზეიმის საგალობელი“...

— „ერთსულოვნადო!“... — ისევ დაიქუხა ტანკისტმა, რაზეც თეოლოგმა



სათვალე გაიკეთა და ნაწყენმა, რომ კარგად გაზუთხული „გაკვეთილი“ ვა-
აწყვეტინეს, ახლა, მგონი, მართლაც
სარქვენად გადმოხვდა. მაგრამ, რაკი
ტანკისტი ჩაჩუმდა, განაგრძო:

— ჩვენ, კათოლიკე ქრისტიანები,
მთელ გერმანულ ხალხთან ერთად სუ-
ლითა და გულით ვნატრობთ ერთად-
ერთ რაიმეს: დაე! ჰფარავდეს უფალი
ფიურერს და ხალხს!

— ფიურერს და ხალხს! გესმით! —
ისევ აქუზდა ტანკისტი. — „ფიურერს
და ხალხს!“ ხალხი და ფიურერი მაინც
დაეწერათ. მთელი გერმანია და გერმა-
ნელი ხალხი, თუ ცალ-ცალკე არა, ყვე-
ლა ერთად მაინც არ დგას ერთ ეფ-
რეტორზე წინ? და ამას თუ ნაციო-
ნალ-სოციალისტები გაჰყვირიან, ეკ-
ლესიამ, ეკლესიამ ეს მაინც ვერ შეძ-
ლო, რომ ერთი სიტყვით გადაეადგი-
ლებინა?

— რა ამბავია აქ! — კიბის საფე-
ხურებზე მობრავუნე ვრეტას ხმა გარე-
დანვე მჭახედ მოისმა.

— აბა, ჩააქრე შენი „ტ-2“, პოზიციაზე
ფროილიან „ფერდინანდი“ გამოჩნდა! —
უკან დაახვირა „შეტევაზე“ გადასულ
ტანკისტს პოზიციური ბრძოლების ვე-
ტრანმა პოლკოვნიკმა. ფროილიან
„ფერდინანდმა“ კარები რომ შემოი-
ტანა, დევანზე დაშვავდა და დაღლილი
მკლავები სახურგეზე გადაშხვლართა,
მკერდი ნახუქებოვით ამოუცვივდა. პა-
ტერს თვალეში წყალი მერცე ედგა,
როცა ნაპერწკლები ჩაუჭრა.

— თქვენ დაქცეულ ქვეყანას ხომ მე
მამენებნებთ... სანამდე ფეხზე დგო-
მა შეგძლოთ, ანგრევდით, ახლა შორს
რომ ხელი არ მიგაწვდებთ, ერთმანეთს
დაეროეთ!.. თქვენი „შარბაზნებით“ შე-
შინებელი ძროხა რძეს აღარ მიძლევს.
ნეტავ რაღა გაყვირებთ, იმის მაგიერ,
მორცხვად მაინც ისხდეთ და ცოდვებს
ინანიებდეთ...

— ოღონდაც, ფროილიან, ოღონ-
დაც! — კვირი დატყრა ხუცესმა, მაგ-
რამ მის წისქვილზე დასხმული წყალით
ქალი მაინც ვერ გადაიბირა.

— ახლა „დაბრძენდით“, როცა ბუ-

ნაგში შემოგდენეს და გარედან ცეცხ-
ლი წაგიკიდეს?..

— გრეტა, შეილო, გრეტა... — ეყ-
ვაგებდა მამა და ამ დაყვავებაში მარ-
ტო მის დაშოშმინებას არ გულისხმობ-
და, ცარიელა სუფრის ყურადღებასაც
სთხოვდა, რაკი ქალიშვილი ისევ მძიმე
არტილერიასავით გრუხუნებდა:

— აი, მაგ შენ „ღვთის მოშიშ“ პა-
ტერს ომამდელი ღვინითა აქვს სარდა-
ფი გატენილი...

— ღმერთია მოწამე! — დაეთანხმა
ხუცესი და ფეხებიდან ორი დაკუთხუ-
ლი, თეთრი ბოთლი ისე ამოაძვრინა,
თითქოს აქამდე ჩექმის ყელში დებო-
დეს.

— მაგ ცალთვალა ტარტაროზს კი!..
— პოლკოვნიკს ეკალივით შეესო „ტა-
რტაროზი“ და წამოახტუნა. კარებთან,
საკილზე ჩამოწვართულ თავის მწვენზე
სამხედრო ფარაჯას ეცა და ჯიბიდან
„შნაპსი“ ორივე ხელით მალა ამოშ-
ვლიბა: „გუნებდებითო“ და ვრეტასაც
მისი „შექება“ აღარ გაუგრძელებია.

— ეგ წუწურაქი ობერლეიტენანტი
კი, უწინამც თავის სისხლს დაგალევი-
ნებთ, ენემ იმ ალუბლოს ნაყენს...
ალუბლები ჩვენ საზღვარზე ტყედ უდ-
გას და ნაყოფი რომ მდინარეში ჩაყა-
როს, გაგუბავს.

ობერლეიტენანტმა გახსნილი მუნდი-
რის შიდა გულისჯიბეში ხელი მართლაც
მომჭირნედ შეიყო და თითქოს ჩაწე-
ბებული ყოფილიყოს, მომცრო ყელწ-
ვირილი ბოთლი ძალისძალათი ამოაძვ-
რინა.

— მაგ შტაბის ვირთხა პაუტმანს,
თვითონ რომ კუჭის წყლული ჰკლავს,
ჰგონია ჩვენც მუცლის გვრემა გვჭირს?
საფრანგეთიდან სიფილისი და კონიაკი
რომ ჩამოიტანა, სიფილისი თავისთვის
დაიტოვოს და ნაალაფარი კონიაკი „თა-
ვისუფალი გერმანიის“ ჯარისკაცებს
შესწიროს. ასე უნდა მაგას სამშობლო-
სა და ფიურერის ერთგულება, რომ
„სისხლი“ არ დაღვაროს?

პაუტმანმა ხელი შარვლის უკანა ჯი-
ბისკენ იმის მერე წაიღო, როცა ეს
„ქება-დიდება“ გულდასმით მოისმინა

და ძლივს გაიმეტა ბრტყელი, კრიალა ფრანგული კონიაკიანი შუშა.

— ვინ დარჩა?.. — იკითხა გრეტამ და ფეხგამეშებულმა „მთამსვლელმა“ კბილები, ლაფში ჩაწოლილი ცხენივით დაკრიჭა... — მაგ დაფეხვილს არც არაფრის გაძარცვა მოუხსრია და აქაც, სანამ ჩამოვიდოდა, სახლიც დამწვარი დახვდა. მაღე, რუსებიც რომ მოვლენ, მაგისაგან ისინიც კი ვეერაფერს წაიღებენ. ჭანდაბას, მაგის ომი დამთავრებულია...

სუფრა გაიწყო და ამდენ „ნადავლს“ რომ ცხელი ყავაც მოჰყვა, მთელმარე თეოლოგიის დოქტორსაც თვალები აუფეხუნდა.

VIII

გრეტა რომ დამოწიფულდა, გერმანიაში, ალბათ, ქალისთვის არავის ეცალა. ალბანას ჩალბანა არ დაეღვეაო, მაგრამ მესამე რაიხის „ჩალბანები“ გრეტასთანებისათვის მოიცილიდნენ კი არა, მზეთუნახავი „ალბანები“ უმამაკაცოდ ბალიშებს ღეჭავდნენ. უთუოდ ამიტომაც მოიგონეს „გერმანელ ქალთა კავშირები“, რომ ლოგინში დასახარჩველი ენერგია იმპერიის სამსახურში ჩაეყენებინათ. გრეტა არც იმისთანა „სამსახურისთვის“ გამოდგა. კალთას სედაც არავინ აგლეჯდა და საეპკორეპუტაციის ფროილანისთვის თავს ვინ გაიციხელებდა. მამამისს, რომ სულზე არ მოეწონო და „აღმოსავლეთის გმირი“ ინვალიდის „ფიურერისა და საშობლოს“ წინაშე „დამსახურებისათვის“ არ ეპატიებინათ, ვინ იცის, გრეტას ლორების სალაფავი და დედისეულ, პატარა მამულში საფორნე ცხენივით ტვირთის ქვეშ გმინვაც სანატრელი გახდომოდა.

გრეტა, ბოლოს და ბოლოს, თავგამეტებულ მამაკაცურ შრომას გაეუხეშებინა და მარტოობასა და ფიქრს პრაქტიკული ჰკუთ დაესაჯა. ღმერთს მისთვის, გარდა ქალური სინანხისა და სილამაზისა, ყველაფერი მომეტებულად

მიეცა. ვითომ, რაკი აუცილებელი წაერთმია, სხვაში გულგრილად წაიშინა და ამ შეედომის გამოაპროვოცირებულაში ერთი უბედურებისათვის შეორე დაემატებინა. სანავთეში ჩასხმულ მაგარ ლეინოსავით, სასულე დაუტოვებელი მაჰარივით დულდა და რკინის კედლებს გასახეთქად ასკდებოდა.

— ჯარისკაცო! — გრეტა ხორციან ტუჩებზე შერჩენილ ყავის ნალექს ენით ილოკავდა, ისედაც ენებით დაბერილ ბაგეებს ს-სველე ცეცხლს უჩენდა. — ეს შენი კოლეგები, ომამდე... ყოველ შემთხვევაში სანამ მამაჩემს ფიურერის საერთაგულოდ გაიწვევდნენ, გგონია ასე ეღუბებოდნენ?..

ბაკურმა ბოლო სიტყვა „ეღუბებოდნენ“ თარგმნა, მაგრამ ყრუ შტაბსპაუტმანმა რად, კაცმა არ იცის, რომ თვალეზე კურცხალი მოადგა.

— სიმათლეს ის ლაპარაკობს, ვიცისაე ტყუილში არავინ არაფერს უხდის... — ვითომ უდაგილოდ თქვა ბაკურმა, მაგრამ ამით შვილის „დასმენით“ ნაწყენი მაიერი „სტუმარმა“ მაინც შეაგულანა.

გერპარდტმა თავი დააკანტურა, ვითომ ფრონტზე ტყუილად არ დავებობრებულვარ, ასეთი „ფილოსოფოსი“ მტერი აღმოვაჩინეო. თქმით კი ეს თქვა:

— ამ ომმა რუსეთი ოკეანეში დაკარგული კონტინენტივით აღმოაჩინა.

— აესტრალია? — იკითხა მასპინძლის პირში „ჩამძვრალმა“ პაუტმანმა.

— ჩვენ ჩვენი ხომალდიანად ზღვის ფსკერზე მივდივართ. — დაიბოღმა პოლკოვნიკი.

— პორტუგალიელებმა, ესპანელებმა და ინგლისელებმა აღმოაჩინეს აღმოსაჩენი, ჩვენ გვიან დაეწყეთ კოლონიების ძებნა... ისიც უღმერთოდ... — დაუდასტურა გრეტას სახეში უცნებოდ შეჩერებულმა პატერმა.

— მერე, რას ფიქრობს ეს ახალი „კონტინენტი“, აღმოჩენს მერეჩზე მაინც არ გარიყავს? მხოლოდ ოკეანის ფსკერზე მიუჩენს ადგილს? — ცალი



ყური და თვალი „მტერს“ მიაპყრო პო-
ლკოენკმა.

— შავი თვირანში „სამი სახელმწი-
ფოს შეთაურებს“ მასპინძელი ირანე-
ლუბისთვისაც არ გაუმხელიათ... —
ჩემმა სტუმარმა საიდან უნდა იცოდე-
სო? გაოცდა მასპინძელი.

ბაკურიც დაიბნა.

— ამ ოხერ ინგლისს მაინც არ დაე-
ტაკებოდით! — სინანულით აცრემლდა
შტაბსკაუბტმანი. ინგლისთან ავსტრა-
ლიის ასოციაციით მივიდა თუ, ბოლოს
და ბოლოს, ყველაფერს მიხვდა.

— ძალზე მადააშლილები გამოვდე-
ქით! — მსოფლიო ბატონობის მოსუ-
რნე ნაჯარისკაცალთ კრიჭაში ჩამდგარი
გრეტა უფროს მაიერს შეაჩერდა, ამით
შორის ერთადერთ მამაკაცს, რომელ-
საც თოფი არ გაუსვრია. მოხუცს ღვი-
ნით სავსე ჭიქა მალლა აეწია, ნათურის
ყვითელ შუჭზე შესციცივებდა.

— „ღვინო ახალისებს გონებას კა-
ცისას!“ — თავისი კმაყოფილება სა-
ხარებით დაადასტურა და სასმელი მო-
წირუბა, „აშლილმა უძლომმა მადამ“
მუცლის გვრემა იცისო... თუ რაღაც
ასეთი „სიბრძნე“ იგულისხმა.

— შეილო, ჩვენ გერმანიაზე ისე
არასოდეს გვიფიქრია, არაგერმანულე-
ბი დაგვეციყებოდა... — თავი იმართლა
მამამ უფრო იმ თავდაპირველი ბრალ-
დების გამო, გრეტამ — „...ასე ეღუბ-
რულელებდნენ“ —ო რომ წაუყენათ.

— მსოფლიო ხალხების „განთავისუ-
ფლებისათვის“ იღვწოდნენ!“ — ისევ
და ისევ დაგესლა ქალიშვილმა დაჩაჩა-
ნაკებული „რაინდები“.

— არა, რა თქმა უნდა!.. — წამოი-
მართა ტანკისტი მოყინულ ფეხებზე.
— არც უშავისობა იყო. გუნებაში ვის
რა ედო, ეგ არ ვიცი და, ჩვენ... აჰ, ამ
მაგიდასთან, იჭნება სენ-სიმონის, ფუ-
რეისა და სხვათა მსგავსად...

— ტანკით დადიოდა მზის ქვეყნის
საძებნად... — ისევ უფროს მაიერს მი-
უბრუნდა ტყავში დაუტევარი ძმის
შვილიშვილი.

თეოლოგიის დოქტორი განახვე-

რებულ ჭიქას ხელის კანკალოდ ავსებ-
და.

გარკუნულნი

— „და აღმოხდებიან მზღმნი მნი ქმ
ჭიქას რომ ავავსებო, თუ ტანკისტი
ამისთვის იბრძოდაო, თეოლოგმა რა
იგულისხმა, ბაკურმა ვერაფერი გაიგო.

— ეს ასე უნდა ყოფილიყო და მა-
შინ მართლაც ღირდა ჩვენი... — და-
ხეიბრებო, არ უთქვამს. — და, თუნ-
დაც, ჩვენი სიცოცხლის ფასად... კა-
ცობრიობის ამდენ ტანჯვასა და მონო-
ბას თუ ბოლო მოეღებოდა... მე, ჩემდა
თავად, ეს მამოძრავებდა... — უფრო
კრიჭაში ჩამდგარი ქალიშვილისა და
„სტუმრის“ წინაშე თავის მართლებას-
ვით ამოღერდა გერპარდტმა. „შნაპსი“
უამურად მოწირუბა.

— თქვენისთანა ბრყევებია, რომ
ქვეყანას ღუპავენ და ფიურერიცა და
ჰებელსიც „ფილოსოფიის“ იმ ძელებს
ჰყრიან, ყველა ძალდი და მამაძალი
რომ თავის საზრავს პოულობს. თქვენ-
ზე ჭკვიანი მაინც ეს მტრის ჯარისკა-
ცია — როცა კოჭლ ცხენზე ორივე ვი-
სხედით, ამიხსნა: „ჩვენც ამ საცოდავი
ცხოველივითა ვართ, საკუთარი თავის
თრევა გვიჭირს და ზურგზე „სამშობ-
ლო“ და „კაცობრიობა“ გვაზისო“.

— ბრავო, რუსო, ბრავო! — წამოი-
ძახა ყურ ჰაუბტმანმა. მართლა ბოლომ-
დე გაიგო, რაც გრეტამ თქვა, თუ იმით
დაინახა, ამ „დაბალი რასის“ ტყვეს
რომ „აზრი“ აღმოაჩნდა და ყველას ყუ-
რადლება მიიქცია. თვით ღვინის „მზით
დაბრმავებულმა“ წვერცანცარამაც სა-
თვალეს ზემოთ გადმოხედა.

— დახ... — ბაკურმა მასპინძელს
შეხედა. — ყველაფერი ისე ხდება, რო-
გორც უნდა მოხდეს და ჩვენ კი არა,
ვისაც ეკითხება, ჰგონია, ისიც არაფერ
შუაშია.

პატერმა „ცას“ ახედა, მაგრამ თით-
ქოს იქ არ დაეთანხმენო, თავი გაიჭნია
— არ გაიზიარა.

— მაშინ არც ჩვენ ვყოფილვართ და-
მნაშავე და თვით დამნაშავეც მამა აბ-
რამის ბატკანია?! — წამოიკიკინა თე-
ოლოგმა, მაგრამ ისევ ვერაფერ გაიგო,

თავისივე ნათქვამს ეთანხმებოდა თუ დასცინოდა.

— ამდენად, არც სალაპარაკო გვექონია არაფერი! — გაჯავრდა პოლკოვნიკი, ფრონტზე წამხდარ საქმეს რომ აქ, მიერის მაგიდასთან, ალბათ, გამოსწორებას უპირებდა.

— ახლა სათქმელს ის იტყვის, ვინც ჩვენგან დაწყებულ უღმერთო საქმეს უღმერთოდვე დააგვირგვინებს!.. — თევზის თვალები ისევ ჭერს მიაპყრო კათოლიკე ხუცესმა.

— ასე იწყება და თავდება ამათი სამშობლოს „გადარჩენა“. — თავი გადააქნია გრეტამ და შუბლში ხელი შემოიკრა. სამზარეულოში შეგლიჯინდა, ფინჯანი ყავა გამოიტანა, დედას ოთახში შეუბრუნინა, კარი ძალუმიად მიიჯახუნა.

„შე ვკადრე: ღმერთი ვინათგან
შუნდობს შეკოდებულსა,
უხაფთ თქვენცა წყალობა
მას ღონე-გაყუდებულსა“.

IX

ადამიანს თავგერძობა მართავს. გოგუცანა ჩალისღეროსაგან რომ თოჯინას გააკეთებს, ნახშირით თვალებსა და ცხვირ-პირს დაუხატავს, სახელს დაარქმევს, კაბებს უკერავს, აკვანში აწვევს და ფუთნის, ასევე, თავისი ქალური ვნებისაგან თავდაუხსნელი გრეტა ამ უცხო „მიწის თიხისაგან“, თუ გერმანელს არა, ზოგადად კაცის თოჯინას მაინც თითხნიდა, ისეთსავე ბოლომდე დაუხვეწავსა და დაუმთავრებელს, როგორც თავად იყო. მხარში იყენებდა: ხნავდნენ, თესავდნენ; ღორებს, ძროხებსა და ცხენს უვლიდნენ; ხერხავდნენ, ჭედავდნენ; ასმევდა, აპურებდა, ურეცხავდა და თავისი ხელით თუ არ ბანდა და ამწრალებდა, ალბათ, მხოლოდ იმიტომ, რომ მისგან საკუთარ მამაკაც „თოჯინას“ იკეთებდა.

ეს არ იყო ადამიანზე ზრუნვის მოთხოვნილება ან „ზოგადსაკაცობრიო

ჰუმანიზმი“. ეს ქალის მუცელი, ქალის შინაგანი ინსტიქტების ერთგული ლტოლვა იყო, რომელსაც მისი მუცელი თონვე გაუჭირდებოდა ისევე, როგორც ბაქურს არ შეეძლო ამის „თეორიული“ ახსნა-განმარტება ვინმესთვის ჩაებარებინა. ეს სხვა იყო, ვინემ სიხვე-სათნობა, მტრის მოყვრობა თუ განაწყენებულის მიმართ თანაღმობა და სინანულის გამოხატვა. არც დევილის შევრდომება: თავს სხვის სახლს რომ შეაფარებს, როცა ყველა გზა მოჭრილი აქვს; როცა დიდთოვლობისას მგლებს ხროვას გამოქცეული ნადირი ადამიანს მოაშურებს მტაცებლისაგან თავის დასალწვეად და მონადირეს ხელში უვარდება.

არ შეიძლებოდა გრეტას ჭკუის პატრონს არ სცოდნოდა, ომი როცა მათ ეზოში გადაივიდა, მერე, დამარცხებულს გამარჯვებული ნატყვევარს კალთაში არ ჩაუსვამდა. ამას კი, დიდი დიდი, ერთი წელიწადი დასჭირდებოდა. დღე-დღეზე ინგლის-ამერიკის თავდასხმასაც ელოდნენ. გერმანია რახანია ერთს ველარ უმკლავდებოდა, სამ ქვეყანას ვილა შეაკავებდა. ამას მიერის „ჰუმანიტა კლუბი“ კი არა, რახინის ბრმა ერთგულნიც ხედავდნენ.

გრეტას რა ექნა, გამარჯვებულმა გერმანიამ რა მისცა, დამარცხებულისაგან რას ელოდა. ცხოვრება ხელიდან ისე ეცლებოდა, რომ რისთვისაც ამქვეყნად გაჩნდა, ერთი ღამეც ვერ ეზიარა. იქნებ არც ის იყო აღთქმული ქვეყანა, მაგრამ სამოთხეს, მორწმუნეც რომ ყოფილიყო, პატერი საიქიომიც ვერ ჰპირდებოდა. საქმე საქმეზე რომ მიმდგარიყო, თუ რაიმეს გაუხერხებდა, ისიც აქ, ამ ცოდვილ მიწაზე. პატერს გულო ჰქონდა ხარბი, თორემ აქაური „სამოთხის“ ბოძება თუ შეეძლო, „მრევლი“ ბლომად ჰყავდა და ისეთებიც მოიძებნებოდნენ, მის „ფაქიზ“ გრძნობებს რომ მიესადაგებოდა.

გონიერი ქალიშვილს ჭკუის ძალდაუტანებლადაც უნდა სცოდნოდა, ბაკური არ იყო ის, ვინც თავდავიწყების ზღვარში ჩაგითრევს, ბობოქარ ტალ-



ლებში გაბურთავენს და სანამ ვნების-
გან დაკლილს ნაპირზე გამოგრიავენს,
გამოფხიზლების უნარს წაგართმევენს.
მაგრამ მორევში ცურვის მოწადინე
ჩანჩქერს არ შედგომია? ან დასიცხუ-
ლი — ნაკადულის მუხლამდე ტბორში
არ ჩაწოლილა და არ აუმღვრევია?
მშვიერი ნადირი, თუ მსხვილფეხა საკბი-
ლო ვერ მოიხელთა, წვრილფეხა ნადი-
რზე უარს იტყვის? კურდღელმა ეს კი-
დეც რომ იცოდეს, რა შეღავათია, რო-
მელ ბატყანს უნდა თავი ტარიგად, მა-
გრამ თუ მსხვერპლთშეწირვა გარდუ-
ვალია, რომ აპეტელდეს, უფრო ადრე
გამოჭრიან ყელს, რომ მისმა ბლავილმა
ძირს კაცი არ შეაწუხოს და მალა
ღმერთი.

ბაქურს ამას არავენ ჰკითხავდა, უბ-
რალოდ უნდა დალოდებოდა „აღსას-
რულს“ და „დანისთვის“ ყელი მიეშ-
ვორა ან ისეთი წინააღმდეგობა გაეწია,
როგორსაც ანეკლოტი ჰყვებოდა: გამარჯ-
ვებულ გენერალს რომ ნაალაფარი ქა-
ლი მიჰგვარეს და გაშვილებულს უბ-
რძანა: ჩაიცი და წინააღმდეგობა გა-
მიწიე, მე მეომარი ვარ და ბრძოლით
აღებულ ციხესიმაგრეს ვთვლი გამარჯ-
ვებულად, იარაღაყრილ მტერთან შეგმა
არ გამიგონიაო.

გერპარდტ მაიერის აგრარულ მეუ-
რნეობას ერთი კოჭლი ცხენი შემოი-
ჩენოდა, მაგრამ კოჭლობა უფრო მტრის
თვალის ასახვევად თუ სჭირდა. ასე
რომ არა, მასაც ფრონტზე, ზარბაზნის
საწევაარაში შეგმულს, დამშეული მტრი-
სა თუ მოყვრის ჯარისკაცები დიდი
ხნის წინ დაინაწილებდნენ. ჰაკს, რო-
გორც კი ორთვალაში ან ოთხთვალაში
შეაბამდნენ — გუთნან ეწეოდა თუ მა-
რხილს, — რაც უფრო მძიმე ტვირთის
ქვეშ იყო, მით უფრო ავიწყდებოდა
თავის გასაჭირი. ეს ერთგულებით სჭი-
რდა თუ ერთ დროს მართლა ფეხნატ-
კენს კოჭლობა ჩვეულებად ექცა თუ
დამაშვრალს საკუთარი ჰირი ეცოტავე-
ბოდა, ასე კი იყოდა.

მამულის შემოსავლელად, საყანებში
და ნაყანევი, ტყესა და ძეძვებში, მით
უმეტეს, მდინარეზე გადასასვლელად,

ისედაც შონჯღრეული ორთვალას ტა-
რება შეუძლებელი იყო, მაგრამ და-
ვტილიც რომ გაგემეტებინათ, ირწინებ-
სა და ეკალ-ბარდებში, უფრო ძვირად
ღირებული — დრო დაგეკარგებოდა.

მამის გალიფგამოცმული გრეტა უბე-
ლო ფაშატზე ამხედრდებოდა, ბაქურს
ფეხს ავეანდივით მიაწვდიდა, მკლავში
ხელს დაავლებდა და აიტაცებდა. „ბე-
დაურს“ რომ ქუსლს ჰკრავდა, ბაქური
მხედრის მკვრივ, სრულ სხეულს უნდა
ჩაფრენოდა, თორემ ისედაც მოღრეცილ
კისერს კიდევ ერთხელ და საბოლოოდ
მოიტებდა.

ქალიშვილი, ჩვეულებრივ, თითქმის
არასოდეს იცინოდა, მაგრამ, როგორც
კი ეს მძიმე საჭაპანო ცხენი დაოთხდე-
ბოდა: ნახანაზე, თხრილებზე, ხრამებზე
და ღრანტეებზე გადაბოდა, მხედრებს
სადღვებელსავე ანჯღრევდა და გრე-
ტას მოჭირქილუ ნიავევით სიცილს
აუტებდა, ჰარს აყოლილს ამჩატებდა,
ამსუბუქებდა და იმდენად ჭალურ-ვენე-
ბიან-მოკეკლუტე არსებად აქცევდა,
ვერც კი დაიჯერებდო, ამოდენა ძლიერ,
მკვრივ სხეულზე მოხვეულს საიდან
მოგველინა ეს ალტყინებული, აფოფი-
ნებული ჰმნილება, რომელიც განდგო-
მილ ბერსაც ცდუნებდას ჩაუსახლებდა.
ასეთ დროს, როცა უბელო ცხენის ზუ-
რგი ორი მხედრისთვის ვიწრო იყო, შე-
ნი „ფილოსოფიისა“ და „ზნეობისათ-
ვის“ ადგილი აღარ რჩებოდა. ფაშატს,
ძირითადად, გამწევე ძალად იყენებდნენ
და ახლა, ასე უსაწეგროდ გაქენებულს,
„ავიწყდებოდა“, რომ უკან არაფერი
ექაჩებოდა, წინ „აწევბოდა“, და წი-
ფორხილებდა — „გახსენებას“ ძლივს
ასწრებდა, რომ ამჯერად საჯდომად და-
სჭირდათ და არა საჭაპანოდ, თავს რო-
გორღაც იკავებდა, რომ მხედრებიანად
მიწას არ დანარცხებოდა, გრეტა კი ჩე-
ქმების ქუსლებს სცემდა, აჩქარებდა,
ერეკებოდა, თითქოს ერთ ხიფათს გა-
დარჩენილი მეორეს ესწრაფვის და სო-
ცოცხლეს ჰარისა და ნიავის გასატანე-
ბლად იმეტებსო; ფერდებში ქუსლებს
უშენდა, ამათრახებდა, აჭროლებდა,
აველებდა ისეთი გახელებით, თითქოს

არც თავი ენანება, არც პირუტყვი და არც ამქვეყნად ტოვებს რაიმეს, რაც უკან მოსახებდავად ღირდეს!

მოკირითე ცხენის განიერ ჯიდაოზე ლაჩებგადათლაშულს თითქოს ასე მთელი სიცოცხლე უნდოდა ეჯირითა და გონებიდან ყოველგვარ აზრგამობერტყილი დაბრუნებოდა თავდაპირველს, როცა ადამიანი მხოლოდ ვნებებით ცხოვრობდა, როცა, როგორც იბადებოდა, ისეთი რჩებოდა და არ ერცხვინებოდა თავისი ბუნებრივობა; როგორც იქმნა — მშვენიერებაც ის იყო. რაც ბუნებამ მისცა, ის სიმდიდრე ჰყოფინდა ზნეობისა და ფილოსოფიის ტყვეობიდან თავისუფალს. როცა არც მონა ჰყავდა და არც არავის ჰმონებდა. „უაზრო“ იყო, „უკეთუ“, რომ არ ფარავდა სიშიშვლეს და სილამაზეს უშუალოდ გთავაზობდა, სანამ გონიერებას და სიბრძნეს მოიგონებდა თავისივე ვნებისა და თავისუფლების დასათრგუნავად.

უგზოობაში ცხენის ჯაყჯაყს, ხტომას, ფორხილას და ყოველ წამში მოსალოდნელ ხიფათს გადაჰყავდა თავდავიწყებაში; აზროვნებიდან უბერტყავდა ნასწავლს, შენაძენს, თავსმოხვეულს და უბრუნებდა მას, როგორცაა... როგორც იშვა, რისთვისაც მოწოდებულია და აძლევა უფლებას, ზურგში მოესვა კაცი — მასავით ბუნების, მიწის, წყლის, ცის, ბალახის შვილი და არა გერმანელი ან რუსი, კავკასიელი ან გადამთიელი, რაკი ტყე და მინდორი, ეზო-ბაღი, ღეღამიწა ისევე ბრტყელი იყო, მზე ამოდოდა და ჩადოდა, გამოქვამული იყო სახლი და ზარბაზნებითა და ფილოსოფოსებით არ იყო მიწა გადაღობილ-გადმოღობილი. ყველა ერთ—ვნების ენაზე ლაპარაკობდა, ნანადირევს ყველა მშვიერი იყოფდა. არც ცხენები იყო მაშინ „განათლებული“ — წმიდა სისხლისა, შეკაზმული ან დარახტული, არც გზა-სავალი მოკირწყლული, ქუჩები დანაშრული და დამისამართებული. იქით ისწრაფვოდი და მიჰქენებდი, საითაც წყალი იყო, საითაც სანადირო გვეულებოდა და სა-

დაც ვნებას დაიცბობდი. მიწა იყო ლეიბი და ზეცა — სხვაფერად და, ვისაც შენი ნდომა ჰქონდას, სხვადასხვადა და ვისაც შენი წყურვილი ჰკლავდა, იმას იქით არ იყო არც ლობე, არც კედელი, არც გვარი და არც სახელი; არც სხვა ენა და სხვა ღმერთი. ღეღამი იყო მიწა, რომელიც გარჩენდა, მზე — რომელიც გათბობდა, მთვარე — რომელიც ბნელს გინათებდა და მამაკაცი — მეორე ნახევარი, რომელიც გამთლიანებდა. რის გარეშე არ შეგეძლო გეარსება და რითაც არსებობდი, იმაზევე ლოცულობდი. ადამიანი ახლაც იმითივე ცხოვრობს, მაგრამ დასცილის და თრგუნავს თავისავე არსს. რცხენია იმის, რაცაა და იგონებს იმას, რაც არასოდეს ყოფილა.

აღზნებული ქალი აწვევითი ეინით აცოფებდა ცხენს და უბრუნდებოდა იმას, რაც თავდაპირველად იყო. თითქოს სურდა, რაც შეიძლება სწრაფად, სულსწრაფად მისულყო ახლოს, ზედ მიტმასნოდა იმას, რისგანაც მოწყვიტეს. „მშვენიერების“ გამონაგონითა და სიცრუით წაართვეს მშვენიერება, წაჰგვარეს ის, რისთვისაც მოავლინეს...

მიჰქროდა და მიჰქროლებდა თავისივე ნახევარს და არა სხვისას ან მტრისას; არა უზნეობისა და გარყვნილებისაკენ, არამედ სრულყოფისა და სრულქმნისაკენ, გამთლიანებისაკენ... რისთვისაც მიწამ ისინი თავის სხვადასხვა წიაღიდან ამოსროლა, რომ თავისად ექცია...

მათი ვნებები — ცალ-ცალკე დაუტევარი, შებოჭილი — შფოთავდა, დულდა, ჩანასახში ბობოქრობდა და ითხოვდა საშოს. წუბდა, წვალობდა მუცელმტკივანი, მზის ცხელი ვნებისაგან ორსული ღეღამიწა და ვაებთ იშორებდა ნაყოფს ნაყოფისათვის, ერთმანეთის წყურვილისა და ნდომის წესად, კანონად და არა დათრგუნვისა და სიბერწისათვის, არა ზნეობის ბორკილებში უბიწო ხრწნად, არა სოციალურ ფენებად და ჯოგებად დაყოფა-დანაწევრებად, არა დათიშვად მდედრისა და

მამრისად, ყოფად და არა არყოფად.

დაწყველოს ღმერთმა, ადამიანი მაინც გარემოს საყვირი ყოფილა. შენს რწმენასა და ურწმუნოებას, შენს შემართებასა და აპათიას შენივე „მიწა“ უნდა ჰკვებავდეს. შიმშილი პურს ითხოვს, წყურვილი — წყალს, ბრძოლა — იარაღს, გაჭროლება — „მატარებელს“, და ის „გარემოება“, რაზეც ზიხარ, — შენ მოწადინებული ხარ თუ ხელჩაქნეული უნდილი, — „ცხენი“, საითაც პირი აქვს მიქცეული, მაინც იქით მიგაჭენებს, მიგაჭროლებს, იქნებ იმ უმნიშვნელო განსხვავებით, რომ ვინც ძალიან ისწრაფვის, იმ გზის დასასრულთან ერთად ნაბიჯით მიგასწრებს. ამ სბოლის მოსურნეს, რომელმაც ზურგზე მოგიგდო, შენ კი საპირისპირო მიმართულებით აპირებდი გაქცევას, მაინც თავისკენ მიჰყავხარ და შენი სურვილის წინააღმდეგ უფრო მაგრად ეკვრი, ეტმასნები, რაკი უმიზნობა გბოჭავს, ლტოლვის სიმძაფრე, ენერგია გაკლია და შენი ჩამოვარდნა-დაღუპვა უფრო ადვილია. ატორლიალებული, უგზო-უყვლო, ფრჩხილითა და კბილითა ხარ ჩაფრენილი იმის ლტოლვას, ვინც იცის საით ისწრაფვის, რაკი, ვინც იცის სად მიდის — მან გზაც იცის, სავალიც და მხედრობაც. შენ ბრმა ხარ, უსახური, მხოლოდ სიციოტხლის ინსტინქტებით შეპყრობილი; ბნელში ვარსკვლავს ვერ ხედავ, დღისით — მზეს.

გრეტა, იქნებ, არც პირველი იყო და არც უკანასკნელი, რომელმაც იმ მეცნიერებაზე და მწიგნობრობაზე უარი თქვა, რომლის ძალმომრეობამ თავის ინტერესებს დაუმორჩილა და თავდაპირველი, ზოგადსაკაცობრიო, ადამიანური მოწოდება წაართვა. მაგრამ უმიზნო „მეამბოხეებივით“ გზა-შარაზე არ დარჩენილა. თავდაპირველს, მართალს, ჰემმარტს, რასაც ინტელიგენცია გაეპტა — მიწას დაუბრუნდა. თუ მედიცინის გაყალბებულ, ადამიანის მტრად ქცეულ მეცნიერებას ხელი ჰკრა, „პური ჩვენი არსობისას“ მარტივ, მაგრამ რთულ მცნებას ეზიარა. შიმშილით „და-

ავადებული“ ოჯახის „განკურნება“ არჩია. თუ ფონენდოსკობზე უარს თქვა, პალატაზე და კათედრაზე უარი თქვა — გუთანს, სახნისს, ბელელს და ხარძროხას უვლის. თუ მანქანიდან ჩამოხტა — ცხენზე შეჭდა, დეზებს გვერდებში სცემს და სიცილ-კისკისით ერეკება, რომ ომით გაჩანაგებულ და გაპარტახებულ, დარბეულ გზებზე გაქცეულ ცხოვრებას როგორმე წამოეწიოს. იგი უხეშია, როგორც სინამდვილე, მაგრამ არა პირმოთნე. იგი ავია, როგორც ყოფა, მაგრამ არა ყალბი და ფარისეული. ხესავით კანდაკორძილია, ხეშეში, მკერივი და არა ლერწამივით ნაზი, ალერსიანი და ქარის ცელქობას აყოლილი. იგი თავის ვნებებს დანებდება, მაგრამ შენ ვერ დაიმორჩილებ. თუ არ დათესავ, ვერაფერს მოიმიკი. გრეტა სხვისი პურს არ შექამს და ვერც თავისას დასტყუებ ფლიდობითა და თვალის ახვევით. იგი იმ ცხენს გამოკვებავს, რომელიც გუთანს გაუწევს; იმ ძროხას აბალახებს, რომელიც ქწველება და იმ ღორს გაასუქებს, რომელიც ქონს მისცემს; იმ კაცს შეიჯენს თავის ნაპატიებ ფაშატზე, რომელიც მის შიმშილს დააპურებს. ელემენტარული ფილოსოფიაა, მაგრამ მართალი, ცხოვრებისეული. მაკარი, მაგრამ ჰემმარტი.

მოუხვენელი და დაუმუშავებელი მწიბრი, ყვითელმიწა ნიადაგიანი კი არა, შავმიწა საყანეები არაფერს იძლევა. მის, მკერდსაკრავის არტახებში დაუტევარ, მკერდს მწკლარტე სუნი ასდის, მის თემოებს — ცხენის ოფლისა, მაგრამ ამიტომ არ უნდა მიგვიდეს გული, რაკი ჰაკი მიწას ხნავს და გრეტა პურს მკის? თვით ვნებას არ უდის ცხენის, ოფლის, მძორისა და თბილი სისხლის სუნი? მუშკითა და ამბრით რომ კაზმავ და აყალბებ? ცხვირს უზბუებ იმას, რაკა ხარ და საკუთარ გულს გირევს? უცოდველ მეცნარეს, ბალახებსა და ყვავილებს ჰპარავ სინაზეს, კდემამოსილებას, სურნელს და საკუთარ სიმყრალეს შენსავე ცხვირს არიდებ? რა „თაფლსა“ მიირთმევ, იმისივე გემო

არ გინდა? კაცს ჰკლავ და ჰუმანიზმს გაჰკვივ? ადამიანის სიცოცხლეს ხელ-ჰყოფ და თავისუფლებისა და კაცთ-მოყვარეობის დროშას აფრიალებ? როსკიპი პატროსნებაზე და უბიწობაზე ქადაგებ? უარჰყავ მიწა, ბალახი, ხე, ცხენი... და ჰეშმარიტებას რამდენი გავმიჯნე, დამორდი და ადამიანის ტყავის ხელთათმანები ჩაიკვი, იმდენად აძალდდი და უპირველეს რასად იქეცი?

ადამიანი რაცაა; იმის უკეთესის „შექმნა“ არავის შეუძლია და არც საჭიროა, თუმცა მუდამ სხვას აკოწიწებს და, ამდენად, ტყუის და ფლიდობს. რაკი ნამდვილს მალავს და უარყოფს, თავს იმბინჯებს და ირყენის. ვითომ, კი არ კახბობს — „უყვარს“, ოფლისა და მძუნაობის სუნი კი არ ასდის — ნელსაცხებლის; ლოგინში სხვას კი არ უწვება — „სულიერ სატრფოსთან“ გორაობს; ფულს კი არ იღებს და სხეულს კი არ ჰყიდის — შეყვარებული უტოვებს და უარი რომ უთხრას — „გულს ატყენს“...

გრეტას დაიკო ესესელ ოფიცერს მიაშვარეს, რომ დაღუპული, მიწასთან გასწორებული გერმანია იხსნან, და კი არ მრუშობენ — „პატრიოტულ“ ვალს იხდიან... ახლა, თურმე, შეუყვარდა კიდევ და ანნას „სინდისი“ განთავისუფლდა ქენჯნისაგან, რაკი — „სადაც სიყვარულია, იქ ყველაფერი მართებულია“. ესაა ერთადერთი, რაც გრეტას არ შეუძლია დედ-მამას გაუმხილოს და თავისი ბუნების წინააღმდეგ პირზე ბოქლომი დაიდოს. მერეც ეყოფათ უბედურება, როცა ამ „პატრიოტიზმისა“ და „სიყვარულის“ ნაყოფს მოუგდებენ და ანნა ახალ „პატრიოტულ“ საქმეს მოჰკიდებს ხელს, ახალ „სიყვარულს“ დაუწყებს ძებნას.

— თუ სიყვარული არსებობს, იგი მაშინ პლატონური უნდა იყოს! — წყრება გრეტა.

— ალბათ... — ეთანხმება ბაკური, როცა მისპინძელს ორი ფინჯანი ყავა სხვენიში ამოაქვს და დადლილი, გაქეჩილ სავარძელზე დაშვავდება.

— შენ რა, მართლა გასულუღლდი და გიყვარდა ვინმე? *ერქიუნუსში*

— რა ვიცი, მარტულს... *მარტულს* ვეყვარებ... ერთს ან მეორეს...

— ერთი და მეორე რას ნიშნავს, თქვენ მაჰმადიანები ხართ?

— არა, და მაინც...

— აჰა, ორი ქალი... ერთსა და იმავე დროს, თუ სხვადასხვა დროს?

— თითქმის... ერთი ბავშვობიდან, მეორე — ჯარში...

— ორივე გიყვარდა და გვერდში გეწვა?

— არა, წოლა კი არა...

— დაწეკი. დაწეკი და საბანი წაიფარე. მაგ ძელებს რომ ვუყურებ, თავი სამედიცინო ინსტიტუტში მგონია, გული მერევა.

ბაკური უსახელო პერანგისა და მოკლე ნიფხვის ამარა წვება, გრეტა იქვება და არ ებუება. ალბათ, ყველაფერი უნდა დამართნოდა, მაგრამ ქალი, ვითომ, მაინც ქალად უნდა დარჩენილიყო. თითქოს ეს აღარ შეიძლებოდა, ყველაფრის დამკარგავს, ეს საშინელება თავზე დატეხოდა.

— მეც მომწონდა ერთი თანაკურსელი. ხომ მქონდა უფლება ჩემთვის, ჩემს გუნებაში... მაგრამ მიყვარდა თუ არა, ვერ გეტყვი... მერე, როცა ის დაიღუპა, არ მიდარდია. რატომ, ვერ გეტყვი. იმიტომ, რომ ის ჩემსკენ არ იბედებოდა? თუ მიყვარდა, იმისთვის ხომ არ უნდა მყვარებოდა, რომ ის ჩემი უნდა ყოფილიყო.

— არა, არ გყვარებიან... მე კი ამიტომ მგონია მიყვარს, რომ ვიცოდი, „ჩემი“ არასოდეს იქნებოდა.

— მეორეც?..

— ვერ გეტყვი, გრეტა. ახლა, მით უმეტეს, ბანაკებისა და კრემატორიუმების შემდეგ, ველარც ვაზროვნებ... ისინი იყვნენ, ვიზუც ვფიქრობდი... ერთი, თითქოს, სიყვარულზე მეტი იყო, რალაც თანდაყოლილი რწენასავით, თანაარსივით... მეორე — ომში ომივით მახლდა... არ ვიცი, უკვე სიზმრად ნანახივით მაგონდება.

— აჰა, ყავა ჩაიციხლე! თუმცა სუ-

ლიერად ვერაფერს გარგებს... — ოთხ-
ხში თბილა, გრეტა ფეხებს გადაშლის
და გულისპირს იღვლავს. ქალის, ცხე-
ნის, ძროხის, რძისა და ყავის თბილი,
მძაფრი, მკავე მათრობელა სუნი „სუ-
ლიერს“ ერეკება. ნატიფს, ნაზსა და
კრძალულს საჩოთიროსა და საუბერბუ-
ლოს ხდის, მაგრამ ვერც სიშიშველესა
და ავზორცულს ანებიერებს... რალაცა
რალაცას თრგუნავს... წარსული აწმ-
ყოს, თუ აწმყო — წარსულს...

„ყმამან ასრე წაიკითხა,
და ვინმეა, ანუ თვისი“...

X

გუთანში შებმული ცხენი ეწევა, მი-
სთვის სულ ერთია: თავისას ხნავს, მე-
ზობლისას, გადამთიელისას თუ მტრი-
სას და, თუ შრომით მონიჭებული ბედ-
ნიერების ნიჭი აქვს — ბედნიერია. კა-
ციც ჰკიდია გუთანს, ეწევა კვაპანს,
ხნავს, თესავს, მაგრამ იგი დასჯილია
და პირუტყვზე დაბლა დგას იმით, რომ
თუ თავის ეზოს არ ხნავს, თუ თავის
მამულში არ შრომობს, იმის მაგიერ,
რომ თავისი შექმნილისაგან კმაყოფილი
იყოს — უბედურზე უბედურია. პი-
რუტყვი და მეტყველი ამითაც განსხ-
ვავდება ერთმანეთისაგან და ცხოველს,
ამდენად, ბედის სამღურავიც ნაკლები
აქვს.

მაიერმა იცოდა, თუ საკონცენტრა-
ციო ბანაყის ჯალათები მონებს ხელ-
კეტით ორმოს ათბრევიანებდნენ და
უნერგოდ ავსებინებდნენ (რაც ისაკამ
ვერ შეძლო), გერპარდტის ეზოში
დარგული ხეც და მოწეული პურიც,
რომელშიც ტყვეს წილი ედო, იმაზე
უკეთესი არაფრით იყო. თუ მტრის
ეზოს ხნავ და თესავ — შენსას ავე-
ლურებ და აპარტახებ; თუ მტრის
სახლს აშენებ — საკუთარს საძირკ-
ველს უთბრი და ანგრევი; თუ დღეშმა-
ნის მამულს აყვავებ — საშობლოს
არბევ და აჩანავებ.

ომი, მხოლოდ ტყვიით მოწინააღმ-
დევის განადგურება არაა, შენ საპირის-

პირო ბანაყის ერთი საბრძოლო ერთე-
ული ხარ, მეორე ბანაყის მტრის მტრ-
თეულთან დაპირისპირებულს. მტრის
მტრის პოზიციას ზვერავე, იმას ანგა-
რიშობ, რა ძალა ჰყავს მას და რა უნდა
შეაბა. რამდენი ტანკი ჰყავს, რამდენი
თვითმფრინავი, ზარბაზანი, თოფი და
ჯარისკაცი; რა და რამდენი დაგვირ-
დება შენ, რომ გაუმკლავდე ან მიწას-
თან გაასწორო და წინ წაიწიო. შენ
თუ მისი სანგარი თხარე, მისი ყანა ხა-
ნი და ხე ახარე, ის შენი ძმა ყოფილა
და არა მტერი და დღეშმანი. შენ მათი
კაცის მოსასპობად, ყანის დასაწვავად,
ხისა და ტყის მოსათხრელად ხარ მოზ-
მობილი. აღამიანი რომ მოყვასია, პუ-
რი მოსაწევი და ხე დასარგავი, ეს
„ცხენის ფილოსოფიაა“, რაკი ის არ აზ-
როვნებს (რითაც კეშმარიტად ბედნი-
ერია). შენ ჰკუთა იმიტომა გაქვს, თუ
ხელთ ტყვია არა გაქვს — ყურში მა-
რილი უნდა ჩააყარო. ყანას თესავ კი
არა, დათესილი უნდა მოსრა და ხეს
თუ ვერ მოჭრი და მოთბრი, მდულარე
უნდა მიუხსა.

ბანაყის უგუნური ზედამხედველი თუ
ორმოს გათბრევიანებს — არ გარგვე-
ვინებს, რომ ტყვე უზარო შრომით ფი-
ზიკურად დაქანცოს და ზნეობრივად
აწმოს. ერთი შეხედვით, თითქოს, სა-
ტანჯველის ახალი და უმძიმესი მიგნე-
ბაა, მაგრამ უბედურმა არ იცის, რომ
მტრის ხელით თავისი ბალი უნდა ააყ-
ვავოს. მან პირუტყვივით იცის შრო-
მისაგან მონიჭებული სიამოვნება, ამას
ართმევს და ამით სულს ხდის, მაგრამ
თავისსავე თავს ვნებს, რაკი ეზოში
ვაშლი არ დაარგვევინა და ამით მტრის
მსხალი არ გააბმო... როგორც თეო-
ლოგი, მოხუცი მაიერი, თვალდახუჭუ-
ლი კითხულობს მათეს სახარებას: „რო-
მელი არა არს ჩემ თანა, იგი მტერი
ჩემი არს; და რომელი არა შეკრებს
ჩემ თანა, იგი განაბნევს“.

მაიერს მოტეხილი მკლავი იმდენად
არ შეხორცებია, ყაისნაღის მაგიერ,
ხელში ყავარჯენი აილოს და ბარძაყში
წატაკვეული ფეხით ნახნავებში, იბორ-
ძიკოს. მაგრამ მზიან-დაბიან ამინდშიც

ოთახში ჯდომა და პუფზე დაკრებულ ჯოჯოხის გამოცარიელებულ თვლებში ძვირნი (როცა თანამეცხედრეს ჭკუა მოეკითხებოდა, მაშინაც არ უყვარდა) ისე აღშფოთებს, შეუძლებელს ინდომებს: ყავარჯენს ილიით მტკაველ-მტკაველ აჩოჩებს და მეორეზე სალი ხელით დანდობილი, ოთახიდან მაინც გამოკოჩიალდება.

მისიშვილს დოქტორი ბიძაც მოაცილებს და თუ ფიზიკურად ვერაფერს ეხმარება, სულიერად ამაგრებს თუ დასცინის:

— „და უკეთეს მარჯუნე პელი შენი გატუნებდეს შენ, მოიკუთვით იგი და განაგდე შენგან, რამეთუ უმჯობესს არს შენდა, რათა წარწყმდეს ერთი ასოთა შენთაგანი, და არა ყოველი გუამი შენი შთავარდეს გუკენისა“.

გერპარდტი თავს ისევე ორჭოფულად უქნევს, როგორც ბიძა მოძღვრავს. კიბესთან ცალ ყავარჯენს აჩივებს, რომ სალით სამკლავურს ჩამოჰყვეს და როგორმე ყანის კიდემდე მიადწიოს. იქ მორზე ჩამომჯდარმა თვალი მაინც გაახაროს. აღვირს ჩაფრენილი ქალიშვილი გუთნანს ცხენზე ნაკლებ როდი უძღვება და ექაჩება. ერქვანის სახელურებს კი მთელი სიმძიმით ჰკიდია კისერმოღრეცილი ტყვე — გუთნისდედა, რომელმაც ცის დანახვა რომ მოინდომოს, ამისი ილაჯი აღარ გაჩნია და ხნავს, აყვავებს იმას, რის დასაქცევად და დასარბევად ამქვეყნად მოავლინეს.

მწარეა მტრის პური, მტკივნეულია მტრის მოფერება და ძალადობაა მტრის ქალის აღერსი.

— „ხოლო თუ გვეტყვი თქვენ: — კიკინებს, ხნულზე სათვალეებს ზემოდან სარქენად მზირალოვით, თეოლოგი. — გიყუარდელ მტერნი, თქვენნიც და აკურთხევდით მწყევართა თქვენთა და კეთილსა უყოფდით მოძულეთა თქვენთა და ულოცევდით მათ, რომელნი გამძალაკობდნენ თქვენ და გდევნიდნენ თქვენ“. — როცა მხვინელ-მთესველები მათ უსწორდებიან, გრეტა ქაქანებს:

— სად დაფორთხავდი ხნულში არ ჩაითესოთ, თქვენი გეჭყუარებოდა და გიყუარებოდა, თქვენსავე დასაქცევად უფროსი მაიერი შეგონებით იგერიებს:

— „ხოლო შენ რაემს ჰყოფდე ქველის საქმესა, ნუ სცნობ მარცხენე შენი, რასა იქმოდეს მარჯუნე შენი“. — მაგრამ ისევ არავინ იცის, სახარებით მოყვას მისიშვილს მოძღვრავს, მისი შვილიშვილს თუ მტერს.

გრეტა ცხენს კი არ უძღვება, მიწას ღრმად მოდებული გუთნის გატანაში მხარდამხარ უდგას და შეძახილით, გაწყრომით, დაყვავებითა და მათრახით ეშველება. შესვენება ცხენისა და ბაკურისთვისაა, თორემ თვითონ ისევ: ღორი, ძროხა, ქათამი... სადილი და ვახშმის თადარიგი, მისარებ-მოსარები, გასაქცევე-გამოსაქცევი. სამი ხეიბარი სარჩენი და დასაპურებელი; მეოთხე — ქალაქში, „ფიურერისა და სამშობლოს“ ერთგულებისათვის „გასანთლებელი“; საჭაპანე ცხენი გამოსაყვები, ტყვე ხორცშესაბმელი და გასახდენი. ამდენ სათრევე-სარჩენზე ძალასა და ღონეს უშურველად ხარჯავს და თავისთვისაც — ერთი ქალის პირობაზე — თავსაყრელად რჩება.

ქაკი ოფლის შესრობას ვერ ასწრებს და გუთნისდედა შესვენებას, რომ ისევ ხვნა-თესვა და ისევ და ისევ ჰკაპანწყვეტა. ხეიბარის ყავარჯენებით ბორძიცი და თეოლოგის: — „მამაო ჩუენო,... პური ჩუენი არსობისაო მომეც ჩუენ დღეს“...

XI

ბოლოს და ბოლოს, დრომ და მცდელობამ იმდენი ჰქნა, ბაკურს თითქოს ხორცი შეაბეს. ის-ის იყო, თვალი დაეცდა, რომ იმ საღამოს კარგად გახურებულ აბანოში მკვლე ტყვე ორთქლის ბულში შეაგდეს და გრეტა არავის შეპუბებია, ფეხდაფეხ შეპყვა. ტანსაცმელი უმაღლესი შიმშილიდან და ცხელ, თავსხმა შხაპს შეუდგა. თავის „თოჯი-



კომისრის მოადგილეს საგარძლის ზამბარები ჩაცვენოდა თუ თვითონ დამოკლებულ-დაჩაივებულყო, მაგიდის კიდეზე მუშტები ერთმანეთზე შემოედო და ზედ დაბჯენილი ნიკაპი სიტყვას არ ანებებდა.

— პო, კაცო! მოდი, ფარნა, მოდი, დაჯექი. — წამოდგომა არ უცდია, ხელი ფამილარულად გამოუწვდინა.

— სადაა დასაჯდომი დრო... ან ამ საგარძელში რომ ჩაიკარგები... — ფარნას მიკითხვ-მოკითხვა აღარ დაუწყია. ამის გუნებაზე, ეტყობოდა, არც მასპინძელი ჩანდა.

— დრო სადაა... გაგვიძვრა ხელებში, წავიდა.

— რა ამბავია?! — მაგიდაზე დამხობილს თვალმოჭუტული დააჩერდა — დავაჭყიეთ ქვეყანა? თქვენთვის იოლია: „გამოიძახეთ!“ „გამოცხადდეს!“... და მორჩა, მაგრამ ჩვენთვის, ასეთ დროს, ამ უბედურებაში...

— მერე, მაგი არ ვიცი, შე მამაცხოვნი! — მუშტის ნიკაპი ააცილა და ისე შეჩქვიფებულმა თქვა: კაცს ას კარგს რომ გაუყეთებ და ასივეს წყალში ჩაიყურის. — ან შენი მდგომარეობა და გაპირებია?.. პო, მართლა, მონაწილე ვარ შენი დიდი მწუხარების... ლუკა, რა კაცი, კაცო!.. ასე გაუქუღმართებულ დროში ეცხოვრობთ... რა ხნის ამბავია, მარა მას მერე არ მინახიხარ და, ამას გარდა, ძმა და ისიც, თქვენ რომ ძმობა გქონდათ... გულიანი კაცი ხარ, ფარნა, და... ვიცი, ყველაფერი ვიცი, მარა... — მუშტებს ისევ ნიკაპით დაეყრდნო და ხმას ერთბაშად დაუწია. კარს იქით მოყურადეს კი არა, აპოლონს გუნებაში რა ედო, ფარნას ისიც რომ არ სცოდნოდა, პირში შეჩერებულყო ნახევარს ვერაფერს გაიგებდა. — ამათი ღედა ვატირე!.. ამათ გააგებინებ? ბიუროკრატიია და მეტი არაფერი.

— კომისარი მეძახის?..

— წავიდეს... კომისარი კი არა,

მთხლეა... არც იცის, ბედი შენი, რომ ჭერჭერობით ასეთი რამეები მე მეხება.

— რა მჭირს ასეთი?!

— რა გჭირს, შე ოჯახამუნებულო და, ქალი ვის არ უყვარს... ქალი გვიყვარს და ცხოვრება, აბა, შენ გჯონია, აქ მართლა ქვეყნისთვის იკლავს ვინმე თავს, ეს ამოდენა შენობა რომ კაბინეტებითაა გატენილი და კაბინეტები — თანამშრომლებით?

ფარნას დაცეცხლა.

— მიჩივლეს?..

— გიჩივლებენ, შე მამაგანათლებულო, აბა, თავზე ხელს დაგისვამენ?

ჩივილი და დასმენა გიკვირს შენი ძმისა და ქვეყნის პატრონს? რო არ ეჩივლათ, ის უნდა გაგვიკრებოდა.

— მართალი ხარ... — თავი დაუქნია და სკამზე მოწყვეტით დაეშვა.

— არაა შენი საქმე ეს დირექტორობა და ხელმძღვანელობა. შენ, ჩემო, ძმაო, ჭურში ხარ, არ იცი, არ გეყურება თუ... როგორ არ იცი, მაგრამ არ გინდა დანახო და ვერ ხედავ, თუ რა გჭირს, მაგ მეც ვერ გავიგე და კომისარს გავაგებინებ? „მოხსენით!“ და „დანიშნით!“ — ს მეტი არაფერი იცის. არ იქნა და არ მოაშორეს აქაურობას!.. ამდენ ხანს გერმანია კარზე იყო მომდგარი, მაგისტრის ვის ეცალა, თავი სად შეემალათ, იმის დარდი ჰკლავდათ. ახლა — წინსვლა, სიხარული და შიში ჰკლავთ, არაგინაა, ამ გაპირებისა და უიმედობის დროს, რომ არ შეეცოდოს... არაფერი გაასწორებს ამ ქვეყანას, რომ იცოდე შენ...

— და, ესენი, მე მიპირებენ გამოსწორებას?!

— შენ პატარა კაცი ხარ და ჩემს მეტი მფარველი არავინა გყავს.

— არავის მფარველობა არ მჭირდება მე!

— „არ გჭირდება“... ასეა... რომ გითხარი, ჭურში ზიხარ-მეთქი, გეწყინა.

— არ მწყენია, ვიცი რომ ვზივარ.

— და არ იცი...

— ვიცი და მაინც!..

— კაცო, შენი ძმის მაგალითი არ კმარა?

— ჩემი ძმა... — ფარნას ხმა წაერთვა.

— იგი კაცი იყო და კაცია, მაგრამ სიმართლესაც რომ პატრონი და მფარველი სჭირდება? კარგი შანსი იყო, იმ ქალისთვის რომ როგორმე მოგვევლო. მე რა, უკანალზე ხელს კი არ ვფარებ, მაგრამ მაგი ისე უნდა გააქეთო... როგორ ვითხრა... როგორც აქ კეთდება. ის ქალი შტერია, შენ პატიოსანი და, თუ რაიმე... ხდება, აბა ქალი და კაცი ქალი და კაცი რატომბა.

— არაფერი მომხდარა და არ ხდება...

— ხმა კი გავარდა და ტაშტი გატყდა თუ არა, ვის რაში ენალვლება... გატყდეს, ბატონო, ტაშტი ვის რა ჭირად უნდა, მაგრამ ხმა, ხმა არ უნდა გავარდეს. აი, რას ჰქვია დღეს ჰქუა და მოხერხება. შორს რატომ წავიდეთ, შენი შვილისაგან გესწავლა: ცოლიც ჰყავს, საყვარელიც და, პოსპიტლის დირექტორობიდან, აგერ, ჯანდაცვის კომისიის მოადგილედ დაჯდა. მალე იმასაც წირვას გამოუყვანს... ერთი რომ გადმოურეკოს ამ ჩვენს დოკლამია კომისიარს...

— ვინ, კაცო, ხომ არ გაგიყდი, მე ვატუტისა და მისი სიმამრის პროტექცია მინდა?

— ა, არ ვიცი! არ გინდა... შენ რა გისაყვედურო, მეც ვერ გავუგე აჭაურობას ასავალ-დასავალი. — თავი მოისაწყლა ნაცარში კოვზჩაყარდნილმა ახალაქმე. — მეც მივდივარ აქედან...

„მეც მივდივარ“, იმას ნიშნავდა, რომ ფარნასაც უნდა დაეტოვებინა სკოლა?..

— და, მეც ამას მირჩევ?

— არ გამოვა სხვანაირად... აქ ყველაფერი წერია. — აპოლონმა ხელი გამოიწვდინა მაგიდაზე, ერთმანეთზე აწყობილ ქალაღებს სთხლიშა. — ოცი გვერდია, თუ მეტი არა, საბრაღდებო ოქმივითაა ყველაფერი გაფორმებული.

— აქვსენტი აფხაძე?..

— არა აქვს მნიშვნელობა... შენ რას დაგიმალავ... ოჯახი დასწავლად შეიღწე... შეიღწე მისი დამსვენების ქალიშვილს შეაქდინა და შური იძიო. კაცო, შენ არ გესმის, რომ შენი ძმა ვინც დაიჭირა, ისინი ყველა ჯერ თავის ადგილზე ზის? და იგი მარტო თქვენი ნათამყდომარის ნახელავი არაა?.. ან იმას რას იძახი: „ჩემი შვილი გმირი როგორ შეიძლება იყოს, რაღაც სიკვდილზე უარესი სჭირსო?!“ ის მასწავლებელი ქალი იყო და... ერთი ოთახი იმოდენა სოფელში ვერსად უშოვე, სკოლაში არ გამოგეკეტა და მთელი ღამე მასთან არ წოლილიყავი? ასეთ დროს, მე თუ მკითხავ, მთლად სახლში მივიყვანდი, ოჯახში... არც ცოლთან გავაფუჭებდი საქმეს... ცოლმა, ზედ რომ წაგისწროს, ხმას არ გაიღებს. ჩვენი ქალების პატივმოყვარეობის ამბავი არ იცი? თავის უბედურებას ქვეყანას არ გააგებიანებს...

— მოეშვი ჰქუის სწავლებას და ის თქვი, რა გადამიწყვიტეთ.

— ჯერჯერობით, ყველაფერი ჩემს ხელშია, მაგრამ ხელი რომ დაგაფარო, მეც მიჩივლებენ, აქვე წერია... — ქალაღების დასტას ისევ გაშლილი ხელი სთხლიშა. — ქალაღია საქმე და არა ის, მე და შენ მართლა ვინა ვართ! დაანებე თავი იქაურობას, მოეშვი... რაც არაა შენი საქმე, არაა. გადმოდი აგერ, ინსტიტუტში... მაგას მე ვაგინებრებ, სადღაა მაინც კადრები... ფრონტზე ჩაწყდა. ჩააბარებ რაღაცა იმ მინიმუმს, მეც იქ ვიქნები და, სჯობს გვიან, ვიდრე არასოდეს... შენ არა ხარ ის კაცი, რომ გაკირვება გატეხავს და ხანი დააბერებს. შენი ამბავი რომ ვიცი, ერთი ჯველის გასაწევ უღელს აწიაც გასწევ. მერედა, ისიც ხომ ვიცი, გვიკრება თუ გილზინდა, წიგნი ხელიდან არ გაგივლია. მე ჩაეზრჩვი ამ დასაწყევში და ვერც კარგ ცხოვრებას შეველოე, თორემ შენ კერკეტი ნიგოზი ხარ. აიღე რაღაც თემა, მთლად ბნელითაა მოცული მთელი ჩვენი ისტორია... ისე, იმ შენი სეხნია ფარნავაზის, მისი დამწერლობისა და ქრისტეს დაბადებამდე სა-



ქართველოს გაერთიანებისათვის ახლა არავის ცხელა.

— ჩვენი ისტორია ესაა და...

— კაცო, ახლა შეფეები და ხელმწიფეები ვის სჭირდება, რაიმე რევოლუციური თემა აირჩიე და რიზინ-რიზინით წახვალ. ავლაბრის საიდუმლო სტამბაზე ვმუშაობ მე...

— მაგი რა ისტორიაა, მაგის მოწმეები და მესტამბეები ახლაც ცოცხალია, არაა გარკვეული და გამოკვლეული? ან შენი „აღმოჩენილია“?!

— რომ არის და კაცი ვერაფერს შემომედავება, ამიტომ...

— კარგი, კარგი! — გააწყვეტინა ფარნამ. — შენ რაც გინდა იმას იზამ, მაგრამ ჩემ საქმეს რა ეშველება...

— ვადმოდი, რომ გეუბნები... ასე ჭობია შენთვისაც, საქმისთვისაც და, თუ მანკლამიანც, ქვეყნისთვის ვინმე რაიმეს გეკითხება, იმისთვისაც. ავერ მეც და... ერთად ვიქნებით... ბინის საქმე მანკ მოვაგვარე ამ დასაქცევში და, ჭერჭერობით, თუ შეილთან... ვატუტის ბანში კაცი დაიკარგება...

— არა. არც მასთან და არც შენთან, მაგრამ...

— თუმცა, დაც აქ არა გყავს?

— ეს ჩემი საქმეა...

— კარგი, ბატონო, როგორც შენ გინდა, მაგრამ ასეა... დაანებე თავი, იქ, სოფელში ნურაფერს იტყვი... ნომარი ყოფილა ის, ვილაც ოხერია, და ხომ იცი, ახლა ამას გასავალი აქვს. პარტუჯრდიც... დაუსწრებელზეც მოწყობილა და მოეშე, ეგდოს. იმას შენი ადგილი უნდა, თორემ შენს დაპერასა და გაციმბირებას კი არ მოითხოვს. დაწერე განცხადება, მე რეზოლუციას დავადებ და არც მწვადს დავწვავთ და არც შამფურს. აქ ერთი ამბავი მოხდა... დაჩექი კიდეც ცოტა ხანს და მომისმინე... ასე უნდოდა ერთ... რად გინდა გითხრა, არ იცნობ, სხვა უწყებობისაა, „განათლებასთან“ არაფერი ესაქმება. და, უფროსს რომ ვერაფერი მოუხერხა, ხმა გაუფრცხლა — მამათმავალიაო. მე ორივეს ვიცნობ, და რომ შევხვდი, ვკითხე: „ბიჭო, ეს რამ მოგა-

ფიქრებინა, სევასტი...“ — სევასტი პქვია იმ „მამათმავალს“ რა მუხრე კაცია-მეთქი?!“ — „მე ზნეს უნდა მამათმავან მაგან წავიდეს და ამტკიცოს, რომ არ არისო“. — შენ კიდეც რა გიშავს, ქალი უყვარსო, ის თქვეს და კაცი გაუპატიურაო, რომ ეთქვათ, რაფერ გადაუმტკიცებდი... გამოასწარი, გირჩევნია... პა, შენ, ქალაღი. ავერ მის მეტი რაა და, ახლავე დამიწერე განცხადება. მასე რომ გაგერისკა, შენ ახლა მართლა მეცნიერი იქნებოდი. შეაჩერდი იმ სოფელს და... იქ, ხომ იცი, პატარა ქვებია და ყველას არ ყოფნის. ერთი და ორი კაცის ულუფა ყველას არ გაწვდება. სოფელში „ქალიც“ ერთი ან ორია, ქურდიც, მამათმავლიც და ჩანს... დაწერე, დაწერე!“

— მოიცა, ასე, მართლა...

— არავინ გართმევს იმ სოფელს. თემას რომ აიღებ, შეგიძლია ჩააკითხო და იქაც იმუშაო... აქ მეც წამიკრავ ხელს. ინსტიტუტში განყოფილების გამგედ გადავდივარ, სამეცნიერო საბჭოს წევრი ვარ და, ჩემი ნება არ იქნება?

— ძმისშვილები... დედაჩემის, მამაჩემის და ლუკას საფლავი...

— საფლავი, კაცო!... საფლავის გულისთვის... მაშინ მღვდლად უნდა ეკურთხო და ის დანგრეული ეკლესიაც უნდა აღადგინო...

— სექტემბრიდან ვადმოვალ!

— ე, ბიჭო, კიდეც დროს კარგავ?

— არ მოხერხდება სხვანაირად, არაა ჩემი საშველი!

— კარგი. განცხადება მაინც ახლა უნდა დაწერო და მე, როგორც კი გადავალ, ვადმოყვანას ვაგიფორმებ, სტატუს არ გაგწყვეტ...

„საქმე რაიმე მოც თავსა ზე საღმრთო გარდასხვეწილი“...

II

— ბარი, თობი და ბარი!

— კი მარა, შენ შემოგველე, ბიძია, უშაქრო ჩაის მაინც არ დაღვე?



— მერე...

— მერე რაფერ, თლათ ასე უწყალ-
წმინდოდ!

— ე, ვახედე შენს ეზოს, დედაშენს
რავა ამოუყენებია გვერდში შენი დე-
ბი!..

— უიშე, ბიძია, დედაჩემის დონას
ვინ იზამს!

— ეიზამთ. რომ გაგვეჭირდება, ვი-
ზამთ. ე, შენმა ბიცოლამ... რომ გაუ-
ჭირდა, ბოსჩანს ისიც ბარავს და თე-
სავს.

— კი, ბიძია, აბა არა? კი არა და,
საპამინდვრე-საპატრიჯნე ჩამოუმატე-
ბია...

— იზამს, აღარა ჰყავს „მეწველ
ფური“ და იზამს!

— ბიძია, შენი ჭირიშე, ნუ აშბობ
მასე...—სამზარეულოს კარებზე მომდ-
გარ, მაჯებამდე ჰურის ცოში ხელებ-
გაგოზღო თიკოს ცრემლები მოერია და
შებრუნდა, ტაბურეტზე დადგმულ
გობს ეცა, ცოშის ზელას გამაღებელი
მოჰყვა.

— რა ვქნა, შეილო, არც მე მსიამოვ-
ნებს, მაგრამ სიმათლეს, ბიცოლაშე-
ნივით, თვალებს ჩვენს ხომ ვერ დავე-
ხუჭეთ. — ფარნამ ნაჯახი ჭირებზე და-
არჭო და აჯაციის გულის საცარე აივნის
სოხანებზე დაგდებულ ძველ გაღულ,
ქანგიან ბარის გაბზარულ საყუდში
გაუყარა. — როგორც კი მაგ ცოშს
კეცებზე დააგდებ, ბიჭებიც წამოყარე.

— უიშე, ღმერთო მომკალი, ანდროს
ბარი და თოხი?!. არდადეგებია, ერთხანს
იძინონ.

— არდადეგები კი არა, გაზაფხუ-
ლია...

— ორ თხელ ჰურს ვტეხავთ ოთხად,
ორას-ორასი გრამი არ ერგებათ... ასე
უთენია რომ შექპონ, ან რას დაბარა-
ვენ და... მთელი დღე შიმშილით დაწ-
ყდებიან...

— რატომ, სადილად ფხალი გავაკე-
თოთ, ნახევარი კილო მარლი ხომ ჩა-
მოვიტანე თბილისიდან და გვაქვს. ეს,
ახლა, მთელი სიმდიდრეა.

— მამაჩემივით დატუქდება ბოვშე-
ბი, ბიძია! — თიკოს ლაპალებით სცვი-

ვოდა ცრემლები, სახელითი ძლიერ ას-
წრებდა შემობას, რომ შემეხსენებო-
ებოდა.

— რა ექნათ, შეილო, მამაშენის იმ
უბედურებაზე დაგვეპირდა, მკვდარს
უფრო მეტი უნდა. თუ რაიმე კიდევ
გავგაჩნია ან ტალონებზე გვერგება, უნ-
და გამოიზოგოთ, მთელი ზაფხული წი-
ნაა.

— ზაფხულში ხილია, ბიძია, ათასნა-
ირი. გაზაფხული ჭირს ნაშეტანი...

— ჰოდა, იმ ბავშვებმა რა ჰქნან, ცი-
დან ბომბები რომ თავზე აცვივთ,
ჩვენში ხეებიდან ხილი ცვივა...

— მართალია, ბიძია, არაფელი გვე-
თქმის...

ნაწვიმარ, წყლით გამძღარ ნიადაგს
გაზაფხული ისე გაჯდომოდა, ყოველი
ბარის დაკვრაზე მსუყე, თამთამა, გამ-
ჭვირვალე ნოტიო-სითბო მიწის სი-
ნოყიერე და გენძი მათრობელა ოშში-
ვრად ამოჰქონდა. ღობის კედლებზე
ჭინჭრის დედა, წალიკა, ოშოშა და მა-
ტატა მოდებოდა. ნაყანევში ანაგულა,
გლერტა, დელო და თივაბალაბი წამო-
სულიყო. მინდვრის ფხალიც მოიძებნე-
ბოდა: ჩაჩილაყა, ქათანაცარა, ოდელიე,
მოლოქა, მსუქანა, ქალშავა... არც ლო-
რთქო დედალი დეალოა ურიგო შექა-
მანდად.

„ჩვენში კაცი თუ ხელს გაანძრევს,
შიშშილით არ უნდა მოკვდეს. ეს, ბავ-
შეებმა, აქედანვე უნდა იცოდნენ. —
ფიქრობდა ფარნა. — ბოტანიკის წიგ-
ნი დახატული ბალახის სახელი კიდევ
რომ დაიხეპროს, ბუნებაში ვერ იც-
ნობს, სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა-
ნაირად ეძახიან. მცენარე ასი ათასია,
ერთი და ორი წიგნი ჩამოსათვლელად
არ ეყოფა. დავლუპავთ ჭვეყანას, თუ
მომავალს მარტო წიგნის ამარა დავტო-
ვებთ. არადა, ყველა გზა აქეთ მიდის.
ომს რომ ბოლო მოეღოს და მშვიდობა
იქნეს, რაც ახლა ტანკი და ზარბაზანი
იჭედება, სამეურნეოდ რომ გადაკეთ-
დეს, თითქოს ხარი, კავი, თოხი და ბა-
რი აღარც დაგვეჭირდება. ტრაქტორი
დახნავს, დათესავს, მოიძკის და ადო-
მიანი მიწას მოსწყდება. გააცულულ-

ტებს გლეხს, გააოგულებს. შრომელს მიწა კი არ უყვარს, თავისი ნაშრომი უყვარს. ა, აგერ რომ ბარათ ბელტი ამოვებრუნე, ხელებზე რომ ბებერებს მიჩენს, მღლის და მქანცავს, ეს ჩემია, ჩემი შრომაა. ამ ბავშვებსაც ეს ეყვარებათ: აგერ, ბარის საფეხურს რომ ჭლანში ფეხწადგმული აწეება, სიმძიმე და ღონე არ ჰყოფნის, ბალახის ფესვები დააპტრევიზოს და ნიადაგში ღრმად ჩაუშვას, მით უმეტეს, ბელტიანი ბარის აწევა-გადაბრუნება წელს წყვეტს“.

— ბიძია, უყურე, უყურე, კაკომ ჭია გაჭრა!

მართლაც, ნაბარავში ორად გაყოფილი, მოწითალო ჭიაცელა სხმარტალებდა.

— გაჭრას, არა უშავს, მივყაროთ მიწა, მზეზე რომ არ გაშრეს, იპოვის თავის ნახევარს და გადაეგმება.

— ე, ხო გითხარია! — ნიშნისგებით დატუქსა უმცროსი უფროსმა ძმამ.

— გველი?

— გველს აქ რა უნდა! — ხმა აუკანკალდა თიკოს. უკან-უკან, ბალახებში დაიწყო ცქერა.

— უკან ნუ იხედები, ბიძიამ ხო თქვა. — რაკი ძმამ წელან ჭკუით აჯობა, „დაჩაგრა“, ახლა კაკოზე ბევრად უფროსს, თითქმის ქალს — ბიძაშვილს მოუწოდოდა ანდრომ თავისი ცოდნით გაოცება.

— რატომ, უკან მიხედვა რატომ არ შეიძლება?! — გაუცვირდა თიკოს. — მართლა, ბიძია?!

— მართლა. — დაეთანხმა ფარნა ბიკის ნათქვამს და მანაც წელანდელი „შელახული“ პატივმოყვარეობა მთლიანად დაიბრუნა. ძმასაც ჩაუბუტუნა.

— შენ რო არ გჯერას...

— ბარავში თუ უკან იხედები და თოხნავი — წინ, სერელს ვერ გაიტან.

— რატომ, ბიძია, თუ ვბარავ და ვთოხნი...

— ბარეისას წინ უნდა დაიხედო და ნამუშევარი დაინახო, გული გაგაკეთდეს და შრომის ხალისი გექნეს. თუ უკან იყურე, გასაკეთებელი, მით უმეტეს, დასაწყისში, ყოველთვის ბევრია

და გაშინებს. გულს გაცრუებს... — ამას ისევ ბავშვებისთვის ამბობდა. ისი გაგებაც, ჭერჭერობით, გაუცვირდებოდათ, მაგრამ ვერ გაიგებდნენ დღეს, თორემ რიკ-ტაფელას მაგიერ ვისაც ხელში ბარი და თოხი უჭირავს, ხვალ, რასაც ბრძენი ვერ შეასმენს, მიწა ასწავლის.

— კაკო, თიკო, ბიძია! მახრა, მახრა! — შეიცხადა ანდრომ, ბარი გააგდო და ხელები მუხლებზე დაიშინა.

ფარნას მიერ გადმოტრიალებულ ბელტზე მალა მოქცეული ყვითელი მახრა მზის სინათლეზე ერთი წამით დაიბნა, მაგრამ მაშინვე თავს უშველა. გასაჭრელად დამიზნებული კაკოს ბარის პირი აიცილია და ზერელში ნახევრამდე ჩაძვრა.

— „მახრა მიდის თავის სახლს, მივა მიუხარია, ვინც ნახოს და არ მოჰკლას, მას არ გაუხარია!“ — სულმოუთქმელად „ულოცავდა“ უმცროსი და უფროს ძმას აქეზებდა.

ფარნამ ბელტებში ბარის პირი ამოჰკრა, მახრა უბარავში გადმოაგდო.

— ე, ბიკო, არ გაუშვა! — შესძახა ანდრომ და თავისი ბართაც მიეშველა. დაუმუშავებელ ნაყანევში მაშინვე თავშესაფარის პოვნა მახრას არ შეეძლო, მაგრამ ბარს ამოყოლილი მუჭა მიწის გროვაში მანაც შეასწრო. მღვერებს უკვე მისი განადგურება აღარ გასჭირვებიათ.

ამის შემდეგ ბიკებს წინ და უკან საყურებლად მართლა აღარ ეცალათ, მართო თავიანთ ნაჩიჩქნში კი არა, ფარნასა და თიკოს ნაბარავშიც პარაზიტი უნდა ენახათ და მოესპოთ, თორემ, ვინც ნახავდა და არ მოჰკლავდა, ვერ „გაიხარებდა“. ამას დაემატა ისიც, რომ ბიძიამ ბოსტანში კი არა, მინდვრის ბალახებში ფხალი „აღმოაჩინა“ და ისიც, რომ, თურმე, ღვალო ორნაირია: დედალი — წითელძირიან-ღვეროიანი, მამალი კი — მოყვითალო, ხეშეში და შეჭამანდად გამოუხსადეგარი.

ბარვას საკმელი ბალახების შეგროვება და სადილის თადარიგი დაემატა და მართლაც ტყუილ-უბრალოდ თვა-

ლების საცეცებლად აღარავის ეცალა. ბავშვების და ისიც პირველკლასელი ანდროს ნამღმევეარი რა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მინდვრის ფხლის ცნობა და მისი შეგროვება რომ შეძლებოდათ, ტყეში ეკალას კრეფა და ჭგუთით ჩიტოთავას მოთბრო — იქრას გადავიდოდნენ. მალე მარწყვი და სოკო წამოვიდოდა, ეზოში ბუილის კაკალი, მსხალი, ვაშლი და შიმშილს სულს არ დაანებებდნენ.

თუ თქმულა: ქვრივი ქალი ამირანთ ამირანიაო, — ნინოზე თქმულა. მზე რომ საშუაღდეოზე წამოვიდა, ქალიშვილებს, რომლებიც გვერდში ედგნენ, სერელის გაწევა დაუბარა. „გაშვილებულ“ თიკოს, მაზლსა და მაზლიშვილებს გადმოაკითხა, აქაც შეეშველა. ანდროს ტარმოკლე, თანგინა ბარი გამოართვა და უსუსური მუშა შეაქო:

— კაცო, ეს რა გქნია, დედამიწა გადაგტრიალებია! — რითაც, მაინც დამაინც, „მუშაკაცი“ ვერ აღაფრთოვანა, რაკი „დედამიწის გადამტრიალებელ“ უმცროს ძმაზე უფროსს ჩაეციბა.

— აჰა, მარტო შენ და ფარნა იზამდით ამდენ საქმეს?! — არც კაცოს დაცინვა გამოპარვია და ანდროს წელანდელ გადაჭარბებულ ქებას „დასაბუთება“ მოუწოდოდა. — თიკო კი, რისი მაქნისია, გოგოა; ბარვა და თოხნა ბიჭებს ევალება და ბიჭებმა იციან... ფარნა ბატონო, ამ ფხალს... მარტილი ქე გაქვთ, გონია და, მე წავიღებ... წადი, ანდრო, გაქეცე და კალათა მომიბრუნე: ჭადის ფქვილიც მაქს ცოტა... ის უშობელი რომ ამტონია გერაძეს მიეყიდე, ერთი ბათმანი სომინდი კიდო მერგებოდა და ფქვილად მომცა.

— კი, ნინო, როგორც ჯობია. ფარნას იმედი გაუჩნდა: „თუ წავალ... მადლობა დმერთს, ეს ქალი აქაურობას არ დააქცევს და ამის ჯიბრზე, ალბათ, ჩემი ნაცოლარიც თავის ლუქმას მაინც გაიხერხებს...“

ანდრომ ხელიანი, მომცრო კალათა მოარბენინა.

— ოჰ, ჩაყარე ბიცილა, იქ ჩვენც

ხო გვაქვს და ერთად გავაკეთებთ. ამას გარდა, წითელი და კეფეჩა... მარასი, ოხრაბუში და... ტანშია... გოგო, შენ! — თიკოს ბარზე მიგოზილი მიწა ბარით ჩაუფხიკა... — დოუდექი მხარში ბიძაშენს და თუ შეუადღეზე იმ ორ ძირს სკას მიხედავთ... ნუ გეშინია, არ შეგვაშნა... საწყალ მამაშენს სული სანამდე ედგა, მაგ ფუტკრითა და თაფლით ედგა. გადააყოლა მაინც, ამ გასახარებლმა, ყორფელი მამაშენს... ორი ძირი დარჩა და მადგას კი არა, ათი და ოცი რომ აყოს, თუ ხელს გაანძრევ, შენც ქე მოუვლი.

— დედა, სკოლაში...

— სკოლამდე ჯერ ერთი კვირაა და, ამას გარდა, დაყოფილი ხელები და ფუტკრის ნაკებნი აღამაზებს ადამიანის შვილს... აყურებინეთ, ბოვშებსაც აყურებინეთ, დრო რომ მომცა, მეც ვისწავლიდი... აჰ, ჩემო მაზლო! — ქმრის ჯიბეებიან, შავ ბლუზაზე ბაწარი ხელახლა, მაგრად გაიჭირა და ბარი პატრონს დაუბრუნა, როცა ფხლით ფომფლოდ ავსებული კალათი ანდრომ ფეხებთან დაუდგა.

ფარნამ, გაპარტახებულ სულში ანთებული იმედის ნაპერწკლისთვის მადლიერმა, ჩაილაპარაკა:

- აშენდა შენი გამომცემელი!
- გადაბმული ჭია, გადაბმული ჭია!
- ასივლდა ანდრო სიხარულით.
- გადააგდე, ბიჭო, ხელში რად გინდა! — გაუწყრა თიკო.
- გადაბმულიაა!

„უშენია პატრონობა ვის მივანდო, ვინ იქმს კარგა?“

„აკლა ნთუშვა შემოვიქცა, დმერთმან სრულად არ დამკარგა.“

III

ტყე რომ დაერქმეოდა, სოფლის ახლომახლო ისეთი აღარაფერი იყო. მდინარისა და საყანეების გაღმა ზეგნები, ფარნას მუხის, ძელქვის, თელისა და რცხილის უღრანები რომ ახსოვდა, ჩაის პლანტაციებმა ჩანთქა. აკაციისა

და ევკალიპტის ქარსაფარების გარდა, საჩრდილობელი ხე აღარ დარჩა: ჭენჭყო ადგილებში თხმელა და მდინარის პირზე ტირიფი თულა შემორჩა, ისიც გადაბელოლი და დაჩოქეული. აკაცია რომ არ მოშენებულყო, რომელიც ყველგან ხარობს და ჩქარა იზრდება, სოფელს ვენახის ძირში მისასობი, უმწიფარი ხარდნის ღერი აღარ ექნებოდა (ესეც დაბრალდა მაშინ ლუკას: ასეულ პექტრობით ჩაის პლანტაციებს ვერც შრომით გაწვევებით და აღარც ტყე და საძოვარი იქნებო, მაგრამ გადაშრელობად და ქვეყნის ძირის გამოთხრად ჩაეთვალა. ვილაცამ იცოდა, ათ პექტარ პლანტაციას ასი რომ სჯობდა და ვინც ეს „არ იცოდა“, ჭკუა უნდა ესწავლებინათ).

ლუკა, ახლა, აგერ წევს, ამ დანგრეული ეკლესიის ეზოში, გამოღრუბებული ცაცხვის მახლობლად. ცაცხვი, ასორმოცდაათი წლის წინ, დიდ პეპერას დაარგეს გულზე და მერე, მისი შთამომავალი რომ ირგელივ „დაუსახლდა“, წრე გაფართოვდა, მაგრამ აქამდე ცაცხვიც იზრდებოდა და „თავისი მკვდრების“ საფლავებს ჩრდილს უწვდენდა; გადაშლილი ტოტებით ახლა ლუკასაც იფარავს, თუ დილა-საღამოს ირიბი მზის სხივი დაადგება, თორემ, შუადღის პაპანაქებას ეს ბუშბერაზი ხე ჯერ კიდევ არ აყარებს, მაგრამ დაბერდა კი, დაფულუროვდა და ამის მეტს ფრთებქვეშ ვეღარ დაიტევს. პირიქით, მალე ვეღარც მათ „უპატრონებს“, ვისაც აქამდე „მფარველობდა“.

ამ ეკლესიის ეზოში თუა ამ ცაცხვზე უფრო ხნიერი ოთხი ძირი მუხა (ერთზე რომ ზარი ეკიდა, რაკი ეკლესიას სამრეკლო არ ჰქონდა), კოპიტები, ტირიფები, გუნდის ხეები და ისევ და ისევ ცაცხვები... მოხოტრილ თავზე რომ ერთი ბლუჯა თმა დაიტოვო, ისეღა შემორჩა „გადაპარსულ“ სოფელს ეს ოციოდე ძირი საუკუნოვანი ხე, რომლებიც ჭვარმოტეხილ, სახურავგადაგლეჯილ და გუმბათგამიშვლებულ საყდრის ნანგრევებს დარაჯობენ. ღამით ჭოტები კიდევ აქ აფარებენ თავს, აქ-

დან აშინებენ სოფელს და ეკლესიები-ან“ წუთისოფლის წარმადეობაზე აქ გუგუნებენ ქარები და ქვემოქუხილით სოფელს მეხად აქ ატყდება.

წევს ლუკა და აღარც ახელებს, აღარც ნაწოლების გაჩენის შიში აქვს, აღარც ღალატი და გაუტანლობა ადარდებს და აღარც სამართალი და უსამართლობა. წევს დედა თავის გამოუგლოვებელ ქმარ-შვილში, დედამთილ-მამამთილთან და „ისვენებს“ საუკუნოვანი ტანჯვისა და წვალებისაგან თავდალწეული. ეკლესიის კედლებს კი ჩიტის სკორეთი „დათესილი“ ლუღის, ბეოლისა და შავი ხერმის ფესვები ბზარავს. ქვითყირს თითო-ოროლა ქვა და კენჭი ყოველდღე სცვივა, აყლდება. ლაფაროებს შამბი და შალაფა მოსდებია, ანჯამებზე ჩამოყანთრულ კარებს, ზედ მიყრილ ნანგრევებში, ძვრას ვეღარ უხამ და შიგ, აყრილ ქვაფენილზე, ისევ ველური ლელვი, ბეოლა და მყრალი კოპიტი, კედლების ჩრდილიდან თავის დასალწევად, გახსნილი ცისკენ ისწრაფვიან. ბათქაშამოცენილ კედლებს ხავსი გადაკვრია და სურო გამიშვლებული ქვების წყობას მიჰყვება, საცაა დაფარავს — მწვანედ შესუღრავს.

ყველა გზა რომ აქ მოდის, ეს ადამიანებს მაშინაც ავიწყდებოდათ, როცა აქ ყოველ შაბათ-კვირას თავს იყრიდნენ და ზარი, ღმერთი, საბარება, მღვდელი, წმიდა სანთელი და საკმეველი უჩიჩინებდა: „აჰა მე მიგავლინებ თქვენ ვითარცა ცხოვართა შორის მგელთა: იყვენით უკუე მეცნიერ, ვითარცა გუელნი, და უმანკო, ვითარცა ტრედნი“. და სწამდა თუ არ სწამდა, ამას იმეორებდნენ ეს კედლები, ჭერიდან ღალადებდა ეჭო, საალმსარებლო და საკურთხეველი, კაცი და ქალი, აივანზე გადმომდგარი მგალობლები და გარეთ საფლავები: „ეგრძალებოდეთ კაცთაგან, რამეთუ მიგცემენ თქვენ კრებულსა, და შორის შესაკრებელთა მათთა გტანჯვიდნენ თქვენ“.

ლუკა არ მოერიდა „ადამიანებს“. მას ადამიანებისთვის ზრუნვა მიაჩნდა



„ლეთის“ სამსახურად და არ ინდობა: „რამეს გდევნიდენ თქვენ ამიერ ქალაქით, მიივლტოდეთ სხუად...“, რაკი სჯეროდა: „ნუუკუ გეშინიან მათგან, რამეთუ არა არს დაფარული, რომელი არა გამოჩნდეს, და არცა საიდუმლოა, რომელი არ გამოცხადნეს“.

„შეიტყო?“... და „დაფარული“ მამინ დაეცხადდა, როცა მომაკვდავი გამოიმეტეს ღედის საწამებლად საიქიოს თან გასაყოლებლად, მის, ცოლ-შვილის დარდად და წინაპართა საგვარეულო საფლავის ამოსასვებად, ბებერი ცაცხვის ჩრდილის სამკვიდროდ. „და ნუ გეშინიან მათგან, რომელთა მოწყვდნენ ჰორცნი, ხოლო სულისა ვერ პელ-ეწიფების მოკლვად“... „ხოლო თქვენნი თავისა თმანიცა ყოველნი განრაცხილ არიან“.

საფლავები უნდა მოიღობოს, ფარნა ისე ვერსად წავა და ვერსად მოისვენებს, თუ იმათ, ვინც მის „იმედადაა“, უღალატებს და ერთი „ქალაქიდან“ დევნილი „მეორისაკენ გაიქცევა“. ბედკრული ადამიანი თავის თავს ვერ გაიმსება — ღედა, მამა, მამა და მოყვასიც ხომ თვითონაა; ამ ხმობაშეპარული, დაფულურებული ხის ანაბარა ვერ მიატოვებს. პალოსზე დაბმულ ცხვარს ბაწარი რამდენზეც არ უნდა დაუგრძელო, იმ პალოს მაინც ვერ გასდება.

საფლავები... საფლავები... რითაც სრულდება ამ გაუტანელ ქვეყნად კაცის ბოგინი და რითაც აგრძელებს „სიციცხლეს“.

რა გაიჩნია ფარნას, რომ ძმებს, ღედ-მამას, ბაბუსს, ბებოსს და პეპერებს „ძეგლები“ დაუდგას?..

ამ ეკლესიის ეზოში მრავლადაა ძველი საფლავების გამოჩუქურთმებული ქვები, ერთი კი არა, ორი, სამი საუკუნისაც, რაზეც ფრთიანი ანგელოზია გამოკვეთილი, შენდობის მთხოვნელი მიცვალებულის გვარსახელისა და დაბადება-გარდაცვალების მაუწყებელი. ვინც იცნობდა და უყვარდა, ეს ბევრზე ბევრს მთქმელია, ვინც არა, ეს

ფილაქვა კი არა, სქელტანარი წიგნიც ვერაფერს ეტყვის, ^{საქონლესული} ^{გეგმვინიყმენეს} მონჭლრეულმა კომპანია გაიტყობა. ფარნამ თავი აღო, გაბედა... პავლე მოდიოდა, საფლავებს გვერდს უქცევდა და მკერდზე დაფენილი ლურჯი წვერით, წმინდანოვით ცდილობდა მწიწე ფეხი ისე დაედგა, წინაპრებისთვის არაფერი „ეტყნა“.

არასოდეს ჰგონებია იგი ფარნას ასე ახლობელი და ჰირსა შიგან თანამდგომი, ახლა, აქაურობას, რომ ტოვებს და შორდება, იმან დაახლოვა თუ ამწყუთს მოუხმობლად რომ იგრძნო და მოაშურა. იქნებ მეგობარიც ესაა და თუ მას შენოდენი ან ბებრი რამ შენნაირად არ ესმის, ეს მაინც ვერ გაშორებს, რაკ ყველაფერი შენი შენც არ გესმის, საკმარისია მთავარს, ყველას დასანახავსა და ერთი შეხედვით საცნაურს, ერთნაირად ხედავდეთ. შენ თუ აღმა მიდიხარ, იგი დაღმა არ მიჯირითებდეს...

— სამხიარულოდ მენახე, ჩემო ფარნა... ეპ, ლუკა, ლუკა, რა გვიქენი ეს, შე განათლებულო! ჩვენ სად დაგეტოვე და შენ სად წადი?... ცაცხონა ღმერთმა!..

— იციცხლე, პავლე!

— ე, ღედჩემო და მამაჩემო!.. — ხელი ეკლესიის მარჯვნივ, ვარდებისა და ოლეანდრების ბუჩქებისკენ გაშვორა. — რას ეზ-მთ, რა შეგვიძლია, ეს ეკლესიაც თავზე გვენგრევა... ფეკლესიო სოფელი და უთავო კაცი ერთია. ამას ამბობდი ლუკა, მეტს კი არაფერს. „თუ არ გვირდა, ნუ ვეწმებო, მაო ამ ქვასა და შენობას რას ვერჩიო, მართლა მამა-ზეციერს ხო არ აუშენებო, თუ ღმერთი გაგეწყრა და ღმერთის სახსენებელი არ გენდ... ჩვენი წინაპრების ნახელავია და, დაიდაც თავმოსაწონებელიო...“ ქე იცი, ფარნა, არავის არ უბრძანებია — შავის სახურავს რა ჩვენმა თავმყდომარემ „ცინკა“ გადადღლიზა და ფილაქვები წისქვილის სათავეში ჩაყარა... მარა, ახლა ლამაზაყი არ უშველის... შენ ჭკუიანი კაცი ხარ და იცი, ღმერთი არ იყო ასე უღმერთოდ ხელსაკრავი. გვჭირდებოდა იგი ჩვენი, ჭარ-

ჭერობით მაინც... ვინც ღვთით გავი-
ზარდეთ და კედო სული გვიდგას. მე-
რე, ჩემი შვილი და შვილშვილი თუ
უკეთეს რამეს გამოიგონებს...

— ღმერთი რომ გვეოლოდა, ამ ომ-
საც, ალბათ, უფრო იოლად გადაგვა-
ტანიებდა.

— ეპ... უსათუოდ ასე იქნებოდა, მე
რო კაცმა მკითხოს, უსათუოდ... რა
გასახსენებელია, თვარა... ლუკას დაა-
დგა ნათელი... აქ რო ჭვარი დაეწერე,
იმიტომ დამთავრდა წირვა-ლოცვა. შენ
ქე გემახსოვრება, აბა რავე იქნება...
უპ, კაცო, სად გადოუხვიე... რა დროს
ესაა. გიყურებთ, აგერ, ჩვენი კოლეგს
სახლიდან და ვამბობთ: ფარნაა ეს, არ
უნდა ლაპარაკი.

— კოლია როგორაა, ლოგინიდან ვერ
დგება, ხომ?..

— რას დგება, მეტი არაა შენი მტე-
რი, ჩაიკრული აქვს სახსრები... დაბ-
რუნდა, ვითომ, მარა დაბრუნებაა მა-
გი? მართალს ამბობს ანთიმოზე... ან-
თიმოზას თავისთვის არა აქვს ჭკუა და
სხვისთვის ავად ამბობს, თვარა ტყუ-
ილს კი არ ამბობს: ომიდან არავინ
ბრუნდებო!

— საუბედუროდ, მართალს ამბობს.
— თავი მიიმე-მიიმედ დაუქნია ფარ-
ნამ.

— ჰოდა, გადავდივარ ხანდიხან კო-
ლიასთან. მწოლიარე კაცო, ამ გამოზა-
ფხულზე, რაველია?.. შენ მაგას საყვე-
დურს დააცდენინებ? მის გაჭირვე-
ბას შემოგჩივლებს? მარა, ქე თქვა: ნა-
მეტანი უქირს ფარნას, თვარა, ერთს
რავე არ შემომხედავდაო.

— ეპ, ჩემო პავლე, ცოცხლისთვის
კი არა, მკვდრისთვის ვერ მოგვიცლია.
ცოცხალს მაინც არ ეყურება ჩვენი და
იქნება მკვდარმა მაინც გაგვიგოს...

— ვეეო! რავე არ გვეყურება?! —
იწყინა მშვენიერად და წვერზე ხელი
ნაუცბათეველ ჩამოისვა. — აგერ, ეს
მწიფე ეკლისხის სარები რომ მხრით
მოგიფრევი, კოლიას დოუნახიხარ...

— კოლია ფანჯარასთან ზის და ქვე-
ყანას დარაჯობს?

— ხო იცო, გონიერი კაცი ქურში

რო ჩასვა, სულელზე მეტს ქიღანაც
დანიხავს. წევს, ვერა... მარა
სარკე აქვს თავზე ფანჯარის მძიმე-
ქეული და ჩიტი არ დაფრინავს ჩვე-
ნი, რო არ იცოდეს ბუდეს რომელ
ხეზე იშენებს... ასე, ერთ ნიტრა ღე-
ნოს რო ილიაში ამოვიდებ და მაგას-
თან გადავალ, ქვეყნის აე-ყარვს მაგას-
გან ვისმენ... შენ ქე „მოლაღატე“ და...

— გილაღატე, პავლე, ყველას ვულა-
ღატე და მეც ვერაფერს ვეწიე...

— ქე, კიი ახლა, დასაყოლებელი კი
არაფერი გვაქვს, მარა თითო საღვინე
ქიქა წოვუქციოთ ლუკას... და დედა-
ჩვენ-მამაჩვენებს...

— არა, პავლე, ამ საფლავეებს ასე
ვერ მივატოვებ, მწიფე აკაციის სარითა
და ფინით მაინც უნდა შემოვლობო...
მეტი არაფერი გამაჩნია და მკვდარიც
დამეყარება.

— კი, შე მამაგანათლებულო, აბა,
სხვანაირად რავე იქნება, მარა ხვალ და
ზედ აქ არა ვართ?

— ხვალ და ზეგ სად ვიქნებით, ჩვენ
დროში კი არა, ამ ეკლესიაში რომ სა-
ნთელ-საკმეველი ენთო და ღმერთი
წინასწარმეტყველებდა, მაშინ არავინ
იცოდა.

— ახლა, ასე... მაშინ, აგერ, მე რაც
შემიძლია... ლუკა, შე კაცო, მარტო
შენი ძმა იყო და მარტო შენ გეწვის
გული?

— მადლობელი ვარ, ჩემო პავლე,
მარა შენ ამოდენა მორების თრევა და
ორმოების თხრა სად შეგიძლია...

— რაც შემიძლია, ხო შემიძლია და
რაც არა, ხო დევინახავთ! აგერ, ლო-
ბეს მიგადგები და კოლიას გადავძაბებ,
სალამომდე მოგვიცადოს! — ნაბიჯი გა-
დადგა და შეჩერდა. — ისე ვთქვი, ვი-
თომ სადმე გამქეცი იყოს... კაცო, იმ
ზოცვა-უღელტაშში, თურმე, ტყვიაც რო
ავცდეს, არც ის გადაგარჩენს... წინა
ღმინდელი დანაბომბი და ნაუბედურა-
ლი, თურმე, ვინც ცოცხალი გადარჩე-
ნილა, ორმოებში რო მძინარეები ეყა-
რნენ, წყალი ჩამოვარდნილა. რა დღე
უნდა დადგომოდეთ და რაფერ უნდა
ქირდებოდეს კაცს ძილი და მოსვენე-



ბა, წყალი შეუდგეს და ვერ გაიგოს! სახსრების რაწარი ანთება უნდა და-მართოდ, რომ ამისთანა ვაფცავი გააჩი-ჩინა. რა არ მოუვა ცოც წუმპეში მძი-ნარეს... აჰ, ფარნა, არ გახსოვს, რა მაგარი ყაძახი იყო კოლიე? რა მოჭი-დავე — მაგის წამქევე გინახავს? სულ რომ გერტყმა, ჩხუბს რავა იზამდა... ქე იცო, ახლა ფიცარივით დევს ლოგინ-ში... შენი ბიჭების, ერთის მაინც, ხო ისმის რაღაცა...

— „რაღაცა“ კი...

— გაჩუმდი! ღმერთს ნუ სცოდავ, აბა რა ჰკუთხა და სიბრძნეს თხოვ, თოვ-ლში და წყალში თუ ძინავს და მაინც სული უდგია... კითხე ამ საღამოს ეგერ კოლიას და, სამართაობა არა აქვს, თვა-რა, ენით ოქროპირია.

— მაგას თავის გაჭირვებაზე სიტყ-ვას შენ დააცდენინებ?...

— თავისაზე არა, მარა იქაურობას ისე წარმოგიდგენს, თავი იქ ნამყოფი გეგონება... — ისევე გადადგა ნაბიჯი და ისევე მოიხედა. — წელან კოლიას ველაპარაკებოდი და იმაზე გამახსენდა, ოცი საუკუნე რომ მჭეროდა, ოც წელი-წაღში ვერ გადამაჯერებ...

— რომ არ გადაიჯერე, ეკლესია მა-გიტომაც დაგანგრეოს თავზე. აწი ვილას რა უნდა აწამებინო...

— მაგნარი ღმერთი არ მწამდა მე... სახურავის ასახდელად რომ მჭრებელი გავიდოდა, ღრუბლებიდან ხელს ჩამო-უყოფდა და გადმოაგდებდა. მაგნარი ჩვენი თავმჯდომარე იყო.

— მერე, მაშინ უნდა გეთქვა.

— მეთქვა?! ჩემზე მერი გამავლობა ჰქონდნ ლუქას. თქვა და ე... — ორივე ხელი საფლავს მიაპყრო...

„მკვდარი მნათ, დამიტრატ,
სულთქმა გაათანისთან,
მე სამარე გამოთხარე,
აქა მიწა მოაყვანე“.

IV

გაჭირვება მიჩვენე, გაქცევის გიჩვე-ნებო. იმოღენა სულიერმა და ფიზი-

კურმა ტანჯვა-წამებამ ფარნა ირეც ფე-ზზე დააყენა. სევეგამწაყვანეს უჭიმ თავში ხელი ერტყმა და მისამსახურს დაწყვეთბელი: ჰყოლოდა, მიწას პატ-რონი და მკედარს — ჰირსუფალი... ქანცაწყვეტილ, უიმედო-უმომავლო ავადმყოფს ხელები გულზე უნდა და-ეკრიბა. ერთ კაცს რაც შეეძლო, თით-ქოს, იმაზე მერი გააყეთა: ერთ კაცს თავზე რა უბედურებაც უნდა დატე-ხოდა, იმაზე მერი დაემსხვრა: ერთ მო-კვდავს რაც უნდა მოკვდომოდა, იმაზე მერი დაეხოცა... ლეონი და ბაკური, თუ ორივე არა, ერთი მაინც ცოცხალი აღარ იყო. მამუქას, რაღაც, სიკვდილზე უარესი სჭირდა... და, ამ დროს, აღარც ცოლი, აღარც შვილი, აღარც სამ-სახური, აღარც სახლი და - კარი... როცა ნახევარი საუკუნე დღესა და ღა-მის ასწორებდი და უკვე შენი ამღე-ნის ნათესი უნდა მოგემკა, ამ დროს ტიალ, ყამირ მინდორზე აღმოჩნდა, სა-დაც ძირეული ხე კი არა, ჩირგვიც არაა, რომ პაპანაქებაში თავი მაინც შერგო და შუადღის ხვატმა ტვინი არ ამოგიდუღოს.

ფარნას, უკვე, არც გასაქცევი ძალა ჰქონდა და აღარც წასაქცევი. ვითომ, თეალი რომ მუდამ ჰალაქსა და მეცნი-ერებისაკენ ეკირა, ამას ხელმოცარუ-ლის მოჩვენებითი იმედიც აღარ ერქ-ვა: — ამ საქმეს მოვრჩები, ამ უბედუ-რებას გადავიტან, ამ ჰრილობას მოვი-რჩენ და მერე იმას ვეწევი, რისთვისაც გავჩნდი და რითაც უნდა შეარებაო. — ეს ამღენხანს იყო თავთან კუკუმა-ლობანას თამაში. უკვე ამოს, მიუწე-დომლის პოტინის უფლებაც გამოეცა-ლა და წავიდა ეს გაუხარელი, უაზრო, უთავბოლო წუთისოფელი. ყველაფერს, რასაც აქამდე, ვითომ, მომავლის იმე-დით, როგორღაც მოაჯახირებდი, ირ-კევეა, რომ უკვე დრო აღარაა, წასულა ეამი. არაფრის ბედი და თავი არ გქო-ნია. სასოწარკვეთილს, რაც გჭირდა, იმაზე ისიც ღარდად გემატება, რის იმედითაც აქამდე როგორღაც იტანდი. დღეს-ხვალობით გამოგცლია ხელიდან ეს მართლაც წუთი სოფელი და ისღა

გრჩემა, ამოდენა დარდი და გოლგოთა გულვახეთქილმა იმიერს წაიღო: ქვეყანაზე დაუტევარი სევდა-ვარამი შენი სიგრძე-სიგანის ორმოში ჩატენო.

და, როცა არც გაქცევა შეეძლო და არც წაქცევა, გამოაგდეს. გაუღეს საკუთარი ხელით აშენებული სახლის კარები, თავისი შემოღობილი ეზოს ჭიშკარი, თავისი სკოლის, სოფლის კარბჭე და გამოაძევეს, მოიკვეთეს, დაუშავეს და დაუქციეს ეკლესია, სალოცავე, ხატი, ჭვარი. ჩაუქრეს სანთელი, მოწყვეტეს თავის: მიწას, ფუძეს, საწყისს, საფუძველს, ძმას, შვილს, მეგობარს, კუთხე-მეზობელს, მტერ-მოყვარეს და უთვისტომო გზაზე აალოღეს.

ზის ახლა, აგერ, რკინიგზის სადგურში, სადაც ყოველი მხრიდან მოეშურებოდა და ყველა მიმართულებით იფანტებოდა; სადაც არავის იცნობ და არავინ გაიცნობს; სადაც ყველა და არავინ; სადაც მოდიან და მიდიან, სადაც ტევა არაა და შენთვის სრული სიყაროღეა; სადაც ყველა თავის გზას აღვას და ძალი პატრონს ვერ იცნობს. ამოდენა ქალაქის კარიბჭე ყურთამდე მოღებულა და ამავე დროს, დაკეტილი და დაგმანული.

მატარებლებს წივილ-კივილითა და ვაგონების ჯაჭგურით მოჰყავთ და მიჰყავთ ათასი ჭკუის, რუქლისა და საქმის ადამიანები. ყველა სადგურში იყარის თავს, სადაც ფეხად დაუტევარია: ქურდი და პატიოსანი, მთვარალი და ფხიზელი, მყარი და ჭირისუფალი, მდიდარი და მათხოვარი, მაწანწალა, კახა, საშოვარზე გამოსული, მოძალადე, ცბიერი, უბირი, გადამყიდველი, თაღლითი, თითლიბაზი და ყველა ერთმანეთშია არეულ-ალუფებული. ერთმანეთის ეკვიით, შიშით, უნდობლობით, ზიზღითა და სიძულვილით, სიმყარალით, ბიწით, სნეულებითა და სიავით შეტრწუნებული, თავიანთ ჯიბეზე, ფუთაზე, ჩანთაზე, გულზე, ნამუსზე ხელებჩაფრენილი და თვალთა მოდარაჟე, თვის წესრიგის დამცველიც უწესო და უხეში, მლოცველიც მაწყევარი და ღვთის მსახურიც უღმერთო. თვით დედ-მამიანი-

დედმამიშვილიანიც მარტოსული, საქმის ერთგული და უსაქმური. არაფრის გაგება და გაგონება, ყველა ერთნაირი და ერთ ტაფაში: წმიდა, კეთილი და განწყობილი თუ მავნე და განუკობიანი. ერთი მეორის ჭირის თვალარიღებული და მხმობელი-სათვის ყრუ, თვალატრებულის არდამნაზავი და მოსამართლე, მორჭმულიც არგანმსჯელი და არმსჯავრმდებელი. უზენაესი ჭეშმარიტებაც ჩალის ფასი და — ჩალაც.

ყაყანი, ვიშვიში, რუზრუზი, ქაქანი, ყვირილი, წივილი, კვილი და არავინ გამგონე, არავინ ყურადმღებო. ფუს-ფუსი, სირბილი, მომსვლელი და მომსვლელი; ჩელო, პატარა, კაცი, ქალი, ბებერი, ახალგაზრდა, ჭველი, ხეიბარი, კოჭლი, ბრუცანი და თვალბილული; მძინარე, მხვრინავი, ძილგატეხილი, გულგატეხილი, ფეხნაღრძობი, ჭკუანაღრძობი, უხელო, უფეზო, კისერმოტეხილი, სახელგატეხილი, გამქცევი, ფეხის დამდები, წამრთმევი, წამგლეჯი და არსად ხელის მომშველებელი, წამომყენებელი, იმედის მომცემი...

ფარნამ აპოლონ ახალაძეს კი უთხრა უარი, არც შენთან და არც ჩემს ვაჟი-შვილთან... — ლამეს სადაც გავათევა, მე ვიციო, მაგრამ რა იცი, შე მართლა უბედურო კერპო და უჯიათო, ამ ქვეყნის დაქცევაში... ვის ეჯიბრები და უსწორებ ანგარიშს, ვის ესმის შენი და ვინ ხედავს შენს თავდაჯერებას და თავმოყვარეობას?.. შენთვის არასასურველ ახალაძის სახლ-კარს თუ წიხლს ჰკრავ და შვილის — ანგარებით შეტენილ — ფართოდ დაღებულ, არდაძის, ცხენი რომ გაქენდებო, ისეთ დარბაზებს მიაფურთხებ, ვინაა რომ უანგარო და უთავკერძო, წმიდა, პატიოსანი, თუნდაც სოროს გაგიღებს და შეგებეწება: აგერ, ბატონო, აგერ დაჯექი და დაივანე, შავი პურით დაპურდი, ბუმბული და დიბა-ატლასი არა, მაგრამ თივის ლეიბი დაიგე და ნაბდის ნაგლეჯი დაიხურეო.

შენ კი ხარ და იქნები ცაზე გამოკიდებული, მაგრამ კანონი არც ამის ნე-



ბას იძლევა. პერში და ღრუბლებში ვინ ვდროს შენ! არსებობს წესი და, მართლა რომ ფრენა მოინდომო, ასე ვინ ავიშვებს, მიწიერს ზეციურად ვინ გაპარპაშებს. არავინ გეკითხება და შენბლს არავინ იცხელებს როგორ, მაგრამ საბლი გინდა და სადმე უნდა ეწეო. ამისთვის გაქვს შენ პასპორტი და ათასგვარი საბუთი, რომ დაამტკიცო ვინ და რა შვილი ბრძანდები. ვინ იყავი. სად იყავი, საიდან მოდი, როდის მოდი და პირი საით გიქნია. სად გეძებონ და ვისთან გიპოვონ. მართლა ერთ დღეს ჰქუა რომ დაკარგო და ასე უკითხავად, უპასუხისმგებლოდ ფრთა შემოჰყრა და გაფრინდი!

ივლითმა ჩაწერის „საფასური“ მოითხოვა.

— კაია, კაი, თუ აქეთ იქნები, ამ ბავშვს მაინც მიმიხედავ.

— გუვერნანტი გვირდება?.. — თვალმოკუტულმა მამამ დას პირი აარიდა.

— ფარნა, რა ვქნათ აბა, იცოცხლე ნიჭიერია, მარა სტავლას გული ვერ დაუდო და მოვლა? მამამისი ისედაც... ქე იცი რა გულის პატრონია და შვილს კი არა, გადამთიელს არ აწყენინებს.

— გადამთიელს რატომ უნდა აწყენინოს?

— არაა ვანო ღურმიშიძე მაგის კაცი და სიკეთე სიკვდ რატომ უნდა დავინახოთ?

— სიკვდე და სიკეთე... მაგრამ ქალაქში რა უნდა აკეთოს ყმაწვილმა, თუ არ ისწავლა მაინც?..

— რაფერ ლაპარაკობ, ფარნა, მასწავლებელი კაცი... მარტო ჩემია, რომ არ სწავლობს თუ, რაფერ გავიგო მაგი?!

— უნდა გავგოთ ისე, რომ ვერ გავგზრდია!

— ჩემზე ითქმის მაგისტანა რამე? რაც მე მიშროშია და მიწვალა... ვანო ღურმიშიძე, მართლა რა გგონია, შენ ერთი წყალწაღებული, მსმელი კაცი. ოჯახი მაგან არ იცის და მტერ-მოყვარე... კი, ყველა უყვარს და ყველას თავზე გადაელევა. მარა რით? რისი გა-

მკეთებელია. ჯამაგირი, რაც უნდა, რომ აიღებს, იმ დღეებში უნდა დაეწინააღმდეგოს... სანამ არ გამოწივდება... გასაპარსად ვერ მოიცილს. მერე, ერთხანს, რცხენია და იმალება. ხან სახანძრო რაზმში მინავს მებრძოლებთან და ხან ვინმე მაგისტანა წყალწაღებულთან. ბოლოს მომადგება გაბუფული, დაურცხავ-დაუბანელი, მშვიერ-მწყურვალე — აბა სად წავიდეს, — კარებთან აიტუზება და თავში რომ კეტი ურტყა, ბატონო-შენი ჭირიმეს მეტს არაფერს გაყადრებს. რა ვქნა, ქუჩაში რაფერ გავადლო. ვმუშაობ, რომ არ ვიმუშაო, ის ორი კაპიკი არ გვექნება. ქალაქია ვითომ აქ და ლოკს ვზრდი, სამობაოდ რომ დავკალი, ახლაც მაქვს შაშხი და საპონი. ცოტა ჭონს საპნად ვადუღებ. ქე ხედავ, ამ ომის დროს, გაქათქათებული მყავს ქმარ-შვილი. დედაჩემიზაც ჩამომქონდა, სანამ პირში სული ედგა, რკინიგზის „აჩუფდენიებში“, ამ ომის დროს, საბოსტნეს გვამღვევენ დროებით. სიმინდს ვთესავ. ჩავდგები ამხნის ქალი, თათრების მეტი იქ ქრისტიანი არ ცხოვრობს, და ვთოხნი. ჩემმა ქმარმა და შვილმა არ იციან შულავერი საითაა.

— ჰოდა, ამისთანა ქმარ-შვილს მე გაგზრდი?!

ეს არ იყო უარი, ეს იყო შეუძლებელი. ბავშვს, რასაც ოჯახი წაართმევს, სკოლა ვერ დაუბრუნებს. მშობლებს სკოლაში: გენით, სისხლით, ტრადიციით, ენითა და შრომით უკვე გამოკვეთილი, გამოთლილი, გამოკოპიტებული მასალა მიჰყავთ მასწავლებელთან, რომელსაც ოსტატი ჩარბავს, აშალაშინებს და ხვეწავს. პედაგოგი, თუ ბარის ტარად გამოჩორკნილი მიუტანე, ჯვრად ვერ აქცევს. თესლი თუ ფშუტეა და მწირ ნიადაგზეა აღმოცენებული, მას გამარგვლა და გამოროდება წყრთა ტარობებს ვერ დაასხევიანებს.

— რა მექნა, მამო, აბა, ამ ერთ კაცულას ვარ შეჩერებული და მიშველ-ტიტველი ევლო? მშვიერ-მწყურვალე მყოლოდა და შრომითა და ჯაფით წელი მოწყვეტოდა? ჩვენ რომ გოუხარელი ბავშვობა და ცხოვრება გვიქონდა, არ

გვეყო? ჩვენმა შეიღმა და მომავალ-
მაც ის ნახოს და წყველოს თავისი გა-
ჩენა, რაც ჩვენ გვეჭირდა?..

— მერე, ახლა?

— ახლა... — ივლითს ენა დაება, თუ
ფარნა აქ იქნებოდა, ჭირი თავს მაინც
არ დამალავდა და, ამას გარდა, კარზე
მომდგარ უბედურებას თვალს სანამდე
დაუხუჭავ. თანაც, თუ გვონია, კიდევ
რაიმე ეშველება და ოჯახში არ დაგი-
სახლდება. — ახლა... ხომ იცი, აქ ქა-
ლაქია...

— ქალაქში არ იზრდებიან ადამი-
ანები?

— ალბათ, კი. მარა გააჩნია რა წრე-
ში და ამხანაგებში მოხვდება.

— ჩვენი ნება არაა, სად მოვხვდებით
და ვისთან ვიშვებობრებთ?

— ბიჭო, მე ქე იცი, აქ ოჯახი, დედა-
მთილი, ღორი, ქათამი, სამსახური და
იქ — ყანა და ბოსტანი... ან, ჩემი გა-
ნათლება აწი მაგის გაკვეთილებს და
ალგებრა-გეომეტრიას რას გაწვდება.
ან, რო ვწყესო, რაფერ ექნა და ან გა-
მიგონებს? ხო ნახე წუხელი, ტანი რა-
ეა აიყარა, თექვსმეტისაა, მეტის კი არა
და რამსიგრძე თითები აქვს. მამამისის
ფეხსაცმელები აღარ არგია!

— გრძელი თითები და მკლავები
დიდ საქმეს უფრო შემოწვდება და
გრძელი ფეხები გრძელ ნაბიჯს გადა-
ადგამენ.

— ე, მაგიტოა რო მიხარია და თუ
შენც აქ იქნები... ეს ორი ოთახია. ორი
კი არა, ერთი. ა, აგერ, ჩემი კაბიკ-კა-
ბიკზე ნაწებები ფულით ნაყიდი ბუფე-
ტი, ეს საშლი მაგიდა ჩემი არველო-
დის ნათლიის მამამ გამიყეთა. შეხედე,
რამსისხო ფეხები აქვს. — ივლითმა
თეთრ, ქათქათა სუფრას ყური გადაუ-
კეცა.— ეს ორი ნიკელის „კრაუტრი“,
ტახტი და შიფანერკა, ჩვენი უბედური
მშის, ლუკას სურათი, ნოხი და ფარ-
დაგი... მეორე ოთახში ჩემ დედამთილს
ძინავს და ქვანახშირის ფეხიკ იქ გვი-
დგას, ქუხნაც ისაა და სადილ-ვანშე-
თაც იქა ვართ. იმ შუშაბანდში არის,
ვითომ, ის თავვის სორო ოთახი გა-
დატიხრული. მარა ერთი რკინის სა-

წოლი რო დავდგით, მაგაზე უფრო დაე-
ტია. შუაზე გადახერხებულია და
ნმა მეზობელმა და უფეხო ნახეარი
კედელზე მიაქვდა, ვითამ ვაიშვილის
სამეცადინოდ გვინდოდა, მარა ერთი
საათი არ იქნება თლათ შიგ ნაყოფი.
ზამთარში ცოცია და ზაფხულში — ცხე-
ლი.

— ჰოდა, ზამთარი აწიაც ცოცი იქ-
ნება და ზაფხული — ცხელი...

— აწი, ქუთაში აღარ ჩაეარდება? —
ვითომ იწყინა, ისევ და ისევ, მუდამ
შვილების მომავლის იმედს შეუღველ
დედებივით.

— მიოხარი, ახლა რას აკეთებს და
გატყვი.

— ახლა... მამო, ქე გითხარი, ვერაა
კარქ წრეში. აგერ კიდევ რკინიგზის
კლუბი და ბალია. ხო იცი, ვინ იყრის
თავს და ვინ რას აკეთებს. ნათულდამ-
დგარი დედაჩემის გამოტანებული ორი
ბოთლი ტყემლის არაყი მქონდა, ვინმე
სტუმარი რომ შემოვიარდეს, არ მინდა?
და, მამამისს რო არ გაუბეღია, ის გო-
უტანია და დოუღვევიათ. შეაციონეს
ამხანაგებმა და რა ექნა, მოვკლა?

— თუ შეაციონეს...

— აბა, მაგი რისი დამღვევია. ისე კი,
რო შეხედო, კაცი გეგონება... ჩემი დე-
დამთილი — ბებიამისი, მაგარი ქალია,
ქე იცი და, ის თუ გოუჯაერდება, თუა-
რა, მე რო რაიმე ეუთხრა, იმისთანას
გამლანძღავს... რა ექნა, მოვკლა? მა-
მამისი რისი მთქმელია, მარა, რალაც
რო მაინც გაუბედოს, აწი მაგას ვერც
ქე მეერევა.

— აა, მორევაზე თუა საქმე, მაგი,
ალბათ, მეც გამიჭირდება და აკლე-
ვინებთ ჩემს თავს?!

— ახლა, ბიძას რავე გაადრებს და
მერე შენ?... რო აღარ ვიცი რა გზას
დავადგე... მაგას თავი დაანებე, გოგოე-
ბი!.. ეს ქალის სიყვარული თქვენგანაც
კი მოდგამს და არც მამამისია, ნუ გე-
შინია, წმინდა წყლის დამღვევი... გო-
გოები, ხან ერთი კიდია ტელეფონზე
და ხან მეორე. რაფერ ეუთხრა რამე...
შვილს თავს ხო არ მოეჭრი. მაგი
თერამეტ წლამდე არ მეიცდის, რა ვი-



ცი, თუ გამოვირდა, იქნება მეტრიკა გადავუყუთო... იქნება, ცოლი რო ითხოვოს, ქე დაჰკვიანდეს და მეც მინდა შეილიშვილს და მომავალს რო მოვესწრო, სანამ შემიძლია...

— კი მარა, ცოლშვილიან კაცს როგორღა ვასწავლოთ და გავანათლოთ, ან მეტრიკას რომ გადაუყუთებ, ატესტატსაც ვაუყუთებ?

— ეპ, ძმაო, ნამეტანმა სიმართლემო დამილია სინათლეო, მაგი გვირს შენ, თვარა, აქ მაგისთანები ხდება? ატესტატს კი არა, დიპლომებს ახერხებს ხალხი... და, კტუაში თუ ჩავარდა, ცოლ-შვილი სწავლას დოუშლის? რამეზე შევაწუხებ ან შვილს და ან რძალს? ფილთიკოზის ჩულქები მოგვეცეს... მაგნარ ტალონებს, ვანოსთანა უფროსებს... თვარა, მებრძოლებს და შოფრებს ვინ აღირსებს... უხმარად მაქვს რძლიზა გადადებული და ბატისტის საპერანგე... ოლონდა თავის მომავალზე იფიქრონ და იზრუნონ. აგერ, შენ... — ის აღარ თქვა, ოჯახი დაანგარიე და ქუჩაში აღოლდოო. — ახლა იწყებ მეცნიერებას...

— ჩემი რა მოგახსენო და შენ და შენი ქმარ-შვილის საქმე კარგად გქონია გახაზირებული...

ფარნა იქ, იმ დღიდან, ღამის გასათევადაც აღარ მისულა.

V

— მედეა?!

— ჰო, როგორმე ნერვებს ნუ აიშლი... მე მეყოფა, რაც მჭირს... შიშის აღარ მეშინია, მაგრამ შენ არ მინდა... ჰირი შენიც თავზე საყრელადა გაქვს...

— აქ რა გინდა, საიდან გაჩნდი?!

— სადგურზე გამოვედი საეკაბოდ, მუშტარს ვეძებდი და დაგინახე...

— არაეინ ფიქრობს ასე შენზე, იცი... მაგრამ ამისთვის მოდი?

— ჩამომავინე როგორმე შენს გვერდით. ნუ გეშინია, აქ მინც არაეინ გვიცნობს და შენს სოფელში ამბავს არაეინ ჩაიტანს. აქ დასაჯდომი ადგილიც არაა და მთელი ღამე როგორ ათენებ?

„იცი, სადგურში რომ ვაფიქნებ?“
— ჩემი მეგობრები ქსენოქრუსში არიან, დასაფლავებაზე ჰქვამს მკვლამს ბი... მარლენ ოდიშარია და ვახტანგ გორგილაძე... — რატომღაც, მათი გვარსახელებიც მიაყოლა, ეთომ სისწორეს ვამბობ, მართლა ჩემი ახალი ძმაცაყებო.

— ეიცი. ერთს მუხლში აქვს მოჭრილი ფეხი და მეორეს — წვივში.

ფარნამ მოკუნტულ, მძინარე მეზობელს მერხზე ატანილი ფეხები შეუყუცა და მედულის ადგილი სამკლავურისკენ გაუთავისუფლა, მაგრამ იმდენად ვიწრო, რომ ჩამომჭდარიყო, სანახევროდ კაცის კალთაში აღმოჩნდებოდა.

— არ შეიძლება აქ ჭდომა, ადექი და წამოდი!

ფარნა დაიბნა, ვერც ადგომა შეძლო და ვერც უარის თქმა.

— ადექი, ადექი! გამოგონე, რომ გუბნებო, გამოგონე!

— წამოვიდე?

— ახლავე, ამწუთს, თორემ ვიკვლებ და ქვეყანას შევყრი!

— კვილი კი, მაგრამ არა მგონია აქ ვინმე შეყარო და ვინმეს ხმა მიაწვედინო.

— ადექი, ფარნა! ადექი, თორემ იცოდე, ამის მეტად ცოცხალს ვეღარ მნახე. მე შენ ჯერ კიდევ არ მიცნობ.

— ამდენად კი გიცნობ... — ფარნა კეტდარტყმულივით წამოდგა.

— მომეყვი, თორემ, დედაჩემივით ჩამეჭყევა სისხლი და აქვე გავთავდებო.

— დედაშენი?!. — ფარნა ფეხდაფეხ მიჰყვა.

— დედაჩემი გარდაიცვალა... — მოიცა, გაჩერდი, გამაგებინე...

— მეტი რა გაგაგებინო. — მედულის ცრემლები ახრჩობდა და ფარნამ, იისფერ სინათლეზე, ახლა დაინახა შავად შეღებილი ტანსაცმელი. ის, რაც აქამდე ემოსა, მწუხარებას დაეთალბა.

— მოიცა, მედულო, სად ჯანდაბაში გვეჩქარება, თუ... — ქალმა დარბაზის კარებში გააღწია, ფარნას გულსიპირში ჩააფრინდა და მარმარილოს სვეტს ზუ-

რკით მიაკრა, აცახცახებული გულზე მოასკდა.

— მოკვდა დედაჩემი... ჩემი ერთადერთი, ჩემი საწყალი... ჩემი საცოდავი, ტანჯული, გაუხარელი...

— როდის, როგორ, რაფერ...

— გაუსკდა გული და მოკვდა. ჩაქცა სისხლი და გათავდა. ცოცხალს ვერც კი მიუღწწარი. ერთი სიტყვა, ერთი მისი შემოხედვა მაინც დამრჩენოდა, ამქვეყნად უპატრონოსა და უნუგემოს.

— დედა თუ დედა...

— ლოგინად ჩაეპრდინილი, ინვალიდი დედა ცოცხალია და დედაჩემი, ვინც დისა და ჩემს იმედად იყო — აღარაა.

— როდის? ორი კვირა არაა, რაც სოფლიდან წამოვედი...

— მაშინვე... მე ერთი უბედურება რაჯა მეუფოდა, მაშინვე, მეორე... როგორც კი წამოდი, მესამე დღეს... ხუთი დღეა, რაც დაევსაფლავეთ...

«გული გაუსკდება ამ ცოდვის შვილს, ამისთანა ცხელი ცრემლი ქვას გაადნობს...»

— წამოდი, წამოდი! — მკლავი მკლავზე მომხვია და არიალებულ სადგურის შესასვლელს გაარიდა. — ხომ იცოდი სადაც ვიყავი, ხომ იცი სადაც ვმუშაობ და რატომ არაფერი...

— მოვედი... მიცვალებული მივატოვე და მოვედი... დაგინახე და ვერ მოგვხვდა...

— რა იყო, რა მჭირს ასეთი, აღარც მკედარი ვიცი, აღარც ცოცხალი?.. თანაგრძნობა მაინც არ შემოძლია?..

— არ შეგიძლია... არც მკედარი იცი და არც ცოცხალი...

— რატომ, რატომ გგონია, თუ ღზინი და სიხარული აღარ გამაჩნია და ვერც სხვას გავუგებ... ჭირი და უბედურება მაინც იმდენი მაქვს, თუ შენი თავზე აღარ დამეტევა, ჩემი მკედრებიც ბევრი მყავს სატირალი და, ამდენად მაინც თანაგრძნობი...

— ხომ ვიცი რა მშობარა ხარ და ჭორი და მიეთ-მოეთი როგორ გაფრთხობს.

— მეშინია?.. მაფრთხობს?..

— გეშინია, გაკანკალებს, ვინმემ არა-

ფერი თქვას, ვინმემ არაფერი იტყვოს. იღენად, რომ იქნებ ეს მშვენიერი დააეძვე და, დააეძვე კი არა, დააარწმუნე, რომ შენი საყვარელი ვიყავი და ახლა დაკარი ფეხი და მიმატოვე...

— კარგი, მოეშვი ამ სისულელეებს და თავი შეიკავე, დაგაბრძობს ამდენი ცრემლი... მოითქვი სული, სად მიგეჩქარება.

— არ ვიცი, არ ვიცი სად და ვისთან... დედაჩემთან, ჩემს უბედურ, სიჭკრივეში გაწამებულ დედასთან. ჩემგან უიმედოს, ჩემგან გულგახეთქილ, ჩემგან მიტოვებულს და პანტესა და ნუცქიას მონად და მსახურად მიგდებულს...

— პანტეს და ნუცქიას კი არა, დას ადგა თავზე — დედამიშვილს! — გაუწყრა ფარნა, მაგრამ თანაგრძნობით, დაყვავებით, თავზე ხელის დასმით.

— დავრდომილი დის, დისშვილის, რძლისა და დის შვილიშვილების მოახლედ და მოკამაგირედ.

— მე ჩემი ძმებისა და ძმისშვილების მოკამაგირე და მოახლე ვიყავი?!

— შენ... შენ... რა ვიცი... იტირე რა, შენც იტირე! — შეიხვეწა გულდათუთქულმა ისეთი მუდარით, ფარნასაც ცრემლები წასკდა. — იტირე, დედაშენი იტირე, შენი ძმა იტირე, შენი შვილები... დედაჩემი იტირე: მე შენსასაც ვიტირებ, ჩემსასაც, მთელი ქვეყნის საგლოვს ვიგლოვებ...

სად იდგნენ. ტოტუარზე თუ ქუჩაში, მოედანზე თუ მიწოდორში. კიდევ იყო ქვეყანა, ხალხი, უბედური და ბედნიერი, თუ ყველაფერი გაუცარიელდა, ყველაფერი ჭირმა მოიცვა, ქვეყანა დაბნელდა და იავარ იქცა? ცრემლმა დაფარა და ლუსკუმმა შთანთქა?.. ამ ბნელში დარჩებოდა კაცობრიობა და აღარასოდეს გათენდებოდა? ეს გაზაფხულის ქარი და ბორჩო იყო უკანასკნელი და დედამიწა საფლავებად უნდა ქცეულიყო?.. არ იყო ხსნა და მეორედ მოსვლა ყველაფერს დასასრულს უქადადა?..

— იტირე, იტირე... — გოდებდა უსასოო ჭირისუფალი. — იწამე ღმერ-



თი და იტირე! შემისრულე, რომ გვე-
დრები, ნუ გამწირავ, შემიცოდე, გამი-
გე, მანუგეშე, მიხსენი, მიშველე და
იტირე... ცრემლი, ცრემლი, ერთად-
ერთი... ერთადერთი, რითაც შეგიძლია
ჩემი შველა, ჩემი თანაგრძნობა, ჩემი
დამედება, ჩემი ხსნა და გადარჩენა.
აღარაა დედაჩემი, აღარაა ჩემი მარტო-
სული, ჩემი ერთგული და ჩემზე მლო-
ცველი... დედა... გაუხარელი... წამებუ-
ლი... ჭვარცმული... ჩემგან მიტოვე-
ბული და ხელნაკრავი, ჩემგან წამლის
მომლოდინე და წყალმიუწოდებელი,
ჩემს გზაზე მაკტერალი და ჩემგან
თვალდაშრეტილი, სულამოხდილი...
ჩემგან თვალდაუხუჭავი და თვალლიად
დარჩენილი... ჩემი ხელით მკვდარი და
ჩემი... ჩემი...

— კმარა, მედული, გაჩერდი, თორემ
არ ვიცი, ... არ ვიცი პირდაპირ, აქედან-
ნაც გავიქცევი და გადავიკარგები... სა-
დღაც უფსკრულში გადავიჩეხები!
მადლობა ღმერთს, ამ ბნელში, ამ
განუკითხავ, მრუმე ქაოსში მათთვის
არავის ეცალა და ამოდენა ატირებულ
და აქვითინებულ ქვეყანაში ეს ორი
მოზღუქუნე ქალი და კაცი არავის უკ-
ვირდა.

— კარგი, ... კარგი, ... კარგი! ... გავჩუ-
მდები, კარგი, გავისუფლები, ჩავიკმენდ
ენას და აღის ქარს ჩავიგდებ; კინიტს
აღარ დავმრავ, მაგრამ, თუ შენც ხელი
უნდა მკრა და მიმატოვო! თუ შენც
უნდა მომიძულო და დამწვარს მდუ-
ლარე გადამასხა; თუ შენი მოიხედე
უიმიდოდ უნდა დამაგდო! თუ შენს
ხელში შემყურეს ხელი უნდა მკრა! თუ
შენი მთის კალთას შეფარებულს თავზე
უნდა ჩამომენგრე! თუ შენი ცის მა-
კტერალ დამეხილს, მეხად და რისხვად
უნდა დამატყდე! თუ შენს ხავსს ჩაფ-
რენილი წყალწადებელი წყალს უნდა
გამატანო! თუ შენზე მლოცველი უღ-
მერთოდ და უხატოდ უნდა დამაგდო!
თუ შენი კაცობისა და სინდისის მალმე-
რთებელი უჭილაგოს და ურჯულოს
უნდა შემატოვო! თუ ობოლი და პარ-
ტახი არ უნდა გამიყითხო! თუ...

— მედეა...
— არა მაქვს მე სახელი, არა მაქვს
გვარი, არა მყავს დედა, არა მყავს პა-
ტრონი, არა მაქვს სახლი, თავშესაფარ-
ი, ქვეყანა, მამული, მოკეთე და გამ-
გონი. ბნელში ვარ, უგზო-უცვლო,
არაა ჩემს ცაზე ვარსკვლავი, არაა ჩემს
ეზოში ხე საჩრდილობელი, არა მაქვს
მიწა საყრდენი და ფუძე საშენი... არა
მყავს ძმა, და, ბიძაშვილი და დეიდა-
შვილ-მამიდაშვილი, არაა ჩემს ბარო-
ბაზე კაცი — კაცური და ქალი კეთი-
ლი. არა მყავს მოყვასი, თანამდგომი.
ხელის გამომწვდენი...

— მედეა... როგორმე... როგორმე
ვიაროთ. თუ გინდა მთელი ღამე, მთე-
ლი...

— სულ ღამეა, ფარნა, და სულ ღა-
მე იქნება! ფარნა, სულ ბნელი მოიცავს
ქვეყანას და ვერასდროს ცისიერს ვერ
ველირსებით. არასდროს გათენდება,
არასდროს მზე არ ამოვა, არასდროს
ჩიტი არ იგალობებს, ვერასდროს ღი-
მილს ვერ ვნახავთ. არასდროს არავინ
არ გვეყვარება და არასდროს არავინ
შეგვიძულებს...

— წამოდი, წამოდი, მედეა!...
— არა გვაქვს ჩვენ გზა, არა გვაქვს
ჩვენ ქუჩა, არა გვაქვს ჩვენ ქალაქი,
სახლი და კარი...

— წამოდი, მედული, რომე გელა-
პარაკები, გამოიგონე! წამოდი...
— სად, სად!.. საით, რისკენ, ვისკენ.
ვისი მოიხედე და ვის ჰერქვეშ...

— სახლში წამოდი...
— სადა მაქვს სახლი, სადა მაქვს კა-
რი, სადა მაქვს თავშესაფარი...

— წამოდი, წამოდი. გაქვს შენ სა-
ხლი...

— იქ, სადაც დედაჩემი აღარაა? იქ,
სადაც ის ველარასოდეს დაბრუნდება?
იქ, რასაც ის სამუდამოდ დაემშვიდო-
ბა? იქ, სადაც ის ვერასოდეს, ვერასო-
დეს!..

— იქ, სადაც ის გელოდა. იქ, სადაც
მისი სულია და გიცდის, სადაც დაგ-

ტოვა და რაც დაგიტოვა. რაც მას გა-
აჩნდა და რის პატრონად და იმედად
ეგულუბი... იქ, სადაც ის იყო და არის!
წამოდი, წამოდი...

იგი ვნახე, დავხვნივე,
გონებანი გამომავლენს
„მან საბრალოდ შემიტოვა“
ძლივს სიტყვანი გამოავნა...

თავი მეოთხე

I

თეკლა, ერთი უმწეო, ალალი გოგო—
თავისი ქალური ვნებების ტყვე და თა-
ვისაგან თავდაუღწეველი, თავისი ტკი-
ვილების ვერ გამყუჩებელი და სატი-
რალის უჭირისუფლო; საკუთარი კე-
თილისა და ბოროტის ვერ გამჩრევი,
სიკეთის ვერ წარმმართველი და ბო-
როტის ვერ დამთრგუნველი; ამ ალიან-
ცებულ, ამტუტებულ სამყაროში უმ-
წყემსური და უგზამკვლეო, წყლისა
და მეწყერის ვერ დამნახავი და უფს-
კრულის პირას თვალახვეული; ეული,
უთვისტომო, ვასრესილი და გაცამტვე-
რებული; ამდენი ხელძალით მოკლუ-
ლის ერთადერთი დამმოთქმებელი და
მეობი; უწარსულო, უმომავლო, სიხა-
რულისაგან გაფტკენილი და სიყვარუ-
ლისაგან განძარცვული; შიმშილით
ძლომის არმცოდნე და წყურვილით
წყურვილის ვერ მომკვლევი; ვნებით
ვნების ვერ დამთრგუნველი და ჭირსა
შიგან უძღური, უნიათო... ქუჩის მა-
წანწალა ძალს რომ შეეყვება, ქვას
ხელს ვერ წამოაგლებდა, რომ ძუენა
დაეფრთხო. ღამით, სამსახურიდან რომ
ბრუნდებოდა და ვიღაც ფეხდაფეხ მო-
სდევდა, როცა გულგახეთქილი სადარ-
ბაზოში ძლივს შემოსაწრებდა, კატის
ჩხაილსა და ყვითელ თვალებს იმაზე
მეტი დაუმართებია, რაც დენისაგან
ჭირნანახს სჭირდა. (ტრიფონი ირწმუ-
ნება: გაცილებდი, რომ ვინმეს არაფე-
რი გაეხედაო. რას ერჩი, სათავისოდ
შეგულებულ ბატკანს, თურმე, მგელიც
პატრონობს). და ვეშაბთან რა უნდა გა-
აწყოს თავის თავისა და ბედის ვერგამ-
რიგე არსებამ, თავის სამყაროში დაკა-
რგულმა და თავის ოთხ კედელშუა
გზაგაუკვლეველმა. რით უნდა იძიოს

შური ქვეყნის გაუსაგის ბოროტებაზე,
რას გახდები კაცობრიობის გაჩენის
დღიდან დღემდე ნაწერთელ სატანას-
თან, როცა ადამიანი და ღმერთი და-
საბამიდან ებრძოდა და ებრძვის: შუ-
ბით, ფართით, მახვილით, ელვით, მეზით
და ვერაფერს გახდა. რაც დრო გადის,
არასოდეს რომ არ ყოფილა, ისე სისბლ-
ქარბი და ძალმოსილი ხდებოდა. ახლა კი
ალარ გემალემა, აქეთ მოგსდევს, ფეხ-
დაფეხ დაგყვება და ჭურღმულში, ხრა-
მში და წყვარამში რომ დაემალო, საძ-
რომთან გადააჯობს, იქნებ თვალი და-
ხუჭო, დაუძღურდე, გონი წაგერთვას
და დაგაცხრეს, მოგიტაცოს, გაგქე-
ლოს, სულისაგან და ხორცისაგან გაგ-
ცალოს.

თეკლასთან უმწეო, სასოწარკვე-
თილ, ბოროტების მსხვერპლთ და ია-
ვარყოფილთ ისლა თუ რჩებათ: უძღუ-
რი, უღონო, აყანკალებული ხელი თა-
ვის საბრალო არსებაზე აღმართონ და
დაასრულონ ის, რასაც საწყისი თით-
ქმის არც ჰქონია და არც უარსებია.
მაგრამ უძღურთ და უღონოთ არც ამის
ძალი შესწევთ. ამიტომაც ქვეყანა მა-
წანწალებით, გარყვნილებით, მათხოვ-
რებითა და ბეჩავეებით ავსებული; ამი-
ტომ არიან უბადრუკნი, მათივე დამთ-
რგუნველთა, ნამუსის ამხდელთა, გამ-
ქურდველთა და დამარბევთა ხელებში
შეჩერებულნი, მოსისხართა მოიხედდენ
შთენილნი და მათი განკითხვის მომ-
ლოდინენი.

თეკლა ქადაგიძემ ყველაფერი დაკა-
რგა, რისი დაკარგვაც შეიძლებოდა თუ
არ შეიძლებოდა. იქნებ, ოდესმე, ეს
სხვასაც დამართნია, გაჩენილა ჭირი,
ქოლერა, ყვავილი — ამოუწყვეტია



ოჯახი, გვარი, სოფელი... ან, ახლაც ხდება, სადაც ომი მიქინეარებს: ერთ ლამეს დაბომბავენ ქალაქს — მიწასთან გაასწორებენ, ამოკლეტენ ძებორციელს და ვინმე ერთს, იმ დაღუპულებზე უბედურს, სადაც ნანგრევებში, კიბის ქვეშ, ფეხსალაგში, ან სარდაფში სასწაულით გადარჩენილს, ამოთხრიან, რომელსაც არავინ და არაფერი არ გააჩნია გარდა საკუთარი, გაპარტახებული, გატივინებული, დაზაფრული თავისა.

თეკლას არც თავისი თავის ყოლის უფლება გააჩნდა. მან ისიც დაკარგა — თავიც წაართვეს... თვალხილული დასვეს და აყურებინებენ: როგორ ჯიჯინიან, თელავენ, რყვნიან, ცოცხლად წვევენ და ითბობს ხელს თვითონაც და მისი დამრბევ-დამაქცევარიც — ბებიის ცხედართან გონიხილიის დამპყრობი, გამაუბატიურებელი, ნამუსის ამხდელი. (ტრიფონი მას აქეთ ირწმუნება, ელპიტეს გარდაცვალებისა არაფერი ვიცოდი, არცოდნა არცოდნაო). ხასად უზის იმას, ვის სისხლსაც წვეთ-წვეთად უნდა სვამდეს, სვამდეს და ვერ ძღებოდეს, წყურვილს ვერ იკლავდეს...

ეს ასეც უნდა მოხდეს... ზვალ კი არა, დღეს!.. ერთი დღელამითაც ამის გადადება არ შეიძლება. მხოლოდ ამის გადაბრუნდება, რომ ის მეორე გათენებას არ დაესწროს, რაკი სხვანაირად არც სიცოცხლე შეიძლება, არც სიკვდილი; სხვაგვარად არც ყოფნაა, არც არყოფნა; სხვა მხრივ არც ამ წარღვნით გატენილი ცის ცქერა და არც ამ გაუთენარ ბნელში ბოგინი.

იმ დღეს, ის, მიწასთან გასწორებული, ბებიის ცხედართან ნამუსახდილი რომ გონს მოეგო, მას აქეთია იცის რისთვისაა და რისთვის უნდა მოკვდეს. არასოდეს არ ყოფილა მისი არსებობა ასე აუცილებელი და მიზანსწრაფული, როგორც იმ დღიდან. არასოდეს არ აწინებდა თავისი სისუსტე, უმწეობა და ავადმყოფობა... ისე, როგორც მას შემდეგ აწუხოთებს და აფრთხობს. ყოველი დღე, საათი და წუთი დაძაბულია, დაჭიმული, დატენილი... კუთა, გონება, შიში, ზიზღი, შურისგე-

ბის შმაგ ვნებად და ღონედ ექცა მისი გახსენებაც რომ მეხის დატყვევებად და, მას აქეთ ზის და ამიტუნედაც მსხლეწულს, ბაჯბაჯა მტარვალს ელოდება. მოუთმენლად უცდის მის გამოჩენას, ვინც დიდიდან საღამომდე მსხვერპლს პირზე ქაფმომდგარი დაარაჯობს და ნიკვად ქცეულ ჩასაფრება-ამუხანათობის ძუძუტურში მომთმენი, წყურვილს თავისივე დორბლითა და ლორწოთი ირწყულებს. ელის გაუმადლარ, ბრტყელტერფა ცხოველს, სტომაქის ამოყოფის შემდეგ რომ ქლოშინებს და მძორის სიმყრალეს ამოყინებს.

ადამიანის ლეშზე დაეგმილი უწმინდური თვითონაც დასჯილია თავისივე მადისაგან და ასეთი მიწის სამძიმარის მოკვეთა, მოკვდინება და უენებელყოფა თვით იმ მტარვალისთვისაც მადლის ქმნა. ბოროტებისაგან ძლეულის იავარყოფა მოქცევას უდრის.

თეკლაც ამისთვის ელოდა ტრიფონის გამოჩენას, დაღამებისთანავე რომ მოადგებოდა სისხლიანი ხორავითა და წვრილ თვალბში ჩაქცეული ვნებით დატვირთული? თვითონვე თარქლაედა ნადავლს და იზუზნიდა ლაშებს, რომ დანაყრებულ, ბანჯგვლიან ხვადს დაუტრებული, მოცახცახე ძუ მრგვალი, ხაოიანი ენით ელოკა, ბრტყალეზიანი თავებით განეძარცვა და დედიშობილა მსხვერპლი ხრუტუნ-ხრუტუნით, მტკიცეულად ებურჯგნა, უძლომი სიხარბით დაუფლებოდა. ვნებადამცხრალი, ლოგინიდან ნახამორალი დათვივით წამოდგებოდა, მყარლ ბალანს დაიბერტყავდა და დაჯაგრული ლაჭებით გაუჩანდავ ომბოხებზე დადგმულივით წაბაჯბაჯდებოდა. კედელთან დამდგარი ჰვრიტა თვალბით მოაჩერდებოდა და ბუგუნულ ქვეშაგებზე დატორილ, წუმპეში ნათრევ, შიშველ ხასას და მარილიანი ქონით დათხვრილ ლაშებს, როგორც ნავახმევეს იცოდა, ისე იტლექდა. დიდხანს უყვარდა ასე, ნახანძრალი ჯიჯივით დგომა, ქლოშინი და ნასიძვარის ძვიტინი, რომ რითაც ხორცი დაიამა, იმით თვალცი ეხარებინა. ნაკვებებით ტკობა რომ გაიხანგრძლივოს,

ნესტოვებდაბერილი, ნამრუშალი შვავის სუნვას, სუნსულს, სუნსას დაიჩემებს, — მაძლარი ნამშვევი რომ ნასუფრალს ვერ ელევა და ისევ და ისევ იმით ძღუბა, რითაც დანაყრდა.

ძლივძლივობით ვნებამოყირკებული, დაბანას მოიგუნებებს — როგორც ნაღრეობები სუფრის გაწმენდას, ახალი ნადიმისათვის თადარიგის დაქერას.

ვეება ტაშტში ფეხებმორთხმული ცხელ წყალს თეკლას ასხმევენებდა და გულზე ტორებს იბრაგუნებდა, როგორც ნუგბარანჯამი ბალლი. ბრჭყალე-ბივით შიგნით ჩაბრუნებული, მაგარი, ყვითელი ფრჩხილებით იპოტნიდა ჰოს-პიტლის საპნით გაჭაფულ ჯაგარს.

როგორ უნდოდა თეკლას ის ფრჩხილები სათითაოდ დაეძრო ისე, რომ ერთის ამოგლეჯის სიმწარე როცა მიყუჩდებოდა — მეორე ამოეთხარა. მეორით წამება რომ დასრულდებოდა — მესამე... მაგრამ ათი... გინდ ოცი, რამდენ ხანს უნდა გასწვდენოდა, რომ გოლგოთას დასასრული არ ჰქონოდა!..

— წყალი, ჰო! ჰო-ჰო-ჰო!.. — ნებივრობს, დგაფუნობს, იღვრიჭინებს... დიდი, ბორბოტი, მახინჯი ბავშვია ტრიფონი და მეტი ხეხვა-წმენდა სჭირდება... მეტი ქუქყი, ლაფი, ტალახი მოეცხო და უზომო ჭყუმპალაობას მოითხოვს.

— ზურგი, ზურგი, ჰო... — გულდაგულ ხელის დასმას და დაგვრტივებებს ბრძანებს.

— ჰო-ჰო და მერე, მერე!.. — შეხმიანება უნდა ტრიფონს, შესიტყვება.

— რა მერე, შე ჩემი ცოდვით სავესე! რის მერე... — თავს დატრიალებს ქალი და ყოველნაირ წადილს უსრულებს ყოველნაირად წამებულს.

— მერე, რო ვიბან და მერე რო... ქუქყს ვიშორებ!

— ტრიფონ, რას ჰგავს შენი საქციელი?!

— იმას რო... ჰო, იმას რო... შენ მითხარო...

— ფრჩხილები, ტრიფონ! ფრჩხილები რას გიგავს, ტრიფონ!..

— ჰო, ჰო, აბა როგორ, აბა, კი... აბა,

ჰო!... — ხრუტუნებს, ხივა, ხიხინებს და მოხრილ ფრჩხილებს ცხელი წყალში აკვეხებს.

— სისხლი, სისხლი და ქონი გაჭვს ჩარჩენილი!.. სისხლი და ქონი...

— ხორცი გვაჭვს... სისხლი და ქონი... — ხენეშის, ქშუის ცხვირში და პირში ერთდროულად და იმიტომ კი არა, რომ ორთქლით გაჭერებული ჰაერის ჩასუნთქვა-ამოსუნთქვა უჭირს, დაღლილია, ან დაავადებული, არავეთარი — თავისი ხელით გამოძალული სიამის სიმსუყე-სიმამლრით ფშვინავს, ფოფინებს, ბლლარქნობს და რისი უნარიც გააჩნია, იმნაირი ხორციელი კმაყოფილების ბუბუნა სიამეს გამოსცემს.

სამართლებლით მოტყვევებულ მოღურჯო-წითელ თავზე და ქინჩზე გვაჯა თითებს ისარგალებს, იბოხავს, იჯიჯგნის და თეკლა ჩხრილა, ჩახჩახა წყალს ათქრიალებს, რომ ამოდენა, მიწის გამხეთქი და ქვესკნელში ჩამტანი ცოდვა კისრიდან ჩამორეცხოს...

„ახლა რომ დანა ჰკრა და კი არ გამოუსვა, ამ მხრიდან იმ მხარეზე გაუწიო და ჩატოვო, რამდენ ხანს გაგრძელდება ამის ხროტინი? ხორხაკპირის რამდენ ხანს ეყოფა საკუთარი სისხლი სასმელად და ფილტვებში საღვრელად?.. საუბედუროდ, დიდხანს არა, რა თქმა უნდა, იმდენ ხანს არა, მისგან დაღუბული ადამიანების გახსენება და ჩამოთვლა მოასწროს. ეს ცოდვაა, ეს წაწყმედაა, თუ იმის დრო მაინც არ შეექნა, თავის დაქვეულ ქვეყანას თვალი მაინც გადაავლოს“.

— ტრიფონ, კბილები, კბილები გამოირეცხე, ხორცისა და ძვლების ნარჩენებითა გაჭვს გაგოზილი...

— ჰო, აბა არა?.. კბილები... ხორცი... კბილები... — ხივა, ხიხინებს, ხლიწინებს ტრიფონი. — მწვადი ცვრიანი უნდა... ძვალი ტვინიანი... ქონი — თუნთულა... ქალი — ფუნთრუშა... — და მინავლული ვნებით ქლოშინებს, ტოლჩით თავზე დამდგარ ქალს ჩახსნილი ხალათის შიგნით, პერანგის ქვეშ სველ ხელს უთათუნებს. არავეინ უშლის, არა-



ვინ კაბას მუხლებზე არ იფარებს, არა-
ვინ პერანგს ქვევით არ იჭაჩავს... უნ-
და ისამოვნოს ტრიფონმა, უნდა ინე-
ბივროს, უნდა დათვრეს, უნდა გაძღეს,
უნდა დაიჭვროს, რომ მისია ქვეყანა.
მისი ულუფაა, რასაც თვალს დაადგამს,
რასაც თავისად დაიგულებს. არ უნდა
ეგონოს, რომ ქვეყნად სამართალია,
ავისთვის ვინმე ავს შიავებს. ცოდვის-
თვის მოჰკითხავენ, ღალატისთვის არ
უერთგულებენ, მკვლელობისთვის
სისხლს მოსთხოვენ... უნდა სჯერო-
დეს, რომ ქვეყანა სამგლეთია, ცხვარი
— სარჩოა. ვინც კვდება არ ცოცხლდე-
ბა, ვინც მიდის — არ ბრუნდება...
ადამიანი შემგუებულია, გულმაკიწყვი,
მიწა — ცივი, მოძალადე — განუკით-
ხავი, ყაჩაღი — ქვეყნის განმგებელი.
კაცი — ლაჩარი, ქალი — მრუში, მა-
ძღარი — ძლიერი, მბრძანებელი; მში-
ერი — მონა, მორჩილი, ბეჩავი; ვინც
გაგაძღებს, იმას უნდა ეფერო, ვინც
მოგერევა — ბაბა უნდა უძახო. ვინც
წიხლს დაგვრავს, ფეხები უნდა ულო-
კო. დედა თუ არ დაგნებდა და კემსხ-
ვერბლა, თვალი დედის ალიკვალ შვილს
უნდა დაასო, რაკი იცი, ცოცხალი თა-
ვით არ დაგნებდება, ცოცხალ-მკვდარი
უნდა გააუპატიურო. მშვენიერება მა-
რტო მშვენიერებისათვის კი არაა. ლა-
მასხს შეუძლია სარკეში იყუროს და
ამითაც დატყბეს...

— აბა რაა. აბა, აბა არაა?.. გოგნი
გოგონი, გოგნი გოგო... რაა, არა, აბა
როგორ? აბა ლოგოლ!.. — ენას იჩლი-
ქავს, ზრუტუნებს, ღლაბუცობს დაბა-
ნილი, გარეცხილი, გაბაჩხარებული და
მხნეობს, ნებივრობს, ღორძინდება...

ლოგინზე გულაღმა იშხლართება და
მალე კვლავ აღერსისა და ძიძგილაო-
ბის ხუსტურზეა და არა აქვს მნიშვნე-
ლობა ქალი რა გუნება-განწყობილე-
ბაზეა. იცის, იგი არავის უყვარს... უყ-
ვარს კი არა, სძულთ, ეშინიათ, არ და-
ენახებმათ და ეს, არამც თუ აბრკო-
ლებს და ხასიათს უფუჭებს, პირიქით,
ისაა, რომ მასში დევნის, დაჭერისა და
დასაკუთრების წადილს იხმობს. მისა-
დმი 'ხიზლი, შიში, ზაფრა და გულაზი-

ზობა აღუძრავს სისხლჭკობ ხორცეულ
ვნებებს და ხელდება. როგორც ქვეყნულ-
მორეულ, კულათრეულს მკაცრად მჭე-
ლი ქუჩის ძაღლები გაურბიან, ეხოებ-
ში, სარდაფებში და საძაღლეებში ემა-
ლებიან. გახლებული კი მისდევს: თა-
ვიანთ ბუნაგებში უფარდება და ერთს
არ დაიყვებს ისე ააწყავს ააყვებს, ააყ-
ნესებს, ააყილებს... დაჭამს, დაგეს-
ლავს, დაცოფავს...

ტრიფონმა არ იცის, არ განუცდია
და არ წარმოუდგენია, ქალს რომ ჰყვა-
რებოდა, ან ქალს რომ მისი წადილი
ჰქონოდა, ორმბრივი ურთიერთლო-
ღვა თუ ვნებას აღუძრავდა და იკაცე-
ბდა. ის კი არადა, ქალი გულგრილი და
სულერთიაც რომაა, იქაც ვერაა ის,
რაც უნდა იყოს.

ტრიფონი ყვავი, ყორანი, ტურა ან
აფთარი არაა, მძორს რომ წააწყდება
და დანაყრდება, ან ავადმყოფს, სნეუ-
ლსა და ხეიბარს რომ თავს ესხმის. იგი
ის მონადირეა: ფეხმარდ, მშვენიერ
ცხოველს რომ აიჩრევს, წინ გამოიგ-
დებს და დამფრთხალს, დაზაფრულს
მანამ სდევს, სანამ ქანცს არ გააცლის.
ყოველ გასაძრომ ბილიკს, ზერელს
ამოუეკეტავს და ისეთ ადგილზე მიიმწ-
ყვდევს, გასაქანი არა აქვს — აცხრე-
ბა, ერთი დაკვრით უტეხავს ხერხე-
მალს, აფართხალეზულს აჯდება, ტო-
რავს, გლეჯს და ცხელი სისხლი რომ
მოთჭრილებს, მისი სიმძიმით გათან-
გულსა და გასრესილს ბუბნის, ასარგა-
ლებს. უყვარს დამორჩილებული, დაყ-
რობილი ბუნების მშვენიერება ტრი-
ფონს და მძღავრობს. უძღებია, დაუც-
ხრომელი და ნეტარების აღმურში იწ-
ვის, იფერფლება... მაშინაა, რომ ის
ბრგვილი, ძელიანი, ბალნიანი ენა ლა-
შეზიდან უფარდება და კბილებიდან
ჩლიფინა აღერსი ლეზვივით ეღვრება.
მისი ლოხი სხეულის ქვეშ ძალმობრე-
ობით მოქცეულ, ამო ფხარკალითა და
ხაგხავით გათანგულ დედიშობილა არ-
სებას მოთახთახე სხეულზე დაოთხილი
ემხოზა. ქვევიდან ურვით, უშითა და
ძრწოლით დაძაგრულ, დაბრეცილ სა-
ხეზე სასოწარკვეთით გადათეთრებული

თვალეები რომ გმინავენ: რაკი ხსნა არ არსებობს, ბარემ ჩქარა, ჩქარა მოელოს ბოლო ყველაფერს!.. მთელი არსებით ამის მომლოდინე ტრიფონი კი ფეხს იორევს და ულოლიავეებს გულადმა და ცემულ საწადელს: ბუბუნებს, ბუბუნებს, პარპაშობს, ზეობს, — იწონებს, ენუკვის, ეზიზღება. პირი უქაფდება, ენა კბილებით უჭირავს, ებმება, ეჩლიკება...

— აბა... ასე, ამნაირად... გოგნი, პო... გოგნი... გოგნი, პა, გოგნი!..

...და ვენებადამრტილი არსების ძალმომრეობით ავ ვენებად ქცევა, სისაძაგლის მორჩილება, ჩათრეულის ჩაყოლა და ძლიერის ზესვლა. მსხვერპლის უმწეობის მწედ ხმობა, განწირულის თვითშეწირვა, დამრბევის მიპატიება და იავარყოფილის თვითაოხრება; სიძულელით ტკობა და გარყვნილის თვითგარყვნა, დამარცხებულის თავის თავზე ხელის აღმართვა. დამდაბლებულის თვითდამდაბლება და ვენების წუმპეში ჩაძირულის თვითვენება...

შიშველი ტრიფონი იმდენად ამაზრუნენია, თეკლამ თვალი რომ აარიდოს, თავისი უბედურების სიღრმეს ვერ ჩასწვდება. ჩამოწუნწკლულ დაქადავლოყებს, ნესტოებლია კაუჭა ცხვირის ორივე მხარეს წვრილ, ჭვრიტა, მოძგიტინე სამხერებს თვალს უნდა უსწორებდეს, ფუ გინდა მთელი არსებით ძრწოდეს. ზურგის ქაგარის შესაშრობად პირსახოცს რომ მხარიღლივ იგდებს და ორივე ხელით იჭიმინჯებს, მკლავებზე კაცის მოსაშობი კუნთები დაუხტის, მკერდზე ბორცვები ეზრდება, ბალნის ტევრით შესუღრული და ჭვითკირის კედელივით მკერივი, საპატიმროსავით გაუტეხელი და შეუწგრეველი; დანის პირისთვის გაუმეტებელი, ერთი-ორი დაკვრით ამჭეყენიდან ასე იოლად გასასტუმრებლად შეუღლეველი.

ლამით, ნასვამს, ნაჭმის და ვენებადამსტბრალს, რალაც მალე ეძინება... არადა, ბუნაგში სულწასული ბრუნდება და სჯერა, მთელი ღამე არ ჩათვლემს, ინადიმებს, იბულრავეებს და ინეტარებს... საერთოდ, ტრიფონმა ბევრი

ღამე ტეხა, დიდხანს სჭირდა უძილობა. ჭერ კიდევ ამ საღმრთო სურდულში, უმზეოდ და უჰაეროდ ეძინებოდა. ეტყობოდა რომ უკანონოდ შეეძინა. ჩახუთული ნესტი და ცარიელა ძეძუ არ ახუჭვინებდა თვალს, კნუტივით აჩხავლებდა და ლეკვივით აწკაწკავებდა, დედის წყევლა-კრულვა არ ანუგეშებდა და არ ჩაახუშებდა. აკვნის ძინძგლიანი ჩერებიდან რომ გამოძვრა და მრულ ფეხებზე დადგა, დედას იმ ღვინის სარდაფებში და მიწისქვეშა საწყობებში ხვეტა-წმენდის ილაჯი წაერთვა, სადაც გაღეშილ მიკიტნებთან, კასრზე ტრიფონი ჩაესაბა. რაც შეიღს ახსოვდა, დედა ხელში აკვდებოდა და წამალივით ითხოვდა სარჩოს...

მშიერმა, ბუნებრივია, გაძლომა მოინდომე, უჰაერომ — ჰაერი, უმზეომ — მზე, მაგრამ სიმაართლის ბილიკზე დამყენებელი და დამკვალიანებელი არაეინ გყავდა, არც გიძებნია. ეკლიანია გზა ჭეშმარიტებისა და იგი, საუბედუროდ, ხშირად მარცხით თავდება... ეს შენ გენით გადმოგეცა და იცოდი, თუ ცხოვრებამ გასწავლა და მიხვდი, ალლო კი თავიდანვე აულე. სადგურზე რომ მგზავრებს, ფეხშიშველა ბიჭმა, ბარგი უთრიე და გროშები მოგაგდეს, თვალი იმ საფულეზე წაგივიდა, რაკი მის პატრონზე მეტად გიჭირდა — ეუტი დედა ლუკმას წყევლა-კრულვით ვთხოვდა. შენი უხეში, მოუქნელი, ტლუსხეული და მოკლე, ფრჩხილებმოკაუჭებული, კოტიტა თითები სხვის ჭიბეში საფათუროდაც არ გამოდგა...

პირველსავე ნაქურდალზე წაგიჭირეს და მხოლოდ დაზარალებული კი არა, ყველა, ვისაც რალაცა კაბიკები გაჩნდა და ეშინოდა — ხვალ ხელი მის ჭიბეში არ ჩაგეყო — ფეხით შეგდგა. ჭკუა გასწავლეს: რა არ უნდა ჩაგედინა, მაგრამ არავის დაუმოდეროხარ რა უნდა გექნა. ბარისა და წერაქვისათვის მაშინ ჭერ კიდევ პატარა იყავი. არადა, თუ არ იშრომებდი, ვინ რას მოგეცემდა... მაშინდელი ორი კლასის სწავლა-განათლება ძლივს მოასწარი, დედაშენს რომ საბოლოოდ წელკავი



ეცა და იმ ნესტიანი სარდაფის აშშორებულ ლოჯის საუკუნოდ მიაჯაჭვა.

გაუღლულტდი, გაჯიბგირდი, მაგრამ ვერც ქურდებმა და ავაზაკებმა გიგუეს. შენი უძლები მადა და მტაცებლური ბუნება მათთვისაც უცხო გამოდგა.

დრო კი მიდიოდა და მშვიერი თუ მძლარი ერთნაირად ხარბი და მგლეჯელი იყავი, უარაფრო და ყველაფრის მოწადინე... რამდენადაც აღამიანური სახე დაკარგე, იმდენად ცხოველური ვნებები სხვაზე ადრე აგიჩურუნდა. შენთვის ქალი კი არა, ნაპერანგალი არავის ემეტებოდა. შენი დამნახავი მეზობლის გოგოები თვალეზე ხელს იფარებდნენ: ქუჩაში არ გახვიდეთ, ჯიბგირი ტრიფონა მოდისო!

შენი შიში ჰქონდათ და არა რიდი. თვალს არავინ გისწორებდა, პირისპირ არავინ გხედებოდა. შენი ვნება დამახინჯდა. მათი სიყვარულის მაგიერ დაფრთხობა, ჩასაფრება, დამინება და დაწიოკება გექცა მოთხოვნილებად. ერთი ასმათი იყო, რომ არ სძულდი და ებრალებოდი. მას და დედამისს მაშინ ლუქმა არ უქირდათ და მათი დიდი სახლის სარდაფში ჩარჩენილ, უმწეო დავრდომილის განკითხვა იცოდნენ. ეს სახლი ვაჭარმა თათეიშვილმა რომ იყიდა, გაუბედურებული დედამშენი აქ დახვდა. ვითომ, ძველი პატრონისათვის უნდა მიეყოლებინათ თავიდან მისივე „პრიკაზნიკის“ ნასაყვარლები, მერე კი სამიკიტნოების კახა, მაგრამ პატიოსანი არავის უნდოდა და მრუშს ვინ რა თავში იხლიდა. თან, ასე სამადლო, მკერდდაწურულ მემკაცე შენ გულზე ეკიდე და ღვთისმოსავემა ელპიტემ ხელი ვერ ჰკრა. საცოდავი, ყოველთვის ტყუოდა, თავის ლტოლვილობას ვილაც „მზეჭაბუკ“ აფაქიმეს აბრალებდა. ცოლობას მპირდებოდა, შემაყდინა და, როცა გამაგლო, მის სახლ-კარს ცეცხლი წავეუიდე, ვადავწვი და ქალაქს მოვაშურეო. არავინ იცოდა მისი გვარსახელი. თავს აფაქიმის ნაცოლარს ეძახდა. ალბათ, მარტოლა შევბენლით მოცული წარსული ჰქონდა, კვალს აბნევდა, რომ ვერასოდეს მისი ასავალ-და-

სავალი ვერავის გაეგო. უთუოდ ის აფაქიმეც არაფერ შეუძლებლობებში რთოდ არ არსებობდა.

ბნელში გამომწყვედელი ხარბი მზის სხივს კი არ დასაქვრდი, თვითონ მზის დაპატრონება მოინდომე. იცოდი, ვერ მისწვდებოდი, მაგრამ მახეების დაგება და ზაფანგში გაბმა მოუნდომე. ასმათი, სხვა რომ არაფერი, შენზე უფროსიც იყო და ასაკითაც არ შეგეფერებოდა, მაგრამ ყოველთვის სხვის ლუქმაზე დაჯიბზე გრჩებოდა თვალი. იმ დროს ლაზარე ქადაგიძეც გამოჩნდა და მთავრობისაგან დევნილმა რომ თათეიშვილის სხვენში ბინა დაიღო, შენს ჩაგვებულ, ავად მოდარაჯე თვალს არ გამოჰპარვია. მალე სხვენში ასმათიც აპყვა. შენ ლუსკუმ ბნელში დაძვრებოდი და ქალაყის ხვევნა-აღერსით საკუთარ ქვენა გრძნობებს იცხრობდი. რაც სიცოცხლეს გიწამლავდა, იგივე გასულდგმულებდა: დავასმენ და თუ ხელდაუქარებელი არა, ნაცდუნები და გაბახებული მაინც ჩემი არჩივი გახდებო. ასე აგრძნობინე, კიბეზე ჩამოშავალ ქალს რომ ქვევიდან შესჩერებოდი და ვნების ლორწო თვალებიდან გყონავდა. მიიღე კიდევ საკადრისი — იმ ურცხვ სახეში ჩაგაფურთხეს... შეშინდი, ახლა რომ გავცე, იცის ვინც დალუპა და არ მინდომებსო. მალე ქვეყანა აირია. გეგონა, ქადაგიძე ისედაც განწირული იყო, ამ გამაჩრვებული ნაცდუნებ ვაჭრის ქალს ხელს ჰკრავდა და შენ ნასუფრალი მაინც დაგრჩებოდა. ისევე არ გაგიმართლა, ლაზარე კაცი იყო და შენი და მისი ვარაუდი ერთმანეთს არ დაემთხვა.

მალე, „ქადაგიძეების“ წყალობით, ჭურღმულიდან ამოძვარი და ბინა მათ გვერდით დაიდო, როგორც თანასწორმა და თანაბარუფლებიანმა. ნანობდი, დრო რომ ხელიდან გაუშვი და როცა დევნილი იყო, გზიდან მაშინ არ ჩამოიშორე. ახლა, ქვეყანას თვითონ განაგებდა და რა უნდა გაგეწყო. ხელეებს იქამდი, როცა კედლის იქით, სამსახურიდან დაბრუნებული მეზობელი, შენს „საკუთრებას“ გვერდით მიუწყებოდა.

ბავშვი რომ გაჩნდა, მისი ტირილი ხო
 ვაკე-ქუხილად გასმოდა და ბოლშა-ვა-
 რამმა, თუ გული მაინც გაგაჩნდა, გა-
 მოგვამა და გამოგზარა. შენთვის, მარ-
 ტო ბინა-თავშესაფარი კი არა, ახალშა
 დროებამ სამსახურიც გააჩინა და
 ამან კიდევ უფრო მოგანდომა — ბა-
 რემ ყოველნაირ საწადელს სწეოდი.
 ეშმაკს არ გვიძინა და ღლაყის დასაქერ
 ბაღეს ქსოვდი. შესასურთი ნებისყოფა
 და გამძლეობა გამოგადგა. დიდხანს
 იფხიზლე და უძუძუტურე. წერაშიც ისე
 გაიწაფე, რომ დამსმენის მომსმენს იო-
 ლად გავერჩია, ცილისმწამებლის ცი-
 ლისწამება საბუთად ექციათ და შენ
 შენსას დაპატრონებოდი, ისევ შენი
 ამინდი დადგა, დაიწყო დაკერები და
 ნანდაური, როგორც იქნა, შენი გახდა
 გეგონა. მაგრამ ავი და ბოროტი კი
 არა, კარგი და კეთილი არ იმალება.
 შენი ხსენება მეზობლებს შიშის ხარს
 სცემდა. ისევ და ისევ მიაციენდი, უტ-
 რიალე და უდარაჯე კედელს იქით უკ-
 ვე დამარტოხებულეულ ქალს, მოხუცი
 დედისა და უწლოვანი შვილის ამარა,
 ზაფრახე რომ დაქლეტდა და გაჭირვე-
 ბამ სიკვდილის პირას მიიყვანა. მაგრამ
 ასმათი ის ციხე იყო, შენი კიბე რომ
 ვერასოდეს შესწვდებოდა. ვითხრა კი-
 დეც, დაკითხვიდან რომ ნაშუალამევეს
 ბრუნდებოდა, შენ კვალში მოსდევდი
 და ნაბიჯი ვერ ააჩქარებინე. მოსახვევ-
 ში უეცრად თვალთაგან დაგეკარგა და
 სახლის კუთხეში დაგხვდა: ვიცი, ამ
 უსამართლო ქვეყანაში სამართალს ვერ
 ვიპოვი, მაგრამ თუ ამ წუთიდან არ ჩა-
 მომხსენებ, განაჩენს მე თვითონ გა-
 მოგიტანო! და შენ, ყოვლის მკისრე-
 ბელმა და შემძლემ, მისი ნათქვამი იმ-
 დენად ირწმუნე. ისევ დაფრთხი, მაგ-
 რამ ღმერთს გაჩენის დღიდან დასჯილი
 ჰყავდი: მიუწვდომელის საპოტიროდ,
 შეუძლებლის სანდომად. ასმათის ქა-
 ლიშვილი რომ წამოიზარდა, მასაც ისე
 დაადგა თვალი, როგორც დედამისს.
 ხელდამწვარი მიფურთხებულის შურის-
 ძიება იყო ეს თუ ისევ ბოროტისაგან
 კეთილის დაპყრობის გაუცნობიერებე-
 ლი აუტყლებლობა, კედლის მიღმა

„შენს“ ბაღში ამოსულე, ვერცხე-
 ლის მოძოვა მოგმიგზარდა...
 რიას თავზე ისეთი კრუხი ადგა, შენის-
 თანა ყვავიცი კი ხელოდან ვერ გამოგ-
 ლეჯდა. მაგრამ, რაც დრო გადიოდა,
 სანახევროდ აბასთუმანში გადასახლდა
 და იმედოვნებდი... ვისთვისაც აქამდე
 იღვწოდი, სასიკვდილოდ გაიმეტე და
 მისი მზის დაბნელებით, გამოდარებას
 ელოდი. ისევ ძველი უბედურება დატ-
 რიალდა და სულ რომ არ ელოდი, ქა-
 ლიშვილიც ისე გამოგაცალა ვილაც.
 სოფლიდან „ჩამოთრეულმა“, ცაზე მი-
 შტერებულმა მიამიტმა ბიჭმა, როგორც
 ერთ დროს დედამისი — ვილაც დევ-
 ნილმა „ყაჩაღმა“.

ეს, ახალცდუნებულნი და მცდუნებე-
 ლი, შენი ოთახის ტიხართან რომ ლო-
 გინში ხვარხვალობდნენ და ერთმანეთის
 მხესა და მთვარეს ფიცულობდნენ, შენ
 ისევ ბალიშებს ჰამდი და მჭილით ლო-
 ნიერი მკერდის ჩანგრევას ლამობდი...

მალე ისევ შენს მხარეზე გადმოიხა-
 რა სასწორო... გაგიმართლა შენს ბედ-
 ზე დაიწყო ომი, მეტოქეც ჩამოგამორა
 და ასმათიც მოინელა...

ფანჯარა არ დაგიკეტია მას შემდეგ
 და ხმა არ გაგლიოა, რომ ამ ნაცდუნებ,
 კრავივით გოგოს დაცხრომოდი და მთე-
 ლი სიცოცხლის ნაავკაცარი მოგემყო.
 ჯოხზე დაკრული სატკით, შენი ღია ფან-
 ჯრიდან, ამ ოთახის ფანჯარაში იხედე-
 ბოდი, ყველაფერი იცოდი, — რა ხდე-
 ბოდა, სად ადგამდა ფეხს, როდის იხ-
 დიდა და იცვამდა. სამსახურში უთვალ-
 თვალეზი და გზაში გზიჩრევით იყავი
 გამდგარი. იცოდი, როგორც გულშაგა-
 რი დედა, ისე მშიშარა შეილოც ცოც-
 ხალი თავით არ დაგნებდებოდა, მაგ-
 რამ შენი იმედი ყოველთვის უიმედო-
 ბა იყო და სიმართლე — უსამართლო-
 ბა. კვილი რომ მოგესმა და გაგახარა,
 მაშინვე ჯოხზე დაკრული სატკით დაი-
 ნახე იატაკზე გამხლართული, მუხლებ-
 მოშიშვლებული მსხვერპლი არ გაგკვი-
 რებოდა: ბებია-რატომ არ მოამუტარა.
 იცოდი, მოხუცმა კარგა ხანია ჰამა აღი-
 კვეთა და საიქოს გასამგზავრებლად
 გაიწყო. უკვე ხელის შემშლელი აღა-



რავინ იყო — კარი ღია და ქალი უგონო. ქვაფენილზე ბავშვობაში დანარტყამი თავი დიდ ზაფხაზე ან მწუხარებაზე ავი ზნესავით მოსანჯავდა და მოსულეობდა დიდხანს უქირდა.

უნდა გეჩქარა... უნდა მოგესწრო...
 კერავინ დაიჭერებს შენისთანა ძვალმსხვილს, ლოხსა და მოუქნელს, წვივმრუდსა და ტერფბრტყელს თუ კატის მოქნილობა გააჩნია და ცალ კარში გაუტევეარ სხეულს ნემსის ყუნწში გააძვრენს. რაკი შენს გაჩენაში ღმერთი არ გაერია შენმა გამჭვდმა სატანამ, ეტყობა, არაფერი დაიშურა. თვალის დაბამხამებაში იქ გაჩნდი, რასაც ამდენი ხანი გალურსული და გასუდრული უთვალთვალეზი.

უნდა მოგესწრო!.. ყველაფერი უნდა მოგესწრო, სანამ სასომიხილის ამქვეყნისა არაფერი გაეგებოდა... და, როცა ბუმბულივით აიტაცე, რძით სავსე რეზინის ქალივით მკლავებზე გადაგეწელა. საწოლიდან კი ცივი ფეხები გაუწურავი. თეთრი სარეცხივით ჩამოწვართა.

უნდა მოგესწრო... და, როცა სინამდვილეს დაუბრუნდებოდა, დაენახა, მთელი სხეულით, სისხლითა და ხორციით უნდა ეგრძნო, რომ შენი იყო. საკეთარი, მხოლოდ შენი და სხვისი არავის. შენს ტორებში გამომწყვდეული და ბანჯგლიან მკლავებში გახლართული, შენი სიმძიმის ქვეშ გასრესილი და გათანგული; შენი ენით გალოკილი, დორბლით დაღუბილი და მაგარი კბილებით დაღურჯებული; შენს ხაფანგში ოთხივე ფეხით გაბმული, შენს მუჭში გამომწყვდეული, ტყვე და მორჩილი. ამ გამოღვიძებიდან შენთვის უნდა ეშუქვთა და ეაღურტულა, შენს ხელისგულზე უნდა ეაენკა და შენი ჭიქით დარწყულელებულიყო...

როგორც კი გაუპატიურებული თვალებს გაახელდა დაენახა, რომ დამთავრდა შენი მრავალწლიანი ომი... ჯერ მამამისის გამარჯვებით და მერე დამარცხებით, შემდეგ დედამისის შეუვალობით და სიკვდილით. ბოლოს მათი ქალიშვილის ხელიდან გამოცლით და

ახლა უკან დაბრუნებით, როგორც ქოვერება ბრძოლა და შენს ხელით მარამ იბრძვის... მეორედ მოცხდენა და მინც ბრძოლის ველიდან არ გარბის, ფარხმალს არ ჰყრის და ყოველნაირ ფანდს ხმარობს, ბოლოს და ბოლოს, იმარჯვებს. ვინც მოითმენს — ის მოიგებს...

შენი დღესასწაულიც დადგა, ტრიფონ! გუნებას ვერც ის გიფუქებს, რომ სადღაც მეტოქე გყავს თუ გყავდა. ყოველდღე მოსალოდნელია მისი დაღუპვა. რა გასაკვირია, ამ ომში ქვეყანა ჩაწყდა და რაღა ის უნდა იყოს წითელი კოჭი. მით უმეტეს, რაღაც სასწაულოთ გმირია და გმირებს მეტი სისხლის დაღვრა მართებთ...

მადლობა ღმერთს, მკვდარს მიწაში არავინ ჩაწყოლია და ვინც კიდევ ცოცხლობს: ჭამაც უნდა, სმაც, ჩაქმაც, დახურვაც, სახლიც, კარიც, კაცს — ქალი და ქალს — კაცი.

შენი ოთახიდან კარის გახსნასა და გაერთიანებას, რატომღაც, ყველაფერზე თვალდახუჭული, დაყაბულეებული და დანებებული თეკლა მინც უარობს. ალბათ, იმ გმირისაგან ჯერ კიდევ რომ ლებულობს წერილებს. რა გეჩქარება, შენი არაა? ჯერ ერთი, ომი კიდევ წინაა და, ამას გარდა, ისე ცივი და სულელურია ის ორსიტყვიანი ბარათები, ეჭვი არაა, იმ უბედურმა გული ამ გოგოზე საბოლოოდ აიყარა. ასეც რომ არ იყოს, შენ მაგისტანები გაგისტუმრებია ამქვეყნიდან, მაგი გაგიჭირდეს?

...და დიდია შენი ვნებათა ლეღვა, ტრიფონ! ნათემნი, ნამარხულევი, ნადარაჯები, ნაყურყურები. ბევრჯერ წართმეული, შენი „წილი“ სხვისგან მიტაცებული. ახლა შენი ამინდია... დადგა თუ მოიყვანე. კი არ გათენდა, გაითენე. შეჰქმენი შენი ქვეყანა და ნამშვევი ნამარხულევი მგელი რომ ჯოგს ხევში გადააჩეხავს, მერე ლეშით ველარ ძღება... გინდა პური, ხორცი, ქალი... ქვეყანა რომ დანაყრებული იყო, შენ შიმშილობდი. ახლა ყველას კუჭი უხმება და შენ საუხუმე, სადილი და ვაზში გამი გაქვს... და ქალი კედლის იქით

სხვას კი არ უწევს და ვილაც ვიგინდა-
რას გვერდს კი არ უთბობს, შენ გვი-
დებს ცეცხლს და შენ გულს ახარებს.
და, თუ რაიმე მოგეგუნებება — ყველა-
ფერი. ამ მსოფლიო ომში, მგონი, შენს
მეტი ყველა დამარცხდა. შენ კი —
ყველაფერი გაქვს: საძლომი, სათრობი,
საბულრაო... გაქვს სახლი, თბილი ლო-
გინი, საშოვარი... და გინდა ცხოვრება,
გინდა განცხრომა, ტკობა... გინდა, გი-
ნდა, გინდა ეს ორი დღის წუთისოფე-
ლი...

ყველაფერი გინდა: შენიც, სხვისიც...
რასაც ხარბი თვალი ხედავს და უძლე-
ბი გული ისურვებს, რაც ამ ცოდვილ,
ბებერ მიწაზეა...

...მან თქვა: „ტახლა მწარე ჰყოვბს,
სკობს იქნების რაცა ძვირად“.

II

საზღვარი, თურმე, უსაზღვრობასაც
აქვს.

უღვთოდ გვემული და პარტახი თეკ-
ლას ყოფამ არსებობა შეწყვიტა. გამო-
შრა, გამოცარიელდა, გამოლენჩა, გა-
ტუტყვიანდა, ლაფთა და წუმპით გაბი-
ნძურდა... ბრიალა, ციმციმა, ნაპერწკ-
ლის მფრქვეველ თვალეში ძრწოლა,
დამფრთხალი — ბორბოტი ვნება და
ცბიერი, უნდილი შური, უნდობლობა
ჩაუსახლდა. მლიქვნელის უტიფარი
ღმეჭა და უგერგილო, უნიათო, ტუჩებ-
თავმოუყრელი ლიზი დასჩემდა. ჩარ-
ბზე დადამბლავებულის ლორწო დაე-
კიდა, გულისპირზე რომ უცვივოდა და
თევზის ქერეჭივით უბზინავდა.

ნაშიმშილევი ჰამდა, რაც წინ ედო
და ნამწყურვალევი სვამდა, რასაც სთა-
ვაზობდნენ. ედებოდა მონის თონთხ-
ლო, ოფლიანი ქონი და უჯდებოდა კა-
ლთაში მოძალადეს, უწვებოდა გამრყ-
ვნელს და გათიშულივით უსიზმრო,
უგრძნობელი ძილით ეძინა. არც სწავ-
ლა უნდოდა, არც სამსახური, არც
შრომა, არც საქმე და ზვალინდელ დღე-
ზე ფიქრი

ვინც მიიტაცა და მიისაკუთრა, უსი-
ნეთი და ყსაბის ხელეჭყყუნე-
დი ჩვარიც იყო, მან ჰქცევს: მისევეა
თავის ბუნავს რა მხევალიც დაამშვე-
ნებდა. ისე უნდა მოექცია ნადავლი
მდებარი, ვნება — მპყრობელის გარდა
— არავის აღძროდა და მიტაცებულის
ხსნა, კიდევ რომ ვინმეს გახსენებოდა,
გული აღარ მისვლოდა. წყაროს თვალი
ისე აემღვრია და აეტალაბებინა. მწყუ-
რვალს პირი ვერ დაეკარებინა. სულა-
მოცილი ლეშად ქცეულიყო და მო-
ნის უღელს ისე შეჩვეოდა-შესისხლ-
ხორცებოდა, თავის დაღწევასა და თა-
ვისუფლებას მონობა ერჩივნა.

ხატად, ხატისმტეხელი — მკრებელი
ეცნო. სიძულვილს, ზიზღსა და შიშს
სასწაული მოეხდინა. — სოყვარულად
ჰქცეოდა. სიშიშვლე და ძალადობა —
ვნებად. თავისი საწადელი დაეკარგა და
მიმტაცებლის სურვილი შეჰქონდა სუ-
რვილად, მპყრობლის ნება-ნებად.

ისე უნდა შეცვლილიყო, უახლესის-
თვისაც ცნობა შეუძლებელი გამხდა-
რიყო.

და ყოფილიყო ტოლი ტოლთან,
სწორს სწორთან განევსენებინა. კარგია
ის, რაც შენია. მშვენიერი ისაა, რაც
შენს თვალსა და გულს ახარებს, რი-
თაც გეცხოვრება!

...და, ამ დროს, გამოჩნდა ფარნა
ამაღლობელი. კარზე დაკაქუნებისთა-
ნავე არ უპასუხეს. ისევ და ისევ რომ
დააბრაბუნა, სადღაცოდან მოესმა „მო-
ბრძანდიო“-ო, მაგრამ ეს, თითქოს,
ოდესღაც ნათქვამის გახსენებას ჰგავ-
და, თუ... ფარნა დაიბნა და ერთხანს
კარის შეღებაც ვერ გაბედა. რა დაავი-
წყებდა, აქ ნამყოფი რომ იყო. მაინც
არავინ გამოგებებია. როცა შევიდა, რა-
ღაც მოულოდნელი შიში შეიყოლა, თუ
იქ დახვდა!

ღმერთო! ყოვლის მხილველო და
ყოვლის მომტყეველო, რა იყო ეს?!
ერთ დროს სად ნამყოფი სად მოხვდა!
ვისთან მოდიოდა და ვისთან აღმოჩნ-
და?! რით ყარდა აქაურობა და რით
იყო მორთულ-მოფარდაგული. რა გა-
ჭირვება, რა სიღატაკე, მაგრამ სათნო-



ება — სიწმინდე სუფევდა ერთ დროს... ახლა ასე მხუთრი და სულისშემხუთველი ჰაერი რატომ იღვა და აქ ვინ ცხოვრობდა?! ან ეს უტიფარი, მოშვებული, გულმოღვლილი და კაბაში დაუტევიარი, გაზულაშებული, ურცხვი მუცავი ვინ იყო?! გაუხდელი, გაუნძრევლად რომ წოლილა და მუთაქაზე ნადები ლოყა და ყური ასწითლებია! ახლად გაღვიძებულს თვალეში ხელიც არ ამოუსვამს, თმის სარჭით დამაგრებაც არ გახსენებია და არაფერი... დედამიწის ზურგზე აღარაფერი უკვირს და აოცებს?!. თვით ფარნას — მამუქას მამის გამოჩენა, თავისი ფეხით მოსვლა, მოკითხვა არ ანკვიფრებს?!

არც სკაში შეუთავაზებია, არც ჭერი, არც მასპინძლობა. ამ უტყვსა და უგზრძნობელს ისიც არ დასცდენია: „გელარ გენობო“, „გზა შეგეშალათო“, ან „არაფერი აღარაა, რაც იყოო“!

ერთხანს, რაღაცას რომ იხსენებ, იხსენებ და ვერ გაგიხსენებია, სახე ისე დაეკუმუნხა. მერე თავი უამურად გაიქნია: ვილაცა, გულდასაწყვეტი, უახლოესი რომ მოგიკვდა გეგონა, თურმე ისევ ცოცხალი ყოფილა, თუ სული გამოგეცხადა, გგონია... მაგრამ იმდენი ხნის წინ მომხდარა და თავის დროზე იმდენი გითავცემია, გამოგიგლოვია.

სახტად დარჩენილმა ფარნამ, მაშინვე უკან გაბრუნებაც ვერ მოიფიქრა. თვალები ერთბაშად დაუვიწროვდა და ესლა აღმოხდა:

— აბა, ასეა საქმე...

— დიახ, ბატონო ფარნა, მე გავთხოვდი...

ეს იყო, რაც იქ ითქვა. არც სალამი და გამარჯობა, არც კითხვა-მოკითხვა, არც მეტი არც ნაკლები. კაცმა რომ თქვას, არც იყო საჭირო. ყველაფერს, ყოველ წვრილმანს და უმნიშვნელოსაც არაფერი ეცხო იმისი, რისთვისაც ფარნა მოვიდა და რაც იქ უნდა დახვედროდა.

თეკლას გულისცემას უტყუარად ფარნას გამოჩენითაც არაფერი მოსატყუარებია, მაგრამ თუ მაინც დაღარღილებდა, მაინც ფეხზე იღვია და დღე-ღამის გარჩევას ახერხებდა. ერთადერთი — შურისძიებისათვის. არაფერი მეტი არც წინ იყო, არც უკან, არც წარსული, არც მომავალი. შური უნდა ეძია იმაზე, ვინც მარტო ხვალნდელი კი არ მოუსპო, გუშინდელიც. წაუშალა, ამოართვა სული და აქცია ხის დაზგად, როგორც მოესურვება და რაღაც მოეგუნებება, იმად რომ ხმარობს.

შ-უ-რ-ი-ს-ძ-ი-ე-ბ-ა!

ამას ამბობს ბებიას ნამზითვი ოთხთავიც, რომლის გადაძალვაც თეკლამ შეძლო. ტრიფონი არაფერს ამბობს, მაგრამ ეძებს. მას არ სჭირდება წიგნი და სახარება, ეს ისაა, რაც მას ხელს უშლის და ძლივს მიღწეულ ბედნიერებას უჩრდილავს. თეკლას კი ეს შავყდიანი პატარა ნივთილა აბადია, როგორც ერთ დროს ბებიას ჰქონდა „თვისთა ლობად“... ელპიტეს. ის სულის განწმენდისათვის სჭირდებოდა, გულში რომ შური და მტრობა არ შეჰპარვოდა, რომ მის წამებულ სიცოცხლეს მიტევება შესძლებოდა, სააქაოს გასაძლებად და საიქიოს სულის საცხოვნებლად. თეკლას კი არა მიტევებად და შენდობად, არამედ: „ნუ ჰგონებთ, ვითარმედ მოვედ მე მიფენად მშადობისა ქუეყანას ზედა; არა მოვედ მიფენად მშვიდობისა, არამედ მახვილისა“.

თეკლას შეწირულმა ბებიამ იგი არც სიკვდილის მერე დატოვა უნუგეშოდ და ახლაც, მის ბედს შემნატრეულ შვილიშვილს წინამძღვრობს. უნდა შეაძლებინოს შეუძლებელი და გამოასყიდვინოს გამოუსყიდველი, უნდა დააღვრევიროს მამის, დედის, ბებიის, თავისი და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი უდანაშაულოს დამლუბველი ჯალათის სისხლი. „და რომელმან არა აღიღოს ჭუარი თსი და შემომიდგეს მე, იგი არა არს ჩემდამ ღირს“. თეკლა ვერ იქნება თავისი დედ-მამის ღირსი, თავისი წმი-

ნდანი ბებუის ღირსი, თუ „თავის ჭვარს“ არ აიღებს... „რომელმან მოიპოვოს სული თასი, წარიწყმიდოს იგი; და რომელმან წარიწყმიდოს სული თასი ჩემთვის, მან პოვოს იგი“.

ღმერთი ამბობს ამას, თუ თეკლას სათავისოდ ესმის, ეგ სულ ერთია. „და ვითარცა დაიძინეს კაცთა მათ, მოვიდა მტერი მისი დასათესა ღუარძლი შორის იფქლსა და მას და წარვიდა“. „აცადეთ იგი თანა-აღორძინებად ურთიერთას ვიდრე ეამამდე მკისა, და ეამსა მკისასა უბრძანონ მომკალთა მათ: შეკრიბეთ პირველად ღუარძლი იგი და შეკარით ძნეულად, რაჟთა დაიწუას იგი...“ „ხოლო მტერი იგი, რომელმან დათესა იგი, ეშმაკი არს; და მკაჲ იგი არს აღსასრული ამის სოფლისაჲ, და მომკალნი იგი არიან ანგელოზნი“. თუ ღმერთი არის, ამას ამბობს. მაგრამ თუ არ არის, მაშინ იმის იმედიც არ უნდა გქონდეს: „და შესთხინენ იგინი შორის საჭუმელსა მას ცეცხლისასა. მუნ იყოს ტირილი და ღრქენაჲ კბილთაჲ“. და მაშინ, მით უმეტეს, შენ — „ყანავ ღუარძლჩათესილო“, გმართებს „მომკეული ანგელოზების“ როლი, რომ ღუარძლმა არ წალეკოს ყანა და ხორბალი სამარადეამოდ. „რამეთუ ამან ჰეროდე შეიპყრა იოანე და შებორკილა იგი და საპყრობილესა შეაყენა ჰეროდიაოს-

თს, ცოლისა ფილიპეს, ძმისა თასისა“. „რამეთუ ღმერთმა თქვა: „მეცხელსა მამსა შენსა და დედასა შენსა; და რომელმან თქუას ბოროტი მამისათს გინა დედისა, სიკვდილით მოკუედინ“. მართო აუგის მთქმელი? მართო დამძრახვი და მაგინებელი? და მართო თეკლას დედ-მამის?.. მართო ერთისა და ორის?.. და აქაა ყოვლად აუხსნელი და თვით ღმერთისთვისაც სასჯელმოუგნებელი. თუ „მამისა გინდ დედისა აუგის მთქმელი სიკვდილით მოკედეს“, დედ-მამის მკვლელს რა ეგების? ბებუის მწამებელს და შიმშილით სულის ამომწვედელს რაღა ეკუთვნის? თუ მთელი ოჯახის ამომწყვეტი მათი სახლის, კარის, ფუძის, კერის მიმტაცებელიცა და მათი შვილისა და მომავლის გამრყენელი და ნამუსის ამხდელი? „რამეთუ ეტყოდა მას იოანე, ვითარმედ: არა ჭერს-არს შენდა, ვითარცა გესუა იგი ცოლად“. რომელი ერთისთვის „ჩაყრიან მათ ცეცხლის ქურაში“ და დანარჩენებისთვის? ამდენი ზღვა სისხლისათვის ვინ აგოს პასუხი?.. ვინც ერთს შეცოდავს, რაკი სასჯელი ერთია, იგი ასსა და ათასს ჩაიდენს. რომელი ერთისთვის ელის მას „ქურაში ჩაგდება და კბილთა ღრქენა?..“

„შენ დამიფარე, ძღვეა მეც დაორგუნვად მე სატანისა“...

არნივი და ხანჯალი

თუმცა არ მქონდა მხატვრობის ნიჭი,
თუმც ჩამიარა ამოდ გარჯამ —
მახსოვს, ჯერ კიდევ პატარა ბიჭი,
ვხატავდი მუდამ არწივს და ხანჯალს.

არც ლამაზ გოგოს,
არც მტრედს,
არც მთვარეს,
რატომღაც მხოლოდ არწივს და
ხანჯალს!

ვხატავდი ყოვლად უნიჭოდ, ცუდად
და კვლავ თავიდან დახატვა მსურდა
და კვლავ თავიდან ვხატავდი მუდამ
მხოლოდდამხოლოდ არწივს და
ხანჯალს!

იქნებ აკაცის „ხანჯალის“ გამო,
ან იქნებ ვაყას „არწივის“ გამო...
ან პაპის-პაპის თუ მისხის-მისხის
გაცოცხლებული ჩემს ძარღვში სისხლის
იყო ფარული წრიალი, ტანჯვა...
რომ ვხატავდი არწივს და ხანჯალს?

იყო ხანჯალი და არსად — მაჯა!
იყო არწივი და არსად — მთები!
და ვერ ჩაბლუჯა ხანჯალი მაჯამ
და ვერ გაშალა არწივმა ფრთები!

ვხატავდი, მაგრამ ეტყობა — ცუდად,
თუმცა ვხატავდი ჭიუტი გზნებით...
ვილაცამ კარგად დახატოს უნდა
ხანჯალთან ერთად არწივის ფრთები!

თანდგა დილა

რა იქნა ჩვენი ფიჭვი საერთო?
რატომღაც ყველა თავისას ჩივის...
და ამ ყველაფერს ისიც დაერთო,
ფეხქვეშ საერთო გვემლება ტივი.

აღარა ფხიზლობს განმსჯელი გონი,
რომ გააღვივოს მომავლის ღივი,
წარვიდნენ დრონი, იცვალნენ დრონი,
საგათუნებლოს არავინ ყივის...

არავინ მღერის მხედრულს და
ლაშქრულს,
ვლილინებთ ოდენ გაბმული გვრინით.

ღრობას ახალს, ჭრელსა და ვაჭრულს,
სავესს სიმდიდრით, სუფრებით,
ლვინით —

თავისი გზა აქვს, მშვენივრად იცის,
ქონგადაკრული უაზრო ტვინით —
რა გამოდნება სულ კუდის ქიცინს —
რამდენი ლუკმა, რამდენი ჩინი...

კაცმა არ იცის, სადამდე მივალთ,
სადამდე ვივლით სულ თავის ქნევით...
რეკრავი მოდის, თენდება დილა,
მზის სხივი ღუის მწვერვალებს ზევით!

სვატიცხოველთან



ეროვნული
ბავშვების
გაბილვის.

აქ დედლა ქართლის ცხელი მირონი,
ხან მხსნელი, ხანაც დამაქცეველი...
გაფითრებულა ცა-საფირონი,
ახუნებს ყოველს ჟამი მძლეველი.

რა გეზმანება წმინდა ტაძარო,
კედლებს რა ელდა უვლის დენიებით?
ურწმუნობამ ლამის დაგზზაროს
მტარვალთა რისხვას გადარჩენილი!

ფეხქვეშ კენესიან გრილი ფილები
ბაგრატოვნების, ამილახვრების...
ხოლო ტურისტი კმაყოფილებით

უმზერს მაცხოვრის ბეჭეტს
გაბილვის.

მოდის, ნაკადი შეუწყვეტელი,
ვინ კრძალვით,
ვინ კი — ცნობისწადილით...
მზერამ გაცვიტოს ლამის კედელი
და მოლანდებად იქცეს ნამდვილი...

ჯერ კი დგას მშვიდი, არწივისფერი,
მალლა მიმსწრაფი, მზრებაწეული,
რომ ცას შეასკდეს ბოლოს სიმღერით
ტაძარი — ჩიტად გადაქცეული!

რაც მაღალია

რუსთველის ქუჩას ერთი ჭადარი
ჩრდილს ჰფენდა, ახლა აღარსად არი...
ახლა ასფალტის შავი საფარით
წუხდება მიწა მიუსაფარი.

როგორი მძლავრი,
რა მზრებგამილილი!
იდგა სიმწვანე ცაში აჭრილი,
ლავეარდის კალთას თავმიდებული,
ქვეყნიურ ყაყანს გარიდებული...

იგი, მარადი სიცოცხლის ღირსი —
განგებად ექცა სიმაღლე თვისი.
პრიალებს ცული, ღრჭიალებს ხერხი —
ყოველთვის მაღალს ეცემა მეხი...

ხერხი ძველია, არ ახალია —
უნდა მოიჭრას რაც მაღალია.

ბრიგალი

ციკლიდან — „მომე წელიწადი“

ხეებს ფესვები სტკევა სიმწარით,
უმწეო რტოებს მიწას ახლიან.
ყველა სულდგმული შინ მიიჩქარის —
ახლა ნუგეში მხოლოდ სახლბან.

მაგრამ მოძვრება სახლის ბზარებშიც
მოდის, ვერაფერს აუღობია.
არვის ივიწყებს ამ სიჩქარეში,
თითქოს ქვეყანა დასამზობი აქვს.



სივრცე აესილა რისხვით, კაეშნით,
მოაფრიალებს კალთებს სილიანს...
შავად ჩამდგარი შიში თვალებში,
თვალეები ელდით ამოვსილია...

რას მიეყრდნობი? რა არის მყარი,
თუ ზეცის რისხვა არ დაეჭვებო
წრიალებს ქარი, ბობოქარებს
რომ გადაგვწმინდოს ცოდვილ მიწიდან..



ზიდან ზეზე გადაფრინდა ჩიტი
ტ. გრანელი

ტოტი ირწევა. ჩიტი გაფრინდა.
ვერ გამოიწერ ლექსს არაფრიდან.

ჩიტი გაფრინდა. ცას ეფერება.
ცაა ჩიტების ბედნიერება.

ხოლო ფოთოლი მიფრინავს დაბლა.
მგლოვიარება ბუნების ტაბლა.

მეჩვენა წამით: ჩიტიც, რტოებიც,
მხოლოდ დროებით,
მხოლოდ დროებით!



სიცოცხლე თითქოს სიცოცხლეს არ
ჰგავს —
ერთხელ გიბოვი — ათასჯერ გჯარგავ,
გული დამფრთხალი, გაგირბის, მაგრამ
კვლავ სიახლოვის სურათებს ქარგავს.

მონატრებაა ცხოვრება მთელი:
ვნატრობ ცას, თუმცა თავზე მახურავს.
თვალსდახელსშუა სადღაც მისხლტები,
ვერ დაგიდექი მწედ და მსახურად.

სიცოცხლე უკვე ჩაიდაღმართა,
ჩინმაც იკლო და მუხლის ძალამაც.
მოულოდნელად მოსულმა წარღვნამ
ყველა ბიბინა მდელიო დაღამა.

შავი ფრთოსნები ფრთებს ისწორებენ,
დაუყვებიან ზეცას დამრეცად.
წყლისპირს მტირალი სველი წწორების
პირველი ცრემლი უკვე დამეცა...

ისინიც მალე ჩამომყვებიან,
ტალღები ისე ელამუნებათ.
ცხადად ჩამესმის, რასაც ჰყვებიან:
ვერავინ გავა გაღმა უენებლად.

ვიცოდი, მაგრამ მაინც ვეცადე,
(სიცოცხლე ბევრმა ცდაში გალია)
შენდობას ვითხოვ,
თუ რამ შეგცოდე,
მხოლოდდამხოლოდ ჩემი ბრალია.

ის, რომ სიცოცხლე სიცოცხლეს არ
ჰგავს
რომ მდორედ მიდის მისი დინება...
არაფერია, შენ იყავ კარგად,
შენ ნურაფერი ნუ გეტკინება!

სამზეოს კარზე ბედის მძებნელად
სხვანი მოვლენ და სხვანი ივლიან,
სხვანი შესვამენ შენს სადღეგრძელოს,
გადაგწმენდენ ზეცას ლილიანს...

კაიზარის ველიდან



საქართველოს
„მწიგნობართა კავშირი“
გა. ორბელიანი

მე არ მინახავს
ამ მთებიდან მზე როგორ ჩადის.
მე რომ მოვედი, ღამე დამხვდა,
ღამე ისეთი,
რომ ზეცის თაღზე
ვარსკვლავებსაც ძლივს მივაკვლიე...

მე არ მინახავს
ამ მთებს მიღმა
მზე როგორ ჩადის...

ოღონდ მეჩვენა:
ვიღაც იდგა მაღალ მწვერვალზე
და მზეს ჩასვლაში თვითონ შველოდა,
რომ დაენახა:
გამოთხოვების სინანულით,
ცივი სხივებით
გაბრწყინებული მწვერვალები
კავკასიონის...

მე არ მინახავს
ამ მთებს მიღმა მზე როგორ ჩადის...

• • •

მილიონიან
ამ ქალაქში
ის ერთი დადის
მიზეზი შენი სიხარულის,
ოცნების, დარდის.

უცნაურია, რაა იგი,
რაა მისთანა,
რომ გული,
როგორც ავგაროზი,
თან წარიტანა?

უცნაურია,
სიყვარულო,
საქმენი შენი,

მიზეზო ოხვრის, ალტაცების,
ტკივილის, თმენის...

გადაგვაფარე
კალთა
ქვეყნად ყოვლისმფარველი,
სხვა რამ სასწაულს
ცხოვრებისგან
აწ აღარ ველი.

ჩემყუდროვდები
გაზაფხულის
ამ თბილ ზვარეში
და შეუქი მისი
წარმიძღვება იქ, სამარეშიც...

— • —

• • •

პატარა ნერგო,
რა ნათელია
სიმშვიდე
შენი —
სადაც დაგრგავენ,
იქ აყვავდები.

• • •

ნუ დაიბნევით,
თუ სამკურნალოდ
მოგიყვანეს სწეული ჩიტი.
ერთადერთია ჩიტის წამალი —
ფრთებზე მალამოდ უნდა დაადოთ
ცის
ანაჭერი.

• • •

ღამეულ მდევრებს გამოჰყეული
ამ დათოვლილი ხეების ბაღში
შემოვარდა

ის ქალი ბოლოს...
არავინ იცის, რა იქნა მერე.
მაგრამ ჩვენ, მოდით,
აგერ იმ ბუჩქს იასამნისას
ნუ ვაწყენინებთ,

ბაღის კუთხეში რომ განაბულა
და დიდ ფანტელთა
გაბმულ

თოვაში
გულუბრყვილოდ
ყვავის და
ყვავის.

გაზაფხული



სალამოსპირის სიჩუმე იყო,
სკვერში თეთრად ყვავდა ბუჩქი,
და ქუჩაში
მორბოდა

ქალი.

ფრთხაბატულა პეპელას ჰგავდა,
ლამაზ პეპელას,
მოწყენილი რომ იჯდა დიდხანს
სამრეკლოს
ზარზე

და უეცრად
დარეკეს
ზარი.

ლამით არწივი
თავის დიდ ფრთებს
იხუტებს ტანზე

და გულისცემას
ისმენენ ფრთები.
სულ ესაა საიდუმლო
ზეცაში ფრენის.

ჩვენ კი დავხტივართ მხიარულები
თავით ფეხამდე გალუმპულები,
მავრამ ისიც
უნდა ვიცოდეთ,
რომ ეს თბილი, ეუუუნა წვიმა

აიმ პაწია ყვავილს ეკუთვნის,
მისთვის მოვიდა.
ღრუბლებს
ჩვენზე
არ უფიქრიათ.

რკინის მესერთან იდგა ბიჭუნა.
მესერს იქით იყო ეირაფი.
საკუთარი სიმაღლით დაღლილს
ეირაფს
მიწაზე

დაედო თავი
და მხიარული იაიების
სიცილს
ისმენდა.

...
 არ გინდა იყო
 პირველი კლასის მასწავლებელი
 და ჰგავდე მუხას
 იებში ჩამდგარს,
 თვითონაც რომ
 იის სურნელი გადასდებია?

...
 მხოლოდ ერთხელ
 მოვკარი თვალი
 ფარნის მკრთალ შუქზე.
 მამ სულ რად მახსოვს
 ნეტავ ის ქალი
 და მისი სახე
 იღუმალი და სევდიანი,
 როგორც საღამო უცხო ქალაქში.

...
 აბა მაგ საწყალს
 რაღა უშველისს..
 აივანზე ეძინა თურმე
 და სახეზე გადაუარა
 სასიკვდილოდ დაჭრილი ჩიტის
 ფართქალი
 ჩრდილმა.

ჭანჭიკოვისდროინდელი თამაში მზესთან

მე დილიდან
 ზღვის პირას ვიდექ.
 მითბრეს,
 მზე ცაზე
 იხდისო კაბას
 და შიშველი
 ჩადისო ზღვაში.
 და მე ველოდი,
 უნდა მენახა,
 ვით იხდიდა

მზე თავის კაბას.
 ალბათ მიმიხვდა ენებიან წადილს
 და მთელი დღე
 აცელქებულ გოგონას ჰგავდა,
 დანავარდობდა
 ელვარე ცაზე.
 მე კი ვიდექი...
 მაგრამ ამაოდ
 ველოდი თურმე.
 მოსალამოვდა,

მზე მომღიმარი
ჩაატურდა ზღვაში,
წნული თმები
ჩაჰკრიფა ხელით
და მხოლოდ მერე გამოჰკიდა
თავისი კაბა
ზეცის კიდზე...

მე იმ ღამეს არ დამეწივს
მზე იწვა ზღვაში
და მონაზვნის თეთრი ტანივით
მისი სიშიშველე
იყო ჩემთვის
მიუწვედომელი...

პეპლები

დიდ მინდორზე
პეპლები ფრენენ...
სიო არხევეს მინდვრის ყვავილებს...
ფრენენ პეპლები.
მზის ამოსვლამდე
ყვავილებად
იდგნენ თვითონაც,
მაგრამ ისურვეს ცაში გაფრენა,
შეიჩხნენ უცებ,
შეიფრთხილეს,
პეპლებად
იქცნენ
და აფარფატდნენ...

მაგრამ ჰა, უკვე შუადღეა.
რალას ელიან?
რატომ
ზეცისკენ
არ მიფრინავენ?
ყვავილიდან
ყვავილამდე
ფრენენ და ფრენენ.
წამოგვეყვითო,
თავიანთ დებს ევედრებიან,
ჩასჩურჩულებენ
ცის სილურჯეზე
საოცარ ამბებს...
მაგრამ მიწის დატოვება
ყვავილებს არ სურთ.
გარინდელნი უსმენენ ჩურჩულს,

მოსწონთ მხოლოდ
ჩურჩულის
სიტყბო.
და ნეტარებით იღიმებიან...
მზე მიდის ცაზე.
დაღლა დაეტყო პეპლების ფრენას,
ყვავილობიდან გამოყოლილი ნამის
წვეთები

შეაშრათ ფრთებზე,
მაგრამ კვლავაც
ყვავილიდან ყვავილამდე
ფრენენ ჩიუტად,
ფრენენ და ფრენენ...

მერე უცებ
მოვა საღამო
და მინდორზე
დაწვება ბინდი.
მინდვრის თავზე
დიდ ლურჯ ქოლგას
დაჰკეცავს ვილაც
და შორეთში
ფრთხილად
წაიღებს...

პეპლები ერთხანს
კვლავ ფარფატებენ,
მერე ფრთები ეყინებათ
ცისფერი სევდით
და მთვლემარე ყვავილთა ძირში
იფერფლებიან...

იუპიტერის სინანული

დასაწყისი

(ღმერთების ქორი და იუპიტერი)

ქორი — ძროღე, სამყარო! ძროღე-
დღე, მოკვდამო! ძროღე, საგნებო, სუ-
ლოვანი და უსულონი უზენაესი კონ-
ვეიერის ღრმა ხვეულებიდან ტყვიის ღრუ-
ბლები მოედინებთან და ცის თავანზე პირს
მტკარით იყრავენ! ო, განსტეულზე — ყოყ-
მანის მყიფე ნაშიერი! ო, ზღვართა ბუნება,
სამყაროს სახსრებში ჩამონტყვებულ! ო, ბე-
დისწერის იღვწილო სახისმეტყველებზე, ყო-
ფიერების უბილავ პორებში ჩაბუდებულ! ო,
ათვის სისტემათა გუთნებო — არსე-
ბობის ფარული ბზარებო! ო, შესაქმენ ბეწ-
ვის ზიღო! ო, თუზა და ანტითუზა — ნამ-
წავ გაუღწევი! ო, სასწორის პინებო — ეამ-
თა ბორკილების ნიშანო და სასწაულო!.. ყოყ-
მადადღე იუპიტერს, იღვთადამბადებულსა და
მეტერიამოქმედს, ყოველთა სამეფოთა მეუ-
ფეს, ეღვმენტთა პარმონის მიზეზთმიზეზს,
მნათობთა მწყემსსა და ზედაშეღველს, ბირთ-
ვულ მარცვალთა მთესველსა და ატომურ
კრიალოსათა დიდ ხელოსანს, პლანეტობატრის,
შვი ხერცხვებისა და თთორი ქუჩების მზრბ-
ნებელს, არსისა და არაარსის მკერობელს,
ეფალს უზენაესს, ვინც მუდამ მხენ იყო და
მოძრავი, ვინც მუბლჩაუბრელად იღწოდა და
თავის ნაღვამს თვალისინიწივით უფრთხილდებ-
ოდა, ვინც რუდუნებით ქმნიდა ბუნების ოპ-
ტიმალურ კანონებს და შიშსა და იმედს თანა-
ბრად თესავდა, რათა სამყაროში ბალანსი არ
დარღვეულყო, ეს რამდენიმე საუცუნავ გულ-
ჩათბრობილობა დასტემა, ეღვა-მები — ღვთა-
ებრივი პირველიარადი, რომელიც ვგზომ შეე-
ნოდა — აიყრა და გვერდზე გადასდო, ზის
ახლა მდუმარად ცეცხლოვან ტაბტზე ორტო-
ფობის მღვრივ ნისლით შებურვილი, მალაღ-
შებლი საუკვროდ მოკლერბელია და ქმუნ-

ვით ჩასტკერის თავის დუალისტურ ნახელავს.
მის მოწველომელ ფიქრთა ზეგარდმო იმუღ-
სები ავის მომასწავებლად ტრიალებენ ყოფი-
ერების ცაზე, როგორც უკანასკნელ ფიქერ-
ვერჯად ასაფეთქებელი ვარსკვლავები. დაძა-
ბული სამყარო უცხო მოლოდინით თრთის
და ცატყახებს. შიშს დაუზაფრავს ყოველი არ-
სი. შიშის წითელმა თვალმა უკვდავეთივ შე-
მონათა და ჩვენი ღვთაებრივი გულევიც შე-
ძრა. თვით იენონაც შეკრთა — ყოველადმო-
ერის ერთადერთი გულის მესაიდუმლე და მი-
სი საიუპიტერო სარეცელის მოზიარე; შეკრ-
თა და, შემონებულმა და საგონებელში ჩაყარ-
დნილმა, მთელი საყარნავალო ტანსაცმელი —
არწივის ფრთებიც, ოქროს წყიშაც, თთორი
ხარის ტყავიც, ღრუბლის ქვედაც... — ყველა-
ფერი, რაც ამას წინათ ეკვიანობის ნიადაგზე
თავის მზითვის სკივრში დაუშალა, საყუთარი
ხელით უკანვე ამოაღავა და მორიღებით დაუ-
წყო ტაბტზე, მაგრამ უზენაესმა, ადრე რომ
ესოდენ უყვარდა ექსტრავაგანტური კოსტუ-
მით მიწაზე დაშვება და ჭიშინ ბანოვანებზე
მედგარი იეროშის მიტანა, ამყრად სამოსს
ზედ არ შეხედა განიმედსაც კი ახლო არ იყა-
რებს. ზის ასე მუნჯად, გაშვებულნი და ღრმა
ფიქრებში ჩაფლული... ნეტა რას მოასწავებს
შენი უძრავობა, ო, მუბთამტებლო! რაზე მე-
ტყველებს შენი ღრმული? საით მიგიმართავს
ღვთაებრივ ფიქრთა ღაზრები? რამ შეტყმუნა
შენი იუპიტერული შებოლო?.. ო, წიშის მიყნავ
— დიდო გაუსაძლისობავ! ო, იღვმალეების
მწყივე ანაზღვეულობავ! ო, თვალთა ლიბრავ-
დაკრული!.. შეეხებინათ, უკვდავებო! გვეყო,
რაც ვითმინეთ. ჩვენც ხომ ღმერთები ვართ
და ყოველისმყოფანობა გვემართება! ამა, ერ-
თად, მუბთამტებლო! მოვყავარ ყური და



ისმენე ჩვენი კანონიერი დადგინი: ველარა გენობთ, ყოვლადწიერიო! რა ხანია შენი მკუხარე ხმა აღარ გაგვიგონია! რა ხანია შენი მძლავრი ნება არ გვიგრძენია! რა ხანია უქმად ზიარ და ნაღვლიანად ჩასკერი ქვეყნიერებას! შინით აღარა ვართ, კრონიონო! ცონდა ჩვენი ბუნება, არცოდნა ჩვენი ბუნების შეზღავდა გავეკობილე შენი კმუნის მიზეზი!

იუპიტერი — გავიხვლოთ, თანამომგრთენო. ან კი რა მაქვს დამალი! ამს წინათ დროის სამბელში შევიხვდე და თვალწინ ისეთი შემზარავი სურათი ვაღმეშალა, შევტარწუნდი და ვიანე, რომ წმინდა იღვას ნივთიერი სვე მივეცი. მას აქეთ ვფიქრობ და, რაც მეტს ვფიქრობ, მით უფრო ვრწმუნდებო: სამყაროს შექმნა შევდობა იყო.

ქორო — მაგას რას ამბობ, შეუძმდარო! განა ნივთიერი სამყარო მშვენიერი არ არის?! განა ეს ციკენა პლანეტა ჩვენი სიხარული და სამაყე არ არის?! განა სიციცხლე პერპეტუუმ-მოძლე არ არის, რომელმაც ისეთი ყვაიერი გამოიღო, როგორცაა ადამიანი — ამბროზიის დაუშრატელი წყარო!

იუპიტერი — პლანეტა ლაფში იძირება, პერპეტუუმ-მოძლიუს ენგი ედება, სიცილბლე დევეტატური გამოდგა. ადამიანი შამიანი ყვაილია, ვერ ხედავთ, თავს როგორ გავიდნენ?! აღარ გვატეხიან, ძალდა არ გვაგდებენ. უარგვეყეს კლდე, თურმე ნუ იტყვიოთ და, არც კი ვიარსებობთ!

ქორო — ადამიანის ყბედობა რა ყურადსაღებია, უზნავსო! დე, ნუ ვიარსებობ! ან კი სულ ერთი არ არის, ვიარსებობთ თუ არა?! შთავარია, მათ არ შეუდლიათ არ იფიქრონ ჩვენზე და, მამსადამა, არ გვაღიარონ, ხოლო როგორ გვაღიარებენ — არსებულად თუ არა-არსებულად — ამას რა მნიშვნელობა აქვს?!
 იუპიტერი — მე მათ ზნეობის კანონები მივეცი, მათ კი ჩემი კანონები ფიქტეემ გათელეს.

ქორო — შენ მათ ზნეობის კანონები მალამოდ მივეცი, რათასიციცხლის ტყვილი—ორბუნებათმოარისი ხაზუნი — შეგემსუბუქებინა, და ეს შენის მხრივ უნაგორო გულომწყალების დღეთაბრევი აქტი იყო. თუკი ვერ შეიფერეს, მით უარსი მათთვის დაე, იტანჯონ ჩვენ რა! დამწიფებელი სიციცხლის ფუნქცია ამბროზიის წარმოებაა და ზნეობას მასთან ისეთივე კავშირი აქვს, როგორც გამრავლების ტამულას რიცხვის უსასრულო ბუნებასთან. განა შეგარდს, რომელმაც გამრავლების ტამულა ცუდად იცის, შეუძლია ამ თავისი უცილობით რიცხვის ბუნება შეცვალის? ესეც არ იყოს, ყოვლადწიერიო, რაცა კანონი მივეცი, სასყელის ხომ დეწესე! და ყველა, ვინც შენს კანონს, გადაეცა, შესაფერიად ისყება. განა ასე არ არის?

იუპიტერი — ეგ კი ვერა, მაგრამ მ-

თდა (და, აგრეთვე, ჩვენდა) სმწუნაროდ, ისინი ვერც კანონში ხედავენ! რა მხარეც სასყელში ხედავენ სასყელის უნაწყენს მითი შეგეტნება — რომელიც განფენილობასაც კი ხუთიოდე დაშლამული არხით უკავშირდება, რეალურ სამყაროზე ხომ სულაც ერთადერთი და ისიც ექსპერიმენტული გამტარითაა მიერთებული — ძალზე პრიმიტიულია და მიზეზ-შედეგობრიობის უმარტივეს დეკონსტრუქციას იქით ვერათერს ხედავს. კანონი უქმად მუშაობს, ხოლო უზნეობის ყოველი აქტი, დიდი თუ მცირე, დამბუღობის მუხტებს გამოჰყოფს, რომლებიც, რაკი ბუნებაში არაფერი იქარგება, — და ეს კანონიც ხომ ჩვენი დადგენილია! — არსებობს პირველი კონდენსირაღებია მესამე თვისების სახით და, მიუღწევნ თუ არა კრიტიკულ დონეს, — რაც სულ მალე უნდა მოხდეს — სისტემის თვითნებურ აფეთქებას გამოიწვევენ. ასე რომ, სირცხვილსაც ეჭვით და ამბროზიაც სხვაგან შეგვექმნება საბუნებლო.

ქორო — ო, ემანაციის აუბუნელო უსისტემობავ! ო, განზომილებათა საშების ცრუ ერთიანობავ! ეს რა გვითხარა, კრონიონო! ეს რა საფრთხელებში ჩავყვარე! რა ვილონოთ? როგორ მოვიქცეთ, რომ ღვთაებრივი რეპეტუაცა გადავარჩინოთ?.. იქნებ ნაცლე ზერის ვიხმაროთ: წარღვანა მოვეუღიწიოთ მაგ თავდასულებს. ერთი ჩვენებურად ვაწვიმით მიწას. კარგად გაერეკობთ გამდინარე წყლით. თუ დასტურის გვეტყვი, ბარემ დეტრიოდებოთ და საყიშე წყვილებს გადავარჩევთ.

იუპიტერი — არა, თანამომგრთენო! წარღვნიოთ ვერ მივალწევთ საჭირო ეფექტს. ჩვენში დარჩეს და, არც შეგვეფერის. თავდა განსაყეთ: თუ მარტო კაცთა მოდგმის მოსერას ვაპირებთ, ნადირსა და ფრანველს რას ვერჩიოთ? თუ მთელი ფუნის განადგურება გვინდა, წყლის ბინადართ წარღვნიოთ რას დავაყლებოთ?.. ან საყიშე წყვილებს სად იპოვიოთ? აი, დევეკალიონი და პირაც წმინდანები გვეგონენ, მაგრამ ხომ ხედავთ, რა შთამომავლობა დაგვიტოვეს!

ქორო — მაშ, იქნებ განფენილობის დანარჩენი არხებზე გაგვეხსნა და კუმპირიტების დამატებითი გამტარებები ჩავგვიროთ, რომ შენი დიდი კანონის სიღრმეს ჩაწუნდენ?

იუპიტერი — არ ივარგებს. მინიმალური დამოუკიდებლობა მივეციოთ და, აგერ, რა უკუღმართად გამოიყენეს! მეტი რომ მივეციოთ, რასა იზამენ! არა, უმალ იმ ერთადერთი გამტარისაც გამოვუტოვო და ყველას უნაწევ ავრგავ ხეზე, თუნდა ამის გამო მაღალსარისხოვან ამბროზიანზე უარის თქმა მოგვიხდეს!

ქორო — აბა რა ექნათ, ო, კრონიონო! ნუთუ გულებულადყრფილები უნდა ვისხდეთ და ველოდოთ, როდის აგვიფიქტებდა ეს წყითა და დაავთი შექმნილი პლანეტა?..

იუნიტარი — ნუ ღელავთ, თანამოქალაქე-
 დავენი! თვითნებური აფეთქების ნებას არ მი-
 ვცემთ. თუ აქამდე მივიდა საქმე, ვიდრე აფე-
 თქვებოდეს, ჩვენ თვითონ ვაფეთქებთ. ბო-
 ლოსდაბოლოს, უარს ვიტყვით ამ ექსპერიმენ-
 ტზე და სხვა ექსპერიმენტს წამოვიწყებთ. ცო-
 ტა დამაცადეთ. ჭერ რისხვითა და სინანულით
 ვარ შეპყრობილი, ამიტომ ვადაწვევტილების
 მიღება უჯეროა. დაემშვიდობეთ და ყოველივეს
 გულდინჯად ავიწონ-დავიწონი. ეგებ დასაბამით-
 ვე ავტარდით და საწყისი ბიჭი ვერ მოგზო-
 მით. ეგებ პირველ უჯრედში გაავსებარა შეუ-
 დომა. ეგებ განვითარების ხაზში ყველაფერი
 ვერ გაითვალისწინეთ. ეგებ მაინუნის გზა
 არ იყო სწორი და სხვა რომელიმე ცხოველზე
 უნდა ავჯდო აქცენტია — ეთქვათ, სახეღარ-
 ზე, ან ორუნიან აქლამზე... ვნახოთ. გამიგლის
 თუ არა რისხვა და სინანული, ყველაფერს
 მოვიფიქრებ. დროის ვექტორს ყურადღებით
 გაჩხრავ და, სიტყვას გაძღვეთ, ღვთაებრივად
 ობიექტურ განაჩენს გამოვტყანი... თქვენც გი-
 რჩევთ დროის ვექტორის შედარებით შესწავ-
 ლას. მერწმუნეთ, ძალზე საინტერესო და სა-
 გულისხმოა გამოთავირი სიჭრელიდან საერთო
 მნიშვნელის გამოყოფა...

59

აკაკა გუგია

მარტის კალენდების წინა დამეს (ქალაქის
 დაარსებიდან რვაას მეთორმეტე წელს) იმპე-
 რატორმა ნერონმა თავისი ყველაზე დიადი
 განაჩენი გამოიტანა, ხოლო დღითი ძველი სა-
 სახლის ზედა, მრგვალ დარბაზში, სადაც ლექ-
 სებს თხზავდა ხოლმე და უახლოესი მგობ-
 რების ვარდა, ჩვეულებრივ, არავის იღებდა,
 საში ერთგული და სანდო ქვეშევდროში დაე-
 ბარა.

გამჭირვალე გუმბათიდან სხივებად დაშვე-
 ბული ღღის შუქი, იატაკის ბაც ყვითელ მარ-
 მარილოში და ეკედლების მდიდრულ მოხატუ-
 ლობაში რბილად შეზავებულა, ვეება დარბაზს
 მსუბუქი და ხალისიანი სილამაზით ავსებდა.
 იმპერატორი სპილოს ძეღის განიერ სავარძე-
 ლში იჯდა, მკლავები აქეთ-იქით გადაიწყო,
 მოგრობ ტუნციის ქვეშ მუჭლები განზე გადა-
 ეყარა, წინ, მარმარილოს ორ თლილ სვეტს
 შორის, სპილოს ძეღისავე მგვიდაზე, მაღალი,
 ოვალური საკე ედგა, რომლის ოქროს ჩარ-
 ჩოს სამ მხარეს — გვერდებზე და თავზე —
 საში ნატიფი მუზა ამწვენებდა, და, თვალბეზი-
 ლდული და მთელი სხეულით საამოდ მო-
 თენთილი, ხან საკუთარ თავს მისჩერებოდა და
 ხან ცისფეროვალა სპორუსს, რომელიც ტყვიის
 პატარა მრგვალ ქუდქვეშ ჩამოშლილ წითერ
 თმას ეტლვებდალ უხვევდა შორველ კუთხეში
 მოხუცი ტერბანდი იდგა, ხელთ კიბარა ეპ-

ყრა, წყნარად უკრავდა და დამალ ხმზე დამ-
 ლროდა.

იუნიტარი

ნახევრადღმისეული სპორუსს იუნიტარე
 დასტრიალებდა თავს და ირგვლივ ნორჩი სი-
 ლამაზის სურნელს აფრქვევდა. ამ ოქროსოქო-
 ჩიან ბიჭუნას ნერონი თავის გულში ოლიმ-
 პოელთა მშვენიერ მწედს ადარებდა. თავიდან,
 ამ მსგავსებისთვის რომ მეტად გავსავა ხახი,
 თვითონაც მწედდ დაყენება დაუპირა, მაგრამ
 მეტე მაინც შეეშინდა იუნიტარის რისხვისა
 და გადაიფიქრა. ან კი რად უნდა გავლზიანე-
 ბინა ისედაც მიზეზიანი ღმერთი უტრფარი
 გამოწვევით? სპორუსი ღვთაებასათვთ ლამაზი
 იყო და სხვა მეტე რა უნდოდა! მით უფრო,
 რომ მწედდ უტყუთისა საქმე გაუჩინა. ახლაც,
 თმავი რომ მის მოქნილსა და ნაზ თითებს
 გრანობდა, ტანში ტკბილი ერთნატიელი უვლი-
 და, რის გამოც ჭერ რისხვა მოუღბა, მეტე
 სიმწარე გამოწედა, მეტე უწინაღული დიადი
 განაჩენიც დროებით გამოწედავინდა, ბოლოს
 კი, როდესაც ფიქრებით წერისმან უსიამო-
 ვებათა პატარა-პატარა გუმბრებმს გასცდა და
 მარადიულობის ნელთბილ ზღვაში შეაბიჯა,
 მისი არსებებიდან თანდათან გამოიღვენა ქვეყნის
 მმართველი და იქ მხოლოდ ზელოვანი დარჩა,
 რაც სრული ნეტარების დადგომას მოსაწვებ-
 და.

სწორედ ამ დროს გაიღო კარი და დარბაზ-
 ში ანიეტუსი შემოვიდა, მიზეზის ფლოტის
 სარდალი და ზღვის ჭეშმარიტი მგელი, რომ-
 ლის მრავალრიცხოვან ღირსებათა შორის მარ-
 გალიტივით ბრწყინავდა ერთი ყველაზე უფ-
 რი გამოჩინული და სასარგებლო ღირსება,
 ეკრამ დ ის, რომ თავზეხელაღებული მამაც
 იყო და სხვა თავზეხელაღებულ მამაცთა მსგა-
 ვსად შიში რა არის არ იცოდა, ვინაიდან, —
 ზოგი იმასაც ამბობს, ყველა, ვინც კი მამაცია,
 სწორედ ამ მიზეზით არის მამაციო — ერთ-
 გულებს მათობელა ბურუნსში გახვეული,
 ყედლს, როგორც წესი, მანამ ვერ ამჩნევდა
 ხოლმე, სანამ ზედ არ შეასკდებოდა.

ნერონმა საკყოდან გახვდა უტრბულად
 ატუხულ სარდალს, რომელსაც მეტრდი ძალუ-
 მად აუღ-აუდიოდა.

ანიეტუსს ძლიან დიდი თავი ჰქონდა. დი-
 დი, ეუთხოვანი და ფუტურო. ნერონს ყოველ-
 თვის უკვირდა, რისთვის უნდა დასჭირვებო-
 დათ უკვდავ ღმერთებს ამოდუნა სკივრის შე-
 ქმნა, თუკი შიგ ნამცეცი საუნჯის ჩადებას არ
 აპირებდნენ? ანიეტუსის საუნჯე ცოტა უფრო
 ქვემოთ იყო, მეტრდში. იქ ხმამალა, გა-
 მალეებით და თავდავიწყებით სცემდა ვეებერ-
 თელა გული, რომელიც იმპერატორისთვის
 იუქმებოდა, იმპერატორისთვის ფართოდე-
 ბოდა და იმპერატორს ეუთუწონდა. მთელს რო-
 მში ნერონს სხვა არავინ ეგუღებოდა, ვისაც
 ისე ალადა და გულწრფელად უყარებოდა,
 როგორც ანიეტუსს უყარებდა. ამ ხუთი წლის



წინ, როდესაც უმწველი ბრიტანეთის — მაშინაცვლის შეიღო, დედის გერი და თავისი სავარაუდო მეტოქე — ყველას თვალწინ მოწამლა და ამის გამო დიდი მითქმამითქმა ატყდა, რადგან მანამდე ახალი იმპერატორი მარადელთა ქომედი და მორყველი ზნეობის აღმადგენელი ეგონათ, ანიკეტუსი, ალბათ, ერთადერთი იყო, ვისაც მის საქციელში საძრახისი არაფერი დაუნახავს. ანიკეტუსს ეკვი არ ეპარებოდა, რომ, რასაც წერონი სჩადიოდა, ყველაფერს ღმერთების ზაგონებით სჩადიოდა, ღმერთებმა კი ჩვენზე უეთ იყიან, როდის ვისი მოწამელა სკორო. ახლაც, სიყვარულისა და ერთგულებისაგან რეტდასმული, არაბუნებრივად გაჭიმული იღგა კართან, გული ყელში ჰქონდა მოხუცნილი, ახრებს თავს ვერ ეყრიდა და ირგვლე ზამოწილილ ნაყრისფერ ბერესში სოველივე — დარბაზიც, იმპერატორიც, მოეღო ქვეყნიერება — ისე ირწოდდა და ტორტმანებდა, ლამის ზღვის ავადმყოფობა შეყროდა, რაც ამგვარ ჭანმრთელ მეზღვეურს მხოლოდ ხმელეთზე შეიძლება მოუედეც.

აგრეთვე მე ვუყვარვარ, მეც მის მიყვარს, გააფიქრა წერონმა და გუნებში გაედლია, რადგან ანიკეტუსის სიყვარული შეუძლებელი იყო. ზოგჯერ, განსაყურებებით დამეწლი ღრეობის შემდეგ, როდესაც დაეკარელებულსა და გამოფიტულს ყელში მარტოობის გორგალი მოაწვებოდა, უცანსეწელი ნატერის სიმამფროთ ნატრობდა ხოლმე ნამდვილი მეგობარი ჰყოლოდა, ისეთი ერთგული და თავდადებულა, როგორიც ანიკეტუსი იყო. ოღონდ ანიკეტუსზე ნაკლებ რეკვენი. მერე, ნამსურვის სიმამილი რომ გაუელიდა, თავის თავზე თვითონვე ეცინებოდა. ეცინებოდა, ჭერ ერთი, ამის გამო, რომ წამიერმა სისუსტემ ასე სამარცხნიოდ ჩაათრია მფერო მორყვემი, და მეორეც, იმის გამო, რომ ჰკვიან მეგობარს ნატრობდა, თითქოს არ სყოდნოდა, რომ იმპერატორთან მეგობრობა სტაქსენ ზვირთებთან თამაშა. ჰკვიანი, აბა, ასეთ ხიფათში თავს რად ჩიოვდებ!

„მიინც სწორად მოვიქეცი, რომ ეს ავიჩივი, — გაფიქრა წერონმა და კიდევ ერთხელ შეავლო თვალი ანიკეტუსს, — მეგობრად არ ვარგა, მაგრამ იარაღად კარგი და კარგი იარაღიც ხომ მეგობარია!“

მოდელური თვლების მზერა სარდალს მოამოკრა და კვლავ სპორტზე გადაიტანა. ბიკენა — გრემლემწამა და კვირტებდაბერილი — წელანდელივით მარჯვედ და სიყვარულით დასტრიალუბდა თავს, მაგრამ წერონი, რაც ანიკეტუსს შემოსვლამ ხელოვნების ნეტარი ზღვიდან ამოადრო და კვლავ იმპერატორად და პრინცესად აქცია, ფიქრებით თავის დიად განახენს მიუბრუნდა.

არა, ეს განაჩენი წუხელ არ გამოუტანია. წუხელ, უბრალოდ, ყოყმანისა და ვაუბნადვი

მერყეობის ნისლიდან ამოიღო და დღის სინათლეზე დადო, თორემ რა სანაშაბილით ატარებდა და მოთმინებით ატარებდა. ტროგორც გლადიატორს აშხადებენ დიდი ბოროლისთვის.

დედა-შვილს ერთმანეთი არასოდეს ჰყვარებიათ. მართალია, აგრიანა რომ პირველობისაგან მიმავალ გზას ჭიუტად და შეუბოვრად უცაფავდა, ამ საქციელს ბევრი (ზოგჯერ თავად წერონიც კი) შეიღის სიყვარულით ხსნიდა, მაგრამ, როცა საწადელს მიაღწია, მოჩვენებითი მიზნის უკან თანდათან ნამდვილი მიზანიც გამოიკვეთა: დღეს თერმე იმიტომ უნდოდა შეიღი პრინცესის სავარაუდო ჩანსვა, რომ ქვეყანა თვითონ ემართა. ოღონდ ბრიტოლით გაართულს ერთი რამ გამოჩნა მხედველობიდან: ამასობაში შეიღი წამოიზარდა და საყუთარი მიზნები გაუჩნდა. და წერონმა, დედისთვის რომ თავისი სრულყოფილება ეცნობებინა და თან ისიც შეეხსენებინა, სავარაუდოში თვლემას არ ვაპირებო, ადგა და ბრიტანეთის მოკლა ცხადია, მარტო ამის გამო არ მოუყვარა, მაგრამ ერთ-ერთი მიზეზი ესეც იყო. მოკლა და, რაც იყოდა, ამგვარ თვენობას აგრიანა იოლადა არ ამატებდა, მოსალოდნელი ბრძოლისთვისაც მოემზადა. არსებითად, მოიგო კიდევ ეს ბრძოლა. ისე დამაჯერებლად დაესაბუთა ბრიტანეთის მოყვლის აუცილებლობა, ზელმოსაბიდი არაფერი დაუტოვა მაშინ აგრიანამ, რა დანიხა, შეიღი საბოლოოდ დაუხსლტა ხელადან და მის დიდ იმედებს ნიადაგი გამოეცალა, ისტორიას კიდევ ერთი საბუთი მისცა იმისა, რომ ქალი, რაოდენ ჰკვიანიც არ უნდა იყოს, მაინც უჭკუოა: იმის ნაცვლად, რომ გასცულიდა, დამწვიდებტელიყო და ახალი ვითარება ცივი გონებით აეწონადეწონა, სამაგიერის გადახდის ფუტ, წმინდა ქალურ გრძნობას აპყვა და ღვარძლიანი სიცილით ასეთი რამ უთხრა: „თუ გულის მოსათებლად ლაპარაკობ, ილაპარაკე, მაგრამ, თუ ისიც გინდა, რომ დაგვიკერონ, უმჭგობესა სხვასთან სცადო ბედო, რადგან დღის მოტყუება თითქმის შეუძლებელია. განა მე თვლი მჭირდება, რომ დაგინამო? ან ყური მჭირდება, რომ მოგისმინო? განა შენ ზემი ნაწილი არა ხარ? მე შემოდია არ გაემხილო, მაგრამ არ შემოდია არ ვიციოდა, რომ საბრალო ბრიტანეთის პოლიტიკის გამო არ მოგვიკლავს. სიმშტრე შეგმურდა მისი და ამპატარა, წერილმანი შერის გამო მოკალი. ვერ მოგივიდა კარგად, ნაადრევად ენდე თავს. ჭერ რა დროს შენი დამოუკიდებელი ნაიჭებია! ჩემთვის რომ გეკითხა, უჭკველად დაგიშლიდი. აბა კი რაღა გინდა ქნა? ახლა უნდა მიპყვე და, თუ ვინმემ სიმღერა იყოს, ყველა დახოცო; მათ შორის ისინიც, ვინც ცოცხალი აღარაა“. იმ დამეს წერონს ცუდად ეძინა, ძილში ბორგავდა და



დროდადრო ბრიტანელების ნაღვლიანი სიმღერა ჩაესმოდა, ხოლო აგრიპინამ, შეიღს რომ დაუნდობლად დაადგა ფეხი ყველაზე უფრო მტკივნეულ ადგილას, ამით პირველ ყოვლისა საკეთარი ზედი ზადაწყვიტა, რადგან ნერონმა ეყვი იგრძნო. — თუმცაღა ჭრ კიდევ ბუნდოვნად და გაუცნობიერებლად — რომ აღრე თუ გვიან დედაც მიანიჭებდა იმ შემზარავ და ნეტარ განცდას, რაც ყმაწვილმა ბრიტანელებმა მიანიჭა. აგრიპინა მალე მიხვდა, რომ მეტისმეტი მოთვლიდა, და შერიგება სცადა, ნერონიც შეერგოდა. იმ ხანებში სიმღერისა და პაუზის გარდა ტრაგედების თამაშშიც ვარჯიშობდა და სწორედ ზინებელი შემთხვევა მიეცა, თავისი ოსტატობა მახურებულთა სმსწავროზე გამოეტანა, ყველაფერმა კარგად ჩაიარა. აგრიპინამ „შერიგების“ ნამდვილი ფასი მიანიჭა გაგორ, როცა შეიღმა წელსწელა ყველა სანადევი გამოაცალა ხელიდან და ხოლოს — თუმცა, ცხადია, ტბილი ღიმილითა და ისეთი მიზეზებით, რომელთაც ერთიმეორეზე უფრო საპატიო შესახედლობა ჰქონდათ — სასახლედანაც გაიძვლა. აგრიპინასთვის, ნათელი შეიქნა, რომ ბრძოლა წაგებულ იყო, მაგრამ ზედაში და მოსუცენარმა ზუნებამ ნება არ მისცა დამოშინებულყო და მარცხს შეგუებოდა. იხტიზარს არ იტყვია, ყველა საყვარელს პრინცესის საფარულს პირადებოდა და ცდილობდა როგორმე შეთქმულება შეეყოფიწებინა. ნერონს ეს ამბები მისდიოდა, მაგრამ გარს ეყვი იმდენი მომხრე ვეგია (მათ შორის, რაც მთავარია, რომის უპირველესი ჰეგია — ფილოსოფოსი და მწერალი ანტუს სენეკა და რომის უპირველესი ხმელი — პრეტორიის პრეფექტი აფრანიუს ბუროსი), რომ შიში აღმარებისა ჰქონდა და დედის გაიწმამებმსაც მონაცდამართ დიდ ყურადღებებს არ აქცევდა. აგრიპინა კი არ ისევნებდა, ბობოქრობდა, იმუტყებოდა და ვერ ატყობდა, რომ ის გზა, რომელსაც ასეთი ქადილით დაადგა, სიკვდილის ქალბისივენი მიდიოდა. გუშინ, როგორც იქნა, სამზადისი დამრუდა და წრე შეიკრა. სადღობლის წინ, როდესაც ნერონი, ჩვეულებრივსამებრ, მგებობებთან ერთად გრილ ატუშმინაობდა, ერთგულმა კაცებმა, რომლებიც ფულსა და წყალობას დამყენით მოთვლიდნენ, აგრიპინასა და თბის ამბავი მოუტანეს. ეს ამბავი, უფრო სწორად, მისი პირველი ნაწილი, ნერონმა აქამდეც იცოდა. იცოდა, რომ აგრიპინას, რომელიც, რაც რომიდან წავიდა და ანკოუშის მამულში დასახლდა, ორგებებს ორგებებზე მართავდა და წესიერებებს წილბადეც კი აღარ ჰმარობდა, ერთი თბა შეეზვევია, ერთი ავადყოფი, გათვალტყავებული, ხალხნაკვენილი ნეზელი თბა, ყველაზე მახინჯი ამით შორის, რაც კი იმ არემარეზე ოთხფეხი დადიოდა; თავისი ზელით აქმვედა, ეფერებოდა და შეიღვით ევლიოდა; ყელზე წითელი ზადთა

შეუბამს და ზოგჯერ, დღესწაღვლის დროს, რეკებზე თერზე დაწინის თერზე დაწინის თბაც შესრვევია და, სიკვდილის მოსახლოების წინა კიყინით მამინვე მისვენ მართობდა. აგრიპინას იმ უცნაურ ახირებებს მალსუნებურად ყველანი შეეხედნენ — სახლელურიცა და გარეშენიც. მხოლოდ პირველად მოსულენს ევკორდათ. მერე ისინიც ეჩვეოდნენ. ეს ყოველივე ნერონმა იცოდა. არ იცოდა მხოლოდ იმ ამბის ბოლო ნაწილი, რომელიც ორი თუ სამი დღის წინ მომხდარა. ორი თუ სამი დღის წინ, როცა ნერონებობით გარშემოტყემული თბრმე ბაღში სეირნობდა და იმ დროს წითელბადთიანი თბა, რომელსაც შორიდან მოგვკრა თვალის პატრონისათვის, შემზარავი კიყინით მისიკენ გამოქანებულა, ერთერთ სტუმარს — რუბელიუს პლატუსის ზელდებულ ვილაც ბერძენ რიტორს — თავისი გაცივრება ხმამაღლა გამოთთქვამს, რაზედაც აგრიპინას ასეთი პასუხი გაეცია: „მას შემდეგ, რაც სასახლესი აღარ დავდივარ და ვერც პრინცესთა შორის საუკეთესო აბერხებს დედის სანახავად ჩამოსვლას, — რაც, ცხადია, არ გაემტყუნება, რადგან მთელი ეს ამოღენა ქვეყნა მის მხრებზე დგას — ეს თბა არის ჩემი ერთადერთი შეუება და ნუგეში. ამის კიყინს რომ გავიგონებ, ასე მგონია საყვარელი შეიღის ღეთაებრივ სიმღერას ვისმერ“. როდესაც ამბის მომტანმა კაცებმა ისიც დაატანეს, ამ პასუხზე იქ მყოფთ ბევრი იციწნოს, ნერონს მკაფიოდ ჩაესმა, როგორ უბნობდა ბრიტანელების სული აგრიპინას სულს. ნერონი ზოგჯერ თვითონაც დაეჭვდებოდა ხოლმე საკეთარი ნიჭიერებაში და გუნება უფუტუდებოდა, მაგრამ საბედნიეროდ ასეთი რამ იშვიათად მოსდიოდა. საერთოდ კი მტკიულად სჭეროდა თავისი მალარი დანიშნულებიისა, ბეჭითად ვარჯიშობდა და სწამდა, რომ დმერთებმა ისეთი ხვედრი გაუმზადეს, როგორც მანამდე არავის ღარსებია: მას, რომისა და მთელი ქვეყნიერებებს მყრობელს, ეს ქვეყნიერება ზელბდა, ამჭერად თავისი ზელოვნებით, უნდა დაეპყრო და ქვეშირიტი მყრობელი შექმნილიყო, ვინაიდან ხმლის ძალი შიშს თესავს, ზელოვნების ძალი კი — სიყვარულს, ხოლო როცა ერთიც შეწს ზელთა და მეორეც, ისეთ სიმაღლზე იმყოფები, სანადანაც ეუკადებენ უფრო აბლო არიან, ვიდრე მოყვადებენ. რა ვასაკვიროს, რომ ასეთი შინებობს პატრონს, როცა თვითონ დაეჭვდებოდა საკეთარი თვეში, გუნება ეშხამებოდა, ხოლო როცა სხვა დაეჭვდებოდა, ცოფი ერეოდა. ამიტომ, როგორც კი თბის ამბავი მოისმინა, მყინვე მიხვდა, რომ ფიქრისა და ყოფმინის ეამი ვავიდა და მოქმედების ეამი დადგა; დამით, როდესაც მოუნვეწრად ტრიალდებდა ლოგინში და ძილი არ ეკარებოდა, რადგან გათთაეებლად და საკვირველი სიკვდილით ხან თბის კიყინი ჩაესმოდა და ხანაც აგრიპინას

სტუმრების სიცილი, რის გამოც გონება ემდევრება, სისხლი ცეცხლებოდა და გულში დატრიალებულ მძინვარეების ვრცელს ლამის ყველაფერი ნაფლეთებად ექცია, ეს აზრი კიდევ უფრო განუმტკიცდა, ხოლო ნაშუაღამევს დედას საბოლოოდ გამოუტანა განაჩენი, რადგან ნაშუაღამევს გადაწყვეტი მიზეზიც იყო, რომელიც იმდენად ჰკავდა ნამდილს, რომ თავისუფლად შეიძლებოდა ნამდილი უოფილიყო: სენჯა და ბეროსი რომ მუდამ უცხმატკბილებულად არწმუნებდნენ, დედაშენი შეთქმულებას კი არ აზნადებს, შეთქმულობანას თამაშობს, რათა თავმოყვარეობაშეუღებულმა გული მოიფხანოს და, თუკი შეძლებს, ცოტა შენც გააგმწაროსო, ამას იმტორო სჩადიოდნენ, რომ — მარტო გაფიქრებამაც კი შეიძლება კაცს თავზარი დასცეს — ორივენი აგრძობას კაცები იყვნენ და ხელსაყრელ შემთხვევასდა ელოდნენ, რომ აშკარად გადასულიყვნენ შინ მხარეს! დაბ, აგრძობა თურმე გაცილებით უფრო ვერავი ყოფილა, კიდრე წერონს ვგონა, და შვილიც იმთავითვე ალაში ჰყოლია მოქცეული. წერონს რომ ცოტა მეტი გამოცდილება ჰქონოდა, ამას ადვილად მიხვდებოდა. ან კი რა მიხვდებოდა უნდოდა! განა სენჯა და ბეროსი, საბელშიფიფოს ეს ორი მთავარი საყრდენი ზომი, აგრძობას საკუთარი ხელით არ გამოთალა? მართალია, ის აურაცხელი სომდიდრე, რომელიც სენჯას თავისი ელვარე მრძლურების უკან ეწყობ, სულ წერონის წყალობა იყო, მაგრამ ეს წყალობა ხომ შეუძლებელი იქნებოდა, კლავდიუსის მიერ გადასახლებული რომ აგრძობას დაეინებული მოთხოვნით უკანე არ ჩამოეყვანათ და წერონის აღმზრდელად და მრჩეველად არ დაედგინათ! მაშასადამე, სენჯაც პირველ რიგში აგრძობას მადღერი უნდა ყოფილიყო და არა წერონისა. ის გაჩეობება, რომ სახელგანთქმული ფილოსოფოსის მადლიერების გრძობას მოსსავე სიბრძნისა და განსწავლულობას დიდად ჩამოუფარდებოდა, ბევრს ვერაფერს შეეცლიდა, რადგან არც აგრძობა იყო ისეთი ქალი, თავისი სამსახური ვინმესთვის წყალში გადაყრვენიშინა. რაც შეეხება ბეროსს, ის ხომ წერონსა დედამისის რჩევით დაინიშნა პრეტორიის პრეფექტად და განა ბეროსის სსა-ცილო პატიოსნებას ამის დაიწყება შეეძლო? სხვა კი, მთი გარდა, ვინ ჰყავდა? ვინ დაუდგებოდა გვერდით? ვისი იმედი უნდა ჰქონოდა მტრებითა და მოლატებებით ვარშემოტრტყმულს? მძინვარე და პატრომყოვერე აგრძობა ხომ უკან არაფერზე დაიხვედა? ვინც ქმარი არ დაინდო, შვილს რაღად დაინდობდა? არა, თვის თავს არ დარდობდა იმპერატორი, ბოლოსდაბოლოს, რა მოხდა, შეილი თუ დედას შეეწირება! მაგრამ რომისა და რომაული ხალხისთვის რა პასუხი მიეცა? ხომ ცხადზე უტახდესი იყო, რომ ერთი პრინციპის სიყვდილი

წამსვე პრინციპისობის მრავალ მათიბელს გაა-აიკუხლებდა და, ვინ იქნა? იქნა რომელიმე ომიც ამტყდარიყო განა? იქნა რომელიმე შეეძლო ასეთი რამ დაეშვა? საშობლოსათვის თავის გაწირვა ყოველ ქვეშაობიტ რომელს შეუძლია. პრინციპსა მეტი უნდა შეძლოს. პრინციპსა სხვისი გაწირვაც უნდა შეძლოს.. წერონსა გადაწყვიტა ასეც მოქცეულიყო და საქვეყნო ვალი პირნათლად მოეხადა, მაგრამ მალე ახალი საფიქრალი გაუჩნდა: ვალს სიმძიმეს შესრულების სიძნელეც ართულებდა. წერონს ხომ ერთგული ხალხი აღარ ჰყავდა და აზტებისა და მონების აზრია იყო დარჩენილი. თავიდან ამან ძალიან შეაშფოთა, მაგრამ მალე მიხვდა, რომ აზტებისა და მონების იმედად დარჩენა არც ისე დიდი შეუძლებლობაა, თუკი შეძლებს ისეთი გზა გამოიხატო, რომელზედაც აზტებსა და მონებს სხვაზე უფრო ემარჯვებოთ სიარული. ბოლოსდაბოლოს, ბძიქლას ის კი არ იცებს, ვისაც უკეთესი ჭარი ჰყავს, არამედ ის, ვინც ჭარს უკეთესად უწინამძღვრებს... იმ დამეს წერონსა ბევრი იფიქრა და მრავალი ვარაუდი მოსინჯა. ძალიან კი უჭირდა მშვიდად და დინჯად განსჯა, რადგან ფიქრის ძაფს წამდაღუფმ უწყვეტად აგრძობას თხის კეანი, მაგრამ ნაშუაღამევს მაინც მოახერხა საბოლოო გეგმის შედგენა და თავისი მიღენის, გამჭრობის ეპიფროდიტუსის, გარდა ორი ყველაზე სანდო ეპიშევრდომი მოიწვია: ფლიდი და ქვეშევეშა დორთიერუსი და ეს თავსუსტი და გულშეგარი ანიკეტუსა. სიზმარი, რომელიც მათთვის უნდა ეამბნა, არ უნახავს, მაგრამ ეს მისი ბრალი არ იყო. არ დაეძინა, თორემ, რომ დასძინებოდა, ეჭვი არაა, სწორედ იმას ნახავდა, რის მოყოლასაც აპირებდა.

წერონსა ცალი თვლით გახედა სარდალს, რომელსაც მკერდი ისევე ისე ძალუმიად ვედჩაუდიოდა, რაც იმის შანიშნებელი იყო, რომ დამშვიდებას ჭერ არ აპირებდა, და უთხრა:

— ახლო მოდო, ჩემო ანიკეტუს.

და როცა სარდალი, რომელიც, რაც ფლოტის უფროსად დაინიშნა, ხმელეთზე მთლად მყარად ვეღარ დადიოდა, გაუბედავი ნაბიჯით მიუტახლოდა, ხელი დაუდევრა გადაუდგო. ანიკეტუსი დაიხარა, იმპერატორის ხელი — რბილი, ფაფუკი, წითელაქებიანი — მოიწვიებით აიღო, ტუჩები ფრთხილად შეახო და ამ დროს ტანში მღიერად გააყრეოლა.

— ჩემო ანიკეტუს, შენი დახმარება მჭირდება, — თქვა წერონსა და სპორტუსს მიუბრუნდა, — ვასწერ, ჩემო ბიჭუნს, სხვა დროს განეაგრძობო. შენც წადი, ტერპანუს, როცა დაემპირდები, დაგობებებ. ახლა ხელოვნებისთვის არა მცალია. ახლა მე და ანიკეტუსის რომის ბედი გვაქვს გადასაწყვეტი.

ანიკეტუსი მთლად დარწმუნებული არ იყო, რომ რომის ბედის გადაწყვეტას შეძლებდა,



მაგრამ, რაკი მისი სიციცხლე უკანსწვლ ამოუღწევამდე სამშობლოსა და იმპერატორს ეუფენოდა, მაინც შეეცადა ისეთი კაცის სახე შეელო, ვისაც საქვეყნო ტვირთი მუდამ საიმედოდ დააქვს თავისი ძლიერი მხრებით, რამაც, სამწუხაროდ, ხელს უშლიდა მკვრივი და თვითი, ნახევრადმიწველი სპორტისი, რომელიც რბილი ნაბიჯით, დეობებიერო ტანის ოდნავი რწვეით მიდიოდა კარისაყენ.

იმპერატორს არ გამოჰპარვია სარდალის დეზერტირობა.

— მოგწონს? — ჰკითხა და თვითონაც გახედა ოქროსფეხლებიან ბიჭუნას. მერე ისევ კითხრხალასავით გაშითლებულ სარდალს მიუბრუნდა და ღიმილით დაემატა, — შეე მომწონს.

დარცხენილმა და აჩუქლმა ანიკეტუსმა არ იცოდა, რა ეთქვა, და ამიტომ არც არაფერი უთქვამს, მხოლოდ გაუფხრდა ჩაილღღღღდა რაღაც, საბავროდ, რაკი სპორტისი უკვე გაკვდა, შეტი მონდოშებით (და შეტი წარმატებითაც) მოეშადა რომის ბედის გადასამწყვეტად.

ნერონმა კი მკირე დემილის შემდეგ უთხრა:

— შენს ერთგულებას, ჩემო ანიკეტუს, დიდად ვაფასებ, ხოლო ერთგულებაზე შეტად შენს სიყვარულს ვაფასებ, რადგან კარგად ვიცი, რომ იმპერატორის სიყვარული კიდევ უფრო ძნელია, ვიდრე იმპერატორის ერთგულება. — აქ ერთხანს გაჩუმდა, მერე ცოტა ნაღვლიანად შეხედა სარდალს, რომელსაც გული უელში ჰქონდა დეკობილი და ბედნიერებისგან ძლივსა სუნთქავდა, — სამწუხაროა, რომ მაგ სიყვარულს ის არ ახლავს თან რაკ უველზე შეტად დაიშვინებდა... ეეჰ, ჩემო ანიკეტუს, ჩემო ანიკეტუს, შენს გულმჭურვლებას რომ გეორგვიანად ჰქუის ლამპარი ედგას, ვინ იცის, სადამდე გადაეყვადი იმპერისი საზღვრებს... შენს თავში რომ, მაგალითად, სენეკას ცოვი ტეინი იდოს, ან სენაკს მკერდში შენი ცხელი გული... მაგრამ რას ვიზამთ! ღმერთები შერაინები არიან და ერთი კაცისთვის ერთ სიტყვეზე შეტს ძნელად იმეტიბენ... — ამ სიტყვებზე მკირე ხნით გაუმდდა, მერე თავი გადაიქნია და დაფიქრებით განაგრძო, — ეგებ შერთი არ მოსდით, ეგებ სიყვარული, უბრალოდ, ბნელში სჯობს, ვინაიდან ჰქუის ლამპარმა, ვინ იცის, იშუთი რომ გაიანთოს, პირველი ჩრდილი სწორედ სიყვარულს დაეცეს... — აქ მთელი ტანით შეტრიალდა და სარდალს სახეში შეხედა, — ან იქნებ შენ გეგულუბა, ჩემო ანიკეტუს, ვინმე, ჰქუე და ერთგულება ერთხანეთის შესაფერისი ჰქონდეს? სარდალმა ანიკეტუსმა ბევრი რამ არ იცოდა და, რაკ არ იცოდა, უმთავრესად არც მიაჩნდა საჭიროდ, მაგრამ ის კი გულით უნდოდა სკოდნოდა, თუ რატომ აქვებდა ხოლმე,

როგორც კი საამისო შემთხვევა მიეტყობოდა, დორითერუსს, რომელიც უმეცრესესად სძლდა, ვინაიდან მასში უკანასკნელად გაუბედავი ოცნების განხორციელებას ხედავდა.

— დორითერუსი, ჩემო იმპერატორო, — უბასუხა მინამ, სანამ მოიფიქრებდა, თუ არ ებასუხა, — განა დორითერუსი ჰქვინიცი არ არის და ერთგული?

— ის ლამპარი რომ ენთოს, რომელიც წელან ეახსენეთ, ესოდენ საკოჭმანო საკითხებს ეგრე იოლად არ გადაწყვეტდი... დორითერუსი, ჩემო ანიკეტუს, გაიფურა და არა ჰქვინი, და ჰქლესა და არა ერთგული. თუმცა ჩვენ თუ ვივარგებთ, შეგეძლია, გამიქვრას ჰქვინის გასაყოფებელი გაგაყოფებინოთ, ჰქლესა კიდევ ერთგულია. აგერ ისიც.

მართლაც დაბაზში დორითერუსი შემოვიდა — შეი, ქაჩალი, წეროლთვალეზიანი ანიკეტუსმა შერთი და ჩემი მძულვარებათ შეხედა, მაგრამ თან შევბითაც ამოისუნთქა, რადგან სამართლიანად შიშობდა, რომ იმპერატორთან მარტო უოფნას მისი მღელვარე გული დიღხანს ვერ გაუძლებდა.

დორითერუსი, სწრაფი, საქმიანი ნაბიჯით მივიდა იმპერატორთან, დაიხარა და ხელზე ემთხვია.

— შენი ბრძანება რომ მომივიდა, გადაუდებელი საქმე მქონდა და გადადება მომიხდა, რისთვისაც ღმერთებს, ღმერთების სწორობ, მადლობას ვწინავ: თუ რამე სამშობლოს ყერ კიდევ სჭირდება ჩემი სუსტი ძალ-ღონე, — ამ სიტყვებით ისევ გაიმართა და მშერა ტყავის ჰქლზე შეაგრა, რომელიც ნერონს ყერ კიდევ თავზე ეხურა.

ანიკეტუსს დორითერუსის ნათქვამი შემურდა, შით უფრო, რომ გულში თვითონაც ჩინებელი სიტყვები ჰქონდა მომზადებული, ოღონდ ეს იყო, მამაილა თქმა ვერ გაბედა, ვითუ ყაბი და მადალუარდოვანი გამომოვიდესო.

ნერონმა კი, დორითერუსის ცნობისმოყვარე მშერა რომ შენიშნა, ჰქლდი მოიხადა, და აცქერდა, ერთხანს ასე უფრო და მიერე დახედა.

— ეს მინერვას მუზარადია, — თქვა ბოლოჯ, — კვირეკტარულზე მინერვას სახით მინდა წარედგე მეგობრების წინაშე და ახალი სიმღერა ვიმღერო, რომელიც ამ ცოტა ხნის წინ შევთხე. სამოსი უკვე გამომზადეს, თმის სპორტისი დამიხვევს, მაგრამ ის ვერ გადაიშვევრება, ბავები წითლად შევლებოთ თუ არა, და თქვენი რჩევა მჭირდება, ჩემო ანიკეტუს და ჩემო დორითერუს.

ანიკეტუსმა, რომელსაც ძალიან ესიაშოვნა, ნერონმა რომ დორითერუსის წინ მოიხსენია, გუნებაში მგზნებარედ დასაყენა, რომ არაუთარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, შეედგებოდა თუ არა ბავებს იმპერატორო, ვინაიდან მისი



ბაგევიდან, შეღებილიდანაც და შეუღებავი-
დანაც მუდამ ოქრო გადმოდიოდა, მთავარი
კი სწორედ ეს იყო, მაგრამ ამ ფიქრების ხმა-
მალა გაუხადებდა რომ დაამარა, ვეტი შეეპა-
რა, ვითურ ყალბი და მღალღარალოვანი გა-
მოივიდესო, და ყოყმანი დაიწყო, ბოლო სი-
ნამ ის ყოყმანობდა და ეტყვის ებრაძოდა, დო-
რითერუსმა დათაფლული ღამილით თქვა:

— შენი ბაგევიდან, ღმერთების სწორო, ოქრო გადმოვიდინება. ოქრო კი ყოველთვის ოქროა, მაინცაც, როცა წითელი ბაგევიდან გადმოდის, და მაინცაც, როცა ღია ვარდის-
ფერი ბაგევიდან გადმოდის.

ანიკეტუსმა განცვიფრებისაგან თვალები და-
აჭურბა — ისე უხალაოდ და ბუნებრივად გა-
ისმა დორითერუსის პასუხი — და წამით ბუნ-
დოვნად იგრძნო, რომ თურმე მთავარი ის კი
არ არის, თუ რა ითქმის, არამედ ის, თუ ვის
მიერ ითქმის, მაგრამ რაკი იგი, ჭარისკაცად და-
ხადებული, ხმლით აზროვნებას იყო ჩვეული
და არა ვონებით, ამ დიდ აღმოჩენაში ბუნე-
ბის კანონი ვერ შეიკნო, რასაც, საფიქრებე-
ლია, იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ამ დროს
კიდევ ერთხელ გაიღო კარი და დაჩხვნი ევა-
ფროდიტუსი შემოვიდა.

ნერონმა საიხვენი თავის სავარძელთან მი-
იხმო და ზურგს უკან დაიყენა. შუაში ევაფ-
როდიტუსი იდგა, მარჯვნივ — დორითერუსი,
მარცხნივ — ანიკეტუსი. ნერონი მათ სარკე-
ში უყურებდა.

ის, რაც უნდა ეთქვა, კარგად ჰქონდა მო-
ფიქრებული, მრავალჯერ გაიფიქრა ლოგინში
და ზეპირადაც დაისწავლა, მაგრამ ახლა, რო-
ცა საიხვე ერთად იდგა მის ზურგს უკან და
სარკეში ასე ახლო, ასე მკაფიოდ ხედავდა ამ
სახეებს, რომლებსაც მონერი მითრიალიზის
ბეჭედი ესვა და ზედ მხოლოდ წერილმანი ახ-
რები, წერილმანი საზრუნავი, წერილმანი ბო-
როტება ეწერა, და წარმოიღვინა, რომ ერთი
წუთის შემდეგ ეს ხალხი თავისი დიდი ჩა-
ნათქვამის თანამზრახველები უნდა გახდნა
გულში აწარე და დამამიყრებელი გარნობა
შემოეპარა და უეტრად აგრძინა შეებრაღა.
შეებრაღა არა იმის გამო, რომ უნდა მოეკე-
ლევიებინა — დედა რომ შვილს ქვეყნის სა-
მასხაროდ და სათრგეად გახდის, ის რა შე-
ბრაღების ღირსია — არამედ იმის გამო, რომ
ამ მონებისთვის უნდა მოეკლევინებინა, ამ
ანიკეტუსისთვის, ამ დორითერუსისთვის, ამ
ევაფროდიტუსისთვის. თუ ნერონმა არ ჩავთ-
ვლით, ანიკეტუსს ამ ქვეყნად ყველა სულიე-
რი სძულდა, ზოგი იმის გამო, რომ მასზე
უკეთესი იყო, განსაკუთრებით ძველი და კე-
თილშობილი გვარები სძულდა, და მით უფ-
რო სძულდა, რაც უფრო ძველი იყო გვარი,
რაც უფრო კეთილშობილი და რაც უფრო
შებ სახელოვან წინაპარს ითვლიდა. დორითე-

რუსი წერილმანი იყო, ქლესა, გაიქცა და
სამხვე ამ თვისებას ფულის სანაღმურად იყა-
ნებდა, ენაიდან ღრმად სწავლიდა, რომელი
ენიერასაღური უპირატესობა ჰქონდა. სიყვარულსაც
ნებისმიერი სხვა უპირატესობის გამოათლებდა
შეუძლია; დიდსა და პატარა ყველას გულმო-
დგინედ ეუღს უქოცნებდა და ყველას, ვისაც
ეუღს უქიცივნებდა, ორიოდე გროშის გულის-
თვის ასევე გულმოდგინედ საფლავს უთხრი-
და. ევაფროდიტუსი ნერონის კარზე ხანგრძა-
ლოვად ტრიალში გააგვრულად შედარებით და-
იხვეწა, მაგრამ ისიც მინა იყო, მონის გული
ჰქონდა და მონურ, მღვრიე გასართობებს ეტა-
ნებოდა, განსაკუთრებულ სიამოვნებას ორი
გასართობი ანიჭებდა: ერთი ის, რომ სიყვ-
დილმისჯილი, რომელსაც ნერონი, გადარჩენის
მეთურ წინაი რომ მიეცა, ცოცხალ არენაზე გა-
უშვებდა ზოლმე ლომთან შესამბეულად, ბრძო-
ლის დაწყების წინ მხუერებლისკენ შემოტრი-
აღდებოდა და გლადიატორთა დამახილს და-
ძახებდა: „დიდება ცეზარს! საღამს მოგიძღვნი
სიყვდილის გზაზე შემდგარი!“ განწირულის
ესე უყვავთა, სახელწოდებრივი სიამოვნება
იყო. „სიყვდილის გზაზე შემდგარი!“ ბოლო
დამახილი, მისი აზრით, დღუამივით კრავდა:
დიდებაული რომის საძირკველს და ისეთ და-
მატებით სიმტკიცეს ანიჭებდა, რომელსაც ვერც
შტერი დაკლებდა რამეს და ვერც დრო. მე-
ორე განსაკუთრებული სიამოვნება — უკე-
პირადი, ერთი — იყო გაურკვეველ მდგომე-
რობაში ჩავარდნილი კაცის ცქერა, კაცისა,
რომელმაც არ იცის, რა მოვლის, ამიტომ გა-
უეებობის ეტყები ტანჯვის, ბნელში ფათე-
რობის, ვერ გაუაუწყებია, საით წავიდეს, და
იძღესა და სასოწარკვეთის შორის საყოფად
ფართახლებს, ფითონ კი, ევაფროდიტუსმა,
ყველაფერი იცის და კმაყოფილი დღეს... გა-
ნა ზეიადი აგრძინა, ნერონის დედა, გერმა-
ნიუსის შვილი, დრუზუსის შვილიშვილი, ტი-
ბერიუსის ძმისშვილიშვილი, ტყვიანი, აწყვი,
მშვენიერი, იძღესა არ იმსახურებდა, რომ
ამაღლებული სიყვდილით მომეცდარიყო და
არა ამ ნაძირალების ხელით?!. ბარემ, არც
ფითონ ნერონს ეკადრებოდა ასეთ ხალხთან
საქმის დაკერა, სხვა გზა რომ ჰქონოდა. „ო,
უკადრავი ღმერთებო, რა ბინძურ დროში
მარტუვით ცხოვრება!“ — აწარა ნაღველით
გაიფიქრა და ხმამაღლა ამოიხრა. თქმა არ
უნდა ძალიან ადარდებდა, რომ მშობელი დედა
შურაკსმყოფელი სიყვდილით უნდა მოკლა,
მაგრამ რა ექნა? სად ეპოუნა ის ოქროს ხმა-
ლი, რომელიც აგრძინის ნატიფ კისერს შე-
ფიქრებოდა? ვის ეტრტა? ბეროსს? მაგრამ
ბეროსის ნდობა არ შეიძლებოდა. კაცი, რო-
მელსაც სახეზეც ის აწერია, რაც გულში
უდევს, არასოდეს სანდო არაა. ბეროსის უმ-
წიკლო პატროსნება, რომელიც ნერონის ღრმა



რწმენით ადრე თუ გვიან პატრონს დაღუპვის კარამდე მიიყვანდა, რადგან თანამდებობასა და პატიოსნებას საერთო სარტყელში სიაბტკი-ლობით წოლა არ შეუძლიათ, გულწრფელად და დაწვრილებით შეუდგებოდა მტუენისა და მართლის გარჩევას, თითქოს პოლიტიკა მტუენისა და მართლის გასარჩევად ყოფილიყო მოგონილი. მაშ, ეგზე სენეკასა შერაბი არც სენეკას ნდობა შეიძლებოდა. სენეკას ტვინი ისეთი წვეტიანი ეკლებით ჰქონდა დაფარული, რომლებზედაც უოველი სიტყვა, რასაც კი წარმოთქამდი, ათას ნაწილად ქუცმავლდებოდა და, თუკი შერაბი საიღუმლო გქონდა გახვეული, მყისვე დღის სინათლეზე გამოდიოდა. ცებერი ესპანელი შენი საიდუმლოთი პირს იტებარნებდა, თავისას კი მალავდა, და ერთი გონებამახვილური აზრი ყოველთვის ჰქონდა შვეი დღისთვის გადახატული. ასეთი კაცი არათუ სანდო არ არის, საშინოა. ღმერთების შეწვევით აღარც ნერონი იყო მიამბტი ბაღი და უოველივე ეს კარგად იცოდა. რაკი ეს იცოდა, ისიც იცოდა, რომ ესოდენ მალაღი ჰქონს პატრონი პირველი უნდა იყოს, ხოლო რაკი არ შეიძლება პირველი იყოს, ისა სჯობს სულ არ იყოს... სხვაებურისა და სენეკაზე უფრო სანდო, რაკივე ეგულებოდა. მახინჯი თხა კი კეთნებდა და კეთნებდა. განა ასეთ მძიმე ვითარებაში ადამიანს გაემტყუნება, რომ ნათესავსაშუალებითა ძებნას თავი მიანებოს და იმას დასჯერდეს, რაც ნამდვილად აქვს? ეს სამი კაცი, რომელთა საბებინს ცეკრა ნერონს გულს უკუმშავდა, საიმედო ხალხი იყო. ამ ტუტუც ანიკეტუსს იმპერატორი დაუოკებელი, ღამის საეჭვო სიყვარულით უყვარდა, მისი გულისთვის ვეზუვის მხარხოლავ კრატერში ჩადებოდა და ერთი კუნესა არ დასცდებოდა. ანიკეტუსი მასარი ხმალი იყო, რომელსაც მოქნევდა ესპანოებოდა. დორიოთერუსს მახეების დაგვი ემარჯებოდა, თვითონ ყველა მახეს იოლად აღწევდა თავს, არასოდეს იბნეოდა, ჩინებული აღლო ჰქონდა და შეუდგომლად ატუობდა, როდის რა ეთქვა და როდის როგორ მოქცეულიყო. ემარტოდიტუსი ფრთხილი და წინდახედული იყო, ბუნდოვანებას ვერ იტანდა, სანამ ნახიეს გადადამდა, ყოველივეს ათასჯრის გასინჯავდა და შემოწმებდა, არცერთი წერაღმანი არ გამოეპარებოდა, ამიტომ შეცდომაც თითქმის არასდროს მოსდიოდა. რაც მთავარია, სამივე მათგანს ჯერჯერობით ნერონი ისე სჭირდებოდა, როგორც პური და წყალი. ხანგრძლივი დემილის შემდეგ, როცა ვითარება საკმაოდ დაძაბა და ეს დაძაბულობა სასკოდან გამოიშტკირალ სახეებსაც ისე დაემჩნა, რომ უყვე შიშის ფერში იწყო გადასვლა, ნერონმა თქვა:

— წიხელს უკლავმა ღმერთებმა სიზმარი მომივიღეს... ამ სიტყვებით თავი უნაა გა-

დაიადო, ნახევრადმოკუტული თვალში ვემათიდან შემომავალ შუქს შეუჭრუნუნებულს შეიკადა, რათა მოლოდინს ვეზუვის მტუენისა და მერე წელა, მძიმედ განაგრძო, — ვესატს ტამარში ცეცხლი ჩამქრალიყო და ქალწულები მოთქმით ტიროდნენ, კამიტო-ლიუმის თავზე კედლიანი ვარსკვლავი იდგა, ხოლო ანკიუტუსის მხრიდან მტრული ნიხივით მოდიოდა ქალმერთი კიბელა, რომელსაც შვეი ფერი ედო და ყორნის ფრთები ესხმა...

დარბაზში მძიმე დემილი ჩამოვარდა ყველანი გაშვებულები იყვნენ. მხოლოდ ანიკეტუსი, რომელსაც ამ ახლებილი სიზმარმა უყვარდა გახსენსა, რომ იმპერატორმა აქ რა მის ბედის გადასაწყვეტად მოიწვია, მხრებში აღნავ შეირბა და კიდევ უფრო გაიძარბა, რათა სრულ მზადყოფნაში ყოფილიყო.

ნერონიც უძრავად იჯდა და გუშმათის წვერს შეესტკირდა. მთავარ იმედს იგი სიზმარის ბოლო მოსაყვეთზე და დორიოთერუსზე აყვარებდა. მამაცი ანიკეტუსი, რომლის გაფართოებული თვალებიდან ღურჯი, კამკამა და უძარო სისულელე იმხირებოდა, ცხადო, ვერ მიხვდებოდა, რას უნდა ნიშნავდეს ყორნისა-ფერტათიანი ქალმერთი, რომელიც მიიკცადა და წაიკცადა მისი. ემარტოდიტუსი მიხვდებოდა, მაგრამ არ შეიშინებდა, რადგან ბუნდოვანება ისეთი გორგალია, რომელსაც რამდენიმე წვერი აქვს და, თავი რომ საიმედოდ დაუხდვია, მანამ არ შეერეოდა, სანამ არ გაიგებდა, რომელი წვერის გამოწვევა ამირება პატრონი. ემარტოდიტო, დორიოთერუსი თუ გახდებოდა ქარავმის გაგრძელებას დორიოთერუსს შტკიცედ სჭეროდა თავისი გაიჭვრობისა და დარწმუნებული იყო, ყოველნაირ სიხველეში გაიგნებდა გზას.

მართლაც, მეთრე დემილის შემდეგ, დორიოთერუსმა თქვა:

— ბაზილიუსისგან გამოიგინა, ღმერთების სწორი, — ბაზილიუსი კი, ჩემზე უკეთ მოგახსენება, ისეთი მოგვი და მისანია, ეგვიპტის მრავლისმსახველი ქრეტებშიც კი შეგირდებოვით უსმენენ — რომ უკვდავება განაქვითრებული კაცისაგან განსაკუთრებული სიზნირით განსაკუთრებულ მსხვერპლს ითხოვენ, ისეთ მსხვერპლს, რომელიც ყველაზე მეტად გენანება და ყველაზე ნაკლებად გემეტება.

ნერონი კმაყოფილი დარჩა. დორიოთერუსმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ქარავმა ზუსტად ამხნასა და თავის მხრივ მათიო და გასაგები გეზიც მისცა.

— მართალს ამბობ, ჩემო დორიოთერუს, — მიუგო მან, — შეც არაერთბულ მსმენია ბაზილიუსისაგან მსგავსი რამ... ყველაზე სამწუხარო სიმატლე კი ის არის, რომ უკვდავებმა ძილშივე გამიძვლავნეს თვინათი ნება და ისიც მიმამხრეს, თუ რას მოითხოვენ... ჩვენს მძიმე დროში, როცა ზნეობა იმდენად სულს

სამკვირეო აღარაა, რამდენადაც გონების იარაღი, თქვენს მტერ არავინ შეგულება, ვისაც თანამამ და უწინმოდ შეჰიძლია ვენდო, — აქ კიდევ ერთხელ ხანგრძლივად გაჩუმდა და შეკრ, რომ განავრძო, ხმაში ძლიერი ნაღველი გამოუტია, — თქმა სირცხვილია, უთქმელითა კი — დანაშაულია. დედაჩემი აგრძობდა შეთქმულებას ამხადებს. პრინციპისა რუხელითს პლავტუსს უნდა მისცეს, მრავალი ტირის მომსწრე რომი ახალი განაცდელის წინაშე აღმოჩნდა, და ეს მაშინ, როცა პართია კვლავ ძალებს იკრებს და აღმოსავლეთის საზღვრებს გამუდმებული ზრუნვა და ყურადღება აქცეირდება, დაყოფნება აღარ შეიძლება. რაც გადამწყვეტია, დღესაც უნდა გადაწყვედეს, ვიკო და ავტო დორითარუსსაც დამიდასტურა, რომ ღმერთები უდაღეს მსხვერპლს მიხევენ. ის უნდა შეშოგვნირო, ვინც ყველაზე მტრად გიყვარსო, მეუბნებიან. თავად განაყოფო: დედისგან შობილი დედაზე მტრად ვინ უნდა უყვარდეს! და მაინც წუხულა, ხანგრძლივი ფიქრის შედეგად, დავრწმუნდი, რომ ჩემი თავიც შეეკრება. რა თქმა უნდა, ისე არა, როგორ დედა, მაგრამ ისე კი, რომ ღმერთებმა მსხვერპლად იკვირონ. ამიტომ ვუთქვამ, უარი ვთქვა პრინციპისაზე და ჩემი ნებით ვეპატიო პლავტუსს. ამით ღმერთებსაც დავამომშინებ და დედასაც შიშვე კოფისაგან ვიხსნი. აქ საყოყმანო არაფერია და თუ მაინც ვყოყმანობ, მხოლოდ იმის შიშით, რომ ვითურ ხალხმა არ ინდობოს პლავტუსს, ვათუ რომელიც რომაელის წინააღმდეგ აღდგეს, ქვეყანა აიშლის და სიყვითლის ვაღებელი მსხვერპლი ბოროტების მიზეზი შეიქნეს. ამ ეჭვებმა მიძაძულა თქვენ მომეწყვიეთ და თქვენთვის მეთხოვა დახმარება. იქნებ მოვხებრბოთ, რომ ჩარბა დედაჩემს დაუბიროს მხარი, სენჯა და ბურბოსი, მგონი, წინააღმდეგე არ წავლდე! და თუ სენჯასაც მოვიმხრებოთ, ევერ არ შეპარება, შეერთებული ძალით ქვეყანასაც დავიყოფიებთ თუ რუხელითს პლავტუსს სისხლის დაუღვრელად გახდება პრინციპსი.

ნერონი გაჩუმდა.

ანიკეტუსს მერტი აღუღვებულ ზღვისაგით ედღე-ჩაუღლოდა და თავაზე ცრემლი ადგადორითარუსს პირველი ვალი მოხდელი ჰქონდა და მოვლენათა შემდგომ განვითარებას ელოდა. ჭერი ეპაფროდიტუსზე იყო.

ეპაფროდიტუსმა თვითონაც კარგად იცოდა, რომ ახლა, როცა პრინციპის ჩანადფიქრი საბოლოოდ გამოიკვთა, სიტყვა უკვე მას ეკუთვნოდა. გულში ცოტა ნაწყვერი დარჩა იმის გამო, რომ ნერონმა ბოლომდე დაუღვება სამტქმელი, თითქოს ისე ვერ მიხვდებოდა, თუ რა მოსაზრება და რა საბუთები დავიპირასპირებინა მისი სავარაუდო თავგანწირვის უარსაყოფად.

ეპაფროდიტუსს პირმოთწეობის მოლოდინი

კანონმდებელი იყო. ფიზიკალი გონების, ფიქრონი სენისა და სიტყვის ჩამყვანების წყალობით იმპერიას ყველაწმინდამხანაგს, რომელსაც და ბარბაროსსაც, მივლი ნაბიჭით უსწრებდა ხოლმე წინ. მუდამ პირველი ატყობდა, როდის იფიტებოდა სიტყვა, როდის ცვდებოდა ფრაზა, როდის კარგავდა დადგენილი ფორმული ზემოქმედების ძალას, და მისყვე შესაბამისი ცვლილებები შეჰქობდა. თუ საჭიროდ მიიჩნევდა, არა მარტო ძველ ფორმულას, მივლს ძველ მოდელსაც გაბედულად უარყოფდა და მის ადგილას ახალს ამციდრებდა. ერთი ასეთი, თვისობრივად განსხვავებული მოდელი, სწორედ ამ ბოლო ხანებში შეიქმნა დროისა და პრინციპის ბუნებაში მიმდინარე ცვლილებათა ანალიზის საფუძველზე. ეს უახლესი მოდელი, რომელიც ჭერ არც კი გამოცედა, რადგან მნიშვნელოვანი შემთხვევა არ მისცემია, უწინმელოზე დანახურდავებლად კი არ ემტებოდა, თამაშის უღრძავისა და უწყვილის, თითქმის მოუხლოებულ ძალებს ეყრდნობოდა და ისეთი ხასიათისა იყო, რომ ყველაზე, ვინც პარმოთნეობის ნტიფ ნიუანსებში ვერ ერკვეოდა, გამბედაობის თავზარამდეკვი შთაბეჭდილება უნდა მოეხდინა ამიტომ, ალბათ, სჯობდა პირველი გამოცედა ფორმულზე შემდგარყო, მრავალრიზიანი ბრბოს თანდასრუებით. თუმცა არც ეს უღრესად ხელსაფრელი, ღმერთების მიერ თითქოს საგანგებოდ მომღვნილი, შემთხვევა დაიწუნებოდა.

— რის თქმსაც ვაპირებ, ჩემო ბატონო, ვგებ ზედმეტ სითამამედ მოგაჩვენოს, — ცოტა არ იყოს, მწყურალი კოლოთი დაიწყო მან, — მაგრამ სითამამეს მცველად გულწრფელობას დავუდგენ, რომელიც ყოველგვარ მვერამეტყულებაზე უფრო მვერამეტყუებელია, და ჩემს ბედს მას მივანდობ. თუნდაც გამირისხდეს იმით მსავსებად, ვინც ერთგულეებს ყურთ ზომავს და არა ვრანებით, პირდაპირობა არა გულბად ჩამითვალო, ჩემს სინდისს მაინც ვერ ვუღალატებ, მაინც დაუფარავად გეტყვი, რომ შენი გადაწყვეტილება რამდენადაც კეთილშობილურია, იმდენადვე უადგილოა. დედაშვილური სიყვარული დიდაც რომ სათუთ და მოსაფრთხილებელი გრძობნაა, მაგრამ, ვისაც არ ძალუძს ეს გრძობნა უფრო მღილი გრძობის — ქვეყნის სიყვარულის — სამსხვერპლოზე მიიტანოს, ის არც ქვეყნის მმართველად ვარგა. მართალია, როცა რომის ძღვე ამოსილმა ლეგიონებმა და თავისუფლების მოყვარე რომაელებმა ხალხმა პრინციპისა დაგავალა, ჭერი კიდევ მყივრწლოვანი იყავი, მაგრამ ისე პატარაც არ გეტყვოდა, რომ არ გყოღნოდა: რომაელების წინამძღოლი რომის მონაა, რომელმაც ყვედაფერი, რაც პირადულია, გულში უნდა ჩაიკლას და მხოლოდ ის აფეთოს, რასაც პატარონი უბრძანებს. რომში



არა ერთი და ორი კაცი მოიძებნება, ვისაც შე-
უძლია მშობელი დედა მშობელ ქვეყანას შეს-
წიროს, და თუ შენ არ შეგძლია ასეთი რა-
მის ჩადენა, მაშ, რომში არა ერთი და ორი
კაცი ყოფილა, ვისაც რომი შენზე მეტად ჰყვარ-
ებოდა. ერთსაც გაგიბედავ, თუნდაც ქვეყნის
მონღალტედ გამოაცხადო; თავი რომ მოიღლა,
ასტორია შენი სიყვდილის გვერდით სიტყვა
„სიმბალეს“ დაწერს და არა სიტყვა „თავგა-
წიროვას“, ხოლო თუ ქვეყანა ირია — და
არც შეიძლება არ აიროს — მაშინ იქნებ
უარესი სიტყვაც დაწეროს, უფრო მწიარე და
შეურაცხყოფელი. მე, ჩემი ბატონო, იმ ზო-
მამდე ერთგული ვარ შენი, შემოდის თავს
უფლება მიცე, შენ გვერდი ავიარო და სა-
ბოლოო ნებასთვის მისილებად იმას მივმარ-
თო, ვინც შენზე მალა დგას — რომს. რომი
კი, მიუდგომელი მიაქვლი და ჩვენი შეუწყ-
დარი უფალი, ბრძანებს: დღეს სხვა გზა არა
გვაქვს და ამიტომ აგრიაბნა უნდა მოკვდეს!

ნერონმა იცოდა, რომ ეპაფროდიტუსი ლი-
ტერატურის მოყვარული იყო და მოცალეო-
ბის ეამს ძალსაც უცხად ხოლმე ამ სფერო-
ში. სიტყვაც — თუშუა კი ცოტა დაღვარა-
ნილი — რიგიანი გამოუვიდა. რაც მთავარია,
ყველაფერი კარგად გაიგო, იმდენად კარგად,
რომ, როდესაც ნერონმა პასუხად კოპები შე-
იყრა და რისხვით შეხედა სახეში, თვალი მშვი-
დად გაუწწორა, ვინაიდან ეს კოპებიცა და ეს
რისხვაც სწორად შეუფასა.

ერთხანს ასე უყურებ ერთმანეთს, ხოლოს
ნერონმა თვალი აარიდა, თავი ჩაქინდრა და
მკობრე ღრმისის შემდეგ ყურ ხმით იკითხა:

— თქვენც ასე ფიქრობთ, ჩემო ანიკეტუს და
ჩემო დორიოტერუს?

ანიკეტუსმა დაუდასტურა. მართალია, ის,
რაც დასტურის ნიშნად თქვა, დაუნაწევრებე-
ლი და გაუგებარი გამოუვიდა, მაგრამ ხმის
კილო და თვალების ელვარება მოწმობდა, რომ
ეს სწორედ დასტური იყო.

დორიოტერუსმაც დაუდასტურა. იღონდ გა-
ცილებით უფრო მკაფიოდ და დაღვებულად:

— პრინცესობა, დმრთების სწორი, მამივე
და უმადური შრომა, რომლის ღირსეულად
შეფასებას მხოლოდ შთამომავლობა თუ შეძ-
ლებს. პრინცესობა შორის უკეთესი კი, აღ-
ბათ, ის არის, ვისაც ძალა შესწევს ტყველი
არაუ ჩაგადოს, თუკი ამით ქვეყანას შეუძლე-
ბუქებს ტყიოლს.

კვლავ სიხუმრე ჩამოვიარდა. ნერონმა იდაყ-
ვები მაგიდას დააყარდნო და სახე ხელეხში
ჩარგო. ყველაფერი თავისი რიგით მიდიოდა.

ხანი რომ გამოხდა, ხმადალა, მაგრამ გუ-
ლისგამამირავად მწიარე კილოით თქვა:

— როგორ მოკვლა მშობელი დედა!

ეს რომ თქვა, თავი არ აუღია. თავი ისევე
ხელეხში ჰქონდა ჩარგული და გაშეშებული
იქნა. მერე ერთხამად, ძლიერი ბიძგით წამო-

იჭრა, მთელი ტანით გაიშროა, მაგიდა მუშტი
დაჰკრა და ხმადალა შესძახა:

— კმარა ყოყმანი! ცრემლზე ქაღალდზე დაწვე-
ბით, ქალებსა და ისეთ კაცებს, რომლებსაც
მეგრდში ქალებს გული უღვევთ. დავ, აღსრუ-
ლდეს დმრთების ნება! აბა, დასახდით ყვე-
ლნი და მოვიფიქრო, თუ რომელი გზა უმა-
ჯობესი იქნება, რომ არც რომს ვუღალატოთ,
არც ჩვენი პატიოსანი სახელი შეიბალოს და
არც დედაჩემის — ოპ, დედა! — თავგანწირვა
გამოვდგეს. ფუჭი და ამაო. ეპაფროდიტუს,
მცველები გააფრთხილე, ვიდრე თათბირს არ
დაეკარტუბო, რა მნიშვნელოვანი საქმეც არ
უნდა გამოჩნდეს, ხელი არ შეგვიშალოს, რა-
დგან რომის პრინცესს ახლა არ შეიძლება
იმანზე მნიშვნელოვანი საქმე ჰქონდეს, ვიდრე
ისაა, რომელიც დედას ეხება.

ეპაფროდიტუსმა მცველები გააფრთხილა,
მერე ყველანი დასხდნენ და ბჭობას შეუდგა-
ნენ. მთავარი საზრუნავი ის იყო, რომ ყოვე-
ლივე საიდუმლოდ მოგვევარებინათ და აგრიაბ-
ნა ისე მოეკლათ, კვალი არ დარჩენილიყო.

ანიკეტუსი, რომელიც პოლიტიკაში ცუდად
ურევდა და დიპლომატიასა და მცველების
ერთმანეთისგან ვერ არჩევდა, რის გამოც ეგო-
ნა, მთელი ეს თათბირი ძვირფასი დროის და-
კარგვის მეტი არაფერი იყო, ეამიდან ეამზე
ერთსა და იმავე ამოჩემებულ აზრს — მისი
რწმუნით ყველაზე უტყუარია და ყველაზე
პრაქტიკუს — იფიქრობდა: შენ თუ მიზარქა-
ნებ, ჩემი იმპერატორი, სამიოდ მამაც ცენ-
ტურიონს ვიხალბე და მაგ საფიქრალისგან რა-
მდენიმე საათში გაგათავისუფლებო, მაგრამ არ
უგონებდნენ.

დორიოტერუსის ფიქრები თავიდან საწამლავს
დასტრიალებდა; აღბათ, იმიტომ, რომ საწამ-
ლავი იმ დროს ფრად გაფრცულებული საშუ-
ალეა იყო და რომაელებიც, როცა ვინმეს
მოკვლა მოუწოდებოდათ, უფრო მეტი ხალის-
ით მას მიმართავდნენ, აღამიანის გონებას კი
ბუნებითი სიზნტის გამო ახლის მოფიქრებას
ყოველთვის უკვე მოფიქრებული ურჩევნია;
მაგრამ ნერონს ეს წინადადება ჭკუაში არ და-
უქდა, ხოლო როდესაც დორიოტერუსმა ლეკო-
სტაც ასენა, საწამლავების ყველაზე ცნობილი
და პოპულარული ოსტატი, მოიქუფრა კიდეც
და სქელი ტუჩი უმაყოფილოდ გამოიბრცა.
ამ აშარი დედაკაცის სახელის გაგონებად არ
სურდა! პრინციუტუსისთვის სწორედ მას და-
ამხალდებინა საწამლავი და მაშინდელი მწიარე
გამოცდილება დღემდე ახსოვდა. ან კი რა და-
ავიწყებდა! მაგ წუნკალმა სიფრთხილის მომი-
ზეზებით ისეთი წყალწყალა საწამლავი დაუშ-
ხადა, რომ საბარალო ბიქს ეუბი ძლივს იეშა-
ლა! ამისთანა საწამლავი კაცის მთელი ამფრო
უნდა დააცუევირო, რომ ცოტათი მაინც მოკ-
ვდეს! პრინციუტუსი კი სრულიად ყმაწვილი
იყო და თითქმის უცოდველი — მთელი ამფრო

რა საწამლაღი როგორ დაეღვინებინა! ზომ არ გავიყავი და შევესი! აქი სენჯეა სულ იმის ჩამორჩენება, ადამიანი უნდა გიყვარდეს! როგორ უნდა გიყვარდეს ადამიანი, რომელსაც პაქაწინ, სტომეში მთელ ამდროსა საწამლაღს ჩაახშა?! კიდევ კარგი, იმ ექუის ამდამ მშვიდობიანად ჩაიარა და აგრიბინას ექვი არაფერზე აუღია ვე ლოცესტა თუ მორიელი არც შერე დაღმზადებდა, ალბათ, კარგ საწამლაღს, მაგრამ წერონი თავზე დაადგა; მანამ ადღვებინა, სანამ საჭირო იყო, და ამის შემდეგ ცოტა კიდევ ადღვებინა. შიშინ კი, იცოცხლეთ, საწამლაღმა გპტრა და უმაწიელი ბრიტანიკის ქუისავით მოკვდა, მაგრამ მღვლავრებამ შიშინ ისეთი ლეჭი დაუტოვა, რომ ახლაც, ამდენი ხნის შემდეგ, იმ ქალის გახსენებაზე ყელში ბრაზი აწევბოდა.

ღირითურის გეგმა ეპაფროდიტუსმა დაიწყო, იღონდა მისი საბუთები, წერონის საბუთებისაგან განსხვავებით, მხოლოდ გონების მონაცემებს ეყრდნობოდა და სამი მთავარი პუნქტისაგან შედგებოდა: ერთი ის, რომ თავისი ყველაზე ერთგული ზალხი აგრიბინას მუდამ და ყველგან თან ახლდა ხოლმე და ირგვლივ კედელივით ვრტყა, ამიტომ საწამლაღი დანიშნულების ადგილს ისე ვერ მიაღწევდა, ზნად რამდენიმე მეორეხარისხოვანი სტომეში არ გაველო, რაც საიდუმლოს გამკლავების სრული გარანტია იყო; მეორე — აგრიბინას თავისი ანტილოცესტა ჰყავდა და ყოველი საეჭვო ტრაქების წინ შხამის საწინააღმდეგო საფარებო წამალს სვამდა; და მესამე — თუნდაც ეს ორივე გადაუღობავი დამბრკოლება გადაეღობათ და დამბრკოების ნება და სამშობლოს დავალება შეესრულებინათ, საიდუმლოს დაეცა შიშინ გაჭირდებოდა, ვინაიდან, როგორც ცნობილია, რომაელებს ავი მესოსეგრება იჭებ და აგრიბინას სიყვდილს რომ შეიტყობდნენ, არ შეიძლებოდა ამ მესოსეგრებაში ბრიტანიკის სიყვდილი არ ამოტივტივებულყო და საეჭვო მსგავსებას ბრალდების სახე არ მიეღო.

— თუკი შიშინ გამდღვინებდა, — ეყვირდა ანიკეტუსს, — ბარემ სამ ცენტურიონს ვიპხლებდი და რამდენიმე საათში მთელი ეს საზრუნავი მოშორებული გეჭნებოდა. შერე რამდენიც არ უნდა ილაპარაკონ, მეუდარს ზომ ვეღარ გააცოცხლებენ! ოღონდ მიბრძანე, ჩემო ამბერატორ!

— დრო მოვა და გარბანება, ჩემო ანიკეტუს, — დაეცეებით მიუგო წერონმა, — გარბანება იმას, რაც საჭირო იქნება.

და ბეობა განაგრძეს. ანიკეტუსმა მოიწონა და ერთი-ორჯერ მაღულად დაამოქნარა. შერე, თვლემს რომ არ წამოპაროდა (ან, უფრო სავარაუდოა, ღმერთების ჩავონებით), გასართობს დაუწყო ძებნა და სულ მალე, მართლაც, გონების თვალწინ

ის ხალისიანი ეპიზოდი წარმოუდგა სამშედრო ხომალდების უკანასკნელი *სერვისის* მტრის რომ ბერძენი ზელოსნების *სერვისის* მტელი „გემზანის ჩამოქცევა“ გამოსცადეს და შერე, წარმოტების აღსანიშნავად, ფალერნუმის ღვინო მთელი ღამე გაუზავებლად სვეს. შიშინ რა გონებაშავილი ზალხი იყო ეს ბერძენები! ანიკეტუსს ვერც კი წარმოუდგინა, რომ ამგვარი რამ რომაელებს მოეგონებინა არადა, თითქოს რთულიც არაფერი იყო: მთელი ოინი იმაში მდგომარეობდა, რომ გემზანის შუა წელს საგანგებო საურდენები იჭერდა, რომლებიც, ერთმანეთთან დაეკავშირებულნი, ერთ კაცს თავისუფლად შეეძლო გამოეცალა, ხოლო თუ წინაშე არც კარგად დახედავდი, ოინი დასაფრთხილდა თავისთავად გამოეცლებოდა; გემზანი ჩაიქცეოდა, კაიეტებს თან ჩაიტანდა, მენიზბეებს ქვეშ მოყოლებდა და ხომალდსაც ჩაძირვისაგან ვერაფერი იხსნიდა. ანიკეტუსმა არ იცოდა გამოადგებოდა თუ არა რამეში ეს გამოგონება, მაგრამ ბერძენები არწმუნებდნენ, ჯერ ისეთი არაფერი გამოგონილა, გამოუყენებელი დარჩენილიყოსო, და ხატონად, როგორც ჩვევით, უყვებოდნენ, როგორ ჩაიგდებდა ზელში ამგვარ ხომალდს, დაზეთილია და გამზადებულს, მოწინააღმდეგე და ვიდრე სიხარულის უიფიანი მოთავედნი, როგორ ჩამოემბობოდა თავზე მთელი ქერი. ასე იყო თუ ისე, იმ ღამეს ბეერი სვეს. თანაც გაუზავებლად. ფიქრებში ჩაფლულმა ანიკეტუსმა თავს ძალა დაატანა და შეეცადა გაბარებული მოწინააღმდეგე წარმოედგინა, რომელსაც პონია, რაც იმყოფა, ბერძენები სიყვდილი იმყოფა, მაგრამ მოწინააღმდეგის ნაცვლად მოულოდნელად თვალწინ აგრიბინა წარმოუდგა ანიკეტუსმა ძალიან მკაფიოდ დაინახა აგრიბინა — ამპარტავანი, დამიწანი, საძულველი — და ქერი, რომელიც გრტბუნით ჩამოიჭრა. ეს ისეთი წირბები სანახაობა იყო, რომ, ვიდრე საეჭვოთარ ხმა არ ჩავსმა და სხმი წყვილი თვალც არ დაინახა, რომლებიც გაყვირებენ შემოსცქეროდნენ, მანამ ვერ მიხვდა, რომ ხმამალა იცინოდა. რაკი მიხვდა, სიცოცხლე წამსვე შეწყვეტა, აირა, გაწითლდა, დაბნა, ხოლო რომელსაც ამბერატორმა მშვიდობიანი ხმით, თითქმის ტკბილად, მიზნუ ჰკითხა, სხვა უკეთესი ვერაფერი მოიფიქრა და სიხარულე უთბრა. მისდა გასაოცრად, გაყვირებით შემომცქერალ თვალეში გაყვირების გარდა მოულოდნელად რალც კიდევ გაჩნდა ისეთი, რას გამოც ანიკეტუსს უნებურად და სრულიად გაუცნობიერებლად საეჭვოთარი თავის ჰატვისსემა მოემართა (შერე ბეჯითად ცდილობდა თავი დაერწმუნებინა, რომ ეს ჩინებული იდგა ჰუვის ნაყოფი იყო და არა უცქეობა, და ნაწილობრივ შეძლო კიდევ).

წერონმა დაწერილობით გამოიკითხა ყველაფერი. ჯერ არ იცოდა, როგორ მიბერბებო-



და ამ ბერძნული გამოგონების რომელი მიზნისთვის გამოყენება, მაგრამ გუბანიით გრძობდა, რომ იდეა კარგი იყო, და არ უნდოდა ხელიდან გაეშვა.

ასეთ ვითარებაში მივლი ძალით აეღებოდა დორითერუსის ცხიერი და მახვილი ჭეშკარი რომელიც ყველაზე უფრო ჩაბლართლსა და ბნელ ლაბირინთებში ისე გრძობდა თავს, რომ გორკ რომელიც რომის ქუჩებში. მას შემდეგ, რაც დაადგინა, რომ ანიკეტუსს მიზენის ნაესადგერში სამი პატარა, ადვილად სამართავი ხომალდი ვდგა, რომელთა „ბერძნულ ყივიანზე“ გადაყვება სწრაფად და საიდუმლოდ შეიძლებოდა, ნერონს მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— სად აპირებ, ღმერთების სწორთ, მინერვას დღესასწაულის გადახდას?

— რომში, — მიუგო ნერონმა და ამ მოულოდნელი შეკითხვით ოდნე გააკვირვებულმა საბჭოში უფრადღებით შეხედა, მაგრამ იქ ისეთი ვერაფერი წაიკითხა, რაც პასუხად გამოდგებოდა.

— ეგებ ბაიებში სჭობდეს...

„ზედმეტად ტყუება თავისი ცხიერებით“, — დაასკვნა ნერონმა და ღიმილით კითხვა:

— ბაიებში? რატომ ბაიებში?

— იმპატორ, ღმერთების სწორთ, რომ ჩვენი ანიკეტუსისათვის ძნელი არ იქნება სამივე „ბერძნული“ ხომალდი სადღესასწაულოდ ბაიებში ჩაიყვანოს, რათა პრინციპის ბრწყინვალე დედა მათგან ერთ-ერთი აირჩიოს, რაცა შეიძლება, რომლითაც თვითონ ჩამოვა მას შემდეგ, რაც შენს მიზანტყვებს მიიღებს, დაზიანდება და გასამგზავრებლად არ ივარჯებს.

ნერონი წამით დაიბნა კიდევ, იმდენად მარჯვედ შეერა და გაყვანა დორითერუსის გველადეა ვინაზნამ სხვადასხვა მხარეს გაფართული ბოლიყვბი შეერა კითხვა:

— რომ არ ჩამოვიღეს? — და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც კითხვა, ბუნდოვნად იგრძნო, რომ ეს შეკითხვა იმდენად აგრძობნას არ შეეხებოდა, რამდენადაც თავად დორითერუსს.

— ჩამოვა. თუკი პრინციპში მომატიყვების ერთ-ერთ მიზნად იმასაც მისწერს, რომ მეგობრები და ახლობლები ახალი სიმღერით სერს დაატყბოს, ასეთ შემთხვევას დედა ხელიდან არ გაუშვებს და უეჭველად ჩამოვა, რათა შეილოს დედაებრივი სიმღერა შობისმინოს.

დორითერუსი რომ მიმხედობოდა, პრინციპის შეკითხვა თვითონ მას უფრო შეეხებოდა, ვიდრე აგრძობნას, სიტყვა „დუთებრივის“ წარმომთქმას მოგრიადებოდა და იმასაც შეეუდებოდა, თვალბში აცემიამებელი შორელი ნაპერწყლები დაეშალა.

„შორს წასულა, — გაიფიქრა ნერონმა, — იმდენად შორს წასულა, რომ საყუთარ გაიძებრობას სალად ვეღარ აფასებს და თავს ზედმეტად ენდობა, ხოლო თავდაჯერება, რომელსაც ჰქუთის ლაგში არ იჭერს, ადრე თუ გვიან

ერთგულბების არტახებსაც გავლეს, რაც კიდევ ერთხელ გვიდასტურებს, რაიმე ნიშნები ყოველ კაცს თავის ბედს იმდენადვე უნდა ატყუებინებენ... ბებერი ქარონი კი დაუზარელიცაა და დაუდალავიცა... ოდნე ქერ ადრე, ქერ კარვად უნდა გამოიქურთოს, რათა ზედმეტი წვინი არ გაჟუყვას...“

ასე ფიქრობდა ნერონი, მაგრამ ეს ზვლის ფიქრი იყო, დღეს კი დორითერუსის გეგმა მაკლენებლად უტყუარი ჩინდა.

ნერონმა ემაფროდიტუსს შეხედა. ემაფროდიტუსმა რამდენიმე დამატებითი შეკითხვა დასვა, ზოგი დორითერუსის მისამართით და ზოგიც ანიკეტუსის მისამართით, და მას შემდეგ, რაც ამომჭერავი პასუხები მიიღო და საჭირო წვრილმანები დააზუსტა, გეგმა მოიწონა.

მაღე ყველაფერზე საბოლოოდ შეთანხმდნენ: ანიკეტუსი, დღესასწაულის მოსამაბებით, დანიშნულ დროს სამივე ხომალდს, ლამაზად შორიდელმოკაზმულს, ბაიებში ჩაიყვანდა. იმ ხომალდის დაზიანებას, რომლითაც აგრძობნა ჩავიდოდა, დორითერუსი კარბულობდა. ემაფროდიტუსი მთელ ოპერაციას უფრადღებით ადევნებდა თვალს, რათა მუდამ მზად ყოფილიყო იმ შემთხვევისათვის, თუ რამე გუთვალაოსწინებელი ვარგობა გამოჩნდებოდა და გეგმაში ოპერატიული ცვლილებების შეტანა შეიჭნებოდა საჭირო.

ამის შემდეგ ნერონმა თათბირის დასრულება ბრძანა:

— მამ, სქმებს მიხედოთ! გადაწყვეტილებას მოქმედება აშვეყნებს. ვასწით და ვახსოვდეთ: თქვენს ზელთ არის რომის ბედი და პრინციპის ნდობა. სამშობლო მძიმე მსხვერპლს მოითხოვს და, რადაც არ უნდა დაგვიფიცოს ეს მსხვერპლი უნდა გავიღოთ. — ამ სიტყვებზე ერთი ღრმად ამოიხრა და დაუძმა, — ო, დედა... — მაგრამ იგრძნო, რომ ოხერა ცოტა მშრალი გამოუვიდა, ხოლო ამომახილი — არასამაოდ ბუნებრივი, ამიტომ იქვე გადაწყვიტა, დრო გამოეძებნა და დამატებითი რეპერტიყვბი გაეცლო.

დილით, შეილის წერილი რომ წაიკითხა, აგრძობნამ გაიფიქრა: „ჩემი ლაშებანი ურბული...“, შეადლისას, ამაზნის შემდეგ, მხველები რომ თვირ სხეულს სერანდოვანი ნელსაკებლებით უზღოდნენ, გაიფიქრა: „როცა აქენობარბესთა ნაშეირი ასეთ დათფულულ წერილს გჭერს, ველში რადაც მხაყრობა უდევს“, ნასადილევს, ზადში სასეირნოდ გამოსულს რომ წითელბაფთიანი თხა სსასაცილო ენტრუსში შემოეგება, გაიფიქრა: „სახედნიეროდ, აქენობარბესთა ნაშეირი ისე ვერაფერს დაძალავს, ედრი ვარტ არ დაჩქნს...“, ხოლო საღამოს, საწოლ თათბში, წერილი აეცრონის აჩვენა, უერთგულეს მოახლეს და, რაც ქალა-

ქიდან წამოვიდა და ანციუმში დასახლდა, ლამის ერთსაფეროთ გულის მესაიდუმლეს, რომელსაც ისე უყვარდა თავისი ქალბატონი, ისე წულდა შვილთან მის უსამოყენებლს, ისე ნატრობდა ყოველ სასაბუღოში ეხილა — ზეიადი ბრწყინვალე, დიდებით გარემოსილი — ისე შესციციუნებდა, ისე შეგხაროდა და ისე ბედნიერი იყო თავისივე სიყვარულით, ღმერთებს რომ ეხებოდათ და იგი ანიცტუისისთვის ცოლიდ შეერთდებოდნენ, შესაძლებელია, რომელი ადამიანის ახალ ჯიშს ჩაპყროდა საფუძველი. წერილი რომ წაიკითხა, სადაც ნერონი ირწმუნებოდა, არათუ ადამიანთა მიეთმოეთი და ბოროტი ზრახვები, არამედ თვით ტლანქი და სწორხაზოვანი პოლიტიკაც კი, რომელიც თავის გზაზე განერჩევიდა თელავს ყველაფერს, დედამწოდური სიყვარულის წინაშე შემკრთალი და შეტუბუნელი უკან იხივს, ვინაიდან დედაშვილური სიყვარული ყველა სხვა გრძნობათა უწინარესი გრძნობაა, ყველა ადამიანური სიყველე მისზეა აღმოცენებული, თვითონ კი — ღრმა, წმინდა და ამაღლებული — ღმერთების საუფლო სიყვარულს წვდება და ამიტომ დედაბრძოლი ბუნებრივად, სხარტული-საგან ჯერ ტირილი აფერად და ქალბატონის ყალბი ცხელი ცრემლით დააღბო, მერე ტირილი შეწყვიტა და სახეგაბადრულმა ბავშვური აღტკინებით დაიწყო ტიტინი. ისეთი მადლფარდოვანი, უცხო და იშვიათად ხმარებული სიტყვებით ლაპარაკობდა, რომლებიც, სახალხო ტრიბუნის პირით წარმოთქმული, აღმათ, სამშინლად ყალბი და ამაზრზენი იქნებოდა, შეატუბა და შეათვალწარბა აცერონია კი თავისი ალალი ბუნების წყალობით, ამ უცხო და უჩვეულ სიტყვებს ისე უბრალოდ და ღრმად აფრქვევდა, თითქოს მეგობრებს მინდვრის ყვავილუმს ურიგებდა. აგრძინა, რომელსაც მისი გულღმრევილო და ტყბილი ვლურბული გულზე ყოველთვის მალამოდ ედებოდა, არ აწყვეტირებდა და მინაც ბევრი ილაპარაკა იმის შესახებ, თუ რა ქველი და სულელი ყოფილა პრინცესათა შორის საუკეთესო პრინცესი, რა ამაღლებული და გრძნობათა-მაფორიაქებული იქნებოდა დედაშვილის შეხვედრა ბაიების ხავერდოვანი ზღვის პირას, რა ზარ-ზეიმით ავიდოდა ქალბატონი პალატინზე და როგორ დაუმბრუნებდნენ გერმანელ მეფელთა რაზმს, რომელიც მის ყოველ გამოჩენას ისეთ ბრწყინვალეობას ანიჭებდა, ტრიუმფის პროცესია გეგონებოდათ. აგრძინა ღმირლით უგდებდა ყურს და დროდდრო მოფერებით უსვამდა ხელს მტრებზე მძიმედ დაფენილ სქელ, შავ თმაზე. ამ ქალისა ყველაფერი მოსწონდა: რბილი, მოღუღუნე ხმა, ხატოვანი და მოქნილი ფეხი, შავგვრამანი, ფეხიანი საბუცი, სიყვარულით აციმციმებული თვალებიც; ზოგჯერ კი, მის ტყბილ ტოტის რომ უსმენდა, ისეთი გრძნობა უჩნდებოდა,

თითქოს უცხო და საკვირველ სიხარულს ხედავდა. აცერონია რომ გაისტუმრე და ქარხნის დარბაზს, საბოლოოდ გადაწყვეტილებული მძაბრებებზე თანხმობა ეთქვა და სადღესასწაულოდ ბაიებში ჩასულიყო. უფრო სწორად, საბოლოოდ ეს გადაწყვეტილება ადამიანმა აგრძინამ, თორემ პოლიტიკოსი აგრძინა წერაილის მიღებისთანავე მიხვდა, რომ უარის თქმა შეუძლებელი იყო, ვინაიდან დედის უარი შვილს საშუალებას მისცემდა ცრუ და უკუღმართი ვარაუდებით აფრო და კვლავ შეეთიხონა იმის მავნე სიღრმისადაც, როგორც ამას წინათ ერთხელ უკვე შეეთიხნა. მაშინ აგრძინამ სუნჯას ბრძინულმა წინდახედულეობამ და ბეროსის პატიოსანმა ბირდაპრობამ იხსნა. მერტედ რომ შექმნილიყო საჭირო მათი ჩარევა, ეგებ ვერც ჩარეულიყვნენ, რადგან ამით შეიძლება თვითონაც დაეტყუათ თავს ექვიანი იმპერატორის რახსება. დილით აგრძინამ ნერონს საპასუხო წერილი მისწერა და დასტურთან ერთად თბილი, გრძნობიერი, დედაშვილური სიტყვებით მადლობა შეუთვალა სიყვარულისა და ყურადღებისათვის, ზოლო დღესასწაულის დაწყებისას, მეთოთხმეტე დღეს აპრილის კალენდრისადაც, მცირე ამაღ იახლა და პატარა, სწრაფმავალი ლიბრინული ხომალდით, რომელსაც გამოკვლილი მებრევაური და მისი ერთი ყველაზე სადღო აზარტ, კრეპერუს გალუსი, მეთათობდა, ბაიების ნაპირს შიადგა, სადაც პრინცესა უკვე ელოდა ანუეს სენეცასა და აფრანკუს ბუროსთან ერთად.

ბაიებში უამრავი ხალხი იყოდა. მათ ადრევე შეეტყუათ, რომ ნერონი აქ აპირებდა დღესასწაულის გაღებას და მუსიკე თვითონაც აქაურობას მოწყდომოდნენ, რათა თავიანთი ქალის ერთგულზე და მონური სიყვარული ეჩვენებინათ და ამით საკეთარი უბიფათობის კედელში კიდევ თითო აფერი ჩაედოთ. დედა და შვილი ღია ტანტრევიანთ გამგზავრენენ პრინცესის რეზიდენციისაკენ და გზად მოწყალე ღმირლით უმასპინძლებოდნენ ხალხს, რომელიც, მათი შერიგებით გახარებულ, ხმაშალალი ყურინით ესაღებოდა. ნერონი დღევანდელი შეხვედრის სიამისა და მოგონებათა ტყბილი სეუდის რიტმული მონაცვლეობით მთელი გზა იმ ნეტარ დროზე ლაპარაკობდა, როცა პატარა იყო, როცა ყოველდღე ხედავდა დედას, როცა დედაშვილის ურთიერთობა მხოლოდ სიყვარულით საზრდოობდა, როცა პოლიტიკის ყინულს ჯერ სისხლი არ გაეციებინა და გულებს საუბარში გონება არ ჩარეულიყო. აგრძინა წყნარად უგდებდა ყურს, შივადამივ თვითონაც ჩაიშვრე ტყბილსევიან მოგონებას და თან ფარულად უთვალთვალებდა, მაგრამ შვილის სახეზე ვერც მაშინ, ვერც მერე, მთელი დღის განმავლობაში, ვერაფერი წაიკითხა და მოგვიანებით, როცა სენეცასა და ბუროსთან ერთად



ეს მასმედიუმები, სინაუში აღმოჩენილია, რასაც სხვა შემთხვევაში სიამოვნო აღმოჩენდა: აქნაბარბუსთა სისხლისთვის კლავდისების სისხლს უკონია და ნერონი უკონია, მოხერხებითაც და თავის დაცვის ხელსაწყოებითაც მისაზე მტრად დედის დამსაჯუნება. ერთადერთი, რაც დამსაჯუნების იძლეოდა, ის იყო, რომ პრინციპი გადაჭრებულად მხარულობდა (რის გამოც აგრიპინას ერთადერთი თავისი ცეცხლი თხა წარმოუდგენდა თვალში) და დედის ზედმეტი გულმოდგინებით ახერხებდა სიყვარულს, მაგრამ ეს აგრიპინას ახალს არაფერს ეუბნებოდა და მხოლოდ იმას უდასტურებდა, რომ შვილს გულში ფარული განზრახვა ეყო, რაც ანციუსზე უფრო კარგად იცოდა. თუმცა ერთ რამეს მინც მხოლოდ იცოდა, რასაც აქ ჩამოვალვალად ვერ მიხედობოდა: ნერონს თავისი განზრახვა სენეკასა და ბუროსისთვის არ გაუხეღია ბუროსის განზრახვები ჩინდა დედაშვილის შეარჩევით, მისი სიზარტლის გულწრფელობაში კი, თუ მხედველობაში მივალვით, რომ ამ კაცს ურთულესი ყველაფერი აღაღად ეწერა სიხეზე, ეჭვის მტრია არ შეიძლება. რაც შეეხება სენეკას, მას, მართალია, ნიღაბი ჰქონდა აფარებული (ეს აგრიპინამ, მიუხედავად ფილოსოფოსის ბეჭითი შეცდინებისა, მალევე შეამჩნია), მაგრამ ამ ნიღაბს უკან (არც ამის შემჩნევა ვასტორებში) იმალება არა ნერონის თანამზრახველი, არამედ გამოცდილი აღმზრდელი, რომელიც თავის აღზრდას ფიზიკურად უთავალთვალებს, ვინაიდან რადიკალს ატყობს საეჭვოსა და სხიფითოს. ამ აღმოჩენამ აგრიპინა თან შეამოთა და თან თითქოს დამსაჯუნდა კიდევ. შეამოთა იმის გამო, რომ, თუ ნერონმა თავისი საიდუმლო ჩანაფიქრი სენეკასა და ბუროსს არ გაანდო, ადვილი შესაძლებელია, ეს ჩანაფიქრი მონებისათვის შესაფერისი მუშაობი შერისიძება ყოფილიყო, და მაინც ხიფათი დიდი და ძნელად ასარიდებელი იქნებოდა, ხოლო დამსაჯუნდა იმის გამო, რომ თრევენი, სენეკაცა და ბუროსიც, როგორც კი პრინციპის უნდობლობას დაინახავენ, იძულებული შეიქნებოდნენ აგრიპინას მხარე დაუჭირათ, რადგან რომში ყველამ იცოდა, რომ ნერონის უნდობლობა იგივე სასიკვდილო განაჩენი იყო, რომელიც მხოლოდ აღმზრდელის ვადის გამოცხადება ავლადფარფერობით აგრიპინა ხელშეწყობდა რამე ხიფათს ვერ ხედავდა. მოწამულის შიში არ ჰქონდა. განა იმეტი, რომ მისი ერთგული მსახურები ურთულესს ყურადღებით ახერხებდნენ თვალს და ვერც ერთი ეკრტი ქალბატონამდე ისე ვერ მივლევდა, მათ არ განსწავლათ რა თქმა უნდა, ესეც იყო, მაგრამ ამ შემთხვევაში, მსახურებზე რომ არა, მოწამულის შიში მინც არ ექნებოდა, რადგან ნერონი თრეველულობისთვის ერთსა და იმავე სიშინელ-

ბას არ გამოიყენებდა. ნერონი ხელსაწყოები იყო. მართალია, მტრად უნიკო, მაგრამ სინაუში რომ მტრად პატივმოყვარე უნდა იქნებოდა, რომელსაც შეთავაზების ნიღაბი ჰქონდა აფარებული, რათა უნიკობა გარეშე თვალისაგან დაემაღლა, ნებას არ მისცემდა საყვითარო თვი გაემორებინა და ამით ფანტაზიის სიმწირე გამოემგლავებინა. როცა კაცს ისეთი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საკითხი გავს გადასაწყვეტი, როგორცაა დედის მოკვლა, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება წერილმან სასულელებს გაუწიო ანგარიში, მაგრამ აგრიპინა კარგად იცნობდა შვილს და იცოდა, რომ ის პირველ რიგში სწორედ წერილმან სისულელებს გაუწევდა ანგარიშს, ვინაიდან მისთვის მკვლელობაშიც ხელსაწყოები იყო მთავარი. სულამთ ისე დაფიქრა, რომ აგრიპინამ იმის მტრად, რაც უფრო იცოდა, ვერაფერი შეიტყო. სულამთ მხარეული და საამო იყო. შემუსრვენი, დეკლამატორები, მიმები ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ, ოღონდ, როგორც ნაბრძანები ჰქონდათ, თავიანთ საქმეს წყნარად აეთვალდნენ, გადაუხედავად, ისე რომ ერთსა და იმავე დროს ხალისიანი ფონიც შეეჭმნათ და არც ტაბილი შესაიფისთვის შეეშალათ ხელი. სენეკა, მიუხედავად იმისა, რომ ყველაფერს, რაც ირგვლივ ხდებოდა, დამაბული ყურადღებით ახედებდა თავს, კარგ გუნებაზე იყო და თრევენი ღრმად და მახვილგონივრული მოსაზრებაც კი გამოიმეტა იმ მარტივად, რომელიც წიგნებისთვის ჰქონდა გადასახული და ზეპირ საუბარში, როგორც წესი, არ ხარყვდა ხოლმე. ბუროსიც კარგ გუნებაზე იყო. იგი, საერთოდ, ყოველთვის კარგ გუნებაზე იყო, როცა ლამაზ ქალს უხურობდა. მართალია, აგრიპინა მინცადამინც ეს ეპიტნაეობა მისი აღვირახსნილი ცხოვრების გამო, მაგრამ, უმთავრესად, არ ეპიტნაეობდა მანამ, სანამ ვერ ხედავდა როცა დაინახავდა აღვირახსნილობა უკან პლანზე გადაინაცვლებდა ხოლმე, წინა პლანზე კი სილამაზე გამოდიოდა — ისტერული ტანი, მალაბი თეძოები, საყვ მყვრდი, ოდნავ სველი, ლამაზი ტუჩები, ცოტა დამკინავი, მაგრამ მიზნდელი და აღვირახსნი თვალები, რომლებიც ისე შემოგვცქეროდნენ, თითქოს რაღაც იღმულ გულმთქმანს ვიხედო, რის გამოც ადვილი შესაძლებელი იყო, რტი დაგსმობოდა და ლამაზის უნარი წაგრთმოვდა. ნერონიც კარგ გუნებაზე იყო, მაგრამ ნერონი თავს მინც ამედავებოდა, რადგან ზომიერებას ვერ იცავდა და იმაზე უფრო კარგ გუნებაზე იყო, ვიდრე გარემოება მოითხოვდა.

აგრიპინა ცოტას ქმდა, ბევრს აღიშნებოდა, შვილად და ძალდაუტანებლად საუბრობდა და დროდადრო თავის პატარა აცერონისა, რომელიც ფერხითი ეჭდა, შვი თმაზე სიყვარულით უსამდე ხელს. რატი შვილის იღუ-



მლი ზრახვები ვერ გამოიყნო, ბოლოს იმაზე დაიწყო ფიქრი, ეგებ არც არაფერია გამოსაცნობიო. იქნებ ნერონს მართლა მოენატრა დედა? იქნებ საბოლოოდ არ გადაგვიარებულა ვარი? იქნებ ნამდვილი სიყვარული ქვრ კიდევ ბოგინობს რომის იმპერიაში? ასე კი ფიქრობდა, მაგრამ, რაკი იმასაც გრძნობდა, რომ ამგვარი ფიქრი, რომელიც უსავგო იცნებდას უფრო ჰგავდა ვიდრე საღ მსჯელობას, დაღლილობის ბრალი უნდა ყოფილიყო. ცოტა შეიშო შემოგპარა, რადგან დაღლილობა შეცდომასაც იწვევს, შეცდომა კი, თუნდაც უწყინესი, ახლა შესაძლებელია საბედისწერო გამოამდგარიყო.

ნერონს თმა დახვეული ჰქონდა, მიწერვას საშისაც მუხარადთან და წაღებთან ერთად გამხადებელი ეწყო გვერდით ითხაში, მაგრამ უკანასკნელ წაშს, ყველას გასაკურად, სიმღერაზე უკრი თქვა.

აგრიპინა დაგვიანებით მიხვდა, რომ ემყობეიო იქნებოდა არ შეეხსენებინა არც ფიქრობდა შეხსენებას, მაგრამ, რაკია ვახშამი დასასრულს მიუთხოვდა, ნერონი კი სიმღერისას ქვრ კიდევ არ ამორებდა, იფიქრა, აღბათ, ჩემს თხოვნას ეღისო, ხილო რაკი იცოდა, რომ, თუ ნერონი ვინმესგან რამეს ელოდა და არ მიოღებდა, ამას ყოველთვის ცდნად ჩაიხვევდა გულში, ღმილით უთხრა, ჩემი ხობაღლი ჩვეულებრივზე ორჭერ უფრო სწრაფად მოარღვევდა ტალღებს და ისე მიიჩქარადა, თითქოს ისიც გრძნობდა, რომ დღემს ერთი სული აქვს, შვილის ღვთაებრივი სიმღერა მოისმინოსო. სიტყვა „ღვთაებრივი“ რომ თქვა და გონების თვალწინ ქეციანი თმა დაუდგა, შეატყო, რომ შეცდომა მოუვიდა. თავისი შეცდომა მან შვილის სახეზე დაინახა, სადაც ეღვის უსწრაფესად გადაიბინა მოულოდნელში ჩრდილმა. ის ვერ ივარაუდა, რომ ნერონს შეიძლებოდა თბის ამბავი გაგებული ჰქონოდა, ამ უცარი ცალიღების ამხსნელი სხვა მიზეზი კი ვერაფერი იპოვა და საბოლოოდ ისეა იფიქრა, აღბათ, ჩემდაუნებურად ხმაში ირინია შემგებარაო. სინამდვილეში შეცდომა უფრო დიდი იყო, ვიდრე უნებლევ ირონია: ის სიტყვა, რომელმაც აგრიპინას წარმოადგენაში სულელი თმა გააჩინა, ნერონს უტრბი ზროშქან კაკნად ჩაესმა და გუნება გაუფრმა გუნებას გაუფრმა ადრად დაამლა, სიმღერაზე კი იძულებული შეიქნა უკრი ეთქვა უკანაღან უცარად შემარწუნებით იგრძნო, რომ, როგორც კი სიმღერას დაიწყებდა, სიმღერის ნაცვლად უღლდან კაკნი ამოუვიდოდა, ხილო, რაკი უტრბის დასასაბუთებლად ამ მიზეზს ვერ გააშეულდა, ღმილით მოისაწყვლა თავი და თქვა, როგორც ყველა დამწყვები ბელოვანი, მორცხვი და გაუბედავი ვარ, მეგონა ვიმღერებდი, მაგრამ ახლა ეხედავ, რომ ისეთი ნატიფი შემგებების წინაშე, როგორიც სავა-

რული დედა აგრიპინა, გუნდაც დამარბათ, ვერ ვიმღერებო.

სიმღერის დროს ნერონს მართლა უნდა ხოლმე, მაგრამ გაუბედაობა და სიმორცხვე მისთვის სრულიად უცხო რამ იყო და ეს ახლობლებმა კარგად იცოდნენ. ამიტომ, რაკი უტრბის საბუთად ისეთი მიზეზი დაასახელა, რასაც ყველაზე ნაკლებ დაუტყრებდნენ, თანამესუფრეებმა ივარაუდეს, აღბათ, აგრიპინას თხოვნა არ იყარა და საჭიროა ამ თხოვნას ჩვენც შევეუბრდეთო. ეს საჭმე სენეკამ იყინრა, მაგრამ იქვე ინახა, რადგან ნერონმა სიტყვის დასრულება არ აცალა და თავისი უტრბის ისეთი კილოთი გაიმეორა, რომელიც მოწმობდა, რომ ეს უტრბი მართლა უტრბი იყო და შესაძლებელია, უტრბე მეტრეც ამ მოულოდნელმა გარემოებამ სუფრის სილაღეში ბზარი გააჩინა. ეს ყველა იგრძნო, თუმცა შემჩნევით ათავინ შეიშინა. აგრიპინა ცვლავიც მომხიზლავად იღიმებოდა, ოღონდ გუნებაში უკვე იმას ანგარიშობდა, ნერონმა მართლა ახლა გადაწყვიტა უტრბის თქმა, თუ ეს წინაშეარ გაბზნული ფანდი და ფარული გვეგის ნაწილათა სენეკა და ბერონი დასაბუთად ექებდნენ რამე უწყინარ ოხუნჯობას, რომელიც საშეაღებას მოსცემდა ვითარება განემუბრტოთ და საუბრის თემა შეეცვალათ, მაგრამ მეტრისმეტრი მოწყაღნების გამო შესაფერისი ვერაფერი ეპოვათ. ნერონი თვალდაბნუებული ელოდებოდა, რადგან მიწყებოდა თბის სადაგვლი კაკნი, რომელიც შორეულ ექმსავით ქვრ კიდევ ეღვა უტრბეში.

სწორედ ამ დროს დაბაზში სწრაფი ნაბიჯით და აღელვებული სხით შემოვიდა კრეპერეუს გაღული და აგრიპინას შემფოთებულ სხით აუწია, ხომალდი დაგვიზინა და ზღვაში გაშალა შეტრლებლიათ.

„აო, თურმე, რა ჰქონია გულში!“ — ეღვისავით დაეცვა ფიქრმა აგრიპინას გონებაში და, თუმცა ახლა ქვეყანას ერჩინა შვილისათვის ერთი თავიგებური დამცინავი ნიშნისმოგებით შეეხდა თვალბში, სადაც შწარე იმედაკატრუბრის დასახვას ვარაუდობდა, ძველმა გომოცდლებმა, რომელსაც კარგად ასეუდა, რომ ამგვარი რამ შეიძლებოდა ძვირად დაფარდოდა ინსტინქტის ბიძგით უბიძგა და ათქულა მყინვე გაღუსისკენ მიტრბალუბულოყო, რათა მიხვედრა და მიხვედრის სისბარდო, რაც ისე როგორ იქნებოდა, წაითი მაინც არ აღმეკლოდა სახეზე, შერლს არ შეეშინა. ამასობაში გონებაც ამუშავდა და, დრო რომ მოეგო, გაღუსის უტრბადა, დაწყობილებით მოეხბრო ყველაფერი, ხილო მეტრე, ვიდრე უღელისუტრბოდ ისმენდა, თუ როგორ შევარდნილა წყალი ხომალდში გატრბეტილი ფსერტიდან, როგორ ხადავღნენ, თუმცა ამით ბუერს ვერაფერს შეელოდნენ, როგორ უტრბრად იმის გამო, რომ ბელოსნები არა ჰყავდათ და, გარდა ამისა, აღ-



გილიც მიუღებელი იყო, აგრძობნამ თავისუფლად მოაწირო ვეღაფერი, რაც კი სახეზე იყურა, გულში ჩავბრუნებინა და შეიღის გავგაყ, აქამდე საიდუმლოებით მოცულა, სამკარაოზე გამოეტანა. ახლა ნათელი იყო არა მარტო ის, რომ, ვინც ხომალდს ძირა ვაუტვირტა, ნერონის ბრძანება შეასრულა, არამედ ისიც, რომ, ვინც ხომალდს ძირა ვაუტვირტა, ნერონის ბრძანება ცდელად შეასრულა. ნაპირთან მდგომი ხომალდის დაზიანებას რა აზრი ჰქონდა! არა, ნერონი, რომელსაც, რაც აგრძობინას არ ენახა, ჰყავი თუ არა, ემსჯობა კი წამდელიად მომეტებოდა, თავის ბრძვე მიწებს, ცხადია, იმას უბრძანებდა, რომ ხომალდი ისე დაეზიანებინათ, ვიდრე გამოიღო ზღვაში არ გაყოფილენ, სადაც ხანის არაერთარი იმედი აღარ იქნებოდა, მანამ ვერაფერს ვერაფერი შეეძინია, იმით კი, ბრძვეებს, შეტი მოუვლათ. ეგებ სიბრძვეთი კი არ მოუვლათ შეტი? არა... მედ ვაუტვირტებელი ერთგულებით, ზომიერებათა ერთგულებათიც კარობოდა. შეტისმეტმა მოწყადინებამ კი, არა, რა შეიძლება გამოიწვიოს! საბრალო მაცეს მთელი გავგებები წყალში ჩაეყარა! ვინ იცის, რამდენი იქნა, რამდენი დამე თეთრად გაათენა და რამდენი ოფლი ღვარა, ვიდრე ამ გვემას თაყა და ბილოს მოაბამდა! და ახა, სანდუკარი ოცნება, ნაფერები და ნაღოლიაყები, ერთი ხელის მოსმით გაქრა, ვითომ არც არსებობდა... აგრძობნამ წარმოიდგინა, იმედგაცრეებისა და შრასანების რა გროგალი ტრიალებდა ნერონის გულში, და ცხადვ დღეი ძალთ მომენდა შეიღის სახე დაენახა, მაგრამ — თუმცა კი ამ ხნის განმავლობაში ნერონა, აღბათ, შეაქლებდა რისხვაც ჩამორტება საბოღან და იმედგაცრეებაც — მაინც თავის შევარება ამკობნა.

ამ ნერონმა თვითონ დაარტყა დემილი.
— ამ კაცმა ჩამორტყა, დედა, შენა ხომალდი მაუბნო? — ძველი კლითი ავირბა, რომლის უკან ქარიშხალი იდგა, და ხელი გაღღეს მიაშურა.

შეიღის სიტყვებმა აგრძობინას სამშალებმა მოაცა თავი ნელა და ბუნებრივად მიეტრიალებინა. ნერონის სახეზე იმედგაცრეება არ იყურა, მაგრამ ის არსებდა, რომელიც თაყაბაბა მოარტელ სიღრმეში ზვირთებდა და... ახალი იდა, აგრძობნამ თავისი ვარაუდის საბოლოო დასტურად ჩათვალა და თავი ისე დაიჭირა, ვითომ არაფერი შეეწმევია.

— კი, ამ კაცმა ჩამორტყა, — თქვა დემორე ყოყმანის მერე ფრთხილად დაატინა. — ეს კაცი გამოცდილი მეზღვეურია და ჩემი ვეღაზე ერთგული ახატი.

— ერთგული... — ზიზღით ჩაიღამარაყა ნერონმა და გაღღეს მიუბრუნდა, — ეს ფთხე-რაცი რომ შენა ზღვაში შეგვბთხევიდათ, მაინც რას ამბობდები? არ გასიწყე ხომალდი, სანამ გზას დაადგებოდით?

— გაესიწყე, უფლო, — შემოწმებული ხშირ თქვა გაღღესმა. — თითქოს ვერაფერს ვაუბრებ იყო...

— თითქოს... — დამკინავად გაიშურა ნერონმა და უცებ იფეთქა, — იცი კია, შე ძაღლიშვილო, რა ძვირფასი საუნჯე გაქვს მონადობლია? თითქოს ვერაფერს ვაყრა ცრტია შენთვის და, ჩემი რომ იყო, არც გაყმარებდი! — ამ შრასანზე შურტა გაღღეს მოაშორა და სენჯეასა და ბერონის მიუბრუნდა, — ვესმით? თითქოს ვეღაფერი რიგზე იყო! „თითქოს“ უფრთხილდება, „თითქოს“ ემსახურება, „თითქოს“ ასრულებს თავის მოვალეობას! — ეს რომ თქვა, ისე გაღღეს მიუბრძალდა, ოღონდ ხმისთვის პღარ აღწევია, — ეს ქალი, რომელიც ათავჯინს შემოწმებული ხომალდის ნაცულად „თითქოს“ შემოწმებული ხომალდით მოღვაჯეს, შე ვირო და ვიკების ნაშვირო, განა მარტო შრანცესისი დედაა, — თუმცა ესეც უნდა კმაყოფენ მისი სრული უხეფათობისათვის! — მთელი რომელი ხალხის სათავეანებელი დედაა! — ამ სიტყვებით ორ თავის ახატს მიუბრუნდა, რომლებიც ტატს უკან თავითი ეღვანენ, და უბრძანა, — ანაეტტისია, შგონი, მაგნიშა, ფლოტის სარდალი; სისწრაფოდ მომეტნუ და ამ მომკვარიყო. შენ კი — შრასანზე უფრო გაღღეს, — გასწი და მიწებთან ერთად წყალი ხაყე ხომალდიდან. მარტვედ იმეზვე, იყოფე, თორემ, თუ ბოლომდე არ ამოგზამაყე, რაც ამოტხამავი დატრება, იმამ ჩავატრობ გავითრი! — და, მას შემდეგ, რაც გაღღეს თავსაღღენელი უხმავროდ გაიჭრწა, დაფიქრებით განგადრო, — ზედმეტად გავართყო ჩვენივე დიდებლოვნებით. მეც, თქვენც, სხვებიც, ერთმანეთს ეეჭობრებით მიწებებს განთავისუფლებამში და იმამე კი არ ვფიქრობთ, მართლა არიან თუ არა თავისუფლებას ღირსნი? აი, შედგავი! თითქოს ვეღაფერი რიგზე იყო! — ამ ნერონი გაქმედა დიხბანს იყო ჩემიად, მაგრამ ისეთი სახე ჰქონდა, სიტყვის ჩართვა ვერაფერს გაბედა, ბილოს იმე თვითონ განავრძო, — რომელღები კი ვეღაზე ერთგულად ჰქონდის ღმერთს ემსახურებოდა, — უჯვ დახმალ ხმაზე ღამაყაყობდა, ნელა და ნაღვლიანად, — ასეთ შემთხვევას ხელიდან როგორ გაუშვებენ, რომ რაღაც ამარტუნე ცილი არ დაშვამონ... განა ასეთი რა საბაბი მივეცი... წაღამარაყება ვის არ მოსვლია? არის სადმე ასეთი რტბი? არა სადმე ასეთი დედაშვილი? აი, შენ, ჩემი სენჯეა, რომელშიც კორსიკაზე ისეთი სიტყვა შეიბთხე, არა მარტო დედაშენ ჰედუიას, არამედ ყოველ რომელიც დედაშვილია სიყვარულის შავალიან იძლევა, განა ისე გაიზარდე, ისე დაეგეყოფი, ისე გამოიარე შენი ცხოვრება, ერთხელ მაინც იყამსი უმამყოფლება არა გქონია? მაშ, შე

რა დავაშავე? ჩვენი ერთი უბრალო შეღამა-
რაცება, რომელიც ორივეს იქვე დაგვიფრე-
და, რატომ დიხვია ყველამ ხელზე და რა-
ტომ გახდა ყველას სალაპარაკო?.. რა ხმები
არ დამიფარეს, რა ბინური ჭორები არ მო-
მიგონეს, რა არ დამწამეს, რა ლეფში არ გა-
მსვარდეს... ახლა კიდევ ამ ხომალდის დაზიანება...
ახლა... ასეთი ამბის შემხედვარეთ რა შეუშ-
ლით ხელს, რომ ამ ბილწი მონღოლ დედუ-
ვრობა შე დამპბარაონს ვის დავარწმუნებ,
რომ, — აქ ერთი მწარედ ჩაიკინა, — დედა-
ჩემის ხომალდის დაზიანებაში მე არ მიმიძღვის
ბრალი... ვის დავარწმუნებ, რომ შე, რომის
პრინციპსს, ირქვრთ რომელიღუ ნაკლებად არ
მივარს დედამ..

აგრძინა გულისფრით უსმენდა შვილს და
გაკვრფების ვარდა თანდათან, სულ მტად და
მეტად, რაღაც უცხო, იდუმალი და შემამფო-
თებელი გრძობა ეფფლუბოდა, რომლის ბე-
ნებაში ვერ ვარკვეულოცო, ვინაიდან იგი თი-
თქოს უნდაივი ერთიპიროის სწინადამდეგო
გრძობათა ნარეეს წარმოადგენდა და ირგვ-
ლოვ სახიფათო და მკიდუნებელ ბადელ ვაე-
როდა, მეტე, რიღესაც ვაევირვებაც ამ გაუ-
გებარ გრძობაში იბრია, მიხვდა, რომ შვილს
ვედარ ცნობდა, და მიულად დაიბნა. ნერონი
ან გულწრფელად ლაპარაკობდა, ან არადა,
თუ თამაშობდა, უნაკლოდ თამაშობდა. ეს კი
იბას ნიუნადედა, რომ აგრძინა ან მაშინ ცდუ-
ბოდა, როცა მზაკვრობას სწამებდა, ან მაშინ,
როცა უნიჭობას სწამებდა. მეორე მხრივ, მზა-
კრობაც კარგად იცოდა მის და უნიჭობაც.
მაშ, რა ხდებოდა? თვალს აღარ უჭირდაც ყური
თუ გონება? აგრძინამ შეატყო, რომ საკუ-
თარი თავის რწმენა, აქამდე მტკიცე და შეუ-
ვალი, ახლა ერთბაშად მოერყა, და აცერონის
სქელი თმა მარჯვენა ხელით ინსტინქტურად
მთელი ძალით ჩაბლუჯა. მარტე იფიქრა, ვეგბ
ამ უცნაური გამოცოცხა პასუხი სენკვასა და
ბუროსის სახეებზე წიფეთობოთ, და იმათ დი-
უწყო თვალთვალი, მაგრამ სანუგეშო იქაც ვე-
რაფერი ნახა. ბუროსის, თავად პატიოსანს,
სხვის პატიოსნებაში ეჭვის შეტანა ძალიან
უჭირდა და ნერონს გულწრფელი თანაგრძობ-
ით უსმენდა. სენკვა თვითონაც დაბნეული
იყო და ამიტომ ცდილობდა სტოიკური სიმ-
შვიდე და აუზღვრეველობა შეენარჩუნებინა.

ნერონი ლაპარაკობდა და ლაპარაკობდა.
სიტყვები თავისთავად, უწევდრ ნაკლად მო-
ედინებოდა რომელიღაც შორეული და უხილა-
ვი სიღრმიდან. მუხებით უნდო და ვკვიანი,
თავიდან მაინც ცდილობდა, ვიღაც ხმამაღლა
წარმოთქვამდა, ჭერ გონებით კარგად შეეშო-
წმებინა, რომ შეცდომა არაფერი მოსვლოდა,
მაგრამ მალე მიხვდა, ეს სიტყვები მისი არ-
სების უფსკრულიდან მოდიოდა და ისეთი ძა-
ლა აფრქვევდა, რომლის უტყუარობას გონე-
ბას კონტროლი აღარ სჭირდებოდა. ამ აღმო-

ჩენამ ჭერ შეაღებუნა, მერე საამო ვაკვირვება
მოკვეარა, ბოლოს კი ნეტარდნის მსმელს, რომ
ეს სწორედ ის შთაგონებაა, რომელიც კარგად
რომში, მუხების მრგვალ გუმბათოვან დარ-
ბაში ლექების შეთხვევის დროს ამაოდ უხ-
მოზბდა ხოლმე და ამის გამო მზად იყო მთელ
ქვეყანაზე ეყარა ჭავრი.

ანიკეტუსი რომ შემოვიდა, ნერონის შთა-
გონება კავლად შორეულ სორიში ჩაბრუნდა და
აგრძინამაც შევებით ამოისუნთქა, რადგან ის
მომწესტველი და შემამფოთებელი გრძობა
ერთბაშად გაქრა, ბურუსი გაიფანტა და გა-
ფანტული ბურუსიდან ვინებამ, როგორც იქ-
ნა, თავისუფლად გამოიხედა.

— ჩემო ანიკეტუს! — უთხრა ნერონმა, —
შე არაფრთხელ მინახავს მეზღვაურები დღე-
სასწაულებზე და კარგად ვიცი, რა გადამდებ-
ბი თვადევიწყებით ეძლევიან ხოლმე ლბინს.
მაგრამ ისეთი თვადევიწყებაც არ არსებობს,
რომელსაც შეეძლოს კაცის გულიდან სამშო-
ბლო და მოვალეობა გამოდუნოს. შენს იმპე-
რატორს შენი და შენი ხალხის დახმარება
სჭირდება. შეგიძლიათ თუ არა, მკიერ ხნით
ლბინი შეწყვიტოთ და თქვენი ღონიერე ბეჭები
მოვალეობის უამურ ტვირთს შეუტენოთ?

— მიბრახე. ჩემო იმპერატორო! — შეს-
ძახა ანიკეტუსმა.

— ჩემი საყვარელი დედო, ბრწყინვალე აგ-
რძინას, ხომალდია შესაკეთებელი. ბიებში
ეგებ უკვე ვარცხლდა ხმა, აგრძინას ხომალდს
იბრი ნერონმა საუუთარი ხელით გაუზვირტაო,
მაგრამ შენ ამას ნუ დაიჭებ. წიყუვან შენი
ყოჩალი მეზღვაურები და ხომალდი სასწრა-
ფოდ შევაკეთე. ოლონდ ისე არა ქნა, სიტყვარს
გამო უუთრადღებოდ დაფარეს რაიმე. — აქ
წამით შეუყვანდა, მერე ანიკეტუსს თვალს
თვალში გაუყარა და გამაფრთხილებელი კი-
ლოთი დაატანა, — ვისაც ჭორები უყვარს,
იმათ რომ ჭორებისთვის საბაბი არაფერა მიე-
ცე, დედაზემთან ერთად ამაღამ მეც ვაევიგზა-
ვრები მეგ ხომალდით.

ანიკეტუსი რომ წავიდა, სუფრას კვლავ
ძველებური ხალისი დაუბრუნდა. მხიარულე-
ბის მგავალით დანარჩენებს ნერონმა მისცა,
რომელიც მიხვდა, რომ პირველსა და უმთავ-
რეს მოხანს მიადღია: დედის გულისფერი და-
ზიანებულ ხომალდს შეემოგონა და ეჭვის თო-
კებით ისე მიაბა, რომ ნამდვილ ხიფათს ახლა,
ალბათ, შეუმიჩვევლად შეეძლო ასპარეზზე გა-
მოსვლა.

აგრძინამ მთელი ეს სკენა უუთრადღებით
მობინა, თან შვილს მადლიერი ღიმილით
შესცქეროდა. ერთი მხრივ, თითქოს სათელი
იყო, რომ ნერონს ახლა სხვა გზა არ დარჩე-
ნოდა, მარტეს უნდა შერიგებოდა, ხომალდი
მართლა შეეკეთებინა და დედა მშვიდობით
გაესტუმრებინა, შურისძიებისთვის კი სხვა,
უფრო ხელსაყრელ შემთხვევას დალოდებო-



და, მეორე მხრივ, — თუცა კი მიზეზს ვერ მიმბედაროს — ძალზე აფიქრებდა ის გაბრუნება, რომ ნერონს ზომიერების დაცვა უჭირდა და თითქმის ყოველ ეპიზოდში თითო ზედმეტ ნაბიჯს ღდამდა.

მალე ანიკეტუსი უკან მობრუნდა და, როგორც ნაბრძანები ჰქონდა, შეწუხებულმა — ცოტა კომიკურად, მაგრამ მაინც საყმაოდ და მკაყრებლად შეწუხებულმა — ამბავი მოიტანა, ზომალდი გაცალუბით ძლიერ აღმოჩნდა დაზიანებული, ვიდრე ვარაუდობდნენ, და თუნდ მთელი მიზნის ფლორი აქ მყავდეს, ხვალ საღამომდე მაინც ისე ვერ შევადგებთ, რომ გულდამდობით შეგვეძლოს ზღვაში გაშვება.

ნერონი მოიქცეობდა და თვალბეჭით რისხვა ჩადგდა, აგრძენი იგრძნო, რომ ის წამი დადგა, როცა რაღაც ახალი და მნიშვნელოვანი უნდა გავცო, და თუცა საბჭუე ღმილი არ მოშორებია, ამ ღმილს უკან ერთიანად დაიძაგრა და მოლოდინად იქცა. დარბაზში წამით სამხარისებური სიბრტე ჩამოვარდა. მეტე ნერონი ზეზე წამოდგა. ნელა წამოდგა, მძიმედ, აეღს მომასწავებლად და, სულ მთლად რომ გაიძაგრა, დიდი ხნით დაიყვრა:

— როგორ თუ... — და ერთბაშად გაჩუმდა. გაჩუმდა, მოქრთრებულნი საზე დაუცხრა, დაეწმინდა, რისხვა უკვალოდ გაქრა და რისხვის ნაცვლად, თითქოს ცაშ ღრუბლები გადღაყარო, ღმილმა გამოანათა. წამით ასე გლამბებულნი იდგა და აგრძენის შესცქეროდა, მეტე ხმაშლდა გაიციხა და ისევე ტაბტზე დავეშა.

— გამწარებამ გონება აშრიცა, — ამ სიტყვებით ვადიხარა და დედას ნახად აყოცა, — და სულ დამავიწყდა, რომ ამ ჩემი ყვირილით ცუდი მასპინძლის შთაბეჭდილების ვტოვებ. ძალიან კარგია, ანიკეტუს, რომ ხვალ საღამომდე ზომალდი ვერ შეკეთდება. მამ, ხვალ საღამომდე საყვარელი დედა ჩემთან დარჩება და პრინციპის მიმე და უმადურ საქმიანობას კიდევ ერთი დღის სიზარულს წავაგლვ.

ეს ცრუ ხაფანგი, რომელსაც საბოლოოდ უნდა აებნია თავგზა აგრძენისათვის, ვინაიდან თუ ეჭვებისა და უნდობლობის მარაგიდან კიდევ დარჩა რამე, ეს დარჩენილიც აქ უნდა დაემატებინა და სრულიად უმწეო დარჩენილიყო, ნერონს წინასწარ არ ჰქონია მზადადებული წინასწარი მომზადებულ გეგმის მიხედვით ამ ადგილას ერთბაშად უნდა ეყვირა და მეტე, როცა ყვირილით გულს იჭერებდა, ხმაშლდა დაეწეო გამოსვლის ძებნა ამ იმედით, რომ ანიკეტუსის სამი პაქწინა ზომალდი, რომლებიც ერთად იდგნენ ნაპირთან ისეთ ადგილას, რომ დარბაზის მაღალი ფანჯრებიდან მშვენივრად ჩანდნენ, უჩინეს გაახსენდებოდა, ზოლო თუ ღმერთები წყალობას არ

მოიღებდნენ და არავის გაახსენდებოდა, შესაფერის დროსა და ვითარებას შეეჩვეოდა და სიფრთხილის ყველა ზომის დაცვას უნდა ემზადებინებოდა. მაგრამ, ყვერთლი რომ დაიწყო, შორეული არხი უმცრად კვლავ გაიხსნა, შეთავონება ნიაღვრავით მოვარდა, გონება და უვალაფერა, რაც გონებშიდან გამომდინარეობდა, დატბორა, ვითარების სადავეები თვითონ იგდო ხელთ და აგრძენის ეჭვებს კიდევ ერთი ცრუ საზარდო შეატეა, რათა ხაფანგიდან თავის დაღწევის აღარავითარი იმედი არ დაეტოვებინა.

შთავონების ძალას წინ რა დაუდგება აგრძენის გული მოეწერა და წამით პანიკურმა მიშმა მოიკცა, როგორც კერლელი, რომელსაც ყოველი მხრიდან, საითაც კი გაქცევის დაპირება, მწვეარი წამოუვარდებოდა. დღეს მთელი დღე თვალმოუშორებელი აკოვრდებოდა შეილის და აუ აღიარა კიდევ, რომ კლავდიუსების კვალად წასულა. თურმე ის, რაც აღიარა, წვეთი ყოფილა ზღვაში იმასთან შედარებით, რაც სინამდვილეში აღმოჩნდა. სინამდვილეში კლავდიუსებაც უკან მოუტოვებია და მართლა ურჩხული დამდგარა აგრძენის გულში ღმერთებს მდლობას სწორად, რომ დროზე მიხვდა თავის უსეცდომას. აბლა ცხადი იყო, რომ, ვინც მისი ზომალდი დაზიანა, მან ნერონის ბრძანება სწორედ რომ კარგად შეასრულა! მთავარი თურმე ზომალდის დაზიანება კი არ ყოფილა, არამედ ის, რომ დედა დღეს ბაიბიოდან არ გაეშვა... როგორ ვაზრდილ! როგორ დავეცაყებულა!

აგრძენიმ შეილის თბილ ღმილს არანაკლებ თბილი ღმილი შეაგება და უთხრა:

— არა, ჩემო პრინციპსო და საყვარელო შეილა, ცუდი მასპინძლის შთაბეჭდილებას არ ტოვებ; კარგი და კარგად მომზადებული მასპინძლის შთაბეჭდილებას ტოვებ და, როცა მომიბატოე, მაშინვე რომ შემოგთავაზებინა ხვალ საღამომდე აქ დარჩენა, სიამოვნებითი დაფრტობდი; მაგრამ, ზომ იცი, მთელი ღმით სტუმრობას სტავავარი მომზადება სჭირდება, — განსაკუთრებით ქალისადან — ასე მოუზნადებლად წამოსული კი აბა როგორ უნდა დაერჩე!

ნერონმა არა ხმის კილოზე, არამედ ღმილზე შეატყო, რომ ზრკემა გაჭრა და დედა არასჯობით არ დარჩებოდა, ამიტომ ბევრი ებრევა; წველა გამორჩა ხმაში, ცოტათი გაიბურტა კიდევ, თან სიამოვნებით ატყობდა, რომ, რაც უფრო აძლებდა, მით უფრო მტკიცე უარს იღებდა. ბოლოს, ყველა საშუალება რომ ამოეწურა და დედა კი მაინც ვერ დაიყოლია, უთხრა:

— რა ექნა შენ დედა ხარ, მე — შეილი, შენ უფროსი ხარ, მე — უმცროსი, შენ ბრძანება გმართებს, მე — შესრულება. წადი. მაგრამ როგორ გავიშვა? რითი? ვის ვანდო შე-



ნი თავი? — აქ მეორე ხნით შევყოყმანდა და დაუბატა. — აგერ, სენჯა და ბუროსი, ორივე შენი კარგი მეგობარია. ეგებ ამით ვიზიონს რამე. შე, სიმარტლე ვითბრა, ამ ზომალდის ამხანაგმა ძალიან შემაფიქრია.

სენჯასა და ბუროსს თავიდანვე ისეთი აღგვილი ჰქონდათ მიჩენილი სუფრასთან, რომ ფანჯრულთან პირდაპირ ანიკეტუსის ზომალდებს ეუბნებოდნენ, მაგრამ მათზე აღრე ზომალდები თვითონ აგრიბინამ დაინახა.

— ის ვისი ზომალდებია, ფანჯრიდან რომ მოჩანს? — იკითხა მან.

ნერონმა ზომალდებს გახედა და ხმაში ცოტაოდენი წყენა და სინანული გამოურია:

— ანიკეტუსის.

აგრიბინა ანიკეტუსს მიუბრუნდა, რომელიც ამ ხნის განმავლობაში ზეზე იდგა:

— ერთ ზომალდს ვერ მათხოვებ, ჩემო ანიკეტუს?

— სამივე ინებე, — მიუგო ანიკეტუსმა და ყოფიანით დაუბატა, — თუ იმპერატორის ნებაც იქნება...

— დამეცინი, ანიკეტუს? — შერაც ღიმილით თქვა ნერონმა, — შე ვინღა შეკითხება რამეს...

— სამივე არ მინდა, — თქვა აგრიბინამ, — ერთი დამითმე. — აქ უცერად შორეულმა ექვმა გაკრა გულში და ანიკეტუსს სახეში შეხედა, — რამდენ ვიყნობ?

— შე კარვად ვიყნობ მაგ ზომალდებს და გარწმუნებ შენი შესაფერისი არცერთი არაა, — ჩაერია ნერონი, — მაგრამ, რაჯი არ იშლია რომელიც გინდა, ის აირჩიე. ჩემს დამყობა ხმათს რა ვუთხრა, თორემ ჩემზე უკეთესი შეიღო ასეთ ზომალდში დედას არ ჩასვამდა.

ზომალდის შერჩევა აგრიბინამ ბუროსს დაეფადა, მერე, უკვე შერჩეული და გამზადებული ზომალდი გაღუსთან ერთად თვითონვე დაათვალიერა და ბრძანა, აუცილებელი ბარგი გადმოეჭიდათ.

გულზე გაუგებარი სევდა აწვა და რაღაც მღვრივ, უსიამოვნო გრძნობა ჰქონდა, თითქოს, თავისდაუნებურად, ისეთი რამ ჩაიდინა, საყუთარ სახელსა და ღირსებას ჩრდილი მიაყენა.

საბედნიეროდ, ის კი შეძლო, რომ გამოკლებულეს არაფერი აგრძნობინა. სენჯასა და ბუროსს მხნე ღიმილით გამოეშვიდობა, შეიღს ნახად აკოცა, ზელიც კი გადაუსვა თავზე დედობრივი სიყვარულის უფლებით და მოვიარებ შედგა, რომლის ბოლო ზომალდს იყო მიბეჭნილი.

მიდიოდა აგრიბინა, მიდიოდა მშვენიერი და უბერებელი და, ბოვირი რომ წყალზე ოდნავ ირწყოდა, ეს მეორედი რჩევა მის მეკრივ, მოქნილ სხეულს კიდევ უფრო მეტ სინატაფსა და მომზიბლობას ანიჭებდა. ხოლო

ნაპირზე იდგა სამი გამოჩენილი ვაჭარი, რომელთაც ღმერთებმა იმპერატორს ბუნებრივად მოწონებულები შესუქეროვდნენ. თუ ვინმე შედგას და დელოდალს და თვითთავით გულში ერთსა და იმავე აზრს სხვადასხვაგვარად გამოხატავდნენ. სენჯა ფიქრობდა: „სიყვარულია რა ბობოქარი ცხოვრება გამოიარა და დღესაც კი ეს ორმოცდაათი წლის ქალი ისე დაგარტიანებს, რომ ამის ასახსნელად ზენონი და ქრიზივე არ გამოდგება, ვინაიდან ეს სულ სხვა ქვეშაობაა. ეს ენებმა და სილამაზის ქვეშაობაა. ეს ქვეშაობაა ქვეშაობა...“. ბუროსი ფიქრობდა: „ავფიცე პერკულესსა და რომელი ხმლის ორღესულ პატრონებსაც, გარყვნილებანი არის ჩალიც დიდებულება, რომლის ვაგება შე არ ძალმოძის“. ნერონი ფიქრობდა: „ოდესმე ეგებ მწარედ ვინაო, ცოცხლა ასეთი ღამაში ქალის მოკვლა, თუნდაც დედა იყოს. ოპ, დედა...“.

ღამე წყნარი იყო, ზღვა — მშვიდი, ცა — ვარსკვლავებით მოქვილი. აგრიბინა ფართო, მალაყადლებიან, ტატრეანოთი გადამურულ სარკლზე იჯდა თავის კაიუტაში და მშფოთვარ ფიქრებში ჩაფულდა ცალ ხელს შექანიერად უსაგადა სქელ თმაზე პატარა აცერონისა, რომელიც ფერთბით ეჭდა, თავი მის კალთაში ეღო და ტუბლი, მეოცნებე ხმით ეღურებულვდა. აცერონია აღტაცებული იყო დღევანდელი მოგზაურობით. ყველაფერი ძალიან მოეწონა, ყველაფრით მომზიბლული იყო, ხოლო ნერონი ცოტათი შეუფერადა კიდევ რის გამოც, მას რომ ასუნებდა, ტუბლი და მოღულუნე ხმა კიდევ უფრო ტუბლი და კიდევ უფრო მოღულუნე უხდებოდა.

აგრიბინა ყურს არ უგდებდა. ეღურებულ კი ჩაესმოდა, მაგრამ ეს ეღურებულ მხოლოდ შორეულ ფონად მისდევდა მის აბურღულ ფიქრებს.

ის უმიზეზო სევდა და მღვრიე, აუხსნელი წუხილი, რომელიც ბაიეშივე შემოებარა გულში უცხო სენივით და თან რაღაც სიშინელი, დამორგუნველი გრძნობა შემოიყოლა, ზღვაზე არათუ არ დაცხრა, კიდევ უფრო გამძაფრდა და შმაშინი საცუეები მოელ სხეულში უხილავ ფესვებად გაიდგა. ჯველგან დამრწოდა ეს უცნაური წუხილი, ძარღვეს უღიზიანებდა, სისხლს უფროიჭებდა, დროდადრო კი გულზე ისე შემოიჭედობოდა და ისე მოღვივრდა მარწუნებს, ტუციელისაგან ღამის ეტირა. მერე წუხილი ავ წინათგრძნობად ექვა წინათგრძნობა გველივით დაუტურავდა სხეულში და შიშის კვალს ტოვებდა. თითქოს სამიშო არაფერი იყო: ზომალდი ბუროსმა შეარჩია, მერე გაღუსთან ერთად თვითონვე შეამოწმა. უცხოც არაფერ გამოიყოლა—მხოლოდდამხოლოდ ზომალდის მეთაური, ანიკეტუსის ერთი ცენტურიონი რამდენიმე მეზღვაური მონის თანხლებით,



მათ კი მეთვალთვალებდ გალესი მიუჩინა, რომელიც სწორედ ამ მიზნით წამოიღებინა. გზაჲ დღი არ ედო. მამ, რიდასი შიში უნდა ჰქონოდა?..

საე გონიერებად კი მსყლობდა თავის გუ- ლში, მაგრამ გონიერება ბევრს ვერაფერს შეელოდა. ავი წინათგანზობა და ავი წინათგ- რანზობის შიში მოსვენებას არ აძლევდა.

„ეგებ დაებერდი? — გაიფიქრებდა ღრო- დაღრო, — და სიბერის გამო ისე მომღის შეეღობებო, ვერ ვამჩნევ?.. ან ეგებ დავიღა- ლე?“

ორგვლივ დღემილი იღგა. შხოლოდ აცერო- ნიას ხმა ისმოდა, როგორც ნაყადულის შო- რეული რაკარა. მაგრამ აცერონის ხმა დუ- მის ვერ არღვევდა. აგრძიანამ ყური მიუგ- დო. დღემილი დამბული და ავის მომასწავე- ბელი ერგენა.

„ნამღლიად დაებერდი“, — გაიფიქრა და იგრძნო, რომ სიმშვიდე უკანასკნელი ძალების დამბევით ცდილობდა შიში დაეჭლია.

მაგრამ შიში დაუძლეველი ზანდა და მაშინ აცერონისა უბრძანა:

— აღეჭ, აცერონია. აი, აქ დამიქვი, გვი- რღოთ.

აცერონიამ შავი, ბრიალა თვალეზი გავერ- ვებით შემთაათა, მაგრამ ბრძანება კი წამსვე შეასრულა. მარდად წამოხტა, გვერდით მიუ- ქდა და, როცა აგრძიანამ ხელი მოხვია და მისი თავი მყერდზე მოიყრა, კატასავით გაინა- ბა.

აცერონიას სიბოძი აგრძიანას წამით თით- ქოს შეება მოჰგვარა.

„რომეოდ კაცებს ჰქვია არა აქვთ, — გაი- ფიქრა მან, — საერთოდ, ადამიანს ცხოვრება ის არ ჰქონია, რაც სინამდვილეშია. ახალგა- ზრდა პატრიციუსები, იმის ნაცვლად, რომ ასეთი კოხტა, ეშხიანი ქალები იბრძიონ და მთელი არსებით დაეწყოთ ნეტარებას, რა- დგან ნეტარებაზე დიდი ჰუმარიტება ცხოვ- რებას სხვა არაფერი გააჩნია, ქონებას გამოე- ყდებინა ბოლმე, მოყოყნენ ერთად გონწია და უსახურს და მერე ამ ქონების სიფაურად, რომელსაც საკეთარსაც კი ვერ დაარქმევენ, ვინაოდან მათი სიკვდილის შემდეგ სხვას უნ- და დაჩჩეს, ყოველ დამე ოხვრითა და ზენე- შით იხდინა სასჯელს...“ — აქ თავისი აკეები გაასწენდა და აცერონია კიდევ უფრო მაგრად მოიყრა მყერდზე. ქმრები არ უფარგოდა. არც სულელი აქენობარბუსი ვარგოდა და არც სნე- ელი კლავდიუსი, რომლის აღერსი განწირუ- ლის ბრძოლას ჰგავდა. სამაგიეროდ, სხვა კა- ცებს აცერონი მართლა ერთენე კაცები, ერთი- ორი თათოც კი ერია, დავიწყება რომ ვარგვი- რდება. „რა ზემო სიმემა პოლიტიკა, — გაი- ფიქრა ამის გახსენებაზე, — პოლიტიკა სიბე- რეა. პირველობისთვის ცუდადნებმა და ყველ- გასულებმა უნდა იბრძოდონ. მე კი... შორას,

ასეც ვიხამ... ჩავალ თუ არა ანციტემში... ჩა- ვალ თუ არა ანციტემში... ჩავალ თუ არა ან- ციტემში...“ მაგრამ ახრი ვერაფერს ვერ- ციუმის ყოველ ხსენებაზე. ათავის ქეციან თხის ზედადა და უუცრად შეე- ზარებმა ეკვმა გაყრა: „ეგებ სწორედ ამიტომ თქვა უარი სიმღერაზე... ეგებ მართლა მიუვი- და ის სიტყვები, პლატონის ახტის რომ და- უფიქრებლად ეუთხარია... ვინ ვსწრებოდა ამ ამბავს?.. ის სიტყვები თუ მიუვიდა...“ აქ უში- ზებოდ და ყოველგვარი აკემიორის გარეშე უუცრად ის მოაგრინდა, ყვეფს ანიცტონის რომ ხომალდი თხოვა და თან გულში წამიერმა, მოუბელთებელმა ეკვმა გაუღღა... დარბანის ფანტრებიდან სიმევე ხომალდი კარგად მოჩა- ნდა... როგორც ნახატი, სავაგებოდ დამატუ- ლი... ძალიან კარგად მოჩანდა... ზედმეტად კა- რგად...
აგრძიანას ძარღვებში სისხლი გაუჩერდა. ხელ-ფეხი გაეყინა და წამით თვალთ დაუბ- ნელდა. აცერონიამ რომ ოდნავ შეჰკვილა, მა- შინდა გამოერკვა და მისი მკლევი, რომელსაც ფრჩხილებით ჩაფრენოდა, გაუშვა.

„ნეთუ მართლა დაებერდი?... არა, დავიღა- ლე... სიბერე ქერ შორსაა. მაგრამ ახლა დაღ- ლილობს თუ ვერ ვაყობ, სიბერეს იქნებ ვე- ლაც მოუღწერო... თუცა რა დამაყრებე- ლია... მამ, დარჩენას ჩაღად მებეჭეებოდა?... გამოთხოვებისა მზიარული იყო... ზედმეტად მზიარული. მზიარულებს უკან, ალბათ, მზა- ვრობა იმალებოდა და ღრჭო სიხარული, ასე- თი, როგორც შხოლოდ დედის სიკვდილის მოლოდინმა შეიძლება მოგანაიკოს. მაგრამ მე ვერც მზავრობა დავინახე და ვერც სიხარუ- ლი, რადგან დაღლილობამ მძლია... ნეთუ ეს არის ზემო უკანასკნელი დამე?... ხმელეთი კი რა შორსაა...“

დიდხანს იჭდა უძრავად. მთელი სხეული შიშით ჰქონდა გათანგული. გული თითქოს შეეუღემდა, დაუმატარებდა, თითის ტოლა გაუ- ხრეულეში უსასოოდ გამოკიდებულ. სასოწარ- კეთილი ცახახებდა. „ნეთუ ეს არის ზემო უკანასკნელი დამე?...“ — ღროდაღრო გაიფი- ქრებდა და გონების თვალი მტკაუნეული სო- ცხადით ხედავდა, რომ ყოველი მზრთ ზღვა ერთყა, დიდი, ღრმა, დაუნდობელი ზღვა.

მაგრამ იღრმალი ძალები, რომელთაც კა- რგად იციან, რომ ადამიანი მღვლეარების მწვერვალზე დიდხანს ვერ გაძლება, ბოლოს- დამბოლოს, თავიანთი შორეული ქვრღმული- დან დაიძრნენ, საშველად წამოვიდნენ და გა- ყინულ გულში მალე მართლაც იმედის თბილ- მა სხეებმა შემოიხებდა.

გალესს ნაბრძანები ჰქონდა, ხომალდის მე- თათურისა და მისი მონებმსათვის თვლი არ მოუშორებინა, და გალესი, ეკვი არაა, ბრძა- ნებას პირნათლად შეასრულებდა, დაღლილ-



მა ეს იმდენად შეუცდომას არ იწყებს, რამდენადღაც შეუცდომის უსაფუძვლო შინაში. ამ შინაში უსაფუძვლობაში რომ ყარგად დარწმუნებულიყო, აგრძობინამ გადაწყვიტა: მივიღო დღევანდელი დღე გონების თვალთ წიკრილად გაიხრბოდა და ვეველაფროსათვის, რაც ეს საეჭვო ჩანდა, საღი ასანა მოეტებნა.

ამასობაში ნახევარზე მეტი გზა გაიარეს. თუმცა ავი წინათგარძობა ჯერ კიდევ საბოლოოდ ვერ მოეშორებინა, საუფუძვლიანმა ასანობაში დაარწმუნა, რომ მისმა ვაჟმა მზავრულ ჩანაფიქრს ხორცი ვერ შეიხსა და იძულებული შეიქნა დედა შვილობით გაესტუმრებინა. „თქმა არ უნდა, მალე ასალი გეგმის დაწყებას შეუდგება, მაგრამ გულზღუდავრეფილი არც მე ვაქვდები და ენახით, ვინ ვის აწობებს“. ეს რომ გაუფიქრა, გულში ჩაეკონა და თითქმის სულ მთლად დამწყვიტდა.

აი, ამ დროს ამუშავდა ანიეტისის მანქანა. ჯერ რაღაც ურთ. მამივე, გულისმომცველი ტრაქტორი გაიხსა, თითქოს სასოწარკვეთილმა ხომალდმა სიშფრისაგან ეძილები გადარწმუნა. ამ ტრაქტორს მოსვევა გრუბელია, ხანგრძლივი, როგორც შორეული ქუბილი, რომელიც ტანლა-ტაღლა მიოდის, შერე გრუბენში სხვა სხვებიც არიან და ისეთი შემზარავი ხმაური ატყდა, გაგონებოდათ ეს ჩამოიქცა და ქვეყანა ქვეშ მოიყოლა.

აგრძობინა შეერთა, აცერონიამ შეჰკვილა და იმევე წამს იგი მიეყრნენ ერთმანეთს, თითქოს ტოლები ყოფილიყვნენ.

ვიღრე აგრძობინა გონებას მოაკრებდა და რამეს მიხედავობდა, ერთი ძლიერი გრუბენი მათ თავზეც გაიხსა და ჰერის ზრიალით წამოვიდა მარს. აგრძობინამ თვალუბი დახუჭა, ასე თვალდახუჭული ნათლად ხედავდა, როგორ იქცეოდა ჰერი, და გარდევალი სეკედლის მოლოდინში გაძრევას ვერ ხედავდა. მაგრამ ხანი გამოთდა და, მისდა გასაყვირად, არაფერი მომხდარა, მალე ზრიალიც მიწყდა. მხოლოდ დროდადრო კიდევ ცვიოდა ცალკეული ნამტერევეები და ურთ ხმაურით მიეჭენებოდა სადღაც ქვემოთ. ცოტა ხნის შემდეგ ესეც ჩათავდა და დემოლი ჩამოწვა. აგრძობინამ ფრთხილად გაახილა თვალი.

ქერ ვიკანა, ღმერთებმა გონება დამიხნელეს და ისეთ რამეს ეხედავ, რაც სინამდვილეში არ არსებობს: კაიეტა აფარსად იყო. ზემოთ მკრთალი ვარსკვლავები ჩანდა, ქვემოთ — აქა-ფხვებული ზღვა. ზღვაში ხომალდი ირწყობდა; მაგრამ ხომალდს გემბანი აღარ ჰქონდა. გემბანის ნაცვლად ქვემოდად ვივება, შვიი უფსკრული ამზრებოდა. აგრძობინამ ისევე დახუჭა თვალუბი აცერონიას თავი მის მკერდზე მიეფიქო და ცხოველივით ცახცახებდა. ირგვლივ რაღაცის მხაფერი, უსამოვნო სუნი იდგა.

ვლდამ რომ გაუარა და ცოტა გონა მოეგო, თვალუბი კვლავ გაახილა და იქაურობა უფ-

რო დაკვირვებით მოათვლიდა. იქაი ისე ჩაქცეულიყო, რომ საწოლზე მჯდომარე ვივები ლამის ზედ უფსკრულში ეშვებოდა. კაიეტისაგან მხოლოდ უფრო აქედელი გადარჩენილიყო, უფრო აქედელი და ჰერის ნაწილი, ჩამოვლდა, ეტეობოდა, საწოლის მიაღლი, მტაცე ზურგი ეჭერდა.

აგრძობინას გონება ელვის სიშფრავით ამუშავდა, როგორ გადარჩა, ან რატომ გადარჩა, ვერ გაეგო, მაგრამ ცხადი იყო, რომ ღმერთებმა ხომალდს კონსთან, სადაც მისი კაიეტა იდგა, შედისწერის ხაზი გაავლეს, რომელმაც სწორედ აქედელთან მიდგმული საწოლის წინ გაიარა. ხანა განიზრახეს ღმერთებმა მისი თუ, ენახილოდ, ერთობიდან, როგორც კაცა ერთობა თაგვის წვალებით, არ იცოდა. ყოველ შემთხვევაში, თუ გადარჩენა ეწერა, პირველ რიგში როგორც ამ აქედელსა და თავზე ჩამოწილილ ჰერს უნდა გასცდოდა.

ფრთხილად წამოიდა და ავანკლებული აცერონიაც წამოაყენა. ნელა მოძრაობდა და ცდილობდა, ჰქამი არ გაეღო, ტონიდან აქლა სულ უმნიშვნელო მიდგაც ეს ემაროდა, რომ საწოლის ზურგს დარყუნობილი ჰერი მიმწყვდარყო და აველაფერი უფსკრულში დამოქცეულიყო.

— აქეთ, აცერონია, — უთხრა ჩერჩვლით, — ამ აქედელს უნდა მოეშორდეთ.

ხელახლარადებულენი ნელა მიდიოდნენ და უფსკრულსევენ არ იღურებოდნენ. ფაცრები ზოგან ჩამტერდული იყო, ზოგან — ამოცვენილი, ამიტომ, ვიდრე ნახიეს გადაადგამდნენ, იატაკის სამტყეცა წინაშე ფეხით სინჯავდნენ. დიღხას იატაკ ასე, ბოლის, რომ გოკო იქნა აქედელს გააცდნენ და ხომალდის კიდე მოადრეს აქ შეჩერდნენ და სიჩქმეს მავთვით ვივები ელვის ხომალდი მელკრად შეტოპტანდა. აგრძობინა და აცერონია მოაჭიოს მოეჭადნენ იმევე წამს უქნიდან გრიალი მოისმა და კაიეტის ის ერთი გადარჩენილი აქედელი უფსკრულში დანთქა.

ვაანკლებული სუბტად ანათებდნენ, ხომალდი გვერდზე იხრებოდა და ნელ-ნელა იძირებოდა.

— ნაეი — ხმადაბლა, მაგრამ ალუკებით წამოიხსა ეცეხ აცერონიამ და სიხნელეში ხელი გაიშერა.

— ჩემად — მკაცრად დაიბრჩხელა აგრძობინამ, ხელი სწრაფად ააფარა პირზე და მხოლოდ მის შემდეგ, რაც ორივენი ფრთხილად დაეშენენ მტულებზე და მოაჭიოს ამოეფარნენ, დააკვირდა ნაეს, რომელიც ნაიკის მზარეს, ხომალდისაგან მოშორებოდა, უძრავად იდგა.

— აქლა აველაფერი ნათელი შეიქნა და აგრძობინამ გადაიწვეტილებაც სწრაფად და უფსკრულში მიიღო.

— უფრი დამიგდე, ჩემო აცერონია, — უთ-



ხრა ჩერჩულით, — და, რასაც ვეძებო, ყველაფერი ზუსტად შეასრულე. ეს ფაფურაიღმერთებმა ჩემი გულისთვის მოაგონეს. დიდი ხანია ნებტენი რომის ძლიერების საფუძვრად ჩემს თავს მსხვერპლად ითხოვს. ეს ამბავი ავტურებმა მითხრეს და პარუსპაცებმაც. მეც აღთქმა დავდე და ახლა ეს აღთქმა უნდა შეასრულო. შენ კი ასე ქენი: წყალში გადაბრთვი, იქით, კიჩოსთან, მაგ წავისევენ წიდი და თან ხმამაღლა იყვირე, მომეშველეთ, მე ნერონის დედა ვარ-თქო, ხომ გაიგე?

აეცრონიას ტირილი აუვარდა.

— თუკი შენ უნდა დაიღუპო, ჩემი ქალბატონო, მე რაღად მიწად სიკაცებლე! ნება მომეცო, შენთან ერთად მეც შევიწირო რომის ძლიერებს!

— თუკი დანებე ამ უბანს ერთგულებას და, რასაც ვიბრძანებ, ის შეასრულე! — სუსხი გამოტრია ხმაში აგრონიამ. მერე ხელი მოჰკვიდა, აკოცა და უკვე თბილი კოლოთი დასძინა, — ხომ უნდა ამენოს ვინმემ რომაელ ხალხს, რასთვის დაიღუპა პრინცესის დედა! თორემ შეიძლება პრინცესის დაბრალდეს, აბა, მშვილობით. გასწი!

აეცრონია კიდევ აიბრუნა გაჭირვებულებას, მაგრამ აგრონიამ ხელი აღურისიანი წაქეზებით უბოძა, მერე, მიმავალს, ხმამაღლა მიამახა:

— ყვირილი არ დაგავიწყდეს!

აეცრონია კიჩოს მთაღგა, სადაც წყალი უკვე წუღებოდა ხომალდის პირს, ერთი კიდევ მოიხედა და, აგრონიამ რომ ხელი დაუქნია, ზღვაში გადაეშვა.

აგრონიან ხან შას უფერებდა, ხან წავს. აეცრონია ხელეხს იქნედა და, როგორც ნაბრძანები ჰქონდა, ხმამაღლა ყვიროდა:

— მომეშველეთ! მე ნერონის დედა ვარ! მომეშველეთ!

ნავი ერთხანს კიდევ უძრავად იდგა, მერე ერთბაშად მოწყდა ადგილს და სწრაფად გამოეშურა აეცრონიასაკენ.

მაშინ აგრონიაც კიჩოს მთაღგა, გრძელი სტილი სწრაფად გაიხადა და ტუნეისამხარა გადაბტა საპირისპირო მხარეს.

სანამ სუნთქვა ეყო, ვნაოვით მიცურავდა; ძალიან რომ გაუჭირდა, მაშინდა ამოყო თავი წყლიდან. უნდოდა უკან მიხედოდა, რათი დასწმუნებულყო, რომ ნაეზე მყოფთ არ შეუშინევიით და არ დადევნებინ, მაგრამ, რაკი კარგად იცოდა, ახლა წამის დეარგვაც არ შეიძლებოდა, თავს ალა დაატანა, სწრაფად ჩაიღუტო და ისევ ჩაყვინთა. კარგახანს იცურა ასე და მხოლოდ მაშინ, როცა შეატყო, რომ, თუ მკორე ხნით არ შეისვენებდა, გზის გაგრძელებას ვეღარ შეძლებდა, ამ შესვენებით ისარგებლა და მიიხედა. ხომალდი აღარსად იყო, ირგვლე, სადამდეც კი თვალი წუღებოდა. მშვიდი ზღვა იწია, რომლის მტრთა ზედაპირზე შორს წერტილივით მოჩანდა ნავი.

აგრონიას მოეჩვენა, თითქოს აცეცრონიას მძევ გაიგონა, მაგრამ უბრალდებუ ყოფილიყო და, რაც შეეძლო, სწრაფად დაიღუპა. დიდხანს მიცურავდა, რომ დაიღუპოდა, მკორე ხნით შეჩერდებოდა, გულადა გაიქვებოდა, მაღავებს მოადუნებდა, ცოტას შეისვენებდა და მერე ისევ წინ გასწევდა. რა მანძილზე იმყოფებოდა ნაპირიდან, არ იცოდა, მაგრამ ის იცოდა, რომ ერთადერთი იმედი ნაპირი იყო. გულში სასოებით ლოცულობდა, ზღვათა და წყალთა ღმერთს გულმხერვალად ევადრებოდა ხსნას და მრავალ დიდებულ მსხვერპლს პირადებოდა, თან დროდადრო, ზოგჯერ შეა ლოცვაში, თავისდუნებურად, თვალწინ მოღმირე შეილი დაუდგებოდა, რომელიც უნაკლოდ თამაშობდა და მრავალნაცად დედამ მთამტი ბაღლვით აბრევებდა. ნებტენი, როგორც დიდ-დიდ ღმერთებს ჩვევათ, რომელთაც გაჭირვება საყვთარ ტყავით არ გამოუცდიათ, დიდხანს გულრილად ადევნებდა თვალს აგრონიას წყალეხას და მხოლოდ მაშინ, როცა არაკეთამოცილიდა და გასავთებულს ყოველგვარი იმედი გადაეწერა, მისი ევდრება შეისმინა და ხსნა მოუხვლიდა.

ყვირილი რომ შემოესმით, მებადურებო, რომლებიც იმ დამეს უნებურად და შეუძინეველად იმაზე უფრო შორს გასცდნენ ნაპირს, ვიდრე სტვა დროს გასცდნინან, ჭერა შეშინდნენ და გულგატოკილებმა პირა ნაპირისკენ აიბრუნეს, მერე ცოტა დამშვადდნენ, გონება მოიკრიბეს და, თუმცა ძარღვებში ჭერ კიდევ შიში ედგათ, ცნობისწადილმა მაინც გადასძლია და ნავი ისევ იქითკენ მიატრიალეს, საიდანაც ხმა მოისმოდა. ხოლო როცა აქადებუი ზღვიდან ღვთაებასავით ლამაზი ქალი ამოიყვანეს, რომელსაც სველი ტუტეა ისე შემოიკვროდა ტანზე, რომ ყველა ნაენთი შიშველვით შეათვლიდ ანდა, კიდევ უფრო შეშინდნენ, ენაიდან ეგონათ, თავად ვენერა მოგვევლინათ, და ვანცეფრებულები და პირდაღებულები მაშინდა მოგვენ გონს, როცა აგრონიამ უკანსკენელი ძალი მოიკრიბა, რათა ხმის კილოთთვის საჭირო მრისხანება მიენიკვინა:

— რას მომჭკრებობართ? მე აგრონიან ვარ, ნერონის დედა!

...შეღამე ახალი გადასული იყო, როცა აგრონიან, დალილობსაკან ჭერ კიდევ მისავთებულო, მაგრამ დაბანილი და ნელსაკებულებით დაზღვილი, თბილ ლოკინში იწია და საბოლოოდ დასწმუნებუი, რომ სულ ამოდ იწვალა, ამოდ ებრძოლა ვეება ზღვის და აეცრონიაც ამოდ გაიმტბა, რადგან, სულ ერთი იყო, მშვიდობით გადაარჩენას ახლა ნერონი არამც და არამც არ ამატებდა, ბერძენ მონას უკანსკენელ წერტილს კარგახობდა, რათა სიკვდილის წინ — რაკი ამის მეტზე ხელი უა-



ვე აღარაფერზე მიუწვდებოდა — კიდევ ერთხელ შეხმანებოდა შეიღს.

იმ ღამეს ნერონს თავლი არ მოუხვდებოდა. სენეკა და ბეროსი რომ გაისტუმრა, მაშინვე თავისი შეთქმულები ამისი. იპერატორს შედეგს ერთად უნდა დალოდებოდნენ და ამიტომ არ შეეძლო არ მოეწვია, თორემ ახლა სამივე მათგანი ღრმა სიძულვილით სძულდა, რადგან საზიარო საქმემ თვითონაც მათ ამხანაგად აქცია და პაერში თანაწირობის მურალ სენს გრძობდა. საზოგადოდ, ერთგული ხალხი ყოველთვის აღიზიანებდა — ერთგულება რომ ისეთივე მტერია თავისუფლებას, როგორც მონობა! — და ახლა, როცა ეს სამხედრო და სახელმწიფო ღამე, ზოლოსდაზიოლოს, დადგა, გაცილებით ურჩივნი, შესაძლებელი რომ ყოფილიყო, სენეკა და ბეროსი ჰყოლიდა გვერდით, ან ოტონი, ან პეტრონიუსი, ან სხვა სახელივანი პატრიციელები, განათლებული და დახვეწილი ხალხი, ისინი, ვისაც შეეძლო ღირსეულად შეეფასებინა დღევანდელი დღე. რომელიც დიდი და განსაკუთრებული იყო. ვინაიდან ნერონმა დღეა თამაშის სრულყოფის მიღწეა, სუფთა მსახიობად იქცა, სუფთა სახანობად, ისე შეერწყა თავის ნიღბს, ნიღბის შიგნით აღარაფერი დარჩა, რათაც ვეღვაქვეი გაეწყობა და ის ღვთაებრივი თავისუფლება მოიპოვა, რომელიცაც ყურფრობით ამაოდ მიიღებინ იდამიანა და რომელსაც მხოლოდ ამაველი წლების შემდეგ იგი შეეძლო აღედგინა. მაგრამ ღმერთებმა ატოვ დიად დღეს ამ საყოფადი და ქვემარჩობი მიზნის გვერდით ყოფნა არგუნეს და ისიც იძულებული იყო ბედს დამორჩილებოდა.

ოთხივენი ზემად ისხდნენ. ნერონი ფიქრებში იყო ჩაფლული, დანარჩენები კი მისი მუდღერობებს დაარღვევას ერიდებოდნენ.

ვინების თვლით ნერონი ღამის სიბნელეში ჩაძირულ ვეება ზღვის ხედვდა, რომელშიაც ნელი მოიკლევდა გზის ანკეტრისს პაწაწინ ხომალდი, და რაც უფრო მობრძებოდა ნაპირს, მით უფრო მეტად სკოლდებოდა ქუჩის დაზნთილი ნაპირი საურდებნებს დახუროლ თავებს და ნანატრი წამი ახლოდებოდა. აგრძობინა მშვიდად იქდა თავის კანეტში და ღვარძლანი კმაყოფილებით ფიქრობდა, რომ შეიღს ქვეით აქობა, გაღვის კი მისი ერთგული ხალხი, ხომალდზე დაძვრებოდა და ვეღვაფერს დაეკვიბოდა ყნისავდა. მაგრამ იმ დროს, როცა გამარჯვებამ დაწმუნებელი აგრძობინა გულში დამკინავად იღიშებოდა და თან ამის ცდაში იყო, რომ ვინებამსხველურა ფრანხა მოეგონებინა, რომ ანკეტში, თავისი ედროებინა წინაშე, ღვიძლი შეიღი მასბრდა ავადდა, ხომალდის ქუჩი საბოლოოდ მოწყდა საყრდენებს და ზოქოთი ჩამოწვა. ვეღვაფერს-ერთმანენტში აირია და ერთხანს არგვლევ გამაფრებელი

გვედნის მეტი არაფერი იმყოფა. მთავ გრძობინ მიწუნარდა, სამარისებრ დატრუნებულა-რდა და ამ სიბნელეში აქაფრულა-ნიფრულა ნიქავდა დამსხვრეულ ხომალდს. მხოლოდ ანკეტრისს ცენტურიონმა, რომელსაც ამბავი უნდა მოეტანა, ეუანასწულ წამს პატარა ნავი ჩაღმეა ზღვაში, მკორე მანძილზე მოშორდა ხომალდს, იქ შეჩერდა, ერთხანს შეეცადა და მეტე, ხომალდი რომ საბოლოოდ ჩაძირა და ჩაძირული ხომალდის თავზე ზღვა ისე მოსწორდა და მოყრიალდა, თითქოს ვიღაცის მოტყუებებს ღამობსო, მოვალეობამოხდალმა მართო ძალთ მოტყუა ნიჩბებს და ბაიებოსკენ გამოეშვრა.

შეცაძე რომ მოხლოვდა, ნერონს დადლილობა მოვალა დადლიობისე მოვალა, მღელვარებაე მოვამტა მოვამტა კოდეც ეს გაქვანტრებელი ოპერაცია და გულში მადლი შესწირა ღმერთებს, რომელთაც ადამიანის ცხოვრება ისე განიფრტლად მოაწვეს, რომ ეს ერთზე მეტი დედა არა ჰყავს.

ღრო ნელი მიდიოდა. ნერონის მღელვარება ძლიერდებოდა. ამის გამო აახე თინდათან ექვტრებოდა და ატყობდა, რომ გენენაც უფებდებოდა. ბოლოს ვეღრო მოითინა და ანკეტრისი გარტე გავზენა, რათა თავის ცენტურიონს იქ დახვედროდა. ანკეტრისი გავდა, მაგრამ ღროდადრო ისე შემოალებდა კარს და გალახული ძაღლივით შემოიხუდავდა, რამდენჯერმე რომ გამეორდა ან, ერთხელაც გახარებელი ძაღლივით შემოიხუდა.

— მოვიდა, ჩემო იმპერატორო! — შესძახა ამაყად და ნებართვას არ დალოდებია, ისე შემოიძღვა დარბაზში თავის ცენტურიონს.

ანკეტრისის ცენტურიონი ძმასავით ჰკავდა ანკეტრისს.

ნერონმა მოეთიმენლობა დამალა და მშვიდად ჰკათხა:

- რა ამბავი მოიტანე?
- ცენტურიონმა ხმა ჩაიწმინდა და მხნე კოლოთი ემატა:
- დედაშენა, ჩემო იმპერატორო, ბრწყინვალე აგრძობა, მკედრობა!
- ოჰ, დედა! — შესძახა ნერონმა და ხელები სახეზე აიფარა.

ამე წამს რაღაცამ შეეკრთო. ამ ამოძახილს არა ერთი და ორი რეპეტაცია მოუძღვნა და ჩინებელ შედეგსაც მიადწია, მაგრამ, მისდა გასაკვირად, ის ხმა რომელიც ახლა აღმოხდა, უფლ სხვა იყო და რეპეტაციებზე დამშვავებულს არ ჰკავდა ახლა იმ სიტყვებს რაღაც ამოკყვა თან, როგორც ნიდაგადინ ამოთბრილ სერგა ამოკყვება მწეა, რომელიც თითქოს ზედმეტია და უფსტთან საერთო არაფერი აქვს. მაგრამ ამავე დროს სრულიად აუცილებელია, რადგან სწორედ ის ანკეტრის ფრანხა ფრეცობას, ან, როგორი უნდა იქნის ქვემარჩობი ნიღამ!



რებეტოციები ესარგებლო გამოღვა. სრულ-
ყოფილება, სულ ახლო რომ გგონა, ერთბა-
შად გაუფრინდა და ახლა მიუწვდომელი სი-
მაღლიდან ვადმოპურებდა. „ნუთუ მართლა
მაკლია ნიჭი? — გათქიქრა მწარედ და ნაწ-
ლაყები აუწყა. — ნუთუ ბუნებრიობის ასეთ
ლესათებრივ სიმაღლეს ხელმოწერად ვერასო-
დეს მივაღწევ?..“

ერთხანს ჩემად იქნა საბეზე ხელზეაქარე-
ბელი. მერე წელა ასწია თავი, ცენტურიონს
შეხედდა და უბრაანად დაწვირილებით თვითხრო
ყველაფერი. ცენტურიონმაჲ პირათელი კაცის
კილოთი, ხატოვნად და მორცხვი კეცხით უმ-
ბო, თუ როგორ მომობრდნენ თანდათან ნი-
პირს რაც შეიძლებოდა დიდ მანძილზე, რა-
გორ გამოცემა, დრომ რომ მოაწია, თანმ-
ლები მონები თავის კაიურტაში, როგორ გა-
მოსასაღმა სიცოცხლეს საკეთარი ხელთი კრე-
პერეს ვაღესი და როგორ ჩაუშვა ნავი
სწორედ იმ წამს, რა წამსაც გრუხენი გაისმა,
როგორ ჩაიქცა გემბანი და როგორ ჩაიტანა
თან ყველა კაიურტა, როგორ იდგა თვითონ
ნავით მომობრებით, რათა ყველაფერი ბოლო-
მდე ენახა, როგორ მოგზაო უცებ — იმ დროს,
როცა ზომილად თითქმის უცებ ჩაიძრული
იყო — მორთული ყვირილი, როგორ გაემურა
ყვირილის ხმაზე, როგორ დაინახა იმპერატო-
რის ბრწყინვალე ღედა, რომელიც — რაღაც
ჯადოქრობით სიკვდილს გადაჩრენილი — წყა-
ლში ფართობდებდა და ვეგლას იხვეწებოდა,
როგორ მიუახლოვდა ნავით და როგორ ჩასცხო
თავში ნიშაბი, როგორ ჩაეურყუმილაღვდა იმ-
პერატორის ბრწყინვალე ღედა და როგორ და-
იხარო, როგორ ელოდა მერე, ვიდრე ხომა-
ლელიც საბოლოოდ ჩაიძირებოდა, და როგორ
გამომეშრა ბაიებმაჲყენ, რათა დროზე მოე-
ტანა ამბავი.

ნერონმა ცენტურიონის ნაამბობი ყურად-
ღებით მოისმინა. ბოლოს ჰკითხა:

— მამ, შენს გარდა არავინ გადაჩრენილა?
— არავინ, ჩემო იმპერატორო.

ნერონმა ეპაფროდიტუსს ნიშანი მისცა. ეპა-
ფროდიტუსი გავიდა და მანერ იმპერატორის
სამ მცველთან ერთად დაბრუნდა. ნერონმა
მცველებს შეხედა, ხელი ანიკეტუსის ცენტ-
რიონს მიავიჭრა და წყნარად თქვა:

— ეს კაცი წაიყვანეთ და მზის იმისეღისას
ნეტუნს მიხვედრეთ!

ცენტურიონს საზე მოედროცა და ახლა
ანიკეტუსს ის ძალიან აღარ ჰგავდა. ყმა აუ-
ცახსახდა, რამდენჯერმე კბილი კბილზე და-
ცემინა და ხმაყ, წელანდელი ზოხი და ღონა-
ური ხმა, უცურად წყრილი და მკიენა ვაუხდა.

— ჩემო იმპერატორო! — ბოროციით წამო-
ყვავდა ამ მოლოდინვად დაწვირილებული
ხმით, — მე ხომ ბრძანება შევასრულე..

ნერონმა შუბლი შეიჭმუნა.

— მეტს არც ეაენი იზამენ რამეს, — მცვე-

ლებს მიავიჭრა ხელი, — თუ გგონია, მარტო
შენ უნდა შევასრულო ამ ბუნებრივ ბრძანება
და სხვამ არა?! რომელიც, რომელიც შენს
ასე როგორ წაგახდინა? შენს შაგერად შე
მრცხვენია! გაიყვანეთ!

ანიკეტუსს სული შეუვებდა. გახვევებელი
და დახვეული ერთხანს განცდიერებით შესც-
ქროდა ნერონს, მერე, მცველებმა რომ მისი
ცენტურიონა გაიყვანეს, უელში გახსტირილი
პაერი ხმაურით გამოუშვა პირიდან და თქვა:
— ჩემო იმპერატორო... ეს კაცი... ძალიან
ერთგული და... ძალიან გამოსიდევი და... ძა-
ლიან..

— ანიკეტუს! — რბილი საყვედურით შეაწ-
ყვეტინა ნერონმა, — მაგ კაცმა დედა მომიყ-
ლა.

ანიკეტუსი შეცბა. საჭმის ამ მხარეზე აქამ-
დე არ დაფიქრებულა. მხოლოდ ახლა მიხვდა,
რამდენ ბუნებრივი და სამართლიანია, კაცს,
რომელიც დედას მოგაკლავს, სამაგიერო გა-
დაუხადო.

ნერონმა მონებს ღვინო შემოატანინა. შუა-
ღამე კარგახანის გადასული იყო, მაგრამ არ
უკანებოდა. რაღაცას გრძნობდა ისეთს, რის
გამოც ჩვეულებრივი, ყოველდღიური კლ-
პოტიდან ამოვარდნილი იყო, და თუმცა ეს
ბუნდოვანი გრძნობა ვერ განესაზღვრა და სა-
ხელი ვერ დაერქმია, ის ყი დაბეჭოთებით იტო-
და, რომ, ვიდრე ამ ზედმეტი მუხტებისგან არ
განთავისუფლდებოდა, ვერ დაიძინებდა, ზედ-
მეტი მუხტებისგან განთავისუფლებისათვის კი
ღვინოზე უყუთეს საშეაღება არც მის ეგუ-
ლებოდა რამე და არც სხვას.

ნელანელა სეამდნენ და თითქმის არ ლ-
პაკაკობდნენ. ამასობაში ინათლა კიდევ.

უცებ კარი გაიღო და მცველთა რაზმის უფ-
როსი შემოვიდა.

— ჩემო იმპერატორო, — მკაფიო კილოთი
დაიწყო მან და მთელი სათქმელი დახვეწი-
ლად, ლაქონდრად, სტილის ჩინებული გარნო-
ბით ჩამოქნა, — აქ ერთი კაცია, ვინმე ლუ-
ციუს აგერმუსი, დედაშენის, ბრწყინვალე ფ-
რიპინას, ანატა, და დაყინებით ითხოვს შენს
ნახევას, რათა სასწრაფო და მნიშვნელოვანი
ამბავი გაუწყოს.

— მაგ კაცს უთხარი, — მიუგო ნერონმა,
— პრინცესმა უყვე შეიტყო აგრიპინას და-
ღუპვა და არავინ ნახვა არ სურსასტო.

მცველთა უფროსი გავიდა, მაგრამ ცოტა
ხნის შემდეგ ისევ შემოაღო კარი.

— ჩემო იმპერატორო, — წელანდელით
ლაქონდრად და დახვეწილად ჩამოყალიბა მან,
— ის კაცი, ლუციუს აგერმუსი, უფრო მეტი
დაყინებით მოითხოვს შენს ნახევას, რათა გა-
უწყოს არა დედაშენის, ბრწყინვალე აგრიპი-
ნას, დაღუპვა, რაც, მისი სიტყვით, უყვე ძვე-
ლი და უწინმეველი ამბავია, არამედ დედა-

შენის, ბრწყინვალე აგრძინის, მშვიდობით გადარჩენა.

ნერონი, როგორც იქნა, ისე გაშვედა. დანარჩენებზე გაშვედნენ. რაზმის უფროსიც გაშვეებული იდგა. ერთხანს დუმილი ჩამოვარდა და ეს დუმილი ისეთი მძიმე იყო, თითქოს პატი ტუვიად იქცაო. ნერონს გულგვამში რაღაც განგებრად და დიდი ხმებით უღვღუნდა და ამავე დროს მტკიცეულად გრძობდა, რომ ისე განგებებული და მცველი რაზმის უფროსს მიმტერებელი კიდევ უფრო დემსგავრსა თავის შეთქმულ მოწესს, ამიტომ უკანასკნელი ძალა მოიკრიბა, რათა ზმა არ განზაროდა, და ბრძანა:

— შემოიყვანე!

ღუცქერს ავტომშმა, შემოდგა თუ არა ფეხი დაჩაზში, აღდევებული ხმით შესძახა:

— უფალო! აგრძინა ცოცხალია! — საპასუხო შეძახილი რომ ვერ გაიგონა, ცოტა კი შეცბა, მაგრამ, რაჟი გამოუძღვლებით იცოდა, როგორ ამუწყებს კაცს დიდი სიზარული, დუმილი არაფრად ზუფგდია და ისევ ისე აფლავებული ხმით დაატანა, — წიკრელ ვახლა ჩემი ზელით. — ამ სიტყვებით ტოგის ფართო ნაკეციდან გრავნილი ამოიღო.

ნერონმა ეპაფროდიტუსს ზელით ანიშნა და, როდესაც ეპაფროდიტუსმა შეიკრიეს გრავნილი ჩამოართვა, სიტყვიერი ბრძანებაც მისცა:

— წაიკითხე!

ეპაფროდიტუსმა წაიკითხა:

„აგრძინა მივისაღმება საყვარელს შეილს ზანს, ღმერთებს სხვაგვარი სიყვდილი აქვთ ჩემთვის ვადამყვებელი, რაჟი ასეთ ვანსაც დელთ ვადამყვებელი მართლაცა, ჟერ იყო და ხომალდი ძლიან მყუთე გამოდგა — ნახევარი გზა ძლიეს ჰქონდა ვავლილი, რომ ნათურებზედ იქცა, მერე იყო და, ხომალდის მეთაური ძალიან სულელი გამოდგა — იმის ნაცულად, რომ ჩემკენ წამოსულყო თვისი ნავით, პატარა ავერონიასკენ წავიდა მხოლოდ იმის გამო, რომ პატარა ავერონია (რომელიც უნდა ვითხრა, აღტაცებული დარჩა შენი მასპინძლობით და, თუ გუმანი არ მღალატობს, მგონი, შეუყვარდი კიდევ) მიამილად ვაყვიროდა, აგრძინა ვარო, აბა, ამის შემდეგ სხვა რა დამარჩენიდა ვარდა იმისა, რომ ვადავრჩენილიყავით ეს მოულოდნელი სიზარული, ალბათ, ველსაყვით დავატყვება, მით უფრო რომ, ეკვი არ მემარება, ჩემი დაღუბვის ცრუ ამბავი კარგა ხანია უკვე შეიტყუა და, დრმა და უნდგემო მწუხარებით შეპყრობილი, ხელნის თავში იცემ. მეშინია კიდევ, ასეთ დიდ მწუხარებას რომ ასეთი დიდი სიზარული შეერთვის, ვითუ ვერ ვაუძლო — მე ხომ ვიცო, რა ნაზი გული ვაქვს რა მგრძნობიარე, რა მოყვარული დღესაც მახსოვს, ჟერ კიდევ პატარა ბავშვა როგორ აღდევებული დარტოდი ხოლმე სამხვერპლოდ შერჩეული ცხოვე-

ლის ირგვლივ, მერე კი, როცა დავლაღდნენ, როგორ შეუშვერდი ფუნუნლა ხელნის, რაგორ აივხდალი პეშეს სინამდისა მკრკრკარა წყავიდი პაწაწკინტელა წყვეტე, მისი პაწაწკინტელა წერვები მალე ვაზარდილიყო! მგარამ იმედი მაქვს, მშვიდობით ვადარჩებე ამ უცუარ სიზარულს და ბავებში ერთად ვატარებული საამო დღე შენც ჩემსავით დიდხანს ვემახსოვრება. იმის იმედოცა მაქვს, რომ მალე კიდევ შეგვხვდებით ერთმანეთს. თუ დროს ვამონახვ და ანციოშში მემწევი, ჩემს საყვარელ თხას ვაჩვენებ, ჩემს კაპრა ბუციას. ეიცო, მოგწეონებათ ერთმანეთი, იმსაჟ შენსავით ღვთაებრივი ზმა აქვს.

კარგადი იყავი“.

ნერონს სახეზე შეიკ ფერი დაედო და ირგვლივ საზარელი დუმილი ჩამოწვა, რომელიც დიდხანს ვაგრძელდა. ნერონი გაშვეებული იქნა და ქერუბი სხმით თვალამტერებული ვასტყარიდა სიერაცეს. ბოლოს ერთხანად შეკრთა, გამოუხიზლდა, დაჩაზს მოტარა მზერა და მერე ეპაფროდიტუსს მოკლედ და მოწყვეტით, თითქოს ქვა სტყორცნაო, უბრძანა:

— მცველები!

ეპაფროდიტუსი სწრაფად ვაციდა და ის საში მცველი შემოიყვანა, რომლებსაც ცოტა ხნის წინ ანიკეტუსის საბარლო ცენტურიონი ვაატანეს. ნერონმა ხელი აგვრძისისკენ გაიშვირა და ისევ ისე მოკლედ ბრძანა:

— ეს კაცი!

ამის ვაგონებაზე ანიკეტუსსაც მოავონდა თვისი ცენტურიონი და, მცველებში რომ ავერძისი ვაცივანეს, იმაზე დაფიქრდა, ისევ ხომ არ ვიშეამდგომლო მის ვადასარჩენადო. შეუამდგომლობის მიზეზს, მისი აზრით, ის იძლეოდა, რომ ნერონმა ცენტურიონის დსაჟა აგრძინას მოკვლისთვის ბრძანა, ახლა კი გამოიკრვა, რომ თურმე მას აგრძინა არ მოუყვალავს. მაგრამ მცირე ფიქრის შემდეგ მანც მიხვდა, რომ ახლა ასეთი სისულელით შეიძლეოდა დიდი ხიფათი დავტება თავს, და ვაჩემება ამჯობნა.

ხოლო ნერონი ერთხანს უბრავად იქნა, მერე ვაგილას ხელი დაჟკრა და დაიყვირა:

— სასწრაფოდ სენეკა და ბუროსი!

ამის შემდეგ დუმილი აღარ დარღვეულა. ნერონს ქვედა ტუჩი კბილებშია მოგტყია და თვალბმომყვებელი დამახულად ფიქრობდა. დანარჩენები ვანძრევას ვერ ზედაღდნენ.

სენეკა და ბუროსი რომ შემოვიდნენ, თავი ნელა ასწია, ერთხანს უაზროდ უყურა, თითქოს ვერ იცნობა, მერე სწრაფად წამოვარდა ზეზე და ზელვით მათკენ ვაიშვირა.

— აგერ, რომის ბურქებიც! — შესძახა ზმამალა და იმავე წამს იგრძნო, რომ შთავონების არბი ვაცხსნა, — აქამდე უმწეო და უნდგემო ვიყავი, რადგან არც ხმალი მჭონდა თან და არც აზრი. ახლა, როცა ერთიც მომიხვიდა

და მეორეც, აღარაფერი მივიჩნის, ახლა ყოველივეს კარგად, გონიერულად დი, რაც მთავარია, სამართლიანად გადაწყვეტით. — აქ ბუროს მიუბრუნდა, — შენი არჩევნის ხომალდი, ჩემო ბუროს, ბუნებლასათვის დაიფუნა და ზღვის გაუმძლავარ სტომამში დანთქა. შეკითხით? არაფერია, ახლავე მგ თქვენს შეკრთომას შევბის მალამოს წაეცხებ. ხომალდი დღეღუპა, მაგრამ დღეღამეში გადაარჩა. ერთადერთი დღეღამეში გადაარჩა. ხომ გავაბრუნებ? მაშ, ახლა მოთხარით, რა ვქნა, როგორ მოვიქცე? როგორ დავაწმენო საყვარელი დედა, ან რომაელები როგორ დავაწმენო, რომ ეს ყველაფერი ჩემი ნახელავი არ არის? რომ მე განკვებ არ ჩამომიყვანია დედა ზაივებში, რომ მე არ დამიხანებია მისი ხომალდი და სამავიეროდ უარესი არ შემიჩვენებია? რომ ყოველავე წინასწარ არ მქონდა კარგად მოფიქრებული და ზუსტად დაგეგმილი, ვთქვათ, აგერ, ეპაფროდიტუსთან ერთად, დორიოტრუსთან ერთად, ანიკეტუსთან ერთად? ვის დავაწმენებ, როცა ლამისა მე თვითონაც ეტვი შემეპაროს... დედაჩემო მე უკვე შეტარის მოწერაც მოაწერია... მიჩივით, რა ვქნა. მე ჭერ ახალგაზრდა და გამოუცდელი ვარ. თანაც შემოხარა. სადაც კი რამე გაიფანტებ, ყველაგან შეთქმულება მელანდება. აიტომ ჩემს თავს ვერ ვენდობი. თქვენ უნდა მოთხაროთ, თქვენ უნდა დამისაბუთოთ, რომ საშიში არაფერია, რომ დედაჩემი აგრამინა ურჩხული არ არის, მოშარეებს არ შემოიკრებს, რომდინ არ გაიქცევა, პროვინციებს არ ავეციანებს... ზოლო თუ ამას ვერ დამისაბუთებთ და თქვენც ჩემსათვის იმ დასკვნამდე მიხვალთ, რომ იმპეროის ხიფათი ემუქრება, მთებში ის მიჩრით, ეს ხიფათი როგორ ავირიდოთ. იარაღი ავიხათ? ერთმანეთს დავერიოთ? სპოქოლაქო იმი გავაჩალოთ?.. ეგებ მართლა გავგეჩაღებინა! — რა ხანია სპოქოლაქო იმი არა გვეკონია, ვინ იცის, რომელო ხალხს მოენატრა კიდევ. — ან იქნებ ისა სკოლას, თბილ აბანანებში ჩაწვეთ და ვენები გადავიკრაო? თუმცა თქვენ რატომ? მე მართო ჩაწვეები აბანანში, მე ვიყვარებ მსხვერპლად. თქვენ გირჩევენით დედაჩემის მხარეს გადავიდეთ. ახლავე. იქნებ შეგობლიათ შეუთვალათ მორჩილება. ამათ სიტუბლესაც შეიარაღებენ და თანამდებობასაც. — აქ მეორე ხნით გაბმულა და მეტე წყნარად განაგო. — მე არც ხმელი მიჭრის შენსათვის. იყო ბუროს. და არც გონება მიჭირა შენსათვის. ჩემო სენეკა. ჩემი ძალე თქვენა ხართ და ჩემი სიბრძნეც. მაშ, გადაწყვიტეთ რომის ბედი! — ამ სიტყვებით ისევე საყარძელში ჩაეშვა და თავი ზეღუბში ჩაგო.

მთელი გუშინდელი დღე, რომელიც თავიდან ზოლომდე ბუნდოვანი ექვებით იყო გაფლნთალი, ახლა ყველა ვქვასგან გაიწმინდა და

საბოლოოდ განათდა. და სენეკამ ცხადად დანახა, რომ ეს ტირილი, რომელიც მისმა ვაზრდილმა დაუგრებლად კამჭრულ ქვეყანაში გამოიწვია იყო არა აგრამინას მხარეს მისთვის. მისთვის და ბუროსთვის. აგრამინას ბედი უკვე გადაწყვეტილი მქონდა და შესაძლებელია მველულებიც გადაწვანილი ჰყავდა ახლა მათ ბედს წვეეტდა. წინააღმდეგობის გაწევა უაზრობა იყო. აგრამინას ვედარაფერი იხსნიდა. ან კი ღირდა ამ ღვარძლიანი, გარყვნილი დედაკაცისთვის თავის გაწირვა? განასეთი სიკვდილი სისულელედ უფრო არ ჩავთვლებოდა, ვიდრე სიმამაცედ? მით უფრო, რომ ჭერ კიდევ ბევრი რამ მქონდა გასაცთობელი, ბევრი რამ მქონდა დამაწერი ისეთი, რომ, ვინ იცის, ისტორიას შემოეწინა და შეამომავლობას გამოსდგომოდა... და თუმცა წამით მძაფრად, მწვავე ტკოვილით იგრანო, რომ გონიერებამ ეს მსჯელობა კოქლი და საყვარი იყო, მაინც გონიერებამ დემორჩილა და თქვა: — უნდა მოკვდეს.

ნერონმა სახზე აფარებული ხელები ოდნავ გადასწია აქეთ-იქით და შეუპოვი გამოიხედა.

— უნდა მოკვდეს, ჩემო სენეკა? ვინ უნდა მოკვდეს?

სენეკამ ტუჩები მოკვდა, მერე თავი გაუსწორა და თქვა:

— აგრაბინა უნდა მოკვდეს.

„ავტელვარ“, — კმაყოფილებით გაიფიქრა ნერონმა. მერე თავი სინანულით გადაიქნია.

— მაშ, შენ ფიქრობ... — თქვა გაკვირებით და უცებ ბუროსს მიუბრუნდა, — შენ, ჩემო ბუროს? შენ რაღას ფიქრობ?

ბუროსის თვალში აგრამინა და ნერონი ორივენი ბიწიერების განსაბიერება იყვნენ და ერთიანად ამაყარი კითხვა სხვისგან მოესმინა, მაგრამ, ასე იყო თუ ისე, ორ ბიწიერებას მაინც ერთი სკობდა.

— მეც ასე ვფიქრობ. — უბასუხა მშვიდად. „ჩემო იმპერატორო“ არ დაიტანა“, — გაიფიქრა ნერონმა და უთხრა:

— შეგეობლია, შენა ხალხს დავაფალოთ?

— არა! — სწრაფად და გადაჭრით მიუგო ბუროსმა, — ჩემს ხალხს ფიცი აქვს დღე-ბული და პრინციპისა და პრინციპის ნათესავთა სისხლს ვერ დაღვრის!

ნერონმა ერთხანს უხმოდ უყურა. მერე ანიკეტუსს მიუბრუნდა.

— ანიკეტუს! კიდევ გავს ერთგული ხალხი?

— ჩემი ხალხი ყველა შენი ერთგულია, ჩემო იმპერატორო! — შესება ანიკეტუსმა და თითქოს რაღაცთ გაკვირებულნი დარჩა.

— ჩემს ერთგულებს მე თვითონ დავითვლი, — მშვიდად, მაგრამ ცოტა უკმაყოფილო კილოთი თქვა ნერონმა, — შენ შენი მოთხარი.

შეგიძლია, ის საქმე, რომლის მოგვარებამაც
ბუჩქისა უარი მოთხრა, შენ იყისრო?

ანიკეტისი კვლავ გაკვირვებული დარჩა,
ოღონდ ახლა იცოდა კიდევ, რა უყვირდა:
ის უყვირდა, რომ ბოლოს მაინც მისი წინადა-
დება აღმოჩნდა ყველაზე მართებული. აღ-
ბათ, გაკვირვებამე მერტად ამის გამო სიამყვე
მართებდა. — ამას თვითონაც გარძნობდა —
მაგრამ რაღაც გაუგებარი მიზეზის გამო სი-
ამყვეს მაინც გაკვირვება სძლედა.

— მიბრძანე, ჩემო იმპერატორო! — თქვა
მხტვრელად, — სამიოდ მაიაც ცენტრროის
ვიახლებ და დაუყოვნებლივ წავალ!

— წადი, ჩემო ანიკეტო! რავე რომის სი-
ბრძანე და რომის პატარისნება ერთმად გვირ-
ჩვეს დედის მოკვლამ, მე და შენ სხვა რა და-
გვრჩენია გარდა იმისა, რომ დავემორჩილოთ!
მით უფრო, რომ ჩვენი სენჯეა, აღბათ, თვი-
თონვე დაუსაბუთებეს სენჯატს ამ თავისი გლე-
წყვეტილების აუცილებლობას. წადი, ცენტრ-
როისნება კი უმამაცესები იახლე, რადგან მი-
მე და უთანასწორო ბრძოლა მოგვლის. — მე-
რე, ანიკეტისი რომ მტკიცე, დაჭერებელი ნა-
ბაქით ვავიდა, დანარჩენებს მიუბრუნდა,
— თქვენი წადით. მარტო მინდა დავრჩე დე-
დასთან...

ყველანი რომ გაისტუმრა, ერთხანს უძრავად
იდგა, ხელუბი მყერდზე დაკვირება და ქუშიად
ჩასცქეროდა იატაკს. ბოლოს შეტრიალდა, ნე-
ლი ნაბაქით წავიდა დარბაზის შორეული კუ-
თხისაკენ, სადაც მაღალი სარკე იდგა, ახლო
მოვიდა, ჩაიხედდა, უფრო, თავის გამოსაბუღე-
ბას, უფრო და უფროად ენა გამოუყო. ამან
დროის დინება წამით უკვლამ დაატრიალა და
შორს, სარკის სიღრმეში, პატარა ნერონი და
ახალგაზრდა დედა ავრიბინა გამოჩნდნენ, რო-
მლებიც ისე იდგნენ და ისე უსცქეროდნენ
ერთმანეთს, თითქოს მთავარი არაბი გაბნენა და,
ძარღვებში რომ სისხლის მავიჯრად მგლეჩი
და ომახიანი ლათინური სიტყვების ფერადი
ზვირთები დაიძრა, თვალდახუჭულში ნეტარე-
ბითა და სინანულით ვაიფიქრა: „ამაოებდა...
მთელი ეს უგვანა იმპერია ერთ კარგ სიმღე-
რად არა ღირს!“

68

ბადია და პარალელური ხაზები

შეშვიდე დღეს იენისის იღებამდე (ქალაქის
დაარსებიდან რვაას ოცდაერთ წელს), შეაღ-
მინას, იმპერატორმა ნერონმა უკანასკნელად
გაიღვიძა.

იმპერატორი სიჩუმემ გააღვიძა.
სიჩუმეს, რომელსაც, ჩვეულებრივად, სი-
ხლის სუნი ასდის, ვინაიდან მისი სიამყროს
ღვთაებრივი გაღობა და მითითლებაც სულიც
ყოველისმომცველი პარმონისის სარკეში თავის
ნამდვილე გამოსაბუღება ხედვდა, ახლა ავ-
ქალაქის განაპირას, ვრცელი ზღლით გარშემო-
რტყმულ ვილაში, სიკვდილის სუნი ასდოდა.
ეს სხვაბრივი სიჩუმე იყო. ეს იყო სიჩუმეთა
სიჩუმე, როცა ქვეყნადრ ხმაურთან ერთად,
რასაც მოკვდავთა დაუდგრომელი ბუნება იწ-
ვევს, ყველა ზეგარდმო ბგერაც ქრება — ცა-
რგველის ბრუნვა, სფეროთის სრბოლა, ნების
დნობა, დღე-ღამის მონაცვლეობა, ბლახის
ზრდა... თვითონ სიჩუმეც კი, საკუთარი მყუ-
დროება რომ არ დაარღვიოს, ფეხაკრფით
მიიპარება და ირგველივ სიბნელის შავი უძრა-
ობა ისადგურებს, სამარის დიდი დემილი,
რომელსაც მთელი სიამყრო დაუგმანავს და
ყველაფერი სიკვდილის გაბეჭვებულ აბრსე-
ბობად უქცევა.

ნერონი ძალღონეზიხდელი იწვი ამ გაუვალ
დემილში და ერთადერთი გრანობა, რომელიც
თავში გაგვარებული შანთივით აქონდა გა-
ყრილი და გონების ჯერ კიდევ არ აძლევდა
ჩაქრობის ნებას, იყო უმწვერვალესი შიში,
ისეთი შიში, როცა მღვთაბრების თვალშეუდგამ
ქაობს სიოცხლის ყველა დანარჩენი ნიშანი
საიმედოდ ჩაუხვევია მარადიული სიბნელის
სტომაქში და თავისი ბლანტი, წებოვანი სე-
ცეცეებით ახლა ცნობას შემოსჭობობდა, უკანას-
კნელ ნიშანსა და ყველაზე მგრძობობარე, ყვე-
ლაზე მტკიცეველ, ყველაზე შიშველ ნერვს.
დაყვირება რომ შესძლებოდა, ნერონი დაიყ-
ვირებდა, მაგრამ ყველაფერი, სადაც კი დაყ-
ვირების ძალა შეეძლო მოგბოვებოდა, უკვე
ქაობში იყო ჩაბირული, ამიტომ სისომიხდელი
და ძარღვებმოდუნებული, უგრძობი შიშით
შეპყურებდა მკვდარი სიამყროს შავ ღრუბელს,
რომელიც გარდუვალობის უღმობელი გულგ-
რადლობით ისრუტავდა მისი გონების უკანას-
კნელ სინათლს.

მაგრამ სწორედ ამ დროს, როცა ცნობა სა-
ბოლოოდ უნდა დანთქმულიყო სიბნელეში,
მეკრივი დემილს ყრუ კედელი უეცრად რა-
ღაც ხმამ გამოარღვია და, ერთ ადგილას თა-
მოყრილი შიში რომ მყისვე მთელ სხეულში
ბასრ ტკივილად გაიშალა და, სადაც კი შევიდა,
ტკივილთან ერთად სიოცხლის ხმაც შეიტ-
ნა, — რადგან სიოცხელ სხვა არაფერია, თუ
არა ტკივილი — შემკრთალმა იმპერატორმა
უცხო ხმას მიამყრდა. ჯერ ჭარის შორეულ
სტენას მიამხგავსა, მერე თავის ფეხებს და
უცემ მიხვდა: დანების ლესვოს ხმა იყო. ტვი-
ნი ელვამ დაკვეთა და ნაბერწყლები გაყვარა.
წამზე საბანი თავზე წაიფარა, ღრმად შეჭრა
ლოგონში, ფეხები ისე შემოიკეცა, ღამის მყე-



რდზე მიიბნინა, თავი მხრებში ჩაჩუჩო და მთელი სხეულით მოიკეცა, რათა იმ ზომამდე დასატარებულყო, რომ შურისძიების ანთებულ თავის ვერ შეეგონებინა. რა ხდებოდა, არ იცოდა, ვინაიდან ცოდნა, როგორც დამსხვრეული სარკის უთვალავი ნაქვეცო, ქოტურად მომოფარებულიყო შქისე სიხარულში და ნაყარწყარად გონებას მათი აყრებინა და დალაგების თავი არ ჰქონდა.

შეიძროდ შემოყრული სჭელი საბანი ერთბაშად წარმატებით ისხლებდა და ნების ლეტვის ხმას და იმპერატორის ბაქშინი სასგარში დროებით სიმშვიდემ დასადგურა, მაგრამ როგორც კი გონებამ, ამ ხანმოკლე სიმშვიდით გულმოკემულმა, მღვრიე ნისლიდან გამოიხედა, ნერონს ყველაფერი მოეგონდა და შწარედ იწანა, რომ მიღმოდ არ გაქრა და ისე ამ დაწყევლილ სანამდვილეში აღმოჩნდა, სადაც სანინელი და სამარცხვენიო სიკვდილი ელოდა, რადგან აწანებულ ვინდექსს, თავიდან რომ მხოლოდ ესპანეთი აწყა იმ ბეჭერი ძაღლის — გაღბას — შეთაურობით, მერე დანარჩენი პროვინციები მიეგრნენ და ახლა შეერთებული ძალით მოდიოდნენ სამანქემ დამალული პრინციპის დასამხობად.

გამოფხობლებულმა ნერონმა გონების თავლი უკიდებარო იმპერიას მოავლო, რომელიც ვერ კიდევ ვეშინ მისი იყო, და გულ-მცდილი აყვია. მზით გაბრწყინებულ დიდ შინდორზე, მთვარა ბანაკში, ლეგიონებით გათრეობრატეული ვინდექსი და გაღბა რომზე წამოსვლის წინ ლაღ შევეტყოფდნენ ღვიზოს და უწმარბრი, ქარსკაცური მახვილსიტყვაობით ლაშქარში ისეთ ხორბოცს იწვევდნენ, ეს და მიწა ზნაზრებდა. მერე, ღვიზის სმას რომ მორჩნენ, ცხენებზე შესხდნენ და გულდაჯერებული დამოთენი წამოვიდნენ. მოდიოდნენ — ლაღები, თამაშები, წიღში გამართულება, თამაშ-თამაშით მოჰყავდათ ცხენები და ამაყად თავაყრულები მოუძღოდნენ ლაშქარს; მტკიცედ სწამდნათ, რომ სულ მალე გამარჯვებას იხეიმბდნენ...

ნერონს გული შევეტუშმა, ნეტა თვითონაც მათთან იყოს! ნეტა აქ მის მაგივრად ვიღაც სხვა იმალეზოდეს, თვითონ კი ვინდექსთან და გაღბასთან ერთად აწანებულებს ედგას სათავიშო... თეთრ ცხენზე აყდეს და იმათ შუა მოდიოდეს... იდნავ მათზე წინ, როგორც მთავარმარდასწო შეეფურცბა... ვინდექსი და გაღბა მისი თინამშვიდები იყვნენ და მას მოჰყვებოდნენ, რათა სამანქემ ლარბულად შემალული ტარანი სამარცხვენიო სამალავიდან გამოეთრიათ და რომისთავის ბორჯილები შემოეხსნათ... მაგრამ, რამდენიც არ ეცადა, ეს სამაფრი სურათი ვერ წარმოადგინა. ვინდექსი და გაღბა, თეთრ ცხენზე ამხედრებული ნერონი რომ ისეთი უწყინარი საბით ჩადგებოდა მათ შუა, თითქოს სწორედ აქ იყო მისი ადგოლი, წამსვე

ჭრებოდნენ, როგორც ზრდოლები... კინდიონის მზის ქვეშ. ეჭვი არა, ნერონს კიდევ უნდა არ სურდათ. ნერონის წინაშე გაჩნდნენ ერიანეთ. ნერონი უნდაოდთ გამოეფრიათ მისი პატარა და ახასიამებელი სამალავიდან... გამოათრევდნენ კიდევ, თუ რამეს არ ილონებდა. მაგრამ რა ელონა? გაქვევავზე ფიქრიც არ შეიძლებოდა. მასზე უკეთ ვინ იცოდა, რომ რომიდან გაქცევა შეუძლებელი იყო! რამდენს უცდია, მაგრამ რომელი ერთი გაქცეულია? ან კი როგორ გინდა, ქვეყნიერების დასალიერამდე გადაქვილ იმპერიამი შეუქმნველად მიაღწიო საზღვარს?... მით უფრო, იმპერატორი თუ ზარ და პროვინციები აყრანდნენ. რომმა ხომ — და ეს, აღბათ, დურათების ავი ზემობიან — ისე მოიქცია თავი პროვინციების აღყვამი, ერთი გასაქცევი გაზ არ დაიტვია. რომი საკეთარი თავის საფლავია, პროვინციების შედეგი უორვეებით შემოკლულელი... აწანების ხმა დიდი სიჭრადით გაერცელდა, ხანძარივით მოედო მთელ იმპერიას და ცეცხლის წრედ იქცა, რომელიც ახლი თინდათან ეიწროვდებოდა და ნაბიჯ-ნაბიჯ უახლოვდებოდა ნერონის თავსესადარს, ნერონის უწანასეულ სამფლობლოს, ეიწრო სამანში გახვეულ პატარა იმპერიას... „აღბათ! უკვე ქალქში „რან“, — გაფიქრა და მოგზენა, თითქოს ფეხის ხმაც შემოესმა, რის გამოც კიდევ უფრო მოიკეცა, კიდევ უფრო გაიტრუნა და სასოწარკვეთილმა ყრუდ ამოფიშა: — ოჰ, დედა!

საკეთარი ხმის გაგონებაზე შეკრთა, ტანში ყრვოლამ დაეჯრა და ისეთი ვრძობა გაუნდა, თითქოს ლეკმა ყელზე დასდგომოდეს. იმე წინა ეს უახროდ წამოართილი სიტყვა უცნაურად გამრავლდა, ათსად და ათი ათასად იქცა, საზარელი სისინით შემოესია, მარლაქუნსავით დააწია და ისე ამოქოლა და ამოლესა თავის ბაქშინი თავსესადარში, თითქოს ვიღაცამ ეიწრო საფლავში ჩატენა, ილონად გულშიეიწყობის გამო ის აღარ მოგონდა, რომ წინასწარ მოეკლა...

სული რომ არ შეხუთოდდა, ჩქარ-ჩქარა სუნთქვდა, კშენით, და, ამ კშენის რიტმს აყოლილი, ასვეე ჩქარ-ჩქარა ფიქრობდა, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად აგრიბინს მოკვლა, რალი თქმა უნდა, დიდი შეცდომა იყო. საერთოდ, დედაბის დაზოცვა შეუცდომია... კარგი ექნებოდა ახლა ამის ხმაშადლა თქმა... იქნებ ეიწნეს გავგონი, ვინმეს გამოსდგომოდამ... ადრე უნდა მოეფიქრებინა. ფორტუმზე უნდა გამოსთელიყო და მთელი ხალხი გაეფრთხილებინა, ყველა რომეელისთვის ერჩია... რომელებო! ცოცვარების მოთვარი სობრძენე იანა, შეიღმა დედა არ მოყლი... თუცა რატომ უნდა ეთქვათ განა სხვაჯი კლავს ვინმე დედას?...

დიახაც ვისაც ვისზე ხელი მიუწყდება, ყველა ყველას კლავს. ვინც არა კლავს ვერი



კლავს... დღეს ვიღაცას, ალბათ, ნერონზე მი-
უწვდება ხელი... ვის? ვინღაცქს? გალბას? არა.
დაქირავებულ მკვლელს მოუგზავნიან, რომელ-
საც ზანჭალი ტანსაცმელში ექნება დამალუ-
ლი...

მკვლელები არ შემოუშვებენ...

მკვლელები!

სწრაფად, მკვეთრი ბიძგიით წამოყვდა სპო-
ლიში და თავზე გადაფარებული საბანი ორივე
ხელით შეხებისაყენ გადაეცა. მკვლელები...
ნეტოუ სამარისებური დღემილი, რომელმაც ისე
გამოაღვიძრა, როგორც უეცარმა ქუბილმა შეი-
ძლია გამოვადვილოს, იმის მოსწავებდა,
რომ... ამის გაფიქრებაზე ხელ-ფეხი გაუყინა
და საფეთქლებზე ისე დააწვა რაღაც, თითქოს
რკინის გახურებული ხალტი შემოუქტირესო.

გაიტრუნა და საბნელს მიაუხრიადა. ირგე-
ლოვ დუმილი იდგა. ეტუობოდა, სიცოცხლის
ყველა ნიშანი სამედამდე გამჭარალყო. მამინ
საწოლიდან ფრთხილად გადმოვიდა და ფეხ-
აყრეფით მიადგა კარს. ჩამოაღრე მიასიღდან
ისმოდა. აჯანკლებული მოტრიალდა, ახლა სა-
რკმელს მიხვებოდა, კედელს აეკრა და გაიხედა.
ცაზე ვარსკვლავები ბურთაყდნენ და ბინდში
ჩაიჭრული ბალი მკრათალად მოხანდა. ხალში
ვერავინ დაინახა, თუმცა დიღბანს და დაეი-
ნებით გასცქეროდა, რადგან ამ მხარეს, სარკ-
მელთან, სულ ცოტა, სამი მკველი მაინც გვე-
ლებოდა. იმპერატორს ძარღვებში სისხლი გა-
უჩერდა. მამ, ასე: მისმა ლაჩარმა მკველებმა,
რომელთაც ფიცს ჰქონდათ დადებულა, რომ
ხიფათს უყოფანოდ შეხებდებოდნენ თვალბში
და იმპერატორს კი არ მოატოვებდნენ, რო-
გორც კი ფიცმა შესრულება მოითხოვა, იმპე-
რატორი უყოფანოდ მიატოვეს, რათა ხიფა-
თისთვის თვალბში არ შეხებდათ... და ახლა
სიხფეხს სიკვდილის სენი ასდოდა... ახლა
იმპერატორისაყენ მომავალი გზა თავისუფალი
იყო. ვისაც კი მოეპრიანებოდა, უნიშორად და
დაუბრკოლებლად შეეძლო შემოსულოყო და
გულში ხანჭალი ჩაეც...

წელანდელი უაზროდ, უადგილოდ წამოს-
როლიდა „აფლა“ ისევ წამოიშალა ურცხვ
და უთვალავ სიტყვად, როგორც მტვერი წა-
მოიშლება ქარის დაბერვაზე.

სხველში მდუღარესავით ესხა შიში და პა-
ტარა, დამკნარა, ცოცხალმკვდარი გული მკე-
რდის ღრუს ბნელ სიუაროიელში სიყოფივად
კონწილობდა.

თუ შეიარაღებული მკველები გაიპარნენ,
მსახურებსა და მონებს რაღა გააჩერებდა... და
ახლა კაცისეული არსად ტკეპნებს. მთელი სახ-
ლა ცარიელია. მთელი ბალი უდაბურია. გზა
თავისუფალია. შემოდი, მკველებო. არავინ
შეგაჩერებ, წინ არავინ გადაგიდგებათ... „ნე-
რონის უყანასენელი ღამე...“, — ისე გაიფიქ-
რა, თითქოს პირშეუყრავ კრილობაზე ხელი
მარუხვდაო. იმეე წამს სარკმელს მოშორდა და

ისევ კარს მიადგა. მკველი, სხვათა, მკვეროდ
წაადგება თავს, ჩემად, ფეხსაყრდელ... მკვერამ
ნეტოუ შეძლებს ისე შემოღობვის, მკვერამ
არ გაიღოს?.. ნერონი გაიშორდა... წამოვიდა,
შეა ითანის შეჩერდა, გაიშვდა, მერე ერთბა-
შიად ადგილზე შეტრიალდა და ახლა ასე გა-
შეშდა. იმ მხარეს, საითაც იყურებოდა, უფრო
იხედიანად იყო, უტრინად კი ერთთავად თუ-
დაძახებს მოვლოდა. რატომ ზერგზე კი არ უნ-
და ესანს თვალბი ადამიანს! ასე უშეყოლ რი-
სთვის დაგვეყოფო? უკვდავობა?!. ბოლოს
ისევ საწოლს მიხვებოდა, ლოგინში შეგება და
საბანი თავზე წაიფარა, მაგრამ მალევე მიხვდა,
რომ ასე საბანაფარებულს მკველი უფრო
იოლად წამოვარებოდა, ამიტომ თავი ისევ
ამოპყო. „ანიეტუსი არ უნდა დამეკარა“ —
გაიფიქრა და ამის გაფიქრებაზე უფროდ ისე-
თი ზიზღი იგრანო, ღამის გული აეკრა სანამ
ამ ზიზღის მიზეზს მიხედებოდა, ინსტრუმტუ-
რად გადაიგდო საბანი და საწოლიდან ისე გა-
დმოხტა, თითქოს ლოგინში მკვერავი შეძრო-
მოდეს. გული გამაღებში უცემდა და მუბ-
ლები უყანკლებდა. ანიეტუსმა ერთგული
წარისყავდა, რომლის მეთვალისხის განმონა
ისევე გაუფებარი იყო, როგორც ბუროსის პა-
ტიონსება, კეთილსინდისიერი დაფერილებით
უამბო აგრინინას მოკვლის ამბავი. განაჩენის
აღსასრულებლად რომ მისულა, აგრინინა ლო-
გინში დახვედრიდა. გორო, გუხარდა, შე და
ჩემი ცენტურიონები რომ დაგვირახათ, ანიე-
ტუსმა, ქერ გამოცინა, მერე უცებ საბანი გა-
დაიძრო, პერანგი აიწია და ისეთი რამ გამო-
აჩინა, რისი გამოჩენაც აშდენი კაცის თანდას-
წრებით წესი არ არსო; ის, რისი გამოჩენაც
წესი არ არს, ჩემვენ გამოზნეა და „აი, ამ
ჩამეცო, ჩემი ანიეტუსს, შენი მასრი მიხვილი,
რომელიც პატიონსად იყავა რომს, რადგან
რომი სწორედ ამან დაღუპა“, — მოთხრო.
ანიეტუსმა გულახდლოდ აღიარა, ლენჩივით
ვიდეკა, თვალგამტრებოთ ხედეკროდი იმ
ადგილს, საცა მიხვილის დაცემა მიზრბანა, და
მკვლავი არ შემორჩილებოდაო: კიდევ კარგა
ცენტურიონებმა იმარჩვეს და ხმლებ თუემი
დაუშინესო... ანიეტუსისთანა ერთგული ქვე-
შეკრდომი ნერონს სხვა არავინ ჰყოლია —
ეტუობა, ერთგულება მართლა სიბრყვის უყო-
ნონო შევლია — და ნერონზედ ღირსეულად
დაუფასა სამსახური: სხვები რომ სიკვდილით
დასაყა, იმს გადასახლება აყარა. ალბათ, აყო-
ბებდა არც გადასახლებინა. ახლა რომ აქ
ჰყოლოდა, დიდი ნუგეში იქნებოდა. ანიეტუს-
სი არ გაიპარებოდა. ანიეტუსი არ მიიტოვებ-
და თავის იმპერატორს... მერედა, საიდან უნ-
და სცოდნოდა ნერონს, ასეთ დღეში თუ ჩა-
ვარებოდა?!. საიდან უნდა სცოდნოდა, რომ
ანიეტუსი სანატრელი გაუხდებოდა?!. განა
უნდოდა გადასახლებინა, მაგრამ რა ექნა? უკე-
ტუსი და უარესი მხარე ყველაფერსა აქეს. ანი-



ეტუტშია დავალება კი პატიოსნად შეასრულა მაშინ, მაგრამ ასევე პატიოსნად რომ უამბო ყველაფერი, მას შემდეგ წერონ მის დანახვაზე ყოველთვის გაუგებარი ზიზღი ეტყულებოდა და, რომ არ მოეკლა, იმიტომაც გადაასახლდა...

ჩუ... გაიფიქრე რაღაცამ თუ არ გაიფიქრე?

ჭერ ეგონა, რომ გაიფიქრე, მერე, განაბუღმა რომ დამბუღლად მთვდო ყურო, იფიქრა, მომეჩვენათ, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც გაბურბებულმა გონებამ ორივე ვარდული შევამოსდაგვარად აწონ-დაწონა, მიხვდა, რომ სულ ერთი იყო, მომჩვენა თუ მართლა გაიფიქრე. თუ არ გაიფიქრე, გაიფიქრე. დამის სიბნელეში ჩაფლული ვება ბღლიმყველეებითაა სავსე. ბევრნი არიან და ყველგან არიან. ბუჩქებშია, ზეგბის ძირის, ქანდაკებებში უკან, სვებებზე... შეიპარებულეები, გაფაქცევებულეები, მომზადებულეები... წინანდაც ელიან, რომ შემოცივდნენ და ყოველი მხრიდან ერთდროულად დაესხან თავს... ნება ყველა წერონივით კანკალებს სიკვდილის მოლოდინში, თუ წერონი განაყუთრებით მგრობობაჩუა? რომ სყოდნოდა, სიკვდილთან შეხვედრას ასეთი ძნელი იქნებოდა, ეგებ ამდენი ხალხი არც დაეხოცა. მაგრამ, საკუთარ თავზე თუ არ გამოსცადე, ისე სჭვის სიმწიარს როგორ გაიგებ?... ანიკეტუსი ირწმუნებოდა, აგრიბინას შიშისა არაფერი ეტყობოდაო. თუმცა ანიკეტუსი რას შეამჩნევდა სენჯა? აი სენჯამ, როგორც წერონს უამბეს, საკუთარი მგალითი დამატკიყა, რომ სოკრატეს აუმღვრეველი სიმშვიდე მითი და ლეგენდა არ ყოფილან დამატკიყა კია?... წერონს წამით ყელში სიბნალზე მოაწევა და იწანა, რომ სენჯეს ასეთი ზარ-ზეიმით მოაყვლევიან თავი იმის ნაცულად, რომ ჩემად და უმხუროდ მოეშორებინა, როგორც ბერონს მოეშორა, რომელსაც წამლად საწამლავი შეაპარა...

საწამლავის ხსენებაზე აბურღული ფიქრები უცოტად ადგილზე გამეშდნენ. გუშინ, როდესაც საბოლოოდ გადაწყვიდა იმედი და დარწმუნდა, ბრძოლის აზრი აღარ ჰქონდა, საწამლავი მოიპარა; საბუთად ჩადო ოქროს პატარა კოლოფში, როგორც უკანასკნელი ნუგეში, რომელსაც შერტყენისგან უნდა ესხნა, და თან წამოიღო. სასაცილოც იყო და გულისმომგვლედიც, რომ საწამლავი იმ ადგილს ლოკუტის გამორთვა, რომლის ხსენებამაც კი ვერ იტანდა...

უცერად ტვიში რაღაც განათდა. პირველი მკვლელობაც ლოკუტის საწამლავით ჩაიდინა და უკანასკნელი მკვლელობაც ლოკუტის საწამლავით უნდა ჩაედინა. ეს ზელოვნების უფრო ჰგავდა, ვიდრე ცხოვრებას. იმის გაფიქრებაზე ნაწლავებზე რაღაცამ საამოდ და სევდიანად შეუღიტინა, ხოლო იმავ წამს ის ლე-

ქები მოაგონდა, რომლებიც ჯერ არ შეივსნა და, ზანს, ვერც ველარასოდ დასრულდა და ამჯერად ის ადგილი, სადას უნდა ჩაეფიქრებოდა იგრძო, შწარედ აეწევა. საწამლავი სად შეინახა, აღარ ახსოვდა და იმაზე დაიწყო ფიქრი, გაესხენებინა თუ არა. სიკვდილის შიში ერთი უმთავრესი ადამიანური თვისებაა და თუ ადამიანმა არაფერი შეიმჩნია, ან სენჯემ არაფერი შეიმჩნია, ან სტეგმა — თუნდაც სოკრატემ — არაფერი შეიმჩნევს, იმიტომ კი არა, რომ არ ვმინოდით, არამედ იმიტომ, რომ შიში ზელოვნებად დამალეს და ბუნებას აუმღვრდნენ. ბუნების წინააღმდეგ ამბულრება კი უგუნურებაა. წერონზე შორს ამ გზაზე არაფერ წასვლა და წერონზე უფრო არავინ იცის, რომ ბუნების წილბით შეცვლა შეუძლებელია, რადგან ეს ღმერთების არსებობას ხიფათს უქმნის, ხოლო რაკი ასეა, შიშის გამოყვავება არ არის სირტყელი, პირიქით — შიშის დამალვა სირტყელია. გონიერების მავალით კი უნდა უნდა მისცეს ადამიანებს, თუ არა ადამიანთა შორის უყუთესმა?..

ასეთი ხსენა ვასპორში ჩავარდნილ პატივმოყვარეობის თავიდან კარგ სალბუნად დავედო და წერონს გულს მოეფონა, მაგრამ მალე ისევ შემოგპარა ეჭვი: თუ შინც ისა სჯობს, სიმამარი მავალით მისცეს ადამიანებს იმპერატორმა და არა შიშის?...

საბოლოოდ გადაწყვიტა, დრო არ დეყარა და საწამლავი მოეძებნა, რათა საჭიროების შემთხვევაში ორივე მავალითის მისაცემად მზად ყოფილიყო, მაგრამ, მისად ვასპორად, საწამლავი ვერსად იპოვა, თუმცა მთელი ოთახი გადააქოთა. წერონი შეფიქრიადა კარგად ახსოვდა, რომ საწამლავი ნამდვილად წამოიღო. მაშ, რა იქნა? „აღბთ, ბიბლიოთეკაში დავტოვე“, — იმედიანად თქვა გულში მცირე ყოყმანის შემდეგ. ბიბლიოთეკა გვერდით იყო, მარცხნივ, და სწოლო ოთახისგან მდელი, მომუქრომებელი კარი ჰყოფდა. წერონი ამ კარს მიადგა. ჯერ მიაცურადა, მერე წელა შეალო. რაკი საშინი ვერაფერი შეამჩნია, გაბედა და ფრთხილად შევიდა. ბიბლიოთეკაში უფრო ბნელია, ვიდრე საწოლ ოთახში, და დიდხანს ვერაფერს ხედავდა ატარატვისის თეთრი ქანდაკების გარდა, რომელიც, პაროსის მარმარილოში გამოკვეთილი, შორეულ კუთხეში ისე იდგა, როგორც პატარა დღე დიდ დამეში. სირაელთა ეს ქალღმერთი შიში უკანასკნელი ღვთაებრივი საყვარელი იყო. ყველა ღმერთი რომ მოიბუღა, მთელი იმედები მანზე დამყარა, მხოლოდ მას სწირავდა მსხვერპლს, მხოლოდ მას ერთგულებდა და მხოლოდ მას ევედრებოდა შემწიობას, მაგრამ ბოლოს მასზეც აიყარა გული და ახლა, როცა აფანებულთა რაღაც ისე ვიწროვდებოდა, როგორც ყელში წაჭერილი ყულფი, აღარავინ ჰყავდა გვერდით, აღარც ღმერთი და აღარც



კაცო, რომ ავანკალბუღლი ზელი ზელში მოეკლდა და ცოტათივე შევება ეგვრინო...

ამასობაში სიბნელეს თვალი შეაჩვია და საწყამლავს დაუწყყო ძებნა. დიდხანს ეძია. თაროებზე, მაგიდაზე, ქანდაკებათა კერძობლებზე-ზე იატაკზე, გრანოლებს შორის, დაფებს შორის... საწამლავი უვალოდ გაქრა. ალბათ, მცველებმა მოიპარეს და თან წაიღეს, ან მსახურებმა... რა უნდოდა საწყამლავს ოქროს კოლოფში...

ნერონი უცნაოდ სიცივემ ატანა არათუ ღმერთი, არათუ მეგობარი და ახლობელი. საწყამლავი კი აღარ დაჩხა, სიცივილიც კი მოპარეს, რომ სიცივლებზე რაც შეიძლება დიდხანს სტანდო...

ბრიტანიუსი რომ მოკლა, იმ სიყინას შერე, დიდი ხნის განმავლობაში, გონებში თვალით თითქმის ურველდელ ზედავდა და გულმოდგინედ აკვირობდა. ძალიან აინტერესებდა, რა განიცადა იმ წამს ბრიტანიუსმა: მიხვდა, რომ სიცივილში ცივი ზელები მოხვია, რათა ცივ გულში ჩაეკრა, თუ არაფერი გაუგია და დღესაც არ იცის, ცოცხალია თუ მკვდარი?.. ახლა რომ საწყამლავი ქონოდა, ნერონს შეეძლო თავისი ეჭვები შეემოწმებინა, მაგრამ საწყამლავი გაქრა, რადგან ღმერთებს არ ესაძრუნებთ, ცხოვრება და ზელოვნება რომ ერთმანეთში აირიოს.

„არა, ბრიტანიუსი არ უნდა მომეკლა“, — გავლო გულში და იმე წამს თითქოს დინება კიდევ, როგორ შემოვირდა ავად გატრუნულ ჩაბნელებულ ხალხი გულთაღი მეგობარი ერთგული და მამაცი მეომრებით, როგორ დააფრინა მკვლელები, როგორ დააფრთხო შიში და როგორ მოიტანა იმედა. „ჩემო პრინცესო! აქა ვარ შენი ბრიტანიუსი! აქა ვარ ჩაქრობილია და ვინღესმისა და ვალბას მიერ გამორყვებულ ლეგიონები შეწყალვას გვავერდებიან. თერთნ ვინღესმისა და ვალბას დატყვევებულები გელან ოქროს სასახლეში!... დიდაც რომ შეიძლებოდა, ეს სინამდვილე ყოფილიყო და არა გაწირულს ფეცი ოცნება. ვითომ რატომ ვერ გახდებოდნენ გულითაღი მეგობრები, რომლებიც ერთი აზრით არაა გამსჭვალული, ერთი ფიქრით, ერთი იმედით, და ერთმანეთი საყუარო თავზე მეტად უყვართ?! ასეთ მეგობრებს აქავენებს ვინ გაუხდევს, ხიფათი ახლო როგორ გაეყარება?! „არ უნდა მომეკლა“...— გაიფიქრა ნერონმა, მაგრამ იმე წამს ისევ დაეკვდა. კარგი და, რომ არ მოკლა, რომელი მათგანი წარმოთქვა მდა, ჩემო პრინცესო! რომელი იქნებოდა იმპერატორი და რომელი იმპერატორის ქვეშევრდომი?.. ერთხელ, როდესაც ნერონი რამდენიმე ამფონთან ერთად — ყველას თრავიელ გლადიატორთა შარებები ეცეთ და თავზე ფრიგული ქუდები ეხურათ — იაფფაიან დექანში გვიან ღამით ლეონოს სვამდა

და ჩუბნის საბაბს ეძებდა, ერთი ეგვიპტელი მისანი მოუხუანეს, რომელსაც ეგვიპტელები ნიჭზე საფირველს ეძებდნენ. „რას მეტყვი?“ — ჰკითხა ნერონმა. „გეტყვი, რომ სამოსი ვერაფერი საძალგია და, ვისაც ცოტათი მაინც უტრის თვალი, ყველა ადვილად მიხვდება, უფალო, რომ იმპერატორი ხარ? — მიუგო მისნამა. ნერონს გაუცვიდა, მაგრამ არ შეიშინა — ამ კაცს შეიძლებოდა ადრეც ჰყოლოდა ნანაბი და ახლა რიდაცას ცუდლუტობდა — და უთხრა: „ვე ზომ მეც ვიცი. შენ ისეთი რამ მიხთარი, შე არ ვიცოდი!“ ეგვიპტელს ლამესავით შევი თვალები ჰქონდა და შეგ შეფარული და ცოტა უტრეფარი ღმილი ეგვა. „გეტყვი, უფალო, ისეთ რამეს გეტყვი, არც შენ იცოდე და არც სხვამ. დღეს შენს იმპერიაში შენს გარდა კიდევ ცხრა კაცი დადის, რომლებიც ღმერთებში უკვე აქურათებს იმპერატორებად და ახლა თავთაიანთ რაგსდა ელიან“. მისანი ღმილით უყურებდა და ცოტათი ტუტებოდა კიდევ თავისი წინასწარმეტყველებით, მაგრამ უხედურება ის იყო, რომ ნერონს შემოწმება არ შეეძლო. ისეთი რამის შემოწმება მხოლოდ ისტორიას შეუძლია, ისიც იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენი სამარტყენო საქმეები დავიწყებას გადავუტრია. ისტორიას დაითვისის იმპერატორებს და, თუ მართლა ცხრა გამოდგა, დასკვნის, რომ ის თამაზუტუა, გრძელცხირა ეგვიპტელი ქვეშაირტი მისანი უოფილა, თუმცაღა ამ დასკვნის დიდი ფასი აღარ ექნება, ვინაიდან მისანი მინობას შეეწირა, როგორც გმირი ეწირება გმირობას, და ართუ ოდენსმე ვინმე ვაბსევისონს, დღესაც კი მისი სახელი უკვე აღარავინ იცის. ერთადერთი, რასაც ისტორია ამ მაგალითის მიხედვით დაბეჭოთებით დასკვნის, ის იქნება, რომ თურმე მისნობა შესაძლებელი ყოფილა და ყველა, ვინც ამ საბეჭოთ ზელოვას მისდევს, თადლით არ არის... ხოლო რაკი ყველა თადლით არ არის, ადვილი შესაძლებელია, ცხრა იმპერატორს ახლა ტუბილი ძილით სძინავს... ცხრა იმპერატორი ნერონთან ერთად. ნერონის გვერდით. ზოგი ნუნობი, ზოგი უტნობი, ზოგი ახლობელი, ზოგი მომრება... „ნეტა ბრიტანიუსმა რომ არ მომეკლა... — გაიფიქრა ნერონმა, — მაინც ცხრანი იქნებოდნენ? თუ ათნი?“ უნდა იცოდეს, ვინ და ვინ არის... ალბათ, რამდენჯერ შეხვედრიხარ, რამდენჯერ დალაპარაკებხარ, რამდენჯერ წყალობაც მიგიგია... მოკვლით კი ერთხელაც არ მოგიკლავს... ელაყ-ვილაყები კი დახოცა ნერონმა, მაგრამ ისინი გამორჩა. „ვიცო დავ-ხოცე, ნეტა სულ ტუტელად დავხოცე, თუ ცოტათი მაინც შევამცირე იმპერატორების რიცხვი?.. იქნებ გაცილებით მეტნი იყვნენ და ცხრამდე ჩამოვიყვანე!.. მაგრამ ამას მნიშვნელობა აღარა აქვს. გინდ ცხრა ყოფილა და გინდ ცხრაყრ ცხრა... თუ ყველა არ დახო-

ცვ. ნაწილის დახოცვა რას გარგებს! ერთიც რომ დაეჩრქეს, შენთვის ისიც საეჭიროსია...“ შესაძლებელი რომ ყოფილიყო, რა თქმა უნდა, ისა სჯობდა, ყველა დაეხოცა. მთელი სენატი, ყველა კონსული და კონსულარი, პროკონსული ყველა გამგებელი, ყველა პროკურატორი, ყველა ლეგატი, ყველა ტრიბუნი, ყველა ვისაც კი რაიმე თანამდებობა ეკავა... შევ ეგვიპტელთან შეხვედრის შემდეგ ნერონი დაღბანს ფიქრობდა ამ გრანდიოზულ იდეაზე, რადგან ის ცხრა იმპერატორი არც დღე და არც ღამე მოსვენებას არ აძლევდა, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ვერ გაბედა ხორცშეხება. ჩანს, ღმერთებმა ათქმეიწნეს უარი. მართლაც, თუ მისანი არ ტყუილად და ცხრა იმპერატორი ღმერთების მიერ იყო დანიშნული, ნერონი მათ როგორ დახოცავდა! — მოკვდებიან მისცა იმის ძალა, უცუდავის ნებას წინააღმდეგ — ხოლო თუ დახოცავდა, ეს იმის იწინა იქნებოდა, რომ ის მისანი ცრუ და მატყუარი ყოფილა, არავითარი ღმერთების მიერ დანიშნული იმპერატორები არ არსებობდნენ, და, მაშასადამე, ამოღენა ზოცვა-ვლენაც უნარო და უმზუნო აღმოჩნდებოდა. „რადღაც უცნაური შეუძახებოდა, — გაიფიქრა ნერონმა, — რადღაც გაუვალ ჩიხში მოვექცევი. ამის ახსნას ფილოსოფიური გამოწვევლობა სჭირდება... სწევია არ უნდა მომეკლა...“

ნერონი დაიღალა და იფლამა დაისხა. საწამლაგი არსად იყო. საშფოთროდ, უეცრად მიხვდა, რომ საწამლაგის გაქრობაში ღმერთების ხელი ერია. ვინც მოიპარა, უცუდავთა ბრძანებით მოიპარა. შერაიან ღმერთებს შიში ჰქონდათ, რომ საწამლავს შეეძლო ისეთი წრე შეეყრა, არსებობა ზელოვნებაში გახსნილიყო და სიცოცხლეს ღუთავბრივი ბუნება შეეძინა.

ამ მოსაზრებაში მალევე შეეპარა ეჭვი, რადგან მოეჩვენა, რომ თეთრი ატირგატისი მის ვარსულს არ იზიარებდა. არა, ღმერთებმა შეურის გამო კი არ გააქრეს საწამლაგი, არამედ ნერონის ხსნა გადაწყვიტეს, რათა ზელოვნებად ქცეულ სიცოცხლეზე ლექსი შეეთხზა და სადმე (ბერძანებს უნათ ესმით პოეზია, ვიდრე რომაელებს) კითხარაზე დაემღერებინა. მართლაცდა განა ღმერთების მზრავ მართებელი იქნებოდა, ამხედა ზელოვანი ისე მოველათ, უამრავი დიადი ლექსი, რომლებიც ბარტყებივით ესხა უბეში, დაუფრენელი დარჩენილად! ამის გაფიქრებაზე ძარღვებში სისხლი ძველებურად აუშობრავდა, ძალ-ღონე მოემიჯა და მხნეობით აუვისა. ახლა ეჭვი აღარ ეპარებოდა, რომ ყველაფერი სწორედ ისე იყო, როგორც იგარაუდა: ღმერთებმა გააღვიძეს შენაღმისისი, რათა დროზე გასცლოდა აქაურობას და, როცა მკვლელები ბღში შემოიცივებოდნენ, უკვე შორს ყოფილიყო... ეგვიპტეში წავა. ან სირიაში. ან სულაც პართიაში... ეს

აქანებდაც ღმერთებმა ჩააგონეს ვინდგეს. იმისთვის ააქანეს, რომ ბეჭედიც მისცა. მელიც ნერონს სომღერბი მისცა მისცა მისცა უნდა მიეძღვნა, იმპერატორობაში არ დაეარგა!

ამ რწმენამ მათობელა ტალღად დაეარა სხეტელში და თავი საამო და გამობრებებელი ბანჯით აუესო. სწრაფი ნაბიჯით გამოვიდა ბიბლიოთეკიდან, გაიარა ცარაილი დარბაზები და, ტუნეისამარა და ფეხშიშველა, წინაარბი გავიდა. ის იყო, მარმარილოს სვეტების მომცრო ხეივანსაც გასცდა და კობზე უნდა დაშვებულყო, რომ უეცრად ტანიდან მოესხა:

— სად მიდიხარ? — გათვარებელი ნავერჩხალი იუბიტერის მომავიდენებელი ცეცხლივით ჩაერტო თავში და მწყურალი შიშინით წაიღია ქვევით. ელდა-ნაკრავი იმპერატორი, ფეხშიშველა და ტუნეისამარა, ერთბაშად ფეხშიშველა და ტუნეისამარა იმპერატორის ელდანაკრავ ქანდაკებად იქცა, რომელიც არაბუნებრივ მონაში იღვა. იუბიტერის ცეცხლი დიდი სისწრაფით მიარღვევდა სხეტელს და, მართალია, თახითქის რაღაც ახლდა ისეთი, რაც გამთანავ შიშს ეტრჩებოდა, მაგრამ ზარდაცემულ გონებს ირგვლივ გაუვალ სიბნელე ეტრტა. მხოლოდ მის შემდეგ, რაც შიშშიმინე ნავერჩხალმა შეიღო სხეტელი გაიარა და მთავარი ელდაც გაიტანა. ტერნი ოდნავ შეიჩხა და ნერონმა მოხუცი გაღის ხმა იცხო. ნელა შეტრიალდა, ძარღვები ჯერ კიდევ მოღუნებულ ქქონდა და ძალგამოცლილი ფეხებიც მომჩერარულ სხეტულს ძლივტლივობით იმატრებდნენ.

გაღია — პატარა, დაშქნარი, წელში მოკაცული — ჩამქრალი თვალეზით შემოსიქვეროდა.

ერთხანს დღმილი იღვა. ბოლოს, როგორც იქნა, ნერონმა თავს სძლია:

— მცველები რა იქნენ? მსახურები რა იქნენ? ხალხი რა იქნა?

გაღია ისე მისჩერებოდა, თითქოს მისი შეკითხვა არც გაუგია. მერე მშვიდად თქვა:

— წავიღენე. ახლა ჩემს მტერი არაიენ გქირავება. მე კი აქა ვარ. რატომ ადღევი ამ შენაღმისას? ძილი რატომ დაიღევი? ადამიანის ფერი არ გადევს. რა იყო? გეშინია? მერე რას იილი მაინც არ უნდა დაგველო. რაც არ უნდა თქვან შენმა ბრძენმა და სწავლულმა გქომებმა, ჯანმრთელობის ორი მთავარი საწინდარი ის არის, რომ ძილი არ დაიყო და ბშირად იარო ფეხშიშველამ. შეკობებულოვით კანკალუმ ამ სიცხეში. წამოიღო, თხის რქის დაგავივნებ, დღეს მაინც არ უნდა დაგველო ძილი. უკანასკნელი ძილი კაცმა კარგად უნდა გამოიყენო. აწი ვინ დაგაძინებს! ნუ გეშინია, შენი მოხუცი გაღია არ მიგატოვებს. ახლა მთავარია, ბუდის განჩინებას ღირსეულად შევხვე



და ლაპარაკის მოყვარულ რუმს სალაპარაკო არ მისცე. დანარჩენზე წუ იღარდებ. ისე აგებე წყის, როგორც ცეხარს ვეადრება. რა იყო? არ იცოდი, რომ შენი ბოლო ეს იქნებოდა? აბა, ამდენი შავალითი რისთვის გიღვეს წინ? აი, თბილისბოლი რძე, დაიყო, მოგზიდება სიკვდილის წინ თხის რძეს არაფერი სჯობს. მე ყოველდღე ვსვამ, სიკვდილმა რომ რძედავლევებზე არ მომისწროს. გემა? ავი გითხარას! ახლა წადი. ტოვას წუ ჩაიკმევა. ავირ, ეს ლაბადა წამოსხი, გზაში არავინ გაცნოს. სწორად იხევი სახე ვაქვს, როგორც ბავშვობაში გქონდა, სასალეში რომ პირველად მოგაყვანია. ამბებელი დადიოდი, თვალბეს აქეთიქით აცეცხდი და დედაშენს ერთ მტკავებზე არ შორდებოდი. მაგრამ ახლა ხომ ბავშვი არ ხარ! შენით თუ ვერ მიხვდი, ამდენი მასწავლებელი რისთვის გვავედა ერთ მანც ვთქვა, რომ ადრე თუ გვიან არ შეიძლება და ეს დღე არ დამდგარიყო. აბა, რა ვიცოდი, თორემ მე გეტყოდი. ვეტყოდი, რომ ქვეყნის გამგებელს სიკვდილზე უფრო ახლობელი ქვეყანაზე არავინა ჰყავს. წამოდი, როგორ ჰგავხართ ყველანი ერთმანეთს... ყველას მოგესწარა. ნამდვილი ცეხარის ვარდა. ის ადრე იყო. სხვა ყველამ ჩემს თვალწინ ჩაიარა. ყველანი ჩემს თვალწინ დაიხრენენ... ოქტაბრისთვის მოვესწარი, თორღ ოქტაბრე ჩემს დროს უკვე მოხეცი იყო და გვარიანად გომიერებებელი — ან კი მისი ცოლის ხელში რა სიყვით დავყრებოდა! სისხლიც მოვიკვებელი ჰქონდა... შენ ყველაზე უფრო ხარ ტიბერიუსის კარგი იყო, რაც მართალია, მართალია, მაგრამ შენ სხვა ხარ. შენი სიძულელი ხალი-სიანია, დაუდევარი, დეთაბრივი. ტიბერიუსის სიძულელი ქეში იყო, მძამე, ნისლოვანი. სწორად ამიტომაც, რომ შენ თამაშად და უშინად დაგვიან, მის დაცინვას კი ვერ ბედავდნენ, მისი ჩრდილისაც ეშინოდათ. დაცინვაში უოველთვის ურევია სიყვარული. ტიბერიუსი საყვითარ სიძულელში იხარებოდა და დეთაბრივი არ იყო, შენ მეღამ შენს სიძულელზე მთლა იღვეი და დეთაბრივი ხარ. ტიბერიუსს ეშინოდა თავისი სიძულელის და დედის მოკლა ვერ გაბედა, შენ კი დედაშენი იოლად და არხენად მოკალი, ამიტომ რომ აღამიანებს ისეთი სიმალიდან უუბრებდი, საიდანაც ძალიან პტარები და უშინოვარონი ჩანან. მაგრამ მთლად დეთაბრივი ვერ გაბედა, რადგან, შენი ქერი რომ დადგა, ვეღარ შესძელი, შენი თავიც იმ სიმალიდან დაგვანახა. აქეთ წამოდი. იმ კარიდან სჯობს ვასვლა. არაფერი. მთლად დეთაბრივი მხოლოდ დეთაბრივი არიან... აბა, გასწი. შვიი ცხენი შეგირაბი — სიბნელეში არ გამიჩნდება. პირდაპირ ფაონის მამულში წადი. მიანცდამიან თვაყე-ული წუ ივლი, ვინმე არ გადაგყვაროს და არ გაცნოს... ევაფროდიტუსი და სპორუსი მოგე-

ლიან იქ. ცოტა ხნის შემდეგ მე მოკალი. გამხვევი და თავი არ შეიკრებინე, ავიდა ისე მოიქცე, ვითომ არ გეშინდა. ავიდა ვინმეების სიმალიდან ვერ მიალწე, მაგრამ აღამიანების სიმალიდან მანც ასუდები...
 უკან ქალაქი გუბუნება, ხალხის შორეული ხმარის ისმოდა და ანთებელი ჩირაღდებზე პეპლებითი ფარებებდნენ ჰაერში.
 ნერონი შავ ცხენზე იქდა, შვიი ლაბადა ცეცხა და შავ ლამეს ფრთხილად მიარღვევდა. დრდი გზა არ ჰქონდა ვასავლელი ფაონის მამულამდე ქალაქის ბოლოდან სულ სამი-ოთხი მილი თუ იქნებოდა. გზაზე კაციშვილი არ ჰკანებდა. ქალაქში კი ხმაური იზრდებოდა და თითქოს თანდათან ახლოვდებოდა. ნერონი უკან არ იუბრებოდა. წელანდელი შიში სადღაც გამჭარალიყო. შიშის მივიერად გულში ახლა ნაღველი ეღგა, მწარე, ვნით გამოთქმელი ნაღველი, და ასე ეგონა, ხალხი კი არ ხმაურობდა მის ზურგს უკან, ხალხის ყვირია და ღრინაველი კი არ ახლოვდებოდა, არამედ თავად ქალაქი რომი აღმდგარიყო, დაძრულიყო ეს ვეება, საშინელი ურჩხული, სიყვარულ-სიძულელის გაუგებარი და ამოუხსნელი გორგალი, დაძრულიყო თავის საბუღისანად და სასახლებიანად, ტაძრებიანად და ქანდაკებუ-ბიანად, ქუჩებიანად და მოედნებიანად, დაძრულიყო შეიღვებორცი და ფეხდაფეხ მოს-ღვედა. და ნერონმა არც კი იცოდა, რა ერ-ჩინა: გაქცეოდა თუ ვერ გაქცეოდა.
 უკან ხმაური იზრდებოდა, ჩირაღდების რიცხვი მატულობდა და ქალაქი ასე ჩახჩახებ-და, თითქოს ხანძარი ვასჩენიათ, წინ კი სიბნე-ლუ და სიწყნარე იყო. ნერონი თავისდაუნ-ბერად ყურის უგდებდა ქალაქის ხმარის და ნაღველი გასწილი შიშით გაყვნილად გუ-ლში დროდადრო მწარე სიძულელი უფეთქავდა. სულელი რომაელები თავიანთი სიძულელის გამო დაწმუნებული არიან, რომ, როგორც კი ნერონს მოიშორებენ, მუსიკე დეთაბრივი სამართლიანობის მარადილ ნათელში შეე-ღერ. ბრმა გულმბრწყლიობა. კუთმოკლე სი-ხარული. ბერწი შეხსიერება. ამათ სიმაღე გა-ნახლება ჰკონიათ და ამიტომ დღეს ისეთივე აღტაცებით ზეიმობენ ნერონის დამბობას და ვალებს აღზევებას, როგორი აღტაცებითაც გუშინ კლავდიუსის დამბობა და ნერონის აღ-ზევება იზეიმეს. ცხარა იმპერატორი კი თავის რაგს ელის. და ტრიალებს ასე უფითროფელი ბრმა შერისსივებასა და ცრუ იმედს შორის... ამოებდა... და ნერონიც, ამხელა ხელოვანი, ისე გაიხსნა და განზავდა ამოებში, ერთი ღრსე-ული ლეჭი ვერ შეთხზა... რაც აქამდე უყე-თებია, მხოლოდ მზადება და ვარჯიში იყო. ნუთუ უოველივე მზადებით უნდა დამოვირ-დეს?... რად გინდოდა ეს იმპერატორობა?... რა ხმლად და ფარად გამოგადგა?... რატომ



გაუმხევენი ასე უწყალოდ გზავდას ღმერთებში, რატომ?! ახლა რომ ყველაფერს თავიდან დაწყებდა შეძლებოდა, ნერონი ბრტყლიყურს დაუთმობდა პირველობას — თავლის ჩინივით გაუფრთხილდებოდა, რომ შემთხვევით საჭმელში საწამლაი არ შექყოლოდა — თვითონ კი ფაფუც ღრუბელში გახევეოდა და სამხრეთის ნიავს გაჰყვებოდა, თავის სიცოცხლეს ლეკსებოდ დაჭრიდა, ტუბილი სიმღერის ნაქრობს ჰერველში ჩააწყობდა და ხელოვნების წმინდა ცეცხლზე მსხვერპლად მიიტანდა, რათა შეწირული მსხვერპლისაგან სხვა სიცოცხლე წარმოქმნილიყო, რომელიც მარადიული განახლებლის უსასრულო ცილების ბოლოს ზეცოვარ შექვერავლზე შეუღამდა ფეხს, სიდაც დიდი უსინათლო უცდავ ღმერთებს ლეკსად ებასებდა ეს იყო ნერონის მოწოდება და არა იმპერატორობა. მაგრამ ნერონი ამას გვიან მიხვდა... თუშეცა, ვინ იცის, იქნებ არც არის გვიან?... ახლამდეღ ლამეს თუ ვადაურჩია... ფარონის მამულში ეპაფროდიტისი ელისი იქნებ ოსტიაში ხომალდი ჰყავს ვამბადებელი? იქნებ მოესწროს გაქცევა?... გადიას სიბერისაგან ტენი გაწყალებული აქვს და ამტომ რომაის სისულელებს...

მარციუსის არბი ვადაჭრა და ფარონის მამულამდე თოქმის აღარაფერი ჰქონდა დარჩენილი, რომ უცებ მარჯვნიდან, სიდაც პრეტორიის ბანაკი იყო, გზაზე რამდენიმე მხედარი გამოჩნდა. ნერონს გული გაუცოვდა და ცხენი ინტიმტურად შეაყენა, მაგრამ თავს ძალა დაატანა და მვისეე ისევ განაგრძო გზა, ოღონდ ოდნავ გვერდზე კი შებრუნდა, რომ სახე არ ეჩვენებინა.

მხედრებმა ერთი შეავლეს თვალი, მაგრამ ყურადღება არ მიუქცევიათ, თავიანთი გზით წვიდნენ. ნერონმა შევებით ამოიხუნწოა და იმავ წამს კიდევ ერთი მხედარი დანახა, რომელიც, ჩანს, დანარჩენებს ჩამორჩენოდა. დიდი იყო, ფართო მხარბევი ჰქონდა, განახლებული იქდა ცხენზე და თავისთვის რალაყს ღლიწებდა. ნერონი რომ დაინახა, ღლიწი შეწყვიტა, ვერადღებოთ დაიკურდა, ერთბაშის ასე უყვარა, მერე უცებ თავისი ცხენი მის ცხენს გაუპარდაბიარა და ნაბიყვად აუჭქარა. ნერონს ისევ გაუცოვდა გული ნუფთ ეს არის? ნუფთ ეს დათვი აირჩია ზედისწერამ იმპერატორის მკვლელად?... მხედარი აშკარა ქაღილით მოდიოდა და ნერონის გული — პატარა, გამხმარი, უსიცოცხლო — მკერდის ბნელ ღრუში უსასოერო ცხობებდა და უხუმოდ ფუთქავდა. ნერონი ცუცობდა სახე მოვრიდებინა, თან ჩემად უფელათვალებდა. ჭერ ანიკეტუსს მიამსგავსა, მერე ანიკეტუსის ცენტურიონს, რომელიც ანიკეტუსს ჰგავდა ერთი დაპირება დაამირა, ცხენი გვერდზე გაეყვია, მაგრამ ძალა არ ეყო. რადესაც სულ ახლო მოვიდა, ისე რომ ცხენებმა ლამის შე-

ბლი შებღს მიამჩინეს, მხედარი უცებ შეკრთა, თვალები გაუფართოვდა. რამდენიმე წამს სწრაფად მოვიდა მათხმელისმამხ ნერონს გზა მისცა, თან შიშით, განცეაფრებით თუ სიხარულით — ამის გაჩყევა ძნელი იყო — ისე, თითქოს ყელში გაჩხერილი ღუქმა უცანვე ამოგდო, ამოიძახა:

— დიდება ცეზარს!

და სწრაფად გაეცალა. ნერონი გახევედა. ერთბაშის ასე გახევებული იღგა. ფიქრები დამფრთხალი ჩიტებივით გაიფანტნენ. ბილოს, რაგორც იქნა, დამწვიდდა და გულში იმედი და სიხარული ემობრავდა. მეომარმა იცო. იცო და, ამის ნაცვლად რომ მოეცა, საღამო მისცა ვინა მთელი ლეკვარი ასე არ მოიქცევა? იმპერატორის ურჩობა ადვალა, სანამ იმპერატორი არა ჩანს. რაგორც კი დაინახვენ, ყველანი ასე შეშინდებიან. შთავარია, ნერონმა გახედოს და თვავეული, მხენ ნაბიჯითა და ზვიადი ღლიწით, წარდგეს ხალხსა და ლეკვარს წინაშე...

ცხენი ნელა მიატრიალა და გაიხედა, მაგრამ ქალაქის ბორცვებზე რომ ურიცხვი ჩირალდანი დაინახა და ყრუ გუფენი გააგონა, რომელშიაც არტახებმეხსნილი მუქარა იღგა, ცხენი უცანვე შემოატრიალა. არა, ის ქალაქი — ანთებელი, აღტკნებელი, იმედიანი — მისი აღარ იყო.

ეპაფროდიტისი გზის პირას დახედა, ფარონის მამულის კუთხეში, სხლიდან კარგა მოშორებით. ნერონს არ დაუნახავს. მაშინდა შენახა, ხმა რომ შემოესმია:

— აქეთ, ჩემო ბატონო, აქეთ მიდის ჩვენი გზა.

ნერონმა ცხენი შეაყენა და ეპაფროდიტისს გაეკირვეებით შეხედა.

— ჭიშკარი ვინა იმ მხარეს არ არის, ეპაფროდიტს?

— მთავარი ჭიშკარი იმ მხარეს არის, მაგრამ ახლა ყველა ზედებტი თვალი საშინია.

ამ სიტყვებით ცხენს აღვირში მოუვიდა ხელი და უკოთხავად წინ გაუძღვა.

„ჩანს ოსტიაში ხომალდი მელისი“ — იმედიანად გაიფიქრა ნერონმა და იმავ წამს რისხვამ წამოხტარა. რიონის იმპერატორის არ შეპყვარის უცანი კარიდან ქერდულად შესვლა მაგრამ თვითონვე მიხედა, რომ მისი რისხვა უილაქო იყო, და განუშემა ამყობინა.

ზადს ქვემოღან შემოუარეს და უცანი, ეიწრო კართი შევიდნენ. აქ მარჯვნივ გახევიეს და სულ ბოლოში, ყველაზე შორეულ კუთხეში, ერთ რალაც მომკრო საღვომს მიადგნენ, რომელიც საბნელეში ნერონმა საშლოცვლის მიამსგავსა. ეპაფროდიტისი შეჩერდა და ცხენი შეაჩერა. ნერონი ჩამოქვეითდა, ეპაფროდიტისი კვლავ წინ გაუძღვა და რკინის დაბალი კარი შეიღო. შიგნით შუქი გაერთა. ნერონი კარის კიბეს დაუფთა რომელიც კარგა



ღრმად მიდიოდა ქვევით, ახლა აქედრობა ქვის უსწორმასწორო იატაკითა და ქვის კედლებით აკლდამან უფრო ჰკავდა, ერთ მხარეს ქვის მაგლია და რამდენიმე ქვის სკამი იდგა. კედლის შემადგენელ შებენილებზე ღამთა ერთი და ვერცა სარდაფს მოიღვებოდა. მკრთალ შენეს მყვნიდა. იატაკის შეფუღებაში შეშა ეყარა. ფაონი და სპორტის აკედლთან იდგნენ ღამის ქვეშ. სპორტის საწყობებელი სახე ჰქონდა და ნერონმა დაეცემათ გაიფიქრა: „ერთი მულის ხომალდი რატომ?“

გაფროდიტესმა კარი დაკეტა და თვითონაც ჩამოვიდა.

ნერონმა დიდ ნაღველს ახალი ნაღველი დაემატა, რაღაც უცხო და გაუგებარი ნაღველი, ამიტომ შეეცადა, რაც შეიძლებოდა, მხნედ ელაპარაკა.

— აბა, რას მეტყვით, მეგობრებო, ახალს? მაგრამ იგრძნო, რომ ეს „მეგობრებო“ ლაქტაციუსი გამოეძვირა, და გული მოეწვა.

— დრო ცოტა გვაქვს, ჩემო ბატონო, — წყნარად მიუგო გაფროდიტესმა.

და თუმცა ნერონს მისი ხმა მოგუდდელი ეჩვენა და წამით ისეთი გრძობა გაუჩნდა, თითქოს სამართად ელაპარაკებოდნენ, თავს ძალა დაატანა და გაიფიქრა: „ოსტიაში ხომალდი მულის“. მერე იმედინად იკითხა:

— მიგვიყარათ?

გაფროდიტესმა შეხედა, ოდნე ამქვრად თქვით აღარაფერი უთქვამს, უსწოდ შებრიალა, კედლები დატანებული საშალავიდან, რომელიც ნერონს არ შეუძინებია, ხანძალი გამოაჩნო, შემოტრიალდა, წამოვიდა, ხანძალი მაგიდაზე დადო და ისევ ისე უსიტყვოდ შეხედა ნერონს. ნერონი მიხვდა, რომ ყველა იმედი მყვანი უყოფილა, და გაფროდიტესის მივიდა, უშფოთველი სახის დანახვაზე უცებ გაიფიქრა: „რატომ ეს კი არ მოვიდა? თითქმის ყველანი დაეხოცე. დორითერუსიც კი არ დაეინდე, მოუხედავად იმისა, რომ არაფერს ვეშარტებოდი, მართო ეს დაეტყვარისთვის?..“ დაიძაბა და შეეცადა გაეხსენებინა, მაგრამ დაფანტული გონება, რომელშიც რაღაც ურდ, გაუგებარი გუფენი იდგა, არ ეშორებოდა და იძულებული შეიქნა ამ უამელო მკვლელობისთვის თავი მიენებებინა „ალბათ, ამ დღისთვის. ალბათ, დემრთებში შემომანახებინეს...“ მერე გაფროდიტესს თვალთ აარიდა, ნელი ნაპოლო მიუბარლოდა მაგიდას, ქვის უხერტო სკამზე ჩამოყდა, ხანძალი აიღო, ერთხანს უნაზოდ ათვლიერა, წვერიც მოუსინჯა და ისევ მაგიდაზე დადო. „ხომალდი არ მულის, ყველაფერი დამთავრებულია...“ — ნაღვლიანად გაიფიქრა. მერე უცებ ფაონს მიუბრუნდა:

— ერთი წამი ღვინო დამალეინე, ფაონ ღვინო თუ არ გავს, წყალი მაინც დამალეინე! დაოსმა მაგიდის უკან, კედელში დატანული

განჭიდან, ვერცხლის მიწოდება სურა და ვერცხლის თასი გამოიღო. **სურათი** აივსო და მოწიფებით გაეფიქრა. **სურათი** ართვა, ნელანელა დალია, სვენებ-სვენებით და, რომ დაეცა, ჰკითხა:

— ვეზუვისაა?

— ვეზუვის გახლავს, უფალო. სულ მარცხელმარცხელ მაქვს გადარჩეული.

ღამის შექი, ხანჯლის მოეღვარე პირიდან ცრად ასხლეტლი, პირდაპირ ნერონის თვალებში იმსხვრეოდა, რის გამოც ხანჯალიცა და მთელი მაგიდაც სხივების ნახლ მოცახებ, სკელ, ნახევრადმკვარავლე ბურუნში იყო გახვეული და ნერონს წამით მოეჩვენა, ფითქოს ეს ხანჯალიც, ეს მაგიდაც, ეს პირქვეში ბინდში ჩაფლული ქვის სარდაფიც, მთელი ეს კომპარტული ღამე, სინამდვილეში კი არ არსებობდა, არამედ მხოლოდ მის წარმოსახვაში, მის სატყეოების ლექსში, რომლის შეთხზვებზე მთელი სიცოცხლე ოცნებობდა და ბოლოსდაბოლოს, როგორც იქნა, შეთხზა, და სულ მალე, ამ ღვთაებრივად ტრაგიკულ ლექსს რომ კეთარაზე ბოლომდე დამდერებდა, ეს შემადრწუნებელი და აძალღებელი ხილველ გატრებოდა, ეს საშინელი და უწმინდესი ღამეც გათენდებოდა და იმპერატორი ოქროს სასახლის დიდ და ნათელ დარბაზში აღმოჩნდებოდა, მიღიმატე, ბედნიერი, აღტაცებული მსმენელებით გარშემორტყმული.

მერეც წამს, როდესაც ამ დიადი ხილვით გამოწყვეტლმა ცრე ნეტარებაში მთელი სხეული გაიარა, ფეხსივრებებიდან გავიდა და თავის გზაზე სასოწარკვეთის სიცარიელე დატოვა, რომელმაც შეზღუე ოფლის ყინულოვან წვეთებად გამოეონა, ნერონმა აჯანყლებული ხელი გაიწოდა და ხანჯალს ოდნე შეუცვალა ადგილი.

ფაონი კვლავაც დამურავს ვეზუვის ღვინოს. დინჯად გადარჩევს მარცხლებს და ყურადღებამ არ მოაქცევს იმას, რომ ცოცხალია, ვინაიდან სიცოცხლე მისთვის იმდენად ბუნებრივი და ჩვეულებრივი რამ იქნება, აზრადაც არ მოეცა ბედნიერებად ჩათვალის.

ყველანი დარჩებიან... მთელი იმპერია დაარჩება... მხოლოდ ნერონი წავა, ოქროს სასახლეც დაარჩება. მაშ, რაღაც უნდოდა? რისთვის ააგო? რატომ იწვალა?.. ამოთება... ამოდენა ქვეყანაზე იმპერატორს ერთი პატარა თავშესაფარი აღარ დარჩა, სადაც შეიძლებოდა თავის იმპერიის დამალუკოდა... ამოთება... რად გინდა იმპერია, თუ შენ მოკვდები და ის კი დარჩება! რამოდენა ნუგეში იქნებოდა, ყველაფერი რომ ჩვენთან ერთად იღუპებოდეს!.. აეგებ მუდღიან ღმერთები, — გაიფიქრა და შეეცადა, სასოწარკვეთიდან უფარსკეული იმედი გამოეწერა, — აეგებ ბოლო წამს უცხო სასწაული მოვალნიონ და ჩემი მომავლევი მზე ახალი ბრწყინვალეობით აინთოს! ადამიან-



ნებმა თუ არ იციან, ღმერთებმა ხომ იციან, რაღა ვერ! ანუ ხელოვან ისე როგორ გა-
მიმეტებენ, სუვეთესონ ღმერთებმა შეუთხოვე
ღმერთებს...»

— ეპატროლიტუს, — თქვა მცირე დემო-
ლის შემდეგ, — დარწმუნებულა ხარ, რომ
გაქცეას ვერ შეეძლება? ნუთუ ყველა გზა
მოჭრილი გაქვს?

— ყველა გზა მოჭრილი გაქვს, ჩემო ბა-
ტონო, — მშვიდად და, როგორც ნერონს მო-
ეჩვენა, ცოტა შშრალადაც მიუვცო ეპატრო-
ლიტუსმა, — ერთი გზის გარდა.

„პირველ რიგში ეს უნდა მომეცა“, —
გაფიქრა ნერონმა. მერე მსუბუქად ამოიხარა
და სინანული ჩაიღაპარა:

— რამხელა ხელოვანი ვიღებები!

ამის შემდეგ ერთხანს ჩუმად იჯდა. მერე
ისევ აიღო ხანჯალი, ატეკარებლად, დაყვირ-
ვებით მოესინჯა წვერი და უცებ წყროშით
თქვა:

— ამ ხანჯალს ალესვა ავლით ერთიანად
ღამიძენს!

ეპატროლიტუსმა ფაონს ანიშნა. ფაონმა ხა-
ნჯალი აიღო, სარდაფის შორეულ კუთხეში
წაიღო, ჩაუვსქდა და ლესვა დაუწყო. ნე-
რონმა გაახსენდა, ცოტა ხნის წინ რომ ღო-
გინში დანების ღვსის ხმა ესმოდა. მაგრამ
ის ხმა ამ ხმას არ ჰგავდა. ეს ხმა ისეთი იყო,
თითქოს ქვეშე კი არა მის ძელებზე ღვსა-
დნენ, და გააფრთხლა. მერე უცებ ღვსის
ხმას რაღაც სხვა ხმა შეერია. ნერონმა გა-
ვიჩვენებთ ასეა თავი, სპორტის ტეროდა.

ეპატროლიტუსი სპორტის მიუბრუნდა და
მის მშვიდ ხმაში ამყარად წყრომა გამოყრია:

— გაჩემდი!

— ნუ დაუშვო, ეპატროლიტუს, — წენა-
რად და ნაღვლიანად ეთბრა ნერონმა, —
იტიროს. იტირე, ჩემო ბიჭუნა. შენი ცრემლი
წმინდა ნაკადულივით გამოძვება. წინ და
მტერიან გზას დამინამებს... რამხელა ხელოვანი
ვიღებები!.. ეს შენა ჩემთვისაა, ეპატროლი-
ტუს?

— დიას, ჩემო ბატონო.

— ფაონმა ხანჯალი მოიტანა და, როგორც
ძვირძღისი ძღვენი, მოწმწებით დაუდო წინ. ნე-
რონმა აიღო, ავლავ გადსინჯა სიმკრეღე, მე-
რე ორივე ხელი ვადაში ჩააგდო და წვერი
ყელში მიიჩინა. ცოტა ხანს იყო ასე და ხან-
ჯალი ისევ მაგიდაზე დადო.

— მწელია, ეპატროლიტუს, — თქვა ნაღ-
ვლიანად და ცოტა პირველად, — მე ხომ ამ
საქმეში გამოცდილება არა მაქვს!

— დრო აღარ ითმენს, — მშვიდად მიუვცო
ეპატროლიტუსმა.

„სხვა მაინც მოკლავს, ადრე ეჩვენა თუ
გვიან“, — გაფიქრა ნერონმა.
— რა გუპარავს? —

— სადაც მოვაფანებენ, — ისევ ისე მშვი-
დად მიუვცო ეპატროლიტუსმა, — ცოცხლად
თუ ჩაგადგენს ხელში, ბრბოს წინაშე გაფრ-
ვანენ და წინაპართა კანონით სამარცხენო
წამებით ამოგხდიან სულს.

„ნუთუ ჩვენი წინაპრებაც ჩვენსავით გულ-
ბოღმიანები და დაუნდობლები იყვნენ?!“ —
გაფიქრა ნერონმა და უცებ ყელში ბრაზი მოაწ-
ვა. ბრაზი უღალატო იყო, უსასო, უღონო, მა-
გრამ მაინც ყველგან შეაღწია, სადა ჯერ კი-
დედ ედგა გამარებელი სიცოცხლე. რას ერ-
ნით, უცდავებო, სიწყალ კაცს? რატომ დაუ-
დგინეთ, რომ ადრე თუ გვიან ყველაფერი
უნდა მოვითხოვს და ყველაფერი უნდა
გადახდეს?! როგორ აუფერულებს ჩვენი
ნამოქმედართა სიღიღესს შურისძიების ეს
მუდმივი შიში! რატომ უნდა მოგვეყოფოს?
რატომ უნდა მოგვეზღოს? რატომ უნდა გადა-
გებულს? რატომ გვაღებთ ზოროლოებს და რა-
ტომ არ გვაძლევთ ვასაქანს, უცდავებო?
გმურთ აღამიანის თავისუფლება? — თუ გე-
შინათ აღამიანის თავისუფლებას?..

უცერად გარბიან ყრუ, გაუჩვენებელი ხმა-
ური მოისმა. ნერონი შეერთა, ყური მიუვდო,
მერე ეპატროლიტუსს შეხედა.

— რა არის ეს, ეპატროლიტუს?

— მოვიდნენ, ჩემო ბატონო, — ეპატრო-
ლიტუსის ხმაში ლაგამიშობებულმა მოუთმენ-
ლობამ გამოყრია, — უნდა აქაპრდე...

სპორტის ტეროდა, ნერონი მიხვდა, რომ
ახლა კი ვამბე დაქრა. თუ არ გინდა, წამე-
ბითა და სამარცხენო სიველით მოკლდე...
ხანჯალი აიღო და ორივე ხელით ჩაბღუჯა.
„ალბათ, დედაქმნა აგრიანამაც გამოსცადა
ეს ძაწოლა, ქვეყნაურების შთელ სიმწარეს
რომ შენს პატარა, აყრწყალბებულ გულში მო-
ეყრია თავი და ისე აწვევა თბელ სუსტ,
მორთოლყარე კედლებს, სადაც გაგლენს და
ნაღვლეთებად აქცეას... რამდენი მშვენიერი
ღმერთი მარტება შეუთხოველი...“

ხანჯალს წვერი ყელში მიიბჯინა, მაგრამ გა-
მიფიტულ სხეულში ძალა ვეღარ იპოვა და
ეპატროლიტუსს მიუბრუნდა:

— მიმხმარე, ეპატროლიტუს...

ეპატროლიტუსი მშვიდად მიუბლოცდა, ოდ-
ნავ დაიხარა და, რაღა ხანჯალს ვადაზე აღ-
ვილი აღარ იყო დარჩენილი, თავისი ხელები
ნერონის ხელებს შემოაკვლო. ეპატროლიტუსს
ხელისგულები ტენიანი ჰქონდა და ნერონს
გულში უსამოვნო გრძნობამ გაქცა. მერე,
იმ ერთი თვალის დახამამებაში, ჯერ კიდევ
რომ ჰქონდა დარჩენილი, სახეში შეხედა და

მოეზღვნა, თითქოს იმ კმეოფილებს შეუშინებულმა ჩრდილმა გადაირხანა. ამის გამო ვუღლებ მწარედ უკბანა ჩაღაცამ, დაამირა ვიდრე ვბრძანებინა, შეწყვიტეო, მაგრამ ვეღარ მოასწრო. უკანასკნელი, რაც იგრძნო, ის იყო, რომ, როდესაც ცეცხლოვანი ტყვილის პასუხად თავისდაუნებურად სასოწარკვეთილი ბრიალით ამოიძახა „ააააა“, ამ „აა“-ს წინ რაღაც უცხო ბგერა უძღოდა, რაღაც სამარცხენო, გაუჩინდავი, ბარბაროსული ბგერა, რომელიც ტყვილსმოვან ლათინურ ენაში არ არსებობდა.

დასასრულად გინგლინიონებს

(ღმერთების კორო და იუმპეტერი უსიტვეოდ)
კორო — ო, დროის ტეზილია ზაზო —
განუენილობის გეომეტრიული კრილობავ;
ო, მრავალუთხედის გვერდებო — უსასრუ-
ლობის ტუსაღებო ეამიერების სამატომრო-
ნაი ო, მიჯნის ღვთაებრივო ერთანტელთ ო,
ფეხშიმე მოლოდინო.. ძრწოდე, სამეაროქ
ძრწოდეთ, მოცვდავთო ძრწოდეთ, საგნებო, სუ-
ლიერნო და უსულონო ბედი იწერება განა-
ჩენი აბლოვდებო იუმპეტერი ფიჭრობს!

(იუმპეტერი ფიჭრობს)

მთარ მაისურაძე 1944 წელს გარდაიცვალა სრულიად ახალგაზრდა — 20 წლისაც არ იყო შესრულებული, მიუხედავად ახალგაზრდობისა, მის ლექსებში მკაფიოდ ჩანს ნიჭიერება როგორც, სამწიფხაროდ, დაღვიწება არ დასცალდა. ზეენი აზრით საინტერესო იქნება მკითხველისათვის მისი პოეტური ნიმუშების გაცნობა.

ო, ნუ გინდა ცრემლები,
გულის უხმო წვალება!
ჩემო თავქარიანო,
ჩემო ცისფერთვალება! ,
მთვარე ბორგავს ღრუბლებში,
დაცემული სახადით,
ორთაქალის მნათობი,
ფიროსმანის ნახატი.
ქარი ნამქერს იქარეებს,
ბანზე ბოდავს აბდალი.
ჩემ გულში კი ბობოქრობს
ხან ქარი, ხან აედარი.
რად არ უწევ ანგარიშს
ამ ჩემს გრძნობებს ცვალებადს,
ჩემო თავქარიანო,

ჩემო ცისფერთვალება!
ვერ ფარავენ თვალები,
გამოხედვას ვენებინს,
მკერდზე ჩამკონებოდი,
ბშირად გიოცნებია...
ახლაც ზიზარ ბუხართან
და მიჰკვივ ზმანებას.
— ილიმები? ლიმილიც
სევდას დაემგვანება,
როგორც ცრემლთა ნაკადი
გულის უხმო წვალება,
ეგ ლიმილიც ჩემ თვალებს
ვერსად დაემალება.
ჩემო თავქარიანო,
ჩემო ცისფერთვალება.

1942 წ.

ბრიზალი

ბინდი დაეცა ველებს,
ჩარახა ზეცის კარი.
მალლა შავფრთიან გველებს.
განწირვით ებრძვის ქარი.
ბრძოლა იწყება ახლა,
ციდან წერილი მომდის.
ეს საშინელი შეხლა,
როდის მორჩება, როდის.
მწარე ფიქრები ათოვს,
ტყვეობაში მყოფ მნათობს.

მთვარე ველარსად ვნახე,
ირგვლივ საშინლად ბნელა.
ქარი ღრუბლების ნახევს
მოათარფატებს ნელა.
კითხულობს მთა და ბარი,
რადგან ვერ იტანს ლოდინს,
ეს ბობოქარი ქარი
როდის ჩადგება, როდის?
როდის აანთებს მთვარე,
ნისლით შესუდრულ თვალებს?

1942 წ.

ნარსულთა დღეთა შესანდობარი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ათასი ღამე... ათასი ღამე...
ათი ათასი თოვლის ფანტელი...
ლალის ბეჭედი მთრთოლვარე ნეკზე
და ლალისფერი დღე შარშანდელი.
ელვარე დაშნა... ღვინის სარდაფი,
მოწამლულ ღვინით გავსილი თასი.
შენ გულისპირზე ღილი სადაფის
და ცაში მთვარე სადაფის მსგავსი.
ერემლი უვნებო და უანგარო,
ერემლი მიჯნურთა სიამის მფენი.

იწვოდა ზეცის სივრცე ანკარა,
შენი ლავვარდი თვალების ფერი.
და ასე იყო... ასე გულლიად
წარსულთა დღეთა შენდობა შევსეათ.
საფლავის კარი არ გაუღიათ
და არ ვუხმივარ წინაპრებს ჩემსა.
ვინც დღენიდავ მკერდით ვარწიე,
როგორც უმთვარო ღამის ზმანება:
მე მეცოდება ღამის ბაწია,
თორემ სიკვდილი არ მეზარება.

1942 წ.

• • •

მომხსენით ხმალი, რადგან არ მსურს სისხლში ვცურავდე.
სისხლში ვახრჩობდე ქალაქს და სოფელს.
მოუხმეთ ყველას, მხდალთ და გულადებს,
რომ დაიხოჟონ, თაყვანისცენ მზეს ცხოველმყოფელს.
აყარეთ ყველას იარაღი სისხლის მსურველი,
მოკბანონ ერთუტრის ქრილობები განუკურნელი,
ომის ღმერთს არა, მზის მწველ სხივებს აძხედეთ მადლით.
ადიდეთ დიდი ბუნების მადლი ქლეტვის მაგიერ.
ანებეთ თავი საქმეს მანკიერს,
თვითეულ კაცის გულისცემას მიაყურადეთ,
კეთილდღეობა მიანიჭეთ ქალაქს და სოფელს.
მოუხმეთ ყველას: მხდალთ და გულადებს,
რომ დაიხოჟონ, თაყვანისცენ მზეს ცხოველმყოფელს.

1942 წ.

• • •

ჩვენი ცხოვრება თარსი,
წყლულეები მშობელ მიწის.
რომ ჩვენი ყოფის არსი
აღარავინ არ იცის.
ჩვენი სამშობლო ნაზი,
სირცხვილის ცეცხლით იწვის.
ჩვენი ცხოვრება თარსი,
წყლულეები მშობელ მიწის.
ქრება ოცნება ლალი...

ღრინავს ქოფაკი ავი.
მითხარ ცხოვრება რა ღირს?
გამოვისყიდო თავი.
ზევში მირეკავს ნახირს
მგელი ორკაბა კავით.
შიშით თვალს ველარ ახელს
ვერცხლისთმიანი კრავი.
მითხარ სიციცხლე რა ღირს,
რომ შევისყიდო თავი.

1942 წ.

სევდა განშორებისა

ასე მალე წახვედი და
 შორს მეწყერი გუგუნებს.
 ღობემძვრაღა ძახველიდან
 მისძახოდა უკუნეთს.
 ღამე არი გატეხილი
 შენზე ოხვრა-ლოდინით,
 შენი სულთქმის ქარტეხილი
 გულზე მაწევს ლოდივით.
 ღამევ, ღამევ, ცას ნუ გეშავ,
 მთები გადაიარე.
 ანდა ვინღა მანუგეშებს,
 ვინ შემიხვევს იარებს.
 ასე მალე წახვედი და
 მთებზე ცეცხლი ანთია,

ღობემძვრაღა ძახველიდან
 მისძახოდა განთიადს,
 დაე, მოვკვდე და შენც, ღამევ,
 სიხარულს რად მპირდები.
 ვიცო, ხმლებით ამჩეხავენ,
 მაინც არ ავტირდები.
 მე ვერ მომკლავს ავი მტერი,
 როცა ცეცხლი იალებს,
 მაგრამ ვინღა დამიტირებს,
 ვინ შემიხვევს იარებს.
 მიმატოვე, წახვედი და
 ისევ სევდა მეწყია,
 ღობემძვრაღა ძახველიდან
 მისძახოდა მზეწყვიას.

1942 წ.

• • •

სხივნაყარ შარას დაეცენ
 ჩრდილები ალვის ხეთა.
 გული მეგობარს დაეძებს,
 თვალი ველარსად ხედავს.
 საღამოვდება, ბინდდება,
 ქარი ქრის, ქარი ბორგავს.
 მე შენთან ყოფნა მინდებამ,
 მაგრამ სამარე მზორკავს.
 ტირის ბრძოლებში ნაცადი
 თაღშენისლული მცხეთა.
 შავი მერანი ნაქები,
 მოჰყავს შავოსან მხედარს.
 და შენაც ფიქრებდასეტყვილს
 გულს მიგიტაცებს ალბათ,

შენ წინ შედგება და გეტყვის
 ჩემი დაღუპვის ამბავს.
 შენ დაბლა დახრი წამწამებს
 განმეორებულ ფიციტ,
 მე კი იქ ტრფობით ნაწამებს,
 გამელიმება ვიცო.
 ზეცა ლურჯ თვალებს დაიტევს
 ფიქრებით ღამენათევს,
 სვეტიცხოველში დამინთებ
 წარბისოდენა სანთელს.
 ცა ტირის, ისევ ბინდდება,
 ქარი ისევ ბორგავს,
 მე შენთან ყოფნა მინდებამ,
 მაგრამ სამარე მზორკავს.

1942 წ.

ბურაბ გიორგობიანი

• • •

საით წავიღო ეს მცირე წიგნი,
ვის წავაკითხო?
იქნება სჯობდეს ჭარმა ფურცლოს,
დრომ გააყვითლოს,
შემოდგომის ფერიც კარგია!

დაშვება წითელ ბალახზე

ქრისტეს შობიდან
თითო წელი რომ მეცხოვრა საუკუნეში,
ახლა ხომ ოცი წლის ვიქნებოდი.
მე არასოდეს არ შაოცებდა
არცა მპყრობელი გვირგვინოსანი,
არც დღეკეთილი, სავარძელში მჯდარი
ამაყად:
ყოველ ასაკში მე მზიბლავდა მუდამ
ჩალაცა:
თორმეტი წელი რომ შემისრულდა,
ვით ავთანდილმა მხოლოდ სიმღერით
მოვაჯადოვე ნადირ-ფრინველი.
მეთექვსმეტეში გადამდგარმა
შექსპირს ვუთხარი:
„უილიამ ბატონო, მქვია რომეო,
სიყვარულის დამიდგა ფაში“...
ცხრამეტი წლისა შევიმოსე
ევარისტ გალუას შარავანდედით,
ხოლო როდესაც, ერთი წლის შემდეგ,
ცა იყო ცივი და მოჭუფრული,
ირგვლივ პლანერით დედამიწას
შემოვეუარე
და დავეშვი წითელ ბალახზე.

რად მიყვარს პოეზია

პოეზია რომ არ ყოფილიყო,
 მაინც ჩემებურად ვიტყვოდი სათქმელს,
 რადგან სამყარო მეტყველებს ჩემში,
 თვითონ იგი კი ლამაზ ქალსა ჰგავს.
 ქალის ტუჩებში მარწყვია, მართლაც,
 და აკაციის თეთრ კვირტებივით
 გაზაფხულზე რომ ამოსკდება
 მფეთქავი მკერდი,
 სურვილებს ჰბადებს —
 ცქერით ვტყბები და თვალით ვეხები:
 ხოლო მზისფერი ქალის სხეული
 ცხელ ქვიშასავით ზოგჯერ ისე გვწვავს,
 თუ საჭიროა, სულსაც გავატან.
 მისი ნაზი ხმაც, თრთოლვის მომგვრელი
 ღვთაებრივია და იდუმალი.
 და მაინც, ქალი, როგორც სამყარო,
 შეუცნობია,
 მეც პოეზია მიყვარს ამისთვის.

სიტხალა

ვეპაექრები მე ჩემს ორეულს,
 მაგრამ ყოველი დავა
 მიტევებით მთავრდება მხოლოდ.
 როცა მსურს სივრცეს მოვწყვიტო აზრი,
 ტოტზე შემომქდარ იმ ჩიტსა ვგავარ,
 მიწაზე რომ დაეძებს საყენეს.
 ზოგჯერ მაქვს წამი.
 მართო ხილვებით მე ვარ ავსილი,
 და უცხადესი ხდება ნაფიქრი.



გურამ ბენაშვილი

მწერლის ამაყი და კეთილშობილი ს ი ლ უ ე ტ ი

შეიკვ რეტროსპექტივა გარდასულ დღეთა სურნელისა და კოლორიტის წარმოსადგენად:

50-იანი წლების ლატერატურული ატმოსფერო შინაგანი ინერციიდან თავდახსნის მტკაუნულ გაბრძოლებას მკვდარ, რომელსაც უაღბოდ შემეცნებელი ოპტიმიზმის არასასურველი არტაბეზიდან უნდა გაეთავისუფლებინა გულუბრყვალო თვითკმაცოფილებით აღბეჭდილი ადამიანი, ეს იყო დრო გამოფხიწვების და ცხოვრებისა თუ გარესსამყაროს სრულიად ახლებური განცდისა.

ამ განცდას არ ჰქონია მხოლოდ რომანტიკული ილუზიების მშვენიერებაში დანაშაუნი წაღლი, პარიჟით, ვენეზუა უნიონი ქრალვის საწიერო გონიერების სახეგრებით კმაცოფილდებოდა და ეროვნულ-მოქალაქეობრივი უშიშების ტვირთის ღრმა შეგნებით გასკეტროდა შეტ-ჩრდილებით მოხატული ცამის ბუნდოვან სივრცეს.

სტავროპოლის, შემოქმედებითი ქამოცოქების, უფრო კი გარდასახვის, რაღაც უშიშვნილოვანების აღმოჩენისა და მასი ღრმა შეცნობის პერაოდები აღსავსეა ხოლმე იმ შინაგანი წინააღმდეგობებითაც, რომელთაც ვერაფრით ვერ დაარქმევ სულაერი კმაცოფილებისა და ტპობის ვნებამორეულ განცდას. იგი უფრო უსასრულოდ გახმულ მტანჭველ ძილღიძილსა მკავს, რომლის ბუნდოვან პერსპექტივაშიც დრო და დრო თუ გაოფლებს ხოლმე შემოქმედისა და დრო-ცამის ურთიერთშეხების დეოაბრევი ნაპერქვალა. და მაშინ, ხაოცარი ბუნებრივად ბრწყინვალეობით, განუშვორებელ და ეროადერთობით აღბეჭდილ საოქმედს აშობს ერის დაუმცბარლი შემოქმედებითი ენერჯია.

თავისი ქიუტი ნებით და ცეცხლოვანი ენერჯიით ეუფლება იგი წარსულისა და თანამედრო-

ვეობის გამაერთიანებელ იდუმალებას, ანუ იმას, რასაც მაღალი ხელოვანის ეროვნული ინტუიცია სწვდება და ამგვარად „ფროტეოსილი“, თუმცა მაინც მიწაზე მძიმედ მავალი, მიუყვება საკუთარი შემოქმედებითი გზის დამინდულ სივრცეს...

...ამ-იანი წლების სხვა მხრივაც იყო მნიშვნელოვანი. შესაძლოა, ამ წლების განუმორტებლობა მავანთათვის მხოლოდ ბავშვობის ტპილ წოსტალვიან უყავშირდებოდეს და მხოლოდ სუბიექტური განცდის პრიზმით იყოს ტპილმოსაგონარი. მაგრამ მათთვის, ვინც შეხსიერებას დაამინდულ თვალსაწიერს გულისა და გონების წაოელით მოიხილავს, უდავოდ კიდევ ერთხელ გაოფდება სამუდამოდ ჩავლალი უნიკალური ცამის გამოგნებულა სისავსით.

მაინც რა ჰქმნიდა იმ დეოაბრევი კოლორიტს, რომელიც ასე უშვრცივლად ეფინებოდა ქართულ სამყაროს, რაც ახალი ნაბტამი. სათვის ამწადებდა ჩვენს შემოქმედებით სულისსევეობას.

უპირველეს ყოვლისა, აღბათ მაინც ის, რომ თბილისის ქუჩებს საკრალურ ანაბეჭდებად აჩნდა მხატვრული სიტუცის ქადოქართა ძვირფასი ნაფებურები, რომელთა გენიალობით აღბეჭდილი უყნურა გამოვლიანებში სანტერესო ლეგენდების შეთხზვის ატმოსფეროს ამკვიდრებდა ახლის მოლოდინით გარინდულ ქალაქში, რაღაც ამაღლებული, რაინდული და ზეზასმულიად არტისტული სულისსკეოთება დაჭარფატებდა ყოველდღიური საზრუნავით გათანგულ და მაინც საოცრად მოცილილ ქალაქურ სამყაროს. ეს ყოველივე თითქოს თბილისის სიძველეთა დეოაბრევი პრა-



მიტაიწმთან დამწვიდობებისა და ჭერ კიდევ უცნობა სვანდელი დღის წერტილი მო- ლდინათ აღბეჭდილი დღეების ტბალი ზმა- ნება იყო... ვარცა გამაბრებელი და მაც- დუნებელი.

თვალწინ აღმართული ცოცხალი კერპების ფარული თვანანსებმა შინაგან შეგაძლებლო- ხათა ღრმა წვედომის ატოლებლობას კარნა- ხობდა ლიტერატურული ცხოვრების მაცოცხ- ლებელ ფაროს დაწვებულ ახალგაზრდა შე- მოქმედთა თაობას. ისინი მშვენიერად გრძნო- ბდნენ, რომ ერთადერთი გზა მათი ინდივიდუ- ალობის სრული წარმოჩენისა, ან უკვე გრან- დიოზულ მხატვრულ აღმოჩენათა დამაბრმავებ- ლა ელვარების მაქსიმალური დაუნება და შინაგანი დაღწევა იყო.

მხოლოდ ამგვარად წარმოედგინათ მათ სა- კუთხარი პრსებობის გამართლებაცა და აზრით- რა თვალისმომჭრელიცა და აღმაფრთოვანე- ბელიც უნდა ეოფილიყო ცოცხალ წინაპართა კლასიკურ მწერტვალბს მიღწეული მხატვრუ- ლი ქმნილებები. ისინი თავისი დამთავრებული და სავუღდაგულოდ შემოსაზღვრული დიდი საოქმელით უკვე შორეულია და შეუვადის წინით იყვნენ აღბეჭდილი.

თანამედროვეობის მტკიცეული პრობლემა- ტიკის ცოცხალი კვრეტა ამ-იანეთა თაობას სხვა შემოქმედებითი სიღრმეებისაყენ ეზიდე- ბოდა და ეოველივეს, რასაც ისინი ქმნიდნენ, უშუალო წინაპართა მხატვრულ კონცეფციებ- თან ფარული პოლემიკის იერა დაქრავდა.

ბუნებრივთა, თითქოს აღოგვიერთა უნდა იყოს უწინაღეს კრპებზე შეხლმოდრტილი გარჩილება და იმავ დროს მათ მამართ შინა- განი ამბობს გაუნღებელი წყურტილი.

ამ აღოგაზნს თავისი ღრმა მიზნა გაანჩი, რომელიც მხოლოდ მძლავრი შემოქმედებითი ინდივიდუალისთვისაა ნათელი. მეტ-ნაელე- ბი სამაფრთა აისახება ეს ტრენდული თაო- ხათა მხატვრულ ქმნილებებში. ეველაზე მძლავ- რად და თვალისმომჭრელად იგი მალალი ნო- ვით ცხებულ პაროვნებებში პოულობს ნოყერი ნიდაგს და ვითარცა ჭოუტი და მოუდრტილი წება, მძლავრი ნაბტომით იფულებს სხვათა. თვის ჭერ კიდევ ფარულ, თუშეა შინაგანი აუცილებლობით სხივოსილ სამყაროს, რომე- ლსაც მომავალში მათი აღმოჩენის სახელი ში- პეყება...

ახეთი ცეცხლოვანი გზებით მიმოატარა თა- ვისი ნადრეველ ჩამქრალი ენება უჩვეულოდ ეგზალტირებულმა გურამ ჩჩეულიშვილმა.

იგი იმ იშვიათ გამოწავლისთა რიგს ეყუთვ- ნოდა, რომელთა ცხოვრებისა და შემოქმედე- ბის ორგანული ერთიანობა პოტენციის განუ- ზომელი პერსპექტივითაა უპირველეს ეოელი- სა. შთამბეჭდავი და მნიშვნელოვანი.

თანამედროვეთა საკმაოდ მძლავრ და აშკარად გამოვლილ მრავალმხარეობაში, მან თავისი ბო-

ლომდე უოქმელი, თუნდაც მხატვრულად ახასრულქმნილი ამარეხებურქმეულე- ზალი სადინარი მისცა **გამელნიერებუ** და გრძნობებს, რადაც არსებითისაყენ მიმართა მშვენიერების სინორბესთან ლაცილით გაბრ- ებულა შეიხველის გული და გონება.

მისი თაობის საეროო ფონიდან მას, პარ- ველ რიგში ადამიანის ძიების თავანვერბული ღლოვლა გამოატრებს.

მრავალგანზომალბინა მისთვის ცნება ადამიანისა და ამატომაც ეოველი მისი ქმნი- ლბა ცხოვრების უჩინარი სხაყებით სხვადა- სხვაფერად აელვარებულა პაროვნებას იმეო წინაგებებს წარმოატრებს. რომელითაც ნათელი უნდა მომღინონ მწერლის მაღალმოქალაქეობა- რავ კონცეფციას.

შესაძლოა, მან ეველაზე უფრო ღრმად და გულწრფელად წარმოადგინა ზნეობრივი და ეოაეროი საურდენების მორღვევის მოსალოდ- ნელი საშოზრება, რომელსაც, როგორც აუ- ცილებლობა, ერკვეულა წერვის მოდუნება და უბერსპექტივო არსებობის უაზრობა უნდა მომ- ეოლოდა.

უჩვეულოდ მძლავრი მხატვრული წარმოსა- ხვა ბუნებრივთა აუცილებლობით ხადებს თანა- განცდის მალად გრძნობას, რომლის მაცოცხ- ლებელი ტალღებოც ძალუმად ეფინება შეიბ- ელბის ცნობიერებას.

აღბათ, ისიც სიმტკომურია, რომ გურამ ჩჩეულიშვილის მხატვრული სამყაროს ერთ ეველაზე რომანტიკულ ფონს მთა წარმოად- გენს. ეს არ არის შემოწვევითი, რადგან მან, როგორც პაროვნებამ, სწორედ შთის პირველ- ქმნილ მშვენიერებას გაანდო და უწილადა სა- კუთხარი ადამიანური რსებიდან დაქრული ენებათაღწევა.

პროზულა ეოფიერებიდან შორს, ბუნების ამაღლებულ პოეტურ გარემოყუამი პოულობს იგი ზნეობრივ სრულყოფილებასთან მიხალო- ვების ერთ უშქლავრეს იმპულსსა და სულიერი სიძაბუნისაყენ გაწერტვებას.

ერყელი გაღერა გურამ ჩჩეულიშვილის მოთხრობათა გზარებისა ჩვეულებრივი ცხოვ- რებით ცხოვრობს. მათი ეოველდღერი არ- სებობა თითქოს არაფრითაა გამოჩრეული. ცხოვრობენ ისინი თბილისის ერთ ძველ უბან- ში უპირეტეწიოდ, ეველასაყენ შეუშჩნეველად, მაგრამ რაოდენი ფარული რომანტიკაა მათ განცდებში და სიყვარულით აღბეჭდილ ურთო- ერთობებში.

ახალგაზრდა სტუდენტის კოლორიტული ცხოვრების სტილი განსაკუთრებული, თუნდაც მოულოდნელი რეალიებით სულაც არ არის სა- ვსენ (მოთხრობა „ახლა მე ოცდაბუთა წლისა ვარ“), მაგრამ მინაც რადაც უჩვეულო ფსი- ქოლოგიური აქცენტებითაა იგი მნიშვნელო- ვანი.



უაღრესად მართალი წინაგანი წვდომა, პიროვნების სულიერი მოძრაობის შეუმჩნეველი დინების მხატვრული ფიქსირება მთელი რიგი მოთხრობების წარუვაღ ღირსებას წარმოადგენს. მწერლის მშვენიერი მოთხრობა — „სიკვდილი მიტეში“ უაღრესად საყურადღებო ფსიქოლოგიურ „აღმოჩენებს“ სთავაზობს მკითხველს.

ამ საინტერესო სტრუქტურის მქონე ნაწარმოებში წარმოჩენილია სინამდვილეში მომხდარი ტრაგიკული ფაქტი. ხევსურეთის მიიხრომანტიკით გაბრუნებული და ვულწარფელად ატაცებული გერმანელთა ოჯახი გრძნობს ამაღლებულ განცდებთან მიახლოებას. მაგრამ ხდება სრულიად მოულოდნელი რამ, შემთხვევით იღუპება ოჯახის დიასახლისი, მწერალ ალფრედ კურელას ცოლი — ელსიდე კურელაძე, როგორ ფიქსირდება ამ უმძიმესი განცდის გრძადაცა მრეუღლისა თუ ვაიშვილის ქცევებში.

„პირველი, რაც ალფრედ კურელამ შეაგრძნო, იყო საოცარი უმწირობა, დაშორებლობა ცხენი ღოღიანებზე მიხტობდა, ელსიდე მარცხენა ფეხით ეკიდა უწანგზე და ქვებს გლიქდახან მკერდით, ხან კეფით. გავლა ადგილზე გაქვავდა. გამოდევნება უშედეგო იყო, შეუძლებელი. პირველად სანახაობა უფრო უცნაურს მგავდა, ვიდრე შეწაწარს. საწარელი მერე შეიგრძნეს, მაშინ, როდესაც ცხენი თავისთავი გაჩერდა. არა, უფრო გვიან, როცა ქალის ფეხი გამოაჭერს უწანგთან...“

ჩაბოქალი კურელა მჯახს უსინჯავდა. მჯახარ სცემდა. მერე მკედარმა სხეულმა ამოქშინა და სისხლმა გამოყოფა ტუჩებზე, შემდეგ ყველაფერი შეწყდა.

მომხდარი ჭერ იხვე უცნაური და საშიში იყო. სტეფანე იქდა დედის თავთან უხოდ. ალფრედი იღგა. გარშემო მთება იყო აზადული. კიდე განიდან ღრუბელი მოდოდა და ბეობაში უწარმავალი ჩრდილები დაძრწოდენ. კურელამ დიდი დრო გაატარა მთებში, — მაინც უცხო იყო აქ ყველაფერი, უცხო და უცნაური; ხალხი უცნობი, მდინარე ცივი, ხმარაინი; ეს იყო უცხო მხარე. სადღაც ერთდებოდენ შეგრძნებაში სიმწუხარე და შეუცნობელი, არაშეშობილური. ყველაფერი ეს უფრო საოცარი იყო: ღოღიანებს შუა იწვა მისი მრეუღელი — მკედე მკვდარია. მრეუღელი, რომელიც ერთი საათის წინ ცოცხალი იყო, მიხარულად ღაპარაკობდა, და რომელთანაც ხუთი შვილი მკავდა. ერთი მათგანი თავთან უჭდა ცხედარს, აბუჭული იყო, საცოდავი, არც ტიროდა, არც ხმას იღებდა“.

— ესაა, უაღრესად ღამიჯარული, წედმეტი ენოციური ფერადოვნებისაგან გამწმენდილი სურათი, რომელმაც არ შეიძლება, მკითხველის ცნობიერება არ შესძრას.

ამ მოთხრობის სიუჟეტი სეკამოდ ვრცელია

და იგი სხვა საინტერესო პასუხებითაცაა მნიშვნელოვანი. მაგრამ, ჩემი აზრით, უაღრესად ეს დეტალი ახდენს ფსიქოლოგიურ მშვენიერებას შთაბეჭდილებას. მოთხრობის მოძრაი სიუჟეტი ჩვენს წარმოსახვაში სტრეკებს ცოცხალ ხასიათს მრეუღელ გარეგანს, რადგან თითქმის უოველ მათგანში არცაღილია მკერე ნაწილი ადამიანის არარეალიზებული არსისა. პერსონაჟთა სულიერ წუობასთან მკითხველის მიმართება, სუგესტიურია, რადგან თვით უვრელაზე უფრო პრაზულ ქცევათა მიღმა იმავე ადამიანის სუფთა ბუნების წიაღში დაუნჯებული ტყველი იხილება.

მოთხრობებში აქა.იქ, როგორც მაღალი სიმოლურა ორიენტირი, გაკრთება ხოლმე სახეისტორიულ-ფოლკლორული რაინდული ხატისა — თითქმის მასზე მოწმდება რაინდობის კრეშემატი ღირებულება და ეთიკურ-მორალური განცდის სიმართლე. ეს უაღრესად საინტერესო მხატვრულ-სიუჟეტური მოდელი რმა ფსიქოლოგიური წვდომითაა პირობადებული გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობაში: „უსახელი უფლისციხელები“, ამ ქმნილებაში საიქარაა შემოქმედის მდიდარი ფანტაზიის მიერ გაცოცხლებული პეროიული ხილვები, რომელთა ნისღვანებაშიც გმირული წარსულით ტუობის უწამირო სურვილი ამოიცნობა.

ფილმის კადრებივით იცვლება უფლისციხის ორგვლივ დატრიალებული მოვლენები. განწირულ ადამიანებს ბედისწერასავით მოველინება არაბთა მრავალრიცხოვანი დაშქრიდან გამოქცეული, სისხლითა და ხორციით ქართული, რომელიც თავგანწირვის ფახად მიცოცავს ციყბო კვლევებზე რათა მტრის საომარი გეგმა გაუმხილას მისთვის აგრერივად მონატრებულ თანამემამულეებს.

უსახელი და უვრელასათვის უცნობი უფლისციხელი დიდი ტანჯის შემდეგ მაინც ააღწევს მტეხოვნეობთან და ბოლოს და ბოლოს, მიახვედრებს მათ მტრის განწარახვას. მისმა თავგანწირვამ ნაყოფი გამოიღო, გადარჩა უფლისციხე, გადარჩენ ბავშვება და ქალები, რომელთაც გაუღვდა მოედოდა.

„...სობოვენ დაწეროს თავისი გვარი და სახელი. მან კი წერა არ იცას. და გვერდზე საკანში ღვთისმოსავი კაცი, უფლის მონა ფურცლავს მატიანეს და წერს დიდი ასობით: „ესამ ანასა და ანასა, წყალობითა ღვთისათა, დიდმა მთავარმა ვამტებს სძლია მტერსა და უპოქიპა იგი კედლებიდან უფლისციხესა“...“

„აღავერდობა“ მწერლის ეროვნულ-მოკლდეტობრივი მრწამის უმეფრესი გაცხადებაა. დამირისპირება დამახინჯებულსა და აზრდუელი ტრადიციების გამოვლინებათა მიმართ დიდი ძალისხმევითაა ამ შედეგური გაცხადებული. აი თურმე სადამდე დასულა ერთ დროს წმინდა რელიგიური დღესასწაულის მოკრძალებული აზრი და გამოხატვის ფორმები.



„სექტემბრის ბოლოს აღადგინე გამართული ტრადიციული კრიტიკული დღეობები მოსავლის აღებათანა დაკავშირებული, ანუ. ტომ ატარებს ის განსაკუთრებით ინტერნაციონალურ ხასიათს. ამ დღეობებზე დამის სათვალად ჩამოვლიან დიდობები, თუშები, ღვებები, წოვები, ჩენებები კანტაქუნტად, კისტის დღეი რაოდენობით, მთელი კახეთის მოსახლეობა, ვისაც კი ფეხი მიუწვდება აქამდე, და უარაქადელი გლეხები. ისინი წარმოუდგენლად ვიწრო ურმებზე პირამდე დატვირთული ბავშვებით გაღვინის ბოლოს ირჩევენ ადგილებს. სვამენ ოქვე, ქამენ და ჩუმად მიდიან დამეხადევი თავიანთ სახლებში; სამაგრიოდ წადენენ, უზარმაზარფაფაიანი დიდობები კირვეულად დაფებებთან ურმებს შორის.

მთელი დამე ილოცებთან, ვალობენ, სვამენ, უწესრიგოდ მღერაინ დარჩენილი მორწმუნენი თუ ურწმუნონი... დამით კიდევ სუფეხ რაღაც ურწმუნონი. შემდეგ დამეხადევი, პატარასანი შრომის პატარასიუცებელ გლეხობა ვაუენებამდე ახამს საქონელს ჩაბდაბთან ურმებში და შხის ამოსვლამდე ტოვებს ტამრის მიღამოებს.

ღრეობის ადგილას რჩება საქეიფო ჩარდახები და უაროდ, უოქაბოდ, უინტერესოდ დარჩენილი ნამოთრადევი ხალხი. ყველა ერთმანეთში ირევა. სვამენ ერთად, იურებთან, ისევ ირევიან, მთვრალი პატრონების დანახავზე ფრუტუნებენ უინზე მოსული ცხენებში, „დილის არაუ შეავსი, დილის არაუი“, — ისმის ყოველი მხრიდან.

ამოღის მზე, შეუშინებლად ეკარგება დამებს ფერი. დგება დილა, სავსე, ცხელი, ბარაქიანი, ნამდვილი კახურა დღე, როცა მზე პირდაპირ შეაფულში აჭერს დღეამიწას, წოვს ნამის ნიშანსაც კი, ომნივარისაგან მტვრად ორთქლდება მიწა.

უცნაური მოჩვენებები დამრწინ ვალაშნის შიგნით თუ ვარეთ მთვრალი და ნამოთრადენი... მხოლოდ უსაქმურნი, ან აქ თავის მონახებლად დარჩენილები, ან როლიდან ქერ კიდევ თავდაუღწეველნი ვერ ეღვივან დღეობის წასუფრალს. ხელს ათბობენ შეშობილ სოფლადან ღვინის გასაუიდად მოსული ჩარჩები, დღეი რაოდენობით იღვენთება მზეზე წითელი, ქოხზე წამოცმული მამლები, ფორიანი კამფებები, ადუღებულა ღმომნათი და ნაარსარისი საქონელი... უმანო, დაუოცებელი ვენა სუფეხს გარშემო და თითქმის ვეღლაფერს, როგორც რევისორის მთავარ ჩანაფიქრს, ხანს უხვამს ორი წაცობი, ოფლში გაფრიალო მოცეკვამ, დარჩენილი უმუსიკოდ და უმეურებლოდ, უუარებს მათ ჩვენი მოთხრობის ვიარი და რაღაც ცრემლებით ცეკინება ველში. ნუთუ ამ უთავბოლო აურზაურისა და ღრეობის საუურებლად მოვიდა აქ... ხად არის ქართული ცეკვის დანათი, ვაჟკაცური

შერკინება მოკიდევებთ, ვაფრული ცეკნებას ქართო?”

აი, ტყეპალი, რომელიც მოსხობს კულ ვიარს და მისვენებას არ აღდევს.

ამ ღრმადმოქალაქობრავ მოთხრობას ამთავრებს მწერლის უაღრესად სანტერესო მედიტაცია, რომელიც ანალიტიკური თვალთახედვით სჭვრეტს მომხდარის უზრრობასა და ცხოვრების აზრის ერთადერთ განსად პერსპექტივას.

„მთელს ამ უზარმაზარ ველზე არ არის არც ერთი ვოჭი, არ არის არც ერთი წერტილი. სადაც აღამიანს წარსულიდან დღემდე არ შეეკმანს თავისი შრომით მატერიალურად თუ სულიერად ძლიერი და ღირსეული რამ. ტყისპირას ვაგონოდ, დაუწერელ, ერთად მოვარდნილ სამფონისავით იღვრება თვალმისი ძველი ციხეები, ეკლესიები, ბურჭები და ამ ებოქანი ნაშენი ხიდები, სწორი, უფგამანესი ადგნებით. ამ გეგმიანობიდან სანათლესავით მოდის შეუჩრებელი რაღაც ახალი, სიცოცხლისუნარიანი. მისი ეგზოტიკისათვის უცნობი ძალა იმპრობს გუმბათის თვზე მდგომის სფერულს: ახალი, შეუცნობლად კანონზოიერა, შეერთებული გრანდიოზული, ფსიქეკო შრომასთან. ის ფიქრობს: საიდან მოდის ეს სიცოცხლისუნარიანობა და პასუხობს: ის თვითონ ჩემშია, ის თვითონ ხალხშია, მაგრამ აქ ზოვიერთნი დაბნეულან და ველარ გრანობენ შეშოქმედის ნამდვილ სიმამრებას, სიმამრებას შრომისა, რადგან ენების სიმამრებ შენებაშია და არა აშენებულთი ტპობაში...“

ასეთია ამ მოთხრობის საერთო ფონიცა და ცალკეული მოვლენების სიღრმეში დატეხული ერთეულ-მოქალაქობრივი სულისკვეთებაც. მისი მდიდარი მხატვრული წარმოსახვა ჩვეულებრივად აღამიანთა გაარჩეულღებობებს ვაით ცვალობს კეთილი აზრი და მოქალაქობრივი, რაინდული სიყვარული შთაუწერავს მკითხველს. გამოცდილი და დაბრძენებული მწერლის თვალთი ავირდება იგი ცხოვრების ერთეულს ცვლებად სურათებს და, ვითარცა თავისი ერის გულწრფელი კირისუფლო, ცვალებობს დანახოს მკითხველს თანამემამულეთა სულის სიღრმეში მიმალული წმინდა სათავე, რომელთა აღმოჩენა და საშეარაოზე გამობრწინება აგრერიად საჭიროა ჩვენთვის.

მწერლის მხატვრული აზროვნება ქართული ფოლკლორული სიუეტების ორიგინალურ ვაზრებს ცდილობს. ამ ტიპის მოთხრობებში უფლები ისტორიული სიღრმეებისა და ხალხური ცხოვრების პოეტური კოლორატის წარმოჩენის ქეშმარტი ძალა მოიხილება. ამ ასპექტით უაღრესად სანტერესოა მწერლის საკალური ხილვებით ნიშანდობლავი მოთხრობა: „დევების ცეკვა“. რომელიც სვანური ღეგენდის მოტივზეა შექმნილი.



მასში სვანო უღამაზესი სპატარძლოს თაყვანისმცემელი თორმეტი ძმის ვენებათაღელვება წარმოსახული. ისინი სიყვარულით ატაცებულნი და სასმელით გაოგნებულნი სათითაოდ დაიწვიან სპატარძლოს სახლში აგაზგივებული შუაცეცხლის მზურვალე აღში ისე, რომ მხოლოდ დანახორებული ძელებიდა ავლენენ მათი სიყვარულისათვის თვითშეწირვის ღვაწლზე მისტერიაჲ. უცნაურია სიყვდილის რიტუალის სერათაჲ სვანური ხმით ნატიარაღის სამკლოვიარო მანგები მიხვევა მას.

„ო. საბრალო, კარგო ძებო, თქვენ მტყუცხლო დაწვავთ. ძებო ახლოს მიდიან ცეცხლთან, პატარძალი შეშას უყავთეს.“

ო. საბრალო ძებო! კიდევ დალიეთ ერთი დარჩენილი უანწი, თქვენა თავის სადღვგრძელო. ცეცხლის სადღვგრძელო, მის გარშემო ზელი გადახვიეთ ერთიანეთს დევურ მხრებზე და შედგარი ფერხულა იცეკვიო.

ზელიზღადაზებულნი ძებო ცეკვავენ ტერფებით, ცერებით, მუხლებზე ვარდნით, ცეკვავენ ცეცხლის გარშემო ფერხულს. პატარძალი შეშას უყავთეს, ათასი მუისი ხმები სიმფონიასათვის, სიყვარულის სიმფონიასათვის, დიდი სურვალის სიმფონიასათვის ამოდიან ტყუცხლით ფიხიდან და ფერხულს უყრავენ — რაშვ-დღელა...

შეუწრებელი ტრიალებენ ალის გარშემო მხარადაბლართული ძებო და თითოეულს ეხმის ქალწულის უმწვენიერესი ხმა: ის ექნება ჩემი ქმარი, რომელსაც თავბრუ არ დებუვა და ცეცხლში არ ჩავარდება.

ნელა ამოდის წისლის ქულები თეთრულდის წვეროსავე, ეხვევა თქობზე, მკერდზე, და მისგან აებნელ ვენებს უჯრილებს. მისი უბორცო სურვილები ტრიალებს, უცეცხლოდ იწვის, ქალწულად ჩაიწებულ ქალწულადვე გაოღვიებებს ცოტა ხნის შემდეგ.

არ გვეო, თეთრულდო, შენი უმანკო ზმანებებით თავს მოწონება მთარეში უურბებო?!

ო. შეუბრალებელი ქალწულო, შეიბრალებ ბორცვებსმული კარგი ძებო! —

გრიგოლ რობაქიძის ექსპრესიულ ხილვათა უჩვეულო როკვას მოაგონებს მკაობედს ამ მოსახრობის ტრაგიკულ ზეიმური მიმწუხრი, როცა შეუვალი პატარძლის ვენებადუმსტარალი ადამიანური საწყისი თეთრულდის ზეციერ სიწმინდეს მიეღტვას და მის იქოსტასად ვარდასხება.

„შეუწნეულად მკარგავს ალი თავის ძალას, წითელი მთარე თეთრა ხდება, ტრიალებს ძალაგამოღებული ბოლო მტა ცეცხლის გარშემო, მერე ეცემა და უცეხ დაშწარი თავისი ძმების ნაყერჩხლებში იწვას.“

კვილით გარბის გარეთ პატარძალი, არბის კოშკის კიბებზე ვარდება, დგება, არბის ისევ და თეორ კამში გამოწვობილი დგას მის თავზე: უაწანსენელ ღრუბელს იცილებს თეთრულდი და დგას შიშველი, თვითშეწირი ტყორი ზმანებისაგან, რომელიც უცეხ დაწვავს დგას ღოღიანებს შორის.

ღდი და დგას შიშველი, თვითშეწირი ტყორი ზმანებისაგან, რომელიც უცეხ დაწვავს დგას ღოღიანებს შორის.

ეს არის უდიდესი, წმინდა სირთვის წამი მკას ამოსვლის წინ.

ამ დროს ვერაფერზე ვერ ფიქრობს ღამენათევი პატარძალი“.

აი, სვანური ფოლკლორული მასალის მხატვრული არანერების მაღალსტატური ნიმუში, რომელშიც ცხადდება მწერლის ვიზიონური ხილვის დახვეწილი და საინტერესო სახეობრიობა. ხალხური ცნობიერების ეპიკურ წარმოსახვას ამ შემთხვევაში შეედაცვლა მწერლის პოეტური განცდის მიერ ტრანსფორმირებული ვარიაცია. გურამ რჩეულიშვილის მხატვრული ფანტაზია ხალხური ღებენდის ნიმუშითა ორამინალურა მონატეით ჰქმნის ადექვატურ სულიერსა თუ მატერიალურ გარემოცვას, რომელსაც ორგანულად ექსოვება ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია. გმირთა იდეალიზებული სახეები მწერლის გათანამედროვეებული თვალთახედვისა თუ მსოფლმეგრძენებისათვის რედიმენტს არ წარმოადგენს. ფოლკლორული პლანი მის ცნობიერებაში წმინდა ლიტერატურულ კონსტრუქციად ვარდასხება. მოსხრობა აშკარად ინდვიდუალური შინაარსის მატარებელია და რეალური ასოციაციებით იგი მწერლისათვის ორგანულ პრიბლემატყას გამოეუოვნება.

მოსხრობა „ქიტყა“ საინტერესო ესთეტიკური პრინციპითაა დაწერილი: „ქიტყსა იწვა დქკვებოდა. ტახტის ბოლოში შევილიშვილი თამაშობდა. სამტყმა სქამს მთარევედა კედელთან, ზედ შედგებოდა და ქაგნის ბოლოს უფრძნის მარცვალსა წვეებდა. ქიტყსა ხედავდა და ვერ უჯარდებოდა ძალაგამოღებული. „ის მამამული მამამისი სადღა“, — ბუღდუნება გუნებაში, — „მ კახასაც ახლა მოუნდა სიკვდილი“, გაიხსენა თავისი რძალიც, — „თუ მიწვდა, ჩამოგლეხს სულ“. უფრო მისუსტდა. ნელა დახტყა ქუთუთოები, მოცხმა: შევილიშვილი ტყამანით დაეცა ძირს და ატირდა.

ქიტყსა იწვა და კვებოდა. მოხუცდა. დროს სოფელში ქიტყსათი ზომავდნენ. „მისი ხნისა ქვაც კი აღარ დაგორავს რიყეშიო“ ამბობდნენ.

ასს გადასცდა. ერთ დროს ახალგაზრდა იყო. სიკვდილის წინ შეეცადა მოეგონებინა ის დრო, მოუნდა, თავი უფრო შესცოდებოდა. სადღეო ვაქემა მუხბიერება, თავს ძალა დაატანა, მაგრამ სულ ნიჩაბი ეღანდებოდა. ნიჩაბი და შავი მიწა, ან თიხნარი. ცოლიც მოაგონდა ბუნდოვნად, მაგრამ მასაც ნიჩაბი აეფარა...

ნიჩაბი და მიწა. სულ მიუბრუნდა, ახლა შევილიშვილი აღარ აწუხებდა, არც ნიჩაბი ფარავდა რაიმეს. იწვა და კვებოდა“.

კალიდოსკოპური სისწრაფით მონაცვლეობს



მწერლისა თუ მომავლადეა ქიტასს მიმჭრალ ცნობიერებაში საკუთარი ცხოვრების უველაზე არსებითი მოვლენები და როცა მთელი უხანჯარტლიყვისი ცხოვრება მოგონებათა ერთ პატარა ტიპიკაში დასტია, კვლავ მიუბრუნდა უხანჯარტლიყვისი წაისხე უკვე გაჩვეულებრივებულ მოლოდინს. არაფერია მარტოდ. დარჩენილი მოხუცის სიკვდილის მოლოდინში ამაღლებული, ტრაგიკულობით აღბეჭდილი რამ. და, მწერალიც, როგორც გულმართალი მობრძობელი ნაწილი, ჰყვება ადამიანს ამ უკვეწოდან წასვლის „პროსაულ“ მომენტს:

„ქიტასა იწვა და კვდებოდა. მერე მოკვდა. ზაფხული იყო.“

შესაშე დღესვე გაუთხარეს საფლავი ვენახში ბრტუელპირიანი ნიბით. ვენახი თიხნარზე ძლიავდა ხარობდა. შეგვდგ წაასვენებს შიგნზე მოყარეს თიხა. გვემსა აღვლილი დაჯიკრა და მიწა მორჩა ზედმეტი. ისიც საფლავზე დატოვეს, ცოტა შეღალაშავს და ისე.

მერე შეუღმა საფლავ ამოქექა გადატეხილი ბარის ტარი, ნატები შუაზე გადააქვარდინა და საფლავს დაუსო თავთან“.

კიდევ არსებდ გათიშობებს, თითქოს არაფერია ამ მოთხრობაში განსაკუთრებული, მანტრიგებელი, თუნდაც ამაღლებული და მაინც ერთი უბრალო ცხოვრების ქრონიკა რაღაც ბუნებრიობით, ხინა თუ ზღაბის სადა, მაგრამ უჩვეულოდ ღრმა მნიშვნელობით ისურობს მკითხველის ყურადღებას. გურამ რჩეულიშვილის „უხეად ჰქონდა მომადლებულა ჩვეულებრივით ტკბობას, მასში წარუვადის აღმოჩენისა თუ წვედომის ნიჭი.“

თითქოს არცაა ღირსშესანიშნავია რამ სოფლის მოწვენილი სეიზონის ფონზე გათამაშებულ უოფთო რეალიზში, მაგრამ მოთხრობა „სადღაც ვიწროვებში“ მაინც რაღაცით აკრთობს და ფიქრთა მოძალების იმპულსის აძლევს ჩვენს ცნობიერებას. რაოდენ ძუნწია მწერლის საღებავები მოვლენის ხატვის დროს, მაგრამ რაოდენ ორგანულია იგი იმ ტკივილის გამოხატავად, რომელსაც არა და არ სჭირდება თავისიმომჭრელი უერადოვნება. ისტატურად შევეყარო მწერლის მომხდარასა თუ წარმოსახვაში გამოძერწილი სიტუაციის შუაგულში: „ნახიბი აიზღაწა ორღობეში. წებოვან ტალახში ქალამანი იფლობოდა. მერე აღარ იფლობოდა. მთელი დაწე წვებდა. გუმედ იქცა შარა. ტალახი გაოხედდა. დილითაც წვებდა. ნახიბი კვეთით ჩაუყვა ვიწროვებში. თუნდებოდა. დაღმარათი ბოლოს დგეყოლი დაღვა. მერე გუმეში პირქვეწავარდნილ კაცს თავი დაუარა. ზებებაც ზევიდან გადასერეს ზმა. შენახიბე ზედ წაადგა ძირს დაგებულს, ნიღა გადმოხატუნა და ჩაიჩოქა. „ღოწანანათ ვანოა, — გაიფიქრა მან — არ მოიშალა ღოთობა, ნეტა მკვდარია?“

პერანგი ჩაუხია და გულზე დაიწყო ხელი. გული არ სცემდა.

— საწყალი, დმერთმა შეწინააღმდეგა შენახიბე და ვიწროვებში წვებდა. ვანო სახლში ასვენეს. ცოლი ჩუბად ქვითიხებდა; მერე თადარიგს შეუდგა. გარეთ გლეხებს კახური ქუდები ზელში ეჭირათ. — რა მოუვიდა, კაცო, ვანოს? — იკითხა ქიტასამ. — ღოთობდა, ზო იყო, — თქვა კალამი. — ვიცი, მამა. — ჰოდა, მთერაღა პირდაღმა დაკეუღა და ვერ გადმობრუნებულა. — სადა კაცო — სადაც ვიწროვებში“.

აი, ამ პატარა მინიატურაში ჩამუდროვებულა უცნაური სევდა და ადამიანის წამიერი ცხოვრების უაზრობა. ჩემი ღრმა რწმენით, გურამ რჩეულიშვილის დიდმა ნიჭმა სწორედ ამგვარ შედეგებში მხოვა რეალიზაცია და სხვათაშორის, სათავე დაუდო ქართულ მწერლობაში ეგრედ წოდებული „მკირთემიანობის“ მოძაღებას. ბუნებრივია, იგი სხვადასხვაწარად გარდატედა მწერალთა მხატვრულ წარმოსახვაში, მაგრამ მათი არქიტექტოა მაინც გურამ რჩეულიშვილის ორიგინალური პროზა იყო.

დილოგი საკუთარ სულთან — გურამ რჩეულიშვილის პროზის სუბსტანციური რაკურსია, რომელიც დრო და დრო უფრო მძაფრდება, საერთოდ კი, მის მხატვრულ სამყაროს ყოველთვის თან ახლავს.

ამ მოთხრობების კომპაქტური ფაქტური ფსიქოლოგიური მანიპულაციების წარმოჩენას ისახავს ზოღმე მიწნად... ავტორის სურვილია (უპირველესია, რა თქმა უნდა) მთავარი გმირის სულიერი სამყაროს გამოძერწვა, რომელიც თავისი ზოგჯერ მედონისტური მსოფლშეგარდნებით, ზოლო ზოგჯერ ასექტური მარტივობით მშ.იანი წლების ლიტერატურული გმირის ერთერთ უველაზე მნიშვნელოვან სახედ წარმოსდგა მკითხველის წინაშე. სტერეოტიპული ატმოსფეროს შემზარავ განცდას შექოღებული შეაშაბებ, არასრულყოფილი და მოვლემარე ადამიანის სამახურად დამდგარა, რათა ნიველიზირებისა და ფილიისტრული კმაყოფილების „შარავანდი“ მოცილოს ცხოვრებას.

გურამ რჩეულიშვილის თემატური რეპერტური უმთავრესად მაინც მისი თანამედროვე ადამიანის სულიერი სამყაროს წარმოსახვით ხასიათდება.

მწერლის შინაგანი სამყარო არც ღირიყული ნატიფი მეღაწქოლის მომიზიველ ტრუანტელს განერიდა. მიმართება საკუთარ წარსულთან, შეხვედრა აწ უკვე დროით გატრედილ ნაცნობ სახებთან დამაჩერებელი განცდით ავლენს წარუშლელ ტკივილებს. მკროლო ხილვებად გაკრთებთან მის მესხობრებაში დამაწა, თუმც სევდასთან წიღნაყარი სურათები: ბუნების საოცრების — პირველი თოვლის ხინარული, რომელსაც სხვებთან ერთად იწაწა.



ღებდა ამ ჯადოსნურ გარემოცვაში საბრალოდ მდგარი მათხოვრის სიღუფით.

„ჭუჭყიან ქუღში დროგამოშვებით ცვიოდა ხერჯა ფული. მათხოვარს მოკრილი ზედა დაღურქებოდა სიცივისაგან. ჩოფურა წვერი მოშვებული ჰქონდა ნიკაძთან, ბაღნის ქვევით, დაწითლებული ძირმავარები მოუჩანდა. მან ჭუჭყიანი ორთათა ზედათ აიღო ძირსდაცემული ამაწინა, ქუღში ჩააფლო, შერე შეეფრჩხალებით მოიფხანა კვფა. სახე მოედუნა. წელა წამოვიდა თოვლის ფიფქები. ჰქარა ბარდნა დაიწყო. გახველებს ღმილი ჰქონდათ სახეზე.“

სკოლიდან გამოსული ბავშვება უცივით შეეგებნენ პირველ თოვლს. შავა კოტიის ქურქიდან განათხოვარმა გოგონამ წარმადე ამოიღო ზედი და ათკაპიანი გადაუფლო მათხოვარს.“

მწერლის ამ წარმოსახულ თოვლიან პეიზაჟს სიხარულისა და მსუბუქი მელანქოლიის კოლორიტი დაქრავს, რადგან ბუნების თუარად მოღვარე მშვენიერებას, ადამიანის ტკივლი აწვდებს და თითქოს ზეიმურა რეკვიემის შელოღებებს გამოაკვირინებს.

ღირსეული განწყობილებების მოძალბება გურამ ჩრეულიშვილის შემოქმედებითა ცხოვრების გარტირებისათვის იყო ნაშენული. მოგვიანებით მისი თვალთახედა უფრო ცხოვრების დრამატული დეტალებისკენა მიმართულია...

„შინ თუ გარეთ მუშა ხალხს ენებები ერთნაირი აქვს — განსაკუთრებით სოფლებში. ამ კანონს მხოლოდ პოეტს არ ემორჩილება, რადგან პოეტს არასოდეს არ მუშაობს, აქედან გამომდინარე, არც ისვენებს არასოდეს. მისი გონება თუ სხეული ერთნაირად ატაკებულია როგორც დღე, ღამის დროს, ასე ექვს სათამიდე, როცა სხვება მუშაობენ, ექვსი საათის შემდეგ — როცა სხვება ისვენებენ. მას ისევ შეუძლია მუდამეული წამოხარში, როგორც გაწაფულზე და ის თავის სურვილებს წაეფოს სოცელთვის იშვის წილანადის დროებშია თუ ღლის საათების განურჩევლად. ეს შინაგანი დამახულთა შემოქმედისა აიძულებს მის გარშემო მუდამე ქვეშეცნეულად იყოს საკუთარი ფიქრებით, იშვებით, კარგი თუ ცუდა სურვილით ერთმანეთისადაც, შეამჩნიოს თავისი ცხოვრებიდან ის, რასაც არ აქცევდნენ მის მოხელაზე უარადღებს. ყველაფერი ეს ზღვება ქვეშეცნეულად, გარემოსა და პოეტის რაინდ გარკვეული ცდის გარეშე“. მწერლის ამ ნაინტერესო განსჯას, დღეი ფიქრის კვალიზის, რადგან მისთვის პოეზია და ზოგადედ ზელოვნება არამიწიერა მახვისა და შინაგანი ტაჭრის განსაწმენდელს გაივლის, შეაოხველთან მიტანილი სათქმელით ისიც რომ აადუღვოს და კეთილშობილების მაღალი მდგომარეობისკენ გააძღვოს. აღმიანურ ენებათა

სოცელთვარი გამოვლენა მხოლოდ საკუთარ და ნიუვარულის უღამაზეს სიერტეში გავლის შედეგ იქნეს მისთვის ჭეშმარიტ მშვენიერებადა.

სიხლერიმენსა

სწორსოვარს ბედაურს ეძღვნება მწერლის მოთხრობა „თვითთვია“. მთელ ზევსურეთის ემაყება მისი თავაწუვეტილი ჭირთი და მინდაის — თვითთვიადა პატრონის საოცარი სიჩაუქე, მაგრამ აი, ერთხელ, ნატობნის, დოღში გამარქებულ მინიანს ზევისბერმა რამოდენიმე უაწი არაუი შეასვა. მოყრელმა მზედარმა ვეღარ დაიმორჩილა თითქოს წერას ატანილი ბედაური და ცხნიდან გადმოვარდა. უმზედრო „თვითთვიადა“ სიერტეს მისცა თავი და ჭენებით გული იჭრა: „მეორე დღა თვითთვიათა ააღაღზე გაუთენდა. გადმოვარდნად მზედარს აღვირისათვის ზელი ამ გაეშვა და ცხენს იგი თავიდან ჰქონდა წამჭვრალი, მხოლოდ გავაზე ჰქონდა საძუე. დაკარულ-დაკარულ ბეებზე იარებს უყვე მოიწრო შეხორცება. ახლა უღაუე მადაინად ქამდა ცვრამ ბაღას, საღამოს წულიასკენ დეშვა. მესამე დღა ისეე ააღაღზე გაუთენდა. მადა დაკარგა უღაუე. აქა-იქ კიციდა ბაღას.“

საღამოს ისეე დაღია წუალი და ლაშები აქვდა. მოუნდა რამეს გაახუნებოდა ტურებით, ლაგას მიჩვეულმა კბილებით დაიწყო ტურების დეჭვა. მერე ზურგზე იგარნო სიცარადღე. დღეხან იგორა მწვანე ბაღასზე.

მეოთხე დღეს ნაცნობი გზით დეშვა სოფლისკენ. მის საქინიბოსთან ხალხს მოეყარა თავი: ეწოს შუაში მისი პატრონი იწვა და არ იწერკოდა. თვითთვიადა თავი ასწია, კბილები გამოაზინა და საწარლად დააქიზინა. პატრონი არ იწერკოდა, მის თავთან იღო საუყარელი ცხენის აღვირი. შვიდი წლის უღაუე დასწვდა ლაგას და დეჭვა დაუწყო. — ჰეი, ჰე თვითთვია — ჰეი დედასა, მინდაი — ვერ გასძლო. — ვერა ვერ, გუღანის ჭერას მადღმა — სასწაულ არს. ზევსურებმა უორისკენ დაიხიეს.

თვითთვია კი იღვა ცხედართან და ლაგასს დეჭვდა. ლაშები დაიამა, ახლა ზურგი აქვდა. ტორტანათ შავიდა საქინიბოს დაბალ კედელთან და ზედ გაეხახუნა.

— ჰეი, ჰე თვითთვიადა! — ვაი დედასა მინდაი! ზევსურებმა გლოვა განაგრძეს“.

აი, სოცელთე ის, რასაც არ შეიძლება, თავისი ჭენწი, მაგრამ ცხოვრებასათვის უპრეტენზიო მშვენიერებით არ დამწუხროს და განცდილი არ დატყობოს მქობველის ცნობიერება.

გურამ ჩრეულიშვილს არა ერთა და ორი მოთხრობა აქვს, სადაც ანალოგიურა „მშვენიერი“ ტიპოლია გაცხადებული. ერთი მათგანი განსაკუთრებით სვედიანია და მაღალ, რომანტიკულ სულისკეთებისათინა წილნაუარი. „საღამურა“ ჰქვია ამ ღრმა ტყუილებით



დაწერად მოთხოვნას. მასში წარმოსახულია თავისუფლებასა და ტრამალების უსაზღვრო სავარცხლთან შეტყუებული ცხენის სევდიანი ამბავი. ცხენების ჯოგში გამოჩნეული, იგი ხაზედისწერო ვნებათაღელვითაა ატაცებული. ბუნების უზღლო მშვენიერებასავეთი ნაქანდაკარი, თითქოს გრძნობის გამოჩნეულ ერთადერთობას და არაფერს და არავის არ ებუება. „სალამურა ადგილზე ურტყამდა ფლოქვებს. ბაკში შეყრალი ცხენები შეფოთადნენ. ქარმა დრუბლები ისევ გადაყარა. უღაყები ერთმანეთს ახტებოდნენ. იმ დამის ისევ აყივდა. სალამურამ განიერი მკერდით გააპო ჯოგი და დობესთან მივიდა. ფართო ნესტოებიდან ორთქლის ნაქანდს უშვებდა. ყურები დუქკობდა, მერე გამოჩინა. მალე, აპრებილ კისრზე გრძელი ფაფარი გადაიყარა და თავისთვის ჩაიხვიხვინა. კისერი კიდევ უფრო გააგრძელა, წყრილ, გრძელ ფეხებზე შემდგარი ტანი დაეძაბა. ისევ ჩაიხვიხვინა, ოღონდ უფრო ჩუმად. შიშლი ტანი აუფაჭვდა.“

შობლოდ დიდი, შავი თვალები ჰქონდა წყლიანი და მოწყენილი. სამი წლის უღაყს არა სციოდა“.

ასე მიიჩნევდნენ ჯოგის ცხოვრებას მტენაკლებად შეჩვეული სალამურას ცხოვრების „კოსტორი“ დღეები. მაგრამ, ერთხელ თითქოს რაღაც ცვლილება მოხდა. ცხენების ჯოგი უცნობ გზას გაუყურეს. ბევრი ატარეს ისინი. შიშლიდა, თუ განუცდელი მოვლენებით აღჭრულმა შიშმა ერთგვარად შეაცხუნეს პასტორალურ გარემოსთან შეჩვეული სალამურა. მაგრამ, მასში კი, როდესაც იგი რკინის ლინდაგებზე მიდგარ, სახარჯო რონდაში აიყვანეს და ნესტოებითა და კისრით მიაბეს, ხოლო წასვლისას მატარებლის შემწარმავი კვილით რაღაც გამოაგნებული აუწყეს; გუმანმა უგრძნო, რომ მთავრდებოდა მისთვის ასე ახლომდელი და აწ უკვე განუყოფილებელი ცხოვრების ტბილი დღეები და გაიბრძოლა, რათა შიშლი სხეულით ეგრძნო, რაღაც ისეთი, რაც წარსულთან დაბრუნებდა, თუნდაც წაბიერ თავისუფლებას აგრძნობინებდა: „სალამურა საშინლად შეაშინა მისმა ხმამ და აუღუჭე დადგომას სცადა, მაგრამ ნესტოებიდან სისხლმა იფეთქა. სისხლი პირიდანაც წამოუდიდა. უკანა ფეხებით მისწვდა ჩონჩხის კედელს და განგრიო. კაცები ახლოს მივიდნენ: ძლივს დააწყნარეს გაკვირებული. შიშლი დამე ორთოდა. ნესტოები კიდევ უფრო გაუფართოვდა. ლაგამამოღებული მარტო ურტყუნდა ახერხებდა.“

შობლოდ დიდი, შავი თვალები ჰქონდა მოწყენილი და წყლიანი. შიშლი დამე ესმოდა ორთქლმავლის კვილი, ბორბლების რახრახი... ძლივს გაიფრდა. შემაგე დილას, რომელიდაც ხადვურზე ჩამოიყვანეს. იგრძნო თუ არა მი. წა, გახედა, ისევ დაიწყო უაღუჭე დგომა. ოპმ კაცს ძლივს ეტყრა გამხტებული. სხვა-

ნი ატაცებული უფრებდნენ. ცოცხალი მოწყენა“.

საქონლური

შემდეგ ერთი, მისთვის მისწავლილ მსახურს კაცო მივიდა მასთან და შეეცადა, მოფერებოდა, შესჩვეოდა, დაახლოვებოდა. ქალაქში ჩაიყვანეს სალამურა, თავლაში მიიყვანეს, სადაც მასთან ერთად ბევრი სხვა ცხენიც ება. რამოდენიმე ხნის შემდეგ იმავე კაცმა ახალი უნაგარი დაადგა. თუთონაც ახალ, წითელ ხალათში გამოიწყო. საოცრად დინამორიანი სურათი, რომლის მნახველიც შეუძლებელია არ აღფრთოვანდეს მოვლენათა განუთარებლის ძალითა და შინაგანი დრამატიზმით.

„გარტო სხვა ცხენებიც იყლიდნენ. ყველასთან თითო კაცო იდგა. მხედარი სალამურას ზურგზე მოაქდა და მოედანზე მიდგარ სხვა ცხენებთან მიიყვანა. გარშემო სკამებზე მჭდარი ხალხი გუგუნებდა. გაისმა სასტუმროს ხმა, დროსა ჩამოიქნის და სალამურა ადგილს მოსწვდა: უნდოდა ყველაზე წინ გაეჯდინა, მაგრამ მხედარი არ უშვებდა. სურათისაგან ოფლში გაიღვარა. ხამა წრე ასე ირბინა. მერე კაცმა ლაგამი მიუშვა და სალამურა გაქანდა. უცებ გაასწრო სხვებს.“

ოთხი წრე ირბინა ასე. მაგრამ სურვილი სულ უფრო ემატებოდა, ოფლიც შეიშრა თითქოს. სხვა ის გაქროლებდა, ტანის ვრიალი და ყვირილი ისმოდა. სალამურას კისერი წინ ჰქონდა წაწეული, პატარა, ღამაში თავით ჭკვეთავდა მატარს. წყრილი, ღონიერი ფეხებით უზარმაზარ, სწრაფ, ერთდროულ ნახტომებს აკეთებდა. ხშირი ფაფარი ჰაერში გაეშალა.

შობლოდ თვალები ჰქონდა ძველებურად წყლიანი და მოწყენილი. მრგვალი მოედანი ერთ ადგილას წუდებოდა, იქაც ხალხი იდგა. ერთი წლის გახდენილ უღაყს უზომოდ მოუნდა ტრამალებში ნავარდი. კიდევ უფრო სწრაფად მოუნდა ქრება და შიშლიანდ დაეკრგა შეგრძნება. უცებ მოსხლდებო გადამტა ვეერდნე, ხალხს თავზე გადაეფლო და გაუჩინარდა. ძირს დაგდებული მხედარი მოედანზე დარჩა.

ქუჩაში გაეპრდინა მისკენ მომავალი მანქანა დაინახა: შეეშინდა, დაფრთხილებულად გადაეყვინა დახალი ზიდიდან“.

ეს იყო სალამურას დაუდებარი სისხლის უკანასკნელი ყვილი. თავისუფლების „უღმომბელი“ ამბოხი, უკველივე იმის მიმართ, რასაც ურბანისტული კომპარი ჰქვია სახელად. ბუნების უცოდებლობისა და პირველქნელი მშვენიერების ნიაღვარი მოწყობილი და ღვთისგან ნახომები სულიყოთება წაგვარა ურჩხულის ექსპანსიით აღჭურვალმა და უსაზღვრო თავისუფლების ძირშივე დაშქნობელმა ქალაქურმა კოფამ. განქარდა სალამურას ვნებათაღელვაცა და უნაგარი სიამაყის გაუფრთხილებელი შეგრძნებაც. დახეობრებული სიზმრებშია ზედავდა ალბათ ტრამალების უსაზღვროებაში



მჭროლავ უღამაზეს ბედურს ერთ დროს საღამურა რომ ერქვა სახელად. „მხოლოდ თვალები ჰქონდა ქველებურად მოწყენილი და წულაწა“. ასე დაასრულა ბუნების უღამაზესმა კმწილემამ თავისი სევდიანი სიკაცხლის დღეები. საოცრად სიმპტომატურია ის, რომ მწერის საფლავის ქვას, ვითარცა უღრმესი სიმ. ბოლიყ, ამშვენებს და რაღაც მისტურ განცუღას ანიჭებს სივრცეში გაფრენილი საღამურას მოქნილი ტანა, რომელზეც არანაკლები ვნებით ამხედრებულა ახალგაზრდა მხედარი, ალბათ, თვით გურამ რჩეულიშვილი, რომელიც წელიწადი წვთითაც მგავდა უღრმოდ მწუხარში დამოქმედ სულამურას. ისიც მასავით მთელი სულითა და სხეულით თრთოდა და ყველასაგან გამოჩნეულ საკუთარ ბედისწერას ერაინებოდა. სხვათათვის უჩვეულო ცხოვრების წესს იგი ვერ ხომობდა, რადგან იყოღა, უფრო კი გუმანიტარ გრძნობდა, რომ ბუნტარული სულის მფათიან გზას ბოლოს და ბოლოს ყველაზე დიდი იდუმალებით დანისლულ უმადლეს ჭეშმარიტებასთან უნდა მიეყვანა. ეს ის ნახსაყუდელი იყო, საიდანაც უკან დასაბრუნებელი გზა აღარ არსებობს, საყვდილას საუფლო აღანთებდა მის რანდულ და საოცარი ცნობისწილითი აღბეჭდილ გონებას და ამ გზაზე იგი, მისთვის ავტორივად საყვარელი საღამურას მსგავსად უცნაური და ყველასაგან გამოჩნეული მიემართებოდა. ბუნებრივია, უოველივეს, შინაგანი რწმენა და ნება განსაზღვრავს და ამ დაუოყებელ ჭროლვასაც ჰქონდა თავისი მოულოდენელი (სხვევისათვის, რომ თქმა უნდა) დასასრული. უცხო ვითი ატებლემა, მან კიდევ არა ერთ მოთბრობაში ჩასტია საკუთარი ვნებათაღელვა. უყვარდა მას ცხენთან დაკავშირებული თავაწყვებილი ემოციები, დამარცხებისა და გამარჯვების უღმობელი უფიერი და ცეცხლოვანება. უნდოდა მქსნიამლორი თავშეყვებით აღწერა მისთვის ამლობელი, თუმც ბოლომდე მაინც დაუძლეველი და იდუმალი განცდა.

რადღუნ სევდიანია მისი ერთ-ერთი მოთბრობის „გვირის“, ერთ დროს პარკული ბედაურის, მაგრამ აქ უკვე წელთა სიმრავლისაგან შეღახული და ერთგვარად დაძაბუნებული „ერთგულის“ დამარცხება დოღში. მათრახდაურავმა ცხენმა, როგორ დამკარგა თანდათა. ნობით მადლი ღირსება და როგორ აქცია იგი ერთ ჩვეულებრივ, არავისგან გამოჩნეულ უოფლ „ბედურად“. და როცა მან ერთხელ, სულ უკანასკნელმა დაამთავრა რბოლა, აგრძენო, რომ ვნებათა განედებას უცნაური სურული შენაცვლა, მას გაახსენდა დიდი მწვანე ველი, სადაც იზრდებოდა და თავისუფლების ტალღებს ებრძოდა...

გურამ რჩეულიშვილის პოეტაიეს ერთი მწიწეწელოვანი თვისება კომპოზიციის ატების ე. წ. ტოლერანტული პრინციპი. თბრობის

ერთი შეხედვით, ეპაეტრი აღჭარბებლობით აღბეჭდილი მდინარება ზოგჯერ უნდა მწერის მუხტის თანდათანობითი ზრდასთან შეესაბამებულა, რომელიც ბოლოს და ბოლოს განწყობილების ბორბალს ერთ უსიქილოგიურ წერტილში გადახსნის და სათქმელის შინაგან არსსა და მნიშვნელობას ნათლეს მტერს. ამ თვალსაზრისის ბარწყინვალე ნიმუშია მოთბრობა „ბათარეკა ჭინკარული“. აქ სოფლის პასტორალურ პეიზაჟს მარშონიულად შეერწყმის დრამატული განწყობილებები.

რაც შეეხება ინტერაიერის ესთეტიკურ ფუნქციას — იგი ლირიკული გვირის მტრობა. ციის უმძლავრესი ეთიკური საფუძველია და ემოციურ იერს ანიჭებს მოვლენათა განვითარებას. თუ ამ მოთბრობის („ბათარეკა ჭინკარული“) სიუჟეტური სტრუქტურის შინაგან ქვეტექსტს აღვადგენთ, ჩვენთვის ნათელი გახდება, განწყობილებათა წინააღმდეგობრივი გამა. პერსონაჟთა სახეები გაუცნობიერებულა ტაიილების მატარებელი არიან. აქ უოველივე მინორულ ხილვად ცნაურდება. ეთიკურ ზნეობრივი ხედვის წერტილიდან აღქმულ ბევსურულ საცხოვრის სადა ფორმის აქვს. სადავის განცდა იმდენად ძლიერია, იმდენად რეალურია მისი მშატერული წარმოსახვის ფორმები, რომ ჩვენი ცნობიერებისათვის თვით ისეთი არაჩვეულებრივი ხილვები, რომელთაც მწერალი გვთავაზობს, ბუნებრივია და ჩვეულებრივის შობებულებებს ხადებს. ზომ უცნაურია, ერთი შეხედვით, ბათარეკის მოლოდენობილი მზიას ზმანებები, მაგრამ იგი მაინც საოცრად შობებუდავი და გულთან მისატანია:

„მხოლოდ უზარმაზარი ცხვრის ჭურჭა, რომელშიაც ის გახვეულა, ეალერსება მის სხეულს, მატულში ჩარგული ტუჩები არსუფლებს მზია მას თავის სურალებს და ეკვრის, თავზე იხურავს ზევიდან ტყავსაბანს, რომლის ქვეშაც მთელი საშუარო ჩანს... უცნაურია, საიდან გამოვიდა ასეთი ქალი შატლის კოშკში. არაფრით არ შეუძლია იზრომოს; ან თვისოს, ან მოშკახ, ან მოწილის, ან დაგავოს. ის დაღის, დაღის უწოლოდ შეუვარებული თავის თავზე, კიბეებზე, და ისეა ამ გრძნობით გაბრუნებული, რომ სიტყვებით ამ სიყვარულსაც კი ვერ არქვეს სახელს. კიბეზე ასულიას ხშირად ეჩვენება, თითქოს წინა საფებურს უფრო უყვარს, ვიდრე იმას, რომელზედაც ფეხი უდგას. უდღეოდ წყაროვით ფრთხილი, მწვენიერია და უსუსურია მისი სიყვარული. ის ისეა შეპურობილი ამ ხალისით, რომ არ შეუძლია იფიქროს რაამე სხვაზე. ზის ჭურჭში გამოხვეული ეს უცნაური არისტოკრატი ქალი, რომელიც ბუნება ამ ქ, შატლიში გაჩაჩა და ეღიბს... არ არის გაწბილებული მისი მოლოდინი, ის ყველაფერში ხედავს მას, დიდი აწიხებული თავა-



ღები გრძელად, გაკვირებული წამწახებით უვლავად პატარა საგანსაც კი არ უშვებს თავის გარშემო შეუფერებლად.

თითქმის არ იცნობს მზის სოფლის მცხოვრებლებს, დედ-მამაც კი არ იცის როგორია. უცნაური, მოღიანო სისხვით ხედავს იგი თავის გარშემო უვლავად, როცა-ელაპარაკებთან, უპასუხებს სრულიად ბუნებრივად, ხალისით, ისევე, როგორც ზის ზოღვე მარტკა კოშკის თავში, არ ანაწერებს არაფერს მისი სხეული და გონება. არც ერთი ნაწილა არ იყოფა იმ ლეგენდებთან, რომლის მოყვლითაც ის იძინებს, რომელიც ესიზმრებდა და დამინებულს და არც ესიზმრებოდა". აი, ამგვარად ატარებს დღეებს სიზმრებით თუცო ხილვებში ჩაძირული ხევსური გოგონა. უზრუნველ პოეტურ წინაგებებსდა ანდობს სურვილებმოდებულ ვნებათადღევას. უვავილით ნაზი და მსუბუქი, თითქოს ამ გოგონა ბუნების წინაშე მსხვერპლდგეწირვის მოახლოებულ განცდიითა ათრთოლებული, ხადაც სულ ახლოს სუნთქავს ბედისწერის უინულით ცივი და დაუნდობელი აუცილებლობა... და მოხბერა სულ მალე ამ უმწეო მშვენიერების დამპყრობელმა სუსხმა... ბათარკა კინკარაულმა დატუქსა ქაღალდი და უსაქმრობისა და ფუტუვ უფონის გამო. — ახასი კიბი, ქალღი — დაიგრგვიანა კაცმა.

არ უნდოდა მზიას ამ სიტუციების გაგება და შეწუხებულმა სარკმლისკენ მიიხიდა. ქალიშვილის თვალბის მოშორებას გონს მოავგო ბათარკა და იმ ბრახის გადმოწევის საშუალება მისცა, რომელიც თავისი თავიანდამი იგრძნო შეილის დანახვისთანავე. ეს ბრახი იმ დანაშაულადან მოდიოდა, რომელშიაც მას ბრალი არ ჰქონდა, და რომლის გამოსწორებაც მას არ შეეძლო. ერთ ვნებად შეიკრა ის რადიკალის წინააღმდეგ ამბულგებელი, სილის გავრით დანახვა ქალიშვილს უვლავდრო და ციბებზე დაეშვა ბუბუნით.

თვითონ ვეღარ ვაბედა კაცმა ზევით ასედა და შიორდ დღეს, სადილობის ავადმყოფი დედა აუგანა საკმლით შეიღ. კერხოს მუშაში გაშქრალი შუაცუბლის ქაქუზე ჩამოებრა. მზის ბათარკას ახულს თავი". ამ კონკრეტულ შემთხვევაში თითქოს იდეალიზებულია გარესსამყაროსთან გმირის მიმართების მოდული. ბუნებისა და ლირიული გმირის ურთიერთობა უინტიმეს ხმებს გამოსცემს; ლეგენდებსა თუ გადმოსცემებში ადრეჩებული რომანტიკული საშუალო მწერლისათვის სანუქვარ ფიქრთა მოძალების ნოუერი ნიადაგია. მძღვარი ინტუიცია უნკადური წვდომის საშუალებით ითავისებს, რგანულ განცდად გაინიშანებას ძველის სურნელისა და კოლორიტის იღუმენდ ბუნებას. აშარაა წარსულის ვაცნობიერების მაღალი პოეტური ნიჭი, ნიჭი ბუნების სიუვარულის მხატვრულ განჭვრტამედ ამაღლებისა.

ადამიანთა არქაული საცხოვრესი, თითქოს უკველდლოური ჩვეულებრიობის მქონე, მზისა და მაღალმხატვრული განჭვრტამებული ობიექტია. უმნიშვნელოდუნის კი მისცის არის, რომ ბუნებისა და ადამიანის ცხოვრება განუყოფელი კლანში იხილება, ვითარცა ერთმანეთის შეშავებულნი და ერთარსებად ქციულნი. — აი, მწერლისათვის უყოფერების მარმონია.

შინაგანი, დაუდგარი სტიქიიდან ამოტყორცნილი ადამიანური მოწოდებები უცნაური ძალით გამოხატავენ მწერლის ინდივიდუალურ სხეს. იგი თითქოს განთავისუფლდა გრძნობათა თავისუფალი გამოხატვის შემპირ. კავი კირთებისაგან და სრული სისხვით გაამხდვანა უყოფივე ის, რაც აწუხებდა, რაც გულს უვლავდა და ადღეებდა მის ადამიანურ ბუნებას...

შეუძლებელია, მწერალი წერდეს რამეზე, და შინაგანად არ გრძნობდეს მოვლენის სიმძფრესა თუ უსუსურობას. მხოლოდ პირადი გამოცდილებას ღრმა წვდომით მიიღწევა მაღალი შედეგი. გურამ რჩელიშვილის, როგორც მწერლის, უპირველესი ღირსება წეროდ ის არის, რომ სხვათაგან განსხვავებით, იგი მხოლოდ იმას წერდა, რაც საკუთარ გამოცდილების სიღრმიდან მოედინებოდა, რაც არც ურმოკრული იყო და არც მოკონილი. იქნებ, ამიტომ იგრძნობა მის პარალელ კმნილებებში უფერადღებულად და არსებობასთან უშუალო განცდით დაკავშირებული კაცის პოზიცია, განძარცული რიტორიკისა და უაღბო რომანტიკისაგან, აგრერად რომ იყო მომძლავრებული (და ახლაც საკმაოდან იგი) ქართულ პროზაში.

„მე თვითონ არ ვციო, რა მომდის, თითქოს ზედმეტად შეეწვიე ირინს. ახლა იგი ძველებურად აღარ მიზადვს, სადამოობით, დაწოლის წინ, მხოლოდ ჩვეულებით ვკიცნი. სიცხისაგან დათენილს ჩქარა მეძინება. გავიხსენე ჩემი ნაწერები, ცსიკები, მერე ახასაც თავი მივანებე, უსურვლოდ შევეურბე მოვარის შექვე განათებულ ირინს შიშველ მკერდს. ის წევს თვალბედაშუქული, მძივედ სუნაქავს, მკერდი გაბურბებული აქვს, მაგრამ ძველებურად ხელს აღარ მწევას. უცნაურად ნაცნობია მის მკერდზე უვლავდრო, მე მას აღუქვამ, როგორც მხოლოდ ფორმას. მე, ეს ცისფერმოკრული კერტების, მათი ვნებაც. მათ შეძლივს შესაჩნევი პატარა ნიარევიც. რომელიც ათაქერ მინახავს. თვალბებს ვსუტავ. მთვარე დანათის და არ მიძინებს“.

ამ მოძალებული ვნებათადღევის განცდამ მოლლის ძლის სრულ გარახლებამი მხოვა გახეარება. ქალისა და აფის ურთიერთობა რატომღაც დაძაბულია და მშვიდი სიუვარულისაგანა განრიდებული. არის ამ ურთიერთობებში მომზა.



ბლაკია და დამაფიქრებელიც. მოკრალი ვაჟი მგორე ღღეს ეჭვიანობის სცენას გაუმართავს მოულოდნელობისაგან განცდიერებულ ქალს, ქალის შიშველ მკერდზე დაჩნეული ნაჭრის ლობების ისტორია მოსვენებას უკარგავს და ავადმყოფურად აღიზიანებს ვაჟის ცნობისწადილს.

„დიდხანს, დიდხანს ეგდო გურამი პირაღმა ზღვის ქვიშან ნაპირზე. დილის სიგრილე შუადღის მზის მცხუნვარებამ შეცვალა. მან თავი მიხბრუნა ციხის სიმაღლიდან გამომდგარი მნათობისაკენ და უცებ ელდანიერავითი წამოხტა.

ერთხანს უმოკრად იდგა და თითქოს სადღაც შორიდან ესმოდა: „ჩქარა წავიდეთ, გურამ, გამოქვაბულში, ზომ იცი, შე არაფერზე უარს არ გეტყუა, პირიქით, შე თეთონ გოზოვ, წავიდეთ უეჭველად. იქ მარტო ვიქნებით შენ და მე, მე და შენ“. შემდეგ გამოერკვა, ქვაშიანი ნაპირის ბოლოს ბილიკის დასაწყისი დაიწახა და სწრაფად წავიდა იქითკენ (მოთხრობა „ირინა“). ამ შედითაკიურთა ხასიათის ქმნილებაში მწერლის აქცენტი საკუთარი სულის მოულოდნელ გრადაციებზეა გადატანილი. იგი თითქოს ჩაბრუნდება საკუთარ სიღრმეში და მისი წიაღიდან ამოიწოდება განცდების უსაზღვრო სიყრდელ, რომელიც მხოლოდ მისია, მხოლოდ მისი ადამიანური სულიდანაა აღმოცენებული. იგი მიასწრაფოდა, უკეთ შეეცნო ადამიანი; შეეცნო უპირველეს ყოვლისა თავისი საკუთარი თავიდან, რადგანაც არ მოეძიებოდა დაკარგვისისათვის საკუთარ თავზე ახლომდელი არსება. ბოლოს და ბოლოს, მას სურდა დაეტოვებინა მეგობრებისათვის თავისი უტყუარი, გულწრფელი პორტრეტი...

უნ იცის, საიდან მოდის გურამ ჩრეულიშვილის დაუდევარი სულიკეთება, სისხლიდან თუ რაქმის დიდი მკადათიებიდან, იქნებ მავნებლობაში მიღებული აღწრნიდან. ფაქტი ისაა, რომ მრავალ ნაქლოვანებათა მიმართ იგი ბუნებრივი სიძულელით იყო შეპრული.

მწერლის მხატვრული სამუარის ეთიკური მოდულაციები გვაფიქრებინებს, რომ იგი სამსახურანი იყო ადამიანებთან მიმართების პროცესში:

პირველი მისთვის — მეგობრებთან ურთიერთობა. ეს გრძნობა არა ერთსა და ორ მოთხოვნაში იჩენს ძალღუხად თავს. იმისათვის, რომ ამგვარი მეგობრობა აღმოცენდეს, საჭიროა თანხვედრა ინტერესებისა, ტემპერამენტისა და ზნეობისა. მისთვის, როგორც ნამდვილი რაინდისათვის, მეგობრობას ერთი მიზანი ჰქონდა — შეხვედრათა სიხშირე და აზრთა გაცვლა, ანუ სულთა შეხება, რომელიც არ ითვალისწინებდა არავითარ ანგარებას. მეგობრობა მისთვის არ იმეებდა არაფერს, გარდა საკუთარი თავისა. მისში უნდა მოთავსებულიყო ნდობა, მშვენიერება და სიხარული...“

ჩრეულიშვილის გმირის სიტყვები: „...ჩვენ გვიანდა კარგად გადატარეთ მტრის შემტევი ქრავების ვეძებო“. და თუ ამ სიტყვების შემტევი ვერების ცოდნა და წიგნიერებაც დაადვენებდა მაღლს, ისინი, დაჩმუნებულნი უნდა ვიყოთ, ბედნიერნი სტოვებდნენ დროებით ერთმანეთს.

მეორე ზატი ურთიერთობისა, და მის სოციალად ზრგანული იქნებოდა მწერლის ამსაღლებული სულიანათვის — ესაა ურთიერთობა მშვენიერ და კეთილშობილ ქალებთან. სხეულითა და განცდებით ასე ვნებმორეულ ახალგაზრდა შემოქმედს ალბათ უნდა ჰქონოდა სწრაფვა სიუვარულისა და თუფანისცემისაკენ. ეს მისი მოთხოვნებიდანაც იგრძნობა. შესაძლოა, სიუვარული მათში მოცემულია არა როგორც სულის მდგომარეობა, არამედ, როგორც განწყობა მის მიმართ: როგორც ქერ არ მომხდარის, მაგრამ მოხალღუნელისა და განსაცდელის... და ბოლოს, — ურთიერთობა წიგნებთან, როგორც მუდმივად მას ემსახურებოდნენ არა ცოდნის პედაგოგიური დაგროვებისათვის, არამედ საკუთარი თქმის სურვილის გასაღვივებლად. კითხვა, ამ ტიპის მწერალთათვის, საკუთარი გონების წრთობის პროცესია და არა მისით უზნოდ ავსებისა. „წიგნის კითხვისას შეზოგჯერ ვეძიებდი ფაქრთ მდინარებს, შემაქვს ქაღალდეზე ან ვკარანობ, წინ და უკან სიარულის ემს, მე ვიღებ სხვისგან იმას, რისი გამოთქმა ისევე კარგად არ შემიძლია, შესაძლოა, ჩემი ენის არასაკმარისი გამოხსახველობის, ან ჩემი გონების სისუსტის გამო, მაგრამ ვიწყებ რაწერას, მე ვივიწყებ, უფრო სწორად კ, ვან. ვიზიღები წიგნთა საზოგადოებისაგან და ვთავისუფლდები მათზე მოგონებისაგან, რამეთუ მიპყრობს შიში, ჩემს ფორმასი არ შემოიჭრეს მათი გაყენა“ (მიშელ მონტენი) გურამ ჩრეულიშვილმა როგორც მწერალმა და მოქალაქემ, როგორც მწიგნობარმა მოაზროვნემ და ფსიქოლოგმა შესანიშნავად იცოდა, რომ ადამიანი სოცრად მერეუვა, არამდგრადი და მრავალსახოვანი არსებაა (ამიტომაც აქვს მას ისტორია). იგი მიხუვება ჩვეულებებს, მაშინაც კი როცა ეს ჩვეულება გრძნობის და გონების საწინააღმდეგოა... „არის განა რაიმე უფრო საცდარი, ვიდრე ის, რასაც უცვლელად ვხედავო ჩვენს წინაშე, — მონტენი გაცოტებული და აღშფოთებული აგრძელებს, — სახელდობრ, ერთი, რომელაც თავის შინაურ საქმეებში ხელმძღვანელობს არა მის ენაზე დაწერილი და გამოცემული კანონებით, არის რაიმე უფრო ველური, ვიდრე ხედავთ ქვეყანას, სადაც მართლმსაქმლებებია თანამდებობები იუღდება, ბოლო განაჩენი ხელზე ნაზღაურდება?“ ამ ტიპიულების მასშტაბები მისთვის დაუძლეველ ქიმერას წარმოადგენდა.

ბუნებრივია, სულ სხვა გადაუღმაზე წინააღმდეგობები ესახებოდა, თავისი ქერ კიდევ სრულად ახალგაზრდული ცხოვრების გზაზე



გურამ რჩეულიშვილს — ერთი მოთვანი სა-
ყოველთაო ამათის, მოძალტვული ინდიფერენ-
ტურობის, ენერგიული და მძალადობრივი ტრადიცი-
ების სრული ფერისცვალების და აქედან უაზრო
რიტუალად ქცევის საშინაობა იყო. გურამ
რჩეულიშვილის ყოველი კმინილება მოწოდებით
ვინაიდან განცდის რეალიზაციაა, ჭირად სიტ-
ყვანაშობელი ზღაპრებისაგან თითქოს განჩა-
დებულიც, იმდენად დიდია მასში თვითგამო-
ხატვის საბუნდავოდებული ღრთვით, სრულიად
მოვლადნულია შე გამაბნელები მწერლის ერთი
შედეგის ეპიზოდი, როცა მთავარი გმირი
მუნჯი ახმედი, უკვე დაუღწერებელია და თა-
ვისებურად ლამაზი ცხოვრების შორიდან ოც-
ნებით მიუღწევადელი აგონებს წარსულს.

რაოდენ სევდიანია მუნჯი ახმედის ბედნიერ
დღეთა მონაცვლეობა. ღილის მოვლადნული
პოვნა, შეიმდეგ მათი სიახლოვე, თანდათან სა-
ყვარლში რომ გადახარდა, საოცარი იმედი
შვილის ამ ქვეყნად მოვლენისა. დიდმა მწუ-
ხარებამ მაშინ დასადაგურა შეთევვის ქოხში,
როცა ბავშვი შევდარი დაიბადა. მალე ახმედის
მოხუცი მამაც — შეთევვე ქანებაც გარდა-
ცვალა და დიდ ტკივილს ახალი მწუხარება
დამატა. ერთ დროს სიყვარულით გამოხარვი
ქობი სიცოცხლის ხალისით სავსე ღილისთვის
გაქოხნულად იქცა. ვერ გაუძლო ქალმა მუნჯი
ქმრის დუმილს, მის საკუთარ არსებობა ჩაყა-
რულ, სიბოხსა და სიყვარულის სამარედ
ქცულ ცოცხალ ქანდაცებსა და ერთ დღეს
სამუდამად გაეცალა. დარჩა მუნჯი ახმედი,
ეს ზღვასთან უსაზღვროდ შეთვისებული მარ-
ტობა — საყვარელი ღილის გარეშე. გააზრა
დრომ. დაბრუნდა და დაუძლურდა ახმედი, ჩა-
მოქცა მისი ამოხურული კუნთებით დამშვე-
ნებული გოლიათური მხარბუკი. აღარაფერი და
აღარაფერ აცოცხლებდა მის ერთფეროვან დღე-
ებს — „და დაბრუნდა ახმედი, ზღვის წყალში
მხედველობის ნაწილი დაუარგა, ახლა კარგის
და ცუდის შეგრძნება აღარ იღვიძებდა ისე
ძლიერად მის გულში. მოდუნდა, დაივიწყა წინა-
დელი დარდი, დაივიწყა ის სიბარული, რასაც
იწყვედა სხვისი შველა.“

კიდევ გადიოდა დრო, და ახმედმა დაუარგა
ბაბა — თავისი ერთადერთი იმედი, მაშინ შე-
იკედლა მოხუცი სედა, ნახევრად გაფი მოხუ-
ცი ბაზრის ქალი და გადაგდებული ძაღლის
ღვეცი... ახმედი იქდა წელში მოხრილი ცეც-
ხლის პირის, ფიჩხს ქვეყდა, უბრადავ ნაღ-
ვერდალს, დაუსტებულ ძვლებზე დამჭვარ
ხორცად დაკიდებული ერთდროს ძლიერი ბა-
ცებებში თანგახორად მოჩანდა ალზე. ბრუ
ესეოდლა, მაგრამ მიუღწერებულს რატომღაც
არ სწეინდა თავისი უმწირობა, ვეღარცა გრძნო-
ბა“.

ახე და ამაყრად მობრწინდ მუნჯ ახმედს სე-
დას დამჭვარი და ცეცხლის ალზე მოცახცებ
მერდი ააღვლებს თითქოს. ფსიქოლოგიურად

საოცარი სიღრმითაა მოტყუარებული მო-
თხრობის ამ ეპიზოდში ერთი გაუცხო-
ებელია და ვნებაშიშკარად მხედველია შე-
ძინებული მოხუცი ქალის მწერლისაა შა-
ახლიებასა, მისი ხელის შეხებისა. ქა-
ლის მერტი მისთვის იმ ბედნიერ დღეთა ნი-
შანსვდითა, რომელმაც პირველად გააღვიძა მა-
სში ვნება და თავდავიწყების განცდა. მერტი-
თან შეხებით იწეა მისი სიყვარული ღილის-
თან და ბოლოს სწორედ ამ სიყვარულიდან
იწეა პატარა ბავშვიც, რომლის სიბოხც მას
არ ეღიროს. მოხუცი ახმედის დამცხრალ სხე-
ულში სიღვანელე ვნებამ კი არ გაიღვიძა, არა-
მედ სულ სხვა ზმანებამ.

„საღვაც გაიქცა მისი შეგრძნება, მას შემ-
დეგ აღარ ენაბა ახე ახლოს ქალის სხეული.
ახლა უუფრებდა და ოდესღაც განცდილი
მკრთალად უფორიანება მიბრუნებულ სხე-
ულს, ძაღლი კი უღოყავდა მღვენი ხელის-
გულს, სასიამოვნოდ ფობობდა. ნელა წაშოდ-
გა, ჩოჩვიო გადაქდა მოხუცი ქალის გვერდზე-
ისეე გაქცა ცეცხლი, დადხანს უუფრა, მერტი
დამჭვარი ხელი დააღო ქალის მერტიც. გაჭრა
გაღვიძებული შეგრძნება, მერტიც ცივი, უგრ-
ძნობელი იყო, გარეთ გაავრდნული ღვეცი, ისე
უნებრდა დანდებს. წელათრევიო გადაიქდა
თავის ადგილას ახმედი. ახლა სიწმინდის ვე-
ღარ ხედავდა, მხოლოდ გრძნობდა რომ სწყუ-
როდა. თუნგი მოიუფდა, სვაშდა დიდი, მიძიმე
ყლუბებით და უფორმო სიცოცხლე იმერობდა
მის სხეულს. ცივი წყალი გადადიოდა ყელში;
დევრებობდა გულზე. სხეული გრძნობდა, რომ
ის ცოცხალი იყო; ეს სიცოცხლე იქდა დანგ-
რეულ ქოხში, ნახევრად მიჭრალ ცეცხლიდან,
რომლის პირსაც იწეა ქალი, ეს სიცოცხლე
გრძნობდა, რომ ღვეცი, რომელიც გარეთ ვე-
ღდა, შემოვიდოდა და ხელისგულს აუღოყავ-
და, ცეცხლი, რომელიც ქრებოდა, ფიჩხის შე-
კეთებისას ისეე დაწეებდა თამაშს, ისეე გა-
ანათებდა შიშველ მერტიც, ღვეცის ენას და
კედელზე ჩამოკიდებულ ბადეებს“.

ამ მოთხრობის ბოლო სწორედ იმაშია, რომ
სიყვარულის პირველყოფილი უბრუნება და
მისი სიწმინდითა გაუცხოებრებული მწუხრი,
მწერლის შინაგანი რწმენის გულმწრფელი გა-
მოვლენის ნაყოფია, არა ზელოვნური სენტიმენ-
ტებითა და ორიგინალური თქმის პრეტენზიით
აღებულებლა.

იგი ბავშვურადაა შეძრული წარმოსახული
ფსიქოლოგიური სიტუაციებით, მაგრამ ისიც
მშვენიერად იყოს, რომ მუნჯი ახმედის სული-
ერ პოტენციალს ბედისწერასავით უნდა სდევ-
დეს თან ცხოვრების სევდიანი ფინალი.

ასეთია განაწინა ყოველი მწერლისა, რომე-
ლიც ღრმად გრძნობს და იცნობიერებს არხე-
ბობის ადამად ღვეციას.

მარტვილა ამ მოთხრობის გმირის ხასიათი.
მასში არ მოიძიება თუნდაც ნაპერწყალი ცუ-



ზესტენციური შიშით გამოწვეული ტანჯვისა. არც შინაგანი ფალოსოფიური მოწოდებაა მისი დაუნაწევრებელი აზროვნების თვისება. მუნჯია იგი, არა მხოლოდ ფიზიკურად, არამედ გონებითაც. მაგრამ, ძლიერა და მუხრია ის ადამიანური ინსტიქტები, რომელთა ჩვილი და სულთა წარმომავლობა საოცარი აქცენტებით აუღენს სიკეთისა და სიუპარულის იმპულსებს.

მუნჯი ახმედო, თავისი უცოდველი პრიმიტივიზმით და უთქმელი კეთილშობილებით მადლებს მიზეულ ქაჯახიშვილის მართალ აზღუდვას, რომელიც ასევე დიდი ტყუილის მტაროველი და განწმენდილი იყო. სხვადასხვა მათი რეაქცია ტანჯული ცხოვრების მიმართ, მაგრამ ერთთა, მათ საბრალოდ სულღებში დატრიალებული ტანჯვის დამწერებელი და ამოუთქმელი, არც თუ მეტრისთვის გასაგები და გულთან მისატანი აუტანელი სიმწარე.

გურამ რჩეულშვილის მხატვრული სამყარო არ არის დიდი. მას ეყო გამბედაობა, ეს სამყარო საკუთარ დაკვირვებათა სივრცით შემოესაზღვრა. იგი ერთი იმპაგანია, რომელიც არასოდეს, ან თითქმის არასოდეს თვალშიაქცობს თუ გურამ რჩეულშვილი რეალისტია დეტალების წარმოსაზრის დროს, იგი განუყოფელია დეტალების აღმოჩენის საოცარი უნარით. მისი, როგორც სიტუაციების აღწერის უდავოდ ტალანტის ნიშანი, მნიშვნელოვანი დეტალების გამოჩენაა. მან საკუთარ თავს ამოცანად დაუსახა უფრო ეყარანაზა და შთაგონებანი შეიკრავდელი, ვიდრე უჩვენებინა. ასეთი იყო მისი ესთეტიკური ფერმულის შინაგანი აზრი.

მოხელდება მოავარი დეტალია — ასეთი იყო მწერლის ზელოვნების ფორმა, ფორმა ესთეტიკურად ზოგჯერ არასრულქმნილი, მაგრამ ეოველოვან ძლიერა და ვნებამომადლებული. მასლის რთული ერთიანობის მიხედვით წარმოდგენა მკითხველსგან, მაგრამ ზუსტად შერჩეულ წარმომადგენლად უყავითაღებოდა.

იშვიათია თანამედროვე მწერალი, რომელიც მხატვრულ საშუალებათა ისეთი ეკონომიით იყოს აღბეჭდილი, როგორც გურამ რჩეულშვილია. ის, ვინც მტკნარდება იცნობს პროზის ტექნიკას, არ შეიძლება არ განაცვიფროს იმან, რომ „დადურდობის“ ავტორმა მოთხრობების ერთადერთი წიგნით შეისძლო ცხოვრების განფენილობისა და სისახვის დამარწმუნებელი ვაწყდა შექმნა.

მწერლის შემოქმედებოთა მეთოდის ანალიზი დაკვარწმუნებს, როდენ სრულყოფილია მისი კომპოზიციის ზელოვნება. იგი თავის მთელ რიგ მოთხრობებში, სულმოუთქმელად იძირება სიუჟეტის გულისგულში. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც დამორჩილებულია მკითხველის გრძობა და ვიღებდა და მიღწეულია გამართან თანაღმობის ვაწყდა, ავტორი თავის თავს ნე-

ბას აძლევს, მიბრუნდეს უნარ შეტრის წარსულის ზოგიერთ მომენტს, ჟანქრქრქრქრქრქრ, რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა მისცემს. გურამ რჩეულშვილის მხატვრული შთაგონება ხასიათისა თუ გრძობის რაღაც განსაკუთრებული ელფერის წარმოსაზრისაგან მისწრაფის.

მისი პროზის სუბტანციური ხასიათის კვლევისას არასაკმარისია აღბათ ეპითეტი „რეალიზტური“. რადგან იგი უფრო „პოეტური რეალისტია“. მისი ლირიკული მოთხრობები გარდაქმნის და ადამიანისათვის გადააზრებული სამყაროს წარმოსახვის წაღლით არიან შემსქნაღულნი. ვარსამეუროსათვის ფორმისა და რაც მოთავარია, რიტმის მინიჭება მისი შინაგანი პოეტური ნერვის აშკარა გამოვლენაა. შეუძლებელია ამ მოთხრობებში ნათლად არ იგრძნოს სამყაროს იდუმალი შოღანობით განცვიფრებული სულის თავგანწირული ეჭვა, შეფრქვა და შეგრთობინა ბუნება ადამიანური სულის ემოციებთან, ინდივიდუალური ცხოვრებანი ჩაერთო ღრუბლებისა თუ შიშის, ვაზფხულისა თუ ზამრის, სიკვამულისა თუ სიბერის ვრცელ რიტმებში — ან მასში შეერთებული პოეტისა და პროზაიკოსის იშვიათი ძალისხმევის დასტურია.

როდესაც იკონებ მწერლის ამ თუ იმ მოთხრობას, განსენდება ბუნებისა და ადამიანის უცნაური ერთიანობის უღრმესი წედობის ეპიზოდები. ბუნება აქ ადამიანის ფიქრსა და განცდებს მგწურავით ასდევნება და ერთადერთი მეგობარი გარდასახულია. აი, მხოლოდ ერთი მაგალითი მრავალთაგან — „ოხუთმეტი წლისა ზღვაში ღრმად შესულა ათენება და მეს, მისთვის წუალი იგივე იყო, რაც მიწა, უფრო მეტიც: ის აძლევდა თევზს, რითაც ცხოვრობდა. ზღვა მისთვის არც ღამაში იყო და არც უშრო. ზღვა იყო ის, ურთიანობად ცხოვრება ვერ წარმოუდგინა ახმედს. მისი სწორები ზღვისპირა ქაჯებში თანამობდენ, ის კი, თუ თევზობის დრო არ იყო, შეცურდებოდა ნავით შორს, დაწვებოდა ძარზე, მწე უწყავდა დაყუნოულ ბეჭებს, სიამოვნებისაგან ინაბეობდა ბიჭი“ (მოთხრობა „მუნჯი ახმედი“).

როგორც „პოეტური რეალისტია“, გურამ რჩეულშვილი გრძობდა, რომ ადამიანის ცხოვრება მხოლოდ ყოფითი წვრილმანებისაგან არაა მიქსოვილი, რომ იგი განუყოფელია დიდი გრძობებისაგან, საკრდური სულიერი განცდებისა და კეთილშობილი ალღუებისაგან. მან ისიც უკვად იცოდა, რომ ოცნება — სინამდვილის ორგანული ნაწილი იყო. უარყოფდა და არაღნათელა ოცნებისა, მისი უღამაზე. ის სივრცეებიდან სისტემატურა ვარდილება — სინამდვილის გაღარაბებას ნიშნავდა. ამ სინამდვილისათვის ადამიანური მშვენიერების წართმევა მას დიდ მკრებელობად მიაჩნდა. ამიტომაც მწერლის რაოდენიმე მხატვრული შედე-



ვრი ოცნების რომანტიკული ხელოვნებითა გამოაქრწილი.

როგორც უნდა ვცადა მას, შეუვალი ობიექტურობით სამარშეპოვლებული უოფილიყო (და ეს, მისი მრავალი მოთხრობიდან იგრძნობა), საყუთარი ინდივიდუალობა მაინც ავლენდა თავს, ამიტომ მისი ორიგინალური ადამიანური ნატურა ნებითა თუ უნებლიედ მოთხრობათა საერთო ქსოვილს ჩაეჭოსვა და ის გამოხატა, რამაც მასში მწერალი და მოქალაქე დაბადა.

არსებითად, მორალი, რომელიც მან თავის თავს განუსაზღვრა, მსუბუქად შეფერაილი ეპიკურიეზით აღბეჭდილი სტოიციზმი იყო. ცხოვრების ჩვეულებრივი რიტმიდან ამოვარდნილ ამ პიროვნებასა და შემოქმედს შეეძლო (და ეს მან თავისი არსებობის წესითაც დააშტაცია), გამოეცლინა თვითმყოფადი სულის უჩვეულო ძალა. სრულიად ახალგაზრდამ ინება გაშინა. ურებოდა სიკვდილს...

შესაძლოა, ეს იყო სიბრძნე (ნუ შეგვკაროთხს ეს უაღვასული სიტყვა). კეთილგონიერი და გაბედული ადამიანის საწყაულით აწონილი — ერთდროულად მოკრძალებული და უდრეკი, მოუბეზავი და ფაქიზი, და რაც მთავარია, სულით ხორცამდე ქართული.

ჩვენს წახულ ღირსეულ თანამედროვეთა მსგავსად, ამ ერთადერთი წიგნის შექმნელიც ისწრაფავდა დამოუკიდებლად გაეგნო საყუთარი ცხოვრების ბილიც...

...დაბოლოს, რამოკლებე არ უნდა იყოს ჩვენი ცხოვრების გზა, მაინც გვეძლევა დრო, ბელ-შესახებად შევიგრძნოთ გარეული საზღვრები ბუნებით ბოძებული საყუთარი „საყურობისა“, ანუ იმ სიერცისა, რომლის წიაღშიაც უნდა იფარფაროს ჩვენმა შესაძლებლობებმა...

ჩვენ ვითავილებთ, ან თუნდაც ვფლობთ რეალურ სინამდვილეს, ვსომავთ რა იმ უგრძნობელი ქაჭვის სიგრძეს, რომელიც საყუთარ ბედლებსა და ფეხებს (ვიწმლო სულსაც) მჭიდროდ შემოტანს...

რაოდენ სახიფათოა ადამიანისთვის ღრმა კენშანი სასომხილი კიოხის მოძალება — „წოფე ესაა ცხოვრება“ მხოლოდ და სულ, გამოაგნებლად განმეორებდადი, შეერული წრემუდამ ერთი და იგივე?...

სწორედ ამ ფატალური ადამიანური რილის განვრცობა, საყუთარ შესაძლებლობათა თუ წარმოდგენათა ნაჭუჭიდან ვასვლა სწავდა „დაკვირდობის“ ახალბედი სულის ავტორს, და ამიტომაც იყო აგი თავისი ცხოვრებით, თანამედროვეთა თუ შემდგომ თაობათა თვალში თითქოს არარეალური, უფრო დემონიდან ამოტყორცნილი და კვლავ მის იდუმალ წიაღში ჩაბრუნებული...

მისი სიცოცხლის აზრი მეროიკული სინამდვილის ძიება იყო, რადგან რეალობის უტრა-

რებულ ჩვეულებრიობას აღარ შეეძლო მისთვის მეგობრული ხელის განჭვრეტა.

მოძალბებული შინაგანი ნებისმიერობა, იმ ტრაქტიკორიდან მკვეთრი განზიდვის მარწყებელი იყო, რომელსაც მოთმინებითა და გულდინჯად მისდევდა ინერტული სინამდვილეს უკველ წაშს, ეს ძალა, მოვლენათა განვითარების ბუნებრივი მდინარების არშე მოქცეულით ემუქრებოდა, და თითქოს მწერალს უკველთვის სიბრბედობა და რაღაც სტიქიური გაბრძობება, რათა გათავისუფლებულიყო სტერეოტიპის მაცდური ლაციციასგან და დემონტრული ვნებათაღელვით შექმნილი „შეოდებლის“ სივრცეებისაკენ მიეშარა. მხატვრულ-ფილოსოფიური თვალთახედვა.

სინამდვილის ვნებაშიმქრალ ანარეგლთა სხვად გარდაკცევის კედრებითაა აღბეჭდილი „ბათარგვა ქმნარაულისა“ და „დაკვირდობის“, „მუნჩი ახმედისა“ და „უსახელო უფლისციხელის“ შინაგანი სათქმელი.

მეუბედვად სინამდვილის უშუალო განცდის მხატვრული გარდასახვისა, რაც ზოგჯერ იმავე სინამდვილის სურნელით უფრო იყო ცხებუდი, ვიდრე წარმოსახვის ძალმოსილებით, მის საუკეთესო ქმნილებებში მაინც თვალში-საცემია თანამედროვეობის კოცტური სუბსტანციის ძიება.

სინამდვილის ხელოვნების ქმნილებად ქცევა, მისთვის მაინც აღბრა წარმოდგენილი იყო იდეალურის მარად ახლობელი და მაინც უსაზღვროდ შორიული დუაბებრივი სიღრუტასაკენ ღტოლვის გარეშე.

არავან იყოს, რაოდენ ღრმა მნიშვნელობით იყო აღბეჭდილი მისი უკანასკნელი დღე. უჩვეულოდ გამძაფრებულად განცდისათვის, ზღვის აბობოქრებული ტალღების სახით, სრულიად ახალ შეგრძნებათა „დაგვიკონებსის“ ცდუნება გადააშთა და ისიც მორჩილად დაჟევა საყუთარ არსებაში გაშლავრებული ბედისწერის ძაბაღს...

ახეთ იყო მისი პორტრეტი, მისივე ჭიუტი ნებით მოხატული და წერტილდასმული...

...არას ხოლმე შემოდგომის დღეები, როცა ზუსტულის ზვამის მოთვთილობა უკვე გადაკლილია, გვიანი უამინდობა კი ჭერ არ დამდგარა, როცა ნიღლიან მარეზა, მზის რბილ, ფერმკრთალ სხავეში სუფევს დაღლა, ნაწი სევდა და სიმწიდე, თითქოს შერაგება სიყვდილთან...

ახეთ შემოდგომის დღეებად ლავლივებენ ჩემს წარმოდგენაში მშ.ანი წლები...

თითქოს ახარეტი ეღობება წინ საზოგადოების შინაგან უკველოვნებას და ადამიანებს არ იციან, რაღაზედ იმწუხარონ, იმავე დროს, კი, იგრძნობა რაღაც ამოუხსნელი, სულ უფრო და უფრო გამძლავრებული კრთომა და დაღლილობა...

გარეგანი კეთილდღეობა და შინაგანი წუ-



ხალი, ფრთხილად შემოპარული სკეპტიციზმი და მოულოდნელად დაკარგული რწმენის დაბრუნების წყურვილი, უკვლავებს საერთო ფონა კა — სევდა და მოქანცულობა (განა არ არის გალაკტიონის უკანასკნელი წლებს პოეზია ამის უკვლავზე უფრო მეტყველო ანარქული).

ამ არც თუ უწყალოდ ატმოსფეროს სულიერი განწყობილებიდან ამოიზარდა გურამ რჩეულიშვილის, როგორც მწერლასა და მოქალაქის მსოფლმეტრძინება. ანტიმასკა იგი ამო, უხსნელი ტყვიანობით განცვიფრებული და გატანჯული.

თუ მკითხველი მის წიგნს რწმენის გულწრფელი წყურვილით, მშფოთვარე სინდისითა და მოვალეობის, სიცოცხლისა თუ სკევილის საზრისის დაუმტყვარი კითხვებით აღმუცებული აიღებს ხელში — იგი უთუოდ გაიტაცებს მას და უფრო ახლოებული და თანამედროვე მოეჩვენება: ვადრე მრავალი აღვინადლო მწერალი იგი მშვენივრად იგრძნობს, რომ ეს იმ იშვით წიგნთაგანია, რომელთაც გულით ვერ დაივიწყებ და რომელზედაც იფიქრებ არამარტო ბიბლიოთეკებში, კაბინეტებსა და თუ არდატორიებში, არამედ ვნებების, ცდუნებებისა და ზნეობრივი კადილის ცეცხლზე შემომოდგარა ცხოვრების შეუბრალებელ დღედაღამებში.

მისი წიგნი — ერთი მთლიანი მონოლოგია, მონოლოგია კაბუცისა, რომელმაც შეძლო, თავის თავში დაეთრუნა ადამიანებისათვის ჩვეული თვალთმაქცობა და თავმოთეობა, უკველგვარა უაღბო ფერადოვანი სამოსელისაგან გაეშვივდებინა საყუთარი სული და გულის გულამდე გაეშინაგნებინა შეუბრალები რწმენიდან გამოტანჯული სტოკურა ზნეობრივი სიბრძნე — „შენს თავს უკველითვის ისე უყურე, როგორც მომავლადეს... თვალის დახამამების უმაღ შენ აქნება ერთი პეშვი ფერფლი, ზონჩი, საბელი, ანდა თვით საბელაც გაქრება შენა. საბელი — მხოლოდ მტვერი და არარობა“ (მარკ აგრელაუსი)...

შესაძლოა, ბერტი შორიდან, ძალიან შორიდან ეტრფოდეს და ელაცოცხოდეს ცივი გონებით გამოწვეული ამ შეგონების მადალ სიბრძნეს, მათი ცხოვრების წესად ქცევაა რთული და მძიმე, დიდი ილიას თქმისა არ იყოს. „უკ...

ველადე ეს ადვილი სათქმელია და მნიშვნელოვანი“...

თავისი თავისაღმი ამგვარი შეხატვისაგან უბოხ ანთებული გურამ რჩეულიშვილი მხატვრული ქმნალებებით ცდილობდა გაემყარებინა საერთო ეროვნული სულის რღვევაშეპარული ღრსებები. ამ დიდ სატყვარს უმორჩილებდა იგი საყუთარ შემოქმედებს, და რა საოცარიც არ უნდა იყოს, თვით სიცოცხლებაც კა...

დროთაშის გადასახედიდან თანდათან გწო-რდებოან, მაგრამ მაინც ძალუმაღ თრთიან შეენი წარსულის ფერდაკრული ბილევები, გულუბრველო საუვედურით რომ გახანებენ თავს, და შენც, თუნდაც ბედნიერი, მაგრამ რაღაცთ საოცრად დათრგუნული და წაღლიანი, გონის უმწყო ფაოტური ცდილობ შეაღწყო მესხე-რების დაბინდულ ლაბირინთებში ისე ღრმად, რომ უკან დასაბრუნებელი გზა ვეღარ იპოვო და დიდხანს, ძალიან დიდხანს იფარფატო უნეტარესი სივრცის წიაღში.

იქ, იმ მეროვანი სიმსუბუქის ბუნდოვან ბილიებზე შეუძლებელია არ აგედევნოს აღსარებასათვი გულმზურვად, ფლრმისი ტყვიანობა შოგონებული სევდა.

„მე, საბენო და არადილნო სიყრმისა ჩემი, საი მე თქვენ მწერანო სიუვარულისა, თქვენ დეოაბრეყო ნამებო! ვით განმშორდით მტრად მესხეულად! დღეს გიხსენებთ ვით ჩემი მიცალებულთ!“ — რა საოცრად ადამიანური და ახლობელია, სამყაროს იღუმალეუბისთან განდობილი ნიცშეს ზარატუსტრას ეს უსაზღვრო სანაწული...

გურამ რჩეულიშვილზე ფიქტი ამგვარი სინაწული სევდიანი განწყობილებითაა მოქსოვალა...

თბილისის ერთ საფლავის ქვაზე, ვითარცა აღრე ჩამქრალი რომანტიკული სიცოცხლის ემბლემური გამოხატულება, აღმტკილია რაშზე ამხედრებული კაბუცის ამაჟი და კეთილშობილა საღუბტი...

ზამთრისისრის სევდას მოუცავს ახლა აქ უკველადე...

აუბედურელ, ღრმა და ფერადოვან სიზრტებშია ჩაძირული თბილისის მშობლიურ კალთას შეფარებული საფლავის ეს დეოაბრეყო სიმუდროვე...

„ნატვრის ხე“ — რომანი

გივილი სვიანიძე შემოქმედოვნა...

ჩემს წინ წიგნი დევს, გატყვევებული უფრო-
დებით, დიდი ხნის წინათ წაქოხებული და მა-
ინც ახალი: გიორგი ლეონიძე, „ნატვრის ხე“.
იქვე მინაწერია: ურთობის მოგონებები.

ეს მინაწერი რაღაც საგულღისხმოს შეიკავებს,
სახელდობრ იმას, რომ თავდაპირველად პო-
ეტს თითქოს მთლად ნათლად არ ესმოდა ფა-
სი თავისი ახალი წიგნისა, ახალ ენაში ვადასა-
ხლებიან. მოგონებები და მეტი არაფერი? ნუ-
თუ უფრო დიდი განზრახვა არ ჰქონია „ნატ-
ვრის ხის“ ავტორს? ნუთუ ვერ გრძნობდა რა
გამოსდებოდა, რომ ამ თითქოსდა უპრეტენზიო
წიგნში თავს იყრიდა მოგონებებზე უფრო დი-
დი რამ, უფრო ამაღლებული და მარადიული,
ვადრე ნამდვილად მომხდარის გახსენებებზე
ავტოული ჩანაწერებია. არ შეიძლება არ მიმ-
ვდარიყო, არ შეიძლება, არ სცოდნოდა!

და მაინც „ურთობის მოგონებები“.
უფრო მეტად, გასცდება თავფურცელს თუ
არა, მერტობა ამ წიგნის რომელიმე ენარის
ჩარჩოვში მოქცევის გამო უფრო მკვეთრდებ-
და და აქარა ხდება. პირველივე ნაწილი წი-
გნისა, რომელსაც „შეშობლიურ ხეთა ჩრდილე-
ბში“ ჰქვია, თითქოს ამ ეკვას მკაფიო სურა-
თია. ჩვენ გვესმის ბორკნული მუთუქვა ახალი
მხატვრული სინამდვილის შექმნის ვნებით შეყ-
რობილი ავტორისა, რომელსაც კვლავ ვერა და
ვერ განუსაზღვრავს ენარი ამ წიგნისა, კვლავ
არ იცის, რა დარჩება, რომელ ცნობილ გან-
საზღვრებაში მოაქცეოს. მაინც რა არისო ეს
წიგნი, შემოგუჩივის და რა სიტყვას არ ეძებს,
რა ებითებს, რა შედარებას, რომ ბოლოს და
ბოლოს იპოვოს ზუსტად მორგებული სახელი.
ეს პატარა წიგნი ჩემი ურთობის მოგონებებია,
მამინდელი განცდილი და დანახული ქართულ
სოფელში. მინდა მკითხველს გაუფოვოდ, რო-
გორც სახილე ტაბაკი თუ ხაზალი და მთ მთ-
გონებათა ხილი მიუწილადღო. ეს ჩემი სიტ-

ყუები იმ განაფხელის დღიდან არის გამო-
ნაწერი, იმ წუარობიდან გამოწაფური, რომე-
ლთა თავზე მდგარ ნაგვწართა ხეიანში გულ-
ყუიოილა „ბიჭო-გოგონა“ მომხაზოდა, როგორც
თანამოსახლეს და მეგობარსო. ეს სიტყუები
ღურჭათვალა იებში მიპოვიანო. იმ მოოქროვლ
დღეთა ყუავალსურწილეთა ახლაც იხეე მესალ-
ბუნებანო. ის ფერადი ყუავილები გამომყუა
ჩემს სულს, ჩემ სიტყუასო. და ბოლოს — წუ-
ხილა: ხელქარად მომიხდა ამ წიგნის წერა.
სულ რამდენიმე თვეში მთლად ბოლოს კი —
ომახიანი შექაბილი: „ო, როგორ მიყუარს მუ-
ხლადი, ბედური, მადლარი სიტყუა! მშვენიერი
ხარ ხობოხო, ბოლო რომ გამოგჩნდებანო, —
ამბობს ხალხი, ვნახოთ რა ბოლო გამოჩნდება
ამ ჩემს პატარა წიგნს — ვაწფურცელის (ეს
უკვე უკანასკნელი ცდა „ენარის განსაზღვრი-
სა“ — წიგნი ვაწფურცელა).
ეტუბა მართლა ეტქარებოდა...

ამ წიგნის მერე დიდხანს ზომ აღარც უცო-
ცხლია.

ბოლო ქადილანი ფრაზა კი („ვენახოთ რა
ბოლო გამოჩნდება ამ ჩემს პატარა წიგნს),
სხვისი არ ვიცი, მაგრამ მე, როგორც მკითხ-
ველს, ამგვარად ჩამესმის:

ეს თავმდაბლური „ურთობის მოგონებანი“,
ეს ძიება ენარისა, ეს „სახილე ტაბაკი“ თუ
„ვაწფურცელა“, მხოლოდ ხერხია, საშოსელია
ლიტერატურაში ფართოდ გავრცელებული
ტრადიციული დესაწვისისა თუ პროლოგისა.
ამ წიგნის დამწერის ძალზე კარგად მოეხბე-
ნებოდა საქუთარი „ნატვრის ხის“ ფასი...

თუ „ნატვრის ხის“ მრავალრიცხოვან და მრ-
ვალმხრივ პერსონაჟებს ერთ დიდ სოფლად
დსახსლებულს წარმოადგენ, შეიძლება რომა-
ნის კონტურები მოიხილო. „ურთობის მოგო-
ნებებს“ რომ თავიდანვე ქვეშეცნებულად არ
მოეცქია მწერალს გარკვეულ ჩარჩოვში; მას



ხელი ქონდა ცხადი შესაძლებლობა უაღრესად თავისებური და კოლორიტული რომანის შექმნისა. მოდიო, ჩვენ ვცადოთ „ნატკრის ხეში“ რომანის დანახვა. ჩვენს წარმოსახვაში გავერთიანოთ ეს პატარა მარჯალიტები (მოთხრობები, მინიატურები, მოგონებები) ერთ მოლიან მხატვრულ ქსოვილად, ადვილბრთვით ერთი მოლიანი დეკორატიული დანადგარი, სადაც ამ პერსონაჟებში თავიანთი ავტოდიოტი, უმეინარო ცხოვრების დრამა უნდა გათამაშდეს და ვირწმუნოთ, რომ რომანში სწორედ ესაა, შევეთრად ნაძირქი. მსუფუე მონათხრობი შექმნილა სახეები პერსონაჟებისა, უვლას რომ თვალნათლივ ვხედავთ და ისე ახლოს მივდევართ მათთან, თითქმის სადაცვა ხელით შევიტებოდეთ, ისე ნათლად ვიხელებით მათ სულში, რომ დაფარული თითქმის აღარაფერი ჩანს და მოგონებები შეწერლისა ერთბაშად ჩვენს საკუთარ მოგონებებზე დაიკეცება. დიას, დიდი ხანია ჩვენ მათ ვცნობთ, ისინი ჩვენს გვერდით ცხოვრობენ და გაქრენ, აზრდღილებად იქცნენ, ოღონდ ჩვენს ხსოვნაში ვერა და ვერა წაიშალენ. ჩვენ მანამდე ვერ ვაპოვებთ სკლის სიმშვიდეს, ვიდრე კვლავ არ დაეკბრუნებოთ ამ აზრდღილებს და კვლავ სიცოცხლეს არ შთავებრავთ, ოღონდ ამცრად სხვა სინამდვილეში, მხატვრულ სინამდვილეში, წიგნის ფურცლებზე, რომელსაც ჩვენის ნებით „ნატკრის ხე“ დავარქვით, რადგან გვაგონა, რომ ეს პატარა ამბავი („ნატკრის ხე“ მხოლოდ ერთი ნაწილია წიგნისა) უვლასზე კარგად გამოხატავდა მთელი ნაწარმოების მათობს. ეს უკვე ჩვენი სამყაროა, ერთი მოლიანი და დაუნაწევრებელი, ნუ შეგვარბობთ უხვად გაბნეული ქვესათაურები, ნურც ის, რომ უკუდ ახლ ნაწილში ახალი პერსონაჟი შემოდის, ისინი ერთმანეთს სრულადაც არ ევანან, მაგრამ უკვლი მათგანი წიგნის ერთ საერთო მდინარებაში, ერთ კალაპოტში მოქცეულა. მიხუებთან ამ მდინარეს და ივლიან მანამ, სანამ რომელიმე ნაპირზე არ გაირიებთან, სანამ საბოლოოდ ძალა არ გამოვლდებათ და არ დაწებდებიან იმ უზენაეს ნებას, რაც კაცთა ცხოვრებას განაგებს. მაშ თუ მდინარე ერთი უფლია და ერთი მთავარი გუნისაყენ მიხსწრადი, ესეც რომანის მდინარებას გვაგონებს, რომელიც შრავალმბრავ განტოტვილი რომ აყოს წიგნის აქვს ამისი უფლები), მაინც თავის ზახზე მიდის და თავისი მთავარი მიზანი ამობრავებს.

მაშ ისდა დავარჩენია ვოქვათ, რომ „ნატკრის ხე“ არაც და არამც არ ვახლავთ მოთხრობების ჩვეულებრივი კრებული, თუმცა მასში თავმოყრბლი ბევრი ნაწილი დასრულებული მოთხრობაა, უფრო სწორად — დასრულებული მოთხრობა იქნებოდა, მარალა „ნატკრის ხე“ ნაწილი რომ არ იყო. „ნატკრის ხე“ ერთი მოლიანი წიგნია და იქნებ არც ისე და-

უწერებლად ედერს რომანი — „ნატკრის ხე“ და არც კემშორიტებისაგან უკან დასრულებული ცხრა მთითა და ცხრა მდინარეა და არც არ უწოდებენ დღეს რომანს — სიტუტბანს თუ უსიუფტოს, დიადოვანს თუ უდიადოვანს, კამპონიციურად შეწრულს თუ დაშლილს და დაქუცმაცებულს, უვმირის თუ გვირანს. არის ათას და ხუთასვევრდანი რომანება და მათ გვერდით არის თვით ორმოცდაათი ან ოცგვერდანი ნაწარმოებებიც, რომელთაც უკვლევგვარი მორიდების ვარტეშ არქუევენ რომანს. ალბათ, ნაწარმოების სული იგულისხმება, რომანის სული და მასშტაბი. ასეთ დროს მნიშვნელობა ეკლება სხვა კომპონენტებს ან სულაც მოცულობას, რაც, თავისთავად, ოდესღაც მჭირი როლს არ თამაშობდა რომანის ეანრის განსაზღვრაში.

რახე შერე რომანი „ნატკრის ხე“ ადამიანის ყოფის სეველზე? ან იქნებ სილამაზის ძიებაზე „უბადრუკ და უნიბუკ“ წუთისოფელში, ნისლივით უმობრარ და უქმ ცხოვრებაში? ან იქნებ ამის სიბარულზე, რომ ცხოვრება მაინც კარგია და ზედნიერი ვართ, რომ ამქვეყნად ერთხელ მაინც მოვდიოთ? ეს კითხვები კარგად შეიძლება გავრძელებს, რაც იმის დასტურია, რომ „ნატკრის ხე“ თავისი მრავალმბრავი განტოტება აქვს. ეს ბარჯალა ზეა, რომლის ტოტბიც, მსგავსად მოტიტკუებულ ქედზე ან ვედზე შემორჩენილი ოღესი, აქეთ-იქით წასულა, თავად უკველი ტოტი კი ცალკე ზეა, თავისი საკუთარი ძალითა და მიწაში ღრმად გაღმული ფესვით.

ლუი არაგონს გუთვნის ძალზე თავისებური წიგნი „ანრი მატისი, რომანი“. წიგნში თავმოყრბლია წერალები, შთახეტილებები, დღაურები და მიმოწერა, შენაშენები და ინფორმაციებიც კი — ფრანგი მხატვრის შემოქმედებაზე, მის პიროვნულ მსაიაზე და მაინც, ატორბი ამ წიგნს რომანს უწოდებს, რადგან მანაწინა, რომ ეს უკველივე მატისის ცხოვრებას უფრო სრულყოფილად წარმოადგენს, მისი ცხოვრება კი რომანი იყო, რომანივით მრავალმბრავი. ამ წიგნზე კრიტიკოსები წერდნენ, რომ ბოლოდაბოლოს „ანრი მატისი, რომანი“ მაინც რომანია ამ სიტყვის უფროთ ვაგებით, ჩვენს წინაშე ჩამოყალიბებული დღევანდელი რომანი, უველა ეანრს რომ ითვისებს და სათავისოდ მოაქცევს — პოემას თუ ფილოსოფიურ ებს, ღირკუელ აღსარებას თუ ესთეტკურ ანალიზს, ფიქრებს ადამიანური ყოფის არსზე თუ ნამდვილ ცხოვრებისეულ დოკუმენტს. უკველივე ამის გამო, არაგონის წიგნი მარტო XX საუკუნის ფერწერის სეკუფიურ თავისებურებებში ჩაწვდომას კი არ უადვილებს მკითხველს, არამედ ამ ლიტერატურულ ფორმასაც აწიარებს, დღესდღეობით რომ ეაღლებდა.



აქნებ „ნატარის ხე“ რაღაც ამგვარი რუმანია?

„ნატარის ხეში“ თავმოყრილ პატარა მოღბ-რობებს ერთი მთავარი რამ აერთიანებს: სოფელი, „უშინარო ცხოვრება“; აქაურები იშვიათად, ათასში ერთზელ თუ წავლენ სადმე და მხოლოდ მაშინ, როცა თავად ცხოვრების მუქვალუფნი გაუყენებთ შორეულ გზას (ოში, გაჭირვება, სახსრის ძიება), დანარჩენ დღეებს აქ ატარებენ. აქაურია მათი სევდაც და იუმორიც, რაც, კაცმა რომ თქვას, სულაც არ აქლიათ. ისინი მცირე ხნით თუ გავლენ კულისებში, რათა ისევ, განგების ნებით, ძველადგილის დაუბრუნდნენ და მოქმედებაში ჩაებნენ. უკველ პერსონაჟს აქ თავისი კუთვნილი ადგილი უჭირავს, ყველა ღირსეულია, ყველას საქუთარი სიმდიდრე, ანუ ადამიანური თვისებები გააჩნია, ყველა პირსუნება.

„ნატარის ხის“ სოფელში უნდა გათამაშდეს დიდი ცნებები, დიდი სევდა, შორადებულა და ჩუმი ცხოვრება, რომელიც გარეგნულად ჩანს შორადებულა, თორემ მთელი ქვეყნიერების გარკვერამით თრთის და ცახცახებს. აქ უნდა დაიხადოს ის შედარებები, ის ხუმრობა, ის „სიტყვის დაფრთხილება“, რომელიც მართლაც თავისთ იხადება და რომელიც ზადალს ძნელად მოუძებნი. თავისით... ამ ხალხს სადა აქვს ან იმისი დრო, ან წადილი, ან გული, რომ სიტყვა ეძებოს, მის სიღამაზე, შედარების მოხდენილობაზე ან უწყინარ ხუმრობაზე იფიქროს. ყველაფერი მამა-პაპათავე წამოსულა, ყველაფერი მათ უბჭვეუ გაჩაბხულა უბჭველესი მიწა კვებავს და სიტყვაც ამათ ხელში მხოლოდ იარაღი გამხდარა, სავანგებო დროს, სავანგებოდ მოსამზარი.

„ნატარის ხე“ წარსულის აჩრდილების მოხმობა. ვარაუდობენ აქ რაც-რაცობით გამოიკვეთიან ხარკის ბურსიდან, რათა თავიანთი უბირი, უშინარო ცხოვრება გაითამაშონ: ჩითოსკაბიანება, თავშალიანები, ფარაქიანები, ტუაუჭიანნი, ქალაქიანნი, უცნაურად რომ გაპარულან, უნებებლად რომ დაუტოვებიათ აკვანი და ჭარა, ბოსტანი და თონე, ვენება და მიწეორი, დამწებულები, უღმერთო ჭაფით დაწრტალები... ჩვენ უნდა ყველა მათგანის ცხოვრება თავიდან ბოლომდე ვნახოთ, უფრო სწორად კი — მიმწებრი, შემოდგომა მათი ცხოვრებისა. ისინი ჩვენს წინაშე დასრულებულნი, დაკაცებულნი თუ დაქალებულნი შემოდიან. მათ უკან წარსული იგულისხმება, თუმცა ან წარსულს ან ორიოდ შტრისიხით ახადგენს მწერალი, ან სულაც არაფერს ამბობს. მაგრამ საბერად გამოკვეთილი მათი ახლანდელი დღე წარსულსაც ისე ცოცხლად ახლადგენს, თითქოს ყველაფერა ჩვენს თვალწინ მოხდა. ჩვენ ვიყავთ, რა გზით მოვიდნენ ისინი აქამდე, ვადრე ბოლოს ამ წიგნის ყდას გადაშლიდნენ და პერსონაჟებად შემოვიდოდნენ, მათ

ახლა ჩვენს თვალწინ, ანუ ამ წიგნში, სიკაცხლის, წუთისოფლის დარჩენილ ცხოვრება უნდა გაითამაშონ, ამიტომ უბჭველად „ნატარის ხეში“ დასასრული გარდუვალია: ბოლოს სიკაცელი უნდა მოვიდეს, სიკაცელით უნდა დასრულდეს ყველაფერი. „დალი, სიკაცელი გვერითი გვიხის!“ — ეს სიტყვები „ტამპურაში“ ითქმება, მაგრამ უკველა პერსონაჟის ცხოვრების წესს განსაზღვრავს. ყველანი სიკაცელის შვილები არიან და ან სედეით, შიშით თუ ბორგვით ელიან სიკაცელს, ან ისე უფერტიანულად და შევებით ნებდებიან, თათქოს ამჭვეუნად მხოლოდ ამიტომ, მხოლოდ სიკაცელთან შესახვედრად მოვადნენ.

„ნატარის ხის“ პერსონაჟთა სამყარო მრავალფეროვანია და ისინი სიკაცელითაც სხვადასხვანაირად კვდებიან. ისდა დაგვრჩენია ვთქვათ, რომ სიკაცელი ამ წიგნის ერთი მთავარი პერსონაჟია — იგი სიკაცულებსთან ერთად მიმსუება პერსონაჟთა ცხოვრების გზას, „ვერდიო უღის“ მათ და თავის რიგს ელის, ელის ამ წუთს, როცა მისი დროც დადგება, რათა კაცის ცხოვრება ისე დასრულდოს, როგორადაც იცხოვრა ამ კაცმა. ყველაზე უნაზეს და პოეტური წუთებში, სიკაცულის ყველაზე ნათელ გაუფლებიანს იგულისხმება ეს გარდაუვალი დასასრული და მთელი ამ წიგნს წარმავალობის დიდი სევდით მოსავს.

მაგრამ ვიდრე სიკაცელი მოვიდოდეს, მათ ცხოვრების დიდი გზა უნდა გამოიარონ და სიკაცელსაც დადლილნი შეხვდნენ, როგორც იღლება სადამოს შტე, დასალაერთან გადასულა.

„გამოუცდელი პერსონაჟის ხელი“

რამ აიძულა უკვე ხანმოთქელი პოეტი, მრავალი დიდებულნი ლექსის ავტორი, დიდი შინაგანი ენერჯიის პოემების შემქმნელი, პროზაში გადასულიყო? ამგვარი რამ ლატერატურაში ხშირად ხდება, მაგრამ უმეტესად იმ ასაკში, როცა ავტორი ჭერ ისევ თავს ახლდაჭრად გრძნობს, როცა ჭერ ისევ ყველაფერი წინა, უარეს შემთხვევაში — როცა ავტორის ერთ ტანში აშკარად არ მისდის საქმე ყარგად, მეორეზე კი იტყვიან, ახლა კი თავისი თავი იპოვაო. გიორგი ლეონიძეს „ნატარის ხეში“ თავისი თავი არ უპოვია. ის, რაც პოეზიაში შექმნა, ერთ დიდ შემოქმედს ეყოფოდა. აქნებ კატაქლიზმით აღსავსე დრომ უყარანას ტანის შეცვლა? ეს ბომ სამოციანი წლებია, ფანტელობათა მკვეთრი გადაფასების წლები, ახალი თაობის მოსვლის წლები, რომელთაც ყარგა ზანს ვერ გაუგო უფროსმა თაობამ. ან აქნებ იმიტომ მოხდა, რომ გიორგი ლეონიძეს დაწერილია ჭქონდა ისეთი ნაწარმოებებიც, რომელნიც სამოციანი წლების მერე შეიძლება არც დაეწერა? მაგრამ ვიღას არ ჭქონდა? განა



ბევრი ვინმე გადაურჩა აუცილებელ ხარკს, რომლის გარეშეც, თავის დროზე სტრაიქონსაც ვერ დაბეჭდავდა, ანუ შეიძველთან მისვლის უოველგვარი საშუალება მოგვესპობოდა. მაგრამ წუ ვუადრებო „ნატურის ხეს“ და მის ავტორს, თითქოს „შექმნილა სიტუაციის“ ნაყოფი იყოს. ეს წიგნი უმაღლესი შთაგონებით არის, ბო- გავას, შემოქმედებითა ვნებით დამუშავულა- ეს წიგნი დიხაბ დრომ დახადა, მაგრამ მისი დრო ბოლოს და ბოლოს აუცილებლად და- გვებოდა. ამიტომ არის, რომ გიორგი ლეონიძე- შემოქმედი უაშვანოდ უყვრ წარმოუდგენელა- „ნატურის ხე“ რომ არ ყოფილიყო, რადაც დიდი რამ დაგვადლებოდა ჩვენც და მის ავ- ტორსაც, ეს წიგნი დაუოკებელი შემოქმედ- ბითი ენერჯიის ნაყოფია და ეს ენერჯია აუ- ცილებლად უნდა დეხარქულიყო, თანაც ცხო- ვრების მიმდებარე. იქნებ ამიტომ მოუღდა ავ- ტორს ხელჩქარად ამ წიგნის წერა. — არ გი- გორც თვითონვე გვიხებლს? იქნებ მისი მო- უსვენარი სული ინტუიციით გრძნობდა სიყ- დილის სახალკვებს: ყოველი ადამიანი ზომ ზოდოს და ზოდოს მუტრნაღზე უყუთ გრძნობს საყოთარი ენერჯიის საზღვრებს. ასე ჰგონია ამ კიბხეზე პასუხის მოძებნას დიდი მნიშვნე- ლობა არცა აქვს. რაც მნიშვნელოვანია, ის უყვრ კარგად ვიცით: ჩვენ გვაქვს კართულად დაწერილი წიგნი, რომელსაც „ნატურის ხე“ ჰქვია და უნდა გვიხაროდეს, რომ დმერთმა ამ წიგნის გარეშე არ დაგვარჩინა.

ყოველ დიდ წიგნს თავისი კუთვნილი ადგი- ლი უქირავს და მის გარეშევე შეცვლის. ვერც წარსულის დადი წიგნებიდან, ვერც აქიდან, რაც ხვალ დაწერება.

ყოველი წიგნი, რომლის დაბეჭდასაც ჩვენი ხალხის შემოქმედებელი ძალმოსილებდა, ჩვენი ცივილიზაციის სიმაღლე და ასაკი განაპირო- ბებს, აუცილებლად იხადებდა, და თუ ამახ ერ- თი რომელიმე ავტორი ვერ აკეთებს მისი გა- მო, რომ ან ძალა არ ეყო, ან ამ ქვეყნიდან იმაზე ადრე წავიდა, ვიდრე ეცუთუნოდა, ან სულაც ვინმემ გაუყენა იმ ქვეყნის გზას, მო- დის სხვა, თუნდაც წლების მერე, და წინაშეა- ლის ვერდასრულებულ საქმეს დასრულებს. ლიტერატურა შემკვიდრობითია, იგი ცარიელ ადგილას არ აღმოცენდება. ყოველ წიგნს ჰვავს თავისი წინამორბედი და თავისი შთა- მომავალი. „ნატურის ხეც“ დიდი წინაპრების შემკვიდრეა, მის ძარღვებშიც წინაპართა ხიხხ- ლი დედს...

შემკვიდრებები?

რა დიდმა დრომ ამ წიგნის დაწერაიდან გაი- არა?

შემკვიდრებებიც აუცილებლად გამოჩნდებიან... შემკვიდრებებზე ილაპარაკებენ უფრო მავნი, როცა დრო ყველას თავის კუთუნად ადგილს მიუტანს და შემკვიდრენიც „წარსულის აჩრდი- ლებს“ შეუერთდებიან.

ამგვარ დროს ძალზე ადვილია ზოლმე/ლა- პატარა.

საკრებულო

ამ დროს შიში ქრება, შიშის მიწვევებიც ლიტერატურას მუდამ თან სდევს.

კაცმა რომ თქვას, იქნებ სწორედ შიშია, რაც უოველ ნამდვილ მწერალს ზელში კალამს ააღებინებს ხოლმე?

„გამოუცდელი პროზაიკოსის ზელი“ არ მე- ჩვენება შემთხვევით, ან ცრუთავდაბლობით ნათქვამ სიტყვებად. მწერლები ზმირად შემოგ- ვრადონენ ზოლმე, მე უღირსმა ესა და ეს დაეწერეო, მაგრამ საყოთარი ღირსება მუ- და მეითხველზე უყუთ მოეხსენებოდათ. „გა- მოუცდელი პროზაიკოსის“ სიტყვებში მართლა ექვს ეხედავ და ამ ექვს ოდნავადაც ვერ აქა- რწყულებს ომბიანი შედახილი, იქვე, ორიოდ სტრაიქონის იქით: „ვხატო, რა ზოდო გამოჩნდება ამ ჩემს პატარა წიგნს — ვახუტრედელისა“. გამოუცდელი პროზაიკოსის ზელი“ მაინც ექვად რჩება. შემდგენ ეს ექვი ხან აქ გამოკრთება, ხან იქ და უნებურად გაი- ფიქრები: იქნებ ამ წიგნს თავისთავადობას სწორედ ის ანიჭებს, რომ „გამოუცდელი პრო- ზაიკოსის“ ზელიდანა დაწერილია. ყველაფერი აქ ოსტატის შექმნილია, ოღონდ იმ ოსტატისა, რომელიც წერას ატანალივით მიდიოდა, ოღონდ თვითონაც არ იცოდა საით, და თავის უშიდი- რებს ინტუიციას მიწოდებოდა, ძერწავდა და ძე- რწავდა ათასობით დეტალს, რომელიც ამ ერთ პატარა წიგნს თავს ასდიოდა, ბევრ სხვა წიგ- ნსაც განსვდებოდა და კადეც დაარჩებოდა. ეს არ არის წიგნი, რომელიც იმ სახლს ჰვავს, უყანასწელი ავტორიც რომ მოახმარეს, რათა კედლებს სახლის საზე მიეღოთ, უყანასწელი კრამიტიც კაეებზე ატანეს, რათა სახურავი სახურავი ყოფილიყო. აქ ავტორაც, კრამიტიც, და კორიც, იმდენი დაგროვილა, სხვა სახლსაც ააშენებ, სახლს კი არადა სახლებს. თვითონ ოსტატაც არ დადილია, ძღვეამოსილივით დაე- ცქერის და გეუბნება, აა, ჩამოდენა რამ შემს. ძღვებაო. აქ ყველაფერი თითქოს თავისთავად ზდება, წინასწარ გამოზნული და გააზრენული, ფორმის მზრტი, არაფერია. მოდის ადადეგული ოორი და თავის გზაზე მოაქვს ქვა-ლორდი, რწყავს ივრისპირა ქალებს, გადადის ბადეში და მსუყე ლამს ტოკებს. ამ მდინარის შერე- რება არაა ქვიარის არ შეუძლია. ის მხოლოდ ნებაზე უნდა მიუშე, ენდო და ხან ალტაცე- ბოლია, ხან შეძრწუნებულმა უყურო, ვნახოთ რითი დასრულებება ეს მოვარდნა, ვნახოთ რას წავგარომებს ან რას დავტოკვებსო. „გამოუ- ცდელი ზელი“ ოსტატის ზელი ყოფილა, ნიჭმა, დიდმა და დუთით-ბოძებულმა, თავისი გაიტა- ნა, ყველაფერს ეს ნიჭი განავებს და არხად, არცერთ დეტალში წახაბი არ ჩანს „ყეთებისა“, ყოველვე მუნებრთავდ მოდის, მუნებრთავდ იხადება, მუნებრთავდ ცხოვრობს და ქმნის ფორმას საყოთარი ცხოვრებისა. ის კი არა,



ილუზიაც კი გეჭმნება, რომ წიგნის დაწერა ასე ადვილი უოფილა, რომ შთაბერა ზურგზე სურვილია, მოზღვავებული ენერჯია და მერე უოფილივე თავის გზით წავა. ეს მაცდუნებელი და ვერაფერა ილუზია ბოლომდე მივყავებ, რადგან ავტორიც გზადაგზა ყველაფერს გაიო- ლებს, გუბნებს, რომ მას არაფერი გამოუ- გონებია, რომ პერსონაჟები, რომლებიც თავის რიგს ელოდებიან და ბოლოს შემოდიან კა- დეც, სულაც არ არის მისი ფიქრის, შთაგო- ნების, აზრების და გამოხატვის ნაყოფი. ისინი ნამდვილად იყვნენ, არსებობდნენ, იცოცხლეს, იცხოვრეს, გადიეს თავიანთი წუთისოფელი და თითქოს ისევ იქ წავიდნენ, სადაცაც მო- ვიდნენ.

ყველაფერი ნამდვილი უოფილა, ყველაფერი უყვე მომხდარა ავტორის თვალწინ, ყველაზე ზედნიერ დროს — ურმოებისა და ავტორის ის- და დარჩენი, კეთილსინდისიერად შიგონის („პრემიის მოგონებები“), ჩახატოს წიგნი, გამოაქვეყნოს არაღიარებულ ქვეყანაში, ხელახ- ლა გააცოცხლოს წიგნის ფურცლებზე.

რა ადვილი უოფილა ყველაფერი!

მაგრამ ნამდვილად არსებული პერსონაჟები მართლა ასე უწყობენ ხელს მწერალს წიგნის წერას? მართლა ისდა დავარჩენია, რომ გა- ხსენო და ვადმოხატო? იქნებ მხოლოდ დასა- წყისშია, მხოლოდ ერთი წუთით არიან ისინი გამოსადგენი, რათა იგონო, რა გინდა, სი- დან მოღიბარ და რისთვის იწყებ წიგნის წე- რას, მერე კი, ამ წუთს რომ გასცდები, და- მარების ნაცვლად ხელს გიშლიან, წარა-მარა წინ გადგებიან, გასაქანს არ ვაძლევენ და პრეტენზიულად მოიპოვენ, რომ მათი არსე- ბობა წუთითაც არ დაგაოწყდეს? თუ ჩვენ ვართ, ჩვენ უნდა ვყოფი, — ამბობენ ისინი —

ყველაფერი ხომ ჩვენ შთავაგონებ... და თუ ამ, ჭერ უაღვირუდად, მერე კი ერთხმად წამოსულ ხმებს უერთს არ ათხოვებ, ისინი მოგ- დევენ, როგორც მოხდებდნენ სასფლაოდან გამოქვეყნულ ადრას მიცვალბებულთა არაღიარე- ბა. ამ დროს მწერალი უძღურია, ვერ დააქე- რებს თავისი წიგნის პერსონაჟთა „კანონიერ ავტორებს“, რომ ახლა, რაკი წიგნს ფორმა ეძ- ლება, უყვე სხვა კანონები, მხატვრული სინა- მდვილის კანონები იწყებენ ამოქმედებას. დე- ტალები შეცვლას ითხოვენ. რადაცის გადაგ- დება ხდება საჭირო, რადაც კი აუცილებლად უნდა მოგონო, რადგან ისე არაფერა უბდება წიგნს, როგორც მხატვრული გამოხატონა, „მა- რათი ტუფილი“. მხატვრული სიმართლე გა- ნიერყო, გაფართოვდა და ცხოვრებისეული სი- მართლას ჩარჩოებში აღარ ეტყვა. „პროტოტი- პები“ უყვე „ზედმეტო პერსონაჟები“ გახდნენ, ზელს გიშლიან, საშინელ დარაქებად დანან და სულ იმის შიში აქვთ, რამე არ მოგაწყვიროს ისეთი, რაც არ გაგვიკეთებიაო. ეშინიათ ერთ- მანეთსაც, იმცხოვრებისაც, რომ მართლა გა-

მოიარეს და იმ წიგნისაც, რითაც უნდა გაყ- ცხლდნენ შთამომავლობის წინაშე. არ ვიცი, ასე ებრძოდნენ უნდა მხატვრის ხის“ ავტორს ურმოებისდროინდელი შეგონებები, მუშობლები, ახლობლები თუ შორეულნი, მაგ- რამ ის კი, სხვა მიუხეველებთან ერთად, ძალზე მზიხლავს, რაც ავტორის გამოხატონი მგონია, რაც მხატვრული ფორმისთვისაა მოხმობილი და ნატივად ნაწერის სახით წარმოგვიდგება წიგ- ნის პირველიდან ბოლო ფურცლამდე. მაშ ის „ჩაურევლობა“ ავტორისა და ის ინტუიციო- რი მგზნებარებაც მატურაა უოფილი... ეტყო- ბა ყველაფერს მაინც ოსტატის ხელი, გული და გონება ვანაგებდა. ოსტატმა კი დაქანა უოფილივე: „გამოუცდელი ხელიც“, რადღერა სინამდვილის ბორკალებიც და იმ ენარის კა- ნონებიც, რომელიც პროზაში, არცთუ ისე ად- ვილად გადაინერგება: პოეზიის კანონები, ის- ტატი ყველაფერს დღი ვნებით ხარკავს და ულანავს, სახელიად არაფერს იტოვებს და წიგნშიც ყველაფერს მსუყე ომშივარა ასდის, „როგორც სამჩობე ქვებს ომშივარა“...

ცივი დრო და გრილი მიწა

სიკვდილი ამ წიგნში პერსონაჟთა ცხოვრე- ბის ბუნებრივი დასასრულია. ბრმა შეთხვევის გამო იქ არავენ კვდება. ცხოვრების გზა უყვე გაილია, და, ცხადია, სიკვდილი აუცილებლად უნდა მოვადგეს. მაგრამ რაკი პერსონაჟები სუ- ლაც არ მკვანან ერთმანეთს, რაკი ყველამ სხვა-სხვანაირად იცხოვრა, ზოგი პოეტა იყო (პოეტური სფლით გაზრწინებულთა, მაგრამ არა რითმებით მოლაპარაკე), ზოგი ყომრალი, ბო- რკი და უსმინარი, სიკვდილიც სხვადასხვანა- რად „დავარჯინებს“ მათ ცხოვრების. პოეტები „პოეტურად კვდებიან“, უსაღმო, ცხადრუ- ბლული, უყეტური პერსონაჟები სინაწულს კი ტოვებენ, მაგრამ ბუნება, სილამაზე, ბუ- ნებისა, მათი სიკვდილის მიმართ გულ- გრილია. რას ნიშნავს პოეტური სიკვდი- ლა? ხელფურხად ხომ არ იქნება პო- ეტური ვარემო იქ, სადაც მხოლოდ წასვლის სივდა უნდა სუფთადეს? მწერლის ახარება ხომ არ არის, რომ პერსონაჟი მაინც და მაინც აუვაებულთა ხის ქვეშ მოკვდეს? ვიორკი ლე- ონიის ნიჭის ძალა აქაც გვაშუოდებს და გვა- რწმუნებს, რომ ყველაფერი ისე ხდება, რო- გორც აუცილებლად უნდა მომხდარიყო. პერ- სონაჟები ისე კვდებიან, როგორც უნდა მომკ- ვდარიყვნენ, მწერალს არაფერა შეუძინავს და, კაცმა რომ თქვას, რად უნდა შეუძინა: ვანა ცოტა კვდება ამქვეყნად სწორედ იმ დროს, რაცა ჩიტები მღერაინ? გაანია მწერალი ამ დროს რას დაინახავს. მწერალს ყველაფრის უფლება აქვს. შეუძლია მიცვალბების წინ უხბლავი ფარდა ჩამოაფაროს და არც თავად



გაიხედოს ვარცო; შეუძლია მიცვალებულს თვალი აარიდოს და სახლის წინ მდგარი აუვაკუბული ტყეშალა შენიშნოს. ყველაფერი და-მოკიდებულა მწერლის პოლიციანზე, სტილსა და საოქმედოზე. „ნატყრის ხის“ პერსონაჟები, როგორც ავტორი დასაწყისშივე გვეუბნება, უცნაურად გაიპარნენ ამ ქვეყნიდან, უნაებულად დატოვეს აკვანი და ქარა, ბოსტანი და თონე, ვენახი და მიწდორი, რადგან ელემენტო ჩაფით აუვენდ დაწრებულები და ახლა ისე მიჰკერძან შობილაურ მანას, როგორც მგერდს ჩაიკრავდნენ თავიანთ ბაღლებს.

ამ წიგნში საყვდილა არ არის ტრაგედული აქტი. საყვდილი ბუნებრივი, და რუ შეიძლება ითქვას, უბრალო დასასრულია იმ ცხოვრებისა, რომელიც ადამიანმა გაიარა. აქ არც მწე-ლია საყვდილი. მწელი თავით ცხოვრებაა და ტრაგეში უფრო ყოველდღიურ ყოფაში ჩანს. ვიდრე აღსასრულის წუთებში. უფრო მეტად: ამ წიგნის პერსონაჟები ხშირად საყვდილს სხანაყით მოვილიან, ოცნებობენ საყვდილზე-რომელმაც უნდა გაათავისუფლოს ისინი, რადგან სხვაგვარ თავისუფლებას ვერასოდეს ეღარსებოან, უბედურება ის იქნება, რომ ეს შებოკალი ცხოვრება დაუბრუნებლად გაგ-რქმედდეს, ანუ საყვდილი სულაც არ მოილო-დეს. ვაყისხენით ერთი საგულისხმო დიალოგი დაიკავს ელემენტოსა და მეოცნებე ელიოზს შორის.

უსაქმური დიაცანი ელიოზს სთავაზობს — ვეშა წყარო დალიე, წამალიეთო მოგზობდებო.

- სად არი ეგ წყარო?
- თერთობიანის მთებში.
- რის წამალია? — შორსხვად იყოთხა ელი-ოზმა.

- წამალი კი არა, უყვადებოან
- უყვადებო რა არის?
- სულ ცოცხალი იქნებიან

და ამ ჩვენ გაპარწუნებს მომღვერო ფრანა ავტორისა და პასუხი ელიოზისა, გვაპარწუნებს სწორედ თავისი უბრალოების ტრაგეშიით, ლახვარდაკრული, შემზარავი სიმართლით...

„ელიოზო შეკრა, უყან დაიხია.

— არა, არ მიწდა! რათ მიწდა ამ ტანჯასა და სიღარბეშია?!”

პირველა, ვინც ამ წიგნში კვდება, სწორედ მეოცნებე ელიოზია, ნატყრის ხის ძიებას გა-დაუოლილა, სადღაც ტყეში, უნებაში რომ გა-იფიანბა, უნებით აუვაკუბული ხის ქვეშ გაი-ყინა.

„— მართლაც, ისეთი ღამეზე ზე ამოერჩია საწყაულს, რომ იმის დანახვას არაფერი სჭო-ბდა. უნებას მოერთო ათასნაირი უვაკილებით, არშეებით, რუშებით, ქინჯალებით, სულ და-სურათებულა იუოო, — ამბობდა ტყის მყვე-ლი ბოდაველა, რომელიც შემოხვევათ ზედ წამოსდგომიდა გაყინულ ელიოზს ზნელ ტყე-ში.“

და ბოლოს ისევე სულის შეწყვეტლ დედა-ლი: „ელიოზს კუბო თავისი მცვალებულს ლის ფიცრებიან შეუარეს“.

ამ წიგნის პირველსავე ფურცლებზე პოეტი კვდება, აქი ავტორმა სწორედ ამ მოსახობის დასასრულზე ვკითხვარა, რომ პოეტები მარტო ქალღმღე რთობებით მოლაპარაკენ არ არი-ან, რომ პოეტური გულით და დიდი ოცნებით გასხავსენებულა, სხვაკ ბევრი დაღის დედა-მიწაზე. ეს მიწაშენება იმაზე, რომ წიგნში ი „სხვანიც“ შეგვხვდებიან. რომელნიც სულაც არ მგვანან ელიოზს, თავანთი ბორგი ხანაააი აქეთ, მაგრამ მაინც პოეტურ სულის ატარებენ: მეტელე იაგორას „წინასწარ ერთი ბოთლა ქა-ტის არაფი დაღლია და თავი ჩამოებრჩო სახ-ლის წინ, სწორედ ამ ტირილზე. რომელიც ძალიან უყვარდა მწეანიანობის გამო“. ეს ის იაგორაა, რომელიც ქალაქში შეებდომდ ადგა-მეტე ვეარაც ქალაქს შერჩა, ევლარც სოფ-ლელი გაზდა და დარჩა „მწეში, გარაყული, მარტოდმარტო. ეული“. მოხუცმა გუონისდგედა ნინამ საყვდილის წინ ითხოვა უანას ვადამა-ხედეთო („მომხუცო გუონისდღდის საყვდილი“) და ხამაყით გაიფიქრა, რომ ოცო წელიანამ ადო გუთანი ზელში, მამ სამოცო წელი სჭერიალ უნავს, ხალხი დაუბრებოან...“ მოელი თავისა ცხოვრება ჩირკმა და ჩაყოტელამ ერთმანეთის მღერვაშა გაატარეს. უღობებულა ჩაყოტელა სისხლს უშრობდა მეზობელ ჩირკს. მაგრამ მოხდა სასწაული, სიყვარულმა სხლია მტრო-ბას. ჩირკისა და ჩაყოტელას გუო-ბიჭის ერ-თმანეთი შეუუყარდათ და მტრებიც დაწავდ-ნენ. საყვდილის წინ, შრომით დაქველუა ჩი-რკი ვენახიდან აღარ გამოდის და აურზე არც ადგომა დაიბეს მოშორებოა საყვარელ ვაშებს, ვაშის ძირში საადღგომო საწოლები დაუნთია სუფრა გაუშლია, ლიტონია შემოუვლია ვენა-ხისათვის, მერე მიმჭდარა ვაშის ძირში, გულზე ზელეთი დაუყრეთოა და მიცვდილა. შუალა-შვალს ადღგომის წითელი კვერცხება ჩაუტანია ვენახში და ეგრე კი უნახავს, საქართველოზე ფიქრით დაფერფლა სოფლის მწიგნობარი ჩორტი. მღვდელმა დაასმინა და ციხეში ჩას-ვეს. დაბრუნდა შინ ჩორტის მოტეხილი, მობე-რებული, მომწვარული. თითქოს არავის სცე-მდა მამს. ბოლოს ლოცინში ჩაწვა, სულის დროშა დაეკვა... და რაც უფრო საურთადღე-ბოა, ჩორტის საყვდილის გამო (ის რომ შოედ ქვეყანაზე ფიქრობდა გულამოსკენილა) „ხო-ფელი არ შეპრდლა... კუბოს გარშემო არ ის-მოდა საღმობა, სულქმამაწუნებარება... თმები არავის გაუწეწია... პირი არავის არ ჩამოუბოკა: სისხლიანი თითებით. დეიდა მაიყო მსოფლიო ომში დაღუბული შვილის დარბს ვადამყვა. „ღარდით დანაღვლებული, შვასაბაღშეყრილი. მთელი თავისი ცხოვრება ბორგი და უსმინარი, უმობილი კაცო იყო ზველია. „ხარბმა ზვედაიამ

სიკვდილიც კი ადრე მიისაყურა“. ცოლი დასტორიდა ქმარს და თან გულში შვეხას გრძნო. ზდა, ცოლაც ამოისუნთქა, უბნნაყ და მთელმა სოფელმაც — მოვისვენეთო!, ხვედილა კი იწვა გულზე ზღადაკრფილი, თითქოს ღიდად ქვაყოფილი, რომ ახლა საკუთარი მიწა დაუტრებოდა გულ-შეგრძნე... თითქოს ზედნიერებისათვის მიეგნო და შიად იყო ორივე ხელათ ჩაებღუჭა ის სამა ადლი მიწა, რომელიც ახლა საკუთრებად ერგო და მის სამუდამო მფლობელბაში გადაეროდა. მაგრამ სახის შენაცრულ ფერზე მაინც ეტყობოდა, რომ ჭერ კადეც ეწინოდა და ფრთხილობდა ვინმე უბილავი არ შემეცალოსო! ალბათ ჭერ კიდევ არ ჰქონდა ბუნება დაქუდრობებულა“. აქ სოფლის შავი იუმორა გამოკრახის. სოფელი ზიმ უკველ მიყვადებულს მუდამ თავის დიმილს ან ცრემლს ატანს. აქ სიცილი სიკვდილის დროსაც ძალზე ბუნებრივად გამოკრახება. ზედიდა მთელი თავისი ცხოვრება მიწაზე დაკობდა, მიწას ასაკუთრებდა და ამა, მიისაყურა! — ეს საკმარისზე მეტია, რომ მის კუბოსთან სოფელი ვაიცინოს. ავტორის მიზანერა (პოეტური მიზანერა) კი სულ ბოლოსდა: „ჩიტება კი მღეროდნენ, ჭლიდნენ... ცა იყო დღურჯი... ფღურჯისი...“

დას, სოფლის დამოკიდებულება კაცის სიკვდილთან არ არის ერთგვაროვანი, სოფელი ჭრელია, ზოგჯერ — აყუა, ზოგჯერ — დაუნდობელი, მოძულე და სისხლის მწყურვალის. ეს ის სოფელია, სადაც რომანტიკული გმირები მხოლოდ წარსულში, სხვანაში შემორჩენილან („სახელის მიღაცა“). აქ სიუვარულისათვის არავის სცადია (მთელ წიგნში ორადორი „სიუვარულის ამბავია“ — მარიტასი და გედისისი და „რომეისი და ჭულიტასი“, ანუ ჩირაიხა და ჩიკოტელის ქალ-ვაიხა, რომლებმაც, ზოლოს და ბოლოს, შეარჩეს შატროვანელი თუ ლალისურელი კაფუტები და მონტებები), ტყბალი სიტყვის უდარი კი იყან, ტყბალი სიტყვა სჭირდებოთ, მაგრამ ამგვარი სიტყვა ძნელად თუ სადმე ვაისმის.

სოფელმა თავისი ზელით მოკლა სიღამაზე („მარიტა“) და მერედა მიხვდა თუ რა არაადამიანური სისასტიე ჩაიდინა. ამ საქმეში არც თუ უცოდველა ჩანს წიგნის გმირი („სიუციკორე“). სოფლის გამკობხე, დამოკიდებელი, მოსამართლე და მისი სინდის-ნამუსის მცველი. მარიტას ცოლვა უბრალო იყო. გედია უყვარდა და შეთვის გააყოლეს, რადგან გედია მხოლოდ ბიჭი იყო. შთეე კი — „ცხვრის პატრონი, სიმდიდრით დამტყბარი, რომლის ცხვრის ფარებათ თურმე თრიალეთის მთებს ღრუბელით-თით აშავებს, მის ბედლებში კი კობთ უნდა ჩაიხედო“. და მაინც, სოფელს მოეჩვენა, რომ მარიტამ უღალატა მამა-პაპურ სინდისს, კვლავ შეხვდა თავის ძველ სატრფოს. სოფლის აზრით კი დღერაქი ქალს სიბოხსთვის კი არა, ნამუ-

სისათვის ახურავს. სოფელმა თავლელი დაასხა მარიტას, სახედარზე უცუდესი სიყვარულის საჩვენებლად ჩამოატარა ზღადაკრფილი და მისი სიყვარული დას შემდეგ ვაუცარავებულა, დამკარებულა მარიტა აღარავის სჩვენებია“. „მარიტა მოკვდა სოფლისათვის“. და ზწორედ სიკვდილის შერე ხდება ისე, რაც აუცილებლად უნდა მომხდარიყო: მარიტას სიღამაზის და უცოდველობის სხივმა ერთბაშად გააშუქა სოფლის ჩამოვებულ სული. „გაიგო რა მისი ცოდვის შიადველმა სოფელმა მარიტას სიკვდილი, საშინლად იტკივლა“.

„კლდეთა ამონაყარ მიწაში ჩასვენდა მარიტა“.

მიწას არ შერცხვა, მაგრამ ზალხა მიწაში ჩაძვრა სარცხვილით.

უცხად მზე ვაჩილდა, აბრიალდა, თითქოს მისი ნაწილი მარიტა მასვე შეუერთდო.

მარიტას სიკვდილმა, როგორც ზალხი იტყოდა, — მთები გადაბნელდა, ქვეყანა დააყარელა, ქვა დაადნო, კლდე დაშალა... ზალხურს ლექსი იტყოდა: მარიტას სული პეტლასავით გაფრინდა და ანგელოზები ზარის რეკით შეეგებნენ!

იმასაც იტყოდნენ, ზეყაში მტრედი აფრინდა მახარობლადო, — მარიტა მოდისო!

საიქიოა ოკროს სკამი მარათვისო, დაღლილსო.

ღვთისმშობელს ეოქვა თურმე: ფერზე გეტყობა, ძლიერ დაღლილხარ, დაქე, შეილო, შორიდან მომავალი ხარო!

იესო ქრისტემ კი ზელმანელი ამოიღო, შეუბლზე უნდა მოხება რომ გეცოცხლებინა, მაგრამ ასეთა ლამაზა იყოო, მიწაზე დასაბრუნებლად ვერ გამოტყაო, მოინდომო სულ გვერდით ჰყოლოდა, ახლაც გვერდით შევს, ვარსკვლავადო...

მთელი წელიწადი უწყემარა იყო... ყანები ჩიწვა. ენახებო გადახმა. ეანწი ვერაინც ვაისვლა!

დაშრა ჭური და სანწახელი!

ამ უბედურებას მარიტას უხამართლო სიკვდილს ახრალებდნენ, რომ სოფელმა უბრალოდ გასწირა მარიტა!

ან წიგნში უკვლავ სიღამით შემოსილი და ტრაგიკული კათარზისის ძალისა მარიტას სიკვდილია. აქი დეაკვირდით კადეც რაოდენ პათეტურ იერს იძენს ავტორის თბრობა, როგორ ფართოვდება საზღვრები ერთი სოფელი გოგოს სიკვდილისა. ეს სიკვდილი თითქმის კოსმოსურ მნიშვნელობას იძენს, მასში უკვე წარსულიც მონაწილეობს და ადამის მოდგმის მთელი ცოლვა ბორკავს. და თუ რამ საწყაროში წამდათაწმიდაა, მარიტას სულის სიწმიდისთან გროვდება, აქ ერთ რამეს უნდა მივაქციოთ ყურადღება: როცა მარიტას სიკვდილის სიღამეზე იწყებს მწერალი თავის საბოლოო სათქმელს, გვაფრთხილებს, „როგორც ზალხი იტ-

ყოფაო“. ხალხური ლექსი იტყობაო. ხალხმა მოუღო თავისი სისასტიკით ბოლო უწმინდეს სიღამაშეს და ხალხივე ტირის ამ სიღამაშის დაღუპვას, რადგან ხალხს ერთივე ძაღლქს და მეორეც, „ერთფერად მტვირთველი არის“ ერთსავე და მეორისაც. ცხოვრება სასტიკა-სიკეთის გვერდით აქ დაუნდობლობაც შეიძლება. სხვის უბედურებაზე აქ ზოგჯერ იცინის, ზოგჯერ კი ცხარე ცრემლით ტირიან. სი-დიადე ცხოვრებისა მაინც წარსულში დარჩე-ნილა. გმირებიც აქ არიან და განდიდებაც მხო-ლოდ მათა შეიძლება. ამ წუთისოველში კი მარტო უმოთხარო და დუნე ცხოვრებაა. გარ-შეიშო მხოლოდ ნანგრევება დარჩენილა დაღუ-ბისა და ამ ნანგრევებს მისტიკის ჩორები, გო-რგანაღის ქვეს შევიწრობა მისი აღწევებულა და მშორგავი სული. წარსულის გადმონათობა ციციკორე, გაუქუღმაროებულა და გზასაკო-ლებული გადმონათობი. მისი წაიხრებული გა-ვეითილია არავის სტერა. მისი მხოლოდ ეშა-ნიათ. ახალგაზრდება კი ჩუმ-ჩუმად იცინიან. ციციკორეს მორალი ვერა და ვერ მოერგება იმ ცხოვრებას, რაც მის გარშემო სუფევს. მისი მორალი მოძველდა, ჩამოიქცა, ნანგრევებად იქცა, ახალი კი არა სჩანს. ამიტომ ვერ ვაიგო ამ ბერკაცება მარტივას სიღამაშე და სულის სწინინდე. ამიტომ არ უღდაა გამზეცენებულა სოფლის შეჩერება, უფალი კი არა, წაქეზა კადეც სოფელი, რადგან სიყარადეში მუდამ ცარიელი, უნდლი და გაუგებარი მორალი მე-ფობს. და ციციკორეს სიყვდილიც ისე მოვი-და, როგორადაც უნდა მოსულიყო. სიყვდილას წინაშე ციციკორე დგას გულმუღუწილა, გულ-დასხვარეული, დამკრთალი.

და, არც მთავარია, „ციციკორეს სიყვდილის დამით, თურმე, არც ვარსკვლავები ჩამოცე-ნილან, არც წულები მშობდენენ, არც ქარი გრი-ალებდა, როგორც სცოდნია, ხალხის სიტყვით, დიდა კაცის სიყვდილს დროს. არც ძაღლებს უმუღუღითა მთელი ღამე! არაფერიც ამ მომ-ხარება ამის შესავა“ (გავისხენით ამის გვე-რდით მარტივას გლოვის კოსმოური მანშტაბი, ისაც ხალხის სიტყვით ნათქვამი, ხალხისაგან განდიდებულა).

ციციკორეს სიყვდილს ხალხი სოფლის შა-რასზე იგებს.

სოფლის შარა ის ადგილია, რომელსაც „წა-ტკრის ზის“ ვერცერთი პერსონაჟი ვერ აფე-ლის გვერდს. სოფლის შარა ერთ-ერთი ძირი-თადა „სასცენო მოედანია“, რომელიც თითქმის ყველა პერსონაჟს აერთიანებს. სადაც არ უნ-და იფუნდ არ რაც არ უნდა აკეთოს, პერსო-ნაჟები, ავტორის ნებით, ერთობლ მაინც უნდა შემოვიდნენ აქ, ან სულაც აქედან იწყება ჩვე-ნი დახლოება. აქ გამოსულებს შევხედავთ, გავუცნობით და მერე, კვლავ ავტორის ნებით, გავუყვებით დარბაზულ ქოხში, ვენაშმა, ტუეში... უოველდღაღური, ერთფეროვანი სინამდვილისა-

გან მობეზრებულა, ან ცხოვრების, შუქმუღუ-ნებისაგან გამოტყეილი პეტრეჩკინეზეც უნდა აქ ითქვამენ, ერთმანეთს აქ უნდა უხედავდნენ სიტყვას გადაუგადებენ ან სულაც დასცილიან. აქ იმარება ჩხუბი, ვასამართლება, აქ გორა-ვენ ვასამორს და აქ დაუგადებენ სახელს სახე-ლიანს. ეს შარა და მოედანი სოფლისა ხან აუპაინებულა მეზობლებით არის სავსე, ხან წა-ფხულის შუადღის ზეატში იბრბობა და კაჭა-ნება არავინ ჩანს, გარდა დამთხვეული იორა-მისა ან ბრძენი ციციკორისი. აქ უნდა ჩააბრის ყველამ, ვინც წიგნში მოვიდა, რათა თავისი უღამაღო, უმოთხარო ცხოვრებაზე შემოგვჩი-ვლოს და აქვე უნდა ჩაატაროს კუბო, როცა პერსონაჟი ამ ქვეყნადან უწყინარი ან დამ-დურებული წავა. ეს კუბო თანაში ერთხელაა მდიდრულა, ან სულაც არ არი. უმეტესწილად, მსგავსად მეოცნებე ელიოზის კუბოსი, შეტრ-ულია მისივე ფარდალად საბჭოის ფიცრები-დან.

ბოლოს აქ, სოფლის შარაზე მოვიდა ციცი-კორეს ამბავიც.

„ჩვენი სოფლის ბურჭი წაიქცა წუხელის. ციციკორემ სული ჩააბარა ვამჩენდეს!“

ამ სიტყვებში (ესეც ხალხის ნათქვამია) არ ელტრის მარტივას ფინალის პათეტია. აქ უფრო მეტია იუმორი, ცრემლი არა ჩანს, უფრო დი-მილა იგულისხმება. ცრემლი თურმე მხოლოდ ხნიან ქალებს გადმოუგორდათ დანაკლებულ თვალებზე. ავტორს მაინც ეცოდნება დაუტი-რადი ციციკორე და თავგამოდებით ვვარწმუ-ნებს, რომ მისი დამარხვის დღეს „ერთი მდი-მარი კაცი არ ჩანდა მხელ სოფელში“, მაგრამ ეს სიტყვები იქვე ქარწყალდება, როცა გვეუბნე-ბა რომ „მხოლოდ პაერში მამლარი ქელების სული ტრიალებდა“. მარტივას ქელებზე არავინ ღამარაკობს. „მარტივას“ ფინალში ახლად აუ-ვავებულა, ცეცხლისფრიალი ბროწეულის ყვა-ვლილი ილინება, მარტივას სახესავით ალაკრული. „ციციკორეს“ ფინალში „ახალგაზრდებს ელი-ნებობდა... ბებრები ტირილით აცლებდნენ ცხედარს“. და ბოლოს — ავტორის „გულწრფე-ლი ჩივილი: „უოველთვის ასე უოფელა, გულ-მდულარებით მხოლოდ თავის თამბას დატი-რთან წმინდა, გულწრფელი ცრემლით თანამე-დაკრეწი!“

აქ აველა წარსულის სიღამადეს მისტიკის. „ღვიწქაში“ „დიასახლისა გულკლებით ჩიო-და, ახუნებდა ძველებურ დამწერიან სიყვა-რულს, სიყვარულიან პატვიისცემას“. ძველი მუდამ რომანტიკულია, განსაკუთრებით აქ. სა-დაც აწმუიროს არაფერი ძვეს. ძველი მუდამ ისაა, რის გაქობასაც მივტრით. ეს დატორე-ბა ძველისა მარადიულია, როგორც თვით ცხო-ვრება.

საქართველოს ბედზე საზემტირალ ჩორებს არაფერი დარჩა ამჟველად. ვახუშტის წიგნები და თვითონ ჩორების ნაწერები და წერტილები



მისმა მეუღლემ გურანამ ხელგროპირწმინდად განახვევ ქაღალდად მიჰყოფა ისავე ებრაელს. დარჩა მხოლოდ ვახუშტის სურათი, თვით ჩორხბის მიერ ფერადა საღებავით დახატულია. გურანამ სცადა სურათის გაყუდვაც, მაგრამ არავინ იყოდა. როგორც იყო, ჩარჩო ვასანდა, გამარცხელი სურათი კი მინის შავიერ ჩასვა საკმეღში! ჭეჭერიანი ფანჯრიდან სევდიანად იყურებოდა დადგრებელი ბატონიშვილი ვახუშტი. თითქოს ჩორხბის დაჯარგვასა და თავის ბედს დახტიროდა გურანას ხელში, და რაც მოეპარია, და რაც ამ მოთხრობის კი არა, მთელი წიგნის სათქმელს კიდევ ერთხელ ანათებს, მომდევნო სიტყვებია ავტორისა: „ამ წიგნებს ჩემი, ამ ძველმანების გადაღმა, გურანას კიდევ რაღაც „დედი“ ეგულეობდა და „რაღაცა“ რომ ვერ აღმოაჩინა, რომ მას ხელი ვერ შეეხო, — ეს ძალზე უყირდა.

გურანამ ვერაფერი აღმოაჩინა. ჩვენ კი, ამ წიგნის ყოველ მკითხველს, შეგვიძლია აღმოვაჩინოთ ის რაღაც, რაც „ნატურის ხის“ ძველმანების გადაღმა იგულისხმება. და რაც მოეპარია, ამ „ძველმანების“ მიღმა მოჩანს ამაყი სული ხალხისა. „და მე შეყვარს მისი სულის ქაღალც უვავილი“ — ამბობს ჩორხბზე შვერალი. ეს „სულის უვავილი“ მთელ წიგნში იგულისხმება. რა უყოფი თუ ცხოვრება უყრდნობა ტრიალებს, რაც მარადიულია, მაინც რჩება და აქმოლან მომავალს გადაეცემა. მარადიული კი სწორედ სიღამაზეა და აღმოაჩინს „სულის ქაღალც უვავილი“. ამიტომ „ნატურის ხე“ ხამაყის წიგნაცაა. აქ ყველაფერია, რითაც ხალხმა უნდა იამაყოს: კეთილშობლებაც, სათნობებაც, დიდებულებებაც, სიკეთიც, ცრემლიც და სიცილიც. აქ არის ცოდვათა დედი წილიც, რაც კი შეიძლება ადამიანმა ჩაიდინოს, თორღ ცოდვა ქრისტიანული — მისატყებელი და შეწილობის სათქმელი.

მარტა „წაფერფლა ცივმა დრომ და გრადმა მიწამ“. მაგრამ მის ნასახლარზე ბროწეული აყვავდა.

„მართლაც, საიდან მოდის სიღამაზე? ან სად მიდის? სად იკარგება, თუ დროებით მიეფარება?“

ეს წიგნი სიღამაზის ძიებაშია დაწერილი. სიღამაზის პოვნა კი, ეტყობა, ყველაზე შეიძლება. თვით ამ სოფელშიც კი, სადაც ვაძარწუნებს „უნიკო სინამდვილის“ მეუფება.

**ყოველდღიური უფვის ტარბიზი
და კოეზია!**

სოფელი, სადაც „ნატურის ხის“ პერსონაჟთა ცხოვრების გზა ჩაივლის, ჩაქუტრულია, ნისლიში ჩაძირული, უღებლამო, უპირაო და უქმი. მთელი სოფელი ღარბიბა, უპირადე კაცის გარდა, მაგრამ ყველა — მეოცნებე, ან ბორჯი

და გადარეული, ან თავაქინდრული. აქალო მუშა, მიწის კაცი, პურის მჭერჭმენს მუხრეკო სინამდვილიდან? შვერალმა მჭერჭმენს სხელი, მხატვრული სინამდვილე. ერთის შეხედვით მდორე, ნაყრისფერ ცხოვრებაში უნდა დავინახოთ ფარული წაყადი, მხოვრავი სული, მეოცნებე გული... ჩვენ ახლოს მიავივარო უველფერთან, იქვე ვიკავებთ ადგილს, სადაც თავს იურიან პერსონაჟები. ეს უყვე ჩვენი სოფელია და ერთბაშად გვაოცებს მის შვიდრთა ხასიათის მრავალსახეობა. თურმე ერთი დედა, „ნაყრისფერ ძონძებში“ გამოხვეული სოფელი“ არ ყოფილა ერთფერი, ერთსახე. აქაურები სოფელს ერთბაშის სულაც არ მჯეანან, არც იოტყვა.პასუხით“ არც ხასიათით. ყველან თავისი კუთვნილა გზა მქონია წუთისოფლის დიდ შარაზე და თავის გაწამებულ სულს ისე მიაორებს, როგორც განგებამ დაუწესა.

ჩვენ უყვე დავითირეთ ისინი, და სწორედ დათირებისას ვფარბენთ, რომ სიკვდილი ყველფერი არ ყოფილა, არც ისე სინამდვილი და არც ისე უცხო, როგორადაც წარმოგვედგინა. უფრო შემადრწუნებელი ყოფილა ყოველდღიური ყოფა, ყოველდღიური ყოფის ტრაგიზმი. სიკვდილი მხოლოდ ფარდის დახურვა გამოდგა. როცა ურდა დაიხურა, ზეღაბლა მოგვინდა ამ აღმოაჩინა ტრაგიკული ცხოვრებისათვის თავლის გადევნება. ტრაგიკული და სავნე... თუ არა ეს ტრაგიზმი, ჩვენ ვერ მოვიხიბლებოდათ ამ პერსონაჟებით. თუ არა მათი ზღმი, ფარული ან აშკარა ბრძოლა ყოველდღიურობის წინა აღმდეგ. მოგვიჩება ცხოვრების შექლუფუნებისა, ეს აღაღლები გმობიერი ვერ დადებოდნენ. ვავითვალისწინოთ ეს ყოველფერ და ისინი მართლაც გახდებიან გმობიერი. მეოცნებე ელიოში გმობია, რაკი მთელი თავისი ცხოვრება ერთი მადლი მიწისსაკენ ისწრაფოდა. ამ მიწისათვის შეუშოვარ სწრაფვაში ის გმობრულად მოკვდა. ამაღლებულ, პოეტურ გარემოში, ზეცასთან წიღნაყარი.

„ნატურის ხის“ გმობებისათვის ცხოვრება ძნელია, და მაინც ლამაზი. მათ იცაან, რომ ამქვეუნად მოსვლა ღირდა ამიტომ კი არა, რომ სიკვდილი დალოდებოდნენ, არამედ ამიტომ, რომ სიკვდილისსაკენ მიმავალი მძიმე გზის ტრაგიკული არსი შეეგრძნოთ. ისინი უმეტესად მარტონი არიან, მარტო ეწვეიან თავიანთ კანანს. შეგუებულნი თავიანთ არსებობას, თითქოს წინაწარ კიბულობენ უზღავ წიგნში, სად რა წამოეწვეათ და სად რას შესცოდავენ, სად უნდა ეთიონ ხსნა და სად დაწებდნენ გადარეულ დასასრულს.

დასასრული მათთვის არასოდეს არ არის მოულოდნელი...

ამ დასასრულისსაკენ ისინი შეძრწუნებულნი და შემიხებულნი არ მიდიან. დასასრულისსაკენ მათი სწრაფვა მშვიდია და ერთგვარად ხამაყით მოსილი.



მთა გამთიარეს ადამიანურა ცხოვრება. მთა-
თვის არც სიკეთეა უცხო, არც სიადვილე.

მთაი მარტოობა ყველაფრის მნახველი და
განწყველი ადამიანის მარტოობა.

მივთვალ იაგორა ღარა „უშწო, გარიჟღერი,
მარტოღმარტო, ეული“. „უუ, უამებელი სი-
ცოცხლეს! — ჩაიკვნესება გულწყალული
ჩაკოტლი. გოლგოთას გზას მკავს ფუფალას
გზა, როცა ბინდისას, მთელი სოფლისგან შურგ-
შეცქეული, მარტოღმარტო და ეული მიდის
და არ იცის თავი სად შეაფაროს, უფან
მიხელება ახეზარი ბიჭ-ბიჭების ძაბილი, ჩვენ
კი სულს გაფორაქებს მისი ედრება, თუ
მოკვდები ჩემზე თმა გაიშაღო, შვეი ჩაიცი
და კუბოზე დახაღე თავიო, სულ ლექსით და-
მიტირიო, ცრემლში გატარებული სიტყვები-
თო. და აა, ეს თავმორებული, ყველახაგან გა-
რიჟღერი, უშტოვო ზესავიო მარტო, უნდა-სი-
ცხემო ჩამოშვარი ფუფალა „მიმფარდა იქვე
ორღობის მოსაზრეში თავის ქოლგით, ბოხნი-
თა და თექვსმეტნაპირაანი კაბით, მიდიოდა
პურსუბეული, დაბეგული, მოთუთული, დაქო-
ლული, ნაწამები...“ „ცა დაჭვეთაწაზე მარტოდ
ღვარჩაო“ — ამბობს ნამგაღივი მობრლი,
თვალზე ნისღერსული, ნათავაღია ყადორი,
„შოიყო, შენც ნელ-ნელა შეგაწოვს ტანს გა-
მლაყებულ სოფლის ცხოვრება. ცოტა დაიცა,
ჯერ ახალი ხარ“, — ბუზღუნებს მღვდელი
ზორაქი ანარქიტ იორაშვი. იორაშის აჩველი
კი მღორც ცხოვრება იშვუშენა, „უბადრევი,
უნუკო სინამდვილე...“ „თვითონ ქვეყანა არ
არის მადლიანად მომარტოლი“ — წუხს ცი-
ცაკორე და მისი სიბერეც გოლგოთად იქცევა,
რადგან სოფლის თვალში ის აღარ არის გვირი,
გამრიგე და მოსამართლე, რადგან აღარაინ
აღარაფერს ციობება. მარტოსათვის კი, გათ-
ხოვების მერე, „ნისლიანი ცხოვრება დაიწყო“,
ვიდრე ერთ ღღეს მისი ხალხის წინ დიდი ხნის
უნახავმა გედიამ არ ჩაიარა „დათოვლილი ნა-
ბდაო“.

ეს „დათოვლილი ნაბდაო“, რომელიც ხან აქ,
ხან იქ გამოიხატუნებს „ნატურის ხის“ პერსო-
ნაჟო ცხოვრებაში. იგი ხან ყველის სხობ
წარმოგვიდგება, ხან მზის გამოხედვას მკავს,
ხან ციხარტელებს ფერებად აღუვარდება. სწო-
რედ „დათოვლილი ნაბდაო“... სხვაგვარად თქმა
არ შეეძლო ამ წიგნის ავტორს. გედა ჩვეუ-
ლებრივი ნაბდაო, ჩვეულებრივად ვერ ჩაივლი-
და. მისა ნაბდაო აუცილებლად „დათოვლილი“
უნდა უფიქროლო და შეეჭმნა სახიერი ხატი,
რომელიც მთელ პორტრეტს გვირგვინად და-
დგებოდა.

„დათოვლილი ნაბდაო“ პოეზიას ენაა. ამ წი-
გნის პერსონაჟები უშეტესწილად „პოეტური
ენით“ საუბრობენ. მწერლისათვის ეს უძველესი
საზნაა. — პოეტური ენის გადამქცევა სახიერ,
მართალ დილოგებად, სადაც ერთი სიტყვის
ბუნებრივობაშიც ვერ შეიტან ექვს. წიგნში

თითქოს ლექსებია გახვეული, სწორედ ესაა.
გმეტიები. თითქოს უძველესი პოეტური
ტიები გვიარავს ზელო, სადაც უცხოველ-
ქონები გაილეუბს, რომ აღქმა მთელი ლექსისა
აღარ ვაინდობდა:

„მარტო ამ ჩვენი დერფნის მერცხლისა
მარტუნია, რას იტყვის ჩვენ სიღარიბეზე?“
„მე ვინა ვგდივარ, მზეს აფუნარო, ჯერ მზე
უნდა ამობრძანდეს, მერე მე აფუნარო“. „ბერი
ქალი შედიოდა სოფელში, როგორც კარისხლა.
საგან დაგვემილა ნავი მიეჩქარება თავის ნავ-
საუფელში“. „რა ყოფილა ჩვენი სიციხლდე,
მარტოდეს წამიერია, წელით ქვეყანა, დამოქ-
ნარებას ვერც კი მოასწრებ, რომ ხელში გა-
გიცურდება. ეს იხერი, როგორ ხუნდება“.
„ისე შეგეწოთ მზე დედასთან მიმავალი, რო-
გორც შე თქვენ მიუვარხართ“, „ბომ მიმქნარი
ვარდი ვარ, მინც ვარდი მქვია“. „ფრინველს
მიმქონდეს შენი თმები თავის ბუდისათვის“.
„საღბუნე მომეცე, საღბუნე, რომ დავმშვიდ-
დე. სულ ვარდს მოგაშლი, ოღონდ გულის
საღბუნე მომეცე“. „წიწმანის ტოტე ვიქვი,
წიწმანის ტოტი მომიტედა“.

ეს ფრაგმენტები სწორედ დილოგებიდანაა.
„ფრინველს მიმქონდეს შენი თმები თავის ბუ-
დისათვის“ კი წყველია, მაგრამ ჩვენ გვერს
ამ „მეტაფორული“ წყველისა. ჩვენ ისიც გვე-
ჩა, რომ ზედა „გაბარაზებული, გაშვავებული
მოხდელქდა ხარს, შეუცაცხანებდა ჩიტებით და-
ხუნძლულ ხეს და გარკვედა ისე, რომ წამში
ის არუ-მარე უდაბნოსავით დაუნქვდებოდა“;
რომ შეწიქვილე რადენას ვარსკვლავების
ცქერა უყვარს, მისი სული კი ყვეალებშია გა-
ხვეული, რათა შეისხას ფრთები და მზის დე-
დასთან გაფრინდეს საჩივლილად. ჩვენ ჩარი-
კის ნათქვამიც გვერსა: „რა ყვეთ რომ ძრო-
ხა არა შეიქცე შეწველი ირმული სული მე არ
გავუფიქრებ შენი? ერთი რა დავიძახო, მანიწინ
ჩემს კარზე მოცვიდებიან“. „მზე გაშვდა,
ჩვენი ბედი დაიწვა მებნა შესწყუტა ჩვენი
კარი“. — მოსთქვამს ამში დაღუბული შაღის
ღედა ჩაბატურა და იქვე დასმნს: „აა, ღმრ-
თო, ეს გახუნებული ღენაქი მოშხადე, მეთი
რა შემარჩინე წილე, გამჩეო, ესეც შენი“.
„სად გამოვუდგე სიკვდილს, სად დავეწიო უწ-
ყალოს? მარტო ხელისა ვარ ვაჰ, კარო, კარისა
მავალი“... ეს უკვე დიტირების სიტყვებია.
ზოლო დედად მოკოს აღარის თავადან მართლ-
მდე ლექსია, ანუ ისევე ფრაგმენტები მართალი
ლექსისა, რომელიც ამ სათნო ქალის ცხოვრე-
ბაში შეთხზულა და ხსოვნის ბურუსში ჩაძირუ-
ლი.

მხოლოდ მისხლისდერის დაწვებისას ნათქ-
ვამი სიტყვები „ცას სირცხვილი იჭერს, თო-
რემ თავზე დაგვექცეოდა“, აღბათ, უოველ
დროში გამოდგებოდა. საწყალი ბუმბულა კი
ასევე უოველ დროში დაიშაპურებს კეთილ
ღამილ... ეს ის ბუმბულაა, სიღამისა გადა-



სარჩენად რომ გაუდგა შორედულ გზას...

ეს მოეწონა ენა. მაგრამ უბრალო საუბრებში გახვეული ეს პოეტური სტრუქტურები რომელი იდებენ უბრალო სახებს, რა ძალით ხდებიან ბუნებრივი? იქნებ მხოლოდ ამგვარ პოეტობას აქვს უფლება პროზის ენაში გადასახლებიან, პოეტობას, რომელიც არ ეყრის, რომელიც პროზის ქსოვილი მხოლოდ მისთვის ყოფილი ადგილს აკავებს. ადგილი კი დეკორატიული...

მე მიყვარს „ნატურის ხს“ ილიმატური ენა, დახვეწილი, უაღრესად რაფინირებული და პოეტური ფრაზა, სიტყვის ვენზიანი წყურვილი და მოუხელთებელი ნაღობის სიტყვაზე, ახალი კომპოზიციები და ახალი ფერები გაშუქებული ძველი სიტყვები, ფუფუნად დატვირთული სიზოვის ნიჭის, „ტრემული გატარებული სიტყვები“ დატვირთვას. ამგვარი სურვილი „ნატურის ხს“ სედიან და უშუალო პერსონაჟებს სწორად აწუხებთ. ისინი ფიქრობენ საცდელზე და ფიქრობენ პოეტებად რჩებიან, რადგან ავტორის წუთითაც არ ავიწყდება წიგნის დასაწყისში ნათქვამი ფრაზა, რომ პოეტური „სუფილით გაბრწყინებული სხვატ ბერაი დაღის დედაქანაზე“.

„ნატურის ხს“ პერსონაჟები მახვილი შედარებებით, ამბულბული მეტაფორებით საუბრობენ. ხაჰარისია ეს სიტყვები წიგნიდან ამოღლო, რომ ვეღარავინ დააჩერო, თუ ამქვეყნად ვინმე ამგვარი „ენობრივი ჩუქურთმებით“ საუბრობს. თანაც ეს პერსონაჟები მეგუთნებები, მეველებები, შენახირები, მიწის ხაზები არიან... მაგრამ იქ, სადაც მათი არსებობა და პოეტური „მონოლოგები“ გახვეული, ერთობაშია ვეღარავინ თვის ადგილზე ქდება. ჩვენ უნდა მივიღოთ ამგვარი ენა პერსონაჟებისა, უნდა ვიჩვენოთ, რომ იქ, სადაც, შატროვანში თუ ნიშაჩქელში, ვეღარა სწორად ამგვარად საუბრობდნენ, და ჩვენც უწყობინოდ ვიღებთ ამ პირობათობას, რადგან სხვა გამოსავალი არა გვაქვს. — მწერალი უკან დასხვევ ადგილს ადარ გვიტოვებს, ყოველი ჩუქურთმა, მოთხოვნის ენობრივ ქსოვილი, რადაც ძალით, უაღრესად დაიდ სინადავებს, უბრალოებას და ბუნებრივობას აძენს. მე მჭერა, რომ მკაცრი ქალი ჩახატურა იქნა დადებული თვის შუღლს სწორად ამგვარად დატვირთვას: „მზე გაშედა, ჩვენი ბედი დაიწვა! მუხამ შესწვიობა ჩვენი კარსი ჩვენი სიმატრე დაიქცა! გათავდა, დაიშო ჩვენი გვირი, ჩვენი სახელიც და, სახლო, უკაცურსო!“ ცუდი, ეს დატვირთვა. დატვირთვა კი ჩვენი, განსაკუთრებით მთაში, პოეტური სიმბოლეტზეა აუქანალი. ხაჰარისია „ხშით ნატურლები“ წაიკითხო. მაგრამ გადახვედლო „ნატურის ხს“ სხვა ფურცლებს და ენობრო, რა უნით დაპარაკობენ თუნდაც ვეღარა მიწიერი პერსონაჟები „ჩირიკი და ჩიკოტელი“. „მამ რათა ვართ დაიბებები ვანა ჩირიკის ბრადი არ

არი ჩვენი სადარბებ? დატრამბლა, გულია“ „მამ, ამ წითელ ღვინოში მისი რამდენიმე სიტყვა? მამ, რათა არი ნაქურთმა მისი რამდენიმე ტრამბლა გული“ — სწორედ ესამაღმა და ავსიტყვა ჩიკოტელითა უნდა აქვს. ის სიტყვით ებრძვის ჩირიკს, სიტყვით იწევსა უკველი მისი შეტევა ჩირიკის თქმითა, ჩიკოტელი „სიტყვაპრეტელია“, მისივე ცოლის თქმით კი — „ხოტაქველი“, „ცუდაფთარი“, ჩიკოტელისათვის ცხოვრება მარათაც ტრამბლა, სადაც ერთი ხეც არა ხარობს, სადაც მის შუღლს არაფერი იტაცებს და გულს არაფერი უხარებს, და ეს სიტყვაც („დატრამბლა“), თოქოს თავისთავად „მწიხრობელი“, „ჩამონაკვეთელი“, საგანგებო კომპოზიციად მოგონილი, ნაწარმოებში ერთ ჩვეულებრივ სიტყვად იქცევა, რომელსაც არაფერი სხვა სურვილი არა აქვს, გარდა იზიარა რომ მხატვრულ ნაგებობას, რომელსაც „ნატურის ხს“ ჰქვია, ერთ ავტორად გამოადგას.

აი, სხვა სიტყვები: „ვია მამზე ძმებულო“, „სიყვდილი ეხედებოდა“, „რისხვეული“, „უხანქარა“, „ცუდადარბული კაი“, „ხელგამომავალი“, „უფერადი ენაწიანობა“, „სიტყობიანი რაფდენი“, „შეამტვა მიწა“, „ამმართი კაცა“, „გულდორღიანი“, „ცრუზღის ღვარჩქეჩი“, „დადებოდა“, „ურშოკო“, „სად რას არის გადგანძული“ (ანუ სად დაიკარგა), „აქლა“, „დამტრობილი, უფოელი, უქონელი, უკაცარი, უბარაქო გლებები“, „გამტაცული სიტყვა“, „ქარფხა ცენა“, „ტრობორცობა“, „მოერთაქმენა“, „საქიოს ნისა“, „შენობობილი თოვლის ყურე“, „უწინებელი ცაცხვები“...

ამგვარია გიორგი ლეონაძის დამოკიდებულება სიტყვასთან. აქ სიტყვები საგანგებოდ ნაძებნს კი არა ავებს ან ჩაწერილს; ხაზის მეტყველებიდან გადმოღებულს, არამედ თავისთავად დასაფუძვლს და შექმნილს. შთაბეჭდილება იმგვარია, თითქოს ეს სიტყვები ამ წიგნისამაღდ არც არსებობდა და ამიტომ ავტორი ვერაივსგან ისტებებდა. ეს სიტყვები წიგნის შექმნასთან ერთად დაიბადა, „დატრამბლა გული“ სწორედ მამინ ჩამოიქცა სიტყვად, როცა გაავებულმა ჩიკოტელმა ტარილომ შესძახა ცოლს.

ამგვარი სიტყვების ჩამოთვლა დაუსრულებლად შეიძლება. „ნატურის ხს“ თანამედროვე პროზა, ზედმეტობისაგან გათავისუფლებული, რაციონალური და ლაკონური. ავტორი გვეუბნება მხოლოდ იმას, რაც უპროსონათს შესაბამე უნდა ციკოდეთ. ინფორმაცია მუდამ უზუსტია და ბევრის დამტვირ. უფრო მეტაც: თუმცა ზღვა მოდის ინფორმაციისა, მაინც ერთმანეთს არც ერთი არ იმერებს. გამოუყვდილი პროზაიკოსის ბედი არ ტუტობა არცერთი პერსონაჟის ცხოვრების დასაწყისს. „შუადღის სიხვე აწიო სო-



ფელწი. სიხუმეს მხოლოდ ორღობეში კრავი-
ნობელას დაწვდილი კრავინი არღვეეს... გზას
ნახავს... უფილი სემინარიელი, ანარქისტა
იორან სოფლის შარაზე მოაბრტებს... მეორეგან
შუკი პირდაპირ დაიკვან ელფფორტის მაინათებს,
რომელაც სოფლის მოედანზე დგას და გლე-
ბებში ხაუბარს გულს აუღლებს და ჩვენ იქვე
ვიგებთ ძალზე ჭვირუას ცნობას დაიკვინს შე-
სახებ: „ელფფორტი ღვინის კაცი უფრო იყო,
ვიდრე სულისა“. ისევე მკაოფვე, სიცბე და
„შარაზე გამოჩნდა მარტოღმარტო ბერიაქალა“.
(„უფუფალა“). „მორტი, უსმინარა, აღმართი —
კაცი იყო ზვედი. ვის არ ახლოვს ჩვენს სო-
ფელში უფორტი, გულღორღაინი, ღვარძლა,
ჭინჭულეინი, ენადან შხამის მღენელი“ („ხვე-
ღა“). „ეგ, შელიერება ჩემო ღანსრულადი ხა-
მეგვიდროდ ვადი არ მეუღალი ცხსა და ქვე-
უნაზე მარტო დაჯრჩი“ („სამითო საბალაზე“).
„ახლწლის მეორე დღეს შატროვანიდან სო-
ფელ შულისუბრეში გადმოსულმა თავამ ჩემს
მეზობელ ღვინჯუა ფოთღლაშვალბ ნათლიამს
სოხოა“ („ღვინჯუა“). სოფლის შარაზე მოა-
ბიჭებს მწხედ და დარბასიღურად ახოვანა,
ბრგე-სახიერი ციციკორე („ციციკორე“). „ხეო-
ლიდან მზარტულად გამოკვივწულ ზავშეებს სო-
ფლის დიდ ცაცხთან დაგვბებოღა ჩარებო
და როგორც ბატკნებს მწეუსი, ისე გადაგვარ-
ჩედა რამოღენიშეს და გვმოძღვრავდა,
გერწვართინდა, გერწვლავდა, გვასწავლიდა...“
(„ჩორებია“).

ამ პირველი ფრანგებით მწერალი იმდენს
გვეუბნება თავის პერსონალებზე, ასე გვგონია
უცვრ ციციკორე მათ. მაგრამ, რაღაც ძალით, ეს
სულაც არ ანულებს უფრადღებებს, პარიჟით,
სურადღება იმბებმა, პერსონაზე ძალზე საინ-
ტერესო ვიდაც ჩანს, ვნახით რას იხამს, ხათ
წავა ეს წადმართო თუ უფღმართო კაცი. რა-
ღაცას კი უფორდ ჩაიღენს. რაღაც ამხავს და-
ატრიაღლებს, რომელაც თბრობის სახაბი უნდა
ვახდოს, რასაც უნდა მივუვყო, ზოღომდე ჩა-
ვდიოთ, თვალა და უფორ არ მოვუშოროთ. ან
შეიძლება „ამხავი“ რასაც ჭვია, არც მოხდეს,
მაგრამ იმდენად მრავალგვარი წახნაგებით გა-
მოჩნდეს თვღწი ამოღებული პერსონაეი,
რომ უფრადღება ერთი წუთითაც ვერ მოვწ-
უვოტო.

გამაზიღებები, როცა მოთბრობის პირველ-
სავე ამხაცებში ამგვარ რამეს გვეუბნებიან:

„ეს სწორედ ის ელფფორტია, რომელსაც გა-
სულ თვეს სცემეს კეტებით დღეობაში მოსუ-
ღმა პირველმა სტუმრებმა — ელფფორტი რა-
თა გვქოინო! ამ ელფფორტზე იტყოღა სოფლის
მღვდელი: რომ ელფფორტი რომ შეავდებს, ერთს
უხათოღდ ჩამოვანბრბოღიო“.

რამდენ კოთხვას აღჩრავს ეს უბრადო, საქ-
მიანი დასწევის: მაინც და მაინც რა უნდოდა
დაიკვანს სოფლის მოედანზე და რა საუბარს
აუღლებდა გულს? სულის კაცი. ეკლესიაში

უნდა იყო და არც გულს უნდოდა
უნდა იცავოს. ან ეს უნდა
გაებეღათ ცემა ეგებო სულის კაცისა, ვღაც
სტუმრებს, ნათო მის წმინდა ანაფორას მაინც
არ გერბოღდენ, თანც ასე ახირებულა და
ცოტა არ იუოს სასაცილო სახაბის გამო —
ელფფორტი რათა გქვანო. ან სოფლის მღვდელს
რადღე უოქვამს, რომ ელფფორტი რომ შეავდებს
ერთს უხათოღდ ჩამოვანბრბოღიო. ეტყოღა იმი-
ტომ ჩამოღარტობს, რომ დაიკვანი მართლაც
არა ჩანს წმინდანი. ორიღან მხოლოდ ერთს კი
იმიტომ, რომ ერთი ელფფორტი აუციღლებღად
უნდა შეავდებს სოფელს, ერთთ ელფფორტი სა-
ჭიროა, უამისოდ ისეღაც ერთფეროვანი და-
მღორე ცხოვრება უფრო საშინელი მოსაწეუსი
იქნებოღა. ელფფორტი ცხოვრების ერთი ნაწი-
ლია და თანც მწიწენღლოვანი ნაწილი. ამ
ელფფორტის წინ უნდა ჩამოთბროს მეოცნებე
ელიოზმა და ელფფორტმა, „ღბანიკომ“, ჭამისა
და სმის კაცმა, უყვადებების წყაროს გზა მისა-
წავღოს.

„პოეტები მხოლოდ ქაღალდეზე რითმებით
მოღაარტენი როღი არანა, პოეტური თვღლი,
პოეტური გულით და დიღი ოცენებით გასხვო-
ნებელი სხვაც ბევრი დაღის დღემამწეა“

ეს სიტყვები ამ წიგნის გვირგვინია. ამისთ-
ვის დაწერიღა მოელი „ნატრის ხე“. ჩვენ უნ-
და შევბებოდ ელფფორტისაც, მაგრამ მის წინ
აუციღლებღად უნდა ჩაითროს პოეტური ოცენ-
ებით გასხვოსნებულმა ელიოზმაც. ეს ორი
სხვადანსხვა სამეარტა, მაგრამ რაღაც განგებებს
ძალით უფრომანეთოდ არ გაეძღებათ. ელიო-
ზის პოეტური გული ჩვენ მაშინ ვიგრძენით,
როცა იგი ელფფორტის გვერდით გამოჩნდა.
და ეს არ იყო შემთხვევითი შეხვედრა. ენენი
მწერალმა მხატვრული ღოგოვით შეავხვედრა და
მერე ისევე დაამორტა, რათა ბოღოს ისევე აუ-
ციღლებღად შეხვედროღენს. მეოცნებე ელიო-
ზის ქედლებში აუციღლებღად უნდა გამოთვრტეს
ელფფორტი...

ენენი, სოფლის შარაზე გაყნობიღი ხაღბი,
უპოვანი და უქონელი, წადმა-უფულმა მკე-
ლნი, თვღღეში წასული თუ ამორბებულ-
ნი, ერთბელ მაინც უნდა ვიბოლოთ ერთად
თავმოურიღნი და თანაც სოფლის შარაზე კი
არა, ღბნში, მსუფე და მძღარ ქმეღლობასა
და სმეღლობაში. საამისოდ შატროვანიღდ თავ-
დას უნდა ვესტუმროთ ნათლიაში, სადავე
თამაღად შვღესურღელი ღვინჯუა ფოთღლაშ-
ვალი იქნება.

„ღვინჯუა“ „მრავალმეიერს“ მგავს, თითქოს
ტახტით იწეება, მღორედ მოედღებმა. ავტორს
რასად ეჩქარება, რადგან ამ ქმეღწეი უოველი
წვრიღმანი დიდ მწიწენღლობას იძენს. აქ თავი
უნდა მოითროს უამრავმა ხაღბმა, რომღღითა
გამოსამერწად მწერალი ზოგჯერ ორიოდ სიტ-
ყვით თუ მოიკლას, მაგრამ ამ ორიოდ სიტ-
ყვამ თავი სამუღამოდ უნდა დაგვაბანსოვროს,



აქ გამოტოვება არაფრისა შეიძლება. წერტილ-
მანები კმანან დიდ თარულ ტილოს, მსუყეს
და ფერადოვანს. სუფრას დამწეული, გემრად-
ლი ლუქის მონატრული გლეხობა უნდა შე-
მოქცდეს. სუფრა მძიმეა, ხორავით დატვირ-
თული, დახალცი — ქანალი, სიტყვა — მაძ-
ლარი, ბედაური, ფერადოვანი... თვით ლეინ-
ჭუა სწორად იზიჟობ გადმოიყვანეს სხვა სოფ-
ლიდან თამადად, რომ იცის სიტყვის კაბრა.
ეები, ამობრახულ სიტყვას კილოს უპოვის, ხან
ისე დააღრმავებს, გაგვიკარდებს, არ იცის ენით
მოფინფეულა, არც მამაბებელია, არც სიტყვამ
მონარბაზუნე, არ უყვარს მალაღსამტრევი სი-
ტყვეები და ფემოკლე უარს. „სიტყვა ვოქვათ,
ხალხი დავაძარდინოთ“ — ამგვარია თამაღის
გზი და ამ გზით უნდა წაიყვანოს სუფრა ნა-
თლობასა.

სუფრის მემანბეთა ჩამოთვლილათვის სიტყ-
ვა თვით წიგნის ავტორს უნდა მივცეთ:

„დეკავო, ფოლადგოლა, ნოლია მგელბარი...
ტუავის ფემტემალაფარებელი ელაში კალა-
ტოში უკაბლა, სულ მოვრალა, კედელს რომ
ამოიყვანდა, უეცრივ უგემოდან ჩამოსმახებდა:
„მეცეთასო!“ და მართლაც ნავაჯალბევი კედე-
ლი ამ პარტაპარ წამოვიდოდა, ან გვერდზე
გაღმინგტროდა.

სოფელი მაინც მადღობრი იყო უკაბლასი: —
სხვა არც მავ სიეთეს გვიწამდაო!
კალატოზის გვერდით იქდა შევხედვანო,
მუშტრის ავთვალაქრული, გაკოტრებული
მეწერილმანე ხანჩუბა, რომელიც ხშირად შე-
ურჯებობს ამიოგინებდა: ავიანო, გაკოტრდიო!
ქვემოთ, სოფლის დლაქო, თავებრა, მივიკ-
რია კაცი, რომელზედაც სოფელში იტყოდნენ:
ემწყები რომ ქოქობეთში შილაფლავს ხარშავ-
დუნ, პილპილი მავის მოურილიაო!

კიდევ ქვემოთ: კეთილის მოწადე, მოხატრე,
უველის შემწეწარებელი, თავანკრა კაცო, —
გუთონისდუდა თარბინი.

შეწერე ქიშიცია — ძვირუხსენებელი.
ბერდიკი — კარგი მცელავი, მთიანევი.
ღრეული — უნის მესვეური — ფაქიზი კა-
ცი, ბედოვლათიანი.

ტროყა — მტყვეურე, ანუ ტყის მცველი,
გაურანდავი კაცი, თვალბუქია, ტყენით მო-
ლაპარაკე.

ულავის მრბველი, მუშუშე კლეკო, — შემ-
პარავი, ავის მდომა, გაწვერა, მტუუარი და
კრუ მოწმე, შემწვანებული სახისა — კაცი კ
არა, აბლაბუდაო! — იტყოდნენ.

ენამინარი, დეკია მევალე — ურუტა, გადა-
ბარტულ ბეს რომ ჰგავდა!
თვალჩანბა, ჭულურა.

თოხტარა — ნალევა კაცი, უღღურა, ფფ-
რთიანო, უვარსკულავო და კიდევ რომელი
ერთი? „გადაბნულიც“ იქა ბრძანდებოდა, —
მადლი კაცი, თოქოს ორი კაცი წედინზედ გა-
დაუთათო!

ღობებქარალა, ასიცილა, წიარუა, — ნაცარ-
წარილი, გაბათილებული ცაფუქქუფაჩიბიქა,
ცალეე აშარი ცოლისაგან. **სიხლნიციენქს**
მელორ.ბხოვე — ცხვირგატებელი ბაქუურა.
უენო, უტყვა კისინე — ძეძვის მქრელი, და-
ქონილ ჩიხაში.

და განა ვინგინდვინ ან უველაინმე? არა,
სულ ნარჩილი, დარბაისელი ხალხი — რუმბია,
ულარტია, ბოტი, ბანჭურა, ლარინა, ხლართია,
წაქუტა, ოდოკა, ფუმფულა, ულიწო, ქვიწარაფა,
ღინტალა, ბატატა, ხიწვა, უხალია, ტარაკუბა,
ლაპო, წყერიკიპაზია, ლიტრაძირი!

კიდევ — ბაქოპური, ტატალია, ბრაცანა, ცო-
ლბაია, ჩეენი თლოშიარია — სუფრის კირი
და უკტალას ვინა დააკვებდა?

ჰო, კიდევ ერთი, არ მახსოვს კარგად, ბოყო
ერქვა, უუო თუ უუოლი და ბოლოს ვინმე პი-
რკიეთელი, ტყიდან შემოხეტებული მინადი-
რე გოდერძო... და ტალე-ტალიკი ბიჭები!

გულახმისმყოფელს რომ თვითი გადავდლო
სუფრისათვის, გაიფიქრებდა: ადვილია დევთა
შეურა, მაგრამ გაურა გაძნელებებისო! ამოდე-
ნა მგლის ღუფილი, უამბოდ არ გადაწუდებო!

ღვინჭუს სუფრა ბოლომდე დაწყოხილი და
წარსულის ნოსტალაგით გაშობარი ვერ იქნე-
ბოდა. აქ ავტორმა გაგაფრთხილა კიდევც,
ამოღენა მგლის ყუთილი უამბოდ არ გადაწყ-
დებოა. ასე რომ არ უოფილიყო, ამხავს სი-
ცოცხლე მოკლდებოდა, აღბათ უველაფერი
მოძარბაში ვერ მოვდოდა და ერთი მიწის-
ქენ ვერ დაიჭრიდა. სუფრა, ციკოლით, ბო-
ლოს მაინც უნდა არეულიყო და აშლილიყო.
აქ ერთმანეთს შეხვდა თამა ქურის ხალხი და,
რაც მოთავრია, ქარბით შემოვარდა ქათათა,
სუფრის ცნობილი ამრევი, ეტყობა, კონფლიქ-
ტი გარდუვალი იყო. თორემ ერთი ქათათას
მოსვლა, ერთ მუჭად შეკრულ ხალხსა და ქა-
მათს ვერაფერს დააღლებდა და ვერც ღვინ-
ჭუა თამაღას ჩასწუდებოდა გული.

თავიდანვე ნათელია, რომ ამ სუფრაზე
ერთმანეთს არავინა ჰგავს. აქ უმეტესობა სი-
ღარიბემ მოიყვანა და ღვინით სულის მოქუ-
მის სურვილმა. ამ არეულ დასს ვერაფერი შე-
ადრღაბებს, ვერც ღვინჭუა.თამაღის ბედურნი
სიტყვა, ვერც მანამანლის ხელგაშლილობა,
ვერც ტრადიციის ქაჭვი. დაქუცმაცებული ერი
ვერაფერიშა შეკრა. ღვინჭუა წამთრის ქარბუქში
მარტოდმარტო დაადგა გზას და ლამის ამ და-
ქუცმაცებულ სუფრას შეეწირა. სუფრის მუი-
ნაბევიც, როგორც ცალცალე მოვადუნ, ახე-
ნე დაიშალენ და სხვადასხვა გზით წაიღ-წა-
მოვიდნენ, სუფრა „სამადლოლორე“ გახადებ.

მაგრამ უველაფერი მაინც რომანტოული ინ-
ტონაციით უნდა დამთავრდეს, რადგან საფუ-
ქველია, ამბავია რომანტყული, მიწშიდველი,
მკონილი და ლამაზი: ღვინჭუას საუველაწმინ-
დო სადღეგრძელო დააყოფუდა. იმ ქარბუქში
ისევე მოხრუნდა თავს ოჯახში, ბოლომდე მო-

ახლა თავისი ვალი და სახლის ვზის დაადგა. უკვე დილა იყო. „დიდის სული დატრიალდა... ის იყო მზე ამოდიოდა... ღობეზე უილიყო ეიოდა; მზე მე ამოვყავანეო... და ყველას სჭვარდას“

ისინი კი უკვე წასულან, თავას წათლობის მონაწილენი, შემოვრადნი, თითქოს მხაიარულნი და მაინც ხვალნიდელი დღის მოლოდინით შეძრწუნებულნი.

უშიერარო და უღიმღამო ცხოვრება გრძელდება...

ამ ყუფილას ხელნაწიში...

„ნატკრის ხე“ წარსულია, ან უფრო სწორად — წარსულის მარადისობა. ჩვენ ყველანი ოდესმე ამ მარადისობაში გადავალთ და „ნატკრის ხის“ პერსონაჟები გავხდებით. მარადისობის ამგვარ გაღვლებას მწერალმა იღბლიანად ჩასჭიდა ზელი, იპოვა ის, რაც მისმა მეოცნებე ელმოშიმა ვერ იპოვა. იპოვა „ნატკრის ხე“.

„ნატკრის ხის“ პოვნა კი ყველას არ შეუძლია. გაივლის ცოტა ხანი და „ნატკრის ხის“ მხატვრული მიგნებანი, ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, შედარებები, სიუჟეტური კონსტრუქციები მრავალ პარაზულ ნაწარმოებს მოივლიან, ხან აქ გაშორებებიან, ხან იქ და მათი ავტორებიც დაქრებულნი იქნებიან, რომ განძი თავად აღმოჩინეს.

გამოჩნდებიან ეპიგონებიც... ეპიგონისათვის ადვილია „ნატკრის ხის“ უამრავ პერსონაჟთა „გათავისებვა“. მარტო „ღვიწქუსი“ იმდენი ცოცხალი სახეა, რომ თავზე საურღლად გვეყოფა. თავის წათლობის მენახეთა შორის ერთიც არ არის იმგვარი, დავიწყება რომ შეძლო. ყოველ მენახებზე რომანის დაწერა შეიძლება. ყველაფერი უკვე თითქმის მზად არის, დაწერადა უნდა. მათ ვხედავთ, ვუხეხეთ და ისიც კი ვკითხვ გულში რას ფიქრობენ. თუმცა ავტორმა ყოველ მათგანზე წიგნის თითო-ორილა სტრიქონი თუ გვიბოძა, ოღონდ მსუყე, ბევრის მოქმედი და დაბტევი სტრიქონები. ისიც ვკითხვ ვინ საიდან მოვიდა და აქედან სად ან როგორ წავა, ორ კიპაზე იქცევა მინამდ თუ სუფრას ბოლომდე გაუძღებს. სიღარბაიზღეს ბოლომდე შეინარჩუნებს თუ დღეორ მოტრევა და აქინუფდებდებოთ სიტყვით, გახადები უკვე მზად არის და როცა ზელში გახადები გაქვს. კარას გაღვებაც ადარა ძნელი. „ნატკრის ხის“ ეპიგონი კარს უკვე ადვილად გაადებს, რომანსაც დაწერს და მოთხრობასაც. სადღე ერთი შეხედვით შეიძლება ყველაფერი რიგზეც იყოს, მაგრამ მთავარი ნაკლი კი უფროდ ექნება: ეს არ იქნება „ნატკრის ხე“.

ახლა დიდ პატივში აღარ არის ელონებზე და ღვიწქებზე წერა. მომრავლდნენ სიკვია.

ლურად გაუგებარი, ე. წ. „სუსტების“ პერსონაჟები. ამბობენ, რომ ეს სუსტების ჯგუფიც სინამდვილე და, ალბათ, ეს ამგვარად რომ დაიჭებო, ამ სინამდვილესაც კარგად უნდა იცნობდე. ჩვენი თაობის აღმზანს, უფროდ, გაუჭირდება ამგვარი „სინამდვილის“ ბოლომდე შეცნობა და ეს არც არის აუცილებელი. ეს თემა სხვას დავანებოთ, რადგან ყოველ თაობას ლიტერატურაში თავისი საკუთარი თემა აქვს. ჩვენ ელონები და ღვიწქები გვაღვლებდნენ, რადგან მათ აღზრდილები ვიყავით, მათი შევითამაშებები ან შორეული შთამომავლები. ახლა ამგვარი სახელების ხსენებაც უიშედლო პროვინციალიზმად ითვლება. მაგრამ რა ვქნათ, რომ ეს არის საქარფული? რომ ეს ქვეყანა დღემდე სწორედ ოპარანთ კვირებს, ლელო ღუნობს, თედლორ მდვდლში, ნიკოლოზ გოსტაშაიშვილმა, ათასნაირმა უაუტებმა და კიკოლებმა მოიუყანეს, ან რატომ არის მთავარი, თუ რა ტრქევე ნაწარმოებს გვიჩის? მთავარია, რა ახალი იგულისხმება ამ სახელის მიღმა, რამდენად გავცდით ცნობად პირველწყაროებს, ან რამდენად შემოვიფარგლეთ მიმამკველის მორცხვა ტიტულით... და თუ „ნატკრის ხეს“ თავისი ეპიგონები ჰყავს, ეს სრულიად ბუნებრივია. არახუნებრივი სწორედ ის იქნებოდა, რომ ეპიგონები არ გამოჩენილიყვნენ. უცველი დიდი ნაწარმოები თავის ვარშემო ნოყიერ ნიადაგს ქმნის, რაზეც მისი ქარხანა! მრავლად იზრდებიან... ეს ძვირფასი, კარგი ხაღბია, მათი ნაწერებიც იქნებ კირდება ლიტერატურას, მაგრამ, ამ ნაწარმოებებს „ნატკრის ხეს“ ვერ დაარქმევ.

პარაზონი დრო კვლავ მოიტანს სიახლეს. დაიჭერა მრავალი წიგნი და ვერახტოთ გააბამ მათ კავშირს „ნატკრის ხესთან“. დავტრება მთაბგებდობა, რომ ის წიგნები, (თუნდაც კარგი წიგნები) უწარსულოდ შეიქმნა. რომ მათ არადერი კებავს, ვარდა უკან დარჩენილი სიკარბილესა, მაგრამ ეს მცდარი მთაბგებდობა იქნება. თუ ისინი მართლაც კარგი წიგნები იქნებიან, არ შეიძლება „ნატკრის ხესთანაც“ არ ჰქონდეთ შორეული ფესვები გაბმული, რადგან საბლუ ლიტერატურაში მუდამ უკვე არსებულის საფუძველს, წარსულის გამოცდილებას ემყარება, მაშინაც კი, თუ ამ არსებულის ძირფესვიანად უარყოფს. უარყოფა საფუძველს აღიარებსაც ნიშნავს. რაც არაჩებობდა, მას ვერ უარყოფ. ყოველ სიახლეს, ალბათ, „უკვე არსებული“ წარმომოხს და „უკვე არსებულისაგან“ არის იგი დავადებულნი. ამ წიგნის ავტორს სავსე ხელი ჰქონდა და უნაზღვრო შემოქმედებითი ენერგია, რომელიც პოეზიაში ვერ დახარჯა. ერთ წიგნში მან ჩადო იმდენი, რამდენიც ბევრ წიგნს ეყოფოდა თავისეურებად. მაგრამ ბოლომდე მან იწყ ვერ ამოიჭურა. ის ამბობს, რომ ზელქვარად მოუხდა ამ წიგნის წერა, როცა ზელქვარად



რად წერ, ფერების განაწილება ისე, რომ მხოლოდ ის გადაიტანო ტილოზე, რაც ამ წიგნში გვირდება, ეტყობა, აღარ ზერხდება და მარტო, წიგნის ავტორს ზოგჯერ ეტყუა კი ესაბება. გადავიდა თუ არა ქაღალდზე ის ურველივე, რაც წერის დროს ამორგებდა მის ხელში, და ამ დროს თხრობაში იჭრება სრულად ზედმეტი მუზიციოსტია, ოღონდ ისე, რომ პოეტურ ქსოვალს თხრობისა ვერაფერი დააკლოს. ამ პოეზია ისე მძლავრობს, რომ ურველივე დანარჩენი მის წინაშე ფარსხნალს ჰყრის და უძლეური ხდება.

დაწერდა ამ წიგნის პატრონი სხვა „ნატურის ხესაც“ განგებას რომ იცლია? იქნებ სიზვევე სათქმელისა და მანალია მხოლოდ მოჩვენებითა და ამ წიგნის იქით ავტორს ხელში აღარაფერი დარჩა? ეს იმგვარა კითხვებია, რომელთა გამოცნობაც არავის შეუძლია. ამ კითხვებზე პასუხს მხოლოდ ღრო გასცემდა და თავად ის კაცი, რომელიც ძალზე აძრე წავიდა ამ ქვეყნიდან. „ნატურის ხე“ ლატერატურაში თითქოს ვახუცი პროზაიკოს მოვიდა—ენერჯიით აღსავსე, რომელსაც დასრულებული ისტატის თვანი და ხელი აღმოაჩნდა, მაგრამ მაინც ურველიაფერი ჭერ ისევ წინ ჰქონდა...

ღია, ცდუნება დღია, რომ ის კითხვები, წიდან რომ წამოიჭრა, უფრო გაგრძელდეს:

დაწერდა ამ წიგნის ავტორი ტრადიციულ რომანს?

ვიხილავდით მის შემდგომ პროზაულ კმნილებებში ამ ეპიზოდურად, აქა-იქ გაუღვივებულ პერსონაჟებს, რომელთა ცხოვრებაზეც მართლაც რომ შეიძლებოდა დიდი რომანების შექმნა? ერთი-ორი სიტყვით მოხაზული მსუყე ფერები, ამ პერსონაჟებს ხელშეახტებს და დაუწყებარს რომ ხდის, აქი მართლაც იტყვენ დიდი დაუწერელ თუ გაუმზებელ ეპიკურ ტილოებს.

ან იქნებ ხელ სხვანაირად წარმართულიყო ხელი ამ წიგნის პროზაიკოსა — ავტორისა? განა ცოტა იცის ლატერატურის ისტორიამ „თითო წიგნი“, რომელთა ავტორებსაც მეტა არაფერი შეუქმნიათ, ან ამის გამო, რომ მისი ბადალი ვეღარ შეიქმნებოდა, ან იმის გამო, რომ აღარ დასცალდნათ, ან იმის გამო, რომ უველიაფერი, რისი იქმაც სურდათ, ერთ წიგნში ჩაიტეს, შემოქმედებოთი ენერჯია სრულად დაიხარჯა და სხვა წიგნისათვის აღარაფერი დარჩა... ის კი არა, უფრო მეტიც მომხდარა. ჩაუქრებულა ტრადიციის ან ორნაწილიანი რომანების ავტორებს, პირველი წიგნი იმგვარი გამოსვლიათ, რომ შემდგომი წიგნი, სიუჟეტური ქარგის დასრულების აუცილებლობადა ურფილა, თვით რომანისათვის კი ერთი შტობიცი აღარ მიუმატებია.

ვის იცის, ასეთია „ნატურის ხე“? ის მოკვდა ერთადერთი, თანამედროვეობა და ერთადერთად უნდა დასრულდეს იქნებ უზედურება კი არა, ზედნიერებაც იყო, რომ გიორგი ლეონიძის კალამა ეს ერთადერთი პროზაული კმნილება დაგვტოვა? ბოლოსდაბოლოს მართლაც რაღა დარჩა საოქმელი? აქ ხომ უველიაფერი ნათქვამია, რაც კი ამ დროის კაცს იმ დროზე შეიძლებოდა ეთქვა:

დაქრდეთ „ნატურის ხის“ ერთადერთობას... ამ წიგნის რომელიმე ტრადიციულ ჩარჩოში მოქცევა უშადური საქმე იქნებოდა.

„ნატურის ხე“ შემოქმედის დიდი ნიჭის გამოვლინებაა, რომელსაც არც ტრადიცია აშინებდა, არც სიახლე ბოკავდა.

ამ ტრადიციული ბეჭის რამაა და სრულიად ახალიც, რასაც დღეს თანამედროვე პროზას ეძახიან.

ეს ორი სწუისი „ნატურის ხეში“ ზედნიერადაა შერწყმული, თითქოს ავტორი გეუბნება:

ვიცი საიდან მოვიდვიარ და საით მოვიდვიარო. „ნატურის ხე“ ის წიგნია, რომელსაც ჭრჭერობით არც ერთა სხვა წიგნი არ ჰგავს. მისი დიდი შინაგანი ძალა გზიბლავს და გაკრთობს კიდევ.

ამგვარი წიგნი დაქრებით და საკუთარა ღირსების შიელი შეგნებთ, მელამ მოულოდნელად მოდის, არც კი მიხვდ-მოიხვდავს, ისე დაიჭერს კუთვნილ ადგილს. ეს ადგალი მხოლოდ მას ელოდა, ელოდა დიდხანს და ამიტომ მისი დაკავება ვერც ვერაჟინ გახედა, ვერც ვინმემ შეძლო...

და მაინც, გარშემო მოულოდნელი მოსვლის დუშალი ჩამოდგება.

ესული „ნატურის ხის“ უანასკნელ ფურცლებს.

„ნატურის ხე“ — რომანი.

საით მიდის ეს რომანი?

ახე მკონია, სადაც, ძველი ტაძრის ნაშენი ჩაკარგული ზელნაწერი ვიპოვე, ნაწილი დიდი წიგნისა... ეს არ არის მეფეთა ცხოვრების წიგნი. ეს ზაღბის ცხოვრებაა. ავტორი პოეტია და პოეტის თვლით უტყუზრად აღადგენს ადამიანთა ურველდღეური ურფის ტრაგიკულ სურათს. თავიდან ზელნაწერი კარგად შენახულა, დროს ვერაფერი დაუკლია. არის შენაკლიცო, სადაც უცნობით წიგნის დანიშნულებას და ავტორის მიზანს. ფურცლები კი უნილიისა აშკარად დაკარგულია...

ნეტავი როგორი იქნებოდა ფინალი?

მართლა დაკარგა ფურცლები თუ ავტორმა დაწერაც ვერ მოასწრო?

„მერე რისთვის?“ კაცობრიობის გულისთვის...

სადაც, აქ წყდება ზელნაწერი...

საკაცის მეთაფორა

მკვეთრი ინდივიდუალობის მქონე უოველა პოეტო მეთაფორის გამოყენებისას საკუთარ ზედწერას ავლენს, სხვადასხვა თავისებურებებს იჩენს და ამ მხრივ, ბუნებრივია, აკაცის შემოქმედებაც უხვ მასალას ვაძლევს.

ამგვამდ საგანგებოდ აღარ შეეჩერდებით მეთაფორის არსზე, მხატვრულ ნაწარმოებში მის დიდ მნიშვნელობაზე. ამ თემას ცალკე ნარკვევი მივუძღვენიოთ — „ლექსი და მეთაფორა“ (წიგნი „შაირია ამაღ კარგი“, „საბ-ქოლა საქაროველო“, 1950, გვ. 94-104), სადაც არისტოტელედან მოუღებელი ჩვენს დრომდე, ძირითად ხაზებში, ეპოქებისდა მიხედვით, ნაოქვამა ამ ადგილსა და როლზე. ლიტერატურის ცნობილ თეორეტიკოსთა ნაწარვეში მეთაფორას რომ მივეუთვნებოდა.

ბ. ტომშვეცი საეკვოდ არ ზღას არისტოტელეს ცნობილ გამოთქმას, რომ მეთაფორა შემოკლებული შედარებაა და იქვე დასძენს:

„ამგვარად, მეთაფორა შემოკლებული შედარებაა ან, რაც იგივეა, ორა ცნების დაახლოება შათი მსგავსების საფუძველზე. მეთაფორა მსგავსებას ემყარება, მეთაფორაში ხატი და საგანი ერთ სიტყვაში იმგვარადა მოქცეული, რომ სიტყვის ერთდროულად ორი მნიშვნელობა გააჩნია: პარდაპირი და გადატანითი. პარდაპირი მნიშვნელობა — ხატი, გადატანითი — საგანი“ („სტილიტიკა და ლექსწერობა“, გვ. 222).

განუზომლად დიდა იმ როლი, პოეტურა ხატის შექმნაში ფანტაზიას, წარმოსახვის რომ ეყარება. სწორედ შთაგონებით ამოძრავებულ წარმოსახვის გულისხმობდა ფედერაიკო გარსია ლორკა, როცა წერდა:

„ჩემთვის წარმოსახვა აღმოჩენის უნარის სინონიმა, წარმოსახო, აღმოაჩინო, მიკონდეს ჩვენი სუსტი შუქი ცოცხალ ბანდში, სადაც დამარბულია ყველა უნაზოში შესაძლებლობა, ყველა ფორმა და რიტმი. წარმო-სახვა გამოიტაცებს და ნათელს ფენს ფრამგე-

ნტებს უხილავი რეალობისა, რომელშიც მოძრაობს ადამიანი,

წარმოსახვის ღვიძლი ქალიშვილია მეთაფორა; იგი ზოგჯერ ინტუიციის წამოერი აფროქებისას იხადება, წინათგრძნობის „ბანტრძლივი ნაღველით განათებული“ (ფ. გ. ლორკა, ზედღვენების შესახებ, გვ. 126).

ტრადიციული მეთაფორა, როგორც არაერთხელ აღუნიშნავთ, ორ ცნებას, ორ მოვლენას შორის მსგავსების აღმოჩენას ეყრდნობა და ამ დროს შედარების კვალი წამოლილია, თუმცა ჩანს ორი პლანი და ცხადი ზდება, რომ ერთი საგნის თვისება მეორეს აქვს მინიჭებული; ამის გამო დასახტა საგანი თუ მოვლენა, განსაუთრებულ სინათლეს იძენს და მკვეთრად აღიბეჭდება ჩვენს წარმოსახვაში. ამ დროს, რა თქმა უნდა, მთავარია ის ემოციური ზემოქმედება, რასაც ნაწარმოების ძირითად ჩანაფიქრთან შენისხზობრცებული მეთაფორა აღძრავს.

ამდენად, მიზნად არ დავიხსახვს სხვადასხვა ტროპების მკაცრი დაჭვრუება და კატალოგიაცა (ანუთი საშუაოს შესრულებასაც, რა თქმა უნდა, თავისა გამართლება აქვს).

ჩვენ არც ცნობილი მოდელიის მიხედვით დავკვილავებთა მეთაფორები, როცა არსებთან მიზნად იმას მიიჩნევენ თუ რა რასთან არის შედარებულა ან დაწვეილებულა: სულიერი და უსულო, უსულო და სულიერი, უსულო და უსულო და ა. შ.

უშებნად ეკვილობდათ ჩვენი დავიარეების საგნად ის მეთაფორები გავვეხად, აკაცის პოეტურ ბუნებას, ტემპერამენტს, შინაგან სამყაროს, მისი ლექსის ნიშანთვისებებს ყველაზე ცხოვლად რომ გამოხატავს.

აკაცის პოეზიაში ხაემარისად შეიძლება დავებნით ეპითეტები, შედარებები, მეთაფორები აღმანიის გრძნობას ორგანოებს (ქნოსვა, ხმენა, შეგრძნება, გემოვნება) რომ უყავშირდება, მაგრამ ტროპების აბსოლუტური უმრავ-



ვლენობა მაის მხედველობით წარმოდგენებს ქმნის და ეს სახეებით ბუნებრივია, ვინაიდან სიტყვის უმოკრესი დანიშნულება სწორედ ახეთი, საგნობრივი სიცხადის მქონე ხატებს შექმნა გახლავთ.

პირველყოფილი ადამიანის მათოლოგიურ წარმოდგენებს როცა ავლავდა, ო. ფრეიდენბერგი ხაზგასმულად გამოყოფდა ხატის „მხედველობით ბუნებას“ და წერდა:

„როცა „გრძნობათა ორგანოებზე“ ვლაპარაკობთ, უნდა აღინიშნოს, რომ სმენას, ყრუსას, შეგრძნებას, გემოს თითქმის ანაფორაი კვალი არ დავტოვეთ პირველყოფილ მათოლოგიაში. ხატის აგებაში მხედველობა მონაწილეობს, ვინაიდან იგი მხედველობით მონაბეჭდილებიდან იღებს დასაბამს. მისი ხელუღობა თავისთავად ობიექტურად ამტკიცებს, რომ იგი წარმოიქმნა, როგორც მხედველობის ორგანოს სივრცეებზე ფიქრის რეაქცია. ეს განსაზღვრავს სივრცობრივ შეგრძნებები უვლენაზე აღრეულია. თვალსაზრის კონკრეტულობის ფორმში მოქცეულ პირველ აქტებს ისინი იწვევენ“ (ო. ფრეიდენბერგი, მათი და ქველი დროის ლიტერატურა, მ., 1978, გვ. 27).

ფედერსიუ გარსია ლორცა, ვისთვისაც სიტყვის ელერადობა, კეთილშეოცნება, ლექსის მელოდია ერთ-ერთი უპირატესი საზრუნავი იყო და ვინც პოეზიაში მხედველობითა და სმენითი აქტის მარშინიულ ერთიანობას ესწრაფვოდა, პოეტური ხატის შექმნაში უპირატესობას მხედველობას აძლევდა.

პოეზიის ბუნებაში, თავად საყუთარმა მდილარმა გამოკვდილებამ დაარწმუნა „ბოშური რომანსტროს“ ავტორი, უოველგვარი დაბეჭების გარეშე ექვთა:

„მეტაფორა მორჩილებს მხედველობას (ხშირად გამაფრებულს) და სწორედ მხედველობა განსაზღვრავს მას და ანიჭებს საგნობრიობას“ (დასახ. ეფანი, გვ. 100).

არსებობს ცნობილი და საქაოლ გავრცელებული თვალსაზრისი, რომ ლექსში ბგერა წინ უსწრებს აზრს, სურათს, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს — ხანამ ეს ბგერები ჩვენსებოდებს. შემოქმედის ცნობიერებაში მანამდე. თუნდაც ბუნდოვნად, არსებობს რაზე ხატი, ერთმანეთთან ქერ დაუკავშირებელი ხილვები, ფრაზები, რასაც ბიჭვი, იმპულსი ეხატიროება.

დგება მომენტო, როცა შემოქმედს აწუხებს და ეთალება საოქმული, პოეტო ბგერათ საბოხელს უჩრევს სტრაქონს, სმენით სინჯავს, აუტოპურად აფორმებს; ამ პროცესში აკეთობა ხაზობი, იხადება რიტმი, ლექსის მელოდია, ხდება სტრაქონთა ერთმანეთთან დაკავშირება. რაშიც ხელ უფრო უხაზლად ემება გონება.

სიტყვათა ბგერითი აღწავობა, ელერადობა ჩვენს წარმოსახვაში მტწილად ხილულ ხატებს აჩნებს, სასტრეულ განწყობილებას ქმნის. მე-

ლოდიისა და ხატის გაიწევა, გაქვეყნება ლექსში შეუძლებელია.

საქრებულო

პოეტებს წმირად ანსხეულებს მხედველით, ვიზუალურად წარმოსადგენ ხატებს ანიჭებენ უპირატესობას თუ ლექსის მუსიკას, მელოდურობას.

ის, ვინც ამ ორ საწეის ითავებს, ბუნებრივად ამაებს ერთმანეთთან, აშვიათი ნიჭით დაქილდობული შემოქმედად წარმოგვიდგება. სწორედ ასეთი პოეტია აჯაი წერეთელი და მისი ეს გამოჩენული თვისება არაერთ ლექსშია გამოკლენილი. ამის ნათელყოფელი ბეჭეტი მაგალითი ვნახეთ და ბევრსაც ვნახეთ.

აქაის ტყუარაი პოეტური სმენა მქონდა, მაგრამ არასოდეს მომხდარა, რომ მის ხელში მელოდიას სურათი დაეჩრდილა, ნაწარმოების მოთარა აზრა გაბუნდოვანებინა. იგი მუდამ წომიერების დაცვას, თანაფრადობას ესწრაფვოდა და უოველგვარ უკიდურესობას ერთდებოდა.

„ჩემს თავდადასავალში“ ცოცხლად, ისტორიული სიზარლოთ არის დახატული ვასული საყუთის საშოკიანი წლების პეტერბურგის ლიტერატურული ატმოსფერო:

„მამინ ლიტერატურაც ორად გაიყო: უმეტესობა სრულიად უარყოფდა მწერლობაში ბელოცნებას და მეორად, ბევრად ნაკლები, ისე გადამქვა ბელოცნებას, რომ ვარდა ეთოლ-ხმოვანებისა და მუსიკისა აღარა სწამდა რა მწერლობაში“ (VII, 82).

ბუნებრივია, აჯაი წერეთელი არცერთ მონართულებას არ მიმხრობდა. მან იქვე მოგვცა საყუთარი ბუნების ზუსტი, პართონული დახასიათება და კლასიკური სისადავასაში თავისი სიყვარული რომ გამოეხატა, გრაფ ალექსი ტოლსტოის მაგალითი მოიშველია: „ჩემ ხანგრძლივ ცხოვრებაში საპირალო კერძოსა და წერილმანებაში უხასიათობა გამოვიჩინე, მაგრამ დიდისა და საზოგადოსათვის კი ჩემს დღეში არ მიღალატებია. მწერლობაშიაც შემეძლო, რომ სხვების აულოთ, დიდი სახელი მომპოვებოდა, მაგრამ ჩემს რწმენას ვერ ვუღალატებ და, ტოლსტოცა არ აუოს, შუა ადგილი მევირა... სხვებოთ წამხედრობაში უშეძლებლობის მიმდევარი არ ვყოფილვარ... არც ის მეტრა, მეორე პარტიის, რომ მწერლობაში მხოლოდ მუსიკა და ეთოლხმოვანება უნდა აუოს და კმარაო. ორთა შუა მეოფს მე ჩემი გზა მქონდა არჩეული და მივდიოდი წუნარად“ (VII, 88).

ამ თითქოს მწვიდად ნათქვამ სიტყვებში დიდი შემოქმედის შეუბოვრობა, ერთბელეე არჩეული ცხოვრებისეული და ლიტერატურული მწარმისი განუბრელი ერთგულება ჩანს. აჯაის მტყუელეუბა საქაოლ ვარხად არის მტაფორიზებული. მაგრამ ბუნდოვანება თუ ხელოცნებობა ყველგან არიდებულია; სმენისათვის საამო მის ლექსს იოლად ითვისებს ჩვენი



გონება, უმად ოფილინ დაჯიფდება პოეტის
მეორე შექმნილი სიტუაცია სატი.

ჩვენ აღრცე არაერთხელ მოგვეცა შემთხვე-
ვა დავეკრებოდით, რომ პოეტურ სამხრს, მე-
ტაფორას აქაი ტექსტშივე განმარტავს, მაგ-
რამ ეს სარულეზიოაუ არ ანულებს ემოციას,
ამის გამო ოდნავადაუ არ ფერმკრთალდება
შოაბეჭდილება.

ამჟამად კვლავ გვიდა მოვიტანოთ აქაის
მსატრუღა აზროვნებისათვის ნიშანდობლივი
ამ ტიპის ზოგიერთი მეტაფორა.

ისტორიულ პოემა „ნათელაში“ დახატულია
მონღოლთა ხატონობის უმძიმესი დრო, როცა
შინაურმა აშლილობამ და უთანხმოებამ აღ-
მოსავლეთი და დასავლეთი საქართველო და-
სუსტა, გადაგვარების პირად მიიყვანა. სწო-
რედ ამ გათავშულ სამშობლოზე აქვს პოეტს
ნათქვამი:

ერთი ძუძუთ გამოზრდილი,
ერთი დედის ორი შვილი...

მომდევრო სტროფშივეა ახსნილი, რომ აქ
„ამერი და იმერეთი“ იგულისხმება. მკორე
ზნის შერე აქაი ოსტატურად იყენებს დავით
გურამიშვილის „ქართლის კირის“ ცნობილ
მეტაფორას და სავალალო დასკვნასაც იქვე
ურთავს:

მამამაის წაღმა ზნული
შვილიშვილთა დაღმა ფარტესი
და ამერეთ-იმერეთი
ერთმანეთი დაამარტეს.

ამათა შორის ატეხილ ასეთ სამარცხენო
ძიძგალობას შეუძლებელი იყო რომელიმე
მათგანის გამარტება მოყოლოდა და ამიტო-
მაც პოეტი ბრძენი კაცის პარდაპირობითა და
ტულსტიკიულით ამბობს, რომ უაზროდ წა-
კიდებულმა მხარეებმა „ერთმანეთი დაამარც-
ხეს“.

ორად გაყოფილი საქართველოს ასეთივე
ხატი გვხვდება ისტორიულ თემაზე დაწერაულ
სხვა პოემაშიც „კეკელის ნაშობობი“ (VI,
92...). ალა. მამამა. ხანის შემოსევის მომლოდი-
ნე ერთკლდე მეორე წერილის უგზავნის იმერე-
თის შერე სოლომონს და თანადგომის თხოვს,
შეახსენებს, რომ ასეთი ძნელხედობის თმს
დასაველეთი და აღმოსავლეთი საქართველო სა-
ერთო მტერს ერთად უნდა შეებრძოლონ.
უშუალოდ, ბუნებრივად იხატება განსაცდელ-
ში ჩაყარდნალი დედამამშობლო:

ერთის დედის ძუძუები
ორის ამერ-იმერეთი...
ჩვენ მშები ვართ, ტუქისი ცალი,
საქართველო — დედა ერთი.

შოლიანობის, ერთარსებობის ამაზე ზუს-
ტად, ღრმად და სახიერად (სრულად) მწერელი
წარმოსადგენია. ტუქუბებიდუქმამწერელი მე-
დის მკრდიდან მისხლდება და განადგურება
მეორის უძველდ დაღუპვასაც მოასწავებს. მო-
მდევრო სტროფში ეს აზრი ხატოვნად და ამა-
ვე დროს უკიდურესი სიცხადით არის გამო-
კვეთილი:

ცალი ძუძუ რომ ჩამოსტრან
და შიმშილმა მოკლას ერთი,
ცალ ძუძუს და მეორე მძის
რალა შევლას მისცემს ღმერთი?

ნათელშიმდევლი შემოკმედის ამ დამაფიქ-
რებელ სტრიქონებში მოკცეული სობრძნე ის-
ტორიის ძნელად სავალ გზაზე ზშირად იყო
დაიწვეებული და ჩვენი ერთი, უზრავლეს შე-
მთხვევაში, ამან დასცა და დააუძღვრა.

ამაშიანის უძლიერესი გრძნობა — სიყვარუ-
ლი — ბევრჯერ გაზზდარა აქაის პოეტური
განწყის საგანი. ამ გრძნობის ცვალებადობას,
მერყეობას პოეტი ერთ ღექსში (ძველ მე-
გობარს“, II, 180) ბუნების თვისებად მიიჩ-
ნევს და სულაც არ უყვირს, რომ სუსტი არ-
სება — ქალი — ვერ უძლებს ბუნების მიერ
ჩანერგილ ცდუნებას. აქ აქაი ისეთ გამჭვირ-
ვალ მეტაფორას იყენებს, ყველაფერი ნა-
თელია; ყვაილიდან ყვაილზე გადამქდარი
პეტელას საზე ამყოარებს „ძველი შეგობრის“
ხასიათს, მის ხანმოკლე გატაცებებს:

არ მივიკრს შენი ვულის ცვლიც,
ქალი ზარ... კრელი პეველა;
ყვაილებიდან ყვაილზე
გადაფრინდები ნელ-ნელა.

მეტაფორის ახსნის ძალზე მეტყველი მავა-
ლითია ერთი სახელდასტულო დაწერილი სა-
ტრფილო ღექსი („ალბომში“, III, 889), სა-
ქართველოში სტუმრად ჩამოსულ მომზილა-
ვი გარტენობის რუს ქალს რომ ეძღვნება.
წაღყოტში გავილდ უცხო მოჩვენებას შურით
შესტყვირას ნაირფერად მოხატული ყვაილი-
ბი, სულიერი თუ უსულიო მისი სიღამაის
რადაც წაწილს ითხოვს. იქვე მდგარი მებადრ
ცალკე ნატრულობს, რომ პატრონსაცე და-
რ-
ჩეს თავისი შეუღარებელი მწვენიერება,
ოღონდ ოდესმე ერთხელ კიდევ ეწვიოს ამ
ბაღს. ფინალური სტროფი უშუალოდ ღექსის
აღრესატისადმია მიმართული, პირდაპირაა გა-
ნმარტებული ყოველი საზე და მებადრე (პო-
ეტია) დაუფარავად ამხელს თავის ვინაობას:

ის ჩვენები ცხადად შენ ხარ,
ჩრდილოეთით მონადრენი;
წაღყოტა საქართველო
და მებადრე — მონა თქვენი.



აკაკის ხატორული მახვილი მრავალქერ უცნობათ მღიკვნილებს, ყალბ, მატყურა, ძაღვად გაბერილ კაცუნებს. ამ ტიპის ნაწარმოებებს მებრძოლად პუბლიცისტური ელვრადობა აქვს ასეთია მისრდილი ლექსი „საწარმის“ (II, 815-826), სადაც იმდროინდელი ქართული საზოგადოების ზოგიერთი მახინჯი წარმომადგენელია განქიქებული, უნიჭო, უნიათო მელექსეები დაუნდობლად არის გახურთავეებული ცდუნე თავში „პოეტებს“. აკაკის აღწერითება კალმისანთა გაჩქევულ წრეებსი განმეფებული განუტოთობაში, შევის თერთად მოჩვენება და აქაც ამიტომ გამოიყვანა გაფუფული „ეთომ პოეტი“, ვისაც დაქირავებული „კაჭკაჭა-კრიტიკოსები“ გუნდრუკს უქმევენ.

უღიარის აღწევება ღირსეულის დამდაბლებს ხარჭე ხდება და „ეთომ პოეტს“ დიდ ამბებსა და გამორჩევაში გამოძრომანია, შედოდურადაც იბერება, საყოთარ კეთილდღეობას გადაუყოლილი, თავს არბენად გრძობს:

იღის კარვად, რომ იმწონი
და გამზომი არენა ჰყენს...
რომ კრიტიკოსკაცს კებები
ვერ არჩევენ ბუღბუღს
და ყვავს.

ცხადია, მუდამ ერთი და იგივე სასუღილას წამოშრომავი კაჭკაჭები (კრიტიკოსები) თავის მოძვე უყავის (ძაღვად პოეტის) მიქებრად და მომზად დადგებიან და გამოეწეებულ მეტაფორასაც ნათელი ეფანება — უგულვებელყოფილ ბუღბუღში აკაკი თავის თავს ანუ ჰუმორისტ პოეტს გულსსმობს.

აკაკის ბევრქერ გაუმახულებია ფსევდო-მამულიშვილები, მათი მოჩვენებითი საქმიანობა და უნაყოფო ფაიო-ფუფი. ერთი ასეთი ლექსია „გამოსათხოვარი“ (II, 43, 46), სადაც პოეტს ირონია პირველსავე სტროფში იგრძნობს:

ამა ზენი სიჭადლო
მოწინავე ქართველი რაზმი,
უთავბოლოდ აღჭურვილი,
უცხო ფერად მონაყაზმი.

გზადგზა ნათქვამია, რომ ეს „მოწინავე“ პაროქნებანი მხოლოდ ენას ატარილებენ, მტრის ვერაფერს უმედავენ და მუდამ ფრთხილობენ, რათა არც შეაფურია დასწვან და არც მწვადი. ამ ვაუბატონების მთავარი საზრუნავი უზრუნველი ცხოვრება და კუჭის ამოყრცხვა. ქვეყნის ბედზე მათი ყალბი კვიითი პოეტის სიცოცხლს იწვევს და, რაღა თქმა უნდა, აკაკი ასეთი გაბღენილი ფიტრლების მხარდამხარვერ დადგება. აქ ირონია უფრო მეტ სიმძაფრებს იძენს; პოეტი განზრახ იმცირებს თავს,

რათა „მოწინავე ქართველი რაზმი“ უფრო სასაცილო გამოჩნდეს:

და ამკვარად გამოვსტლდები,
მათ ნაწრომში არ მაქვს წილი!
ამა როგორ მივეყოლოდი
დიდ მიმღებსა მე — წიწილი!

საზგასმული მეტაფორა წინასწარ არის შემზადებული და მას ამოცნობა არ სჭირდება; ამკვარა, რანაირი „მამღება“ არიან აქ გამოყვანილი ფარისეულები და ისიც ცხადია — აკაკი მათ გვერდით წიწილად არ გამოჩნდებოდა. ეს უკიდურესობა ისევ და ისევ კონტრასტის სერბმა მიითხოვა.

აკაკის ლექსებში ხშირად ისმის დამრიგებლობითი კილო, როცა პოეტი მოზარდი თაობის ვასაგოდ წერს. მოსწავლეზე რომ მოწოდებული აზრი იოლად გაიგოს, აკაკი ნათქვამს მეტაფორულად ხსნის, თვალსაჩინოებას ანიჭებს:

სიბრძნე, ჭეუა და გონება
ქვეყნად ეღემის ბლია,
სწივლა და გამოცდილება
სულ საწყო-იარაღია.

ასეთ განმარტებულ მეტაფორებს ხშირად იყენებს დავით გურამიშვილი და აკაკი ამ შემთხვევაშიც მის კვალს მიხვევს. „დავითიანის“ ერთ თავში („საქონლის შეტრებისათვის“) გვხვდება ახსნილი მეტაფორის საუბრადღებო მაგალითი:

კვრება ბურობი სახითა მშემელთა
შესარგებელი.
ცოდნა და საქმის ზმარება —
მაროლი დასაწებელი.

ჭეუის პურთან და ცოდნის მაროლიან შედარება პარალელზე დამყარებულ საინტერესო მონათხსავე ხატებს ქმნის. თავის მხრივ, ბუნებრივად არის დაწყვილებული პური და მაროლი, რაც სხვადასხვა ხალხთა წინაგეულებებში გაწეყოფელ მთლიანობას წარმოადგენს, სტუმართმოყვარეობის სიმბოლოდ აღიქმება.

მბღიური ფრაზეოლოგიითა და სიმბოლოებით დატვირთული გურამიშვილის მეტყველება, რა თქმა უნდა, ბევრად რთულია, ვიდრე აკაკის; გურამიშვილის მრავალი მეტაფორის გაგებას საგანგებო დაკვირება ესაჭიროება, მაგრამ როცა „დავითიანის“ ავტორი ემყარება დასამოდვარავად ამბობს რაიმეს, ენას საგრძნობლად ამარტავენს, იოლად გასაგებს ხდას. ამ გარემოებას იგი შესავალ წიწილშივე უსვამს ხაზს და ხატოვნადაც გამოთქვამს:



მისთვის მე არ შევძლებდი, რაც დავრგვედ
 „გავთ ზე ველად.“
 უფრო ადვილად ავიღებდი ზედ ყრმანი
 დანარჩენებელად.

„იგავთ ზე“ აქ ლექსების წიგნა, ხოლო იგავი ლექსის ფარული, მეტაფორული აზრია: რასაც იმავე „დავითიანის“ აზრებით ადგილი უნდა იქონიოს. ლექსთა ტუვეობაში მეოფე გერბი-მიწველი განსაკუთრებულად ეწოდება და ერთ თავში („სვინდისის მზიდება დავითისა, ოდეს დატუებულმან გამოპარვა გაივლო ვულხია“) ამ დავითი ხატოვნებით გადმოგვცემს თავის პოეტურ ოსტატობას, სტრაქონებში აზრის შეფარვის ზელოვნებას:

სცან ამ ლექსთა იგავითარგმნე თუ
 გიგავრდო
 ქართლის პურის ქერქშია შიგ თათუბი
 რავედო
 ქერქი გაფრქვენი, განაგდე, შიგნიით
 გულს — კი სჭამდო.

პოეტი გადამართლად, მეტაფორის ენაზევე ეუბნება, არ იგებს შეიხვედეს, რომ მის დანერვილს სიტყვიერი საშისველი, გარსი, ზნეში შემოაყალიბს და გული ანუ გამოხატული აზრი შეთავისებს.

შესავალი ნაწილის („ამ წიგნთა გაშლქსავის გვარისა და სახელის გამოცხადება“) მეოთხე სტროფში წახსენებულია რუსთაველის შივრ დარგული „იგავთ ზე“ ანუ ვეფხისტყაოსანი: ამ უკვდავი წიგნის ამოურტრავ სიბრძნება და გამოჩნდილ თვისებას გურამიშვილი ხსატად, მოქნილად გვისურათობატებს და ამბობს, რომ „ბრძენმან რიტორმან შოთამ“ თავისი ქმნილება —

ფესე ღრმაჰყო, შტრტონი ურინა, ზედ
 ხილი მიოწყოდა,
 ორგზითვე ნაყოფს მისს ცემდა,
 ეისგანაც მოიბრებოდა...

ზაზგანშული ფრანა („ორგზითვე ნაყოფს მისცემდა...“) თავისებურად ირგვლიავს შუა საუკუნეების კულტურულ სამყაროში საკმაოდ გავრცელებული „ორმაგი კემოტიკების“ თეორიას.

მოძღვრება „ორმაგ კემოტიკებაზე“ ანუ „ორმაგ სიბრძნეზე“, როგორც ფილოსოფიურ, ასევე ლიტერატურის თეორიის ასპექტში, საფუძვლიანად აქვს დამუშავებული რეპაზ სირაძის. იგი საგანგებოდ დაყვირდა ძველი აღთქმის ტექსტისადმი მეტერთმეტე საუკუნის გამოჩენილი ქართველი სწავლულის ეფრემ მტეხის მიდგომას:

„ესაღმუწთა კატინების შესწავლაში ეფრემში გამოპუოფს ნაწარმოების შინაარსის გააზ-

რების ორ სახეს: ერთთა „სხიგნაჲთ“ მეორე — „სახისმეტყველებით“ განმარტები-თნი“ იგულისხმება ნაწარმოები „შინაარსის პირდაპირი აზრით გაგება, „სახისმეტყველებათ“ კი ითვალისწინებს ადეგორიული შინაარსის ამოცნობას“ (ჩ. სირაძე, ძველი ქართული მეორეული-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები, თბ. 1975, გვ. 261).

სიტყვა არ უნდა იყოს — „დავითიანის“ წინათქმაში სწორედ ტექსტის ამგვარი ორმაგი წვდომა იგულისხმება. იქ ხატოვნად, ქრატმულად არის მინიშნებული, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ქერ მეტაფორულად ნათქვამის მშენიერება მოხობლავს წამყობველებს, შემდეგ კი მეტაფორული აზრის ამოცნობა.

თავის პოეტური სიტყვის ორმაგობას, „ორტელობას“, როგორც ვიყოთ, ხშირად აღნიშნავს ავყო წერეთელი, რაც უკვდავი მკაფიოდ მისი ადეგორიული ხასიათის ლექსებშია გაფლენილი.

ავყო ხშირად მიმართავს რაიმე მოვლენის პერსონიფიკაციას, რაც ჩვეულებრივად ამხავია ჩვენს ხალხურ პოეზიაში და ამ უძველესი მხატვრული ბერძნის გამოყენებაც ნაოდულოფს ხალხურ ძირებთან მისი შემოქმედების სისხლისმიერ კავშირს.

ამგვარი მეტაფორების ერთი ნაწილი წელიწადის დროების სიმბოლურ ხატებს წარმოადგენს. ერთი ლექსის („განაფხულის სიმღერა“, I, 318), ფინალურ სტროფში პოეტი წელიწადის უმშვენიერეს დროს ასე ამბობდა:

შის სიხვიბით შემოსილი
 კვეყნად მოველ პატარალო,
 და ბუნება, შენ ქორწილი
 გამოიმართე მე ახალი.

ჩამკვდარი ბუნების აღორძინების უღანაზე, სი სურათება განაფხულება იშლება: განაფხული მართლაც შეიძლება წარმოიდგინო ვას. ხეოსნებულ, წარფერად მორთულ პატარალოდ. პატარალის საზე თავისთავად ქორწილის მოლოდინს აჩენს. ამიტომაცაა, ქალად გარდასახული განაფხული რომ ითბავს: „...ბუნება, შენ ქორწილი გამომართე მე ახალი“. „ახალი ქორწილი“ წელიწადის დროთა ცვლას თავად აღწევებს ნიშნავს. მანინ არის ბუნება აუვაებელი და დასაბამი ეძლევა ნაყოფიერებას.

მცენარეული სამყაროს პერსონიფიკაციას და ფოთლებითა და უვაილებით მორთული წიფე-ფიფოფის რიტუალურ, სიმბოლურ ქორწილს მსოფლიოს ხალხის უძველეს წარსულში აქვს ფესვები, ხოლო თვით ცნება — „ხეებისა და მცენარეულობას ქორწილი“ — დიდი ზნიდან არის ცნობილი (ჩ. ფრენერი, ოქროს რტო, ში, 1960, გვ. 169).



ჭიშის ფრეზერს უკვე მითითებული თავისი კლასიფიკაციის ნაშრომის („ორკოს რტო“) ერთ თავში თავისი ანუ კულტის გადმოწამებით თანამედროვე ევროპაში“) დაწვრილებით აქვს აღწერილი ევროპის მრავალ ქვეყანაში გავრცელებული გაწაფხულის ანუ მანის დღესასწაულები, როცა გაწაფხულზე, სახლის წინ, მანის ზეს (უმეტესად ნაძვს) რგავდნენ და ზუნების აღორძინების სახალხო ზეიმი იმართებოდა.

საუღლისხმოა, რომ მცენარეული სახეობის სულს ხის, ზურქის თუ ყვავილის გარდა მცენარის დარად მორთული ცოცხალი აღმართი ან თოქინა განასახიერებდა.

„შინადად ფოთლებით შემოსილ აღმართს, მცენარეულობის სულის სიმბოლურ გამოხატულებას რომ წარმოადგენდა, ენიჭებოდა მუფისა ან დედოფლის ტიტული; მას შეიძლება დაუძმონ მანის მუფე, სამების მუფე, მანის დედოფალი და ა. შ.“ (ქ. ფრეზერი, იქვე, გვ. 151).

ჭ. ფრეზერს უხვი მასალა აქვს მოტანილი უძველეს ცივილიზაციებში წაყოფიერების კულტთან დაკავშირებულ მისტიკაზე. ამ საწვინებებში დღესასწაულებში უფროსობა ესა თუ ის საკულტო მცენარე. მთავარი ადგილი აქ სიმბოლურ ქორწინებას უკავია:

„ვანის ღმერთს დიონისეს ათენში ურავილ-წილითად აქორწინებდნენ დედოფალზე და, როგორც ჩანს, ღმერთების ქორწინების საგანგებო ცერემონია არსებობდა... ამ ცერემონიას ერთი მიზანი ჰქონდა: გამოეწვია უხვა მოსავალი ვანისა და ზე-ზილასა, რომელიც ღმერთიც დიონისე იყო, ამგვარად, ეს ჩვეულება ფორმითაც და შინაარსითაც მანის მუფისა და დედოფლის ქორწინებას შეესაბამება“ (იქვე, გვ. 188).

აკაკი წერეთლის „გაწაფხულის სიმღერა“ რომ ასეთ უძველეს სახალხო წარმოდგენებს ასახავს, ამას ლექსის წინა სტროფებიც ცხადყოფს. ეს არის ქალად განსხვავებულია გაწაფხულის ბუნებასთან ახლო შეუდობება. ამის გამოა, გამოყოფილებული, სახურველი არხება ზუნებას თავიდანვე აუვაკებას, ახიბნებას, საქორწინოდ მორთვას რომ მოუწოდებს. სამაგიეროდ საღბინო, საბედნიერო კვალის დაჩენას პირდება, აღუთქვამს:

კვალს კეთილს და ნაყოფიერს,
სახალხოოდ მოსამკეღსა,
და მისათვის ვაცელი შე ფრს,
გაუმევე მდიდრულ სამოსელსა.

მდიდროს მწვანით მოხაერებდა, ნაირფერი ყვავილებით მოჩითვა, თვალისამოშებლად „მდიდრული სამოსელი“ გაწაფხულის წყალოება და ზუნებრივია, ამ გრანდიოზულ „ქორწინლ“ ნაყოფიც შესაფერი უნდა მოხუყვს.

წელიწადის დროები ერთმანეთს ეწყველება. დგება ცხელი ზაფხულის ჭარბეფხულებლის სიმღერა“ უნდა მოვხმებხმებხმებხმებხმებ კეთილი ნაყოფი იზრდება და შვის მცხუნვარება ამგვარებს. შიშივე ტვირთის ტარებას სახარული და ირედოც დიდი ახლავს. შევირებოული, ნაყოფარი ზაფხული თანადგომას, ბელეწყოებას აზოვს მარადიულ შეუდობას:

ბუნებო, შენცა წამბიძე,
შე ამიღე მაგალითად,
და ნაყოფი ქვეყნის საზრდო
აიკიდ ზურგზედ ტვირთად.

ნაყოფი სიმწიფეში შედის. იწურება ზაფხული, დგება მოსავლის აღების ბედნიერობა.

„შემოდგომის სიმღერა“ (1, 860) სიმსუერის, დოკლათის შიშია. თვით შემოდგომა ვევალინება ახლად მოშობიარებულ ქალად. ვისაც მტერღში მასაზრდოებელი რძე მოსწოლია და პირშო უნდა დაანეროს:

ძრძეს მოადგა ტუბილი რძე,
აქვება. თანდათანო,
შვილო, მიშველე, მოსწოვე...
ნანია, ნანანანაო!

ცხელია აქაც კარაგმის, შინშინების ენა გამოყენებული და რძეც დიდი ოფლითა და გარკით მოწეული პირნახულის მებაფორია.

კვალის ბოლო ლექსი „შამორის სიმღერა“ ჩამკედარ, თოვლითა და უნიეთ გახედრულ ბუნებას ვიცხატავს. პირქუში შამორი კიდევ ტრაპახობს, რომ მისი თანშობლები სუნსი და ქარიშხალია, სადაც წაეწევა, საქონელს თოშავს და მუსარს ავლებს. აღმართსაც არ ინდობს, ათანაირ ავადმყოფობას უმზადებს, მოსპობას უპირებს. იგი შეტყიდოდ აქვაროზობლისა და ღარიბის“ მტერია. სწორედ დატაკი კაცის სახლ-კარზე აქვს ნათქვამი:

ბოქოულად შევეგზავნი
ანთებუებს, ზურდოს და მკვალს,
და თუ მარჯვედ არ დაიხვდა,
საუკუნოდ დაბუკვს თვალს.

პოეტის სატირის მუსხავე ძალია აშკარად იგრძნობა, როცა იგი შამორის უნიეთ გამოწვეულ სწულელებებს საძულვედ, შრომელი ხალხის სულის ამომხედელ ბოქოულს ადარებს.

ცხელია, სამოსელისაგან განმარცხულია და გასაკოდავეებული, შამორის ძილისაგან ახლად თავდასწილი ბუნება, როცა პორიზონტზე მწვანეკაბანა, ნაირ-ნაირი ყვავილებას გვირგვინით თავშემუდელი გაწაფხული გამოჩნდება. შეებას იგრძნობს და აღორძინებას იწევებს „საქორწინოდ“ ემზადება, ყველაზე დიდ სასწა-



ულს — სიყოფიერს — ახლიდან ეძლევა დასახანი.

ერთ ადგილორული ხასიათის ლექსში („მე-რცელისა და ქიუკვიის ომი“, II, 198) დაბატულია ნაცნობი სურათი, როცა ვასაცოდვებული წამთარა ასპარეს ტოვებს და მისი ადგილი თვალმწვენიერმა გაწაფხულმა უნდა დაიჭიროს:

ამოწუმპული, მცოვანა,
ჩანჩალით მიღის წამთარი,
სენი სდგას გაწაფხულსა —
დრო საჭი რწინოდ მზად არი.

ბოლო სტრაქონში, ცხადია, ისევ და ისევ „ბუნების ქორწილი“ იგულისხმება. რვეილუ-ცოური სულისკვეთებით გაშვებულ ცნობილ, აგრეთვე ადგილორულ, ლექსში „გაწაფხული“ („დღეს მერცხალი შემოფრინდა...“) აქვს კვლავ იყენებს გონებაში ჩაჭედოილ ამ მზა მეტაფორას: „ენახამ ქორწილს ბუნებისას, გავიგონებ მის მყარულსა“.

ბუნების გამოღვიძების შესავსი სურათია დაბატული წიდიწადის დროთა მონაცვლეობა. ზე დაწერილ სხვა ლექსშიც — „გაწაფხულის მყარები“.

მიასარება წამთარი,
ძალღონე გამოვლია,
და თვალს არიდებს გაწაფხულს...
რა ცუდი მასანდლია,
ცარისკაცები თან მიჰყავს:
ანთება, სურდო და ზველა... (II, 27).

აქვს კუმშობილად გაწაფხულის პოეტია. ყველაზე მეტად მას „უცხო და მრავალფერო“ სამოსით საქორწინოდ მოართული დროთა დეალოფლის საგალობელი ხიბლავს და ემარტვება.

აქვის ამ კალენდარული ხასიათის ლექსებმა შეიძლება გავგაზსენოს მეოქვსწებეტ საუკუნის იტალიელი მხატვრის ქულზე არჩიშო. ლდოს (1527-1598) ცნობილი ცაელი, წელიწადის ოთხი დროს სიმბოლურ გამოსახულებას რომ წარმოადგენს; იქ ყოველ ხაზებს სეზონის შესაფერა ევაილი, მცენარე, ნაყოფი — ხილი თუ ბოსტნეული ქმნის. ორივე შემთხვევაში თვალსაჩინოა ხალხურ ძირებთან და წარმოდგენებთან, მხატვრული აზროვნების ხალხურ ფორმებთან უშუალო კავშირი.

გაბიროვნების ზეზო ძალზე ისტატურად არის გამოყენებული აქვის ერთი ადგილორული ხასიათის ლექსში „ჩაისა და ღვინის ბასი“ (III, 77-81). სადაც ეს ორი სითხე ცხარედ ეპაექრება ერთმანეთს, ჩამოთვლის საყუთარ ღირსებებს, რომ თავისი უპირატესობა დაამტკიცოს. ზეენ ამქერად არ გვაინტერესებს — ვინ არის ამ კამათში მართალი. მოვარია,

რომ პოეტი ზედმესახება იცხადო რატუნს უძველესი მართობელა საფრექიქ მუქმუქიურ პორტრეტს. ზეენ წინამუცხ მხელეჩქინუტუ-შებული, ღაზღანდარობის გუნებაზე დამდგარი ხახუნა დგას:

ულეაშარბილ ნენენს
ღონიწა შემოყუარა;
ყურთაჭებ-გადადებულთ,
თავს იწონებდა მკეხარა.

ყურძნის ნეფრის ოდნავადც არ ეხუება ახალი დროის პარშო, უცხო ქვენიდან შემოსული „მედღარე ჩაი, წყალწყალა“.

ღვინო ცდლობს ყოველნაირად გაამართლოს თავისი არსებობა, საჭიროება:

ვარ ქირვერლის ნეგეში,
დამუშებელი წელღღიო,
და მკედრნის შესანდობარი
გავსახნებდად სურდო.

გულნატყენ ღვინოს კიდევ ბევრი აქვს სათქმელი, მაგრამ შერყენილი და შებლაღულ ძეღლებურ პატყეში აღარაა, დროებაც შეაცვალა და იძულებულია ასპარესი დაოშოს, „შურთი და შოუდანი“ მოღაში შემოსულ ჩაის რჩება.

ერთ ფოლკლორული წყობისა და წარმომადგობის ლექსში (მას სათაურიც ცხადყოფს: „ხალხური“ — III, 82) აქვს საყუთარე წიდიწადის თვეების პარსონიფიკირების მიმართება და თვითველი თვის არსებით ნიშანს წარმოამჩნის; პირველსავე სტრაქონებში წამთარის ცოცხალი, დინამიური სურათი იხატება:

ქიშობისთვე ქერქს იყარავს,
ზედ გამოქირლის ლარზედაო,
იანვარი ეცოლება:
მეც მომასხა მხარზედაო;
თუბერვალი თანასხა,
მარტი დგება შარზედაო...

ქერქი, რა თქმა უნდა, თოვლის სახურველია, რომელსაც შეუდეგ სტრაქონებში გამოევაილი „გულ-მოსული აპრილი“ სიზმარივით გააღნობს. დიდებული მათი აქაც უღამაზეს ქალად არის გამოყვანილი: „მათი თვალ-მწვენიერა კაბას იცვამს ფერად-ფერსო...“. ყოველი თვე თავისებურად მიშინდევდა და განუშეორებელია; ბუნების კანონით უცნაურად გადაჭაველნი, პარსონიფიკად ენაცვლებიან ისინი ერთმანეთს და ბოლოს დგება ათასგვარი ნაყოფის სურნელებით დაბანგული, ზეაქარეული შემოღგომა: ენენისთვე (სექტემბერი) შეათათვის (აგვისტოს) ხვავს გაანელებს და დარჩენილი ორი თვეც (ოქტომბერი-ნოემბერი) თავის საქმეს აყუთებს, ლბინით. ქორწილის



სუფრით აბოლოცებს შთელა წლის გარჯას, გულუბუი ბუნების წეაღობას:

ღვინობისთვე დააცეგებს,
როველში კობის დოქტერსო.
გიორგობისთვე კორწილში
ეტევის „მრავალმეიერსო“.

ღექსში აშკარად არის გამოვლენილი ხალხური პოეტური აზროვნება, გამოვლენულია მეტაფორის აგების ფოლკლორული ხერხი. უნებურად გვაგონდება ცნობილი ხალხური ღექსის სტრიქონები: „თებერვალი ბერავსო, მარტო კახს ერავსო...“

წელიწადის დროებისა და ადგილის მეტაფორული წარმოსახვა ქართულ ხალხურ პოეზიაში ძალზე გზირია. ზეგნს შეიბრისტიკეერებასთან აკაის უმიდროვისი კავშირი ბავაგნებო დავკარების გარეშე ადვილი შესამჩნევია. სტენებული ტაის მეტაფორებს ქრბად იყენებს ზეგნა კლასიკური პოეზია.

წელიწადის დროების პერსონიფიკირების ძალზე თაიხებული მავალითები გვაქვს დავიო გურამიშვილის პასტორალურ პოემაში „მზირული წაფხული“, გავხსენიო პირველივე თავი — „მზირი წაფხულისა და ქარბის ბრძოლა“. აქ ხაოცრად შომამბებავია შეფედ წარმოსახული წამირის წეიავი პორტრეტი:

იქდა წამირი ბრძლის ტატბუდა;
ზელი ზედ ეღდა ფარ-ხმალ-ღებბუდა.
მზად ყვანდა ლაშქირი —
თოვლ-ყინვა მას ქარი —
მოსწინდა თავი.

„ბრძლის ტახტი“ თოვლ-ყინულის საფარველის, თავი წამირის საქმოდ გამკვირვალდიოლად მისახვედრი მეტაფორია. ავი წარმავლობის, ეფემერულობის შომამბებავილებას აბღენს და აშკარად ვგრძნობთ — ანუ ტახტზე მჭდომის მეფეება დღეხანს არ გასტანს.

პოემის ამ თავში მეტაფორულად აღწერილია სტიქიონური ძალების თავდაუოოგავი შეტეინება, მზე მძღარობს, „წამირის ღაშქარი“ დამარცხდა: „მოწენილი წამირი“ „მზირულმა წაფხულმა“ შეყვალა (გაწაფხული და წაფხული გურამიშვილს ერთიანობაში აქვს წარმოდგენილი).

შეორე თავის („წამირის დამარცხება და წაფხულის გამარჯვება...“) პირველივე სტრიქონებიდან იგრძნობა ამაღლებული, ხალისიანი განწყობილება. შეიყვალა დრო. მერში სამო სურნელება დარჩაილდა და ტახტამუ სხვა ეღვარება შეიძინა:

წამირს წაუბდა აწ კირნახელი;
წურმუნბტის ტახტზედ დაქდა
წაფხული...

მომღვენო სტროფში სურალი უფრო აკავთება, თვალს ხამოვენებს, ქრბე ვენქარყული პეიწეი ცოცხალ იერს აბრუნებს

გაცვლია გავველდა ცივი წამირი,
შამოყარცვა ტანთა საფარო.
წაფხული განახლდა
საქმელი თან აბლდა,
ფერად-ფერადო.

ეს იგივე აკაის მიერ აღწერილი „ახალი ქარწილის“ სიმზადისია, „წაფხული განახლდა“ — მარდლირი მიგვანმზებს წელიწადის დროთა მარადიულ მონაცვლეობაზე, ბუნების ძალთა კიდილზე. ამობიინებულ, ხასხასა მოღში ნაირფერი ყვავილებიო ჩაწული. ვაისმის ათხგავარ ფრინველთა გალობა, უოველ სულიერს სისხლი აჩქარდება, წყვილდებიან. დგება შეუღლებების, საყვარულის დრო.

გურამიშვილის ზელი დეახტულ „წამირის ღაშქართან“ (თოვლ-ყინვა, წვიმა, ქარი) უფოოდ აქვს კავშირი აკაის „წამირის სიმღერაში“ ნახებებ, ბოქალად სახელდებულ „ანთებებებს, ბურღოს და მჭვალს“, ეს კავშირი უფრო ცხადი ზდება, როცა „გაწაფხულის მავურების“ ადრევე მოტანილ სტრიქონებში იხვეწამოთვლილია კუდამოძუებული წამირის ერთგული „ქარისყავები“, „ანთება, სურღო და ზედა“.

წელიწადის დროების პერსონიფიკირებას, საერთოდ, გზირად მიმართავს შუახაუწუნების ლიტერატურა. ასეთი გაპიროვნების კლასიკური ნიმუში გვაქვს შექსპირის ერთი ადრინდელი კომედიის („ამო გარჯა სიუვარულის“) ფინალურ ეპიზოდში, როცა გავრულად გამოყვანილი გაწაფხული და კოტად გამოყვანილი წამირი თავთავიანთ სიმღერას ამბობენ.

აკაი წერილის პოეზიაში გაპიროვნების ხერხის კიდევ არაერთი მარჯვე, ისტატური გამოყენების შემთხვევა შეგვიძლია აღვნიშნოთ. ასეთია, მაგალითად, მტერთავან დაუძღურებელი საქართველოს ზუსტი, ფადრესად დიდა შემოქმედების მქონე მეტაფორა. სინზოლური აზრის შემცველი ეს მეტაფორა („ყავდ-მყოფი“) სათაურად არის გაცანილი და თვით ტექსტში აღარ იხსენიება, მაგრამ პოეტის მიერ შემწინილი ზატი იმდენად თვალსაჩინო და მრავლისმთქმელია, რაიმე სახელსა თუ ეპითეტს აღარც საჭიროებს.

„ყავდ-მყოფის“ არასამარბიელო მჭგომარეობის მიუხედავად, ღექსში მტირე ადგაღუს არ ეოზობა სისოწარყევობას, გულგატეხილობას, პირიქით, აქ გამოთქმულია ურყევი რწმენა, რომ მტრების სინარული ნადრგეია და მთ ბოროტ წადილს აბრუნება არ უწერია; საქართველოს გავადმენების და გაქრობის მომღღინებებს თავად არ ადებებს განადგურება:



არ მომკვდარა... მხოლოდ სძინავს და იწვევ გაიღვიძებს... ვინც შენატრის იმის სიკვდილს, უმალ მისვე დაამწყვებს!

(II, 10).

„ბევრის ბრძოლი“ დაქანტულ ღონეშიბ- დილ ქვეყანას დახვეწება, მოსულიერება ეს- პირილება. პოეტმა კარგად იცის — ერის უან- გარო სამსახური და ფუფუნება ერთმანეთთან შეუთავსებელია, ნამდვილი მამულიშვილები ასეთ დროს „ეკლიან გზას“ იჩრეტენ. არჩევანის გაყვობისას აკავის არაბოლოდ უყოყმანო და ბუნებულ ლექსში ღირსებულად გამოხატა თავისი კაცური მრწამსი:

დეე, მისთვის გაეღარბდეთ, ზურგს მოვიღვათ საწყლის გუდა: პატროსანს ღირსის რით სჯობს გამდიდრებელი ოდღა?

„საწყლის გუდა“, ცხაბია, მუდმივ ზელმოყ- ლეობის აღმწიშნელი მეტაფორაა, ხოლო უმ- დაფრეს კონტრასტზე აგებული მებრძოლი აზ- რი სასტყ ბრალდებად გაიხმის უყვლი იმ სულმოკლის მიმართ. ვინც მამულზე მოწამებ- ბრივ ზრუნვას პირადი კეთილდღეობა ამჭო- ბინა.

ჩვენი მსჯელობის საგანი ადრე უკვე იყო აკავის ცნობილი პატრიოტული ლექსი „ზატის წინ“ (II, 808). ამქართვ გვანდა სხვა კუთხით დავაკვირდეთ ამ ლექსს, რომელიც მთლიანო- ბაში ერთ გამოღულ მეტაფორას წარმოადგენს, ვიდრე ცალკეულ დეტალებზე გვაკმახვილებ- დეთ ყურადღებას, ზოგიერთი მომენტის გათ- ვალისწინება დაგვიკორდება.

ო. ურცივენბერგს დიდად საგულისხმო წე- რილიშ „ბერძნული ღირსიკის წარმოშობა“ იმის ნათესასურფად თუ კონკრეტულ შემთხვევა- სთან დაკავშირებული მითოლოგიური ზატი მო- გვიანებით როგორ იქცევა განუერებულ მეტა- ფორად, მოაქვს ერთი შესანიშნავი მაგალითი. ესაა მითი საფოზე, რომელიც ფაონისაღმი უა- მელიო სიუვარულის გამო ლევეადას კლდეაღან გადაღევა და ზღვაში დაიწოქა. შეღვევარა მი- ულითებს, რომ შევეარებული საფოს ზღვის ტალღებში გადაშეებას ზუსტი, სიტყუანიტყუი- თი მნიშვნელობა გაჩინა, მაგრამ იქვე მოაქვს ანაქტონტის მეტივადმეტე ფრავმენტო, სადაც იგივე შემთხვევა უკვე განუერებული მეტაფო- რის სახეს იღებს: „ლევეადას კლდეაღან გადა- ვარდნილი, ვუყინთავ მე კლარა ტალღებში, მოურალა სიუვარულით“.

ამ ფრავმენტს მოსდევს საინტერესო მსჯე- ლობა:

„ზატი იგივეა. ამავე დროს საფოსთან დაკა- ვშირებულ მითოლოგიურ და ანაქტონტის პოეტურ მეტაფორებს შორის ვანსხეაეება ის

არის, რომ საფოს ლევეადა კონკრეტულია, კონკრეტულია თვით იმ შემთხვევაშიც, როცა გეოგრაფიულად ფაქციაც ურცივენბერგის მეტაფორის ანაქტონტის ლევეადა, რაგინდ გეოგრაფიული რეალობა არ გაჩნდეს. განუერებული ხასიათი- სია „კლარა ტალღა“ და „ეროსის ღვინო“ მხოლოდ მითშია კონკრეტული, ვინაიდან — ზღვა მოხუცია, ეროსი კი ბაქტური. ლი- რიკაში ორივე ეს სახე იუენებს არა ზღვის კლარისა და ეროსის ბაქტიზმის კონკრეტულ მნიშვნელობას, არამედ იმის ფე- რისა და ტალღის მსგავსებას, ღვინისა და სიუვარულისაგან განკლდეი ექსტაზის, ზღვისთან ბრძოლის და სიუვარულიან ბრძოლის, ეს მა- გალითი ცხადფორს, რომ ორივე შემთხვევაში საკითხი ზატის კონკრეტულობასა თუ განუ- ენებულობაზე რეალიის კლანში კი არ დისხის, არამედ შემეცნების პლანში. რა მეტაფორითაც არ უნდა იუოს გადმოცემული მითოლოგიური ზატი, შემეცნებითი თვალსაზრისით იგი მუდამ კონკრეტული და ბუკეალურია. პოეტშია კი იგივე მეტაფორები ბუკეალურნა არასოდეს არ არიან. ზატის მნიშვნელობასა და მის გა- მოსახვას, მეტაფორას შორის წარმოიშეება წინააღმდეგობა. ზატის გამოსახვა, მეტაფორა მხოლოდ ზატის კონკრეტული მნიშვნელობის მსგავსებად იქცევა. ანაქტონტის ლევეადა ფორშით (ე. ი. გამოხატვით, მეტაფორათ) სა- ვნებით მსგავსია საფოს ლევეადისა. იქაც და აქაც მეტაფორა ერთია. თუმცა ღირსიკის პო- ეტ ანაქტონტთან ლევეადა სრულიადაც არ არის პირდაპირ გაეგებული კლდეაღან ზღვაში გადაბობა. ანაქტონტის ლევეადა ვენების უმ- ლურებას აღნიშნავს... ამრიგად, პოეტურ მე- ტაფორას უთოოდ ცნებითი არხი აქვს“ („კო- მარისი ლიტერატურა“, 1978, № 11, გვ. 116).

მეტაფორის შექმნის მითითებული პარაცული მეტად ფასეულია, რადგან თვით ღირსიკული პოეტის აღმოცენებას უკავშირდება, აქ ჩანს „...პოეტური მეტაფორის დადგინების გზა და მეტაფორიზაციის პარაცული, წარმოშობა, ახა- ლი შემეცნებითი სისტემისა, რომელსაც ჩვენ ღირსიკის ვუწოდებთ“ (იქვე, გვ. 118).

ოღნავ ქვემოთ შევღეუარო შესწავლელი მა- სალის განსოგადებას ახდენს და აღნიშნავს:

„ბერძნულ „ღირსიკული“ (პარობობათად რომ ვოქვათ) მეტაფორას ახასიათებს სრულიად გა- ნუშეორობული თავისებურებანი. ეს თავისებუ- რებანი იმაში მდგომარეობს, რომ ბერძნული პოეტური მეტაფორა ყოველთვის და უცვლელ- ლად თავის გადატანით მნიშვნელობას თავი- სივე კონკრეტული მნიშვნელობაღან იძენს“, (იქვე, გვ. 118).

ამავე ნაშრომში ო. ურცივენბერგი თავის ფრიად ხარქმუნო დებულებას კადევ უფრო ათუალსანიოებს: „ზატი იქცევა მეტაფორად, ვინაიდან მისი კონკრეტული მნიშვნელობა ცნებითი მნიშვნელობის წინაარსს იღებს. სხვა-



ნარჩად რამ ვთქვამ, ხატი არ მწაშენლობას იძენს: ერთს კონკრეტულს (თავისას, ძველს) და მეორეს ახალს, გადატანის (გაწეწებულს). ამასთან უკეთ ხატი ფორმალურად არ იყვლება, ინარჩუნებს იმავე სახეს, რაც ჰქონდა. მებაღეობასა და ხატს, ხატსა და ცნებას შორის მანძილი აღარაა. ისინი თითქოს შეწყვეტილი არიან ერთმანეთთან და ცნება მხოლოდ აბსტრაქტიზაციას ახდენს ხატის მითოლოგიურ კონკრეტულობისა, რომელიც ღირსიერების მუდამ სავალდებულო ფორმებში ეძლევა". (იქვე გვ. 117);

რ. ფრეილინგერის წერილიდან შედარებით მოწოდებული ციტატები ამიტომ მოვიტანეთ, რათა უფრო ცხადად დავეჩინა — აკაკის ზემოთ ნახსენებ ლექსში კონკრეტული სურათი როგორ ამზადებს საფუძველს, რომ მისგან გარკვეული აზრით დატვირთული პოეტური მებაღეობა ამოიზარდოს.

მოელი ლექსის მანძილზე ჩვენ მოწმე ვხდებით პოეტურის სახის თანდათანობით გამოკვეთის და დაზადებისა. თვითდაწვე მოხაზულია სურათი სიღამო ეამს ხატის წინ ანთებული, ზნელის გამოხატველა წმინდა სანთლისა. პირველივე სიტყვა („მოყვარს“), პირველივე სტრიქონები ცხადყოფს, რომ ამ სურათისათვის პოეტს სხვა ღრისაც საათობით უშვებია და იგი მასში იღუშადა. ამალღებულ ფიქრს აღძრავს:

მოყვარს, როდესაც ხატის წინ
ანთია წმინდა სანთელი
და სიღრმელო პარპალით
ზნელს მუხანტაქს მისი ნათელი.

პოეტის მიზანი მიღწეულია — ჩვენ ფიქტურის სიყვარული შევიგრძნობთ უმრავლად ამართული სანთლის მოცისცხე აღს. აქვე ჩანს, რომ სანთელი თავისი დეკორატივი თვისების გამო იზადებს პოეტს, საგანი ნელ-ნელა, თითქოსდა შეუღწნეველად იძენს სიმბოლურ სახეს, უტარებს უტარებს ემტებება:

მცუდ როდ, უბნოდ და უძრავად
დგება, თვით მსხვერპლი დიადი,
რომ მადლით გაამტყავს
თვალწევიდომელი წვედიადი.

„მსხვერპლი დიადი“ მიგვაჩვენებს, რომ სანთელი თავისი თავის დაღწობის, დაწვის ფასად უქდება ვარს მომდგარა, „თვალწევიდომელი წვედიადის“ უცდგდება, მისი სინათლიდ ქცევა აქვე გახსენდება აკაკისვე ბრწყინვალე ფრთხილი ფრაზა: „რაც არ იწვის, არ ანათებს“. ფრაზა ისევე გამოთქმულია ღრმად, ვამკობლი აზრი — სიყვარის ქმნა, ნათება მსხვერპლს მითხოვს.

საგულისხმობა, რომ „წვის ხატი დახეივთებით

მეორდება საღვთო წერილის ენაში და მის ხატში არ შეიძლება ვხედავდეს რაიმე მხედვადილო შედარებას. მხედვადილო შედარების იგულისხმება არსებითი ნიშანი — ნიშანი მარადისობისა“ (პ. ფლორენსკი).

ლექსის მესამე სტროფში „მწარტკბილად ჩაფიქრებული“ პოეტი კვლავ მიიჩნეობა ალყულაფიქრული სანთლის სასწაულებრივ ძალას. „ცის სვეტად გაქვავებული“, ისიც მოწმეხეულივით დგას, თვითონაც ასეთივე მსხვერპლია; სანთლის მსგავსად, მანაც „უსიტყვოდ, უძრავად“, უღრტყნეველად უნდა გადაიტანოს უკველგვარა ტანყვა.

თანდათან ცხადი ხდება მსგავსება; საკუთარ არსებაში პოეტი იმავე უნარს აღმოაჩენს, რითაც ასეთი მიწიიდველია სანთელი. იგი გუშინით გრძნობს ამ იღუშულ კაუშობის („რადაც უცნაურ ერთობას ვხედავ სანთელს და ჩემ შუა...“).

მომდევრო, მებუთე სტროფში თითქოსდა აღიღებება შეწყვეტებულია აკაკი სანთელზე ისე ლაპარაკობს, როგორც საკუთარ სხეულზე. საგანი, იგივე მებაღეობა შემადგენელ ნაწილებად არის დაშლილი და განმარტებული. გამოკვეთებულია პარალელიზმის უწყვეტისი, წაცადი ზერბი; სანთელსა და პოეტს შორის დატებნილია გამაერთიანებელი ნიშნები. ავტორის მიერვე გამოფრულ, ამ იხედაც გამჭვირვალე მებაღეობას ჩვენ აღრე საგანგებოდ შევეხეთ და მასზე ზოგი რამ ახლაც გვიჩნდა ვთქვათ. კვლავ გავიხსენოთ ეს სტროფი:

სანთელი ჩემი ზორცია,
სიცოცხლე — მოკლე პატრუქი,
ნათელი — ტყუა-გონება,
იმათგან გამოიწმუქი.

უველადფერი ზუსტად, გამოწმილად არის ნაიქვამი. ცალკეული მებაღეობები ერთ მოღიან, შთავარ მებაღეობას ქმნიან, სანთელს ზორცი უწყველიდება, კაცის სიცოცხლეს „მოკლე პატრუქი“ შეეფარდება, ხოლო იმათგან გამოიქრათლი ნათელი, ასევე ბუნებრივად, ტყუა-გონებასთან არის გათანაბრებული.

აქ გამოჩნდება დემიტობი და მოხდენილია სიცოცხლის მსწრაფლწარწყველობის აღმ. ნიშნეული მებაღეობა — „მოკლე პატრუქი“. აკაკის მთელი ცხოვრება და შემოქმედება მართლაც დიდულად წვის და ნათებას გვად, რათა ეს „მოკლე პატრუქი“ ზორციელის მიწიერ არსებობასთან ერთად არ მანაფულაურო, რათა პოეტის გრძნეულ ბავთოგან ამოიქმულ სიმღერას მისი უყვადვი სულის მარადიული ელვარება შერჩენოდა.

ამ ტიპის კომენტარებულ, ტექსტივე ახსნილ მებაღეობებს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ხშირად იფერებს დავით გურამიშვილი. ტყვეობიდან გაქცეულ, გამოქვამულს შეეფარებულ და-



ვით ღვთაების სამსახურის დახატვა როცა უნდა, მზის მტკაფორას მოიხმობს, მნათობის თვისობრივი დანაწევრების კვალდაკვალ ერთობსება წმინდა სამების ხატს ქმნის (დ. გ. კოდის დავითი ავინ დროისაგან შეწუხებულა...), როგორც ვნახეთ, აკაკის მტკაფორაც სამეუღლებისაგან არის შემდგარი და თავისი აღნაგობით აშკარად ენათესავება ერთ-ერთ ძირითად ქრისტიანულ თეოლოგიურ ფორმულაზე დაშუარებულ გურამიშვილის ხსენებულ პოეტურ ხატებს:

მზე და სხივი და ნათელი ვით
სამად გალექსულია,
იგ სამივე ერთი მზე არის, არ ცალკე
გაქსაქსულია,
ეგრეთ მამა და ეგრეთ ძე და ეგრეთ
წმინდა სულია,
ვისაც სამება არა სწამს, სჭულთაგან
გარდასულია.

გურამიშვილის მზე იგივეა, რაც აკაკის თვადით დანახული ხანთელი. ორთვე სინათლის სათავე და წყაროა, ლექსის მთავარი, კრებილობის სახეობა; თვითრულ მათგანს გამოერთიანებელი უფრქვია აკისრია. აკაკისეულ ხატებს, რა თქმა უნდა, მტკი საგნობრივი სიცხადე აქვს და უფრო მიწიერია.

მას მტკე, რაც პოეტი *სურვილს მუხუხურს*, სორცს ხანთლად აცხადებს *ქრისტიანობის* ვე აღწერიალი სურათიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, შესაფერი ხატაც უნდა აირჩიოს, ასეთ შეფუცვლილ, ერთადერთ ხატად, როგორც მოსალოდნელი იყო, პოეტს სამშობლო ეფულებას არის ლექსის ევლათე მძაფრი, ამაღლებული ადგილი. ყოველივე ადრე თქმული მზადება იყო, რათა პოეტს გულიდან ეს მღელვარე სტრაქონები ამოეტანა:

ჩემი ხატია სამშობლო,
სახატე — მთელი ქვეყანა,
და რომ ვიწვოდე, ვღწებოდე,
არ შემოძლია მეც, განა?

აქ ებღავთ მამულზე დედამამ მლოცვად, მთელი ქვეყნიერების ზედზე მზარუნველ კაცს, გარშემო უზომო ბოკოტეს, ხაობოსა და სოცვარულს რომ ახბივებს.

ბოლო ორ სტრაქონში ერთგვარი სევდა შეინიშნება. სევდის მიზეზს დასკვნით, მეშვიდე სტრაქონში ვიგებთ. აკაკი უომედობას მიხედვით — არსად ჩანს „ქიკვიკა მერცხლის“ ხაღარი „მოზავლის მოცაქული“, ვინც ცეცხლი უნდა მოიტანოს და ხანთელაით ასვეტალი პოეტი აღაგზნოს, ცხოვრებას წევდიადს შეკულოს.

აბარანის საკითხისათვის

1886 წლის „მაცნის“ მე-4 ნომერში (ისტორიის... სერია) დაიბედა ვადალფარი გენერლის ა. შაიშველაშვილის წერილი „აზურულა, კოჭრის ციხე, აგარანი“.* ნაშრომის მიზანია წერალობითი წყაროებით ცნობილი აგარანის, აგარათა ციხის მდებარეობის და მასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხების ვარკვევა. ავტორი ასეთი აუცილებლობის წინაშე აღმოჩენილია, რადგანაც ძველი თბილისის თავდაპირველი სისტემის შესწავლას მოჰკიდებია. მას აზრად მოსვლია, რომ ეს სისტემა კლდეაქარის, ლორეს, ხუნძანის, ზორნახუცისა და კერემის სექტორის შიშისადაა. მაგრამ რაკი „ამ სექტორის ცენტრალური უბნის ობიექტებს ეძღვნება აქედ. ნ. ბერძენიშვილის ცნობილი ნარკვევი „ძველი თბილისის ტოპონიმიკიდან (აგარანი)“, ამიტომ ი. შაიშველაშვილს გაწურხაახვს ამ ნარკვევის თანმიმდევრული დამუშავება. ეს იმითომ, რომ თავიხი მუშაობის მსვლელობაში მას თავიდავე განსხვავებული შედეგები მიუღია. ავტორი შესავალშივე აცხადებს, რომ კოჭრის ციხისათვის ნ. ბერძენიშვილის მიერ „აგარანის დარქმევის ცდა აშკარად ბელოვწურობის ბეჭედს ატარებს“ (გვ. 187).

სტატია პარაგრაფებდაა დაყოფილი. რამდენადაც პირველი ეხება ქართულ წყაროებში ტოპონიმ „აგარანის“ გამოჩენას XI ს-დან, ი. შაიშველაშვილი ყურადღებას ამახვილებს მენატარანის ცნობაზე, რომლის მიხედვით, 1086 წ. აბლო ხანებში, ბაგრატ IV-მ ქვემო ქართლში ვახტანგისძეულ სომეხ ბაგრატიონთა წარმომადგენელს, კვირიკე მეფის წაართვა სატახტო ციხე-ქალაქი სამშვილდე. ავტორის აზრით, ამასთან ერთად, ბაგრატის ზელში გადავიდა სამშვილდედან 10 კმ.ზე, მას ჩრდილო-

დასავლეთით მდებარე „საზაფხულო ციხე-დაარბაზი, რომელსაც დღეს „ნადარბაზევი“ ეწოდება; ავტორის გადმოცემით, სამშვილდის მიდამოებში მყოფი ნადარბაზევი სომეხ ბაგრატიონთა მიერაა აგებული, რადგანაც იგი X-XI სს ძველია, ზოლო სამშვილდეს ამ დროს სწორედ ისინი განაგებდნენ. მისი სიტყვით, „მოთავა კო, რა თქმა უნდა, ის არის, რომ მას შემდეგ... ქართულ წყაროებში ჩნდება და მქვედა დედა ტოპონიმი აგარანი (ხაგასმა აქ ი, შაიშველაშვილისა, დ. ბ.). „ჩვენ ვეწამო — წერს იგი, — რომ მდ. კვიციანის სათავეების საგარაკო მიდამოები ამ სახელს — „აგარაკების“, ან პირდაპირ „აგარანის“ (მრავალი აგარის) სახით ატარებდა დიდი ხნით ადრე, სანამ IX ს-ის დასასრულიდან ეს მიდამოები დროებით სომეხ ბაგრატიონების ხელთ აღმოჩნდებოდა... წყაროებში ტოპონიმი „აგარანი“ თან მოხვევა ბაგრატ IV-ის სამშვილდესთან მოპოვებულ ზემოხსენებულ საზაფხულო ციხე-დაარბაზს“ (გვ. 188).

ავტორი შესაშინვია, რომ მოტანალი მსკელომა საკმარისი საბუთი არ არის აგარანისა და ნადარბაზევის გასაიგივებლად; მიუხედავად ი. შაიშველაშვილის ასეთი „რწმენისა“, ამ ამბების თანამედროვე მენატარანე დღევანდელ ნადარბაზეს „აგარაკებს“, ან „აგარანს“ არ უწოდებს, თუმცა კი სწორედ ამ ადგილებზე საუბრობს: „შემდგომად მცირედთა წილიწიდას სამშვილდის ტბათა მდგომსა, ბაგრატ მეფესა დაეცა საღმრთო მუცლისა და ჩადგა მარაბდათ“ (I. 814). როგორც ვხედავთ, აქ მეფის საფგომი სახელწოდებით კი არ იხსენიება, არამედ აღწერალობით, ზოგადდაა მინიშნებული „სამშვილდის ტბანი“-ო. ეს ტბა ახლაც შემორჩენილია ნადარბაზევისთან, აგარანი კი მატარანის ავტორის სულ სხვაგან ეგულებო, თორემ სწორედ აქ

* 1987 წ. იგი I ნაწილის სახით გამოქვეყნდა: იმავე ავტორის წიგნში „ქართველი დიდების ქალაქი“.



იყო მისი დასახლება ხაჭარო. რასაც ეს ისტორიკოსი სხვა შემთხვევაში არ აუვლებს.

სტატის მთელ მანძილზე ეტორი ნადარბაზევს ხან ციხესიმაგრეს უწოდებს, ხან ციხე-დარბაზს, თუმცა უცნობ მას ნადარბაზევი ადგილზე უწახვია, იქ ციხეს ვერსად შეინიშნავდა. ნადარბაზევთან ციხეს არ ადასტურებენ არც ვახუშტი ბაგრატიონი, არც რომელიმე სხვა წერტილობითი წყარო, და, რაც მოკარგია, არც ნადარბაზევის გამოხრტილი არქეოლოგები. ნადარბაზევის ციხედ წარმოჩენა კი, ეტორისათვის აუცილებელია შექმნილი იმობომ. რომ აგარანის პირველსავე ხსენებისას „მატიანე“ მას ციხეს უწოდებს. 1088 წ. ვანის ამირა ფადლონის დამარცხების შემდეგ, ბაგრატ IV-ს აღიბუნა ციხენი რუსთავი, ფარცხისი, აგარანი, ვრთიგლოწიდანა, ქავაზანი“ (1.312). ნ. ბერძენიშვილი ხაჯასში აღნიშნავდა იმ ადგილს „მატიანედან“, სადაც აგარანის ციხის თავი მოხსენიებული: „მოკლდა ფადლონ და მოადგა აგარანი; და მისცა ციხის თავი აგარანი. და მსწრაფად აღმოვიდა მეფე. მეფე და მოადგა აგარანი. და წარიხდა აგარანი“ (1.312). განსვენებული მეცნიერი შენიშნავდა: „აქედან კიდევ უფრო ნათლად ჩანს, რომ აგარანი ციხეა და მას ციხის თავი მუცავს“ (2.308, ხაჯასმა ეტორისა, დ. ბ.).

ნ. შაიშველაშვილს მოაქვს ნ. ბერძენიშვილის აზრი ამის შესახებ, რომ თბილისის ირგვლივ მუდმივ აგარებიც გუთვნიდა იმას, ვის ზღვის თბილისი იყო. „გამოდის რომ ვანის ამირამ თბილისის ამირას წაართვა აგარანი (რომელიც ნ. ბერძენიშვილმა კერძოდ მიიჩნია). ბაგრამ ასე თუ იყო, ეს სითილარაბი (თბილისის ამირა) რატომ არავითარ მონაწილეობას არ იღებდა აგარანის (კოჭრის) ზღვიან ზღვიან გადასვლის აღნიშნულ აქტებში?“ ეს იმ „უბერ-ზღვიან“ მაჩინა ეტორს, რომელიც თორმე „დაუფრეხებლად ქრება... როგორც კი შევევებით აგარანისა და კოჭრის ციხის გაიგავების ცდას. აგარანი სამშვილდის მიდამოებია იყო...“ (გვ. 140).

არავითარი უბერზღვიანა აქ არ არის, არის მხოლოდ ეტორის გაუგებრობა, რადგან ნ. ბერძენიშვილის აზრი თბილისისადმი ირგვლივ მუდმივ აგარების დაქვემდებარების შესახებ, სრულიად მართებული წოდება დებულებაა. ადგილზე შემთხვევაში კი, გარკვეული, კონკრეტული ვითარება შექმნილია: ბაგრატ IV-ს „პირველად“ დასურობილ თბილისში სითილარაბი დაუსევს ამირად, ზოლო თავისთვის ადული ციხეები: რუსთავი, ფარცხისი, აგარანი და სხვ. ისე რომ, ვანის ამირას აგარანი სითილარაბისათვის კი არ წურამოვიდა, ამაზედ მეფის მიერ დატოვებული ციხისათვისთვის. ბაგრატმა აგარანი მსწრაფად უკან დაიბრუნა სითილარაბი ამ დროს ბაგრატს ეტორნი-

ლებოდა და სამეფოდ დატოვებული აგარანის მიმართ მას პრეტენზიები ვერ აღნიშნავდა. ნ. შაიშველაშვილს ძალიან აინტერესებს სამშვილდის ნადარბაზევი გამოდგენა, ამისთვის იგი სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პუნქტებთან (სამშვილდისა და აგარანთან) მომხდარი მოვლენებსაც აიკვებებს. იგი წერს: „აუცილებლად განათვალისწინებელია, რომ სამშვილდისა და მისი მიდამოების არქეო მუდმივ საზღვრულ ციხე-დარბაზს ბაგრატ IV-ის ზღვიანად მოკლდა და ნადარბაზევი შეზღვიანდა. შემოხლის შედეგად მომხდარა, რაკი მეფე ბაგრატ იძულებული გახდა არა ძილზე გასვლა თავისი დის ქმრის შვიკ — სომეხთა მიერ ვითარად „სამ დღე“. შეხადლო ეს „სამ დღე“ (ძილზე ვანსა) და „სამ თვე“ (რაც ბაგრატ IV-ს ვითომც აგარანის აღება მოაწოდებდა) ერთიანობისთან დაკავშირებული სიღიბეებისა. უცვლელ შემთხვევაში ბაგრატის მოღვაწეობის აღწერაში სხვა რომ ამის მსგავსი ფაქტი არ არის ფიქსირებული საერთოდ კი შესაძლოა, მართლაც, სამ თვეს გაგრძელდა სამშვილდისა და მისი მიდამოების გადმოცემის მთელი პროცესი, რაც დავით აღმაშენებლის იტორიკოსმა მთლიან ბრძოლად ჩაოვალი“ (გვ. 140).

მეოცეულის უნდა განემარტოს ამ დახლართული კომინიკაციის აზრი: „მატიანე ქართლისა“ ორ სრულიად სხვადასხვა ფაქტზე მოგვიხიბობს — 1088 წ. ბაგრატ IV-ის მიერ სამშვილდის აღებაზე და მის მიერვე აგარანის ციხის აღებაზე 1089 წ. ამ უკანასკნელ ამბავს მოგვიანებით დავით აღმაშენებლის იტორიკოსიც იხსენიებს: დავითმა „მსვე (1118 წ. — დ. ბ.) წელსა, ივლისსა, აღიბუნა აგარანი, მეორეს დადგა ციხეარს. რამეთუ პირველსა ესე ციხე აღო ბაგრატს, ქანას მისა ვანსა სამ თვე ბრძოლითა“ (1. 305). ნ. შაიშველაშვილს ამ ორი სხვადასხვა დროს მომხდარი ბრძოლის, სხვადასხვა ეტორისეული აღწერილობიდან თვალში მოსვლია „სამი“, რადგან ამ ცნობებში საერთო მხოლოდ ისაა, შემდეგ გაუგებრობა „დღე“ და „თვე“, აქედან გამომდინარე სამშვილდის მიდამოების აგარანისა. უცვლელ შემთხვევაში, ბაგრატის მოღვაწეობის აღწერაში სხვა რომ ამის მსგავსი ფაქტი არ არის ფიქსირებული“ — წერს ეტორი. ამ დოკუმენტი ქავახუშტის ახალქალაქის შეიძლება და აგარანად მიგველო, რადგან 1085 წ. იმავე ადგილსადაც ახალქალაქის იტორიკოსი „ბრძოლეს სამ დღე“ (1. 306).

სტატის ეტორი სამშვილდისა და მის მიდამოებს უცვლელის ერთად განიხილავს და იქვე გულისხმობს ნადარბაზევის (მისი აზრით აგარანი). ჩემი მზრით დავითბრძოლი, რომ მართლაც „სამშვილდე“, ციხე-ქალაქის გარდა, სამშვილდის ქვეყანასაც გულისხმობდა. ეს კარგად ჩანს ქართული წერტილობითი წყაროებიდან, სადაც იხსენიება „სამშვილდის ტბა.



ნი“, „სამშვილდის ბარი“, „სამშვილდის კა-
 რი“, ე. ი. ამ ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილები და
 რაც მთავარია, „ყოველი სამშვილდე“, ანუ მი-
 სი მოლანი ქვეყანა (1. 814-881). აღნიშნული
 გარემოებაც ი. შაიშველაშვილის საწინააღმდე-
 გოს მეთქველებს: უკეთეს აგარანი სამშვილდ-
 დის მიდამოებში იყო (ნადარბაზევთან) მაშინ
 რატომღა გამოყოფს მას სამშვილდის ქვეყ-
 ნისაგან დავითის ისტორიკოსი: „...სომხთა და
 უკრძელი სამშვილდე და აგარანი
 თურქთა ჰქონდეს“ (1. 881). ვამბობ, რომ
 აგარანი არ ყოფილა ყოველ სამშვილდეში. ეს
 კიდევ უფრო თვალნათლივ ჩანს იმ ეპიზოდ-
 ში, სადაც 1110 წ. სამშვილდის აღებზეა სა-
 უხარო: „...ნებს რა თურქთა აღება სამშვილდი-
 სა, უმრავლესნი ციხენი სომხითისანი დაუტე-
 ვნეს, და დამო ზეოტ იქმნეს, და ჩუენ თანა
 მოითჳლნეს აგინი“ (1. 881). ამ ამონაწერის
 გამო 5. ბერძენიშვილი შენიშნავდა: „სომხი-
 თის იმ ციხეთა შორის, ქართველების მიერ
 სამშვილდის აღების გამო თურქებმა რომ და-
 ცალეს, აგარანი არ იგუთი სხვებთა
 ის დავით მეფემ რომ აიღო 1116 წ. ჩანს
 აგარანი არ ყოფილა ასე და მისი დე-
 ბუთი სამშვილდეში. როგორც ის
 „უმრავლესნი ციხენი სომხითისანი“, აგარანს
 თავისთავადი, სამშვილდისაგან დამოუკიდებელი
 მნიშვნელობა ჰქონია და, უნდა ვთქვათ, მაგარი
 ციხეც ყოფილა“ (2. 809).

სამშვილდის აღებით თავზარდაცემული თურ-
 ქები ღამით აგარანს სომხთის უმრავლესი ცი-
 ხეებდნენ და ასეთ პირობებში, განა წარმოსაღ-
 გენია სამშვილდის მიდამოების ნადარბაზევი
 (ი. შაიშველაშვილის მიხედვით — აგარანი)
 მათ ზღუდში დარჩენილიყო?

წ. ბერძენიშვილის ზემოთ მოტანილი მსჯე-
 ლობის საფუძვლიანობას ოდნავადაც ვერ არ-
 ეყვს სტატიის ავტორის ის დასაბუთება, რო-
 შილიც მას აგარანისა და კოჭრის ციხის იგი-
 ვეობის საწინააღმდეგოდ აქ მოაქვს: თურმე
 დავითის მიერ 1116 წ. აღებული აგარანი კოჭ-
 რის ციხე ვერ იქნებოდა იმიტომ, რომ თბი-
 ლისის შეიწირვოდა დავითს მხოლოდ 1120
 წ.-დან დაიწყო, მას შემდეგ, რაც ყივჩაყთა
 მმედრობა ყოველმხრივ მოაშწადა (გვ. 141).
 ცხადია, რომ ეს ძალზე სიძვეო საბუთი აქ არ
 გამოდგება, რადგან ყივჩაყთა მოშწადებამდეც
 დავითს უკვე ჰქონდა მოპოვებული საქმოდ
 შთამბეჭდავი გამარჯვებუბა თურქებზე; კოჭრის
 ციხის (აგარანის) აღებით კი, სამართლიან
 უყანასწრელი ზღუდე ურღვევდა თბილისსა, ამ-
 დენად კანონწომიერი ჩანს თბილისამდე აგა-
 რანის აღება.

ი. შაიშველაშვილს უტარძენია ის დიდი შე-
 უსამაობა, რასაც მის თვალსაზრისით დავა-

თრებით იწყებს სამშვილდისა და აგარანის
 (მისი აზრით ნადარბაზევი) აღების აგრეთვე
 სხვაგვებელი თარიღები. აქაც მისი აზრით სრულ-
 ღადაც უსაფუძვლოა: „რატომ ანუ გვირ-
 ვისა სამშვილდის აღებიდან 8 წლის შემდეგ ვა-
 თავისუფლა დავითმა სამშვილდის მიდამოების
 აგარანი?“ — კითხულობს ავტორი და იქვე
 პასუხობს — „მხოლოდ იმიტომ, რომ სამშ-
 ვილდის აღების შემდეგ (1110 წ.) მდ. კივჩა-
 ვის სათავეში განუენებულად, მუდროვ გარე-
 მოში დამკვიდრებულნი ან სასაფხულო ციხე-
 ნადარბაზის გარნიზონი თბილისსა და დმანისს
 მოწყვეტოდა აღმონდა; მისა გარნიზონი აბ-
 ღა ან ნებით უნდა გამოირებოდა აჭაურობას,
 ან ქართველებს დანებებოდა. დაბ, მისა აღება
 ისეთ აუცილებლობას აღარ წარმოადგენდა“
 (გვ. 141). ვიმეორებ, ნადარბაზევთან ციხე არ-
 სადაა; სად იგვა და როგორ ვასწლო 8 წ.-ს
 განმავლისაში ყველაფერს მოწყვეტილმა თურ-
 ქულმა გარნიზონს — ამის ახსნა მხოლოდ
 პატივცემული ზენერლის გამოცდილებას შეუ-
 ძლია.

სტატიის ავტორი შემდეგ განიხილავს სტე-
 ფანოს ორბელიანის ცნობებს დავით აღმაშე-
 ნებლის მიერ ივანე ორბელიანისათვის ღორისა
 და სამშვილდის გადაცემის შესახებ. იგივე ცნო-
 ბები გაანალიზა თავის დროზე 5. ბერძენიშვი-
 ლმაც. ი. შაიშველაშვილს მოსჩვენებია, რომ
 5. ბერძენიშვილი არა მხოლოდ კოჭრის ციხესა
 და აგარანს აიგავებდა, არამედ ღორებთან არ-
 სებულ სოფ. აგარაკსაც იმავე ციხედ თვლიდა-
 იგი წერს: „მთუებრავად ყველაფერისა წ. ბერ-
 ძენიშვილი ფიქრობს, რომ ღორებს აღების
 დროისათვის სტეფანოს ორბელიანის მიერ წა-
 ხსენებუი დღესაც არსებული სოფელი „აგარა-
 კი“, რომელიც ღორებისა ერთად ივანე ორ-
 ბელს ეწევალობა, არის კოჭრის ციხე, ანუ აგა-
 რანი... ანგარისში არ ეწევა სტეფანოს ორბე-
 ლიანის მითითებას, რომ აგარაკი სოფელია და
 არავითარ კავშირში არ არის დარბაზთან... ამ
 აგარაკსა და აგარა-დარბაზს შორის საერთო
 მომენტების მონახვა შეუძლებელია“ (გვ. 142).
 ვნახათ რას წერდა განხვევებულნი მისნიე-
 რი. დავითის ისტორიკოსი 1116 წ. ამბებზე
 მიკვიდობობს: „ამასვე წილსა აღიღო სომხი-
 თისა ციხე ღორე. და მასვე წილსა, ივლისსა,
 აღიღნა აგარანი, შეორესა დღესა, ციხარს“
 (1. 885). ამონაწერს წ. ბერძენიშვილის ასეთი
 კომენტარი ახლავს: „დამოწმებულად აღილი-
 დან თითქოს საფიქრებელია, რომ აგარანი სე-
 დლევ ღორის ახლოსა, მაგრამ შემდგომი
 ჩაკვირება ცხადყოფს, რომ ასეთი
 დასკვნა საკვალდებულო არაა.
 აქ ის კი არ წერია, თითქოს დავით მეფემ
 აგარანი ღორის აღების მეორესა დღესა ციხ-
 არსა აღიღო, არამედ ის, რომ მეფემ „ივლის-
 ში აიღნა აგარანის შემოდგომის უმაღლეს, ე. ი.
 დღეს რომ შემოდგა ციხეს, მეორე დღეს

1 ხაზგამს აქ და შემდეგ იმ ყველგან ჩე-
 მია, ღ. ბ.



ცისკრისას აიღო იგი. ღორცხეთაჲ ამ ამ-
ბავს მხოლოდ იხ ქავშირი აქვს,
რომ ციხე ქალაქიც (ღორც) მეფემ იმა-
ვე წელს (ახლათ ივლისამდე) აიღო“ (მ. 820).
აზრი ნათელია: „ღორის ადების დროისათვის“
ნ. ბერძენიშვილი ღორის აგარაკსა და აგარანს
ერთმანეთისაგან განასხვავებს. ასევე იქცევა
იგი შემდგომშიც.

როდესაც აქანებული დემნა უფლისწული
ორბელებით ღორის ციხეში გამაგრდა, გიორ-
გი მეფემ, „მომრბველმა ტაშირისა და ღო-
რის კარხამან დაიხანაჲ აგარათი“ (მ. 19). ან-
ტორიათა და აწმთა ავტორის ამ ცნობის გან-
ხილვისას, ნ. ბერძენიშვილი წერდა: „მოტა-
ნილი ადგილიდან ან ჩანს, რომ აგა-
რიანი ტაშირში არაა, რომ ეს პუ-
ნქტი ტაშირის გარეთაა. შეიძლება
ინიც დავასკვნათ, რომ აგარანი ამ დროს მე-
ფის დასურდენი პუნქტია, მაშინ როცა ღორც
(ტაშირში) აქანებულია სიმაგრეთა“. იქვე,
სქოლიოში ნ. ბერძენიშვილი შენიშნავდა: „სა-
გეოგრაფიო სხელი აგარაკი აღნიშნულია აგ-
რეთვე ტაშირში, ღორიდან ნ კმ-ის მანძილზე,
მის აღმოსავლეთით. არაა საფიქრებე-
ლი, რომ მას ქავშირი მქონდეს
აგარაკის საეპისკოპოსო ეკლესია ს-
ბან, ან, კიდევ უფრო სომხეთის
აგარანთან“ (მ. 810-812).

დამოწმებული ამონაწერები ცხადყოფენ, რომ
სტატის ავტორს ვერ გაუგია ნ. ბერძენიშვი-
ლის სიტყვები, სრულიად საწინააღმდეგო აზრს
მიაწერს მას და შემდეგ თავგამოდებით ევა-
თება („მიუხედავად ყველაფრისა...“, „ანგარა-
ში არ იქნა...“) რა თქმა უნდა, ი. შანიშვილი-
შვილი ამას ვაგებ არ სჩადის, აქაც გაუგებ-
რობით მოსდის. საქმე ისაა, რომ იგი სარგე-
ბლობს სტეფანოს ორბელიანის „ცხოვრება
ორბელიანთან“ ძველი ქართული თარგმანებით,
რომელიც 1978 წ. გამოცა ელა. ცაგარეიში-
ვლიან. სომხური ტექსტიდან სხვადასხვა დროს
(XVII და XVIII სს.) შესრულებული თარგმა-
ნები, ერთმანეთისგან დამოუკიდებელია; სწო-
რედ ამიტომ ისინა მნიშვნელოვნად სხვაობენ
სწორედ ურთიერთის, ასევე ხშირად დედნის
ტექსტისაგანაც. გამომცემლის (ელ. ცაგარე-
იშვილის) შესავალში აღნიშნულ ამ გარემოებას
სტატის ავტორი ყურადღებას არ აქცევს და
იმეორებს ძველი ქართული თარგმანებიდან
ერთ-ერთს: ივანე ორბელს „მიეცა მეფისაგან
ღორც სოფლითა და აგარაკითა თვისითა და
ადგილად დარბაზისა სამშვილდე, რომელი —
იგი იყო მამათა მისთა, კულადცა მიეცა სო-
ფლით თვისითურთ“ (მ. 84). ამის გამო ი. შა-
ნიშვილიშვილი დაასკენის, რომ ამ „გულისხ-
მება სომხს მეფეთა ნაქონი საზაფხულო ციხე-
დარბაზი აგარანი, რომელიც მდ. ჰუგუჯის სა-
თავეში იყო და რომლის ბაზაზეც ივანე ორ-
ბელმა დიდებული აგარაკი გაიწყო“ (მ. 142).

ძველი ქართული თარგმანის მეორე ტექსტი ამ
ადგილს ასე გადმოსცემს: იქვე მდებარეა: „მი-
ეცა მეფისა მიერ სასახლად მდებარე ქალაქად
ღორც გარემოთა თვისთა, ეგრეთვე სამშვი-
ლდე, რომელი იყო მამული მათი, კულად
მიეცა მათ დაბებოურთ“. ქართული თარგმა-
ნებიდან არცერთი ზუსტად არ მისდევს სომ-
ხურ დედანს, სადაც ნათქვამია რომ ივანეს
„მიეცა ღორც თვისი გუარით, და აგარაკი ად-
გილად დარბაზისა, და სამშვილდე რომელიც
იყო მამული მათი, კულად მიეცა გუარით-
თურთ“ (მ. 120). როგორც ვხედავთ, სინამდ-
ვილესი აქ ღორცსა და მის გუარზე ცალკეა
საუბარი, რომელიც არ შედის სადარბაზე ად-
გილად მოცემული აგარაკი, იგი ღორის გუა-
რის მიერა დასახლებულია, ასევე ცალკეა სამ-
შვილდე თავისი გუარით.

ძველის გამოცემელი — ელ. ცაგარეიში-
ვილი შესავალში წერს: „A — 804 ზღწერების
ქართული თარგმანის სომხურ დედანთან შე-
დარებაში ცხადყო, რომ ბერძ ადგილს მთარგ-
მნელს სრულიად ვერ გაუგია რომელიმე სომ-
ხური სიტყვისა თუ ფრაზის მნიშვნელობა...
ხშირად სრულიად გამოტოვებულია ცალკეუ-
ლი სიტყვა-გამოთქმა, წინადადება, ან რამდენ-
იმე წინადადება ერთად... არის ისეთი შემთ-
ხვევები, როდესაც... ქართულ თარგმანში ჩა-
რთულია ისეთი სიტყვები და წინადადებები,
რომლებიც სომხურ დედანში არ ვხვდებით“.
სომხურ დედანთან უფრო ახლოა მეორე წესის
ქართული თარგმანი, მაგრამ აქაც არის უზუსტო-
ბანი, გამოცემლის მიერ მიტანილია შევლითი,
როცა „გუარის“ თარგმნადა სიტყვით „სოფელ-
...“. სოფელი უფრო კონკრეტული ცნებაა,
გუარის ხაზმაოდ დიდი აღმინისტარციული და-
ნაყოფია, მასში შეიძლება შედიოდეს არა მ-
ატო ერთი, არამედ რამდენიმე სოფელი, და-
ბა, ქალაქები. ასე რომ, „გუარის“ თარგმნი
„სოფელ“ ერთგვარ უზუსტობას ქმნის. იგივე
უნდა ითქვას „გუარის“ „დაბა“-ს მნიშვნელო-
ბით თარგმანზეც“ (მ. 19).

ქართული თარგმანების და სომხური დედ-
ნის ზემს მიერ ზემოთ შედარებული ადგილი
სწორედ ასეთ შემთხვევათაგანია; ძვ. ქართუ-
ლი თარგმანები მნიშვნელოვნად განსხვავებულ
სიტუაციას აღწერენ. ახლა ნათელია რა წინ-
დაწევა დამყარებული ი. შანიშვილიშვილის და-
სკვნები.

ნ. ბერძენიშვილი აქაც და სხვა შემთხვევ-
ებშიც სომხურ დედანს ეურდნობოდა, იგი ხა-
ვებით მართებულად აგარაკს, მიცემულს და-
ბაზის ადგილად, არც ღორცში და არც სამ-
შვილდეში არ გულისხმობდა; ამიტომაც სტე-
ფანოს ორბელიანის სხვა ადგილებს გათე-
ლისწინებით იგი შენიშნავდა: „შეუძლებლად
არ გვეჩვენება, რომ ქართული წყაროების აგა-
რანი და სტეფანოს ორბელიანის „აგარაკი-და-
რბაზი“ ერთიმეორებს ეწიხეოდნენ“... (მ. 288).



აქ უნდა აღინიშნოს, რომ სტეფანოს ორბელიანის შემოხსენებული ნაწევრები ლ. მელიქსეთ-ბეგისებულ ქართულ თარგმანში არის ნაშვარი გამოთქმა „აგარაკი-ნადარბაზევი“, რომელიც მას ლორესთან მეოფე სოფელი ეგროსი (ს. 84). პაროფ. შ. მესხიას, ლ. მელიქსეთ-ბეგისებულ თარგმანის კომენტარებისას, ი. შაიშელაშვილზე დიდი ხნით ადრე, შესაძლებლად მიაჩნდა („აქნებ“) „ადგილი სადარბაზევი“, ვახუშტისებულ ნადარბაზევიან გაეიგივებინა (ს. 84). მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ განსვენებული მეცნიერიც მოტანდა ნაწევრებში სტეფანოს ორბელიანიდან, აგარაკსა და სადარბაზევ ადგილს შორის მძიმეს სეამდა, ვ. ა. მათერთაშაიანის არ უყავშირებდა, რაც ასევე არაა სწორი. შ. მესხიას ეს აზრი იყოღენ ნადარბაზევის გამოხრელებმა, რომლებმაც გაოხრების ანგარიში აღნიშნეს, რომ ასეთი გაიგივებისათვის საჭირო იყო სხვა ისტორიული წყაროებით მეტი დასაბუთება (7. 101). ი. შაიშელაშვილმა ეს ფაქტები არ იცის, ყოველ შემთხვევაში, მის სტატიაში არც ლ. მელიქსეთ-ბეგი, არც შ. მესხია, არც ი. ციციშვილი და პ. ზეკარაია არ ახსენებია.

სტატიის ავტორი შენიშნავს, რომ ორბელიანის განადგურების შემდეგ, შემოხსენებული აგარაკი — დარბაზევი მხოლოდ „ნადარბაზევიან“ შეიძლება იქნებოდეს (გვ. 142). არც ეს უნდა იყოს სწორი. ასე თუ ვიხსენებთ, გამოვა, რომ რაც ჩვენში „ნადარბაზევი“, „ნაპალატევი“, ან „ნაქალაქევი“-ა, ადრე ყველას „დარბაზი“, „პალატი“ და „ქალაქი“ უნდა რქმეოდა. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შემორჩენილი „ნადარბაზევი“, „ნაპალატევი“, „ნაქალაქევი“ იმის მანიშნებელი უნდა იყოს, რომ ის სახელების შერქმევის დროს, მათი ძველი სახელწოდებანი უკვე დაკარგული იყო და მხოლოდ ნანგრევების იძლეოდნენ ასეთი სახელებების საფუძველი. ქვემო ქართლის ტოპონიმიაში „ნადარბაზევის“ გვერდით „დარბაზი“ ვხვდებთ ნასოფლარების სახელად. ი. შაიშელაშვილის მიხედვით, ისინიც „ნადარბაზევიან“ უნდა ქცეულიყვნენ, მაგრამ ასე არ მოხდარა. ამიტომ ხელ არაა აღუკლებელი ნადარბაზევის ძველი სახელი დარბაზი ყოფილიყო.

ი. შაიშელაშვილს შემოხსენებული ძველი ქართული თარგმანის მიხედვით ზგონია, რომ სომხები ისტორიკოსი მოტანდა ნაწევრებში იბსენიებს ლორესთან დღესაც არსებულ „ერთი ბევრა სოფელი აგარაკს“, „რომ აგარაკი სოფელია და არავითარი კავშირი არ არის დარბაზთან“ (გვ. 142). სომხური დედნის შესატყვისი ადგილი კი, პირქით მოწიობს, რომ აგარაკი სწორედ დარბაზთანაა დაკავშირებული (იგი „დარბაზის ადგილია“). სტატიის ავტორს სტეფანოს ორბელიანის სომხურ ტექსტში რომ ჩაებდა (იგი თან ერთვის ძველ ქართულ თარგმანებს). ეგების შეენიშნა, რომ იგი ნახელწოდება „აგარაკი“ ყოველთვის მხოლოდ ასეთი იწყება, „დარბაზი“ კი, პირქით, ნაწევრებული, რაც ისევე იმაზე შეუთითებს, რომ სტეფანოს ორბელიანი სწორედ აგარაკს ითვალა და საკუთარს სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარობდა, ისევე როგორც ძველი ქართული თარგმანი. „სახსნელედ გინა პალატად“. ასევე ეს ადგილები გადმოცემული ნ. ემინის რუსულ თარგმანში, სადაც სტეფანოსის ტექსტის შესახებ ადგილებში ყველაზე იყოთხმე: «Агарак с дворцом», в Агаракском дворец», «в Агаракский дворец» (8. 362, 364, 365).

ი. შაიშელაშვილს ქართული თარგმანიც არასწორად ესმის: „ლორე სოფლითა და აგარაკითა თვისითა“ სულად არ ნიშნავს „ლორე სოფელ აგარაკითა“-ს. აქ ლორესთან არსებულ ტოპონიმზე არაა საუბარი. ეს კარგად ჩანს ძველი ქართული თარგმანის მეორე ტექსტში: იგი მოტანილი წინადადების ფარგლებში იქნება: „ლორე გარემოთა თვისითა“. ამ სიტყვებით ცდილობდნენ ქართველი თარგმანელები გადმოეცათ სომხური დედნის „ლორე თავისი აგარაკი“.

სტატიის ავტორი წერს: „ზღაპრულა სიმტიკის ციხე-ქალაქ ლორეს აშლები ქართული მხედრობისათვის მიმდებარე ერთი ბევრა სოფელი აგარაკის აღება არავითარი სიმძლევეთა არ იყო დაკავშირებული. ამიტომაც ქართულ მემკვიდრეებს ლორეს აღებასთან დაკავშირებული აშლების აღწერისას ეს სოფელი აგარაკი არც უხსენებია. სამაგიეროდ მის ნაშობში აგარაკის აღების შესახებ ერთ დღელამაინი ზრძილია ჩანს: დავით აღმაშენებელმა „აღიხნა აგარაკი მეორასა დღესა ციხეკარს“, ანუ ლაპარაკია საქმოდ მძღვარი ობიექტის „სამშვილდის ნადარბაზევის“ გატყუება, რომელსაც შ. ლორთქიფანიძე ციხე-ქალაქის რიგშიც კი აყენებს, ყოველ შემთხვევაში, მას შემორტყმული მქონდა დიდი ვალაყანი“ (გვ. 142).

სამშვილდის ნადარბაზევის „საქმოდ მძღვარი ობიექტი“ წარმოადგენს ი. შაიშელაშვილს ისევე იმისთვის სჭირდება, რომ როგორც დარბაზის მკითხველი ან მუნქტისა და აგარაკის იგივეობაში. საამისოდ იგი ახლა პაროფ. შ. ლორთქიფანიძის ავტორიტეტს იშველებს, რომელსაც „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ III ტომის 287 გვ. მართლაც უწერია: 1118 წ. დავითმა „აიღო ციხე-ქალაქები ლორედ და აგარაკი“. მაგრამ ამ წინადადებაში რომ კორექტურული შეცდომაა, ან კალმის ლაფსუსი, ეს სტატიის ავტორსაც უგარყვინა და თავისი დასკვნა ასე შეუმარტებია: „ყოველ შემთხვევაში მას (ნადარბაზევის სახსნებს — დ. ბ.) შემორტყმული მქონდა დიდი ვალაყანი“-ო და უთითებს „ნარკვევების“ იმავე ტომში დაბეჭდილ გ. ლომთაიძის ნაშრომს. განსვენებულ

მეცნიერი იქ წერდა: „თავისთავად ცხადი და ცნობილია, რომ სასახლეების შორაბლოს ყველანა ცხოვრობდნენ (ჩვეულებრივ სახლებში) მათი მოსამსახურენი „მოქალაქეები“... მკაფიოდ ჩანს ეს სამშვილდის ნაღარბაწევში, სადაც გალავანს გადაღმა ასოფდ მტრზე არის 'ეროვ ნასოფლარი'“ (8. 522). როგორც ვხედავთ, აქაა გალავნიანი სასახლე, რომელიც ძველი წარმოსახდენია „საკმაოდ მძლავრ ობიექტად“ და სრულიად არ შეეფერება დავითის ისტორიკოსის აღწერას, სადაც აგარანი ხაზ-გასიით ციხედია დასახლებული: „პირველ ესე ციხე აელო ზაგარას“.

სტატიაში შემდეგ ავტორი ურთაღლებს ამახვალებს სტეფანოს ორბელიანის ცნობაზე, სადაც ნათქვამია, რომ 1177 წ. აქანუების დროს, როდესაც გიორგი მეფე გაძლიერდა, ივანე ორბელიანი თავისი მონაგები ქონება სამშვილდის ციხეში შეიტანა, თვითონ კი ღორებს წვადა-გიორგი მივიდა, ველარ იპოვა ისინი აგარაკს, მტრე ალუა შემოართვა ციხეს და 25 დღის შემდეგ აიღო ის (4. 47, 128).

ამ აზრების გამო ო. შაიშველაშვილი აღნიშნავს: „სტეფანოს ორბელიანი წერს, რომ გიორგი 1177-ს სამშვილდის ადგილს 25 დღე მოანდომა. ზოლო გიორგი მეფე სამშვილდეს მხოლოდ მაშინ მოადგა, რაც ივანე ორბელიანს „აგარაკს მას“ „ვერავინ პოვა“.

წ. ბერძენიშვილის აზრით, მეფე „მოადგა“ არა სამშვილდეს, არამედ ისედაც ისევ ცოქრის ციხეს, ანუ ეთიოპი აგარანს, რატომ? ვინაა აშკარად არ ჩანს: რაც ივანე ორბელიანმა დაშალა „ციხესა სამშვილდისასა“, ზუსტად ის ამოიღო ამ ციხიდან გიორგი მეფემ: ივანე ორბელიანი „შეკრიბა უკველი მონაგები თვისი ციხესა მას სამშვილდისასა“, რომელიც იყო „სახეს ურაცხეთა საუნჯეთა“, გიორგი მეფემ „აიღიღო ივანე მრავალი საუნჯეთა მათთა და უკველი მონაგები მათი“.

აქ გვევსივთის ადგილი ადარ რჩება, საუბარია ერთსა და იმავე ციხესა და ერთსა და იმავე ქონებაზე ან ამ ზღაპრული სიმღერის გამოშუქურებას, აღრცელებას და „აოთხება“-დაბნელებას უნდა მონდომებოდა იმოდენა დრო (25 დღეა, რაც გიორგი მეფეს ამ ციხის (სამშვილდის) „აღებისათვის“ დასჭირდა“ (გვ. 144).

დავიწყოთ იქიდან, რომ სტეფანოს ორბელიანი არსად არ წერს — გიორგი მეფემ სამშვილდის ციხის აღებას მონდომა 25 დღეო: ეს სტატიის ავტორის მიხედვრია, სტეფანოს ორბელიანი ასახელებს არა სამშვილდეს, არამედ აგარაკს, სადაც მეფეს შეთქმულნი იგულისხმოდნენ, და მტრე ციხეს — უსახელოდ-ველად უფრო ბუნებრივია აქაც აგარაკისავე ციხე იგულისხმობო და არა სამშვილდისა; ან რამ არ უფიქროვო, აგარაკის მოხსენიების შემდეგ, სომეხ ისტორიკოსს არაფერი შეუშლიდა ზედღს აქაც მოეტანა სამშვილდის სა-

ხელი. სომხური ტექსტის რუსულ თარგმანში ეს ციხე აგარაკის ციხედ უნდა გაგებულოდ იქნის (8. 266).

სტატიის ავტორისათვის გადმოსწავლილ ვნელოვს მიუღია იმ ფაქტს, რომ სამშვილდის ციხეში დასახლებული და მეფის მიერ აგარაკის ციხიდან ადებული განქუელის აღწერისას, სტეფანოს ორბელიანის ორივე ციტატაში მსგავსი სიტყვებია ნახვარი. ესენია: „უკველი მონაგები“ და „საუნჯე მათი“. მხოლოდ ამ ზოგადი ფრაზების გამოკრების გამო ო. შაიშველაშვილი დასკვნის, რომ ორივე შემთხვევაში „ზუსტად“ ერთი რაოდენობის განჭვია საუბარია. ამას გამოუწყევია ავტორის შემხბილი: „აქ ევსიასთვის ადგილი ადარ რჩება, საუბარია ერთსა და იმავე ციხესა და ერთსა და იმავე ქონებაზე“. ო. შაიშველაშვილი დასკვნის, რომ ამ აზრების აღწერისას ქართული წყაროები არსად სამშვილდეს არ იხსენიებენ. არ ასახელებს სამშვილდეს ამ მოკლენათა თანამედროვე და თვითმხილველი დავით ქობაირელიცა. აგი საკმაოდ დეტალურად აღწერს აქანუების მსვლელობას და ქვემო ქართლის პუნქტებიდან ასახელებს აგარაკის ციხეს, კაენს, კაენონს, ღორებს, მაკაბერდისა და ქორაგეტის მხარეებს, მაგრამ სამშვილდეს — არა. შესაბამის ადგილს ის წერს, რომ გიორგი მეფემ „ალუა შემოართვა აგარაკის მტაკეც სიმაგრეს. ალუა ორთენახებვარს გაგრძელდა... ციხის შიგნით მყოფნი ბატონაშვილი გამოცდილები იყვნენ, მაგრამ რადგან წყლის გზაც მოკრილი ჰქონდათ... უნებლიედ ჩამოვიდნენ და დაუთმეს სიმაგრე.

ამის შემდეგ მეფემ შეკრიბა ჩარი და მოადგა აქანუებულებს ღორეში“ (10. 266). როგორც ვხედავთ, ორივე სომხური წყარო აგარაკის ციხეზე საუბრობს და არა სამშვილდისაზე.

ო. შაიშველაშვილს რატომღაც არ სჭერა ქართულ წყაროთა ჩვენებებისა აგარანის ციხის სიმტკიცეზე. წინ მას იცვია აქვს გამოთქმული („ეთიოპ...“) დავითის ისტორიკოსის ცნობაზე, სადაც ნათქვამია, რომ აგარანის ციხის ასახელებ ზაგარად მეფეს 2 ოვე დასჭირებია. ანტონიაც სტატიის ავტორმა ის ფაქტი „სამშვილდისა და მისი შიდამოცების გადმოცემის მიხედ პროცესად“ დავიზიბა. ამ შემთხვევაშიც ავტორს არ მოსწონებია 25 დღის დახარჯვა აგარაკის ციხის აღებაზე, ამის გამო ახლა ასეთ სურათს წარმოსახავს: „ამ ზღაპრული სიმღერის გამოშუქურებას, აღრცელებას და „აოთხება“-დაბნელებას უნდა მონდომებოდა იმოდენა დრო (25 დღე), რაც გიორგი მეფეს ამ ციხის (სამშვილდის) „აღებისათვის“ დასჭირდა“. ო. ბრტყალებში ჩამოული სიტყვა „აღება“ მიგვაჩინებებს, რომ ო. შაიშველაშვილი მასში ხევა შინაარსს ხდებს. პატარეველ ავ-



ტორს უნდა მოეხსენებოდეს, რომ ხმლისა და მშველ-ღისრის ეპოქაში ფეოდალური ხანის ციხეები ხშირად აუღებელი რჩებოდნენ და მათ ღამორჩილებას ისევ ზანჯრძლევი ალეთი, შინაგაყვითი, ციხისუფალთა (ან მათ ახლობელთა) ძელზე განსით აღწევდნენ. ასე რომ, აგარაკის ციხის ალუაზე (და არა სამშვილდეზე) დახარჭული მან დღე სრულიად ნორმალური ჩანს (დავით ქობარდელის სიტყვით, აგარაკის ციხის ალუა ორთვენაშეპარს გაგრძელებულია).

მას შერე, რაც ივანე ორბელი და დემნა უფლისწული ლორეში გამაგრდნენ, გიორგი მეფემ „მომზბეველმან ტაშირისა და ლორის კართამან დაიხანა აგარათა და გუგუნიანი ლაშქარნი“ შერქოსო. წერს თამარის ისტორიკოსი (გვ. 119). ი. შაიშველაშვილი აღნიშნავს: „ბერძენიშვილი მიუთითებს, რომ ეს „აგარათა“...ც ისევ და ისევ კოჭრის ციხეა (გვ. 810-811), რომელიც ვარდა იმისა, რომ ქარების თავმოყრისათვის წაფულწეუ და წამთარშეუ უყარგისი იყო, ამ კონკრეტულ შემთხვევაშიც არც ლორეში დატოვებული ქარების, არც პერეთში განსჯანე ქარების მართვის პუნქტად არ ვარგოდა. არავითარი ზაფუყელი არ არსებობს იმისათვის, რომ გიორგი მეფე წამთარში კოჭროში შედარყო ორივე ფრონტს მოწყვეტული. თბილისში მიიწე ჩამოვიდა თავის ოჯახში“ (გვ. 144).

ავტორის მიერ მიითითებულ გვერდებზე ნ. ბერძენიშვილს არ უწერია, რომ ლორე-ტაშირის მორბევის შერე გიორგი მეფე კოჭრის ციხეში დაქა და მთელ წამთარს იქ გაატარა ოჯახს მონატრებლმა. ამას მხოლოდ სტატიის ავტორი წარმოადგენს და ნ. ბერძენიშვილს მიწერს. განსვენებული მეცნიერი კი ვარაუდობდა, რომ „აგარანი“ ზოგადად ეწოდებოდა თბილისის სამხრეთით და კოჭრის ციხის მიდამოებში არსებულ დაბებს, იქვე უნდა უოფილიყო „დასო“ და „აგარათა კლანი“, იგი უფრო ნიშანდობლად ასახელებდა ტახანშელას, ზატისთელოს („სახატე“) კაბენს, ასურეთის ხევს; მთელ ამ ტერიტორიაზე გაბატონებულ კოჭრის ციხეს კი „აგარათა ციხე“ ერქვაო (გვ. 81, 881).

წევით ი. შაიშველაშვილი ამტკიცებდა, რომ აგარანი სამშვილდის ნადარბაზევია. ახლა იგი შეიძლება განუშარტავს, რომ უოფილა სხვა ადგილიც მსგავსი სახელწოდებით, „რომელიც ჩვენს მემკვიდრებს მოსხვინებელი აქვთ ზოგჯერ პარდაპირ ასე „აგარათა“-დ; „აგარათა შეურა გაავგეს“; გიორგი ლაშას ლაშქარი დედგა „ლომთა გორსა და აგარათა (გ. ი. აგარაბეს — ი. შ.) შუა“, ზოჭერ „აგარათა (გ. ი. აგარების) კლანდ“ და „აგარათა სომხითანთა“-დ. ეს „აგარათა“-ი წარმოადგენდა ად. აღგეთის, ქციანსა და მამაშავერას ზონაში ნახიდურადან ნა-

ბიდვარამდე განვტკობილ ტობატორიანს“ (გვ. 146).

მასადასმე, ავტორის აზრით, „აგარათა“ (ნადარბაზევი), ხოლო მეორეა — „აგარათა“, გ. ი. მარნეულის ვაქე „აგარათა“ მან წარმოადგინა ნაგენტივარ სახელად ყორანთა, მოწამთა-ს ტიპისა („აგარათა-ში ყველა პირბა იყო“. „ამ აგარათა-დან დებედის ზეობით...“ და სხვ.). წუარობიდან მოტანილმა და ყველა სხვა ცოტატებშიაც რომ ერთი აგარანი იგულისხმება, ეს ნათელია: „აგარათა“ იგივე „აგარანი“, ოღონდ ბრუნვას ჩამბული. ეს კარგად ჩანს „შეთანე ქართლისა“-ს მონათბრობიდან: „მოვიდა ფადლონ და მოადგა აგარათა; და მოსცნა ციხისთავმან აგარანი. და მსწრაფლ აღმოვიდა მეფე, მივიდა და მოადგა აგარათა და წარბხუნა აგარანი“ (1. 813). ასე რომ არ უოფილიყო, მარნე „დაიხანა აგარათას“, „აგარათა შეურა გაავგეს“-ო კი არა, ისტორიკოსი დაწერდა: „აგარათისა შეურა გაავგეს“. ასევე კარგად ჩანს ეს მომენტი თამარის ისტორიკოსთან. ტაშირის მორბევის შერე გიორგი მეფემ „დაიხანა აგარათა“. აქედან გუგუნა ლაშქარი მერეთს, იქ გამარტების შემდგომ კი „მეფე, აგარანსა შეურთი აღვიდა და მოადგა ლორესა“. ისტორიკოსის „აგარათა“ რომ „აგარანი“-ს გენტივია, ჩანს იქიდან, რომ იმევე პუნქტს იგი მეორე შემთხვევაში „აგარა“-ს უწოდებს, სანატრისა, რომ თამარის ისტორიკოსის ამ ბოლო წინადადებას სტატიის ავტორის შეცვლილი სახით გვთავაზობს: „აგარა“-ს მაგიერ წერს „აგარათა“-ს (გვ. 145). ეს იმიტომ, რომ აგარა და აგარანი მას სამშვილდის ნადარბაზევი ჰგონია, ეს ადგილი კი სრულიად არ შეეფერება მის შერე შემთხვევაში ცოტატებს „აგარათა“-ს მოხსენიებით (ლაშქარი დედგა „ლომთა გორსა და აგარათა შუა“ და სხვ.). ი. შაიშველაშვილის აზრით, მარნეულის ვაქის „ცენტრალური უბანი ვახუშტი ზაგრატიონის ხანად „ბაიადარ“-ად, აღრ კი „წყალთაშუა“-დ იწოდებოდა. აი ეს მარნეულის ვაქის უდიდეს წარმოადგენდა აგარანებით მოფენილ ნადარბაზე ნაყოფიერ მიწებს, კლდის მუხისა და კლდის ტუიანი ლანდშაფტის ელემენტებით, აგარათა კლდის. თავის დროზე აქ იყო თამარ მეფისა და ლაშა გიორგის საწამორო სახაზლე — სადგური დური“ (გვ. 145). ეს კიდევ ერთი გაუგებრობაა: თამარის ისტორიკოსის, რომელიც იხსენიებს დურასაც და „აგარათა კლდასაც“, სრულიად გარკვევით განსხვავებს ამ პუნქტებს; არსიდან ჩანს მათი იგივეობა, ან სახელების ერთიმეორით შენაცვლება დროთა განმავლობაში.

მარნეულის ვაქე, სადაც პატრიკეუმში ავტორმა „აგარათა“ დავრუდა და სამეფო საწამორო სახაზლე ივარაუდა, „ქართული საბუ-



თა ენციკლოპედიას" სტატიების მიხედვითაა შეტანილი. ეს გაყვებულთა იმპიუმ, რომ „აგარათა პალასა“ და დანოს მოძებნოს ადგილი, რადგან კოჭრის, თუ მის ძაწში მყოფი მიდამოებიდან, ავტორის აზრით, საამისოდ არცერთი არ ვარგა: „ქალა აქ მაინც არ არსებობს, — ცნობილია, მხოლოდ ასურეთის ზევი, რომელიც ზაფხულ-შემოდგომობით შრება, ამ წყალსიერია.

რაც შეეხება კაბენს (ასურეთის ზევის ზემო წელზე, სწორედ იმპიუმ, რომ იგი კოჭრისა და ტაბახმელს მიდამოებთან შედარებით ღრმად არის ჩავარდნილი, ზაფხულობით იქ დიდი სიციხე იცის. ვის რად უნდოდა ასეთი პალა და დანოს, ისიც უფრო-უკეთეს ზევი-ბუვი-ბში“-ო (გვ. 148).

ქერ ერთი, ზევს არ ვიციო რაგორა იყო აქორის მიწნარეული საფარი XII-XIII სს. ზოლო თუ დღევანდელი ვითარებით ვიხსენებთ, მაშინ ვნახოთ რას წარმოადგენს ახლა მარნეულის ვაყე. ენციკლოპედიის შემოხსენებული სტატიების მიხედვით, რომლებსაც ი. შა. იშვილაშვილი უთითებს, ეს ვაყე გავრცელებულია მდინარეების — ალგვის, ბრანის, შა. შაერისა და დებედის ქვემო დინებათა აუზში. ფართობით — 40 კმ X 20 კმ. „აგებულა... კენჭნარით, კონკლომერატებით, ქვიშნარებით და თიხებით“ (ი. შაიშვილაშვილის მიხედვით, „უიარესად ნაყოფიერა მიწები“), მარნეულის ვაყეზე სტების შავია, იცის ცხელი ზაფხული... ახს. შაქს. 40... ბუნებრივ მცენარეულ საფარში კარბობს ურიონ-აუშნიანი და ურიონ-ჩაგყლიანი დაჭრულებები, ზოგან — მლაშობი ნახევრად უდაბნოს მცენარეულობა“ (ი. შაიშვილაშვილის მიხედვით, „ქალის მუხისა და მელის ტყიანი ლანდშაფტის ელემენტებით“). აქ ნახსენებია მუხის ზევი გავრცელებული ყოფილა მხოლოდ ამ ვაკის სამხრეთ კიდეზე, „ლიქის ქედის მთისწინეთში“ (11). ე. ი. ძლიერ შორს წყალთაშუა-ბაიადრიდან. გამოდის, რომ მარნეულის ვაყე ვერაფრით სჭიბს კოჭრის მიდამოებს; პირიქით, ამ უკანასკნელის უპირატესობა სწორედ საზაფხულო და საშამთრო სადგომთა სიახლოვეშია.

მარნეულის ვაყე საქმოდ დიდი ფიზიკურ-გეოგრაფიული არეა. მისი შუაგული, ძველი წყალთაშუა, სტატიის ავტორმა მიიჩნია „აგარათა პალა“-დ, „რომელიც, რა თქმა უნდა, ციხე-სიმაგრის ელემენტსაც შეიცავდა და იმპიუმში ზოგჯერ „აგარათა ციხედაც“ მოიხსენიება. „აგარათა“-ში უველა პირიბა იყო დიდალი ქარის თევზოურისა და ხანგრძლივი არსებობისათვის“ (გვ. 145). ბაიადრი ანუ წყალთაშუა მარნეულის სამხრეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით გაშლილი ველია, ალგვის, მტკვასისა და ქვიას შორის მოქცეული. არავითარი სასახლე, „რომელიც, რა თქმა უნდა, ციხე-სიმაგრის ელემენტსაც შეიცავდა“, ძვე-

ლად აქ არ ყოფილა. ასეთი არსებობის ვაშუშობი და არც ძველმა, უკეთესმა ნარატიულმა წყაროებმა. მაშ ვაყე, ალგვის უველით ამ „აგარათა“-ში „აგარათა ციხე“, ხავედ თა-მარი გარდაიყვალა? ამ რაგორა შევთავაზობთ „ისტორიათა და აზმთა“ ცნობასთან, რომ თა-მარი „გარდაიყვალა“ კმელსა დგომასა შინა“ (8. 119). ამ ადგილს ფარსადან გორგიჯანიძე ხომ პირდაპირ ტაბახმელად მოიხსენიებს, იონანე ბატონიშვილი კი — ზემო ტაბახმელად (12. 104).

საერთოდ, ეს „ციხე აგარათი“ და „აგარათა ციხე“ ძალიან უშლის ხელს ი. შაიშვილაშვილის მტკიცებას. იგი ყოველთვის სუსტ ადგილებში ირწნს თავს. იმპიუმ არის, რომ სტატიის ავტორი საშუალოდის ნადარბაზვეს ხან „ციხე-სიმაგრეს უწოდებს“, ხან „ციხე-ღარ-ბაზს“, ხან „მძლავრ იმპიუმს“, ბოლოს კი „მას შემორტყმული დიდი გაღვინით“ კვაოფილდება. ახლაც იგი წყალთაშუაში ეძებს ამ ციხეს, არ აწყობს მისი უკეთესად გაქრობა, თანახმა „ციხე სიმაგრის ელემენტებს“-ზეც. მაგრამ ისიც კი არ ჩანს.

სტატიის ავტორი რამდენიმეჯერ აღნიშნავს, რომ კოჭრის მიდამოებში შეუძლებელი იყო მრავალიცხოვანი მხედრობის დგომა. იგი უუარდნობა სტეფანოს ორბელიანის ცნობას, რომლის მიხედვით, 1177 წ. შეოქმულების დროს, აგარაჟს მონული ორბელთა მომხრეების რიცხვი იყო 80 000 კაცი და წერს: „ამ „ბუღეში“ 80 ათასი ცხენონის დაბანაკება სრულიად წარმოუდგენელია, რადგან აქ არ მოიპოვება ცხენებისა და აღმონების დიდი მასებისათვის წყალი და საკვები. ცხენს დღეში 50 ლიტრა წყალი უნდა (ზამთარში — 40, ზაფხულში — 60 ლიტრა). 80 ათას ცხენს დღე-ღამეში მილიონნახევარი ლიტრა წყალი უნდა დეღლია. ზოლო შიელ „თბილისის პირის“ სოფლების უველა ხასხელი წყარო მხოლოდ 35 ათას ლიტრას იძლეოდა დღე-ღამეში, ანუ ზემოაღნიშნულ საჭიროების მხოლოდ 80 პროცენტს. ყოველთვი ეს რაღვალურად ეწინააღმდეგება მტკიცებას, თითქოს კოჭრის მიდამოები (აგარათი) „მარჯვე პუნქტია დიდძალი ქარის შესაურელებლ“.

ქვემოთ ერთბელ კიდევ შეეჩრდებით ამ ანბანურ ჰემორიტებაზე, როცა ვაწვინილაკო ამავე „აგარათ-კოჭრის“ რეგიონში თითქმის ორი ამოდენა ცხენონის დაბანაკებისა და ზანგრძლივად (1 კვირით) დგომის გაუმართლებელ მტკიცებას“ (გვ. 143). თავის მსჯელობას რომ შეტეხს ბუნეთთაშუა მისცეს, ი. შაიშვილაშვილს რატომღაც ტექსტში არ შეუტიათ, მაგრამ სქოლიოში კი აღუნიშნავს: „ავტორმა წარმოადგინა საქ. გეოგრაფიის სამმართველოს მიერ 1885 წ. 5 მარტს გაცემული დამადანტურებული ცნობა“ (გვ. 150, შენ. 80).

აქანებულ ორბელთა მომხრეების რიცხვა



მართლაც 80 000 რამ უოფილიყო (რაც არაა აუცილებელი ზუსტი აუოს — ზეტუანის ორ-ზელიანი საუყუნის შემდეგ წერს ამ „ცხოვრებას“), წარმოუდგენელია მთელი ქარი ცხენზე ამხედრებული მოსულაუო პატრუცემულ ავტორს უნდა მოეხსენებოდეს, რომ ფეოდალური ლაშქარი შედგებოდა ქვეითი და ცენოსანი რაზმებისაგან. დავით ქობინის მიერ აღწერილ იმავე პირობების დროს, უმეტესად სწორედ ქვეითი ქარები ჩანან (10. 263). ამიტომ ა. შაიშველაშვილის მიერ გამოანგარიშებული სასმელი წულის რაოდენობა უნდა განახევრდეს მაინც. და მერე, თუნდაც ხანგრძლივად აქ დგომის პარობებს, წყაროს წულის დანაკლის რეშების მდინარეზე გარეკეთ ვერ შეივსებდნენ?

6. ბერძენიშვილი, როცა აგარანს დიდი ქარის შესაურელად მარჯვე პუნქტად მიიჩნევდა, „აგარან“ შე საყურთივე ციხის გარდა, მეტ-ნაკლებად ფართო არეზარის გულისხმობდა, ხანდაც ეს აგარები („აგარანის“) იყო და რომელთა სახელიც შეერქვა თვით ციხეს. ნიშანდობლივია, რომ ისტორიკოსს „აგარანი“ მრავლობითი რიცხვით ესმის (პ. 813). ერთ სიტყვით, 6. ბერძენიშვილის ზემოთქმულ მოსაზრებას არაფერი „რადიკალურად არ ეწინააღმდეგება“. ბოლოს და ბოლოს, თუ ამ ახირებულ მსჯელობას თანმიმდევრულად მივყევით, მაშინ რატომ იმის „დამადასტურებელი ცნობა“ არ მოაქვს სტატიის ავტორს, რომ სწორედ ნადარბაზუნის დახალ ტყეებში მოიპოვება მადონისნაგვარი ლიტრა წყალი დღე-ღამეში.

აგარან-კოჭრის ციხის იგუეობის საწინააღმდეგად, ა. შაიშველაშვილს კიდევ ერთი საბუთი შემოუნახავს III პარაგრაფის ბოლოს: „არ უნდა დაავიწყოთ, რომ კოჭრში უოფნის შემთხვევაში გიორგი მეფე ვერ „აღადიდოდა“ ღორებში, რადგან „თითონ კოჭრა ღორებზე მალდა მღებარებოდა (ზღუდის დონიდან) გვ. 146).

ჭარ ერთი, რუკის მიხედვითაც კი, ეს ორი წერტილი დაახლოებით ერთ სიმაღლეზეა; მეორედ, თამარის ისტორიკოსი ამ რუკას ვერ დახედავდა, რომელსაც სტატიის ავტორი აუცნებს და არც ზღვის დონეაქ სიმაღლეზე ექნებოდა მას წარმოდგენა. საპატრიოტო მან ა. შაიშველაშვილზე უფრო იცოდა, რომ ღორებში „ადასავლელად“ მეფის ლაშქარი უნდა აყოლოდა ძირითად მდინარეებს (დებედა, შუღავრისწყალი, მამავერ-ფენეაურს) და მათი გზების გაადეღება სომეხთის ქედი (ლოკის ქედი); რომელიც უოცემო უღელტეხილები კოჭრზე გაეცლებით მალაღობა მხოლოდ ამის შემდეგ მიღწევა გიორგი მეფე ღორებს, სტატიის ავტორს ეს ვითარება არ გაუთვალისწინებია.

შემდეგ პარაგრაფში განხილულია 1193 წ. მოვლენები შაქორის ომის წინ. შარვანში და მთ.

სმა სიმემ — ამირ-მირანმა შეწყვიტოს მათხოვნელად საქართველოს მოსულის უფრო მეტად და დავით სოსლანმა დღე-ღამეში უარეს, „რომლისა სიმრავლითა“ აღვსენს შტყერის პირი, ალგეთის პირი, კციის პირი და ქურდუკარის პირი, ესე ოთხზე მდინარე სტალიისთი ყარაღამდის“ (პ. 84). ა. შაიშველაშვილი წერს: „ამ ლაშქრის რიცხოვრები შემადგენლობა ჩვენ მიღებული გვაქვს 50 ათასად; ანალოგიურ შემთხვევაში დავით ადამაშენებულმა შირვანში 1128 წ. 340 ათასიანი მხედრობით გაილაშქრა“ (გვ. 147). ანალოგიური აქ მხოლოდ შარვანია, ოორქი 72 წლის შემდეგ, სულ სხვა აუთო ლიტაურთი სიტუაცია, მხედრობათარებებს შემადგენლობა და, რალა თქმა უნდა, ქარის რაოდენობაც. რატომ არ შეიძლება თამარისა და დავით სოსლანის ლაშქარი მეტი უოფილიყო (ოსთა და უცხადლა მხედრობასთან ერთად), ან რატომ მაინცდამაინც 340 ათასი — ამის პასუხს ავტორი არ გვიზარებს.

ა. შაიშველაშვილი წერს: „სანიტორიო წყაროს ზემოხსენებული საგსებით ნათელი ორიენტარების მიუხედავად, 6. ბერძენიშვილი ცენოსანთა ამოღენა მახებს კოჭრის (ვითომც აგარანის) მადამოებში განლაგებულად მიიჩნებს (იგულისხმება თბილისი-ტახახშელა-კაბენის დედათა მონასტრის ზონა): „ქალაქიდან მეფის კარვამდე სულ საქართველოს ქარი იყო განლაგებული“, ბოლო სხე აუო მეფის კარავი? 6. ბერძენიშვილის აზრით „აგარათა კვლას“, რომელიც კოჭრის ციხის ძირას, კაბენის მონასტრის არეში აუო... ჩვენ ერთხელ კიდევ ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ხსენებულ ტერიტორიაზე ამოღენა ლაშქრის დამანავება და ერთი კვირით დგომა შეუძლებელი აუო. ამდენი ცენის სადღელამისი საპირობება მარტო სასმელი წულის მხრით, აქაურთა წყაროების შეწყვიტობით მხოლოდ 2 პროცენტით დასფარებოდა“ (გვ. 147).

6. ბერძენიშვილი შესანიშნავად ითვალისწინებდა ისტორიკოსის მიერ მოცემულ ორიენტარებს (მტყერის, ალგეთის, კციის, დებედას ნაპირებს). ამიტომ არსად არ უწერია, რომ მთელი მხედრობა კოჭრთან იდგა. მას, განსხვავებით სტატიის ავტორისაგან, მდინარეთა ნაპირებზე, უნდა ვაფიქროთ, ცენოსანთა ძირითადი მასა ეგულებოდა, ბოლო კოჭრის მადამოებში საშეფო კარი, დიდებულები, მათი ანა და ქარის რჩეული ნაწილები აქნებოდა განლაგებულნი. 6. ბერძენიშვილის მიერ წარმოდგენილი სურათი ასეთია. სტუმრების მოლოდენში საშეფო კარი „დადგა დსოსთა“ (კაბენის მონასტროსან), დღემა ლაშქარმა გააცხო ზემოხსენებულ მდინარეთა ნაპირები. შარვანმა სიმით თბილისს მოვიდა კაბეთის გზით, ისანში. ქართველები საგანგებოდ მოემზადნენ: „დადგეს... კვლამ აგარათასა“ (იქვე კაბენის სიამ.



ლოცვებს) და სამეფო ოქაბი ტახტზე მქდომი სტუმრებს მოეღოს. თბილისიდან გამოსულ შარავნასა და ამირ-მირანს გზადაგზა ეგებებიან წინ ქართული ქარის ნაწილები, თემობრივ ჩამოთვლილი ისტორიკოსის შიერ, ხოლო „თუ კარვის კარსა კელასუფალი და შინაურ-ლია“. აქ მოტანილი ტექსტი ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ საქართველოს ქარის ეს ნაწილები ერთიმეორისაგან დიდად დაშორებულნი არ უნდა უფიქროვებოდნენ. წერს განსვენებულა მეცნიერი და განაგრძობს: „ჰელა აგარათა თბილისიდან აღმოსავლეთის მიმართულებით არაა აღსართან და ამირმირანი აღმოსავლეთიდან მოკედნენ ჭერ თბილისში და მხოლოდ აქედან გავიდნენ ჰელას მისასვლელად. არ გვაფიქვამება, რომ საგანგებო ვითარება იყო, მაგრამ მაინც დაუშვებლად გვეჩვენება, რომ ეს შემხვეწილი სტუმრები ჭერ განჯისა თბილისში მოუყვანათ და აქედან ისევ აღმოსავლეთის მიმართულებით ჰელას წაუყვანათ... ძნელად საფიქრებელია, რომ მაისის მიწურულს (ეს ამბავი წლის ამ დროს მოხდა) საქართველოს მეფე თავისი ქართი სომხობის ამ (აღმოსავლეთი, — დ. ბ.) ნაწილი დაბანაკებულიყო. როგორც ბასილი ერისმთავარი ვამბოვებდეს, საქართველოს მეფე და მისი კარა ზღვრულის პირს „ჩვეულებისამებრ“ „ისწარადდეს“ შიამში სააგარაკო ადგილას ვასკლას“ (შ. 820-824).

ი. შიამშელაშვილი სულ სხვა ვითარებას ხატავს მას ჰგონია, რომ სამეფო კარზე სადარბაზოდ მისავალ სტუმრებს უეჭველად უნდა დაეცლიათ მთელი ქართველთა ლაშქარი მტკვრის მარჯვენა სანაპიროს დაყოლებით. მისი სიტყვით, „შამქორისაკენ გასაგზავნი ქართული ლაშქრის განლაგების სქემა... ნატურაში მოიხილეს შარვანელმა მალაქმა სტუმრებმა“... რომლებიც „სადღაც ფონიჰალა-მარვანის ველზე დაბანაკებულ ოსთა და უჩაჩუთა მხედრობას შეხედნენ“ (გვ. 147). შემდეგ კატეცეშული გენერალი, როგორც სამხედრო სპეციალისტი შეეფერება, დეტალებში წარმოადგენს მტკვრის გასწვრივ განლაგებული ქართველთა ლაშქრის წყობას, სიდანაწილადან დედების შესართავამდე. რაჟი იქ ჭარის ავანგარდი და მწვერავთა ჭრუთი უნდა მდგარიყო, სტუმრებს სანახავედ მეტი აღარაფერი დარჩენილი სამეფო კარის გარდა. ამიტომ, ავტორის აზრით, „ქართველთა მეფის თანმხლები წარმომადგენლის რჩევით, ავანგარდის ადგილიდან დასავლეთისაკენ (მარჯვნივ) უნდა გადაეხებიათ... აქ ივარაუდება ქართველ მეფეთა საზამთრო სადგურიც“ (გვ. 148). ავტორს ავიწყდება, რომ შარვანელი სტუმრები დახმარების სათხოვნელად იყვნენ მოსულნი, მათ მეფის ნახვა ეჩქარებოდათ და არა ქართველთა მრავალათასიანი ლაშქრის „განლაგების სქემის ნატურაში მოხილვა“. ამით არც საქართველოს

სამეფო კარი უნდა უფიქროვოდ დასტურებულა: სრულად იშპარებლად უნდა დასტურებულა ნაწილთა მიგებება.

სომხური წყაროები

თბილისიდან მეფის კარვამდე სტუმრების მისვლა, ისტორიკოსის მიხედვით, დროის შედარებით მოკლე მონაკვეთში იგულისხმება; მტკვრის ნაპირს გავლილი სტუმრები კი, ლაშქრის თვლიერებით მიმავალი, დიდებულად დღის ბოლოს თუ ჩააღწევდნენ.

თამარის ისტორიკოსის ჩვენებით, სამეფო კარი ჭერ დასოს იყო, მერე კი ხელმწიფენი „დადგეს ჰელასა აგარათასა“. ი. შიამშელაშვილი წერს: „ეს ადგილგადაწყვეტება, ბერძენიშვილის შემთავაზებულ სქემით თუ ვიმჩნევდით, სადაც „დასო“ და „აგარათა ჰელა“ ლოკალიზებულია კახეთის მონასტრის არეში, ორიოდ ნახიჯზე გადასვლა იქნებოდა, რასაც ფაქტობრივად არავითარი ცვლილება არ მოჰყვებოდა სტუმართა დიდი ამაღის მიღების ორგანიზაციის“ (გვ. 148). რატომ უნდა მომხდარიყო ეს ცვლილება, ავტორი ამას არ გვიხსნის, მაგრამ სამშვიდობის ნადარბავეთან დასოს ვარაუდი, უფრო შესაფერისად ეჩვენება. რაჟა აგარათა ჰელა ანუ დუბი, მეფეთა საზამთრო დარბაზი, წყალთაშუას იგულებს ავტორს, გამოდის, რომ საქართველოს ბრწყინვალე სამეფო კარი, სააგარაკოდ ნადარბავეს ასული, შემდეგ წყალთაშუას საზამთრო სადგურებში გამოგზავრებული (დაახლ. 40 კმ.ზე) და თეთი ხლებია მისთან დახმარების სათხოვნელად შემოხვეწილი სტუმრებს. აქვე უნდა გავართულიყო მაშინ ის დიდი დარბაზობა და პურბობა, რომელსაც თამარის ისტორიკოსი ასე ხატოვნად აგვიწერს, აგრეთვე, ბურთაობა და ახარბობა. „უბრძანა მეფემან ამირსასალარსა მისსა ზაქარაის და მახურთ-უბუცესსა ივანეს, მერეთოს ერისთავს ვრივოლს და სხვათა მოუმეთა და ჩაკვიდეს მოედანს და მშენით ჩამოვლიდა ამირა — მირმან მისითა დიდებულთა და მონითა“ (შ. 67). აქ ხაზგასმული მოედანზე ჩასვლა გულისხმობს, რომ სამეფო კარი და მისი სტუმრები სადღაც იქვე მალღობზე დგანან, სადაც მათი ტარავა, აღწერილი სურათი წყალთაშუას ტარავა მინდროში ძნელი წარმოსადგენია, სამაგარაკოდ კარვად ესადაგება კოჭრის მდამოკებს, მის მახლობელ დაბლობს.

ი. შიამშელაშვილი ცდილობს აგვიხსნას თეთი სახელწოდება „დურის“ მნიშვნელობა: იგი მას უკავშირებს სომხურ სიტყვას (დურს), რომელიც ნიშნავს „კარს“ და ფიქრობს, რომ ეს სომხური ტოპონიმი აქ უნდა გაჩენილიყო IX-X სს. „როდესაც ეს პროვინცია დროებით მოწყვეტილი იყო ქართლს“, ე. ი. სომხები ბაგრატიონებს ბატონობის დროს. ამისთვის, რომ გამართლდეს ასეთი სახელწოდების წყალთაშუაში დაყვადება, ავტორი იშველიებს ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობებს და წერს:



„დური სომხთის ტერატორიაზე იყო, რომელიც ადრე ბუნანის საერისთავოს შეადგენდა, შმ.ახანს I-ს განსაკუთრებით აინტერესებდა მისი ათვისება (მიტაცება), როგორც „შესავალ-გამოსავალი ადვილად ქართლსა შინა“, ე. ი. როგორც დიდი ბუნებრივი კარი. თუ კი ასეთ დასკვნაზე ეს შამი, ანუ ვოქვათ, ერთი ნახვით მივიდა, ბუნებრივია, რომ მსგავსი შეხედულება ნახიდურადან ნახიდვარამდე გაშლილ ვაკის მიმართ, უფრო ადრე სომხთის დიდი ხნის მოზინადრებებს უნდა ჩამოეკლიბებოდათ“ (გვ. 148).

არავითარი სახელი არ გვაქვს იმის დახატვა-სტურებლად, რომ საშუალო საზომირო სადგომი დური მართლაც წყალთაშუაში ყოფილიყო; არც ამ სახელწოდების სომხური სიტყვიდან წარმომავლობაა დრადგენილი. რადგან თამარის ისტორიკოსის თხზულებას წოგ ვარაინტში „დური“-ის მავიერ არის „დური“, — ან „დურია“. ნ. ბერძენიშვილის აზრით კი, ეს დურია უნდა ყოფილიყო საქართველოს ფარგლებში, მტკვარის მარჯვენე, გაჩნის ქვეყნის საზღვრებისაკენ (მ. 814). სომეხ ბაგრატიონთა ქვემო ქართლში დროებით ბატონობას, არ ჩანს, რომ დაეტოვებინათ თავისი კვალი იქაურ ძველ ტოპონიმიაში (ასეთები იქ ფეოდალური ხანის გვიან საუკუნეებში გაჩნდა). კიდევ უფრო მეტად გაუგებრობაა დურის (ე. ი. „კარა“-ს) ძეგლი „ნახიდურიდან ნახიდვარამდე“ (ე. ი. წითელ ხიდამდე, დ. ბ.) გაშლილ ვაკეზე, ანუ მარნეულის ვაკეზე. ესაა ტრიალი მიწადარი, სადაც არავითარი „კარა“ არ შეიძლება იყოს ვახუშტის ნათქვამი: „ოდეს მიიღო შამაზ, ამისი განწიხებით მიიღო, რამეთუ გეჭმეხისო შესავალ-გამოსავალი ადვილად ქართლსა შინა“ (18. 83). ეს სიტყვები მარნეულის ვაკესა და წყალთაშუაზე კი არა, არამედ ბერდუქის, ე. ი. დებედის ხეზეა ნათქვამი, რომელიც მართლაც მოპყვებოდა სამხრეთიდან ქართლში შემოსასვლელი გზა, „საქართველოს ისტორიის წარკვევებში“, რომელსაც ი. შაიშველაშვილი სწორად იყენებს, ამის გამო წერია: „1104 წ. შმ.ახანს I-მა ქართლის მეფეს წაართვა ღორე და დებედის ხეობა, სადაც ბორჩღულეს უწილობაშური ტომი ჩაასახლა“ (14. 226).

ასევე გაუგებარია ვის გულისხმობს ავტორი „სომხთის დიდი ხნის ბინადართა“ შორის, რომელთაც შმ.ახანსზე ადრე ჩამოეკლიბებოთ შეხედულება, მარნეულის ვაკეზე. როგორც ქართლში შემოსასვლელ გზაზე. თუ ასეთებად ქართველებმა ნაგულისხმები, რატომ დამარქმევდნენ ისინი სომხურ სახელს („დური“) და არა ქართულ „კარს“ (შდრ. „ტავისკარი“, „ღარათისკარი“ და სხვ.), ხოლო თუ სახელის დამარქმევებად სომეხი ბაგრატიონები იგულისხმებოან, ისინა ხელაყ არ იყვნენ ქვემო ქართლის „დიდი ხნის მკვიდრნი“; გარდა ამისა, მა-

რნეულის ვაკეს სომხები „ვრაც-დავრაც“, ე. ი. „ქართვლთა ველს“ უწოდებდნენ (ქართლ-სომხური სომხურ წყაროებშია უკვე აღნიშნული ქართულში კი — არა, მაშინ, როდესაც დური იქ არ გვხვდება და ქართულ წყაროებში კი — გვაქვს).

დურის სომხურად გააზრების შემდეგ, ი. შაიშველაშვილი კიდევ უფრო შორს მიდის და სრულიად წარმოდგენილ ეტიმოლოგებს თხზავს. იგი წერს: „შდ. ქუთაის უძირო ზრამის დასასრულში (მარნეულის ვაკის დასაწყისში) შექმნილი პირველი კასტალური ხიდის თავთან ახლად წარმოქმნილი დასახლებისათვის, საფაქრებელაა უფრო მაშინ, როდესაც ეს პარტინცია დროებით შორეულიყო იყო ქართლს (IX-X სს.) ნახიდური უწოდებოთ. ეს ტერმინი არავითარ კავშირში არაა „ხიდუ-მყოფელობასთან“. ნახიდური შედგენილია ორი ცნებისაგან „ნახ“-ი, რაც უმოავრესს, ძირითადად, პირველს ნიშნავს და „დური“-ი, რაც კარს ნიშნავს, ე. ი. ნახიდური მთავარი კარია...“

მაინტერესოა, რომ ვახუშტი ბაგრატიონი მხოლოდ ერთხელ იყენებს ტერმინს „ნახიდურას“ — გატეხულ ხიდზე საუბრისის. „ნახიდურის“ გამოყენების ბუთივე შემთხვევაში მას მხოდველობაში აქვს წმომსახურებელი სიტყვი ნახიდური (ქოლაგორისაკენ).

ურთადა ბელსაყრელი ფონეტიკური მსგავსების გამო, ბოლოს და ბოლოს, ქართული სმენა შეეცვია ტოპონიმ „ნახიდურა“-ს, ნახიდურად გარდაქმნა იგი და ნახიდურასაც გვერდში ამოუდგა, როგორც აგრეთვე „ხიდუმყოფელობის“ აღნიშვნად ტერმინი. ქართული ენის განწარმოვანი, „ნახიდური“, „ნახიდური“, „ნახიდურე-მართებულად არ არის შეტანილი, როგორც „ნახიდურას“ სინონიმი“ (გვ. 149-150).

კიდრე ნახიდურს სომხურ სიტყვებად დაყოფდა, ავტორს უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ ეს ტოპონიმი შოტალის ფორმით უკვე იხსენიება დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსთან, ეპიგრაფიკულად, ბერი ევნატაშვილის ტექსტებსა და, რაღა თქმა უნდა, ძველ საბუთებში. ეს ისევე ნაწარმოები ქართული სიტყვაა, როგორც „ნახიდური“, „ნახიდური“, „ნახიდურე-მართებულად“ და სხვ. რაც მოავარია, ქართლშივე გვაქვს მსგავსი ტოპონიმები „ნახიდური“ და „ნახიდური“. ასე რომ, ვახუშტი ბატონიშვილმა კარგად იცოდა რას წერდა და სრულიად მართალი იყო, რომ „ნახიდური ეწოდების ხიდუმყოფელობისათვის“ (18. 47).

ი. შაიშველაშვილზე დიდი ხნით ადრე გამოითქვა მსგავსი ვარაუდები ალგეონისა და მანგლისის მიმართ: კ. მანი და აკად. ბ. ერემიანი „ალ-გეო“-ში „წითელ მდინარეს“, ან „აღის მდინარეს“ ზედადგნენ (სომხ. „გეტ“ — მდინარე), ხოლო პროფ. ლ. მელიქიშვილზე „მანგლი-იანი“ მოგონებდა ტომობრივი წარმოშობის სახელებს „ანგელ-ტუნ“-სა და „ან-



ველ-აკოის" (15). ზემოხსენებულ ავტორთა ეს მოსაზრებანი ვალუარებელი დარჩა, თუმცა ამ ხაყობებს ისინი სპეციალურად აქვეყნებდნენ. ამიტომაც ნახადურის სომხურად გააზრების, ეს რომ ოდნავ მაინც შეხადლებული უყოფილყო, სტატიის ავტორი ამ მკვლევარებს ვერ დაასწრებდა.

ა. შაიშველაშვილს ზგონია, რომ რაც კარგული ენის განმარტებით ლექსიკონში ნახილარის სინონიმად ნახიდური შეტანილი არ არის, ამიტომ ის „არავითარ კავშირში“ ზადთან არაა და, მაშასადამე, სომხურიც უნდა აიხსნას... მას დავიწყებია, რომ ზემოხსენებული ლექსიკონი „ხალხი სალიტერატურო კართული ენის განმარტებითი ლექსიკონია“, რომლის „დანიშნულებაა აღწეროს და განმარტოს უველი ზიტყვა, რაც კი არის და ამჟამად რბული არაა მათ და სიტყვაწმულ მწერლობაში, სამეცნიერო და პოლიტიკურ ლიტერატურაში, პრესაში“ (16. 907)... ესადა, ძველი ტომონი ნახიდური იქ ვერ მოხედებოდა.

ბ. ბერძენიშვილთან აგარანის გამო ასეთი გაყვარებული კამათის შემდეგ, სრულიად მოულოდნელია სტატიის V პარაგრაფის ბოლო აზრები: აქ ავტორი სამეფო საზამთრო (დური) და საზაზბულო (ნადარბაზევი) ციხე-დარბაზთა გვარდით, ასახელებს „დედოფალთა სასუფეველ ციხე-დარბაზს ტაბაქელაში“, იქვე ფრჩხილებში ჩაესვამს — „ოპარანს“... ბ. ბერძენიშვილი კი წერდა: „ოპარან მეთუ ვარდაიყვალა სომხითაჲ, აგარათა ციხეში (ანუ „აგარათა სომხითისათა“), რომელსაც „იმ დროს, ჩანს, ტაბაქელაჲ ეწოდებოდა. „ზემო ტაბაქელა“ ეს უნდა იოანე ბატონიშვილის გლოსა იყოს. მაინც და მაინც იოანე ბატონიშვილს კარგად სცოდნა, თუ აგარათა ციხე სად იყო. ამიტომაც განმარტებ მან „ტაბაქელა“ (ქველსა დგომასა შინა...) „ზემო ტაბაქელად“ (2. 825). როგორც ვხედავთ, აქ ერთი და იგივე დასკვნა მიღებული, მაგრამ სტატიის ავტორს, ტაბაქელაში აღბაჲ სხვა რაღაც ციხე-დარბაზი ეგულებდა.

სტატიის VI პარაგრაფში ავტორი ცდილობს განსაზღვროს ლაშა გიორგის ლაშქრის წყობა მონგოლთა შემოსევის დროს 1221 წ. ცნობილია, რომ მონგოლებთან პირველ შეტაკებებს სხვადასხვა ავტორები სხვადასხვაგვარად აგვიწერენ. ქართული და უცხოენოვანი წყაროების შეჭრებით ისტორიკოსებს ცდილობენ ერთიანი სურათის წარმოდგენას, რამაც „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ III ტომშიაც მოკვდა, ასახვა. ლაშა გიორგის მეფეობის სიტყვით, მონგოლებმა „მომართეს და დადგეს ბარდავის ქალაქი. შეიყარა ლაშქარი მისი (ლაშასი, დ. ბ.) და მოართა კარწუ-ქალაქისა ლაშქარნი, დადგა ლომთავარსა და აგარათა შუა და ვიდრე შედამისვლადმდე გაეცქნეს და გარდაიხუტუნეს; განვლეს დარუბანჯისა გზა“

(1. 870). ეპითაღწერლის სიტყვით, ქართველებს 30 ათასი კაცი გამოუყვანიოთ, რასაც ი. შაიშველაშვილი უუყვანაოთ „ქართველთა“ უმეტესად გრიგოლ ანდია ქართველს დასჯარაში 80 ათას კაცს ასახელებს (9. 285).

სტატიის ავტორი შემდეგ წერს: „წყაროები ადასტურებენ, რომ მონგოლები ბარდავის მხრიდან მტკვრის მარჯვენა ნაპირის ჭვებით მოიწვედნენ... ამ მიმართულების გადასაღობად გარდიგარდმო უნდა გახიდულიყო ქართული ლაშქრის პოზიცია, როგორც მდინარის გადაღობობა კაშხალი, ვანა ნორმალური იქნებოდა, რომ ასეთი კაშხალი მდინარის დინების ჩასწვრივ აეგოთ და არა გარდიგარდმო? სამწუხაროდ, სწორედ ისე აქვს წარმოდგენილი ლაშა-გიორგის ლაშქრის პოზიცია ნ. ბერძენიშვილს და ეს მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ ლაშა-გიორგის მხარდამხარ მოხსენიებული „აგარათა“-ც მას კოჭრის ციხესთან აქვს გაიგვიებული. ამიტომ ლაშა-გიორგის ლაშქარიც, ნ. ბერძენიშვილმა კოჭრ-მარნეულს შორის განლაგებულად წარმოადგინა. თანაც აღმოსავლეთისაკენ პარშოქცეული... დავიწყა, რომ მონგოლები ასობრავლად მოადვილდნენ სწორედ ამით მტკიცდება, რომ არც „აგარანი“ და არც „აგარათა ქალაქი“ არ შეიძლება მივიჩნიოთ კოჭრ-ტაბაქელაში არსებულად“ (გვ. 151).

ავტორს ან მხარი ექცა, ან თვითონ „დაივიწყა“, რომ ბარდავი, სადაც მონგოლები დადგნენ, კოჭრ-მარნეულიდან უფრო აღმოსავლეთითაა, ვიდრე სამხრეთით. რაც მთავარია, ი. შაიშველაშვილი არ ითვალისწინებს, რომ ეპითაღწერელისა და სომხური წყაროების მონაცემებით, ეს ომი მოხდა ძველანის წყლის დასველებით არსებულ ხუნანის ველზე (17. 155). ასე რომ, აგარან-ლომთავარის შორის ლაშას ლაშქრის „დადგომა“, რაზედაც მისი ისტორიკოსი მოკვივობობს, ხანმოკლე უნდა უყოფილიყო, ამასაც მისივე მონახობობი ადასტურებს: ქართველებს მონგოლთა ხანაქთან „ვიდრე შედამისვლადმდე“ მტერი გაეცქარა. ეს კარგად იცოდა ნ. ბერძენიშვილმა და იმიტომ აგარანსა და ლომთავარს შუა ლაშქრის დგომას, აგი არხად არ განიბილავს, როგორც მტრის აქ მომლოდინე, მოსაგვარიებელი პოზიციის დაყვებას. ეს მხოლოდ სტატიის ავტორს ზგონია და ამიტომაც აგებს აქ მტრის „გადასაღობად გარდიგარდმო გახიდული ქართული ლაშქრის პოზიციის, როგორც მდინარის გადაღობობა კაშხალს“.

ავტორი, სამხედრო ზელოცების მიხედვით, აუშრობებს ქართველთა პოზიციის და განაგრძობს: „ლომთავარსა და აგარათა შუა“ განლაგება არ ნიშნავს ამ ორ პუნქტს შორის ქარის ჩამწვევებს. ზოგადად ეს ნიშნავდა პოზიციის დაყვებას მდ. ალფეთსა და ქვიის შუა დაბა „შუა“, რაც მეფეობისას კარგად სცო-



დნია, რომ ნიშნავდა „რისამე ნაპირებიდან თანაბარი მანძილით დაშორებულს“ (ქველ, VII, 1982). რის ნაპირები იგულისხმება? ლომთა გარეთ მემატანე მიგვანიშნებს კლდოვანი ბორცვების გრძელ ქაჭვზე, რომელიც ზღა აღგეთის მარჯვენა ნაპირს გასდევდა... ბოლო „აგარა“...თი იგი აღნიშნავს მდ. კციის ქვემო წილზე— უკვე ხსენებულ „წყალთაშუას“. ბორცვების ამ ქაჭვსა და „წყალთაშუას“ შუა მდებარე, სამხრეთისაგან პარპოქტულად პოზიციაზე დაბანაყებულად მიიჩნევა სამხრეთიდან მონადღელთა შეშოსების მოზღოვიერ ღაშა-გორგის ღაშქარი. დაბ. ლომთა გორსა და აგარათა შუა, ე. ი. ქართლის დიდ ბუნებრივ კარში მის ათასიანი ქართული ღაშქარის ჩაუვრება, მიუხედავად მოსალოდნელი შებნის ბედისა, ყოველმხრივ გამართლებული იყო“ (გვ. 151).

ავტორი იშველებს სიტყვა „შუა“-ს განმარტებას ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონიდან — „რისამე ნაპირებიდან თანაბარი მანძილით დაშორებულს“. აქ მას თვალში მოსდის სიტყვა „ნაპირებიდან“ და იტყვება, რომ ლექსიკონის აღგეთისა და კციის ნაპირებს გულისხმობს...

სტატიის ავტორის მომდევნო, ძალზე ბუნდოვანი წინადადებიდან ის აზრი უნდა გამოვიტანოთ, რომ ქართველთა ღაშქარი განლაგებულა მდ. აღგეთსა და კციას შორის, სამხრეთისაგან პარპოქტულად, სამხრეთიდან მონადღელთა შეშოსების მოზღოვიერ. ვაშლის, რომ ქართველების ბანაყი ამ მდინარეთა შორის, მათ პარალელურად, მდინარეთა დინების „ჩასწვრივ“ ჩამწკრივებულა. მაშინ როგორღა მივიღებთ მტრის „გადასაღობად გარდაგარდმო გზიბულ ქართული ღაშქარს პოზიციას“? მონადღელები ხომ ი. შანიშელაშვილის სიტყვითვე მტკვარის მარჯვენა ნაპირს მოხუცებთან ღა, მასხადაძემ, ქართველთა განლაგების მარცხენა ფრთას მოადგებიან. აშკარაა, რომ პატრივტულ ვენერალს მხარი ექცა: მის მიერ განლაგებული ღაშქარი მონადღელებს სამხრეთიდან მოეღოს, ისინი კი აღმოსავლეთიდან მოდიან. მაგრამ, როგორც წვეთი აღვნიშნე, ავტორის მიერ, მონადღელების წინააღმდეგ გამოუყენებულმა ამ ფანდებმა უქმად ჩააგრა, რადგან ბრძოლა სულ სხვაგან — ბუნანის ველზე მიბდა, მდ. ძეგამის დასავლეთით.

ი. შანიშელაშვილი აქაც, ისევე როგორც წვეთი, ახარბობედ გვასწავნებს, რომ წყალთაშუა და მისი მიწოდორი წარმოადგენდა ქართლის „დიდ ბუნებრივ კარს“ (ე. ი. სომხურად „დურა“-ს). უნდა გავიხსოვოთ, რომ არავითარი კარა წყალთაშუას ველზე არ შეინიშნება. წარმოუდგენელია ქართლის რაიმე კარის აქ ძიება, მით უფრო ერთიანი, ძლიერი საქართველოს სამეფოს ტერიტორიაში, როდესაც სამხრეთისა, თუ აღმოსავლეთის საზღვარი (პოლიტი-

კური, ეთნიკური) აქედან ძლიერ შორს იყო დაცილებული. მაგრამ რჩება შეთხვეტილებსა, რომ სტატიის ავტორი არც შეეცდებოდა დაკავშირებით აცნობს ქართულ-სომხურებს. თა ნაშრომებს და საქართველოს საზღვრები, უყოველთაის ისე შემცირებული წარმოუდგენა, როგორც შამ.აბას I-ის დროს.

წერილის ბოლოს, ავტორს სათაურით „სხვა შენიშვნები“, მოაქვს თავისი დაკვირვებები, რომლებითაც ცდილობს შეამაგროს მისეული აქამდე მიღებული დასკვნები. მისი აზრით, „ისტორიანთა და აზმათა“ ავტორი თამარის გარდაცვალების ადგილად „ხმელს“ რომ ახსენიებს, „არავითარი საფუძველი არ არსებობს ტახტმემლისთან მისი გაიფუტებისათვის“. ეს თურმე იმიტომ, რომ იგივე ისტორიკოსი მანაშელ ორჭერ ასახელებს ტახტმემლის და რაღა თამარის გარდაცვალებისა და დააწვადებულად მისი სახელით. როგორც ჩანს ი. შანიშელაშვილი არ ითვალისწინებს ძველ წყაროების დედნებადან მათი მრავალქერადი გადაწერის ფაქტებს, რომლის დროსაც შექმნილ სხვადასხვა ვარიანტებში გადაწერათა შეცდომების გამო ტექსტი ზოგან შეირყვნებოდა, ან შეიცვლებოდა სიტყვის დაწერლობა. აჯად. კ. ეველიძის აზრით, „თავდაპირველს დედანში იქნებოდა არა „ქმელსა დგომისა შინა“, არამედ „ტახტმემლის დგომისა შინა“. გამოთქმულ მოსახრებას ადასტურებს ფარსადან გორგჯანიძის „საქართველოს ცხოვრების“ ტექსტთა, სადაც არის ასეთი სათაური: „სიკვდილი შეფთო შეფთისა და ქველწიფეთებში წაქების თამარის ტახტმემლის“ (12. 108). ანას თუ დავუშაბებო ე. ბერძენიშვილის შემოხუცავნილ მსჯელობას, იოანე ბატონიშვილის მიერ თამარის გარდაცვალების ადგილად წემო ტახტმემლის დასახელების გამო, აშკარა გახდება, რომ „ქმელის“ და ტახტმემლის გაიფუტებისათვის სრული საფუძველი არსებობს.

ამ შენიშვნის ბოლოს სტატიის ავტორი წერს: „ჩანს, რომ ტახტმელა იყო საკუთრივ თამარის, როგორც ქალისა და დედის, სადგურ-საცხოვრებელი. საგულისხმოა, რომ თამარმა ტახტმემლის სიხლოვეს დაარსა დედათა მონასტერი (კახენი)“ და აქვე დებდაღა ღაშა-გორგა (გვ. 152). საკვირველია, რომ ი. შანიშელაშვილი ამ შენიშვნის დასაწყის და ბოლო აზრებს შორის წინააღმდეგობას ვერ ხედავს. უკეთეს ტახტმელა „საკუთრივ თამარის“ სადგურ-საცხოვრებელი იყო, უფრო ბუნებრივია არ იქნება მისი გარდაცვალება აქ ვაგულისხმო? და მაშინ „ქმელისა“ და ტახტმემლის იგივეობა ვცნობ? მაგრამ ეს არ შეიძლება, რადგან ამ გზით საბოლოოდ კარგის ციხისა და აგარათა ციხის იგივეობამდე მივალთ, რასაც ავტორი ასე თავგანწილებით უარყოფს.

სტატიის ავტორის არც ის აზრია სწორი, თითქოს ტახტმელა მხოლოდ თამარის, „რო-



გორკ კალისა და დედის სადგურ-საქსოვრებელი“ უოფილიოს. ჭრ კიდევ სტეფანოს ორბელიანსა და ვარდან დიდს ჰქონდა აღნიშნული, რომ დემანს აწანუების დროს გიორგი III სხატეს იდგა. ამ ცნობაზე დურდონიანი ნ. ბერძენიშვილი გამოთქვამდა აზრს, რომ იგივე უნდა უოფილიო თამარის ტახაზე იდგა და ე. ი. სამეფო სადგომი გიორგის დროსვე (2. 280) [მდარ: ბერა ეგნატაშვილის I ტექსტში: „შოა თედეთისა, რომელი არს კერძოთა ტახაქმედეთისათა) (3. 850).

თამარის ისტორიკოსის ცნობები არ იძლევიან იმის საბუთს, რომ ტახაზელია საყუაროვ თამარის სადგომი იყო, ამ „ქალსა და დედას“ მეუღლე ჰყავდა, რომელაც ასევე მეფედ იწოდებოდა და არავითარი საფუძველი არ ჰქონდა ცოლისაგან ვანცალებზედ სადგომი ჰქონდა. ასე რომ, ტახაზელია იყო არა „დედოფლის სასუფრევლი“, როგორც მას სტატიის ავტორი უწოდებს (გვ. 150), არამედ სამეფო სადგომი. თამარის შემდეგაც იგი მეფეთა რეზიდენცია ჩანს ქართული წყაროების მიხედვით (3. 281, 816, 874).

ი. შიშველაშვილი იმრწმებს ბასილი ეზოს-მოდერნის სიტყვებს, რომ გარდაცემული თამარის „აღმოიყვანეს და მცირეთა დღეთა შინა მცხეთოდ დადევს“. შემდეგ განაგრძობს: „გასაგებია, რომ ტახაზელაში გარდაცემულია მეფის ნეშტს მცხეთაში ვერ „აღმოიყვანდნენ“, რადგან პირველ ჩანს მითი მალაღია მეორეზე. აქედანაც ვასაგები ხდება, რომ თამარის გარდაცვალება არა ტახაზელას, არამედ მცხეთაზე დასთა შედებარე პუნქტში „აგარათა“-ში (აგარათა კლავია), რომელიც მეფის სასამართლო სადგურ — „დურა“-თან შეიძლება გავავიყო“ (გვ. 158). ეს მსჯელობა, ღირსის გამო ზემოთ გამოართული კამათის არ იყო, მაშინ იქნებოდა სწორი, ტახაზელა-მცხეთის საბაგირო გზის რომ ვარაუდობდეს. მაგრამ ასეთი რაჟა მაშინ არ იყო, თამარი ჭრ თბილისს უნდა ჩაეყვანათ და შემდეგ მცხეთაში „აღმოიყვანათ“, ასეთი იყო მაშინ გზის მიმართულება ტახაზელიდან მცხეთამდე. მაშინდელი ისტორიკოსები „ზემოს“ და „ქვემოს“ ზღვის დროიდან ათეული სიმაღლეებით კი არ განსაზღვრავდნენ, არამედ მოავარი მდინარეების დინების მიმართულებით („დალა“, „აღმა“). ამ ისტორიკოსებს მწვერვალების სიმაღლეები კი არ აინტერესებდათ, არამედ ამ მწვერვალების ძირში მყოფი ქვეყნები, რომელთაც მოავარი მდინარეების დინების მიხედვით შეარქმევდნენ ზოლზე „ზემო“-ს, „შუა“-ს, „ქვემო“-ს. ამიტომ იყო შესაძლებელი შიდა ქართლს „ზემა სოფელი“ (ადრე), „ზემო ქართლი“ (გვიან) შეარქმეოდა, „ქვემა სოფლის“, „ქვემო ქართლის“ საპირისპიროდ, თუმცადა მამბუკარეების ქედის სიმაღლის მწვერვალები ამ „ზემა სოფელში“ შეიძლება არც უოფილიოს

სწორედ ამას ადასტურებს იმავე ბასილი ეზოსმოდერნის ერთი დეკლარაცია: „ნაპირებს ჩამოთვლი: **აგარათი** მწვერვატი იყო და ტაშირი... და ზემოთ ქავახეთა... ზედათ არტანი, სადა მესხნი მოწაპარობდნენ“ (3. 129). მწვერვალების მიხედვით, აქ ქავახეთის ახელია ეყვალზე მალაღ (880) 8). მაგრამ ისტორიკოსი ქავახეთის ზემოთ არტანს ასახელებს იმიტომ, რომ მტყვრის დინების მიხედვით, ის უფრო მაღლაა — აღმა. ამ კადე: მიუხედავად იმისა, რომ უმაღლესი მწვერვალები დასავლეთ კავკასიონზეა, ისტორიულ წყაროებში ლიბონიეროს „ქვემო“, ამირს კი „ზემო“ ქვეყანა ჰქვია (18. 682).

ი. შიშველაშვილს ასეთი სურათი ეხატება: ავადმყოფი თამარ მეფე ნაპარმაგვიდან აზილის წამოიყვანეს. „ავარანის (ნადარბაზევი) საზაფხულო ციხე-დარბაზამდე შეგზავრობა (00.70 კმ) მომსაწყველი იქნებოდა. მაგრამ მტკიცე ხნით თბილისში შესვენების შემდეგ, მცხეთელი, მისივე (თამარის) ნებით გზა მაინც გაუგრძელებიათ დასოსკენ... თამარი ავარანის (ნადარბაზევი) საზაფხულო ციხე-დარბაზში უნდა აიყვანათ. აქ არა მარტო შეუდარებელი მეუღლეობა, სადი და გრილი ჰაერი, წყალუბვი ნაკადულები, უნიკალური წყალსადენი, საგანგებოდ აწყობილი სასაბისი მეურნეობა და მომსახურე პერსონალი იყო, იგი თვითონ იდგა ტყეში, ხოლო შორიაზლო, ბედნის მწვერვალის ფერდობზე — უღამაზესი ნაქვარა იყო შეფენილი, მძლავრი გაღავნი დაუძლ მის ხელდა ეზოში, ან უშუალო გარემოში, შეიძლება იკარებინა ვაშლი და დასოს კვლობაზე ცხოვრება ისე, რომ ფიქრადაც კი არ ექნებოდათ უამინდობა. შემტანიე აზობის, რომ ავადმყოფობის გაუარესების გამო, თამარი საზაფხულო სადგურიდან (დასოდან) უკან წამოიყვანათ და აგარათს, ან აგარათა ციხეში (საზაფხულო სადგურ დურაში) დაუბინავებინათ, სადაც გარდაცვლილი კიდევ, მხოლოდ აქედან შეეძლოთ „აღმოიყვანათ“ იგი მცხეთას“ (გვ. 158, 154).

ავტორის მიერ დახატული ნადარბაზევის იდილიური სურათი, ისტორიკოსს (ამ ადგილის მნახველს) ვერ დააწმუნებს ადრეული ფაქტის შესაძლებლობაში, პირიქით: კლომეტრებზე გამოყვანილი „უნიკალური წყალსადენი“ სწორედ იმიტომ დასპირდათ, რომ ნადარბაზევი „წყალუბვი ნაკადულები“ არ იყო (19. 815)... (და აი, სწორედ აქ უნდა სტატიის ავტორს, გამოზნოს დედამეში მილიონწამებო ლიტონა წყალი 80 ათასი ცენტონისისათვის, რომელსაც იგი აქ შეურას დემანს აწანუების დროს... იხ. წინ.). ავტორი თვლის, რომ არ არის საუარყოფი ავადმყოფი თამარ მეფის აყვანა კოჭორ-ტახაზელაში, რადგან ეს ამბავი ნიციბერ-დეკემბერი სტებოლიაო. თუ მართლა ასე იყო, მაშინ ნადარბაზევის უპირატესობა



რადღაც გამოვლინდებოდა, იგი ზომ, ავტორის სვე სიტყვით, ზღვის დონიდან ტანახმების სიმაღლეზეა. პირიქით, მისი ნაკლად ამ შემთხვევაში სრულიად ცხადია, რადგან თბილისის დაშორებულთა 70 კმ-ით კიდევ უფრო წარმოუდგენელია, რომ მუხე-ქალი, რომელსაც ავადმყოფობა გაუღვივრდა, ნადარბაზევიდან წყალთაშუა—ღურის „სადგომში“ გადაეყვანათ, თბილისიდან უფრო შორს, ვიდრე ნადარბაზევით... ამიტომაც სიმარტლესთან უფრო ახლოა ნ. ბერძენიშვილის აზრი: თამარი თბილისიდან „წაიყვანეს“ დასოს, იქიდან კი იქუაღად წარმოიყვანეს აგარათა ციხეს“. „არა გვერთაო — წერს იგი — შემთხვევითი იღონ ჩვენ მიერ ხაზგასმული ზონის ასეთ ფორმებში მოყვანა ისე გამოდის, რომ ავტორს აგარათა ციხე და დასო თბილისიდან ერთი მიმართულებით ეგულდება და ამავე დროს, აგარათა ციხე უფრო ახლოა თბილისიდან, ვიდრე დასო“ (მ. 824). მოტანილი მსჯელობა სრულიად გამორიცხავს ი. შაიშველაშვილის მიერ მოხაზული მარშრუტის სამკუთხედს: თბილისი-ნადარბაზევი-წყალთაშუა-თბილისი (შემდეგ მცხეთა).

სტატიის ავტორი ბოლო შენიშვნაში წერს, რომ ნ. ბერძენიშვილი ახვიადებს კოჭრის ციხის მნიშვნელობას, სიმტკიცეს, მოზერბებულ მდებარეობას. „ჩვენს საისტორიო წყაროებში ვერ ვპოვებ ამ დებულებათა დამადასტურებელი ცნობები“ (გვ. 154). ეს ხდება იმიტომ, რომ იგი წინასწარ აკეთებულ აზრით (აგარანი ნადარბაზევი), თანმიმდევრულად ცდილობს უარსონ. ნ. ბერძენიშვილის მოსაზრებანი აგარან-კოჭრისციხის იგივეობის შესახებ. სამაგიეროდ, ქართულ და რუსულ წყაროებში არსებული ცნობები აგარანის ციხეზე ავტორს ისე უადგილოდ მიუყვებია ნადარბაზევისთვის, რომ ვადიდებდა წინააღმდეგობათა დასაძლევად, ახლა წყალთაშუაში დაუწვია აგარათა ციხის ძებნა: მართლაც, ნადარბაზევი — ეს საუფხულო რეზიდენცია ვერც სიმტკიცეს, ვერც მარჯვე მდებარეობას, ვერც დიდ მნიშვნელობას ვერ დაიჩემებდა.

ი. შაიშველაშვილისათვის აუხსნელია „ახლო-ღუბურთა უფურადღებობა კოჭრის ციხისადმი (ნ. ბერძენიშვილის აზრით — აგარანი), რაც გამოსკვევის ჩვენი აველაზე დიდი შტრების (ბუღა თურქა, მურვან ურუ, მონღოლები, შაჰ-ახანი) საქციელში. დამაყრებელი რამ არც ამის შესახებ მოიწინებება ხუნებულ წყაროებში, ვითომც მის ძირში გადიოდა საქვეურო საქარაფრო გზა. მაგრამ ამ საბუთ-საფუძვლების მოხსნითაც არაფერი ითქმება კოჭრის ციხისა და აგარანის იდენტურობის სასარგებლოდ“ (მ. 825-826).

საინტერესოა, სტატიის ავტორს ეს ჩვენი აველაზე დიდი შტრები“ რს ნიშნით ამოურჩევა, მაგრამ აქ მოთავსებულია მხოლოდ უმნიშვნელო ციხე უფიქრად დასახლებული მოხსენებულ შტრებს უფრადღებობა არ მიუკცევიათ. ავტორს, ჩანს, არ მოეხსენება, რომ კოჭრის ციხის დღემდე შემორჩენილი უძველესი ფენა შეიძლება IX საუკუნეზე ძველი არ იყოს, ასე რომ მურვან ურუს დროს იგი აღბათ არც არსებობდა. მონგოლების დროს ტახამბელის სამეფო სადგომი ახსენიება, მაგრამ ი. შაიშველაშვილს იგი აგარათა ციხესთან ვერ დაუკავშირებია. კოჭრის ციხის გვიანდელი ფენები XVI-XVII საუკუნეს ეკუთვნის და ის თუ წყაროებში არ მოიხსენიება, ეს შესაძლოა შემთხვევითი აიხსნას, რაც შეეხება გზას და გზაპირის კლდეში, ის მართლაც არსებობს ამ ციხის ძირას, რამეც ი. შაიშველაშვილაც დარწმუნდებოდა, კარგად რომ მოეცია იგი ადგილზე.

ამრიგად, ვრწმუნდებით, რომ განზოგადი წერილი თავიდან ბოლომდე სამწუხარო გაუგებრობებზეა აგებული, თუმცა კი კალო კატეგორიული აქვს. აქ, როგორც იტყვიან, ამბიციები შორს უსწრებენ ამწინიას და აი რატომ: ნაკლულია ფაქტობრივი ცოდნა ასეთი სპეციული კვლევითათვის რომა საქარო; უცნობია ძირითადი წყაროთმცოდნეობითი ბერბები, როგორცაა წყაროს გაგება და შეფასება, წერილობითი ცნობების შემოწმება სხვა ასეთივე, ან არაპირდაპირი ცნობებით, დადგენილი ფაქტის ინტერპრეტაცია, რაც შეეხება ეტიმოლოგებს — ისანი უადგილოდაა მოხსნილი. როგორც ჩანს, ასეთი საკითხების კვლევისას მხოლოდ სამხედრო თეორიისა და სამხედრო ბელოვნების ცოდნა არ კმარა.

გასაგებია, რომ ქართველი კაცობის საქართველოს ისტორია უფრო მეტია, ვიდრე ვთქვათ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებას რომელიმე დარგი. ამიტომაცაა ამ საკითხებზე ფიქრობენ და წერენ ექიმები თუ მათემატიკოსები, ინჟინერები თუ გლეხები. აქად ი. ვეპუაც თურმე საქართველოს ისტორიკოსობას ნატრობდა, რადგან მასში მეტად ხედავდა ეროვნული თვითგანმტკიცების გზას. ასეთ პირობებში საქართველოს ისტორიის ცალკეული საკითხების კვლევა დაინტერესებულთა რიცხვი სულ იმატებს არაისტორიკოსთა შორის. ცხადია, უნებლედ შეცდომებისაგან დაზღვეული არც ისტორიკოსები არიან, მაგრამ მოუყარულების მიერ

ჩატარებული მეცნიერული კვლევისას, შეცდომა
მეზის შანსი გაცილებით მეტია. ეს უნდა გავი-

თვალისწინონ ასეთი ნაშრომების ავტორებიც
და მათმა გამოყენებულმა მასალებმა.

დასრულებული ლიტერატურა:

1. ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ბელნიჭერის მიხედვით ს. ვახუშტის მიერ, ტ. 1, თბ., 1955 წ.
- 2 ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები 1, თბ., 1964 წ.
- 3 ქართლის ცხოვრება, II, თბ., 1959.
- 4 სტეფანოს ორბელიანის „ცხოვრება ორბელიანისა“ ძველი ქართული თარგმანები, გამოც. ელ. ცაგარეიშვილისა, თბ., 1978.
- 5 ლ. მელიქსეთ-ბეგი, ჩრდილო მხარეთა სომეხთა მოძღვარნი და მათი ენათბობა, თბ., 1928.
- 6 შ. მესხია, საქართველოს ქალაქების სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან, „მომხილველი“, 2, თბ., 1951.
- 7 ირ. ციციშვილი და პ. ზაქარაია, ნადარბაზევი, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. 1, თბ., 1955.
- 8 ნ. თ. ემინის გამოკვლევები და სტატიები, მოსკოვ, 1896, (რუს. ენაზე).
- 9 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, III, თბ., 1979.
- 10 გ. მისინაძე, ერთი სომხური წყარო დემნა უფლიშვილის აგანყების შესახებ, კრებ. „საქართველო რუსთაველის ზანაში“, თბ., 1966.
- 11 ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, VI, თბ., 1983.
- 12 რ. ვიენაძე, ფარსადან გიორგიანიძე და „ისტორიანი და აზმანი შარავანდელდანი“, თბ., 1979.
- 13 ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თ. ლომოურისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბ., 1941.
- 14 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, თბ., 1973.
- 15 კ. პანი, კავკასიური გეოგრაფიული სახელების ახსნის კუთხით СМОДНИК, 1909, 40, VI, გვ. 9. რუს. ენაზე, ს. ტ. ერეშიანი, სომხეთი „სამარკუციის“ მიხედვით, ერევანი, 1963, გვ. 65 (სომხურ ენაზე); ლ. მელიქსეთ-ბეგი დავით უძველესი და დავით გარეჯელი, „საბუბილეო კრებული კ. ქაველიძეს“, თბ., 1959, გვ. 213.
- 16 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, 1, თბ., 1950.
- 17 დ. მუსხელიშვილი, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, 1, თბ., 1977.
- 18 ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, VIII, თბ., 1975.
- 19 ი. გებელიშვილი, თეორიული რაიონის ნასოფლარები, საჭ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XV, № 5, თბ., 1954.

ხეთურ-ქართული მითოლოგიური პარალელები

(ი ი ა — ურთხული)

თელიფინეს მითში, ზეთურ კანონებში (5 50), მთელ რიგ ჩიტუალურ-მითოლოგიური შინაარსის ტექსტებსა და ლოკუშენტებში არაერთგვის მოხსენიებული ე ი ა ს ხის იდენტიფიკაციის საკითხი დიდი ხანია, რაც კამათისა და აზრთა კიდილის საგანს წარმოადგენს. სხვადასხვა დროს ამ საკითხის შესახებ მოსაზრებები გამოთქვენ: f. ფრიდრიხმა, k. გიუტერბოქმა, ე. ლაროშმა, ვ. შანშა, ს. ალფმა, კ. გირზალმა, ნ. ბენდლქიმემ, ვ. ივანოვმა, გ. გიორგაძემ, ვ. არძინაძემ და სხვებმა.

ერთი „ეიას“ ავივებენ „ნაძთან“, მეორე — „მუხასთან“, მესამე, ხის სახეობის დაუსტების გარეშე, „ეიას“ თარგმნიან როგორც „მარადმწვანე ხე“.

1864 წელს ეიას ხის იდენტიფიკაციასთან დაკავშირებით ახალი თვალსაზრისი გამოითქვა თ. გამურელიძემ და ვ. ივანოვმა ზეთური წერილობითი წყაროების „ეიას ხე“ — ურთხულიან (Taxus-თან) გაიავტეს და „გი მსოფლიო ხედ გაიარეს!“ ამ თვალსაზრისს შემდეგი ძირითადი მონაცემები უდევს საფუძველად: 1. თ. გამურელიძისა და ვ. ივანოვის თანახმად, საერთოინდოევროპულად დონეზე „ურთხულის“ აღსანიშნავად ei/oi — ფორმა აღდგება, რომელიც ფონეტიკურად ეიას (ei-a-s) იდენტურია; 2. ზეთური წერილობითი წყაროების ეიასთან დაკავშირებული მითები და ჩიტუალები დიდ სემანტიკურ სიახლოვეს ავლენენ ინდოევროპულ (გერმანულ, ნორვეგიულ, საქსონურ, ძველ კელტურ) იმ ტრადიციებთან, ურთხულიან რომა დაკავშირებული კერძოდ, ირკვევა, რომ გერმანულ ტრადიციებში მარადმწვანე ურთხული სკვალდის შემდეგ აღორძინების სიმბოლოს წარმოადგენდა. ძველ სკანდინავურ ენაზე დაწერილ ერთ-ერთ პოეტურ ტექსტში ურთხულს უძღვრიან, როგორც ზამთარში ზეთა შორის ყველაზე მწვანეს. ან-

გლო.საქსები ურთხულს საფლავებთან რგავდენენ. აქ ეს ხე მარადიულ სიცოცხლესა და მკვლრეთით აღდგომას ასახეობდა. წმინდა ხედ მიიწვედნენ ურთხულს ძველი კელტებიც და ა. შ.2

ჭვემით შევეცდებით ურჩვეწოთ, რომ თ. გამურელიძისა და ვ. ივანოვის ამ ახალ მოსაზრებას ქართული ტრადიციაც უჭერს მხარს.

სანამ საკლდეი საკითხის ამ ასპექტს შევხებოდეთ, შევეცდებით ზეთური წერილობითი წყაროების ის მონაცემები მიმოვიხილოთ, რომლებიც საშუალებას მოგვცემენ შეტყაყები სიზუსტით აღვადგინოთ თვით ზეთების რწვენა-წარმოადგენები ამ ხესთან დაკავშირებით. ამ თვალსაზრისით დიდი ხანია უჭრადღებან იმსახურებს ერთი ზეთური ტექსტის ის ადგილი, სადაც ამ ხის მეტად ნიშანდობლივი და სასიათებია მოცემული. ზეთური ტექსტი, რომელიც კერძის დაღვმის ჩიტუალის აღწერას ეძღვნება, გვამცნობს, რომ, სხვა საგნებსა და მცენარეებთან ერთად, კერძასთან „ეიას ხეს ღვამენ და ასევე (ამბობენ): „(როგორც) ეიას ხე — (არის) მუდამ ამწვანებული და (მას) ფოთლები არ სცივია, და, მეფე და დედოფალიც ასევე „ამწვანებულნი“ იყვნენ და, მათი სიტყვა ასევე მარადიული იყოს!“ (CKHB, XXIX, 1, 4, 17—20)³.

მოტანილი ფრაგმენტიდან კარგად ჩანს, რომ ჩვენთვის საინტერესო ეია მარადმწვანე მცენარეა. ისიც ირკვევა, რომ ზეთების რწვენა-წარმოადგენებში ეია მარადიულობის სიმბოლოს ასახეობდა, ცხატარებული ზეთური ტექსტი კიდევ ერთ საგულისხმო მომენტს შეიცავს. რაც იმაში მდგომარეობს, რომ ეიას მაინცდა-მაინც კერძასთან ღვამენ.

სრულიად განსაკუთრებული როლი აქვს განკუთვნილი ეიას თელიფინეს მითში. აქ იგი ფიგურირებს მითის ფინალურ ნაწილში, სადაც

გაქცეული ღვთაების—თელეფინუს დაბრუნება ადწერალი. ხეთურ ტექსტში (KHB XII, 10; KHB XXXIII; 2) ნათქვამია: თელეფინუ დაბრუნდა და იწყო ზრუნვა კვეთნიერებაზე, ბოლოა დაუტევა ხარქმელი, ევამლა დაუტევა სახლი, ღმერთთვის სამხვერპლოები დაიღვა, კერა დაუტევა მხაროლაჟა მუგუნაღმა, თელეფინუმ ბაი ცხვრებით გაავსო, ბოსელში საქონელი შეტერა. შშობელი შევალზე ზრუნავს, ცხვარი — ბატანზე, ძროხა — ხბოებზე. თელეფინუ შეფე-დედოფალზე, მათ მომავალ ცხოვრებასა და სიკაცებზე ზრუნავს. თელეფინუმ კი მეფე ფიქრობდა. თელეფინუს წინ ეიას ხეს დგამენ. ამ ხეზე ცხვრის საწმისს ჭკიდებენ, იგი ცხვრის პოზიერების საწინდარია, მარცვლეულის სიხუვის, ნადირი სიხუვის, ღვინის სიხუვის დღეგრძელობისა და გამრავლებისა. იგი მოასწავებს ცხვრის სიკაცებზე, ზრდა-სიმრავლეს, სიმსუქნეს; მაშინ თელეფინუ მეფეს ცხვრის ტყავს მიართმევს და უველა სიკეთეს უხვად უბოძებს.⁴

ამრიგად, მოკვდავ აღორძინებად ღვთაებისთან — თელეფინუსთან დაკავშირებულ მიოთში ეიას ის წმინდა ხეა, რომელზეც საქრალურ საწმისს ჭკიდებენ. საწმისი ნაყოფიერების, გამრავლების, დღეგრძელობის, მეფე-დედოფლის განახლებისა და უველივე კეთილის საწინდარია.

ეიას ხის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე თელეფინუს მიოთში, ზემოაღნიშნულთან ერთად, ისიც ღვაპარაკობს, რომ იეროგრაფულ-ლუგურ დაწერლობაში საკუთარი სახელის „თელეფინუს“ აღსანიშნავად მაინცდამაინც ხის გამოსახულების ამსახველი ლოგოგრაჟა დასტურდება.⁵

ეიას ხეს განსხვავებულ კონტექსტებშიც ვხვდებით. ხეთური კანონების I ფირფიტის 9 მ-დან უვებულობთ, რომ, როდესაც ქ. არინაში XI თვე დადგებოდა, იმისი სახლი, ვის კოშკარზეც ეიას გამოჩნდებოდა, სახელმწიფო ბეგრის (ლუცის) მოხელისაგან თავისუფლდებოდა (სუქქე-მასხური, რომელიც ქ. ნერქეშია, ვინც ქალაქ ციფლანთაში ქურუშია, უველა (აქ) ქალაქში მათი სახლები თავისუფალია, ხოლო მათი შოწაღენა ღუცის ასრულებენ. როცა არინაში XI თვე დადგება, იმი (ს სახლი), რომლის კოშკარზე ეიას ხე ჩანს (თავისუფალია).⁶ ხეთური კანონების ეს მუხლი რამდენიმე მნიშვნელოვან დეტალს შეიცავს. უპირველეს უოვლისა, ცარჯად ჩანს, რომ ეიას თავისუფლების სიმბოლოს წარმოადგენდა. იმასაც ვგებულობთ, რომ ეს სიმბოლო განათავსებულია სახლის კოშკარზე თავსდებოდადლობის, როგორც ირკვევა, დადასტურებას პიკებს კერის დადგმის რიტუალისადაც მიძღვნილი ზემოთ მითითებული ტექსტის ის მნიშვნელოვანი ჩვენებაც, რომ ეიას მარადმწვანე

მცენარის აღმნიშვნელი სახელწოდება იყო. გ. გიორგაძემ უურადღება მიაკვირა იმ გაჩერობებს, რომ ამ საკანონმდებელ რედაქტორულ ღოგმენტში, ღუცისაგან განსხვავებულია და განათავისუფლების სიხლის კოშკარზე ამ აქტის შეწყვეტელი სიმბოლოს — ეიას გამოჩენის დროდ XI თვეა განსაზღვრული, რომელიც ჩვენი კალენდრის იანვარ-თებერვალზე მოდის.⁷ წლის ამ დროს კი სიმწვანე მხოლოდ მარადმწვანე მცენარეს შეიძლება ჰქონდეს შენარჩუნებული და არა რომელიმე ფოთლოვან ხეს (მუხის ჩათვლით).⁸

თავისუფლების სიმბოლოდ ვგველინება ეიას, KHB XIII, მ. I — 12. შეც, სადაც სახანისა და ღუცისაგან ახლადშექმნილი „ქვის სახლის“ განათავისუფლების შესახებაა საუბარი.⁹

უველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, იმ დასკვნაშიც მივდივართ, რომ ეიას მარადმწვანე ხე იყო. იგი მარადიულობას, უღვე სასიკაცებო ძალას, ნაყოფიერებას, გამრავლებას, მოკვდავ და აღორძინებად ბუნებას და თავისუფლებას ასახიერებდა.

როგორც აღინიშნა, ჩვენი ვარაუდით, თ. გაშურელიძისა და ვ. ივანოვის ახალ თვალსაზრისს, ურთხვლთან ხეთური წყაროების ეიას განავიხების შესახებ, ინდოევროპულ მიოლოგურ ტრადიციებთან ერთად, ქართულიც უჭერს მხარს.

ცნობილია, რომ საქრალურ ხესა და მასთან დაკავშირებულ რწმენა-წარმოდგენებს ქართველური ტომების მიოლოგიურ აზროვნებაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა. სამლოცველოებისა და ხატების გარშემო არსებული ტყეები წმინდა და შეფთავი იყო. სალოცავთან ხის დარგვისა და მის მოვლა-პატრონობას ისეთადვე დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა, როგორც მისთვის ცხოველის შეწირვას.¹⁰ რიგი გამოკვლევების შედეგად დადგინდია, რომ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში წმინდა ხეებად ითვლებოდნენ მუხა, ცაცხვი, ვაზი, ტორაფი, იფნა, ალჯა და სხვ.

ჩვენს ხელთ არსებული მასალიდან ისიც ჩანს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე უხსოვარი დროიდან მცხოვრები ტომების რწმენა-წარმოდგენებში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა მარადმწვანე ხესაც. ამ მხრავ სანტიკრისონია, რომ მკვირე პლასტიკის ჩვენამდე მოღწეული უველაზე ადრეული ნიმუში — მქდომარე ქალის ქვის ქანდაკება შულავერისადაა, რომელიც ე. წ. ადრესამიწათომოქმედო კულტურის ძეგლების წრეს განეკუთვნება (ძვ. წ. VI-IV ათასწლ.) და უძველესი მიწათმოქმედი ტომების კოსმოგონიური შეხედულების ერთგვარი ილუსტრაციას წარმოადგენს, წიწვოვან ხეს, უღეთ კი მისი დებადების იდეას ასახიერებს.¹¹

გამორიკებული არ არის ვარაუდი, რომ მას



რადმწვანე (წიწვოვანი) ხის სიმბოლურ გამო-
სახულებას უკავშირდებოდეს, აგრეთვე ე. წ.
წიწვოვანი (ფხურა) ირწმუნებოდა, რომელიც
საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ ე-
რამიკაზე უკვე ნეოლითის ხანიდან დასტურ-
დება. ხოლო მომდევნო ათასწლეულებში ფა-
რთოდ გამოიყენებოდა კრამიკასა, ბრინჯაოსა
და სხვა ლითონების ნაწარმის დეკორში. წი-
წვოვანი ხის მოტივი ზურტაკეტის, ხოვლებს
უკრძანებს კვებზე დატანილმა ნიშნებმაც შე-
მოგვანახა.¹²

ქართველურ ეთნოგრაფიულ სიმბოლოში მარად-
მწვანე (წიწვოვანი) ხეობა დაკავშირებული
არსებობს მარადმწვანეების შესახებ მეტად საგუ-
ლისხმო მონაცემებს გვაწვდის ქართული ეთ-
ნოგრაფიული ლიტერატურაც. ვ. ბარდავლი-
ძის მოწმობით, სვანეთში ფიჭვისა და ნაძვის
ბუციან წმინდად ითვლებოდა (წმ. კვიციანის
მონასტრის ფიჭვნარი, მულაბის წმინდა ნაძვი).
მათთვის შესაწირავი მიჰქონდათ, იქვე ლოცუ-
ლობდნენ. ამგვარ წმინდა ტყეებში ხის შიშველი
აურძლიანი აურ. 13 ისიც ცნობილია, რომ სვან-
ეთში ლიჩენისის დღესასწაულზე მისტან
დროშის ტარს, ღვატს არყისა და ფიჭვისაგან
ამზადებდნენ,¹⁴ ხოლო მურყავიბა — კვირ-
იანის დღესასწაულზე ნაძვისა და ხის შიშვის
აღმართვის რიტუალს ასრულებდნენ¹⁵ ფიჭვის
ხის მოტივს მიცვალებულის კულტთან დაკავ-
შირებულ სვანურ სწესს ვრათყავიშუც ვებუ-
ბით (ლიფანაღის დღესასწაულისაღმომადგენ-
ლი ნახატებში დიდი ხანია, რაც უფრადდება
მიიქცია საქარლურმა ფიჭვმა, რომელიც თე-
ნი ცემენ¹⁶ და სხვ.

აღნიშნულთან ერთად, ჩვენი აზრით, უფრ-
ადღესასწაულებს მიხედვით მარადმწვანე ხის
ფიჭვის შესახებ უნდა იყოს შემდეგი მოსაზრება,
„უფრანის პატრონისა“ აღმართვაზე რომ მოგ-
ვითხოვს. საკვლევე სკიობთან დაკავშირებით
ამ თქმულებაში უკლებლად მეტად საინტერესო
აღბთ ისაა, რომ ახალგაქრისტიანებულმა ქარ-
თველებმა ქრისტიანული ჭეჩის აღსამართავად
მონღელთაგან ისეთ ზეს ირჩევდნენ, რომელიც
უკლებლად წმინდად მარადმწვანე (დღესაც მარად-
მწვანეობს): „...და მარადმწვანე იგი და წა-
მოღვეს რტოფრთხი თხილი, და მთავრად ქა-
ლაქად. და შემოკრება ერთი ხილდა და
მწვანის ფერობასა მას ფურც-
ლიანობასა, ემსხვა სამთრისასა,
ოდეს სხუა უკვლად ზე ზემოდ იყო,
ხოლო ესე ფურცელად-დაუცვლელი,
სულადი და სხილვებულად შეუც-
ვრის. და უფრო კვეთი: „ესე მოქცეუთ ეს
მარტსა იცდას უფრსა, დღესა მარ-
ტასკვესა. და დაადგარა ზე იგი ეგ-
რეთ დღესა იცდაჩვიდმეტსა, და
არა შეცვალა ფერსა ფურცელ-
მან მისმან, ეთარცა ედგა ძირ-
ხავე ზედა მისსა, თავსა ზედა

წყაროსასა, ეოდრემდის ეოდრელ-
ნი ხენი მადნარისა ნუგაქრისა, ნუგაქრის
ფურცლითა და სხუაღმომწმუნეს“
გამომდებელია შემოქმედის უფრ-
ვილითა“.¹⁷

ეთნოგრაფიული კვლევა-ძიების შედეგად სა-
ქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მარადმწვანე
ურთხელის კულტის არსებობაც დასტურდება.
საქართველოში ეს ხე თითქმის უკლებლად
გვხვდება. რაჭაში, ლეჩხუმ-აჭარეთსა და გუ-
რიაში მას ურთხმელად ეწოდება, აჭარაში
— შადა, ურთხმელად და სატილორად.
ქვემო რაჭაში — წუთულო, ქართლში ურ-
თხელი, სამეგრელოში ურთხელი, სვანეთ-
ში ურთხელ, შარა, მთიულეთ-გუდამა-
ურაში ურთხელი, ფშავში ურთხვარი.¹⁸

ქართველური ტომებისათვის კარგად იყო
ცნობილი ხის ამ გიშის ძირითადი თვისებებებე-
ნი — გამძლეობა, ფიციანობა, ნელი წრდა-
განვითარება. ფშავური ეთნოგრაფიული მასა-
ლით, ურთხვარი აწვიათ ქაშად ითვლება. გამ-
ძლეობით „შვილითაშვილებს გადადის“, „წუ-
აღმწი უფრო მაგრდება, რყინასავით ხდება“. ურ-
თხელის ამ თვისებებზე სულხან-საბაო ვოუთა-
თებს: „ურთხელი ძაბო უღობიერობა. ხე, ურ-
თხვარი, საჭა“. მხარეების ტექსტში ეს ზე
„უღამაშადა“ წოდებული. არსებობს ურთხ-
ვარის სახელწოდების ხალხური ახსნაც: „არ
ითხოვების სიძვარის, სიძვარეულის გამო“, ან
„ისეთი ძვირადღირებულია, იმის ფასს ვერ
გადაიხდის“. ერთი გადმოცემის თანახმად, „თა-
მარ მიყვ ხის ამ ქაშს არავის აძლევდა და
ამიტომაც ეწოდა მას ურთხვარიო“ და სხვ.

რაცადაც ჩანს, ურთხელის ამ ბოტანიკური
თვისებების გამოც იყო, რომ იგი ურთხვარი
დროიდან თაყვანისცემის ობიექტს წარმოად-
გენდა, რაც ნათლად ვლინდება თიან სამე-
გრელოში მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასა-
ლიდან. ამ მასალის ერთი ნაწილის მიხედ-
ვით,¹⁹ ურთხელთან დაკავშირებული დღესას-
წაული ურთხაობა — საგანუხულო დღე-
სასწაულს წარმოადგენდა. სარიტუალო ზედ
აათწლეული, მაღალ ურთხელს ირჩევდნენ. ზე-
სთან შესაწირავთ მიდიოდნენ და ლოცულობ-
დნენ. მას უფრეგვარა ხეობის შესახებდნენ.
ერთ-ერთი ამგვარი ლოცვა-ვედრებას ტექსტო
ანეთია: „ღმერთო ძლიერო, წმინდაო ხეო, ძა-
ლის მომცემო შენ მიეცი ჩვენს ხალხს გამარ-
ჯება, გამრავლება, აკვირსული ჩვენი ლოც-
ვა-ვედრება, გვიმრავლე საქონელი, უხვი მო-
სავალი, მოგვეცი ამ დღეს ზედნიერება და ნუ
დაგვიწუნებ ჩვენს შესაწირავს!“

ურთხაობას სრულდებოდა შემდეგი რიტუა-
ლი: ოქაბის წიგრები ურთხელის ხის ვარშეშო
დებოდნენ. ოქაბის უფროსი მამაკაცა ზეს
ძვენათ მიუახლოვდებოდა, მას ხის ძირში და-
დებდა და მოწიწებით ზეს ზედნიერებასა და
ოქაბის განმარტებლობას შესთხოვდა. შემდეგ



პატარა ტოტს მოსტყუდა, ხელში დაიჭერდა, ხეს სამჭერ ლოცვით ვარშემო შემოუფლიდა და ურთხელის ტოტს ოჯახის ყველა წევრს სამ-სამჭერ შემოჭრავდა; თან ხეს ევადრებოდა ავი თვალისაგან ოჯახის დაყვას. ამ რიტუალის შესრულების შემდეგ ოჯახი სახლში ბრუნდებო-და. ეზოში პირველი კვლე ოჯახის უფროსი შევიდოდა და კიშვარზე დაჟაღებდა ურთხელის ტოტს, რომელსაც წინასწარ ნახშირს წაუსვამ-და. დასასრულს ოჯახის წევრები სახლში შე-ვიდოდნენ და სადღესასწაულო სუფრას მიუ-ხედობდნენ. ურთხელის მეორე დღეს, ადრია-ნად, შინს ამოსვლამდე, ოჯახის უფროსი უშ-ძრახავდ გავიდოდა სახლიდან, კვლავ მივიდოდა ურთხელის ზესთან, რამდენიმე პატარა ტოტს მოსტყუდა, ნახშირს წაუსვამდა. ამ ტოტებიდან იქვე გამოსჭრება პატარა ქვრებს და ხაღში, ენაში, უნახსა და ზოსტანში კარებზე ჩამო-კიდებდა.

ერთი წლის შემდეგ ურთხელის ქვრები ახ-ლით უნდა შეცვლილიყო. ძველ ტოტს და მის-გან დაყვნილ წიწვებს შეაგროვებდნენ და აქ-ვე, კიშვართან დამარხავდნენ.

ურთხელის ტოტი სახალწლო დღესასწაუ-ლების ციკლშიც ფიგურირებდა. სწამდათ, რომ სახლის კიშვარზე ან კარზე ხაზალწლოდ და-შვარტული ურთხელის ტოტი პარაქანა და ბე-დნიერებას მოუტანდა ოჯახს. ტოტს, როგორც წესი, ოჯახის უფროსი ჭკიდებდა. ზოგა ამ ტოტს მეორე ახალ წლამდე ზელს არ ახლებ-და, ზოგად ერთი თვის მეტი ჩამოსწამდა და იქვე, კიშვართან დამარხავდა. ურთხელის ტო-ტის გადავდება აკრძალული იყო. ისიც ირყ-ვევა, რომ გლეხები ახალ წელს ადგილობრივ მებატონეებს ურთხელის ტოტით უღოცავდნენ. ტოტს მებატონის კიშვარზე ან სახლის კარზე ჭკიდებდნენ.

ურთხელთან, როგორც საქრალურ ზესთან, სხვა რწმენა-წარმოდგენებაც იყო დაკავშირე-ბული. ასე, მაგალითად, მითან სამეგრელოში ურთხელს შეილებიან გამარჯვება-გამარჯლებას შესთხოვდნენ. ამ რიტუალის მოთახ მოქმედ პარს ქალი (დედა) წარმოადგენდა. ურთხელთან მისასვლელად მლოცველი ქალები თადარიგს წინასწარ, დამო იჭერდნენ. რტულური კვი-რების გამოსაცხობად მკადის ფქვალითა და დერდილისაგან მოამზადებდნენ ცომს, რომე-ლისაც ურთხელის წიწვს ურევდნენ. ცაზე მოვა-რის გამოჩენისთანავე წმინდა ხინა და შეილის ამ შეილებიან საბელზე გამოაცხობდნენ კვი-რებს, ზესთან მივიდოდნენ, ძირში მის კუთვ-ნილ კვირს დაუდებდნენ და ღაილოცებოდნენ: „ზეო ძლიერო, ჩემო წმინდა ზეო, შენთან მო-ვედი, რომ შეგთხოვო ჩემი შეილებიან ბედნიე-რება და განმრთილება“. ლოცვა-ვედრების შე-სრულების შემდეგ, თუ ქალს შეილა თან ახ-ლდა, მანინ იგი ხელს ნახშირით გაიშავებდა, ქერ ხეს, ხოლო შემდეგ შეილს შუბლზე წაუ-

სვამდა და მის სახელზე გამოცხვარ კვირს შე-აბმევდა. იმ შემთხვევაში თუ ქრესტე მუშაქყო-ფობის გამო დაუძღვრებულნი გამოქრეს მუშაქყო-ლის ძალა არ შესწევდა, დედა ურთხელის ტოტს სახლში მიიტანდა და ავადმყოფი ბავშ-ვის ოთახის კარზე დაამარჯებდა. ერთი კვირის შემდეგ, ადრიანად, შინს ამოსვლამდე, უმჩრა-ხად მივიდოდა ზესთან, დაუჭრებდა და შეს-თხოვდა: „დმერთო ძლიერო, ზეო მაცოცხლე-ბელო, ურთხელის ძლიერო და უკვლისშემძლე ზეო, მიიდე ჩემი ვედრება ჩემი ბავშვის განჩა-თელობისთვის“. ამ სატყუებს მლოცველი სამ-ჭერ გაიმორებდა და დამოქალი ხეს სამჭერ გარს შემოუფლიდა. შემდეგ ნახშირთან ხელით ხეს ქვარს დაუსვამდა და მას შუბლს იხე ში-ადებდა, რომ ქვარის გამოსახულება შუბლზე გადასულიყო. ქალი სახლში უმჩრახად დაბრუ-ნებოდა, შეილთან მივიდოდა და შუბლს შუბ-ლზე იხე ძლიერად მიაჭერდა, რომ ქვარის გა-მოსახულება ახლა შეილის შუბლზე აღბეჭდი-ლიყო.

საქონლის სიმრავლება და ნადირობაში გა-მარჯვებას შესთხოვდნენ ურთხელის ზეს ე.ს. ქვედას ლოცვისას.²⁰ ესქედას ლოცვა ტარ-დებოდა გაზაფხულობით. ამ ლოცვამდე ახალ ზმომარგებელ ძროხებს არ წველიდნენ და ზმო-ებს ისე აწოკებდნენ.

თოფებით შეიარაღებული მამაკაცები შეიჯ-რახებოდნენ ესქედას გორაზე (ქალები ლოც-ვაში მონაწილეობას არ იღებდნენ), სადაც დი-დი ურთხელები იდგა. ლოცვა ყველათა და კვირებით ზებოდა: „ესქედა ზორცალი, ჩე-მი საქონელი შენ ამოშენე, ჩემს საქონელს უკ-ველეგარი მანვე სული და ზიანი შენ ამორე, უკველ ნადირობაზე შენ გამამარჯვებინე“. ლო-ცვის შემდეგ მთელი დღე ტარდებოდა თოფის წამწა სროლა.

გამარჯვებასა და განმრთილებას შესთხო-ვდნენ ურთხელის ზეს „პერტობის დღესასწაუ-ლის“ დროსაც, რომელიც ივნისში იმართებო-და. ეს დღესასწაული ტარდებოდა წიშთან, რომელიც დიდი, მაღალი, ათასწლოვანი ურთ-ხელის ხის ქვეშ იყო. სახლში დაბრუნებისას მლოცველები თან ურთხელის ტოტს წამოი-ხედდნენ. სანამ სადღესასწაულო სუფრას გა-შლიდნენ, ურთხელის ტოტს საქალბო ქვევრს თაუზე სამჭერ მოუსვამდნენ და დაილოცებო-დნენ: „დღეის პერტობას მოგვეცი ძალა და გამარჯვებაო“. ქვევრის ახლა ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ ზებოდა.

მითან სამეგრელოში ურთხელის ზეს შეელა-ხა და შემწეობას არასოდესასწაულო დღეებ-შიც შესთხოვდნენ. მივიდოდნენ ურთხელის ზე-სთან, შესაწირავიო, შესაწირავის ზელის ხდე-ბა აკრძალული იყო. მლოცველი ხელში მჩქს აიღებდა, ხეს სამჭერ შემოუფლიდა და მიმარ-თავდა: „დიდო ძალაო, შენ მოგვიხსე მტერი და მოღალატე შენ გავამარჯვე და გავაზა-



რე. მოგვეთა ძალა და ღონე შენი მფარველობა სდევდეს მუდამ ჩემს ოქახსა და ნაამაგარს“. აღწერილი რიტუალი საიდუმლოდ სრულდებოდა.

ურთხედის — უთხოვრის კულტის ნაკვალევს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ეთნოგრაფიულ უოფაშიც ვხვდებით. ფშავში ეს ზე წმინდად იყო მიჩნეული. თავხევისბერის მითითებით, მას ხალხი ცავს რვავედენ. ხატის შესაწირავს (ხატკანს, ცხვარს), როგორც წესი, ურთხედის ხისაგან დამზადებულ სპეციალურ ორკაბა (კირხბა) ჭოსზე ზიდებდნენ.

ურთხედი (ურთხოვარი) მიცვალეულის კულტთანაც ჩანს დაკავშირებული. მთავარი როლი მას განკუთვნილი ჰქონდა უფრო-უკველად დაჯარგულის დაჯრძადის რიტუაში. ფშავში ვაჭრებზე უფრო ჩვეულებრივია. კნობათის გამართვისას, მოსპირადენ უფრო-უკველად დაჯარგული აღმინის სიმაღლის ურთხედის ტოტს, შემოსავდნენ და, რიტუალით გათვალისწინებული უკვლა წების დაცვით, დაკრძალვდნენ.

ურთხედის ხის საკრალისწავისათვის ხელი უნდა შეეწყო იმასაც, რომ მასზე ფშავში საკმაოდ მკაცრი აკრძალვები არსებობდა. მიუხედავად იმისა, რომ ფშავლები კარგად იცნობენ ამ ხის საუკეთესო სამურწინო თვისებებს, სოკოებს უკველდღიურ უოფაში მის გამოყენებას დაბეჭიბებით ერიდებოდნენ.

ამგვარად, მოტანილი მასალიდან საკმაოდ ნათლად იკვებება ქართველურ ტომებში ურთხედთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენების სიძველე და ძირითადი მითოლოგიური

მოტივები. კერძოდ, ირკვევა, რომ ეს ძლიერების, უოკლისშემძლეობის, სიძველესი და მისა და სიწმინდის სიმბოლოა. ურთხედი დაინახეთ, რომ ლოცვა-ვედრების ტექსტებში მზირად შეირდება ფრაზები: „წმინდა ხეო, ძალის მომცემო“, „ხეო, მაიცხლებელი, ძლიერო და უოკლისშემძლო“, ხეო, დღეო ძალაო“. ლოცვა-ვედრების ტექსტებშიდან და რიტუალებში ამხატველი მასალიდან იხივ კარგად ჩანს, რომ ურთხედისაგან ოქახის ეთილდღეობას, შეიღების სიმაღლეს, განმართულობასა და გამარჯვებას, საქონლის გამარჯვებას, უზე მოსავალს, მარაქას, მღვინერებას, საიცოცხლის განხატება-აღორძინებას, მკურნალო აღდგომას, მტრისა და მოღალატის ძლევას, ავი თვალისაგან დაცვას ელოდნენ. ურთხედთან დაკავშირებულ ზნე რიტუაში ხაზგასმული იყო ურთხედის ტოტისა და მისი წიწვის საკრალური მნიშვნელობა. ტოტს, როგორც წესი, ეწოს კიშვარზე, ხატლის ან სემურწინო ნაკვეთების ღობეების კარზე რებდნენ.

ახლა, თუ, ერთა მზრიო, ხეთური წერალობითი წყაროების ეიას ხესთან, ხილო, მეორე მზრიო, ურთხედთან დაკავშირებულ ინტერკალულ და ქართულ ტრადიციებს თუ ერთმანეთს შევედრებთ, დავინახეთ, რომ ისინი აშკარა ხემინტიურ სიახლოვეს ავლენენ ერთმანეთისადაში, რაც იმის მანიშნებელი უნდა იყოს, რომ მარადმწვანე ურთხედთან ხეთური წერალობითი წყაროების ეიას ხის იდენტაფიცირებას საკმაოდ ხერიოზული საფუძველი გაჩნდა.

განმარტებულ რიტუალებში:

1. В. Т. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, Индоевропентский язык и индоевропентцы, II, Т6, 1984, с. 628—631.

2 იქვე, გვ. 630.

3 ი. ტატიშვილი, კერის დადგმის ხეთური რიტუალი (KUB XXI, I, III, —37, —IX, 29), არქეოლოგიური ძიებანი, თბილისი, 1958, გვ. 142-151.

4 მტანილი ტექსტის ქართული თარგმანი 5. ბენდუქიძეს კულტურის (იხ. კარმანიო, თბ. 1982).

5. E. Laroche, des Hieroglyphes Hittite, Paris, 1952, № 151.

6. გ. გიორგაძე, ხეთური „სამინეიტეტო სიგელები“, „მეცნე“ (ისტორიის სერია), 1976, № 4, გვ. 41.

7. T. Friedrich A. Kammenhubee, Hethitisches Wörterbuch, Hr. 4, Heidberg, 1979, გვ. 320.

8. შდრ. V. Haas, Bemerkungor Zu CIS eja önn — AF, Berlin, 1977, გვ. 270.

* Г. Гиоргадзе, Очерки по социаль-

но-экономической истории Хеттского государства, Т6., ст. 30—32.

10 ვ. ლომი-აბარდველიძე, ხის კულტისათვის საქართველოში, საქართველოს მეზღუდის მოამბე, 1927, ტ. 3, გვ. 164-178; გ. ნიქტაი, სიციტხლის ხის მოტივი ლაზურ ორნამენტში, ენაშენის მოამბე, 1941, X, გვ. 301-320; В. В. Бардавелидзе, Древние религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племен, Т6., 1957, ст. 55.

თ. ონიანტი, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967, გვ. 102 და შმდ.; ყ. რუხაძე, ერთი რელიგიური დღესამწინდის შესახებ სენეთში, აქველს მეგობარი, 1980, № 55; მ. ხიდაშელი, ცენტრალური ამიერკავკასიის გრაფიკული ხელოვნება აღრეულ რუკის ხანაში (ბრინჯაოს გრაფიკებელი სარტყლები), თბ., 1982, გვ. 96 და შმდ.; ი. სერგულაძე, ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლოა, თბ., 1986, გვ. 146 და შმდ.

11. ვ. ჯავახიშვილი, უძველეს ანთროპომორფულ ფიგურები საქართველოს ტერიტორიაზე, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1979, 10 გვ., 41-47 (იქვე, მითითება სპეციალურ ლიტერატურაზე); მ. ხიდაშელი, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 99-100.

12. თ. ჯავახიძე, შენიშვნები ზურტაყეტის ურდანების ნიშნაინი ქვების შესახებ, „კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები“, თბ. 1956, გვ. 12-25; თ. მიქელაძე, არქეოლოგიური კვლევა-ძიება რიონის ქვემო წელზე, თბ. 1975, ტაბ. 4.6 და სხვ.

13. Л. Г. Жорджинашвили Э. М. Гогодзе, Памятники Триаleti эпохи ранней и средней бронзы, Тб., 1974, ტაბ. 53, 56, 62, 68, 69 და სხვ.; И. И. Цвалариа, Поселение Гуандра (новый памятник энеолита и ранней бронзы в Абхазии), Тб., 1978.

14. ვ. ლომიძე-ბარდაველიძე, დასაბ. ნაშრ., გვ. 168.

15. ჯ. რუხაძე, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 37.

16. ჯ. ონიანი, კამარაი, „ძველეს მეგობარი“, 1980, № 55, გვ. 32.

17. ვ. ჩიტიაი, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 313-314; В. В. Вардавелидзе, Древние религиозные верования и обрядовое графическое искусство груз. племен, стр. 149-150.

18. ქართლის ცხოვრება, თბ., 1955, გვ. 119-120.

19. თ. ცაგარევილი, ცოცხალი ბუნების ძე-

გლები, ეთნოგრაფი, „ძველი საქართველო“ № 88, გვ. 5-8.

ხიდაშელი

19. მთიანი სამეგრელოს სავსე ეთნოგრაფიული მასალების დაზუსტებაში გაწეული დახმარებისათვის, ავტორები მადლობით მოიხსენიებენ თსუ ისტორიის ფაკულტეტის მეხუთე კურსის სტუდენტს ვ. კეკელიას.

20. ა. ჭინტურია, ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, მეგრული რწმენა-წარმოდგენები და ზნე-ჩვეულებანი, თსუ შრომები, ტ. 227, თბ., 1982.

21. „ურთხაობის“ დღესასწაულთან დაკავშირებით ერთი სავსელისში მომენტი იმსახურებს ყურადღებას. სამეგრელოს მთაში გავრცელებული ამ დღესასწაულს ზუსტ შესატყვისად სპ. მეგრელოს ბარში „ტირიფობა“ გვევლინება ამ თვალსაზრისით საინტერესო ისაა, რომ ინდოევროპულ დიალექტებში, რომელთა გავრცელების არეალში ურთხელი აღარ წარმოადგენდა ტიპურ მარადმწვანე ხეს, საერთო ინდოევროპულიდან მომდინარე მისი აღმნიშვნელი სიტყვა სხვა მცენარეებზე და, მათ შორის, ტირიფზე უკნა გადატანილი. ასე მოხდა, აერძოდ, რუსულში, სერბულ-ხორვატულში, ნაწილობრივ ძველ ჩეხურში, სადაც საერთო ინდოევროპული ei (ურთხელი) ტირიფის (ubas-) ნიშნავს. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგჯერ ინდოევროპულ ტრადიციაში „მარადმწვანე ურთხელის“ ადგილს „მარადმწვანე ნაძვი იკავებს (მღრ. გერ. Tannenbaum ან ინგ. Christmas tree — საშობაო ხე). იბ. Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 630-631.



„განგებამ გამოაჩინა დიდი ასე მუშაკი“

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემლობამ გამოაქვეყნა დიდი ივანე ჯავახიშვილის უახლოესი თანამოსაზრის, ქართული ენათმეცნიერების პარტიკული, აკადემიის დამფუძნებლის 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი ძალზე საინტერესო მონოგრაფია, რომლის ავტორებია კორნელი დანელია და ზურაბ სარჩველაძე. პირველასვე განუყოფილებს „ცხოვრების გზა“ ეპიგრაფად წამოღვარებული აქვს გიორგი მცირის ცნობილი სიტყვები: „განგებამ გამოაჩინა დიდი ესე მუშაკი“.

პირველ ნაწილში — ცხოვრების გზა (გვ. 4-74), საუბარია მეცნიერის შრომით სოფელზე, ქუთაისის გიმნაზიისა და პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდზე, სამეცნიერო მივლინებებზე აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, ვიკატუშკელასთან შეხვედრებზე, პეტერბურგიდან თბილისის უნივერსიტეტში დაბრუნებაზე, დიდ სამეცნიერო და სასწავლო მოღვაწეობაზე — სახელმძღვანელოების შექმნა, სამეცნიერო მუშაობის გაშლა, ქართულ შრიფტებზე ზრუნვა, ზრუნვა სამეცნიერო ქართულის ნორმალიზაციისათვის.

როგორც ითქვამს, თითოეულ ქვეთავს ეპიგრაფად უძღვის ძველი ქართული მწერლობის ცნობილი მოღვაწეების, ბიბლიური პერსონაჟების, გამოჩენილი მეცნიერების ისეთი გამოწვევა, რომლებიც ზუსტად ესადაგება აკადემიის მეცნიერულ, მამულიშვილურ და პიროვნულ ღირსებებს, სანამეზოდ მოეცა მხოლოდ ქვეთავის („სასწავლებლად ქუთაისში“) ეპიგრაფს — გიორგი მერულეს სიტყვებს გრიგოლ მანათელისადმი მიმართულს: „ხოლო გელისმეორებაჲ სწავლისაჲ განსაკრებელ იყო ფრიად, რამეთუ... ქართულსა ენასა შინა ყოველი დასწავლა და მწიგნობრობაჲცა ისწავლა მრავალთა ენათაჲ“. მეტყვე საუბრენში ნათქვამი ეს სიტყვები, თითქოსა ზუსტად ესადაგება აკადემიის ურჩობისა და ქაბუკობის პერიოდს. გიმნაზიაში, სასწავლოდ, ქართული ენა და სიტყვიერება არ ისწავლებოდა, „რომლის შესწავლისა და მოვლის საქმეჲნი მსიაჲ აკადემიის შინაჲ იქნა“.

1908 წლის 8 იანვარს აკადემიის წევრთელი მოუწვევით ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში მოსწავლეებს დაუშვადებით აკადემიაში მისართმეად პორტრეტი „გზა — აკადემია“. სურათი დაუხატავს მე-8 კლასის მოსწავლეს დავით

აკაბაძეს (მემდევნი სახელგანთქმულ მხატვარს), სურათის უკანა გვერდზე ეწერა მე-8 კლასის მოსწავლეს აკადემიის ლექსი, იბოლარისადმი მიძღვნილი: ჩაფქრებული მგოსანი, შავი ფქრებით მიცული, თვალწინ ვხატვის სამშობლო მტერთაგან გარემოცული... გარეშე მტერი რას იზამს, თუ შიგნით ყველა მზად არი, დაიცვას თავის სამშობლო, ტურფა ედემის საღარი (გვ. 14).

აკადემიის საიუბილეო პროგრამაში ორი მოხსენება ყოფილა გათვალისწინებული, ერთ-ერთი ა. შანიძისა, რომელშიაც საუბარი იყო მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობის განვითარების გზებზე და ა. წერეთლის ისტორიულ პოემებში რომანტიკული ნაკადს მიზეზებზე. „ა. შანიძის მოხსენებაში მსებუქად ყოფილა გამოთქმული უმჯობესილება მეფის კოლონური პოემების გამო, რასაც დამწერეთა უმრავლესობა ტანით გამოხმადრება და ამდენად, ცარიზმის პოლიტიკის დაფიქსირება აშკარად დემონსტრაციული ხასიათი მიუღია. როცა მოხსენება დამთავრებულა და ფარდა ჩამოეშვა, სცენაზე აღდგებელი ავარდნილა გიმნაზიის დირექტორი მ. გულშაკოვი და მწერალად მიუმართავს შანიძისათვის: «Вид нас подвезли» (14). გიმნაზიის ერთ-ერთ მოსწავლეს ა. შანიძე სკოლიდან გარიცხვას გადაურჩენია.

სარეცენზო მონოგრაფიის ავტორები სამართლიანად მიუთითებენ, რომ „აქვეყნოეროვნული სამსახურის რწმუნით გამოსცემული ახალგაზრდა აკადემიის იყო არა თუ ოქროს, არამედ ვერცხლის შედარლაც შეღოდა, და თუ საქმე მოითხოვდა, ორივეზე ძვირფასი კი დაეთმო“ (იქვე).

დაბეჭივებით შეიძლება დიქვას, რომ სარეცენზო მონოგრაფიაში შესასერი ტაქტიკა და მიმეგრებითა სიმბოლორებული დიდი ქართული მეცნიერის პატრიოტული და სამეცნიერო მოღვაწეობის ყველა ძირითადი ასპექტი.

მონოგრაფიის პირველი ნაწილის მე-5 ქვეთავს („პეტერბურგიდან თბილისის უნივერსიტეტში“) ეპიგრაფად წამოღვარებული აქვს იოსებ ყიფიანის (უნივერსიტეტის დამაარსებელი ან ერთ-ერთი მწიგნობარი) შემდეგი სიტყვები: „გვრავინ ჩვენთაგანი, თვით უკიდურესი ოპტიმისტიც კი ვერ წარმოიდგენდა, რომ ტფილისი ასე მალე ედირსებოდა უნივერსიტეტს და ისიც ქართულ უნივერსიტეტს“ (30).

სწორედ აქ დაიწყო და გაიშალა ა. შანიძის დაუღვარო, უაღრესად პირობუქოული სამეც-

კორნელი დანელია, ზურაბ სარჩველაძე. ცხოვრების გზა.



ნიერ მოღვაწეობა. ამაზე დაწერილებითი საუბარი რეცენზიაში ძალზე ძნელია. კარგადაა ნახვევები, რომ ა. შანიძის სამეცნიერო მუშაობის თავიდანვე სწორად წარმართვა ბუნებრივ ტალანტსა, მიზანსწრაფვასა და რუდუნებასთან ერთად იმ ფაქტმა განაპირობა, რომ მისი მასწავლებლები მსოფლიო სახელის მქონე მეცნიერები იყვნენ, მაგრამ „ა. შანიძის მეცნიერული და მოქალაქეობრივი მრწამსის ჩამოყალიბებაში ცხოველყოფილი გავლენა ყველაზე მეტად ორმა პიროვნებამ მოახდინა — ნიკო მარმა და ივანე ჯავახიშვილმა. პირველმა — მეცნიერებისადმი ფანტიკური სიყვარულითა და გატაცებითი სამსახურით, მეორემ — დიდ მეცნიერებასთან შეხვედრელი მხერვალე მამულიშვილობითა და ადამიანური სრულყოფილებით“ (47).

მერჯე ქვეთაიის („ალიარება და დღესაება“) ეპიგრაფი („ჩემთვის დღესათვის არის ნათელი, რას იტყვის ჩემზე შთამომავლობა“) ნათლად მიანიშნებს იმ ფაქტზე, რომ ბ-წა აჯაკიმ, რომელმაც ასმეერთე წელს მწნედ და ამყავდ ჩახედა თვალეში, სიკოტლეშივე მოიმა ის დიდი სიყვარული, შთამომავლობის ერთობლივი აღიარება, რაც, მითოლოგიური თქმულების მიხედვით, ნაწილიანი გმირის ხედრისა და ამდნად, ლეთაებრიობის დამოთ აღბუჭილიც.

მონოგრაფიის მეორე ნაწილი ეძღვნება აჯაკი შანიძის სამეცნიერო მოღვაწეობას. ამ ქვეთაეებად გამოყოფილია ახალი ქართული ენა, ძველი ქართული ენა, ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების გამოცემა, ქართული ენის ისტორიის საკითხები, ქართული დიალექტოლოგია, ქართული ეპიგრაფია, რუსთველოლოგია, ეტიმოლოგია, ლექსიკოლოგიის საკითხები, აღმართოლოგია-არამენოლოგია, მეგრულ-ქანურისკანურია. ავტორებს ცალკე არა აქვთ გამოყოფილი ა. შანიძის ფოლკლორისტული მოღვაწეობა. თუმცა, წიგნში ამ საკითხზე ვრცელადაა საუბარი. აჯაკი შანიძე ქართული ფოლკლორის, როგორც თეორიული ისე ტექსტოლოგიური საკითხების ერთ-ერთი კლასიკოსია. ამის დასტურია უნიკალური „ქართული ხალხური პოეზია, I, ხვესურელი“, რომელიც ავტორმა 1931 წელს, ახლგაზრდობის პერიოდში გამოაქვეყნა და მისი შრომების 12 ტომეულის I ტომი, რომელიც ხანდაზმულობის დროს დაიბეჭდა (1984 წ.).

სარეცენზიო წიგნში ხაზგასმითაა მითითებული, რომ „ქართული ხალხური პოეზიის რეკონსტრუქციის“ ა. შანიძის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაშრომია. იგი ავტორის ხანგრძლივი, რუდუნებითი მუშაობის ნაყოფია. თავდაპირველად განზრახული იყო, აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ხალხური პოეზია ოთხ ტომად გამოცემულიყო, მაგრამ „ეთოდურესი გადატვირთვების გამო შანიძემ მხოლოდ I ტომის გამოქვეყნება შეძლო. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ა. შანიძის ეს წიგნი დღემდე რჩება როგორც დიალექტოლოგიური, ისე ფოლკლორულ (განსაკუთრებით ფოლკლორულ) ტექსტთა გამოცემის გეგმის“ (253).

ჩვენ საკვებით ვიზიარებთ სარეცენზიო წიგნის ავტორების დებულებას იმის თაობაზე, რომ ა. შანიძემ გამოქვეყნებულ ტექსტებს დავით ვრცელი „შენიშვნები და ვარიანტები“ (გვ. 298-648), სადაც წარმოდგენილია უაღრესად საჭირო ცნობები ამ ტომში დაბეჭდილი ტექსტების ისტორიის, მათი ვარიანტებისა და გავრცელების არეალის შესახებ. ეს ნაწილი აჯაკი შანიძეს წარმოაჩენს ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების უბადლო მკოდნედ“ (253). ხანდაზმულობის ეამს გამოქვეყნებულ მრავალწერკოვანი და მრავალრიცხოვანი ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების მნიშვნელობაზე ჩვენ სპეციალური წერილი გამოაქვეყნეთ („ლიტერატურული საქართველო“, 23 ნომბერი, 1984 წ.) და ამ სიტყვას არ გავაგრძელებთ.

კორნელი დანელიასა და ზურაბ სარჯველასის მონოგრაფია — „აჯაკი შანიძე (ცხოვრება და მოღვაწეობა)“ ძალზე ვრცელი, უაღრესად კომპეტენტური და, თითქმის, ამომწურავი ხასიათის ნაშრომია „განგებში მიერ გამოჩენილი დიდი მუშაის“, განუმეორებელი ფილოლოგიის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე. მკითხე რეცენზიაში ამ წიგნის უოველმზროვ შეფასება ძალზე ძნელია. ჩვენ მხოლოდ ცალკეულ ასპექტებზე გავამახვილეთ ყურადღება. დაინტერესებულ მკითხველი კმაყოფილი დარჩება ამ საყურადღებო, დიდი რუდუნებით შედგენილი წიგნის გაცნობით და მისი ავტორების მიზართ, უსათუოდ, კეთილი სურვილებითა და მადლიერების გრძნობით განიშქველება.

აპოლონ ტანაშა

რედაქციის მხამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი, № 12.
ტელეფონები: რედაქციის — 98-55-11, მთ. კ/მე მღვინის — 98-55-13, და განყოფილებების — 98-55-15; 98-55-17. 98-55-20.

გადაცემა ასწეობად 17. XII. 87 წ. ზელოწერილია და ასამბეჭდა 10. II. 88 წ. ასწეობის ზომი 7 1/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70X108, ფიზიკური წაბეჭდილი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15.5. სააღრ.-სავამომცემლო თაბაბი 16.58.
უე 09219. ტირაჟი 30.000. შეჯგ. 2926. საქართველოს კვ ც-ის ვამომცემლობის სტამბა.

6 192.
3360 80 333.



ბეჭდვის
ცენტრალი
ზინკაიროვის

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ